

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

Alkava huoltoriita ja vanhemman tuen tarpeet

Niina Nurmela

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ALKAVA HUOLTORIITA JA VANHEMMAN TUEN TARPEET

Niina Nurmela

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Työn ohjaajat

Professori Johanna Kallio
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Turun yliopisto

Professori emeritus Leo Nyqvist
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Sosiaalitieteiden laitos
Turun yliopisto

Tarkastajat

Professori Mirjam Kalland
Kasvatustieteellinen tiedekunta
Helsingin yliopisto

Professori Merja Laitinen
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto

Vastaväittäjä

Professori Merja Laitinen
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Lapin yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Kansikuva: Janika Koivula

ISBN 978-952-02-0464-8 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0465-5 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)
Painosalama, Turku, Suomi 2025

*Omistan tämän puolisolleni Esalle
ja rakkaille lapsillemme Alicialle ja Fransille.*

Tuotte elämäni merkityksen ja rakkauden.

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

NIINA NURMELA: Alkava huoltoriita ja vanhemman tuen tarpeet

Väitöskirja, 291 s.

Yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden tohtoriohjelma

Lokakuu 2025

TIIVISTELMÄ

Tämä tutkimus tarkastelee alkavaa huoltoriitaa ja vanhemman tuen tarpeita. Tutkimusta ohjaa postmoderni viitekehys, jossa erilaiset tieteenalojen rajat ja teoriat yhdistyvät korostaen monimuotoisuutta ja merkitysten kontekstuaalisuutta. Tarkastelua ohjaavat salutogeeninen malli, kriisiteoria, kiintymyssuhdeteoria ja motivaatio-teorioihin kuuluva itsemääräämisen teoria. Teorioille on yhteistä niiden linkittyminen yksilön psykologisiin perustarpeisiin. Ero ja alkava huoltoriita horjuttavat monesti näitä psykologisia perustarpeita.

Tutkimuksen empiirinen osa perustuu erovanhemmilta kerättyyn kyselyaineistoon (N=270) ja teemahaastatteluaineistoon (N=20) sekä erovanhempien kirjoituksiin (N=5). Tutkimusasetelma on poikkileikkaustutkimus ja kerätty aineisto on harkinnanvarainen näyte, jossa havaintoyksikkönä on erovanhempi, joka on kokenut alkavan huoltoriidan. Aineiston avulla on etsitty vastausta neljään tutkimuskysymykseen: Miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan? Millä tavoin vanhemmat kokevat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä mielialaan ja koherenssin tunteeseen ja miten se ilmenee? Millaisia tuen tarpeita vanhempien näkökulmasta eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyy? Mikä on vanhemman sukupuolen merkitys eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa? Analyysimenetelminä on käytetty suoraa jakaumia, ristiintaulukointia, khiin neliö -testiä ja keskiarvoihin perustuvia analyysejä sekä teoriasidonnaista sisällönanalyysia ja teemoittelua.

Tulokset osoittavat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan heikentävän vanhemman mielialaa ja koherenssin tunnetta sekä aiheuttaen tuen tarvetta. Tutkimuksen mukaan naiset toipuivat erosta ja alkavasta huoltoriidasta keskimäärin miehiä paremmin tutkimushetken tullessa. Naiset hakivat aktiivisemmin ulkopuolista apua ja heillä oli monesti laajempi sosiaalinen tukiverkosto. Miesten toipumista heikensi erityisesti yhteyden katkeaminen lapseen.

Alkava huoltoriita näyttäytyi jatkumona, missä vanhempien keskinäisen kommunikation haasteet johtivat useimmiten viranomaisavun hakemiseen. Erimielisyyttä syntyi etenkin lapsen tapaamisajoista, lapsen edun huomioimisesta sekä lapsesta aiheutuvista kustannuksista ja niiden jakamisesta. Alkavan huoltoriidan ilmenemismuodoissa oli havaittavissa myös sukupuolistuneita kokemuksia. Miehet kertoivat naisia useammin yhteydenpidon estymistä lapseensa, naiset puolestaan suosivat vastentahtoisesti lapsen ja toisen vanhemman tapaamisiin, vaikka he eivät pitäneet sitä lapsen edun mukaisena. Lisäksi erityisenä huomiona ilmeni, miten tarkoi-

tuksellista huoltoriitakiusaamista esiintyi myös osassa alkavia huoltoriitoja. Tietoisuus siitä, että huoltoriitakiusaamista voi esiintyä missä tahansa konfliktin vaiheessa, nostaa esille väkivallan tunnistamisen tärkeyden.

Alkavassa huoltoriitatilanteessa vanhemmat hakivat useimmiten aktiivisesti apua viranomaisten kautta. Enemmistö vanhemmista toivoi saavansa apua matalalla kynnyksellä noin seitsemän arkipäivän kuluessa yhteydenotosta. Viranomaisten reagointi alkavassa huoltoriitatilanteessa koettiin usein puutteellisena. Vanhempien kokemusten mukaan viranomaisilla oli vaikeuksia reagoida väkivallan uhkaan, lapsen ja vanhemman tapaamisten estymiseen sekä huoltoriitakiusaamiseen.

Alkavan huoltoriitatematikan kannalta yksi tutkimuksen merkittävimmistä löydöksistä liittyy vanhemman motivaatioon sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa. Vanhempien kokemusten mukaan heidän sopimismotivaationsa oli selvästi korkeampi eroprosessin aikana kuin tutkimushetkenä. Sopimismotivaatiossa ei ollut myöskään havaittavissa eroja sukupuolten välillä. Eroauttamispalveluissa olisi tärkeää huomioida, miten vanhemmilla on useimmiten parempi sopimismotivaatio heti erotessa. Tulosten perusteella nopean tuen tarjoamisen ja yhteistyövanhemmuuteen kannustavan sopimisen tulisi olla keskeistä alkavassa huoltoriidassa.

ASIASANAT: vanhempi, ero, konflikti, alkava huoltoriita, yhteistyövanhemmuus, sopimismotivaatio, tuen tarve

ÅBO UNIVERSITET

Samhällsvetenskapliga fakultet

Institution för socialforskning

Socialt arbete

NIINA NURMELA: Begynnande vårdnadstvist och föräldrarnas behov av stöd

Doktorsavhandling, 291 s.

Doktorandprogram i samhälls- och beteendevetenskap

Oktober 2025

SAMMANDRAG

Denna studie undersöker en begynnande vårdnadstvist och föräldrarnas behov av stöd. Forskningen styrs av ett postmodernt ramverk, där olika disciplinära gränser och teorier kombineras. Betoningen ligger på mångfald och betydelsers kontextualitet. Analysen styrs av den salutogena modellen, kristeorin, anknytningsteorin och självbestämmandeteorin, som hör till motivationsteorierna. Gemensamt för teorierna är att de är kopplade till individens grundläggande psykologiska behov. Skilsmässa och begynnande vårdnadstvister skadar ofta dessa grundläggande psykologiska behov.

Den empiriska delen av studien baseras på enkätdata (N=270) och tematisk intervjudata (N=20) som är insamlat från skilda föräldrar, samt texter skrivna av från skilda föräldrar (N=5). Forskningsdispositionen är en tvärsnittsstudie och de insamlade data är ett diskretionärt urval, där observationsenheten är en från skild förälder som har upplevt en begynnande vårdnadstvist. Datan användes för att söka svar på fyra forskningsfrågor: Hur manifesterar sig den begynnande vårdnadstvisten i föräldrarnas uppfattningar och vilka innebörder ges den? På vilka sätt upplever föräldrar att separationsprocessen och den begynnande vårdnadstvisten är kopplade till sinnesstämning och känslan av koherens, och hur manifesterar det sig? Vilka stödbehov är relaterat till separationsprocessen och den begynnande vårdnadstvisten ur föräldrarnas perspektiv? Vilken betydelse har föräldrarnas kön i upplevelserna av skilsmässoprocessen, den begynnande vårdnadstvisten och behovet av stöd? De analysmetoder som använts inkluderar direkta fördelningar, korstabulering, chi-kvadrattest och analyser baserade på medelvärden, samt teoribaserad innehållsanalys och tematisering.

Resultaten visar att separationsprocessen och den begynnande vårdnadstvisten försvagar föräldrarnas sinnesstämning och känsla av koherens, och orsakar ett behov av stöd. Enligt studien återhämtade sig kvinnor i genomsnitt bättre än män från skilsmässan och den begynnande vårdnadstvisten vid tidpunkten för studien. Kvinnor sökte mer aktivt utomstående hjälp och hade ofta ett bredare socialt stödnätverk. Männens återhämtning försvagades särskilt av brusten kontakt med sitt barn.

En begynnande vårdnadstvist verkade vara ett kontinuum, där kommunikationsutmaningar mellan föräldrar oftast ledde till att man sökte hjälp från myndigheterna. Meningsskiljaktigheter uppstod särskilt gällande barnets umgängestider, hänsynen till barnets bästa, samt de kostnader som barnet ådragit sig och deras fördelning.

Könsbaserade erfarenheter var också märkbara i manifestationerna av den begynnande vårdnadstvisten. Män rapporterade att de oftare än kvinnor hindrades från att kontakta sitt barn, medan kvinnor motvilligt gick med på möten mellan barnet och den andra föräldern, trots att de inte ansåg det vara i barnets bästa intresse. Dessutom noterades särskilt hur även avsiktlig mobbning förekom i en del av de begynnande vårdnadstvisterna. Medvetenheten om att mobbning i samband med vårdnadstvister kan förekomma i vilket skede som helst av konflikten, belyser vikten av att identifiera våld.

I den begynnande vårdnadstvisten sökte föräldrarna oftast aktivt hjälp via myndigheterna. Majoriteten av föräldrarna hoppades få hjälp med låg tröskel inom cirka sju arbetsdagar efter att de kontaktats. Myndigheternas svar på en begynnande vårdnadsvist uppfattades ofta som otillräckliga. Enligt föräldrarnas erfarenheter hade myndigheterna svårt att reagera på hot om våld, förhindra möten mellan barn och föräldrar och mobbning i vårdnadstvister.

När det gäller tematiken kring begynnande vårdnadstvister handlar ett av studiens viktigaste resultat om en förälders motivation att komma överens med den andra föräldern i barnrelaterade frågor. Enligt föräldrarnas erfarenheter var deras lösningsmotivation klart högre under separationsprocessen än vid tidpunkten för studien. Det fanns inte heller några skillnader mellan könen i lösningsmotivation. Inom separationsstöd är det viktigt att beakta hur föräldrar ofta har en bättre lösningsmotivation omedelbart efter separationen. Baserat på resultaten är det avgörande i en begynnande vårdnadsvist att erbjuda snabbt stöd och en överenskommelse som uppmuntrar till samarbetande föräldraskap.

NYCKELORD: förälder, skilsmässa, konflikt, begynnande vårdnadsvist, samarbetande föräldraskap, lösningsmotivation, behov av stöd

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Social Sciences

Department of Social Research

Social Work

NIINA NURMELA: Emerging custody dispute and parent's support needs

Doctoral Dissertation, 291 pp.

Doctoral Programme of Social and Behavioural Sciences

October 2025

ABSTRACT

This study examines the emerging custody disputes and parental support needs. The research is guided by a postmodern frame of reference, in which different disciplinary boundaries and theories come together, emphasizing diversity and the contextuality of meanings. The analysis is guided by the salutogenic model, crisis theory, attachment theory and self-determination theory, which is part of motivational theories. The theories have in common that they are linked to the basic psychological needs of the individual. Divorce/separation and the beginning of custody dispute often undermine these basic psychological needs.

The empirical part of the study is based on questionnaire data collected from divorced/separated parents (N=270) and thematic interview data (N=20) and writings of divorced/separated parents (N=5). The research design is a cross-sectional study and the data collected is a discretionary sample, where the unit of observation is a divorced/separated parent who has experienced the emerging custody dispute. With the help of the data, an answer to four research questions has been sought: How does the emerging custody dispute manifests itself in the parents' observations and what meanings are given to it? In what ways do the parents feel that the separation process and emerging custody dispute are connected to the mood and the sense of coherence, and how does it manifest itself? From the parents' point of view, what kind of support needs are related to the separation process and the emerging custody dispute? What is the significance of parent's gender in the experiences of the divorce/separation process, the emerging custody dispute, and the need for support? Direct distributions, cross-tabulation, chi-square test and analyzes based on averages as well as theory-related content analysis and theming have been used as analysis methods.

The result shows that the separation process and the emerging custody dispute weaken the parent's mood and sense of coherence and cause the need for support. According to the study, women recovered better than men at the time of the study, on average, from the breakup and the emerging custody dispute. Women more actively sought outside help and often had a wider social support network. Men's recovery was particularly weakened by the loss of contact with the child.

The emerging custody dispute appeared as a continuum, where the parents' mutual communication challenges most often led to seeking help from the authorities. Disagreement arose especially regarding the child's meeting times, consideration of the child's interests, and the cost incurred by the child and their

sharing. Gendered experiences were also noticeable in the manifestations of the emerging custody dispute. Men reported being prevented from contacting their child more often than women, while women reluctantly agreed to meetings between the child and the other parent, even though they did not consider it to be in the child's best interests. In addition, as a special consideration, it became clear how intentional bullying also occurred in some of the emerging custody disputes. The awareness that custodial bullying can occur at any stage of the conflict highlights the importance of recognizing the violence.

In the beginning of the emerging custody dispute, parents most often sought help from the authorities. Most parents hoped to receive help with a low threshold within about seven days of contact. The reaction of the authorities at the beginning of an emerging custody dispute was often perceived as insufficient. According to the parents' experiences, the authorities had difficulty reacting to the threat of violence, the prevention of child-parent meetings, and emerging custody disputes.

In terms of the emerging custody dispute, one of the most significant findings of the study is related to the parents' motivation to agree on the child's issues with the other parent. The parents' agreement motivation was clearly higher during the separation process than at the time of the study. There were also no noticeable differences between the sexes in the motivation to agreement. In family-child protection and divorce/separation services, it is important to consider how parents often have a high motivation to reach an agreement immediately upon divorce/separation. Based on the result, quick support and an agreement that encourages cooperative parenting should be central to the emerging custody dispute.

KEYWORDS: parent, divorce/separation, conflict, emerging custody dispute, cooperative co-parenting, agreement motivation, the need for support

Kiitokset

Väitöskirjani vuosiin on mahtunut paljon elämää. Olen kokenut kaikenlaista tunnekirjoa aina suuresta ilosta ja onnesta huoleen ja suruun. Eletty elämä on opettanut itselleni myös kiitollisuutta tästä hetkestä, arjesta ja kohtaamisista.

Väitöskirjani aiheen koin tärkeäksi jo varhain, kun työskentelin sosiaalityöntekijänä ja myöhemmin psykoterapeuttina. Olen myös iloinen siitä, että olen saanut muilta runsaasti tukea ja kannustusta väitöskirjaa tehdessäni. Haluan osoittaa erityiset kiitokseni väitöskirjani ohjaajille, professori Johanna Kalliolle ja professori emeritus Leo Nyqvistille. Olette kärsivällisesti jaksaneet ohjata tutkimustani oikeaan suuntaan. Teiltä saamani tuki, ymmärrys, joustavuus ja kannustus ovat olleet minulle korvaamattoman tärkeitä. Akateeminen osaamisenne yhdistettynä inhimilliseen kohtaamisen taitoonne ovat auttaneet minua onnistumaan tutkimuksessani. Itselleni on ollut lisäksi kunnia, kun sain Leon jatkamaan tutkimukseni ohjaamista myös emerituksena. Kiinnostukseni jatkokouluttautumiseen on lähtöisin juuri sinun luennoiltasi. Ammatillinen monipuolisuutesi, viisautesi ja lämmin sekä innostava kohtaamisen taitosi on ollut itselleni valtavan arvokasta.

Esitarkastajiani professori Mirjam Kallandia ja professori Merja Laitista haluan kiittää rakentavasta ja kannustavasta palautteesta, joka auttoi viimeistelemään väitöskirjani. Merjaa kiitän myös lupautumisesta vastaväittäjäkseni. Kiitän myös YTT Aino Ritala-Koskista arvokkaista kommentteistasi laitosväitöksessäni.

Tutkimustyöni etenemistä ovat edistäneet monet henkilöt. Olen saanut työskennellä Turun yliopistolla innostavassa seurassa ja muistelen yhä lämmöllä kohtauksiamme. Haluan lämpimästi kiittää hyvää työkaveruudesta YTT Anne-Mari Jaakola, dosentti Anniina Kautilaa ja VTT Jarkko Rasinkangasta. Jarkkoa haluan myös kiittää saamastani kannustuksesta ja tuesta, kun toimit esihenkilönäni. Kiitän myös professori Mia Hakovirtaa arvokkaista kommentteistasi ensimmäistä julkaisua kirjoittaessani sekä professori Merja Anista kiinnostuksesta tutkimustani kohtaan.

Työurani aikana olen saanut myös tutustua ja ystävystyä ammattitaitoihini kollegoihin. Haluan kiittää läheisiä psykoterapeuttikollegoitani sekä hyvästä yhteistyöstä että ystävydestänne. Teidän seurassanne olen saanut sekä kehittyä että myös rentoutua. Nämä hetket ovat olleet itselleni hyvin merkityksellisiä.

Haluan osoittaa lämpimät kiitokseni erityisesti PsM, KM, kouluttajapsykoterapeutti Sirkku Ruudulle. Ammatillinen osaamisesi ja innovatiivisuutesi ovat olleet itseänikin innostavia ja kehittämään kutsuvia. Sirkkua haluan myös kiittää hienoista ammatillisista mahdollisuuksista ja lisäksi kaikesta myötätunnosta sekä tuesta, jota olen sinulta saanut.

Asiakkaitani haluan kiittää siitä luottamuksesta, jota olette minulle osoittaneet. Olen oppinut elämästä paljon myös teidän avullanne. Tunnen suurta tyytyväisyyttä ja myötäiloa nähdessäni teidän toipuvan ja voivan hyvin. On hienoa saada tehdä merkityksellistä yhteistyötä kanssanne.

Kiitän myös kaikkia tähän tutkimukseen osallistuneita. Ilman teidän panostanne tutkimukseni ei olisi ollut mahdollinen. Tarinanne ovat koskettaneet minua. Toivon, että tutkimukseni voi jatkossa auttaa muita vastaavaan tilanteen kokevia, sekä niitä ammattilaisia, jotka kohtaavat työssään alkavan huoltoriidan.

Lopuksi haluan nostaa vielä esille itselleni tärkeimmät, perheen ja ystävien merkityksen. Olen ollut valtavan onnekas saadessani elämäni läheisiä, luotettavia ystäviä. Olette hyväksyneet minut omana itsenäni ja olleet vierelläni elämäni varrella. Ystävyysenne on minulle korvaamattoman arvokasta.

Sydämellisesti haluan kiittää perhettäni. Kiitos vanhemmilleni, kun olen saanut kasvaa rakastettuna. Kiitän myös puolisoni vanhempia lämpimästä vastaanotosta perheeseenne. Olette kaikki opettaneet minulle välittämistä, ja myös kannustaneet tavoittelemaan itselleni tärkeää.

Ilman puolisoni tukea en olisi pystynyt keskittymään tutkimukseeni. Kiitos Esa rakkaudestasi ja kaikesta tuestasi. Olen kasvanut kanssasi nuoruudesta saakka ja koen olevani sanoin kuvaamattoman onnekas saadessani elää rakkaudessa ja turvassa. Elämäni syvimmän merkityksen tuovat yhteiset rakkaat lapsemme Alicia ja Frans. Tuotte elämäni valtavasti iloa ja rakkautta. Olette kaikkeni.

Kaarinassa 18.11.2025

Niina Nurmela

Sisällys

Tiivistelmä.....	4
Sammandrag.....	6
Abstract.....	8
Kiitokset	10
Sisällys	12
1 Johdanto	18
2 Ero lapsiperheessä.....	23
2.1 Haurastuva parisuhde ja muuttuva perhe.....	23
2.2 Parisuhdetyytyväisyys ja konfliktit eron selittäjinä.....	26
2.3 Eron jälkeiset perhesuhteet.....	35
3 Eron jälkeinen huoltajuus	40
3.1 Huoltajuuteen liittyvien vastuiden jakaminen	40
3.2 Yhteishuolto ja lapsen vuoroasuminen	43
3.3 Sukupuolistunut huoltajuus	46
4 Huoltoriidat	50
4.1 Huoltoriita, sen ilmenemismuodot ja ammatillinen kohtaaminen	50
4.2 Alkava huoltoriita, sen tunnistaminen ja varhainen tuki	56
4.3 Huoltoriidan seuraukset.....	61
4.4 Huoltajuuteen liittyvä lainsäädäntö ja lapsen etu	67
4.4.1 Hyvinvointialueen selvitys lapsen huollosta	70
4.4.2 Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu	75
4.5 Huoltoriitojen sovittelumalleja ja käytäntöjä	78
4.5.1 Kansainväliset tutkimukset huoltoriitojen sovittelussa	80
4.5.2 Kotimaiset tutkimukset, mallit ja käytännöt huoltoriitojen sovittelussa	85
4.5.3 Yhteenveto huoltoriitojen sovittelumalleista ja käytännöistä.....	89

5	Tutkimusta ohjaavat teoriat	92
5.1	Erokriisi ja eron sukupuolistuneet vaikutukset	93
5.2	Vanhemman reagointi erokonfliktiin kiintymyssuhteiden näkökulmasta	100
5.3	Salutogeeninen malli, koherenssin tunne ja sen merkitys stressaavissa elämäntapahtumissa	105
5.4	Itsemääräämisen teoria, motivaatio ja vanhemman yhteistyökyky lapsen asioissa	109
6	Tutkimuksen toteutus	112
6.1	Postmoderni lähestymistapa	112
6.2	Tutkimuskysymykset	113
6.3	Tutkimusaineisto	116
6.3.1	Kyselylomakeaineisto	119
6.3.2	Teemahaastatteluaaineisto	122
6.3.3	Muu kirjallinen aineisto	124
6.4	Tutkimusaineisto ja tutkimukseen osallistuneet	125
6.5	Tutkimuksen analyysimenetelmät	129
6.5.1	Kvantitatiivinen analyysi	130
6.5.2	Kvalitatiivinen analyysi	133
6.6	Tutkimusetiikka, tutkimuksen luotettavuus ja rajoitukset	137
7	Vanhemman eroprosessi	142
7.1	Eroprosessin yksilöllisyys	142
7.2	Vanhemman mieliala	149
7.3	Vanhemman koherenssin tunne	158
7.3.1	Ymmärrettävyys	163
7.3.2	Hallittavuus	166
7.3.3	Mielekkyyys	168
7.4	Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuuteen	171
7.5	Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta lapseensa	173
7.6	Yhteenvedo vanhemman mielialasta, koherenssin tunteesta ja eron vaikutuksesta vanhemmuuden kokemukseen	180
8	Alkava huoltoriita	183
8.1	Alkavan huoltoriidan ilmenemismuodot ja ristiriidat lasta koskevilla asioissa	183
8.2	Alkavan huoltoriidan keskeisimmät merkit	187
8.2.1	Kommunikaation haasteet	187
8.2.2	Lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle	190
8.2.3	Yhteydenpidon estyminen lapseen	192
8.2.4	Huoltoriitakiusaaminen	195
8.3	Ristiriidat alkavan huoltoriidan taustalla	197
8.3.1	Työstämätön ero	198
8.3.2	Psyykkiseen voimien haasteet	200
8.3.3	Taloudelliset syyt	201
8.3.4	Viranomaisista johtuvat syyt	203
8.4	Vanhemman yhteistyökyky huoltajuusasioissa	208
8.5	Yhteenvedo alkavasta huoltoriidasta	215

9	Vanhemman tuen tarpeet.....	218
9.1	Tuki vanhemmuuden toteutumiseen.....	218
9.2	Vanhemman toiveet viranomaisille lapsen huoltajuusasioissa.....	224
9.2.1	Tasapuolisuus ja objektiivisuus	227
9.2.2	Lapsen edun huomioiminen	230
9.2.3	Huoltoriitakiusaamisen tunnistaminen	233
9.2.4	Psykososiaalinen tuki.....	237
10	Yhteenvedo tuloksista ja johtopäätökset	242
10.1	Vanhemman mieliala ja koherenssin tunne	242
10.2	Alkava huoltoriita.....	245
10.3	Vanhemman tuen tarpeet ja toiveet viranomaistyöskentelylle	248
10.4	Sukupuolistuneet kokemukset.....	251
10.5	Teorioiden ja tutkimusmenetelmien tarkastelu.....	254
10.6	Johtopäätökset ja suositukset	257
	Lähteet.....	263
	Liitteet.....	286

Taulukkoluetelo

Taulukko 1.	Parisuhdetyytyväisyyteen ja parisuhteen konflikteihin yhteydessä olevat tekijät.....	30
Taulukko 2.	Toimivan perheen ja hyvän vanhemmuuden tunnusmerkit (Piha 2004; Soliday 2004; Sinkkonen & Kalland 2016; Kerig 2019).	39
Taulukko 3.	Sosiaalitoimen / hyvinvointialueen vuoden aikana vahvistamia sopimuksia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, kpl (THL 18/2024).	47
Taulukko 4.	Huoltoriitatyyppittelyt tunnusmerkkeineen tutkimuskirjallisuuteen perustuen (Auvinen 2006; Valkama & Litmala 2006; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hämäläinen 2010; THL 16/2023).	54
Taulukko 5.	Käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa annetut ratkaisut koskien lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta ajalla 1.1.–31.12.2022, kpl (OM 2023).	56
Taulukko 6.	Huoltoriitojen kansainvälisiä sovittelumalleja ja käytäntöjä.	81
Taulukko 7.	Tutkimusta ohjaavat teoriat.	93
Taulukko 8.	Tutkimuksen aineisto.	117
Taulukko 9.	Erovanhemmille suunnatun tutkimuskyselyn osaluheet.	121
Taulukko 10.	Kyselylomakkeen aineiston vastaajien (N=270) taustatiedot, %, ka, (n).	126
Taulukko 11.	Teemahaastatteluun osallistuneiden (N=20) taustatiedot, (n), ka.	127
Taulukko 12.	Eropäätöksen tekijä sukupuolen mukaan, kyselylomakkeen aineisto, % (n).	128
Taulukko 13.	Keskeisimmät eron syyt vastaajan sukupuolen mukaan, % (n).	129
Taulukko 14.	Tutkimuskysymykset ja analyysimenetelmät.	130
Taulukko 15.	Tutkimuksessa käytetyt mittarit, joissa mitattu vanhemman kokemusta eroprosessin* aikana ja tutkimushetkenä.	131
Taulukko 16.	Aineiston analyysin pää- ja alateemat.	135
Taulukko 17.	Esimerkki analyysistä: alkava huoltoriita.	136
Taulukko 18.	Vanhemman mieliala eroprosessin* aikana (N=240) ja tutkimushetkenä (N=264) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	151
Taulukko 19.	Vanhemman kokema oman elämän hallittavuus eroprosessin* aikana (N=241) ja tutkimushetkenä (N=263) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	167
Taulukko 20.	Vanhemman kokema oman elämän mielekkyys eroprosessin* aikana (N=249) ja tutkimushetkenä (N=263) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	170
Taulukko 21.	Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta omaan vanhemmuuteen sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	172
Taulukko 22.	Vanhemman arvio eron vaikutuksesta lapseensa sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	175

Taulukko 23.	Alkavan huoltoriidan ilmenemismuodot vanhemman sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	184
Taulukko 24.	Lasta koskevista asioista aiheutuvat ristiriidat vanhemman sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.	186
Taulukko 25.	Vanhemman toive viranomaisavun saannista, %, (n), kyselyaineisto.	225
Taulukko 26.	Eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden sukupuolistuneet kokemukset kysely- ja haastatteluaineiston perusteella.	251

Kuvioluettelo

Kuvio 1.	Huoltajuusjärjestelyt, arki ja ihmissuhteet sekä niiden merkitys lapselle (LHL 190/2019; Aaltonen 2009, 25–26; Bergström ym. 2014; Sinkkonen & Kalland 2016, 76; Kerig 2019; THL 16/2023).	43
Kuvio 2.	Alkavaa huoltoriitaa indikoivia tunnusmerkkejä aiempien huoltoriitatutkimusten perusteella (Auvinen 2006; Kelly 2008; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hautanen 2010; Hämäläinen 2010; Karttunen 2010; Amato ym. 2011; Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013; Polak & Saini 2019).	61
Kuvio 3.	Huoltoriidan heijastuminen eri osa-alueille (Amato 2000; Hämäläinen 2010; Symoens ym. 2014; Williamson ym. 2016; Polak & Saini 2019).	62
Kuvio 4.	Kriisin vaiheet kriisiteorian mukaan (Cullberg 1973).	96
Kuvio 5.	Turvallisen ja turvattoman kiintymyssuhdetyylin mukainen reagointi stressitilanteessa (Zimmermann 1999; Johnson 2010; Roberson ym. 2011; Miller 2012; Saini 2012; Bifulco & Thomas 2013; Kauppi & Takalo 2014; Martin ym. 2019; Sbarra & Borelli 2019).	103
Kuvio 6.	Salutogeeninen malli (Antonovsky 1979; Antonovsky 1990).	106
Kuvio 7.	Itsemääräämisen teoria (Deci & Ryan 1985).	110
Kuvio 8.	Vanhemman mieliala asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=240) ja tutkimushetkenä (N=264), kun 0 kuvaa erittäin matalaa mielialaa ja 10 erittäin hyvää mielialaa, %, ka., kyselyaineisto.	150
Kuvio 9.	Vanhemman kokema oman elämän ymmärrettävyys asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=247) ja tutkimushetkenä (N=262), kun 0 kuvaa elämän tuntevan kaoottiselta ja 10 elämän tuntevan ymmärrettävältä ja jäsentyneeltä, %, ka., kyselyaineisto.	164
Kuvio 10.	Vanhemman kokema oman elämän hallittavuus asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=241) ja tutkimushetkenä (N=263), kun 0 kuvaa erittäin vähäistä hallittavuuden tunnetta ja 10 erittäin hyvää hallittavuuden tunnetta, %, ka., kyselyaineisto.	166

Kuvio 11.	Vanhemman kokema oman elämän mielekkyys asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=249) ja tutkimushetkenä (N=263), kun 0 kuvaa erittäin vähäistä mielekkyyttä ja 10 erittäin korkeaa mielekkyyttä, %, ka., kyselyaineisto.	169
Kuvio 12.	Vanhemman (N=249) kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuuteensa asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa eron vaikuttaneen vanhemmuuteen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti, %, ka, kyselyaineisto.	171
Kuvio 13.	Vanhemman (N=240) arvio eron vaikutuksesta lapseensa asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa eron vaikuttaneen lapseen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti, %, ka, kyselyaineisto.....	174
Kuvio 14.	Vanhemman kokemus yhteistyön sujumisesta toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien eroprosessin* aikana (N=270) ja tutkimushetkenä (N=260), %, kyselyaineisto. *Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.	209
Kuvio 15.	Vanhemman motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa eroprosessin* aikana (N=264) ja tutkimushetkenä (N=230) asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa erittäin matalaa motivaatiota ja 10 erittäin korkeaa motivaatiota, %, ka, kyselyaineisto. *Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.....	210
Kuvio 16.	Alkavan huoltoriidan jatkumo aineiston analyysin pohjalta.....	217

1 Johdanto

Tuokiokuva hätäkeskuksen välittämältä tehtävältä: Olen virka-apupyynnön vuoksi yhdessä kollegan, poliisipartion ja ulosottomiehen kanssa hakemassa oikeuden päätöksellä lasta lähivanhemman luota etävanhemman tapaamiseen. Oikeuden määräämät uhkasakot eivät ole auttaneet, jonka vuoksi on ryhdytty lapsen hakuun lapsen tapaamisoikeuden turvaamiseksi. Lähivanhempi ei vastaa puhelimeen eikä ovikellon soittoon. Kohdeasunnossa on hiljaista, kun talonmies avaa oven. Paikalla on vain pieni kissanpentu. Etävanhempi itkee pihalla lohduttomasti ja näyttää huolella tekemäänsä suunnitelmaansa, jonka mukaan hän olisi viettänyt päivän lapsensa kanssa pitkän erossaolon jälkeen.

Toisessa tuokiokuvassa vanhempi soittaa hätäkeskukseen, sillä hän on ennakoinut, ettei lapsen tapaaminen toisen huoltajan kanssa tule onnistumaan. Mitään näyttöä tästä ei vielä ole, mutta vanhempi vaatii saada tehdä lastensuojeluilmoituksen toisen vanhemman toiminnasta. Joudun useaan otteeseen kysymään, mikä akuutti hätä ilmoittajalla on tällä hetkellä lapsen tilanteesta. Vanhempi ei osaa kertoa, vaan vie puheenaiheen lapsen tilanteesta toistuvasti ex-puolisoon.

Olen kohdannut erokriisissä olevia vanhempia ja eriaisteisia huoltoriitoja sekä sosiaalityöntekijänä että psykoterapeutina. Vanhempien erokonflikteissa ja huoltoriidoissa ei tunnu olevan voittajia, vaan eriaisteisesti särölle menneitä yksilöitä, kun yhteys sekä luottamus ovat katkenneet. Näistä tuokiokuvista sekä kohtaamisista syntyi vaitöskirjani aihe, jossa tarkastelen alkavaa huoltoriitaa ja vanhemman tuen tarpeita.

Sosiaalitieteissä on vahva perinne ihmisten välisten sosiaalisten suhteiden tutkimuksessa (Giddens 2006). Vanhempien erotessa perhesuhteet ja näiden moninaistuminen tuottavat uusia tarpeita hyvinvoinnin ymmärtämiselle ja toteutumiselle. Eronneet lapsiperheet eivät ole marginaalinen ryhmä, vaan ero koskettaa yhä useampia lapsiperheitä ja suuntaus on havaittavissa kaikissa länsimaissa (Allan & Crow 2001; Nätkin 2003; Takala 2005; Finch 2006; Forssén ym. 2009; Ritala-Koskinen 2009; Ruspini 2013; Castrén, Tuomaala & Neuvonen 2017, 12–15; Eurostat 2017; SVT 2017; Freeman Cenegy, Denney & Kimbro 2018; SVT 2021; Zilincikova 2021).

Lapsen vanhempien erotessa suurin osa vanhemmista saa sovittua lapsen huoltoa, elatusta ja asumista koskevat asiat yhteisymmärryksessä (Forsberg & Ritala-

Koskinen 2021). Kuitenkin riitaisia kärjäoikeuteen päätyneitä huoltoriitoja on 2000-luvulla arvioitu olevan noin 2000 tapausta vuosittain (Hämäläinen 2010, 6; Hautanen 2010, 18; Hautanen 2017, 123; OM 2020).

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevat riidat kuormittavat perheiden lisäksi myös palvelujärjestelmää aiheuttaen merkittäviä kustannuksia (Hämäläinen 2010, 34; STM 2021). Viranomaisia saatetaan käyttää huoltoriitojen välineenä (Deutsch, Drozd & Ajoku 2020). Esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten väärinkäyttäminen huoltoriidoissa mahdollistaa toisen osapuolen kiusaamisen. Huoltoriidoissa monet perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset voivat kokea itsensä keinottomiksi, sillä täytäntöönpanovalta huolto- ja tapaamisriidoissa on tuomioistuimella.

Keinottomuus johtaa turhautumiseen ja osa vanhemmista päätyy huoltoriitakeräteeseen, mikä kuormittaa perheitä pahimmillaan vuosikausia, kunnes lapsi on täysi-ikäinen (Hertzmann ym. 2017). Erityisesti riidan keskiössä olevat lapset joutuvat kärsimään, sillä heillä on ikänsä vuoksi vain vähän suojautumiskeinoja. Lapsilla huoltoriidat näkyvät muun muassa psyykkisenä oireiluna (Amato 2000; Sarrazin & Cyr 2007; Strohschein 2012; Deutsch ym. 2020). Myös vanhemmat väsyvät, uupuvat ja sairastuvat, sillä pitkään jatkuneella eron liittyvällä kriisillä on suora yhteys psyykkiseen ja fyysiseen sairastavuuteen (Amato 2000; Metsä-Simola & Martikainen 2013; Sbarra, Hasselmo, & Bourassa 2015).

Suomessa ei tällä hetkellä löydy säännönmukaista mahdollisuutta sovittelua eron jälkeistä vanhemmuutta ennen tuomioistuimen määräämää sovittelua. Tällöin ollaan usein myöhässä, sillä pitkään jatkunutta konfliktoitunutta huoltoriitaa on haastavampaa lähteä sovittelemaan (Sullivan 2008; Aaltonen 2009, 317–321; OM 25/2013, 96). Realismia on myös se, miten avun saanti eron jälkeiseen vanhemmuuteen ja huoltoriitaan vaihtelee sekä alue- että työntekijäkohtaisesti (Haavisto, Bergman-Pyykönen & Karvinen-Niinikoski 2014, 10). Suomessa ei ole käytössä alkaviin huoltoriitoihin keskittyvää eroauttamispalvelun mallia, jonka vuoksi aiheen tutkiminen ja tuen tarpeiden tunnistaminen ovat tärkeitä. Riittävän varhaisessa vaiheessa saatu tuki hyödyttää parhaimmillaan koko perhettä (Hämäläinen 2010, 43–44). Se voi myös estää inhimillisiä tragedioita, jotka laajentuessaan vaikuttavat lasten ja vanhempien lisäksi perheen sukulaisiin, kuten isovanhempiin, ja mahdollisiin uusiin parisuhteisiin, joita eron jälkeen solmitaan (ks. Sorek 2020; Spaan, van Gaalen & Kalmijn 2022, 1187–1188).

Väitöskirjani on monografia perustuen monitieteiselle lähestymistavalle, jossa psykososiaalinen tulokulma liittyy sekä sosiaalityön että psykologian tieteenaloihin. Yhteistä sosiaalityeteille, sosiaalityölle ja psykologialle on kiinnostus ihmisten hyvinvointiin, sosiaalsiin suhteisiin ja niissä toimimiseen. Tieteenaloja yhdistää lisäksi kiinnostus ihmisen motivaatioon eli mikä aikaansaa tietynlaista toimintaa ja käyttäytymistä. (Giddens 2006; Kananoja & Lähteinen 2017; Ruggeri ym. 2019, 59.) Myös erotutkimukselle on ollut usein tyypillistä monitieteinen lähestymistapa (Kääriäinen,

Hämäläinen & Pölkki 2009, 11–13; Polak & Saini 2019). Metodologinen tarkasteluni perustuu postmoderniin viitekehukseen ja teoreettiseen triangulaatioon, jossa tutkimustani ohjaavina teorioina toimivat salutogeeninen malli, kriisiteoria, kiintymyssuhdeteoria ja itsemääräämisen teoria. Valitsemilleni teorioille on yhteistä niiden linkittyminen yksilön psykologisiin perustarpeisiin. Tutkimuksellinen intressini painottuu yksilönäkökulman ymmärtämiseen ja sen esille tuontiin.

Tutkimuksessani haluan kuvata ja selittää eron jälkeistä vanhemmuutta, alkavaa huoltoriitaa¹ ja vanhemman tuen tarpeita alkavassa huoltoriitatilanteessa. Tutkin vanhempien havaintoja alkavasta huoltoriidasta, ja mitä merkityksiä vanhemmat alkavaan huoltoriitaan liittävät. Kartoitan myös vanhempien kokemusta siitä, mitkä asiat ovat edistäneet tai estäneet alkavan huoltoriidan käsittelyä. Tarkastelen lisäksi millaisia tuen tarpeita vanhempien näkökulmasta eroprosessiin sekä alkavaan huoltoriitaan liittyy.

Alkavan huoltoriidan määrittely sisältää erilaisia näkökulmia, riippuen vanhempien tai ammattilaisten havainnoista. Kyseessä on vanhemmalle subjektiivinen kokemus, jolla voi olla lukuisia ilmenemismuotoja. Vanhempien kokemusten esiin tuomisella käsitteen määrittely saa syvällisyyttä. Haluan sen vuoksi selvittää, löytyykö alkavalle huoltoriidalle joitakin tyypillisiä tapahtumakulkuja, joihin ammattilaisten tulisi kiinnittää huomiota, jotta nämä eroperheet osattaisiin ohjata varhaisessa vaiheessa tuen piiriin.

Alkavan huoltoriidan käsitettä ei esiinny tutkimuskirjallisuudessa, eikä käsitettä ole aiemmin määritelty. Tämä tuntuu selvältä puutteelta, etenkin kun sitä pohditaan ennaltaehkäisyyn ja varhaisen tuen tarpeen tunnistamisen näkökulmasta. Erityyppiset huoltoriidat vaativat erilaista lähestymistapaa ja työskentelymenetelmiä, mihin on kiinnitetty vain vähän huomiota sekä tuomioistuintyöskentelyssä että sosiaalityössä (Aaltonen 2009; Aaltonen & Auvinen 2010, 1150; Hämäläinen 2010, 7; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 125; Nikupeteri & Laitinen 2022, 519–522).

Tutkimuksessani olen kiinnostunut myös siitä, millä tavoin vanhemmat ovat kokeneet eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä omaan mielialaansa ja koherenssin tunteeseensa. Koherenssin tunteella tarkoitetaan kokemusta elämän

¹ Huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, jossa eronneet vanhemmat eivät ole päässeet sovuun lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista, kuten lapsen elatuksesta, tapaamisesta, asumisesta ja huoltajuudesta. Huoltoriitojen kesto ja konfliktin syvyys voivat vaihdella. (Valkama & Litmala 2006; Roberts 2008; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022.) Tässä tutkimuksessa huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, jossa konflikti on kestänyt pidemmän aikaa erotuksena alkavalle huoltoriitatilanteelle. Alkavalla huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, missä eronnut vanhempi toteaa yhteistyön toistuvasti katkeavan ja ristiriitojen käynnistyvän toisen vanhemman kanssa lapsen asioista sovittaessa. Alkava huoltoriita koskee konfliktin alkuvaiheita ja tilannetta, jossa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuin käsittelyyn.

ymmärrettävyydestä, hallittavuudesta ja mielekkyydestä. Eroprosessi asettaa voimavarat koetukselle, joka voi vaikuttaa kykyyn sopia lapsen asioissa yhteistyössä (ks. Roberson, Sabo & Wickel 2011; Wilder 2016; Polak & Saini 2019, 129). Vastaavasti voimakkaan koherenssin tunteen on osoitettu olevan yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin ja positiiviseen sopeutuvuuteen eron jälkeen (Bevino & Sharkin 2003, 92; Kulik & Heine-Cohen 2011). Lisäksi hyvät coping-keinot, kyky käsitellä ja kohdata menetyksiä ja surua ennustavat parempaa eron jälkeistä sopeutuvuutta (Frisby ym. 2012; Sbarra & Borelli 2019).

Tarkastelen myös, onko vanhemman eroproessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa sukupuolten välisiä eroja. Aiempien tutkimusten perusteella tiedetään, että ero vaikuttaa negatiivisemmin miehiin (Dykstra & Fokkema 2007; Bauserman 2012; Shor ym. 2012; Metsä-Simola & Martikainen 2013). Lisäksi miehet ovat tuoneet esiin sukupuoleen liittyvää epätasa-arvoa, miten heidät nähdään vanhempina sekä kohdataan usein naisvaltaisissa eroauttamispalveluissa lapsen huoltajuutta selvitettäessä (Mykkänen & Huttunen 2008, 170; Down 2012; Huttunen 2014).

Tutkimukseni aineistona käytän eronneille ja alkavan huoltoriidan kokeneille vanhemmille suunnattua kyselylomaketta kartoittamalla vanhemman kokemusta eroproosista, eron jälkeisestä vanhemmuudesta, alkavasta huoltoriidasta sekä tuen tarpeista. Kyselyaineiston lisäksi aineistonani ovat myös niiden eronneiden vanhempien haastattelut ja kirjoitukset, joilla on kokemusta alkavasta huoltoriidasta. Tutkimuksessani haluan antaa äänen erityisesti eron ja alkavan huoltoriidan kohdanneiden vanhempien kokemuksille.

Väitöskirjassani kohdennan tarkasteluni pääsääntöisesti heteroperheisiin, vaikka aineistoissani on myös mukana rekisteröityneessä parisuhteessa olleita. Tarkasteluani ohjaa aineiston lisäksi erityisesti saatavilla oleva tutkimuskirjallisuus, mikä ei ole vielä suurimmaksi osaksi vähemmistöt huomioivaa. Kuitenkin eron yksilöllisen kokemuksen ymmärtäminen auttaa lähestymään eronneita vanhempia sukupuoleen ja parisuhdemuotoon luokittelematta. Vanhemmuuden laatu ei ole kiinni sukupuolesta tai siitä, elääkö lapsi yksinhuoltajan perheessä, ydinperheessä, uusperheessä tai sateenkaariperheessä (vrt. Sinkkonen & Kalland 2016; Kerig 2019). Väitöskirjani painopiste ei ole myöskään erojen yhteiskunnallisessa taikka kulttuurisessa tarkastelussa. Nämä näkökulmat on hyvä huomioida eroauttamispalveluiden kehittämisessä ja asiakastyössä, mutta niiden ei tulisi olla ohjaava normi. Ohjaavana normina tulisi olla vanhempien yhteistyökykyyn keskittyminen ja lapsen edun esilletuonti hänen yksilölliset tarpeensa huomioiden (Hämäläinen 2010, 43–44; THL 16/2023). Tämä vaatii ammattilaisilta yksilöllisen kohtaamisen taitoa.

Miksi juuri vanhempien näkökulma, vaikka lapsen näkyminen ja kuuleminen huoltoriidassa on yhtä lailla huomionarvoista? Perustelen näkökulman painottumista vanhempiin sen vuoksi, että huoltoriidassa erimielisyydet ilmenevät voimakkaim-

min vanhempien välillä (Auvinen 2006, 61; Roberts 2008, 106; Rejmer & Cederström 2012, 5). Lapsi on riidan välikappaleena ja tilanne on lasta kuormittava. Lapsen altistuminen lojaliteettiristiriitaan on yleistä silloin, kun vanhempien keskinäinen kommunikaatio ei toimi (Karttunen 2010, 157; Puura 2016, 89; Augustijn 2021). Huoltoriidassa lapsella tulisikin olla oikeus erityiseen suojeluun ja täten myös eroauttamispalveluiden työmuotoja tulee pohtia kriittisesti.

Tutkimukseni tarkoituksena on lisätä tietoisuutta alkavasta huoltoriidasta ja vanhemman tuen tarpeista alkavassa huoltoriitatilanteessa. Alkavista huoltoriidoista ei ole saatavilla tutkimustietoa, mikä voidaan nähdä selkeänä puutteena. Tämän takia myös palvelujärjestelmällä voi olla vaikeuksia tunnistaa ja auttaa näitä perheitä, jolloin he saattavat jäädä ilman tukea. Eroauttamisen palvelujärjestelmän puutekohtia ja kehittämistarpeita on tuotu esille aiemmissa tutkimuksissa (Antikainen, Hämäläinen & Pölkki 2009; Aaltonen 2009; Aaltonen & Auvinen 2010; Hämäläinen 2010; Autonen-Vaaraniemi 2019; Castrén, Forsberg & Ritala-Koskinen 2019; STM 2021; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022; Nikupeteri & Laitinen 2022; Lehtonen, Kallinen & Nikupeteri 2025). Kuitenkin alkavan huoltoriitatilanteen tarkastelu on jäänyt vaille sen ansaitsemaa huomiota. Tarkasteltaessa eroauttamispalveluita sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen ja työn eettisyyden näkökulmasta, koen tärkeänä, että asiakkaat saavat tutkittuun tietoon perustuvia palveluita (ks. Paasio 2017). Lisäksi katson, että palvelujärjestelmämme suunta tulisi kääntää preventioon reaktiivisten toimien sijaan sekä inhimillisten seikkojen että kustannussyiden takia (Hämäläinen 2010, 7). Varhaisesta tuesta puhutaan paljon, mutta on suuria eroja, miten tuen tarve tunnistetaan ja millaista apua siihen tarjotaan. Aineistossani tulee myös kuvaavasti esille, ettei alkavaa huoltoriitaa voi täysin ymmärtää, ellei sitä ole itse kokenut. Tämä pitää varmasti paikkansa. Sen vuoksi haluan antaa tällä tutkimuksellani äänen näille vanhemmille.

Tutkija: Mikä on auttanut sua olemaan rohkea? Sä oot kuitenkin uskaltanut kertoa sun asiasta.

Haastateltava: En kaikille. Osalle olen kertonut, lähimmille työkavereille, mutta en kaikille. Työyhteisössä huomaan, että siellä puhutaan. Meillä on pieni työyhteisö. En tiedä, mitä ne sitten tietää asiasta. Tietääkö, että mulla on päätös, että lapsi ei asu mun luona. Olen miettinyt sitä, että haluaisin... just vaikka tämä tutkimus, tai kirja, tai jotakin kautta tätä asiaa tuoda esiin. Mäkin aluksi luulin, että ne on päihdeongelmaisia, jotka voi menettää lapsensa, että ei normaalit työssäkäyvät ihmiset menetä. [Haastattelu, nainen]

2 Ero lapsiperheessä

2.1 Haurastuva parisuhde ja muuttuva perhe

Sanonta – vaikka parisuhde loppuu, niin vanhemmuus jatkuu – pitää paikkansa lapsiperheessä tapahtuvan eron jälkeen. Yhä useampi parisuhde päättyy nykyisin eroon, ja vanhempien eron myötä vaikutukset ulottuvat yhteiseen lapseen (Castrén ym. 2019; Zilincikova 2021). Ero sisältää aina jonkinasteisen pohdinnan ja kriisin, sillä eron yhteydessä aikuinen joutuu luopumaan yhteistä tulevaisuutta koskevista mielikuvista ehjänä perheenä.

Eija Sevón ja Marianne Notko (2008, 18) kirjoittavat ihmisten halusta elää kulttuuristen normien mukaisesti, mikä näkyy yrityksenä pitää kiinni ihanteista ja yhteiskunnan normeista. Yksi tällainen normi on ehjän perheen käsite. Perheellä on yhteiskunnassamme vahva symbolinen arvo. Perhe nähdään merkkinä sosiaalisesta koheesiosta, mikä tuo turvaa ja yhteenkuuluvuutta. Ehjän perheen merkitys näkyy esimerkiksi siinä, että aviossa olevat isät ja äidit kokevat eron vaikuttavan lapsiin negatiivisemmin kuin jo eronneet vanhemmat (Moon 2011, 347).

Kuitenkin nykyään yhä suurempi osa perheistä muodostuu perinteisen ydinperheen sijaan erimuotoisista perheistä². Yhden vanhemman perheet, uusperheet, saateenkaariperheet ja lapsen vuoroviikkoasuminen ovat yleistä perhemuotoja perinteisen ydinperheen rinnalla. Perheiden monimuotoisuuden lisääntyminen on havaittavissa sekä kansainvälisissä että kotimaisissa tutkimuksissa. (Allan & Crow 2001; Nätkin 2003; Takala 2005; Finch 2006; Forssén ym. 2009; Ritala-Koskinen 2009; Ruspini 2013; Castrén ym. 2017, 12–15; Eurostat 2017; SVT 2017; Freeman Cenegy ym. 2018; SVT 2021; Krayenfeld & Trappe 2020.)

Perheiden monimuotoisuuteen liittyy myös parisuhteiden hauraus (Kiiski 2011, 25; Jalovaara 2020). Perheideologian kritiikki kohdistuukin yhteiskunnassamme esiintyvän ydinperheen idealisoinnin esille tuomiseen ja sen kyseenalaistamiseen

² Laki toimeentulotuesta 1412/1997 määrittelee 3§:ssä perheen seuraavasti: ”Tässä laissa tarkoitetaan perheellä yhteistaloudessa asuvia vanhempia, vanhemman alaikäistä lasta, aviopuolisoita sekä kahta henkilöä, jotka elävät avioliitonomaisissa olosuhteissa.”

Tilastokeskus (SVT 2021) määrittelee lapsiperheen seuraavasti: ”Lapsiperhe on perhe, johon kuuluu vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias lapsi.”

(Hautanen 2010, 53). Perinteisten perhesuhteiden muuttumisesta kertoo myös avioliiton ulkopuolella syntyvien lasten määrän kasvu, mikä on havaittavissa kaikissa Pohjoismaissa (Finch 2006; Forssén & Ritakallio 2006; Castrén ym. 2017, 15; Eurostat 2017; Jalovaara 2020).

Suomessa oli vuonna 2023 yhteensä 550 183 lapsiperhettä ja lapsiperheisiin kuului 36 prosenttia väestöstämme. Lapsiperheissä 55 prosenttia oli avioparin tai rekisteröidyn parin perheitä. Avoparien muodostamia perheitä oli 21 prosenttia. Esikoisista yli puolet syntyy nykyään avioliiton ulkopuolella, ja suurin osa näistä avopareille. Tämä on ollut vahvasti kasvava trendi. Lapsiperheistä 24 prosenttia oli yhden vanhemman perheitä. Yhden vanhemman perheistä äidin ja lapsen muodostamia perheitä oli 84 prosenttia. (SVT 2023.)

Perhemuodosta riippumatta ehjä sekä harmoninen perhe on kuitenkin ihanne, joka tulee esiin niin toiveissa, kertomuksissa ja tutkimuksissa (Castrén 2009c; Erola & Härkönen 2014). Ehjän perheen ihanteesta huolimatta ero realisoituu vuosittain usealle ja kokemus voi olla hyvinkin haavoittava. Toisaalta eroamiseen voidaan liittää myös toiveita uudesta, paremmasta elämästä. Kuitenkin lapsen näkökulmasta ero merkitsee toisen vanhemman konkreettista poistumista perheen arjesta ja sisältää menetyksen kokemuksen. Toisinaan vanhempien ero voi olla lapselle myös helpotus, mikäli vanhempien riidat ovat toistuvia ja pitkittyvät (Karttunen 2010, 80; THL 16/2023, 38–40).

Vanhempien ero koskettaa vuosittain useita lapsiperheitä ja yhteisen lapsen myötä kiinnekohtaa entiseen elämään ei eron jälkeen voi täysin ohittaa. Avioeroon päättyi Suomessa vuonna 2023 yhteensä 11 341 eri sukupuolta olevien puolisoitten avioliittoa. Ensimmäisessä avioliitossa naisten keski-ikä oli erotessa 42,2 vuotta ja miesten 44,5 vuotta. Ensimmäinen avioliitto päättyy eroon noin 40 prosentin todennäköisyydellä ja avioeronnaisuuden määrä suhteessa aviossa oleviin on pysytellyt samalla tasolla viimeiset 20 vuotta. Kun tarkastellaan niitä avioliittoja, jotka päättyvät eroon, havaitaan että 69 prosenttia näistä oli parisuhteita, joissa kumpikin puoliso oli ensimmäisessä avioliitossaan. (SVT 2017; SVT 2018; SVT 2021; SVT 2023.)

Pohjoismaisessa tarkastelussa suomalaisten ja ruotsalaisten eroaktiivisuus on samalla tasolla, kun taas Norjassa avioerot ovat harvinaisempia asukasluvuun suhteutettuna (Eurostat 2017; SVT 2017). Kuitenkaan avoerojen määrästä ei ole luotettavaa tietoa, sillä kyseisiä parisuhteita ei rekisteröidä. On todennäköistä, että avoerojen määrä on avioerojen määrää selvästi suurempi, sillä Pohjoismaissa suurin osa pareista elää ensin avoliitossa ennen mahdollisen avioliiton solmimista. (Jalovaara 2013; Airio 2014.) Parisuhteen pysyvyyden kohdalla parisuhdemuodolla on merkitystä. Avoliitossa syntyneistä lapsista puolet on kokenut vanhempiensa eron ennen 15 ikävuotta, kun taas aviopareille syntyneistä samanikäisistä lapsista eron kokee kolmannes (Jalovaara 2020).

Erojen määrät ovat tämän vuosikymmenen aikana kasvaneet tasaisesti. Eroon ei nykyään liity entisaikojen tapaan häpeällistä stigmaa. Kun eroon liittyvä stigma on yhteiskunnassamme väistynyt, pidetään hyväksyttävämpänä lähteä pois toimimattomasta parisuhteesta. Avioliitto ei ole enää välttämätön taloudellisten- tai perhesyiden vuoksi, vaan parisuhteen perusta on romanttisessa rakkaudessa ja puolisoitten omien toiveiden toteuttamisessa (Giddens 1992; Allan & Crow 2001). Tällöin eron hyväksyttäväksi syyksi riittää tunnesuhteen päätyminen ja erilleen kasvaminen. Nykyajan nopea ja toisinaan pinnallisuutta ruokkiva elämäntapa on tehnyt myös parisuhteesta yhden itsensä toteuttamisen muodon (Cohen & Finzi-Dottan 2012, 581–583; Kitano 2015, 8). Individualistiseen elämäntapaan liitetään mahdollisuus etsiä uusi rakkaus, jos vanha on loppunut. Halu työskennellä pitkäjänteisesti suhteen eteen, ja kestää perusarkea, voidaan tarvittaessa kiertää vaihtamalla epätyytyttävä parisuhde uuteen.

Myös avioliitto instituutiona on kärsinyt inflaation ja aviollisen elämän epävarmuus on lisääntynyt tasaisesti Euroopassa 1900-luvun ajan (Utting & Pugh 2004; Giddens 2006, 222–223; Castrén 2009c, 23–25). Perheen ja sen jäsenten yksilöllistymiskehitys ilmenee paitsi ydinperheiden erkaantumisella suvusta, mutta myös naisen vapautumisena patriarkaalisuudesta (Nätkin 2003, 20–21). Naisten oikeuksien ja työmarkkina-aseman kehittyminen on johtanut naisten suurempaan taloudelliseen autonomiaan, jonka takia nainen ei ole enää riippuvainen puolisonsa elatuksesta (Giddens 2006, 755–756; Jalovaara 2003; vrt. Braver & Lamb 2013). Suomessa kehitystä joudutti vuonna 1973 voimaan tullut laki lasten päivähoidosta, joka mahdollisti naisten laajamittaisen työssäkäynnin. Naisen asema ei määrittynyt enää vain hoivan ja äitiyden kautta.

Suomessa on selvästi nähtävissä, että eroon päädytään yhä lyhyemmän liiton jälkeen (Castrén ym. 2019, 353). Anna-Maija Castrén, Hannele Forsberg ja Aino Ritala-Koskinen (2019, 347) ovat nostaneet esille kolme ajallista muutosta suhtautumisessa eroihin. Ensimmäisenä on kielletty ero, jolloin ero on koettu uhkana yhteiskunnan kiinteydelle. Toisena on torjuttava ero, jolloin eron haitallisuuden on katsottu koskevan sekä yhteiskuntaa että yksilöä. Kolmantena on hyväksytty ero, jossa ero nähdään yksilöllisenä parisuhteen päättävänä ratkaisuna. Hyväksytyssä erossa huomio keskittyy erityisesti lasten läheissuhteiden turvaamiseen.

Konservatiivisen näkemyksen mukaan perinteisen heteronormatiivisen parisuhteen ja avioliittoinstituution romahtaminen kertovat moraalisten arvojen olevan uhatuina (Smart & Neale 1999). David Morgan (2004, 13–15) käyttää tästä uudesta perhekäsityksestä nimitystä moderni perhe, jonka ominaispiirteisiin kuuluvat joustavuus, vaihtelu, muuttuvuus sekä epävakaus. Nykyaikana yhteisöllisyyttä ja turvaa ei tarvitse rakentaa vain perheen kautta. Toisaalta vapaa tahto toteuttaa itseään myös parisuhteen ja perheen muodostamisessa voi johtaa uudenlaiseen turvattomuuteen sosiaalisen koheesion heikentyessä. Tarve tavoitella jatkuvasti omaa onnellisuutta voikin paradoksaalisesti johtaa suurempaan tyytymättömyyteen (Martin 2013).

Individualismin nousu koetaankin sekä emansipatoriseksi mahdollisuudeksi että uhaksi. Individualismin nähdään paitsi murentavan perheinstituutiota, myös tuovan uudenlaista stressiä, jota itsensä toteuttamisen projekti vaatii. Tällöin tapa toteuttaa itseään on yhteydessä myös parisuhteeseen sekä perhe-elämään, jolloin valintoja tehdään erityisesti omaan hyvinvointiin ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin peilaten. Aiemmin ero oli ratkaisu akuuttiin avioliiton ongelmaan, mutta nykyään eron avulla voidaan hakea ratkaisua, jos parisuhde ei täytä omia tarpeita (Cohen & Finzi-Dottan 2012, 581–583).

Jouko Kiiski (2011, 25) on kuvannut erojen lisääntymisen viestivän sekä parisuhteiden hauraudesta että perheiden ongelmista. Haasteiden keskellä voimavarat eivät enää välttämättä riitä parisuhteen ja perhe-elämän hoitamiseen. Anniina Kaittilan ja Heikki Ervastin (2015) tutkimuksesta ilmenikin, että kotitöitä, raha-asioita ja ansiotyötä koskevia erimielisyyksiä esiintyi enemmän nuoremmilla pariskunnilla, ja useimmiten konflikteja aiheutui juuri kotitöistä. Riidat siis linkittyvät vahvasti arkiin asioihin.

Suomessa uudelleen avioituminen on ollut tasaisessa kasvussa 1990-luvulta alkaen ja noin neljäsosa avioliitoista on uudelleen avioituvien liittoja (Castrén 2009c, 24). Vuonna 2021 uusperheiden osuus lapsiperheistä oli yhdeksän prosenttia. Suurin osa uusperheiden lapsista oli äidin mukanaan tuomia (60 %), isien mukanaan tuomia lapsia oli selvästi vähemmän (11 %). Uusperheissä yhteisiä lapsia oli 29 prosentilla. (SVT 2023.) Erimuotoiset perheet ovat tulleet siis osaksi arkipäivää. Perheiden moninaisuudet aiheutuvat erojen yleisyydestä, sekä ydinperheen ja heteronormatiivisuuden kyseenalaistamisesta ainoana oikeana perhemuotona (Morgan 2004; Auvinen 2006, 7–8; Kuosmanen 2008; Rød 2018, 79). Enää perhettä ei tarvitsekaan määrittää kirkon, valtion tai kulttuuristen normien mukaan, vaan perheen käsite on muokkautunut ajassa joustavaksi yksiköksi. Perheen suhdemuodostelmille on ominaista liike, jossa erilaisia sidoksia syntyy, muokkaantuu ja raukeaa (Castrén 2009c).

Erojen yleisyydestä huolimatta moni jää myös parisuhteeseen, jossa ei koe olevansa tyytyväinen, rakastettu tai turvassa. Keskeisimpinä avioeron esteinä vanhemmat kokivat lapsen kärsimyksen erosta, pelon lapsen menettämisestä, uskonnolliset näkemykset eron suotavuuteen liittyen, riippuvuuden puolisuudesta sekä haluttomuuden luopua kodista ja taloudellisesta turvallisuudesta. Myös perheen ja ystävien merkitys nousi esille eron esteinä. (Knoester & Booth 2000; ks. Bodenmann ym. 2006.)

2.2 Parisuhdetyytyväisyys ja konfliktit eron selittäjinä

Miksi jotkut parisuhteet sitten kukoistavat ja jotkut taas kuihtuvat? Erotematiikan kannalta ymmärrys parisuhdetyytyväisyyden ja vastaavasti parisuhdekonfliktien merkityksestä on keskeistä. Vastausta voidaan hakea parisuhteen ja perheen stressi-

tekijöistä sekä puolisoiden kyvystä kohdata ja käsitellä niitä. Parisuhteet, joissa puoliset kokevat tyytyväisyyttä, sisältävät tunteen liiton houkuttelevuudesta. Parisuhteen houkuttelevuuteen myönteisesti vaikuttavia asioita ovat rakkaus, status, kumppanuus, hyvä taloudellinen tilanne ja turvallisuus (Knoester & Booth 2000; Hewitt 2013, 123–124). Parisuhdetta heikentävinä tekijöinä voidaan pitää sosiaalisen tuen puutetta, kuten puuttuvaa keskusteluyhteyttä, toistuvia ristiriitoja, väkivaltaa ja turvattomuuden tunnetta (Gottman 1994; Birditt ym. 2017). Myös puolison uskottomuus on yksi keskeisimpiä eron syitä (Williamson ym. 2016, 1121). Turvattomuuden tunne voi aiheutua ristiriitojen sävyttämästä ilmapiiristä, pelosta tai kokemuksesta, ettei tule ymmärretyksi. Erilaiset elämänarvot voivat myös jakaa pariskuntia, etenkin jos puolisoiden arvomaailmat moraalikäsitteelliseen eroavat merkittävästi.

George Levinger (1965, 1976) on kehittänyt teorian aviollisesta koheesiosta, jonka mukaan suhteen vakaus perustuu kolmeen osatekijään, joista ensimmäisenä on lähtemisen esteet, kuten yhteiset investoinnit ja juridiset esteet. Toisena osatekijänä on suhteen palkitsevuus, kuten emotionaalinen tuki ja sosiaalinen arvostus. Kolmantena osatekijänä on vaihtoehtojen puoleensavetävyys eli punnitseminen, millaista olisi olla ilman parisuhdetta tai jakaa parisuhde jonkun toisen kanssa.

Dudley Cahn (1990) on tyypitellyt parisuhteen konflikteja seuraavasti: Ensimmäisenä ovat kohdennetut erimielisyydet, joissa ristiriita liittyy spesifiin aiheeseen ja puolisoiden mielipiteet ovat eriävät. Toisena ovat ongelmanratkaisuun liittyvät erimielisyydet, jolloin pariskunta on erimielinen keinoista, miten tilanne tulisi selvittää. Kolmantena ovat onnettomat parisuhteet, joissa kommunikaation taidot ovat puutteellisia, suhde on myrskyisä, puoliset raportoivat olevansa tyytymättömiä ja heillä on vaikeuksia sopeutua suhteeseen. (Cahn 1992.)

David Olson ja Blaine Fowers (1993) luokittelivat tutkimuksessaan parisuhteet viiteen eri ryhmään, jotka olivat elinvoimaiset, harmoniset, traditionaaliset, konfliktoituneet ja elinvoimattomat parisuhteet. Elinvoimaisissa (12 %) parisuhteissa puoliset olivat ymmärtäväisiä ja tukevia toisia kohtaan, ja he kokivat luottamusta kommunikaatiokykyynsä. Nämä parit olivat olleet aviossa pidempään, he olivat keskivertoa enemmän koulutettuja ja heillä oli korkeammat tulot sekä työstatus. Harmonisissa (11 %) parisuhteissa puoliset olivat myös keskivertoa enemmän koulutettuja sekä heillä oli korkeampi tulotaso ja ammattiasema. Puolisoiden lapsiluku oli pienin kaikista viidestä ryhmästä ja usein heillä oli vain yksi lapsi. Eniten erimielisyyksiä heillä oli vanhemmuuteen liittyen. Traditionaalisissa (16 %) parisuhteissa puoliset olivat eniten tyytyväisiä siihen, miten he pystyvät hoitamaan lastenhoitoon ja vanhemmuuteen kuuluvat asiat. Heillä oli enemmän lapsia kuin muissa ryhmissä ja naiset työskentelivät harvemmin kokoaikaisesti. Konfliktoituneissa (25 %) parisuhteissa puolisoilla oli vaikeuksia kommunikoida ja ratkaista ristiriitoja. Puolisot olivat vähemmän koulutettuja ja heillä oli matalampi tulotaso sekä työstatus. Elinvoimattomissa (36 %) parisuhteissa tyytymättömyys avioliittoon oli jatkuvaa ja se ulottui

parisuhteen kaikille osa-alueille kuten puolisoitten kommunikaatioon, seksuaalisuuteen ja vanhemmuuteen. Elinvoimattomissa parisuhteissa puoliset olivat matalammin koulutettuja, heidän tulotasonsa oli matala ja miehillä oli usein kaksi työtä.

Taloudellisten resurssien merkitystä tarkasteltaessa ilmenee, miten erityisesti miehen tai kummankin puolison parempi sosioekonominen status ennustaa aviollista pysyvyyttä (Jalovaara 2013). Rand Conger ja Glen Elder (1994) ovat kehittäneet perheen stressimallin (family stress model), mikä painottaa sosiaalisten seikkojen lisäksi perheen taloudellisen tilanteen vaikutusta parisuhdetyytyväisyyteen. Taloudellinen niukkuus, kuten matala tulotaso, työttömyys ja materiaallinen puute perusasioista vaikuttavat negatiivisesti parisuhteeseen aiheuttaen stressiä. Stressi ilmenee turhautumisena, ahdistuneisuutena ja alakuloisena mielialana. (Conger, Conger & Martin 2010, 689–690; Nepl, Senia & Donnellan 2016; ks. Kaittila 2017, 73.) Lisäksi stressin on todettu olevan yhteydessä heikompaan keskustelukykyyn, ongelmanratkaisu- ja sopeutumiskeinojen käyttöön, mikä heijastuu parisuhteeseen ristiriitoina (Bodenmann ym. 2007).

Parisuhdetyytyväisyyteen vaikuttavat lisäksi puolisoitten kiintymyssuhdetytyt³. Turvaton kiintymyssuhdetytyli ilmenee parisuhteessa välttelevänä poisvetäytymisenä tai ahdistuneena, takertuvana käyttäytymisenä. Näissä parisuhteissa puoliset kokevat enemmän tyytymättömyyttä toisiinsa, parisuhteen laatuun sekä myös sopeutumattomuutta perhe-elämään. (Pedro, Ribeiro & Shelton 2015, 3488; Martin ym. 2019, 2248; Wagner ym. 2020.) Turvattomissa kiintymyssuhteissa ilmenee enemmän anteeksiannon ja empatian puutetta sekä jumiutumista, mitkä vaikuttavat negatiivisesti aviolliseen tyytyväisyyteen (Chung 2014; ks. myös Guzmán-González ym. 2019).

Vertailtaessa parisuhdetyytyväisyyttä ensimmäisessä ja toisessa avioliitossa olevien kesken, ensimmäisessä liitossa olevat kokivat suurempaa parisuhdetyytyväisyyttä kuin toisessa liitossa elävät. Toisen avioliiton parisuhdetyytyväisyys oli yhteydessä erityisesti koulutustasoon. Kun koulutusaste nousi, kohosi toiseen liittoon tyytyväisyys. Koulutusasteen merkityksen on katsottu liittyvän parempaan taloudelliseen tilanteeseen ja siten suurempaan itsenäisyyteen, jolloin parisuhteessa tehtävien valintojen mahdollisuus laajenee. (Mirecki ym. 2013.) Parisuhteen pysyvyyteen vaikuttaa myös puolisoitten ikä siten, että myöhemmällä iällä solmittu avioliitto ennustaa suhteen pysyvyyttä (Braver & Lamb 2013).

Toisaalta kaikkia parisuhteita koettelevat erilaiset vastoinkäymiset, mutta osalla nämä toimivat erottavina, ja toisilla lopulta yhteen lujittavina tekijöinä. Parisuhteet, joissa puolisoilla on hyvät keskustelutaidot ja halu ratkaista ongelma kumpaakin osapuolta tyydyttävällä tavalla, heijastavat suurempaa tyytyväisyyttä suhteeseen. On-

³ Kiintymyssuhdetytyleistä on kerrottu tarkemmin luvussa 5.2.

nistuneesti ratkaistut konfliktit tuottavat parisuhteeseen pysyvyyttä, mikä ilmenee sitoutumisena. (Gottman & Silver 2004; Braver & Lamb 2013; Ruffieux, Nussbeck & Bodenmann 2014.) Toimivalla parisuhteella on myös yhteys huolten esiintymiseen. Parisuhteisiinsa tyytyväisillä vanhemmilla esiintyi sekä lapsen että vanhemmuuteen liittyviä huolia selvästi vähemmän kuin niillä vanhemmilla, jotka kokivat tyytymättömyyttä parisuhteeseensa. Myös vanhemman hyvä terveydentila toimi vanhemmuuden voimavaroja vahvistavana tekijänä ja vähensi koettujen huolten määrää. (Halme & Perälä 2014a, 223–224.)

Olen koonnut taulukkoon 1. tutkimuksia parisuhdetyytyväisyyteen ja parisuhdekonflikteihin yhteydessä olevista tekijöistä. Tutkimusteemaani alkavaan huoltoriitaan liittyen on tärkeää ymmärtää, että ristiriidat eivät välttämättä ala vasta eron jälkeen. Jo parisuhteen aikana puolisoilla on voinut olla haasteita, perheen tunneilmasto on voinut olla negatiivinen ja parisuhde toimimaton. Parisuhteen aikana koetut vaikeudet ja erityisesti ratkaisemattomat asiat voivat seurata myös eron jälkeen heikentäen kykyä toimia toisen vanhemman kanssa. (Kiiski, Määttä & Uusiautti 2013, 532.)

Taulukon tarkastelussa ilmenee, että adaptiiviset sopeutumiskeinot (coping)⁴ yhdistettynä puolisoiden emotionaaliseen älykkyyteen ovat merkittäväällä tavalla yhteydessä parisuhteen tyytyväisyyteen sekä pariskunnan kykyyn toimia dyadisena yksikönä. Toimivilla sisäisillä ja ulkoisilla coping-strategioilla on positiivinen yhteys perheen koettuun hyvinvointiin (Lindberg, Nygård & Nyqvist 2018). Lisäksi emotionaalinen älykkyys yhdistettynä coping-taitoihin ilmenee parisuhteessa toimivana kommunikaationa, kykynä nähdä asiat toisesta perspektiivistä sekä halukkuutena rakentaa yhteisiä tavoitteita ja ratkaisuja (Zeidner, Kloda & Matthews 2013; ks. Braver & Lamb 2013). Sen sijaan toimimattomat coping-strategiat, jotka ilmenevät vihamielisyytenä, passiivisuutena, syyttelynä ja negatiivisuuteen kiinni jäämisenä, ovat yhteydessä matalaan parisuhdetyytyväisyyteen (Ruffieux ym. 2014).

⁴ Coping tarkoittaa itsesäätely- ja sopeutumiskeinoja. Toimivat coping -strategiat ilmenevät kykynä mukauttaa tunteitaan, ajatteluaan ja käytöstään tilanteen vaatimalla tavalla, jolloin henkilö pystyy ratkaisemaan asioita rakentavasti (Snyder & Dinoff 1999; Lönnqvist 2024).

Taulukko 1. Parisuhdeyytävyyteen ja parisuhteen konflikteihin yhteydessä olevat tekijät.

Tutkija	Malli	Teoriapohja, käsitteet	Keskeiset tulokset
Morton Deutsch (1973)	General typology of dispute issues <i>Parisuhtekonflikttien luokittelu</i>	Konfliktit	Erimielisyydet voidaan jakaa viiteen eri tyyppiin, joita ovat 1) kontrolli resursseista (tila, raha, omaisuus, lapset), 2) yksilölliset valinnat ja niiden arvojärjestys, 3) arvot, ideologiat ja uskonto, 4) uskonnukset (vs. faktat ja realiteetti) sekä 5) parisuhteen laatu, johon lukeutuvat yksilölliset ja sosiaaliset suhteet.
George Levinger (1976)	Barrier model <i>Parisuhteen esteiden malli</i>	Riippuvuussuhdeteoria	Parisuhteen tyytyväisyyteen vaikuttavat koettu vetovoima, kuten kumppanuus, seksuaalinen täytyminen, turvallisuus ja sosiaalinen status. Vaihtoehdot valinnat, kuten ulkopuolinen suhde horjuttavat parisuhdetta. Sosiaalinen paine, uskonto, moraalit ja taloudelliset syyt lisäävät riippuvuutta parisuhteesta toimien lähden esteinä. Tällöin parisuhdetta ylläpidetään, vaikka osapuolet olisivat tyytymättömiä.
Roy Eidelson (1980)	Satisfaction in beginning relationships <i>Alkavan parisuhteen tyytyväisyys</i>	Sitoutuminen, tyytyväisyys	Alkavassa parisuhteessa koettu tyytyväisyys on suhteessa sitoutumisen tasoon. Mitä suurempaa tyytyväisyys on, sitä korkeampi on myös parisuhteeseen sitoutumisen taso.
Dudley Cahn (1990)	Conflict in intimate relationships <i>Parisuhteen erimielisyyksien konfliktit</i>	Kommunikaatio	Kommunikaation vaikeudet parisuhteessa jaetaan kolmeen luokkaan, joita ovat 1) kohdennetut erimielisyydet, 2) ongelmanratkaisuuun liittyvät erimielisyydet sekä 3) laajentuneet konfliktit. Laajentuneissa konflikteissa keskustelu on toistuvasti toimimatonta heikentäen parisuhdetta.
John Gottman (1994)	Typology of Marriage <i>Avoliiton psykologia</i>	Konfliktit, läheisyys, etäisyys, riippuvuus	Avoliitot voidaan jakaa eri kategorioihin; 1) vähäisen konfliktitason tasaiset parisuhteet, 2) konflikteja peikäämättömät, tyytyväiset sekä intohimoiset parisuhteet, jossa ilmaisu on avointa sekä 3) säästelelästi kommunikoivat parisuhteet, jossa läheisyys on taiseista, mutta tärkeää. Nämä kolme ensimmäistä kategoriaa Gottman katsoo kuuluvaksi toimiviin parisuhteisiin. Toimimattomissa parisuhteissa ilmenee kumppanin halveksuntaa, puolustautumista ja vetäytymistä, jolloin konflikteja ei pystytä ratkomaan.

Tutkija	Malli	Teoriapohja, käsitteet	Keskeiset tulokset
Warren Jones & Marsha Burdette (1994)	Bertrayal in interpersonal relationships <i>Läheisen ihmissuhteen luottamuspula</i>	Luottamus, sitoutuminen, haavoittuvuus	Läheisissä ihmissuhteissa, kuten parisuhteessa, luottamusta vahingoittaviksi asioiksi nimitään avioliiton ulkopuolinen sulhe, valeheet, luottamuksen pettäminen, tuen puute, välttely ja välinpitämättömyys, kritisointi sekä juorut.
Benjamin Karney & Thomas Bradbury (1995)	Vulnerability–stress–adaptation model <i>Haavoittuvuus–stressi–sopeutumisen -malli</i>	Stressiteoria ja psyykkisen sopeutuminen	Avioliitteen epävakauteen vaikuttavat kolme elementtiä: pitkäaikainen haavoittuvuus, stressaavat tapahtumat, sekä vaikeus ottaa käyttöön toimivia sopeutumiskeinoja. Haavoittuvuustekijöitä ovat matala koulutus, heikot sosiaaliset taidot, toimimattomat ratkaisukeinot ja epätarkoituksenmukaiset asenteet avioliittoa kohtaan.
Leanne Knobloch & Denise Solomon (2004)	The relational turbulence model <i>Parisuhteen kuohunnan malli</i>	Sitoutuminen, läheisyys	Uudessa parisuhteessa kuohunta ja myllerrys kasvavat, mitä enemmän pari viettää yhdessä aikaa. Kasvava läheisyys häiritsee omia aiempia rutineja ja vaatii sopeuttamaan omia toimintatapoja. Kuohunnan jälkeen on havaittavissa vakavampi sitoutuminen parisuhteeseen, mikä ilmenee tasaisempana vaiheena.
Rowland Miller (2012)	Types of relationships in interdependence theory <i>Parisuhdetyyppi ja keskinäinen riippuvuus</i>	Riippuvuusteoria, psyykkinen vointi	Tutkimuksessa parisuhteet jakautuivat neljään eri luokkaan, jotka ovat 1) onnelliset ja vakaat parisuhteet, 2) onnelliset, mutta epävakaat parisuhteet 3) onnettomat, mutta vakaat parisuhteet sekä 4) onnettomat ja epävakaat parisuhteet. Yksilöt hakevat ja vertailevat itselle parhainta mahdollista vaihtoehtoa myös parisuhteessa. Jos mahdollista vaihtoehtoa ei ole tiedossa, jäämme onnetomaankin parisuhteeseen riippuvuussuhteen vuoksi. Onnellisissa ja vakaisissa parisuhteissa tätä vertailua esiintyi hyvin vähän, kun taas onnettomissa ja epävakaisissa parisuhteissa vertailua tehtiin paljon.
Marta Pedro ym. (2015)	Romantic attachment and family functioning: The mediating role of marital satisfaction <i>Puolisoiden kiintymyssuhdetyylin vaikutus parisuhdetyytyyisyyteen ja perheen toimivuuteen</i>	Kiintymyssuhde, parisuhdetyytyväisyys, perhedynamiikka	Välittelevä tai ahdistunut kiintymyssuhdetyyli vaikutti negatiivisesti avioliitteen parisuhdetyytyväisyyteen. Matala parisuhdetyytyväisyys vaikutti perhedynamiikkaa heikentävästi. Onnellinen, lämmin avioliitto ja sinä koettu parisuhdetyytyväisyys olivat positiivisesti yhteydessä perheen koheesioon ja joustavaan sopeutuvuuteen.

Tutkija	Malli	Teoriapohja, käsitteet	Keskeiset tulokset
Elizabeth Schoenfeld ym. (2017)	Connections between spouses non-sexual behaviors, sexual frequency, sexual satisfaction and marital satisfaction <i>Parisuhteen seksuaalisuus ja tyytyväisyys parisuhteeseen</i>	Parisuhde, seksuaalisuus, parisuhdetyytyväisyys	Tyydyttävä seksielämä sekä läheinen ja lämmin suhde puolisoon olivat yhteydessä suurempaan seksuaaliseen läheisyyteen ja aviolliseen tyytyväisyyteen. Seksuaalinen tyytyväisyys oli enemmän yhteydessä seksin laatuun kuin määrään.
Samantha Wagner ym. (2020)	The intersection of adult attachment, intimate touch, and marital satisfaction <i>Kiintymyssuhdetyylin vaikutus puolisoiden intiimin kosketuksen kokeemukseen ja parisuhdetyytyväisyyteen</i>	Kiintymyssuhde, seksuaalisuus, parisuhdetyytyväisyys	Fyysinen kiintymys ja sen osoitus kosketuksiin ovat tärkeässä osassa parisuhdetyytyväisyyden kokemuksessa. Turvattoman kiintymyssuhdetyylin (ahdistunut / takertuva / välittelevä) omaavat olivat useimmiten tyytymättömiä kosketukseen tai heillä oli vaikeus ottaa kosketusta vastaan.

Parisuhteen luonnolliseen kehityskaareen kuuluvat erilaiset vaiheet. Parisuhteen muuttuessa perheeksi tarvitaan myös kykyä kestää arkea, jakaa vastuuta tasapuolisesti, sekä huomioida lasten ohella myös puolison tarpeita. Parisuhteessa pysymisen onkin todettu olevan enemmän yhteydessä puolisoiden sitoutumisen asteeseen kuin tyytyväisyyteen (Bodenmann ym. 2006). Tällöin coping-taidoilla on merkittävä vaikutus siihen, miten pariskunta pystyy stressitilanteessa keskustelemaan ratkaisuja hakien ja lisäämään tyytyväisyyttä suhteeseen.

Parisuhteessa eron käynnistäjinä mainitaan yleisimmin rakastuminen toiseen henkilöön, liiton ulkopuolinen suhde, puolison väkivaltaisuus, kriittiset elämäntapahtumat ja arjen hallitsemattomuus (Bodenmann ym. 2007), kommunikaatiovaikeudet, suhteen hoitamattomuus ja toisista vieraantuminen (Kiiski 2011, 232; Cohen & Finzi-Dottan 2012, 582–583), erilleen kasvaminen ja puolison itsenäistyminen sekä rakkauden, läheisyyden ja arvostuksen puute (Kiiski 2011, 152).

Orna Cohen ja Ricky Finzi-Dottan (2012) havaitsivat tutkimuksessaan, että useimmiten eron syyksi mainittiin ongelmat parisuhteen vuorovaikutuksessa. Näihin lukeutuivat toimimaton kommunikaatio, surullinen ja onneton olo, rakkauden puute, yhteensopimattomuus, uskottomuus, emotionaaliset ja mielenterveyden ongelmat, puolison vastuuttomuus sekä konfliktit miehen ja naisen rooleissa. Erityisesti naiset painottivat vuorovaikutuksen toimimattomuuden osuutta eroon, kun taas miehet mainitsivat eron syyksi liiton ulkopuolisen suhteen.

Kaarina Määttä (2011, 417) on tutkimuksessaan luokitellut eron syyt neljään kategoriaan. Ensimmäisenä parisuhteen voidaan nähdä epäonnistuvan pariskunnan erilaisten arvojen vuoksi. Toisena parisuhde päättyy eroon suhteen hoitamattomuuden vuoksi ja pariskunnan keskinäinen kommunikaatio on ollut toimimatonta. Kolmantena pariskunta voi alkaa kehittyä eri suuntiin ja kasvaa siten erilleen toisistaan. Neljäntenä parisuhde voi päättyä äkillisesti esimerkiksi uskottomuuden vuoksi.

Marian Roberts (2008, 31) on tyypitellyt eroja kuuteen eri ulottuvuuteen: 1) emotionaalisisessa erossa heräävät loukatuksi tulemisen, vihan, menetyksen ja luottamuksen petetyksi tulemisen tunteet, 2) laillisessa avioerossa tulee uudelleenavioitumisen mahdollisuus, 3) taloudellisessa erossa keskitytään omaisuuden uudelleen järjestelyyn, 4) yhteishuoltajuuden erossa toinen osapuoli tulee aina olemaan vanhemmuuden kautta läsnä, 5) yhteisöllisessä erossa tapahtunut vaikuttaa merkittävästi sosiaalisiin suhteisiin ja 6) psyykkisessä erossa havaitaan eron koettelevan psyykkistä hyvinvointia, mutta kääntyvän toipumisvaiheessa rakentavaan kasvuun.

Matthijs Kalmijn & Marjolein Broese van Groenou (2005) ovat nimenneet kaksi hypoteettista tapaa suhtautua eroon. Vapautumisen tavassa ero päättää toimimattoman suhteen. Tällöin henkilölle vapautuu enemmän resursseja muulle sosiaaliselle integraatiolle, mikä kompensoi eron menetyksiä ja auttaa erosta toipumista. Sen sijaan eristäytymisen tavassa ero päättää paitsi parisuhteen, mutta myös yhteyden suhteen kautta luotuihin verkostoihin.

Myös Kiiski (2011, 244–249) on mallintanut avioeroja nimeten ne jättäjän ja jätetyn malleihin. Jättäjän avioeromalleja ovat luovuttamisero, itsenäistymisero sekä ero ilman syytä. Jätetyn avioeromallit ovat myöntymisero ja pakkoero. Alkavan huoltoriitatematiikan kannalta on aiheellista tarkastella erityisesti pakkoeron piirteitä, joihin liittyy jätetyn vaikeus hyväksyä eroa. Jätetty osapuoli alkaa tällöin vastustamaan eropäätöstä sekä käymään kauppaa parisuhteen jatkamiseksi. Mikäli suostuttelu ei tuota jätetyn mielestä toivottua tulosta, voi mukaan tulla uhkailu itsensä tai entisen puolisonsa vahingoittamisesta. Tällaisessa tilanteessa jätetyn on myös vaikeaa nähdä omaa vastuutaan parisuhteen epäonnistumisessa. Pohdittaessa huoltoriitojen patologisoitumista, tulisi huomio keskittää erityisesti pakkoerotilanteisiin. Pakkoerossa on selkeästi havaittavissa piirteitä, jotka ennakoivat suurempaa konfliktiriskiä altistaen alkavalle huoltoriidalle.

Eron tapahtuessa omasta aloitteesta tai yhteisestä päätöksestä, on lähtökohta eron prosessoinnille toisenlainen, kuin vastentahtoisessa erossa. Eroaloitteen tekevä kokee parisuhteen purkamisen olevan oma valinta, jolla on positiivinen vaikutus elämänkulkuun. Yhteisesti tehdyssä avioeropäätöksessä eronneet olivat keskimääräistä tyytyväisempiä entisen puolisonsa toimintaan liiton purkamisessa. Sen sijaan vähiten eron positiivisia vaikutuksia näkivät jätetyt. (Kiiski 2011, 247–249; Frisby ym. 2012, 716.)

Ero saattaa herättää myös vahvoja tunteita eronneiden lähipiirissä. Tilanteelle halutaan löytää selkeä syy, vaikka ero on usein monien kasautuneiden, epätydyttävien asioiden summa. Lähipiiri voi kokea eron pelottavana tilanteena, koska ero lähipiirissä haastaa myös pohtimaan oman parisuhteen tilaa.

Parisuhteiden päättymiseen ja erojen yleisyyteen vaikuttavatkin monet tekijät eikä yksipuolista vastausta voida aina antaa. Monesti ero on useiden eri tekijöiden summa. Laki suhtautuu eroon suopeammin kuin ennen, mikä on tehnyt eron mahdolliseksi. Samoin yhteiskunnallinen muutos on ollut osaltaan helpottamassa eroon aiemmin liittynyttä stigmaa. Naisten tasa-arvokehitys on mahdollistanut naisen aseman itsellisenä elättäjänä. Toisaalta erossa elintaso voi laskea selvästi siirryttäessä kahden aikuisen, potentiaalisen perheenelättäjän mallista yksinelättäjän malliin. Näiden lisäksi tulevat esille perustavanlaatuiset yksilönvapaudet ja niiden kautta heräävät kysymykset: Millaisessa suhteessa voi säilyttää oman hyvinvoinnin?

Kun vanhempien eroa tarkastellaan subjektiivisena tarpeena saada luotua toimiva suhde ja mahdollisuutena elää itselle merkityksellistä elämää oma hyvinvointi säilyttäen, näyttäytyy ero usein ymmärrettävänä. Ero voikin merkitä kokijan mukaan myös ongelmanratkaisua ja voimaantumista. Näin ollen ero ei olekaan itsekäs päätös omien mielihalujen toteuttamiseksi, vaan sen tavoitteena on mahdollistaa hyvinvointi (Kalmijn & Monden 2006, 1198). Ilman riittävää hyvinvointia vanhemman voi olla haastavaa pitää itsestä tai jälkikasvustaan huolta. Ero lapsiperheessä voi myös lisätä vanhempien hyvinvointia arjessa ilman toistuvia ristiriitoja.

2.3 Eron jälkeiset perhesuhteet

Erolla pyritään usein pois siitä, mihin ei parisuhteessa oltu tyytyväisiä. Kuitenkin perhe ja vanhemmuus ovat usein niitä, mistä halutaan edelleen pitää kiinni ja millä on suuri arvo. Perheen rakenteen murtuessa eron myötä, voidaan menetystä korvata vahvistamalla vanhemmuutta (Auvinen 2006, 7). Eron jälkeen yksi tapa palauttaa perhe on luoda dyadinen perheyksikkö vanhemman ja lapsen välille, jonka tasa-arvoinen vanhemmuus voi mahdollistaa. Perheen merkityksen tärkeys näyttäytyy myös eronneiden haluna palauttaa perhe uudelleenavioitumisen sekä uusperheen muodostamisen myötä. (Castrén 2009c, 64.)

Toisinaan vanhemmille saattaa tulla yllätyksenä, kun pari- ja perhesuhteessa toteutetut toimintamallit voivat jatkua eron jälkeen aiheuttaen ristiriitoja (Kalmijn & Monden 2006, 1199; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 70). Tarkasteltaessa perhettä systeemisen perhemallin mukaan, voidaan perhe nähdä avoimena systeeminä, joka on vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Perheenjäsenet pyrkivät ylläpitämään tässä systeemissä tasapainoa, sillä tasapaino luo ennakoitavuutta, turvallisuutta ja hallinnan tunnetta. Perheen hyvä tasapaino riippuu myös perheen sopeutumiskyvystä ja joustavuudesta erityisesti muutostilanteissa. Systeemisen perhemallin mukaan perheet pyrkivät kohti tasapainoa myös elämän muutosvaiheissa, kuten esimerkiksi erossa. Mikäli perheessä vallitsee jäykkä, muutosta vastustava tilanne, koetaan muutos usein hallitsemattomana, johon omat keinot ja voimavarat eivät välttämättä riitä. Jäykkä perhesysteemi kahlitsee myös perheenjäsenten mahdollisuutta yksilölliseen kasvuun ja itsensä toteuttamiseen. (Piha 2004, 63–64; ks. Roberts 2008, 23–25; Karttunen 2010, 77; Kerig 2019.) Toisaalta perheen tarkastelua systeemisestä viitekehyksestä käsin on myös kritisoitu. Mikäli esimerkiksi oirekäyttäytymisen nähdään olevan systeemin toimintaperiaate, yksinkertaistaa se perhe-elämän monipuolisuutta ja rikkautta. Yhden systeemin sijaan on tärkeää osata havainnoida perhesuhteita ja niiden laatua. (Arnkil & Seikkula 2014, 27.) Erityisesti eron jälkeisessä perheessä voi olla läsnä useita suhteita.

Perhesuhteiden määrittelyyn vaikuttavat erilaiset biologiset, juridiset, sosiaaliset ja psykologiset siteet (Ritala-Koskinen 2003). Eron jälkeiset perherakenteet ja olosuhteet voivat ilmetä moninaisina. Nykyisin niille on myös ominaista liikkeessä olo ja monipaikkaisuus (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018a, 9). Lapsen yhteys vanhempiinsa saattaa muuttua merkittävästi esimerkiksi tapaamisten tiheyden, keston tai maantieteellisen välimatkan myötä (Linnavuori 2018, 46). Ero lapsiperheessä ei kuitenkaan välttämättä merkitse sosiaalisen verkoston supistumista. Kokemus eron jälkeisestä perheestä voi rakentua biologisten siteiden pohjalta. Perhettä voi määrittää lisäksi sosiaaliset rakenteet ilman, että siihen liittyy geneettistä yhteyttä. Näiden lisäksi kokemusta perheeseen kuulumisesta ohjaavat emotionaaliset siteet, tunneyhteys ja tieto siitä, että tämä on minun perheeni.

Erilaisten siteiden perusteella rakentuvaa perhettä määrittelee myös lojaliteetin kokemus. Eron jälkeisessä lapsiperheessä lojaliteetti nousee keskiöön, kun lapsi hakee paikkaansa uusissa perhesuhteissaan (Ritala-Koskinen 2003; Castrén 2008, 247). Antaako vanhempi lapselle mahdollisuuden kiinnittyä toisen vanhemman uuteen perheeseen? Yhteenkuuluvuuden tunne onkin yksi merkittävä tekijä tarkasteltaessa eron jälkeisen perheen muodostumista ja kokemusta perheestä. Yhteenkuuluvuuden tunne on myös yksi keskeinen psykologinen perustarve (Ryan & Deci 2016). Hyvinvoinnin kannalta on tärkeää saada tunne ryhmän, kuten perheen jäsenyydestä, jossa omat tarpeet tulevat hyväksytyiksi. Eron jälkeisen perheen hyvinvointia ja toimimista on havaittu edistävän lähiverkoston yhteyksien säilyminen. Erityisesti sosiaalinen hyvinvointi kasvoi, kun yhteys entisen ydinperheen jäseniin säilyi säännöllisenä. (de Bel 2023.)

Suurin osa vanhemmista päätyy yhteishuoltajuuteen eron jälkeen (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021). Yhteishuoltajuudessa vaaditaan kykyä jakaa vanhemmuuden vastuita yhdessä ja neuvotellen (Down 2012). Tasa-arvoisesta, jaetusta vanhemmuudesta on tullut yleinen käytäntö – jopa normi – joka ei enää herätä hämmästyksi. Nykyään normatiivisuus kohdistuu eroamisen tapaan ja vanhemmille osoitettuun vaateeseen erota oikein eli sovinnollisesti yhteistyössä, lapsen kasvatustavasta jakaen (Antikainen ym. 2009, 199; Castrén ym. 2019, 353–354).

Vanhemmuuteen sitoutumiseen vaikuttavat osaltaan kulttuurisesti tuotetut normit, valtasuhteet ja vanhemmuudelle annetut merkitykset (Nousiainen 2004, 58; Berg 2008; Castrén 2009c; Dowd 2012). Kirsi Kurki-Suonio (1999) on kuvannut vanhemmuuden asteittaista kulttuurista kehitystä, missä aiemmin äidin antamaa hoivaa pidettiin ensisijaisena. Vasta 1970-luvulla nousi vahvemmin esiin diskurssi vanhemmuuden psyykkisestä siteestä ja sukupuolten neutraaliudesta. Osaltaan tähän vaikutti sekä feminismi että isien oikeuksien liike, ja yhteishuoltoa alettiin käsitellä mahdollisuutena kummallekin vanhemmalle. Isyyden tehtävänä ei ole enää ole vain taloudellisen toimeentulon varmistaminen perheelle, vaan isä nähdään lastensa arkeen aktiivisesti osallistuvana, tasaveroisena toimijana äidin rinnalla (Blomqvist & Heimer 2016).

Kuitenkin erityisesti eron jälkeinen vanhemmuus on edelleen selvästi sukupuolistunutta (Castrén 2009c, 121; Hakovirta & Broberg 2014, 116; Costa ym. 2019). Usein äiti mielletään lapsen luonnolliseksi hoivaajaksi ja myös hoivan käsite on vahvasti sukupuolistunut. Äidin etusijan taustalla on historiallinen perinne, jossa äidin on katsottu olevan vastuussa lapsista ja kodista, miehen toimiessa perheen elättäjänä (Kurki-Suonio 2000, 185–186; Finch 2006; Dowd 2012, 1050). Hoivan käsite on kuitenkin laaja, eikä siihen liity pelkästään myönteisiä piirteitä, kuten empatiaa, lämpöä ja rakkautta. Hoiva voi olla myös sitouttavaa, uuvuttavaa ja velvoittavaa, jolloin mukaan tulee myös kielteisiä tunteita. Sevón ja Notko (2008, 15–16) ovatkin esittäneet, että tulkittaessa vanhemmuutta vain hoivan etiikan näkökulmasta, tuotetaan

moraalisesti ylevää vanhemmuutta. He näkevät riskin olevan huomionarvoinen erityisesti äitien kohdalla heidän pyrkiessä elämään hoivan etiikan mukaisesti (ks. Mainstone 2014).

Äidin ensisijaisuus lapsen hoivaajana on herättänyt runsaasti keskustelua, sillä hoivaavaa vanhemmuutta ei nähdä pelkästään feminiinisenä ominaispiirteenä, jota vain äiti pystyisi toteuttamaan. Hyvän hoivaajan ja vanhemmuuden edellytykset ovat olemassa kummallakin sukupuolella (Kurki-Suonio 2000, 185–187; ks. Sinkkonen & Kalland 2016). Kriittisimpien näkemysten mukaan myös yhteiskunta ylläpitää käsitystä äidin hoivan ensisijaisuudesta ja syrjii siten isän oikeutta lapseensa (Mykkänen & Huttunen 2008, 169–171; Huttunen 2014). Toisaalta äitiydestä tuotetut moraalikäsitukset elävät vahvana erityisesti silloin, kun äiti ei toimi lapsen ensisijaisena vanhempana. Nämä äidit kohtaavat usein arvostelua lapsensa hylkäämisestä. Sosiaalisesta tilanteesta ja psykisestä voinnista etsitään selitystä sille, miksei äiti toimi lähivanhempana. Etävanhempana toimiva äiti saatetaan nähdä itsekkäänä, omat halunsa täyttävänä ja lapsensa tarpeet unohtavana. Isä voidaan puolestaan katsoa lapsen tilanteen pelastajaksi, kun äiti on julmasti hylännyt lapsensa. Vastaavaa morali-sointia ei useinkaan esiinny, kun kyseessä on yksinhuoltajaäiti ja lapsen isä ei pidä yhteyttä lapseensa. (Dolan & Hoffman 1998; Krasas 2021; ks. Nousiainen 2004, 162.)

Vanhemmuuteen sitoutumisessa hegemonisen maskuliinisuuden (Connell 1987) ilmenemisen on nähty vaikuttavan miehen suhtautumistapaan isyyttään koskien. Mikäli miehen käsitys isyydestä perustuu perheen päänä ja elättäjänä toimimiseen, voi isyys muodostua ohueksi. Isyyttä saatetaan ryhtyä toteuttamaan maskuliinisesti feministisenä pidettyä hoivaroolia välttämällä (Dowd 2012, 1050; Jewkes ym. 2015; Heers & Szalma 2022). Heikosti vanhemmuuteensa sitoutunut isä ajautuu herkästi perheen ulkopuolelle, jolloin työ, sosiaaliset suhteet ja harrastukset voivat olla perhettä tärkeämpiä. Leo Nyqvist (2006, 130) on kuvannut ilmiötä poissaolevan isyyden käsitteellä.

Jiri Nieminen (2023) on kuvannut maskuliinisuutta pääomana, mikä voi olla miehen elämäntilannetta vahvistavaa tai heikentävää. Elämäntilannetta heikentävään maskuliinisuuteen lukeutuvat väkivaltainen käyttäytyminen muita tai itseä kohtaan. Usein se liittyy epäonnistumiseen sosiaalisissa suhteissa ja kyvyttömyyteen käsitellä kielteisiä tunteita. Elämäntilannetta vahvistavaan maskuliiniseen pääomaan taas kuuluvat itsekонтроlli ja vastuullinen toiminta.

Myös Nancy Down (2012) on luokitellut kulttuurisesti tuotettuja isyyden esteitä, joita ovat miehen näkeminen perheen elättäjänä, hoivan näkeminen feminiinisenä ja maskuliiniselle miehelle vieraana tai vältettävänä, sekä kokonaisvaltainen kulttuurisesti tuotettu hierarkia parisuhteen normeineen ja rooleineen, joissa pysytellään mies–nainen–dikotomiassa.

Isyyttä on pohtinut myös Jaana Vuori (2004) jaotellen isyyden mallit neljään kategoriaan, joista ensimmäisenä on tasa-arvoinen isä, joka jakaa perhevelvollisuudet sekä muun yhteiskunnallisen työn tasan naisten kanssa. Toisena on hoivaava isä, joka pyrkii luomaan läheisen suhteen lapsiinsa, kolmantena valintoja tekevä isä, jolle on ominaista seurata omia haluja ja kykyjä, jolloin perimmäinen vastuu lapsista jää äidille, sekä neljäntenä maskuliininen isä, jonka valinnat ovat sitoutuneet hänen ymmärrykseensä naisen ja miehen sukupuolieroista, ja miehen vastuulla on enemmän hänen toimiansa yhteiskunnalliset seuraamukset.

Jari Kekäle ja Petteri Eerola (2014, 21) ovat kuvanneet isyyspuheessa nousevan esiin kolme historiallista ja kulttuurista isyyden mallitarinaa. Esimodernissa isyystarinassa isä on lapsilleen kaukainen ja autoritaarinen patriarkka. Isyyden ja äitiyden roolit ovat erilaisia. Isä on paikalla, mutta emotionaalisesti etäinen. Modernissa isyystarinassa isä on kodin ulkopuolella töissä käyvä ydinperheensä elättäjä, mutta patriarkaalinen valta alkaa murentua. Postmodernissa isyystarinassa isä on aktiivinen osallistuja lastensa elämässä ja vanhemmuus on jaettava. Samanaikaisesti perhemallit tulevat joustavammiksi ja moninaisemmiksi.

Länsimaissa isän hoivaajan rooli onkin vähitellen vahvistunut (Smart & Neale 1999; Down 2012; Haas & Hwang 2013) ja hegemonisen maskuliinisuuden on katsottu vähentyneen erityisesti Pohjoismaissa. Isien on yhä luonnollisempaa toimia tasa-arvoisena vanhempana arki- ja hoivavastuu jakaen (Johansson & Klinth 2008; Kekäle & Eerola 2014; Johansson & Ottemo 2015; Andreasson & Johansson 2019). Miesten hoivavastuun otto on yleisempää perheissä, joissa mies on korkeammin koulutettu ja taloudellisesti paremmin toimeentuleva (Parke & Cookston 2019).

Onkin tarpeen pysähtyä pohtimaan, edistävätkö kategorisoinnit tasa-arvoisen vanhemmuuden näkemistä kummallekin sukupuolelle mahdollisena, vai sormumeko silloin kapeakatsaiseen ajatteluun, joka ohjaa käsityksiämme vanhemmuudesta, isyydestä ja äitiydestä? Hoivaava, lapsestaan välittävä isä ei merkitse feminiinistä identiteettiä. Myöskään äidin keskittyminen uransa luomiseen ei tarkoita maskuliinista naista. Kyseessä ovat erilaiset tavat toteuttaa vanhemmuutta osana yksilöiden identiteettiä, mikä ei määritä heitä kokonaan. Vanhemmuus voi samanaikaisesti olla moninaista, joustavaa sekä elämäntilanteesta riippuvaista.

Lisäksi on tärkeää huomata, että toimiva eron jälkeinen perhe ja vanhemmuus eivät vaadi toteutuakseen tiettyä perhetyppiä, vaan perheen sisällä toimivan aikuisen tai aikuisten halun työskennellä perheen hyväksi siten, että kaikkien osallisuus perheessä mahdollistuu (taulukko 2.). Sitoutuminen vanhemmuuteen käsittää vastuun ottamisen lapsesta sekä halun pyrkiä toimivaan, emotionaaliseen ja läsnä olevaan vuorovaikutukseen lapsen kanssa (Mykkänen & Eerola 2014, 53). Hyvä vanhemmuus ei ilmene vain sanojen tasolla, vaan myös arjen teot ovat johdonmukaisia ja säännöllisiä. Sanallinen ja toiminnallinen vuorovaikutus ovat yhteydessä keskenään ilman ristiriitaisuuksia. Toimiva perhe ja hyvä vanhemmuus ilmenevät aikuisen

tasapainoisena toimintana ja vastuunkantona. Perheessä on tällöin adekvaatisti toimiva vanhempi, joka kantaa vastuun lapsen iän ja tarpeiden mukaisesta hoidosta, huolenpidosta ja rajoista. Vanhemman ja lapsen roolit ovat selkeät eikä lapsi joudu kantamaan vastuuta asioista, jotka eivät vastaa hänen ikätasoaan. Hyvä vanhemmuus ei olekaan performatiivista, jossa sisäistä vanhemmuutta tärkeämpää on se, miltä laskelemloitu vanhemmuus näyttää ulospäin (Huttunen 2014, 191).

Taulukko 2. Toimivan perheen ja hyvän vanhemmuuden tunnusmerkit (Piha 2004; Soliday 2004; Sinkkonen & Kalland 2016; Kerig 2019).

Toimiva perhe	Hyvä vanhemmuus
Perheessä jokainen henkilö on yhtä arvokas	Vanhemman tasapainoinen, tasapuolinen ja turvallinen käyttäytyminen
Perheessä on turvallinen ilmapiiri, jossa jokainen uskaltaa ilmaista omia tarpeitaan	Vanhemman kyky olla läsnä lapsen arjessa
Perheessä on yhteisesti tiedossa olevat säännöt ja rajat, jotka ovat tasapuoliset ja johdonmukaiset kaikille	Vanhemman kyky antaa lapselle myönteistä palautetta ilman vaatimusta suorittamisesta
Perheessä jokainen henkilö tulee nähdyksi ja kuulluksi sekä kokee olevansa osa perhettä	Vanhemman kasvatustilanteissa ilmenevä johdonmukaisuus, selkeys ja turvallisuus
Perhe pitää vastoinkäymisissä yhtä ja syyllisten etsimisen sijaan haluaa etsiä ratkaisuja ja tukea toisia jaksamaan	Vanhemman kyky vastaanottaa lapsen tunne-reaktioita ja auttaa säätelemään niitä
Perheessä ei ole vahingoittavia perhesalaisuuksia (esim. väkivalta, päihteet, seksuaalinen hyväksikäyttö), joita ei saa paljastaa ulkopuolisille	Vanhemman kyky huomioida lapsen yksilölliset fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tarpeet sekä toimia niiden mukaisesti
Perhe osa toimia joustavasti erilaisissa elämäntilanteissa ja kasvaa yhdessä niiden mukana	Vanhemman kyky erottaa omat tarpeensa lapsen tarpeista

3 Eron jälkeinen huoltajuus

3.1 Huoltajuuteen liittyvien vastuiden jakaminen

Lapsiperheessä parisuhteen päätös ei päättä vanhemmuutta, vaan se säilyy lapsen olemassaolon kautta aina jossakin muodossa. Yhteys lapseen voi olla säännöllinen ja läheinen tai katkennut, vain ajatuksissa oleva yhteys. Kuitenkin huoltajuuden ja vanhemmuuden käsitteet tarkoittavat juridisesti eri asioita. Vanhemmuus voi olla biologista tai tunnesiteen pohjalta syntyvää yhteyttä lapseen. Sen sijaan huoltajuus tarkoittaa juridisen määritelmän mukaan vanhemman tai henkilön, jolle alle 18-vuotiaan lapsen huolto on uskottu, vastuuta lapsen kehityksestä, hyvinvoinnista sekä myös vastuuta huoltajien, useimmiten vanhempien, yhteistoiminnasta.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL 190/2019) määrää lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta juuri huoltajuuden käsitteen perusteella. Yhteishuollossa lapsen huolto on kummallakin vanhemmalla joko jakamattomana tai siten, että huoltajien tehtävät ovat jaettu. Oikeus voi antaa myös päätäntävällän toiselle vanhemmalle, jolloin puhutaan rajoitetusta yhteishuollosta. Yksinhuollossa lapsen huolto on vain toisella vanhemmalla. Tällöin oikeus voi kuitenkin myöntää tiedonsaantioikeuden lasta koskeviin asioihin toiselle vanhemmalle. Vanhempi, jonka luona lapsi asuu ja on kirjoilla, on lapsen lähihuoltaja. Tapaava vanhempi tai etävanhempi on vanhempi, jonka luona lapsi ei ole kirjoilla. On kuitenkin huomiotavaa, että lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain yhdessä asuinpaikassa. (Aaltonen 2009, 24; THL 16/2023, 11–14.) Helsingin hovioikeuspiirin lauluhankkeessa (2007, 13) koskien lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta ilmeni, että huoltajuuden statuksella on merkittävä psykologinen vaikutus sille vanhemmalle, jonka luona lapsi ei pääasiallisesti asu. Huoltajuuden säilyttämisen nähtiin tukevan vanhemman yhteydenpitoa lapseensa sekä motivoivan häntä vanhemmuudessa.

Holhoustoimilain (442/1999) mukaan lapsen huoltaja toimii samanaikaisesti lapsen edunvalvojana ja huoltajan tehtävänä on valvoa lapsen parhaan edun toteutumista. Lapsenhuoltolaissa (190/2019) määritellään yksityiskohtaisesti lapsen oikeudesta turvalliseen kasvuun ja kehitysympäristöön. Näiden kriteerien tulee täytyttyä myös vanhempien eron jälkeen. Ero ei ole siten poikkeustilanne, missä näistä asioista voidaan joustaa. Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapsen

hyvän hoidon turvaaminen tarkoittaa myös hänen ikäänsä ja kehitystasoon nähden riittävää valvontaa ja huolenpitoa. Lapsella on oikeus virikkeelliseen ja turvalliseen kasvuympäristöön, sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaavaan koulutukseen. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäisyyttä ja kasvamista tulee tukea ja edistää. Jotta lain määrittelemät edellytykset voivat täyttyä lapsen tarpeita vastaavalla tavalla, vaaditaan vanhemmilta yhteistoimintakykyä lapsen edun turvaamiseksi.

Eron keskellä monien harkintaa vaativien päätösten tekeminen vaatii aikaa, toimintakykyä, sovittelutaitoa ja ensisijaisesti kykyä nähdä lapsen etu omien impulssien takaa. Eronneiden vanhempien liiton aikana esiintynyt kyky neuvotella asioista korreloi vahvasti eron jälkeiseen kykyyn toimia yhteistyössä toisen vanhemman kanssa (Lamela & Figueiredo 2011). Keskeisiä sovittavia, lapsen huoltajuuteen liittyviä asioita ovat asuinpaikka, lapsen terveydenhoito, päivähoito, koulu, passiasiat, tapaamiskäytännöt sekä elatusmaksut (LHL 190/2019; Aaltonen 2009, 25–26).

Vanhemmat voivat sopia keskenään lapsen huoltajuudesta, lapsen asumisesta ja tapaamiskäytännöistä sekä elatuksesta. Haluttaessa vahvistaa vanhempien tekemä sopimus lapsen huollosta, on se tehtävä kirjallisesti ja esitettävä vahvistettavaksi sille hyvinvointialueelle⁵, missä lapsi on kirjoilla. Hyvinvointialueen harkittavaksi jää, onko sopimus lapsen edun mukainen. Lapsenhuoltolain uudistuksessa lapsen edun käsitettä vielä tarkennettiin nostamalla esille sopimuksen teossa lapsen omat toivomukset ja mielipide. Lapsen osallisuuden vahvistaminen häntä koskevissa asioissa nousee ohjaavaksi normiksi silloin, kun lapsen ikä ja kehitystaso sen mahdollistavat. Kun hyvinvointialue on vahvistanut sopimuksen, voidaan voimassa oleva sopimus panna heti täytäntöön. (LHL 190/2019; Koulu 2019.)

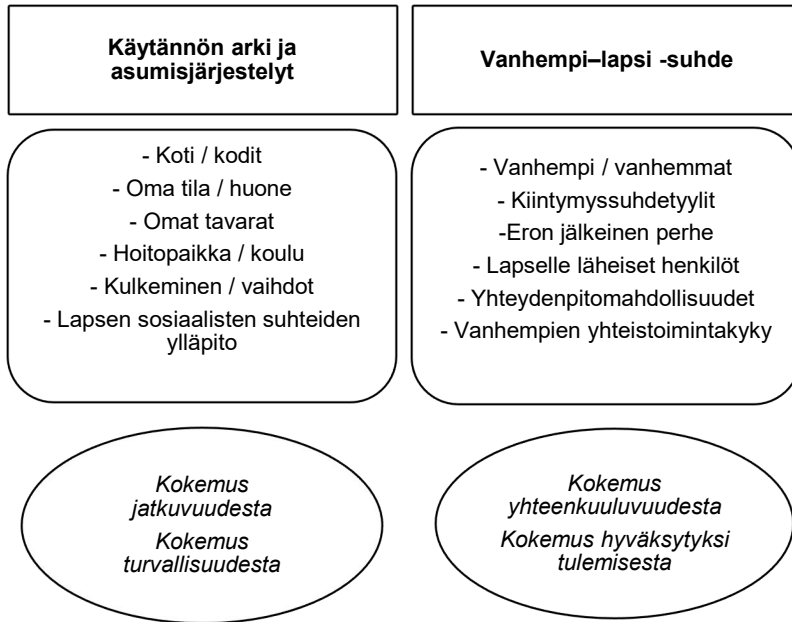
Hyvinvointialueen (aiemmin sosiaalitoimen) vahvistamia sopimuksia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta tehtiin vuonna 2023 yhteensä 20 759 (THL 18/2024). Määrä ei kuitenkaan kerro koko totuutta, sillä osa vanhemmista tekee keskenään vain suullisen sopimuksen siitä, miten lapsen huolto- ja tapaamisasiat sekä elatus järjestetään eron jälkeen. Suurin osa vanhemmista pääsee asiassa yhteisymmärrykseen ilman ammattilaisten tai viranomaisten apua (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021). Kuitenkin osa hyvinvointialueen tekemistä lapsen huolto- ja asumista ja tapaamisoikeutta koskevista sopimuksista purkautuu, kun toinen osapuoli ei noudata sopimusta. Sopimus perustuu vanhempien vapaaehtoisuuteen sekä haluun noudattaa sopimusta, eikä sen rikkomisesta seuraa sanktioita.

⁵ Hyvinvointialueella sopimuksen lapsen huollosta, tapaamisoikeudesta ja elatuksesta vahvistaa yleensä lastenvalvoja. Lastenvalvojan tehtävässä voi toimia sosiaalityöntekijä tai henkilö, jolla on muu tehtävään soveltuva ylempi korkeakoulututkinto. (SHL 1301/2014, 27a §.)

Lapsenhuoltolakiin (5 §) on kirjattu velvoite huoltajien yhteistoiminnasta. Sillä tarkoitetaan yhteistä päätöksentekoa lapsen huoltajuuteen liittyvissä asioissa ja velvollisuutta ilmoittaa aiotusta muutosta hyvissä ajoin. Lisäksi kummankin vanhemman on myötävaikutettava lapsen tapaamisoikeuden toteutumiseen sekä vältettävä kasvatustehtävässään kaikkea sellaista, mikä voi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman suhteelle. Vanhempien yhteistoiminnan voidaan nähdä edellyttävän riittävän toimivaa keskusteluyhteyttä, jotta sopimus lapsen huollosta on mahdollista saada aikaiseksi (Sullivan 2008). Yhteistoimintakyky ei kuitenkaan tarkoita sitä, että vanhempien tulisi olla yksimielisiä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Tulkintaeroja tilanteista voi esiintyä, mutta ne eivät saa olla niin suuria, että ne heijastuisivat lapsen tilanteeseen haitallisesti. Toisinaan toinen tai kumpikin vanhemmista pyrkii tietoisesti hankaloittamaan lapsen huoltajuuteen liittyvien asioiden selvittämistä kieltäytyen yhteistyöstä. Tällöin huoltajuusasiaan voi hakea tuomioistuimen⁶ kannan, joka on velvoittava.

Huoltajuuteen liittyvien tehtävien jakamista voidaankin pohtia kahdella eri tasolla: 1) käytännön arki ja asumisjärjestelyt ja 2) vanhempi–lapsi -suhde käsittäen lapsen mahdollisuuden yhteydenpitoon kumpaankin vanhempaansa ja mahdollisuuden rakentaa merkityksellisiä ihmissuhteita (kuvio 1.). Arjen sujuvuudella on suuri merkitys siihen, miten turvallisesti lapsi kokee elämänsä eron jälkeen. Ennakoimattomat vaihdokset kodista toiseen ja mahdollisesti kummassakin kodissa olevat omat vaatteet ja tavarat ilman mahdollisuutta ottaa niitä mukaansa, pakottavat lapsen elämään matkalaukkuelämää, jossa turvallisuutta tuova strukturoitu arki ja pysyvyyden tunne ovat heikentyneet (ks. Felhberg 2011). Tällöin arki voi olla järjestynyt vanhempien ja mahdollisesti uusperheiden aikuisten tarpeista käsin. Vanhempien puutteellinen yhteistyö voi ilmetä luottamuksen puutteena toista vanhempaa kohtaan, jolloin lapsella halutaan pitää omat tavarat, joita ei ole lupa viedä toisen vanhemman luokse. Tarkasteltaessa huoltajuuteen liittyvien tehtävien jakoa vanhempi–lapsi-suhteen kautta, nousee esille sekä lapsen oikeus kumpaankin vanhempaansa että vanhemman oikeus luoda läheinen suhde lapseensa.

⁶ Huoltajuuteen liittyvästä lainsäädännöstä on kerrottu tarkemmin luvussa 4.4. alalukui-

Kuvio 1. Huoltajuusjärjestelyt, arki ja ihmissuhteet sekä niiden merkitys lapselle (LHL 190/2019; Aaltonen 2009, 25–26; Bergström ym. 2014; Sinkkonen & Kalland 2016, 76; Kerig 2019; THL 16/2023).

Toisinaan nämä vanhempi-lapsi-suhteeseen liittyvät dimensiot voivat olla keskenään ristiriidassa, kun tarkastellaan asiaa lapsen turvallisuuden näkökulmasta (Hautanen 2010, 25). Vanhemmalla voi olla halu luoda läheinen suhde lapseensa, mutta riittävät vanhemmuustaidot puuttuvat. Tällöin läheisen vanhempi-lapsi-suhteen rakentaminen tulisi tapahtua valvotusti ja tuetusti lapsen etu huomioiden. (Turhan 2021.) Lapsen ja vanhemman tapaamiset voidaan järjestää tuettuina tai valvottuina, jos niihin liittyy lapsen turvallisuutta vaarantavia tilanteita. Näitä voivat olla esimerkiksi lapsen kaappausuhka, vanhemman päihde- ja mielenterveysongelmat tai väkivaltaisuus (Forsberg & Pösö 2009; Karhuvaara ym. 2013; THL 16/2023). Valvottujen tapaamisten avulla voidaan varmistaa lapsen turvallisuus, sekä tarvittaessa ohjata vanhempaa lapsen näkökulman huomioimiseen. Tapaamiset voidaan myös aloittaa ja lopettaa valvottujen vaihtojen kautta, joiden tarkoitus on suojata lasta vanhempien keskinäiseltä konfliktilta. (LHL 190/2109, 9 b §; SHL 1031/2014, 27 §.)

3.2 Yhteishuolto ja lapsen vuoroasuminen

Yhteishuollosta ja lapsen vuoroasumisesta on tullut erojen yleistymisen myötä yksi tapa organisoida eron jälkeen muuttunut perhe. Muutokseen ovat ajaneet kummankin vanhemman työssäkäynnin ja tasa-arvoisen vanhemmuuden yleistymisen (Stein-

bach 2019, 364). Lapsen vuoroasuminen on erityisesti Pohjoismaissa yleistynyt toimintamalli (Blomqvist & Heimer 2016; Pere 2017, 57; Linnavuori & Stenvall 2020; Hakovirta ym. 2023). Tällöin lapsi asuu sovitusti kummankin vanhemman luona tietyn ajanjakson ja vuoroasumisesta voidaan puhua, kun lapsi asuu vähintään 40 prosenttia toisen vanhemman luona (Rissanen ym. 2017, 38; THL 16/2023). Vuoroasumisessa pidetään tärkeänä lapsen mahdollisuutta ylläpitää ihmissuhteita molempiin vanhempiinsa (Rissanen 2016, 247–248; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 55). Vuoroasumisen suosioon vaikuttavat myös taloudelliset seikat (Aaltonen 2009, 62–63).

Vuonna 2023 hyvinvointialueet vahvistivat 20 759 sopimusta koskien lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta (THL 18/2024). Vuoroasumisesta sopimisen määrä on lisääntynyt 22 prosenttia vuodesta 2018 lähtien (THL 23/2022). On kuitenkin huomioitava, että lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain yhdessä paikassa (Valkama & Litmala 2006, 15; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018a; SVT 2021). Lapsen asuinpaikan mukaan määräytyvät hänen oikeutensa esimerkiksi kunnan tai hyvinvointialueen sivistys-, sosiaali- ja terveydenhoitopalveluihin, kuten päivähoitopaikkaan ja kouluun.

Jaettu, tasa-arvoinen vuoroasuminen edistää kummankin vanhemman mahdollisuutta ylläpitää läheistä suhdetta lapseen. Tämä voidaan nähdä myös keskeisenä lapsen oikeutena. Lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta katsottuna asumismuotoa tärkeämpi seikka on kuitenkin vanhempien kyky yhteistyöhön. Vuoroasumisen onnistumisen onkin todettu vaativan vanhempien sopuisia välejä ja kykyä joustavuuteen (Fehlberg ym. 2011, 332; Vanassche ym. 2013; Autonen-Vaaranieniemi & Forsberg 2015, 449; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 53–55). Mikäli vuoroasumisen lähtökohtana on vanhempien riitojen ratkaisemiseksi haettu kompromissi, toteutuu se lapsen hyvinvoinnin kustannuksella (Johnston, Roseby & Kuehnle 2009; Puura 2016, 89; Rissanen ym. 2017; OM 47/2017).

Yhteishuollolla ja vanhempien yhteistyökyvyllä on suuri merkitys lapsen sopeutumiseen eron jälkeen. Aiemmissä tutkimuksissa on ilmennyt, miten vanhempien keskinäiset hyvät välit ja yhteistyökyky näkyivät myönteisesti lasten hyvinvoinnissa (Herrero ym. 2020; Ogut ym. 2021) ja erityisesti läheisinä väleinä isien kanssa (Amato ym. 2011, 520). Eron jälkeistä lapsen hyvinvointia edesauttoi parhaiten jo ennen eroa tapahtunut vanhemman sitoutuminen lapseensa (Poortman 2018). Yhteishuollossa olevilla lapsilla havaittiin myös vähemmän psykosomaattista oireilua kuin niillä lapsilla, jotka elivät yhden vanhemman kanssa. Kuitenkin yhteishuollossa lasten psykosomaattinen oireilu oli yleisempää kuin ydinperheessä elävillä lapsilla. (Bergström ym. 2015.) Vuoroasuvien lasten hyvinvointi ei ylläkään ydinperheessä asuvien lasten tasolle (Rissanen ym. 2017, 40–41). Kuitenkin vertailussa lasten on todettu sopeutuvan yksinhuoltoa paremmin yhteishuoltoon. Sopeutuminen oli yhteydessä vanhemman kanssa vietettyyn aikaan, ja positiiviset tulokset liittyivät tilanteisiin, joissa lapsi vietti aikaansa tasaisesti kummankin vanhemman luona. Lapsen

iällä ei ollut tässä yhteydessä merkitystä. (Baude, Pearson & Drapeau 2016, 352–354.) Asiantuntijoiden mukaan jaetun vanhemmuuden tulisikin olla lähtökohta siten, että lapsi viettäisi vähintään 35 prosenttia ajastaan toisen vanhemman luona, jotta hän hyötyisi yhteishuoltajuuden eduista (Braver & Lamb 2018, 383).

Vuoroasumista heikentävinä tekijöinä pidettiin vanhempien käynnissä olevaa konfliktia, etenkin kun ristiriidat olivat luokiteltavissa korkean tason konfliktiksi. Tällöin vanhempien yhteistoimintakyvyn puute heijastui kielteisesti lapsen hyvinvointiin. Vanhempien keskinäiset ristiriidat näkyivät joustamattomina toimintatapoina lapsen arkea heikentävästi. (Vanassche ym. 2013; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 57.) Korkeassa konfliktitasossa vanhemmilla todettiin keskenään suuria erimielisyyksiä lapsen huoltajuuteen liittyen. Korkean konfliktitason huoltoriita laski yleensä eron alkuvaiheen jälkeen, mutta jatkui neljäsosalla vanhemmista voimakkaana. Kroonistuneissa konflikteissa lapsen mahdollisimman vähäinen altistuminen vanhempien riidoille suojasi lasta. Altistuminen konfliktille taas vaikutti negatiivisesti lapsen sopeutumiseen. Tutkimuksessa ehdotettiin korkean konfliktitason huoltoriidoissa, etteivät vanhemmat tapaisi toisiaan, vaan lapsen vaihdot tehtäisiin muilla järjestelyillä lapsen kuormituksen välttämiseksi. (Mahrer ym. 2018.) Lisäksi on huomioitava, miten lapsen yhteishuollossa on nähty riskejä erityisesti naisten kohdalla niissä tilanteissa, joissa entinen kumppani on ollut väkivaltainen (Nikupeteri & Laitinen 2022, 507; Archer-Kuhn ym. 2024).

Linda Nielsen (2018b) on vertaillut 60 tutkimuksen tuloksia, joissa on tarkasteltu lapsen yhteis- ja yksinhuoltoa. Yhteishuoltajuudessa elävillä lapsilla havaittiin paremmat suhteet kumpaankin vanhempaan, parempi fyysinen ja psyykkinen terveys sekä vähemmän psykosomaattista oireilua. Yhteishuoltajuudessa nuoret osoittivat parempaa sopeutuvuutta ja heillä oli vähemmän riskikäyttäytymistä. Yhteishuoltajuus osoittautui lasten hyvinvoinnin kannalta paremmaksi vaihtoehdoksi jopa korkean konfliktin huoltoriidoissa, mikä saattaa selittyä sillä, että yhteishuoltajuudessa lapsella on läheisempi suhde kumpaankin vanhempansa. Tutkimustulos on mielenkiintoinen, koska se on ristiriidassa monien muiden tutkimusten kanssa käsiteltäessä erokonfliktin vaikutusta lapseen. Useimmiten käynnissä olevan erokonfliktin on nähty heikentävän lapsen psyykkistä vointia (Sarrazin & Cyr 2007; Bing, Nelson & Wesolowski 2009; THL 16/2023). Osittain tulosta voi selittää lapsen kyky sopeutua vallitseviin olosuhteisiin ja mahdollisen oireilun ilmaantumisen vasta huoltoriidan rauhoituttua.

Yhteishuollossa asuvat lapset osoittivatkin suurempaa sopeutuvuutta kuin yksinhuollossa asuvat lapset (Baude ym. 2016, 352). Toisaalta lapsen lojaalius vanhempia kohtaan voi näkyä pyrkimyksenä sopeutua vallitseviin oloihin ja lapsi saattaa asettaa vanhemman tarpeet omiensa edelle (Autonen-Vaaranieniemi 2018, 64–65). Kuitenkin vuoroasumisen on myös nähty vähentävän erokonflikteja sen tasapuolisuuden vuoksi (Kruk 2013). Toisinaan vuoroasuminen saattaa myös laukaista toistuvia kon-

flikteja. Tällöin riita siirtyy yhteisestä kodista kahden kodin välille. (Autonen-Vaaranieniemi 2018, 70.)

Lapsen vuoroasumista koskevat tutkimustulokset ovat keskenään ristiriitaisia. Vuoroasuvien lasten hyvinvointi on keskimäärin parempi kuin yksinhuoltajaperheessä asuvien (Nielsen 2014; Nielsen 2018b) ja vuoroasuvien lasten hyvinvointi on verrattavissa ydinperheessä eläviin lapsiin (Rissanen 2016, 254). Tarkasteltaessa yksinhuollossa asuvien sekä vuoroasuvien nuorten koherenssikäsitystä⁷, vuoroasuvien nuorten koherenssikäsitys oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin yksinhuollossa asuvien nuorten (Wadsby, Priebe & Svedin 2014). Osa tutkimuksista katsoo vuoroasumisen olevan erityisesti pienten lasten kiintymyssuhteen kehittymisen kannalta ongelmallista (Lamb & Kelly 2009; McIntosh ym. 2011), kun taas osa nostaa esiin pienten lasten ikää merkityksellisemmäksi asiaksi vanhempien yhteistyökyvyn ja lapsen tarpeiden ymmärtämisen (Bergström ym. 2014). Nielsen (2018b, 270) onkin esittänyt, etteivät vuoroasumisen hyödyt katoa, vaikka vanhemmat riitelisivät. Toisaalta vanhempien ristiriitojen on todettu vaikuttavan kielteisesti lasten vuoroasumiseen (McIntosh ym. 2011). Vuoroasuminen voi olla paras ratkaisu tilanteessa, missä se toteutetaan lapsilähtöisesti, mutta huonoin ratkaisu, jos lapsen tarpeet ja mielipide ohitetaan (Linnavuori & Stenvall 2020, 3).

3.3 Sukupuolistunut huoltajuus

Alkavan huoltoriitatematikan kohdalla on tarpeen myös tarkastella, miten sukupuolistunut huoltajuus ilmenee. Aiemmissä tutkimuksissa on selvästi noussut esille, miten vanhemman sukupuoli voi vaikuttaa huoltajuudesta päätettäessä (Nouman, Enosh & Niselbaum-Atzur 2016; Villicana, Garcia & Biernat 2017). Äidit toimivat isiä useammin lähihuoltajina. Eri perhetyyppejä tarkasteltaessa yhden vanhemman perheissä suurin osa alaikäisistä lapsista asuu äidin kanssa. Sama ilmiö on nähtävissä Suomen lisäksi myös muualla Euroopassa (Köppen, Kreyenfeld & Trappe 2020). Suomessa äidin ja lapsen muodostamia perhekuntia oli vuonna 2023 yhteensä 110 685. Isän ja alaikäisen lapsen muodostamat perhekunnat olivat selvästi harvinaisempia yhteensä 20 854 määrällä. (SVT 2023.)

⁷ Koherenssikäsitys on Antonovskyn (1993a) luoma käsite, joka pitää sisällään elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden dimensiot. Ihminen, jolla on voimakas koherenssin tunne, pystyy kohtaamaan sekä käsittelemään menestyksellisemmin stressitekijöitä ja hänellä on vähemmän psyykkistä oireilua. Koherenssin tunne on siis vahvasti yhteydessä fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. (ks. Pallant & Lae 2002; Raitasalo ym. 2005.) Koherenssin tunteesta on kerrottu tarkemmin luvussa 5.3.

Kun tasa-arvoisen vanhemmuuden⁸ toteutumista verrataan yhden vanhemman perhekuntiin, havaitaan isien jäävän kauas jälkeen. Vaikka suurin osa vanhemmista päätyy eron jälkeen jakamaan lapsen huollon, ovat lapsen huoltoon, asumiseen ja elatukseen liittyvät järjestelyt selvästi sukupuolistuneita. Elatusavun maksamien lankeaa usein lapsen isälle etävanhempana, mikä voi johtaa toimeentulovaikeuksiin (Haapanen & Hakovirta 2019). Toisaalta äideillä voi olla suurempi köyhyysriski erityisesti yksinhuollon kohdalla (Ganong, Coleman & Summer 2019). Vanhemmuuden tasa-arvo eron jälkeen ei tilastojen perusteella näyttäydykään yhtäläisenä mahdollisuutena isälle ja äidille (Hakovirta & Broberg 2014, 116). Eron jälkeiseen vanhemmuuteen ja yksinhuoltajuuteen suhtautuvatkin positiivisimmin naiset, nuoret ja naimattomat henkilöt. Tämä voi osaltaan johtua siitä, että nämä ryhmät ovat todennäköisimmin yksinhuoltajia. (Hakovirta, Kallio & Salin 2021, 133.)

Vanhempien keskinäisen sopimisen lisäksi hyvinvointialue (aiemmin sosiaali-toimi)⁹ vahvistaa vuosittain sopimuksia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Vuonna 2023 näitä sopimuksia tehtiin 20 759 (taulukko 3.). Vahvistettujen sopimusten määrä on viime vuosina laskenut. Tämä johtuu loppuvuodesta 2019 voimaan tulleesta lain muutoksesta, mikä antaa mahdollisuuden tunnustaa vanhemmuus jo ennen lapsen syntymää. Tällöin vanhemmuuden tunnustaneesta henkilöstä tulee lapsen huoltaja ilman erillistä sopimusta. (THL 2022.)

Taulukko 3. Sosiaalitoimen / hyvinvointialueen vuoden aikana vahvistamia sopimuksia lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta, kpl (THL 18/2024).

Vuosi	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sopimuksia yhteensä	49 043	45 181	30 102	24 870	22 037	20 759
Asuminen vain toisen vanhemman luona	17 796	16 040	13 537	13 092	8 994	7 835
Vuoroasuminen vanhempien luona	3 562	3 330	4 146	4 331	3 509	3 905

Naisten parempaa menestystä huoltajuudesta päätettäessä on selitetty äitiyteen liittyillä hoivan piirteillä. Hellä ja ymmärtäväinen hoiva liitetään erityisesti naisten ominaisuudeksi. Tällainen äiti saa todennäköisemmin lapsen huoltajuuden kuin hyvä isä. (Costa ym. 2019.) Hyvään hoivaajaan liittyvät piirteet ovat esimerkki positiivisista stereotyyppioista, jotka voivat myös kääntyä toista sukupuolta vastaan. Kuitenkin huol-

⁸ Vanhemmuuden tasa-arvomalli kuvaa ajattelutapaa, jossa sukupuolieron merkitys nähdään pienenä. Kumpikin vanhempi voidaan nähdä potentiaalisena hoivaajana sukupuolesta riippumatta. (Vuori 2004.)

⁹ Vuodesta 2023 alkaen sopimuksia on vahvistanut hyvinvointialue (LHL 361/1983, 8 §).

tajuutta arvioitaessa äitiyteen liitettiin enemmän stereotyyppioita kuin isyyteen. Hyvän äidin tulee laittaa lapsen tarpeet aina etusijalle ja kokea äitiys elämäntehtävänä. Jos äiti täytti nämä ennakko-oletukset, hän sai isää todennäköisemmin lähihuoltajuuden. (Villicana ym. 2017.)

Traditionaaliset käsitykset voivat ohjata myös ammattilaisten päätöksentekoa ja huoltajuudesta annettuja suosituksia. Huoltajuuden arvioinnissa sosiaalityöntekijät kiinnittivät erityistä huomiota vanhempien keskinäiseen kommunikaatioon. Toimiva kommunikaatio vaikutti yhteishuoltajuutta edistävästi ammattilaisten suositellessa sitä. Lapsen mielipide huomioitiin erityisesti silloin, kun lapsi toivoi asumista äidin luona. Vastaavaa painoarvoa lapsen mielipiteelle ei kuitenkaan annettu, mikäli lapsi toivoi asumista isänsä kanssa. (Nouman ym. 2016.) Katalien Bollen kollegoineen (2013) on tutkinut huoltoriitojen sovittelijoiden näkemyksiä huoltoriitaan vaikuttavista intresseistä. Sovittelijat arvioivat, että naiset ja miehet ovat suurimmaksi osaksi tasavahvassa sovitteluasemassa. Kuitenkin sovittelijat arvioivat, että miehillä on enemmän valtaa kontrolloida talousasioita ja naisilla valta on immateriaalisissa asioissa.

Huoltajuuden arviointikäytäntöjä on myös kritisoitu. Niiden on nähty olevan sukupuolistuneita ja lietsovan erimielisyyksiä vanhempien välillä. Huoltoriitojen oikeudenkäynneissä sukupuolten väliset vastakkaiset diskurssit korostuvat. Yleensä naiset kuvaavat suhteen aikaista väkivaltaa ja entisen puolison sopimattomuutta vanhemmaksi. Isät taas kuvaavat äidin vieraannuttavan lasta tahallisesti. (Scott & Emery 2014; Francia, Millea & Sharman 2019.) Erityisesti yksinhuollossa toinen vanhempi nostetaan ikään kuin voittajaksi, toisen ollessa häviöjä. Lisäksi etävanhemman tai tapaavan vanhemman nimikkeet myös alleviivaavat osaltaan menetystä. (Kruk 2013.)

Lähihuoltajalla on yleensä enemmän päätösvaltaa käytännön arjen tasolla. Etävanhemmalla tai -huoltajalla, useimmiten isällä, ei välttämättä ole samankaltaista mahdollisuutta osallistua lapsensa arkeen. Sen esteinä voivat olla myös maantieteelliset välimatkat tai ajankäyttö. Lisäksi lähihuoltajalla on iso merkitys etävanhemman ja lapsen yhteydenpidon mahdollistajana. Lähivanhemman kielteinen suhtautuminen etävanhempaan heijastui huonompana etävanhemman ja lapsen suhteen. Vastavasti lähivanhemman myönteinen suhtautuminen etävanhempaan edisti etävanhemman sitoutumista lapseensa. (Koster ym. 2021, 500.)

Vaikka naissukupuoli tuo miehiä useimmiten lähihuoltajuuden, on lähihuoltajuudella myös haasteensa. Eron jälkeen etenkin äitien tulotaso voi romahtaa naisen kipuilla työn ja perhe-elämän yhdistämisessä. Naiset myös työskentelevät miehiä useammin matalapalkka-aloilla. (Stirling & Aldrich 2012.) Siinä missä naiset kokiivat taloudellisen tilanteensa heikentyneen lähihuoltajina, olivat miehet useammin tyytymättömiä huoltajuusjärjestelyihin (Nyqvist 2006, 158; Bauserman 2012). Kun miehillä oli mahdollisuus säilyttää kiinteä yhteys lapseensa ja jakaa huoltajuus tasa-

puolisesti, oli heidän emotionaalinen hyvinvointinsa selvästi korkeampi kuin niiden miesten, joiden yhteys lapseen oli heikentynyt (Bokker, Farley & Bailey 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016).

Tasa-arvoiseen, jaettuun huoltajuuteen vaikuttavat myönteisesti sekä vanhempien korkea koulutustaso (Bauserman 2012; Garriga, Turunen & Bernardi 2021) että korkea tulotaso ja matala keskinäisen konfliktin taso (Recksiedler & Bernardi 2021). Lisäksi tasapuolisesti jaettua huoltajuutta ennustivat lyhyt maantieteellinen välimatka vanhempien välillä, vanhempien yhteistoimintakyky, perheystävälliset työajat, taloudellinen itsenäisyys, joustavuus ja kummankin halu järjestää lapsen elämä hänen tarpeistansa käsin. (Steinbach 2019, 364.)

Vertailtaessa sekä yksin- että yhteishuoltajuutta, yhteishuoltajuuteen tyytyväiset vanhemmat näkivät tärkeänä isän mahdollisuuden olla lapsensa elämässä läsnä ja luoda toimiva suhde lapseen. Yhteishuollolla oli myös tilastollisesti merkitsevä vaikutus isien korkeampaan itsetuntoon. Lisäksi isät olivat motivoituneempia sitoutumaan lapseensa ja vanhemmuuteen. Erityisesti äidit raportoivat jaetun vanhemmuuden keventävän heidän taakkaansa sekä vähentävän stressiä. Yhteishuoltajuuteen tyytyväiset vanhemmat raportoivat myös vähemmän vanhempien välisiä konflikteja, sekä liittivät enemmän positiivisia tunteita vuorovaikutukseen. Sen sijaan yksinhuoltajuuteen tyytyväisiä olivat ne äidit, jotka kokivat yksinhuollon helpottavan heidän irtiottoansa entisestä puolisosta ja kun vanhempien väliset ristiriidat vaikuttavat hyvin negatiivisesti tilanteeseen. (Bauserman 2012.)

4 Huoltoriidat

4.1 Huoltoriita, sen ilmenemismuodot ja ammatillinen kohtaaminen

Huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, jossa eronneet vanhemmat eivät ole päässeet sopuun lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista, kuten lapsen elatuksesta, tapaamisesta, asumisesta ja huoltajuudesta. Toisinaan kaikki neljä asiaa voivat olla erimielisyyksien aiheina, toisinaan vain yksi osa-alue, kuten esimerkiksi tapaamiskäytännöt. Huoltoriitojen kesto ja konfliktin syvyys voivat vaihdella. (Auvinen 2006; Valkama & Litmala 2006, 24; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 124; THL 16/2023, 44).

Alkavalla¹⁰ huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, jossa vanhempien yhteistyö katkeaa toistuvasti ristiriitoihin pyrittäessä sopimaan lapsen asioista. Alkava huoltoriita koskee konfliktin alkuvaihetta ja tilanteita, joissa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuinkäsittelyyn.

Huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, jossa alkava huoltoriita ei ratkea, vaan tilanne pitkittyy. Vanhemmat ovat erimielisiä lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista ja konfliktin taso vaihtelee. Huoltoriitaa voidaan yrittää sopia tuomioistuinsovitteilla tai asia voi edetä tuomioistuinkäsittelyyn.

Kroonistuneella huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, jossa vanhemmilla on syvä ja patologinen konflikti. Huoltoriita ei ole päättynyt, vaikka lapsen huoltajuudesta olisi tuomioistuimen päätös.

Huoltoriidan piirteet näkyvät toisinaan jo ennen eroa, jolloin lasta voidaan käyttää painostuskeinona parisuhteessa pysymiseen. Jo huoltoriidalla tai siihen liittyvillä asioilla uhkaaminen on henkistä väkivaltaa, sillä lapsen menettämisen pelko on yleisesti vanhempien suurimpia pelkoja (Knoester & Booth 2000; Bodenmann ym. 2006; Karhuvaara ym. 2013, 20). Yleensä huoltoriita kuitenkin käynnistyy vasta eroprosessin aikana tai eron jälkeen. Eron jälkeen seesteinen tilanne voi jatkua pitkäänkin, mutta jokin pieni muutos voi sysätä huoltoriidan liikkeelle. Yksi tällainen muutos voi olla toisen vanhemman uusi kumppani. Huoltoriita voidaan nähdä keinona

¹⁰ Alkavasta huoltoriidasta, sen tunnistamisesta ja varhaisesta tuesta on kerrottu tarkemmin luvussa 4.2.

kontrolloida toisen vanhemman elämää ja olla siinä edelleen osallisena (Karhuvaara ym. 2013, 20; Hautanen 2017, 131). Tällöin taustalla vaikuttaa usein työstämätön erokriisi ja tunteiden käsittelemättömyys.

Huoltoriidan keskellä oleva vanhempi kokee monesti olevan tilanteessa yksin. Yhteiskunta voi näyttäytyä toisinaan kykenemättömänä auttamaan huoltoriidassa (Hämäläinen 2010; Yliruka ym. 2018, 59–60; STM 2021). Ammatillisilla voi myös olla vaikeuksia tunnistaa, mistä huoltoriita aiheutuu ja kuka tai mikä sitä ylläpitää. Huoltoriidat koetaan usein vaativina ja palvelujärjestelmälle erityisinä haasteina (Lehtonen ym. 2025). Huoltoriita laajenee myös herkästi lähipiiriin, kun sukulaiset, ystävät sekä uudet kumppanit ottavat asiaan kantaa.

Huoltoriidat jaetaan Auvisen (2006, 254) mukaan kolmeen eri kategoriaan, joita ovat tasapeliriidat, psykososiaaliset riidat ja patologiset riidat. Tasapeliriidat ovat näistä yleisimpiä. Niissä vanhempien kyky toimia huoltajana on tasavertainen. Vanhempien riita ei ole myöskään niin syvä, että se olisi patologisoitunut. Huoltoriidan erimielisyydet liittyvät etupäässä vanhempien lievempiin erimielisyyksiin. Erimielisyyksiä aiheuttavat yhteistyökyky, kasvatustyyli, ympäristöolosuhteet, lasten toivomuksien kuuleminen ja lapsen hyvinvoinnin huomioiminen. Tasapeliriitojen osuus huoltoriidoista on noin puolet. Tasapeliriita ei silti välttämättä tarkoita, että vanhemmuus olisi riittävän hyvää lapsen edun näkökulmasta. Tasapeliriidassa vanhemmuuden kyvyt ovat vain yhtäläisiä. Toinen vanhempi ei siten ole selvästi parempi soveltumaan huoltajaksi. Kuitenkin Auvinen (mt. 255) käsittää tasapeliriidalla tilannetta, jossa vanhemmuus on pääsääntöisesti toimivaa myös lapsen edun näkökulmasta tarkasteltuna.

Psykososiaalisissa riidoissa toisella tai kummallakin vanhemmalla on psykososiaalisia ongelmia, kuten mielenterveyden häiriö tai päihteiden käyttöä, mikä alentaa vanhemman kykyä toimia huoltajana. Samanaikaisesti esiintyvään päihde- ja mielenterveysongelman liittyy Auvisen (mt. 255–256) mukaan myös väkivaltaisuus. Psykososiaalsiin riitoihin lukeutuvat myös tilanteet, joissa vanhemmilla on sovittamattomia kulttuuriin tai uskontoon liittyviä näkemyseroja, vaikka niiden selvitetäisiin olevan lapselle haitallisia. Psykososiaalisia riitoja on noin 41 prosenttia huoltoriidoista.

Patologisissa riidoissa vanhempien riitakierre on jatkunut pitkään riidan ollessa pitkäaikainen ja syvä. Patologisten riitojen osuus huoltoriidoista on noin yhdeksän prosenttia. Patologisia riitoja kutsutaan myös korkean konfliktitason riidoiksi. Vanhemmat ovat mielipiteissään jyrkkiä ja joustamattomia. Riidoissa voi esiintyä väitteitä seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai esiintyä lapsikaappausuhkaa tai toteutunut lapsikaappaus. Auvisen (mt. 257) mukaan patologisten riitojen perheissä näkyy voimakas psyykinen ylikuormittuneisuus, mikä vaatii usein psykosomaattisten oireiden vuoksi hoitoa. Patologiset riidat työllistävät monesti eri ammattilaisia tai viran-

omaisia, kuten kasvatus-, sosiaali- ja terveystoimeja, poliisia sekä oikeuslaitosta (Hämäläinen 2010; STM 2021).

Juha Hämäläinen (2010, 7) on tiivistänyt huoltoriidat kolmeen ryhmään niiden vaativuusasteen mukaan Auvisen (2006) luokittelun perusteella: 1) sosiaalitoimen tai tuomioistuimen tavanomaisin keinoin sovintoon päättyvät riidat, 2) erityistä huoltoriidan- ja erodynamiikan asiantuntemusta edellyttävät sovintoon päättyvät riidat ja 3) moniammatillista ja pitkäkestoista työskentelyä vaativat kroonistuneet riidat.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (16/2023, 44) on täsmentänyt huoltoriitatyyppien jaottelua Ensi- ja turvakotien liiton hankkeen pohjalta. Ensimmäisenä huoltoriitatyyppinä on eroriita, jossa vanhemmat ovat tasavertaisia. Toisena on pitkittynyt korkean konfliktitason huoltoriita, johon liittyy psykososiaalisia ongelmia ja lapsi on vedetty konfliktiin mukaan. Kolmantena on korkean riskin erotilanne, jossa väkivalta tai sen uhka, pakottava kontrolli ja vaino jatkuvat erosta huolimatta.

Matthew Sullivan (2008) on myös tarkastellut huoltoriitoja jakaen ne neljään kategoriaan. Ensimmäiseen sijoittuvat yhteistyökykyiset vanhemmat (cooperative), joita on noin neljäsosa vanhemmista. He kykenevät toimimaan eron jälkeen riittävän hyvässä yhteistyössä toisen osapuolen kanssa ja sopimaan lasta koskevista asioista. Heillä on realistinen käsitys omasta toiminnastaan, ja he keskittyvät ratkaisujen löytämiseen lapsen näkökulma huomioiden. He kykenevät myös tukemaan toista vanhempaa, kykenevät kommunikoidaan sujuvasti sekä tekemään lasta koskevat päätökset yhdessä. Toiseen kategoriaan lukeutuvat konfliktituneet vanhemmat (conflicted), joihin kuuluu noin 10–15 prosenttia vanhemmista. Heillä esiintyy samanaikaisesti sekä suurta sitoutumista lapseen että korkea keskinäisen konfliktin taso. Heillä on vääristynyt käsitys itsestään yhteishuoltajana, mikä heijastuu toiseen vanhempaan ja myös yhteiseen lapseen. He sijoittavat omat tarpeensa lapsen tarpeiksi. Puutteellinen yhteistyökyky johtaa vihanilmaisuihin, huonoon kommunikaatioon, heikkoon ongelmanratkaisuun ja kyvyttömyyteen tehdä yhteisiä päätöksiä lapsen asioissa. Kolmannesta kategoriasta Sullivan (mt.) käyttää nimitystä mixed, tarkoittaen vanhempien toiminnan olevan välillä yhteistyökykyistä ja välillä vihamielistä. Tähän kategoriaan kuuluvia vanhempia on arviolta 10–20 prosenttia. Neljänteen kategoriaan kuuluvia vanhempia yhdistää sopeutuminen rinnakkaistoimintaan (parallel). Näitä vanhempia on enemmistö, arviolta 40 prosenttia. Nämä vanhemmat sitoutuvat heikosti toisiinsa ja konfliktin taso on matala. Matala konfliktitaso ei välttämättä tarkoita aitoa yhteistyökykyä, vaan pikemminkin halua välttää ristiriitatilanteita. (Sullivan 2008.)

Rinnakkaiseloon sopeutuvien vanhempien toiminnan lähempi tarkastelu herättää kysymyksiä. Toiminta muistuttaa välttelevää käyttäytymismallia, jonka riskinä voidaan nähdä tärkeiden asioiden esille ottamisen vaikeus näennäisen sopuisuuden ylläpitämiseksi. Tämä johtaa herkästi lapsen tarpeiden sivuuttamiseen. Toisaalta toiminta voidaan nähdä vallitsevien olojen vuoksi myös adaptiivisena, jossa vanhempi

kykenee minimoimaan itseensä kohdistuvaa haittaa jaksakseen paremmin vanhempana.

Roberts (2008, 106–107) nostaa eroriitojen konfliktiluokittelussa esiin interpersonaaliset konfliktit ja intressikonfliktit. Interpersonaalisisa konfliktissa eronneiden välillä on voimakas, yleensä negatiivinen tunnelataus, joka ilmenee toiseen kohdistuvana vihana, mielihahana, petetyksi tulemisen tunteena ja loukkaantumisena. Intressikonfliktissa eronneet taistelevat yhteisistä intresseistä, kuten asunnosta, omaisuudesta tai lapsesta.

Aubert (1989) on tuonut myös esiin kaksi erilaista kategoriaa huoltoriitojen kuvaamiseen. Huoltoriitojen voidaan nähdä olevan etu- ja intressikonflikteja tai arvokonflikteja. Intressikonfliktissa huoltoriita ilmenee kahden tasavertaisen vanhemman välillä ja vanhempien intressit kohdistuvat lapseen. Intressikonfliktissa vanhemmilla on yleensä hyvät edellytykset löytää kompromissiratkaisu, koska kumpikaan heistä ei halua riskeerata ja menettää lasta. Arvokonfliktia luonnehtii huoltoriidan keskittyminen faktoihin ja arvoihin, kuten vanhemman soveltuvuuteen lapsen juridiseksi huoltajaksi tai vanhemman yhteistyökykyyn yhteishuollossa. Arvokonfliktissa tulee kiinnittää erityistä huomiota vanhempien yhteistoimintakyvyn arviointiin. On selvitettävä, kykeneekö vanhempi näkemään omien etujensa takaa lapsen edun. Mielenkiintoista on se, miten viranomaiset arvioivat huoltoriitojen olevan yleensä intressikonflikteja, kun taas vanhemmat kertoivat huoltoriidan olevan useimmiten arvokonflikti. (Ks. Rejmer & Cederström 2012, 5.)

Olen jaotellut seuraavaan taulukkoon eri huoltoriitatyyppien tunnusmerkkejä aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta ilmiön moninaisuuden ymmärtämiseksi (taulukko 4.). On huomioitava, että taulukossa en ole ottanut kantaa vanhemmuuden kykyihin, vaan olen keskittynyt tuomaan eri huoltoriitatyyppjä esiin erityisesti niiden ajallisen keston, konfliktin asteen ja vanhempien yhteistyökyvyn mukaan. Taulukossa on myös esitetty mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja huoltoriidan ratkaisemiseksi¹¹. Yhteenvetona voidaan todeta, että mitä pidempään huoltoriita kestää, sitä haastavampaa sitä on yleensä lähteä ratkomaan ja sitä syvempää on vanhempien epäluottamus toisia kohtaan. Kroonistuneissa huoltoriidoissa ulkopuolinen ja moniammatillinen apu on usein välttämätöntä (Rautio, Nikupeteri & Laitinen 2023). Sen sijaan alkavassa huoltoriidassa vanhemmilla voi olla myös mahdollisuus ratkaista lapsen asioita koskevat ristiriidat keskenään tai kevyempien eroauttamispalveluiden avulla.

¹¹ Luvussa 4.5. on esitetty huoltoriitojen sovittelumalleja ja käytäntöjä tarkemmin.

Taulukko 4. Huoltoriitatyyppitelyt tunnusmerkkeineen tutkimuskirjallisuuteen perustuen (Auvinen 2006; Valkama & Litmala 2006; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hämäläinen 2010; THL 16/2023).

Huoltoriitatyyppi	Alkava huoltoriita	Huoltoriita	Kroonistunut huoltoriita
Konfliktin kesto	Konfliktin alkuvaihe ja tilanne, jossa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuinkäsittelyyn.	Konflikti pitkittyy ja lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ratkea.	Konflikti on selvästi pitkittynyt ja kroonistunut. Huoltoriita ei ole päättynyt, vaikka lapsen huoltajuudesta olisi tuomioistuimen päätös.
Konfliktin aste	Vanhempien yhteistyö katkeaa toistuvasti ja ajautuu ristiriitoin lapsen asioista sovittaessa. Konfliktin taso vaihtelee.	Vanhemmat ovat selvästi erimielisiä lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista jo pidemmän aikaa. Konfliktin taso vaihtelee.	Konflikti on syvä ja patologinen. Konfliktiin liittyy usein psyykkisiä ongelmia, väkivaltaa tai sen uhkaa, toistuvaa pakottavaa kontrollia ja vainoa. Lapsi on vedetty konfliktiin mukaan.
Vanhempien yhteistyökyky	Vanhempien välinen yhteistyökyky vaihtelee ollen ainakin osittain toimimatonta. Vanhemmat voivat ratkaista konfliktin keskenään tai tarvitsevat ulkopuolisen ratkaisijan.	Vanhempien välinen yhteistyökyky vaihtelee ollen ainakin osittain toimimatonta. Huoltoriidan pitkittyessä yhteistyökyky on vähäisempi. Konflikti tarvitsee useimmiten ulkopuolisen ratkaisijan.	Vanhempien välillä ilmenee syvä luottamuspula ja yhteistyö lapsen asioita koskien ei toimi. Vanhemmat ovat mielipiteissään jyrkkiä ja joustamattomia. Konflikti tarvitsee ulkopuolisen ratkaisijan.
Ratkaisuvaihtoehdot	Vanhempien keskinäinen sopiminen, eroauttamispalvelut	Vanhempien keskinäinen sopiminen, eroauttamispalvelut, hyvinvointialueen selvitys lapsen huollosta, tuomioistuinsovittelu, tuomioistuinkäsittely	Eroauttamispalvelut, moniammatillisesti laadittu hyvinvointialueen selvitys lapsen huollosta, tuomioistuinkäsittely, sopimuksen täytäntöönpano, valvotut vaihdot ja tarvittaessa valvotut tapaamiset.

Osa huoltoriidoista sisältää myös päällekkäisiä piirteitä. Esimerkiksi patologisissa riidoissa molemmilla vanhemmilla voi olla psykososiaalisia ongelmia. (Auvinen 2006; Polak & Saini 2019.) On myös havaittu, miten päihde- ja psykiatristen häiriöiden yhteisesiintyvyys on suuri, vaihdellen 15–70 prosentin välillä (Kuoppasalmi, Heinälä & Lönnqvist 2014). Erityisesti psykososiaaliset ja patologiset huoltoriidat vaativat ammattilaisilta riittävää traumatietoisuutta (Saunders 2015, 77; Francia ym. 2019, 228; Deutsch ym. 2020). Väkivallan uhka, vainoaminen ja väkivalta eri muodoissaan ovat yleensä traumatisoivia tapahtumia kuormittaen vanhemmuutta (Karhuvaara ym. 2013). Näiden asioiden sivuuttaminen tai nimeäminen vanhempien keskinäisiksi ristiriidoiksi, aiheuttaa kokijalle potentiaalisesti sekundaarista traumatisoi-

tumista, mikäli ammattilainen mitätöi, sivuuttaa tai jättää vastuun väkivallan koki-
jalle (Francia ym. 2019, 228; THL 16/2023, 44).

Huoltoriidassa ammattilaisen vastuuseen kuuluu ottaa vaikeatkin asiat puheeksi eikä käsitellä tilannetta vain lapsen asioista sopimisen tasolla. Lähisuhdeväkivallassa myös lapsen altistuminen väkivaltatilanteille on yleistä. Eri tutkimusten arviot lapsen altistumisesta väkivallalle vaihtelevat 30–60 prosentin välillä. Lisäksi 9–27 prosenttia lapsista joutuu myös suoran väkivallan kohteeksi, jos perheessä on lähisuhdeväkivaltaa. (Stark 2009, 291.)

Ammattilaisilla tulisi olla myös riittävästi tietoa vanhempien mielenterveysongelmiin vaikutuksesta huoltoriitaan. Vanhemman empatian puute, narsismi sekä kyvyttömyys huomioida neuvottelussa toisia osapuolia ovat yleisimpiä korkean konfliktin huoltoriidoissa (Mandarino, Kline Pruett & Fieldstone 2016). Huoltoriitailanne voi myös olla osa väkivallan kierrettä, jossa vanhemman tarkoitus on rangaista entistä puolisoaan erosta (Hautanen 2017, 131). Huoltoriitojen yhteydessä saatetaan lisäksi esittää tekaistuja väitteitä toisesta vanhemmasta. Tekaistu väite on monesti sen kohteeksi joutuneelle hyvinvointia voimakkaasti horjuttava, jopa traumaattinen kokemus (Avieli 2022). Kuitenkaan väitteiden esiin nostaminen huoltoriidan yhteydessä ei saisi johtaa siihen, että väite jätetään selvittämättä pitäen sitä epätotena. Huolestuttavana tuloksena voidaan pitää havaintoa, miten sosiaalityöntekijät saattoivat vastuuttaa eronneita vanhempia sopimaan huoltajuuteen liittyvät riidat, vaikka vanhempien keskinäiset välit olivat todettu hyvin konfliktoituneiksi. Tutkijat nostivatkin esiin menettelyn ongelmallisuuden, mikäli erotilanteessa ei tunnisteta väkivaltaa, kontrollointia tai päihteiden käyttöä. (Lehtonen ym. 2025, 148.)

Tilanne, jossa vanhemmat ja ammattilaiset puhuvat eri kieltä viestii siitä, ettei yhteistyösuhdetta ole pystytty rakentamaan riittävän toimivaksi. Keskinäisen ymmärryksen puute ja näkemuserot ovat vaarassa johtaa tuloksettomaan työskentelyyn ja konflikteihin. Huoltoriidassa olisi tärkeää keskittyä kuuntelemaan osapuolten näkemyksiä. Kuulluksi tulemisen kokemus on keskeinen tarve ja voi osaltaan edistää dialogia. Vaikka työntekijä ja huoltoriidan osapuolet olisivat eri mieltä todellisuudessa näytettävissä olevista seikoista, ei asiakkaan kokemusta tule sivuuttaa. Tom Arnkil ja Jaakko Seikkula (2014, 64) ovat tiivistäneet dialogin olevan ”jo sinällään merkittävä ihmisiä toisiinsa ja voimavaroihinsa kytkevä kokemus.” Dialogisen kulttuurin luonti vaatii erityisesti työntekijän oikeanlaista asennoitumista ja kykyä läsnäoloon.

Puutteellisesta dialogista ja huoltoriidan kärjistymisestä kertoo sen päätyminen tuomioistuinkäsittelyyn. Tällöin sovintoa ei ole onnistuttu löytämään. Suurin osa kärjä- ja hovioikeuksiin päätyneistä huoltoriidoista liittyy juuri lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen, elatusavun muutoksiin sekä huolto- tai tapaamisoikeuden täytäntöönpanoon, mikä ilmenee seuraavasta taulukosta 5.

Taulukko 5. Käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa annetut ratkaisut koskien lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta ja elatusta ajalla 1.1.–31.12.2022, kpl (OM 2023).

Hakemusasias	Käräjäoikeus	Hovioikeus	N
Lapsen huolto / tapaamisoikeus	122	217	339
Lapsen huoltoa koskeva päätös	2084	40	2124
Lapsen tapaamisoikeutta koskeva päätös	612	31	643
Lapsen elatusavun vahvistaminen	33	26	59
Lapsen elatusavun muutos	205	23	228
Lapsen huolto / tapaamisoikeus, täytäntöönpano	322	28	350

Vaikka oikeuden päätös on velvoittava, vuonna 2022 päätösten täytäntöönpanon ratkaisuja annettiin käräjä- ja hovioikeuksissa 350. Määrä on pysynyt viime vuosien aikana samansuuntaisena (OM 2023). Tällöin voidaan jo puhua hyvin konfliktoituneesta huoltoriidasta. Oikeuden aiemmin antamaan päätökseen joudutaan hakemaan täytäntöönpanoa toisen osapuolen kieltäytyttyä noudattamasta sitä. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevilla asioilla annettujen ratkaisujen määrät ovat linjassa oikeusministeriön (25/2013) arvion kanssa, jossa riitaisten huolto- ja tapaamisoikeuksien määrä käräjäoikeuksissa asetettiin 1800–2000 tapaukseen vuodessa (ks. Forsberg & Ritala-Koskinen 2021).

Ammattilaisille huoltoriitojen tyypittely todentaa huoltoriitojen monimuotoisuutta ja auttaa nostamaan esiin niitä tilanteita, joissa huoltoriidan sovittelu on mahdollista. Sovitteluun on nähty soveltuvan erityisesti konfliktin alkuvaiheessa olevat huoltoriidat sekä riidat, joissa vanhemmat ovat tasaväkisiä ja heidän vanhemmuuden kykynsä ovat hyvät (Aaltonen 2009, 22; THL 16/2023, 44).

4.2 Alkava huoltoriita, sen tunnistaminen ja varhainen tuki

Tutkimusintressini kohdistuu erityisesti alkavaan huoltoriitaan. Alkavan huoltoriidan käsitettä ei esiinny tutkimuskirjallisuudessa, mitä pidän selkeänä puutteena. Suomessa huoltoriitoja on tutkittu aiemmin oikeudellisesta näkökulmasta (Auvinen 2006; Valkama & Litmala 2006; Aaltonen 2009; Aaltonen & Auvinen 2010), väkivallan ilmenemisestä huoltoriidoissa (Hautanen 2010; Hautanen 2017), eron jälkeisestä vainosta (Nikupeteri 2016; Nikupeteri & Laitinen 2022; Nikupeteri & Laitinen 2023), lapsen kuulemisesta huolto- ja tapaamisriidoissa (Karttunen 2010), vanhempien mielenterveyshäiriöistä ja vieraannuttamisesta (Häkkinen-Nyholm 2010; Hannuniemi 2015) sekä huoltoriitojen aiheuttamista kustannuksista käsin (Hämäläinen 2010). Alkava huoltoriita mahdollisesti tunnistetaan, mutta sitä ei eksplikoida tar-

kasti. Huoltoriidasta puhutaan yleisempänä ilmiönä, jolloin keskustelu sivuuttaa tärkeitä seikkoja varhaisen tunnistamisen ja puuttumisen näkökulmasta.

Huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, jossa eronneet vanhemmat eivät ole päässeet sopuun lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista, kuten lapsen elatuksesta, tapaaamisesta, asumisesta ja huoltajuudesta. Huoltoriitojen kesto ja konfliktin syvyys voivat vaihdella. (Valkama & Litmala 2006, 24; Sullivan 2008; Aaltonen 2009, 21–22; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 124; THL 16/2023.) Aiemmissä tutkimuksissa huoltoriitojen määrittelyt ovat keskittyneet pääsääntöisesti tilanteisiin, joissa konflikti on kärjistynyt tai kroonistunut (Auvinen 2006; Hautanen 2010; Karttunen 2010; Hannuniemi 2015; Hautanen 2017; Nikupeteri & Laitinen 2022). Tämä on selkeä puute, jos palvelujärjestelmää halutaan keskittää varhaiseen tunnistamiseen ja tuen tarjoamiseen. Erityyppiset huoltoriidat vaativat erilaista lähestymistapaa ja työskentelymenetelmiä, mihin on kiinnitetty vain vähän huomiota palvelujärjestelmässämme (Aaltonen 2009; Kääriäinen ym. 2009, 13; Aaltonen & Auvinen 2010; Hämäläinen 2010, 7; Nikupeteri & Laitinen 2022, 519–522). Eropalvelujärjestelmän on katsottu myös palvelevan vanhempia sukupuolen perusteella suosimalla äitejä. Isät ovat kokeneet olevansa altavastajina lapsen huoltajuusasioista päätettäessä (Nyqvist 2006, 158; Pusa 2006, 20; Koskela 2012, 137).

Alkavalla huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, missä eronnut vanhempi toteaa yhteistyön toistuvasti katkeavan ja ristiriitojen käynnistyvän toisen vanhemman kanssa lapsen asioista sovittaessa. Vanhempi saattaa hakea myös apua ammattilaisilta tai viranomaisilta. Rajaankin alkavan huoltoriidan konfliktin alkuvaiheisiin ja tilanteisiin ennen mahdollista tuomioistuinkäsittelyä. Alkavan huoltoriidan määrittely sisältää erilaisia näkökulmia riippuen vanhempien tai ammattilaisten havainnoista. Kyseessä on useimmiten subjektiivinen kokemus eri ilmenemismuodoin.

Alkavan huoltoriidan riskitekijöitä voidaan tarkastella Shely Polakin ja Michael Sainin (2019) tutkimukseen peilaten, jossa selvitettiin, mitkä tekijät ennustavat korkean konfliktitason huoltoriitaa. Näihin lukeutuivat vanhemman turvaton kiintymyssuhdetyyli, mielenterveyden haasteet ja erityisesti persoonallisuushäiriöt, päihteiden käyttö, taloudellinen riippuvuus, vihamielisyys, kyvyttömyys kommunikoida toisen vanhemman kanssa, kyvyttömyys tukea lasta ja pitää sopivia vanhemman ja lapsen välisiä rajoja. Voidaan katsoa, että myös nämä riskitekijät indikoivat erotilanteen todennäköisempää ajautumista alkavaan huoltoriitaan.

Olen kiinnostunut erityisesti alkavan huoltoriidan psykososiaalisesta puolesta, kuten sen henkilökohtaisesta merkityksestä vanhemmille. Määrittelen alkavan huoltoriidan tutkimuksessani seuraavasti:

Alkava huoltoriita on tilanne, missä eronnut vanhempi toteaa yhteistyön toistuvasti katkeavan ja ristiriitojen käynnistyvän toisen vanhemman kanssa lapsen asioista sovittaessa. Alkava huoltoriita koskee konfliktin alkuvaiheita ja tilannetta, jossa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuinkäsittelyyn.

Alkava huoltoriitatilanne ei tule automaattisesti ammattilaisten tai viranomaisten tietoon. Vanhempien erimielisyydet saattavat pysyä piilossa ja he yrittävät hoitaa asian itsenäisesti. Erimielisyyksien peittäminen ja avun hakemisesta pidättäytyminen eivät välttämättä kerro siitä, etteikö riita voisi olla subjektiivisesti hyvin kuormittava, tai että vanhemmat kykenisivät toiminnassaan huomioimaan lapsen edun (ks. Roberson ym. 2011; Saini 2012).

Avun hakeminen ammattilaisilta voi kuitenkin estää alkavan huoltoriidan pitkitymisen (ks. Hämäläinen 2010, 43–44; Karttunen 2010, 177; Rohde-Brown & Rudestam 2011). Varhaisen vaiheen selvittelyllä, tuella ja asiakkaan osallisuudella on saatu hyviä tuloksia¹², kuten verkoston mukaanotossa ja varhaisen vaiheen tuen antamisessa (Arnkil & Seikkula 2014), lasten kaltoinkohtelun ehkäisyssä (Atabaki 2012), lapsiperheille kohdistettujen sosiaalisten interventioiden kustannusvaikutavuudessa (Karoly, Cannon & Kilburn 2005), lapsikeskeisessä perheasioiden sovitelussa (Mantle & Critchley 2004; Kline Pruett, Ebling & Cowan 2011; Haavisto ym. 2014) ja eron jälkeisessä sopeutuvuudessa (Rohde-Brown & Rudestam 2011, 120–121). Preventiivinen interventio säästää sekä inhimillisiä että taloudellisia resursseja (Hämäläinen 2010, 43–44; STM 2021). Varhaisen tuen tarjoaminen voidaan nähdä yhtenä sosiaalisen investoinnin muotona. Sosiaalisessa investoinnissa inhimillinen hyvinvointi nähdään tärkeänä päämääränä ja näkökulma on tulevaisuusorientoitunut (Gray 2014, 1753).

Huoltoriitojen tunnistamisessa olisi tärkeää keskittyä tilanteen alkuvaiheeseen. Varhaisen tuen ulottaminen alkaviin huoltoriitoihin on tärkeää myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Kuitenkin sosiaalipalvelut luokittelevat asiakaskuntaa paitsi kiireellisyyden perusteella, myös tarveharkintaisesti. Sosiaaliset ongelmat voidaan nähdä yksilön omana kriisinä, jolloin yhteiskunnallisten tekijöiden tarkastelu jää vähäiselle huomiolle (Urponen 2014, 60). Sosiaalipalveluiden saatavuus on lisäksi yhteydessä hyvinvointialueiden tarjoamiin palveluihin sekä palveluiden resursointiin, jotka ovat monesti riittämättömiä (ks. Haavisto ym. 2014, 10; Jaakola

¹² Luvussa 4.5. on kerrottu tarkemmin huoltoriitojen sovittelumalleista saaduista tuloksista.

2020, 140). Huoltoriitaan apua hakevan asiakkaan tai perheen on havaittu jäävän herkästi palvelujärjestelmän väliinputojaksi (Hämäläinen 2010; Karttunen 2010, 177; Bildjuschkin 2018, 9; Haavisto 2018; Yliruka ym. 2018, 59–60; STM 2021; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134). Esimerkiksi lastensuojelussa huoltoriita voidaan luokitella ei-akuutiksi vanhempien väliseksi konfliktiksi, jolloin heidät ohjataan hakemaan ratkaisua tuomioistuimesta. Kasvatus- ja perheneuvolan jonot ovat monesti pitkät avun tarvitsijoiden joukon ollessa suuri ja heterogeeninen. Nopeaa apua alkavaan huoltoriitaan ei järjestelmällisesti tarjota.

Puhuttaessa sosiaalisista investoinneista, sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta ja varhaisesta tuesta, on oleellista nostaa vaikuttavuuden lisäksi tarkasteluun myös taloudelliset näkökulmat. Ongelmien monimuotoistuesssa avun viivästyminen johtaa monesti heikentyneeseen perhetilanteeseen ja kustannusten kasvuun pitkällä aikavälillä (Hämäläinen 2010, 43; Mäkelä 2013; Halme, Vuorisalmi & Perälä 2014b, 19; Heino ym. 2016). Pitkittyneessä huoltoriidassa kustannukset ovat vähintään kymmeniä tuhansia euroja voiden nousta aina satoihin tuhansiin (Hämäläinen 2010, 34). Mitä pidempään prosessi kestää, sitä enemmän kustannuksia kertyy.

Sosiaalisia investointeja tarkasteltaessa on hyvinvointivaltion ennaltaehkäisevän otteen syrjäyttämässä yhä enenevässä määrin rahoitusmarkkinoilta omaksuttu logiikka (Ahokas 2014, 196). Tällöin palvelun tehokkuuden ajatellaan olevan mitattavissa. Psykososiaaliset ongelmat ovat kuitenkin monikirjoisia eikä niiden inhimillisiä vaikutuksia kyetä mittaamaan markkinataloudesta omaksutuun opein. Sosiaalisen investoinnin näkökulman tulisikin perustua sosiaalisen oikeudenmukaisuuden arvoille (ks. O'Brien 2010). Tällöin asiakkaiden tarpeet nähdään tasa-arvoisina ja tuen tarve arvioidaan subjektiivisesta näkökulmasta.

Alkavan huoltoriidan tunnistaminen auttaa palvelun kohdentamisessa tuen ollessa preventiivinen. Tunnistaminen, perheen kohtaaminen ja osallistaminen huoltoriidan sovinnollisen ratkaisuun auttavat ehkäisemään riskejä, joita huoltoriidan konfliktoituminen aiheuttaa (Sullivan 2008; Hämäläinen 2010, 44; STM 2021). Tätä vasten onkin hyvä pohtia, miten hyvinvointialueen palveluissa pystytään reagoimaan alkavaan huoltoriitaan nykyisillä resursseilla mahdollisimman varhain ja vaikuttavasti.

Sosiaalityössä työorientaatiot lähtevät ensisijaisesti kokonaisuuksien hallinnasta. Konfliktoituneen eron ja alkavan huoltoriidan tilanteessa se tarkoittaa osapuolten näkökulmien objektiivista huomioimista, sekä tarvittaessa heidän verkostojensa kanssa työskentelyä. Carrie Rishel (2015) on jaotellut sosiaalityön työskentelytasot makro- eli yhteisötaholla tapahtuvaan työhön, mesotasoon eli ammattilaisten kompetenssin hyödyntämiseen, sekä mikrotasoon eli suoraan asiakastyöskentelyyn. Arja Jokinen (2016) on jakanut asiakassuhteiden ulottuvuudet yhteiskunnalliseen suhteeseen, institutionaaliseen suhteeseen, ammatilliseen auttamissuhteeseen sekä vuorovaikutuksessa rakentuvaan suhteeseen. Pekka Karjalainen (2017, 195) nostaa

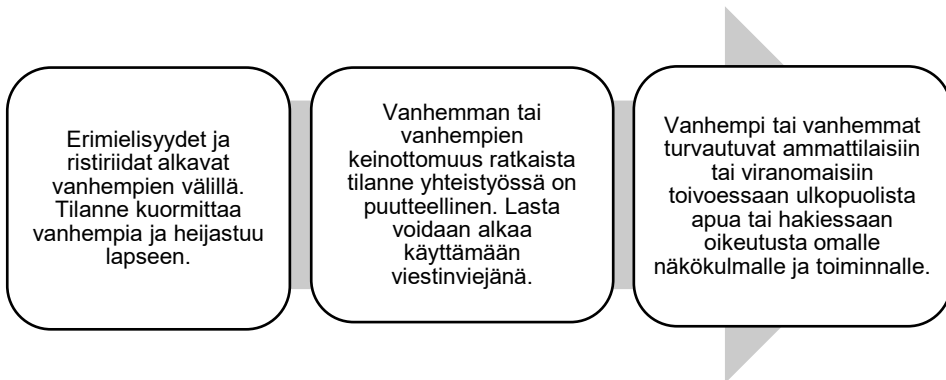
esiin myös ennaltaehkäisevän, varhaiseen puuttumiseen perustuvan työorientaation osana kaikkea sosiaalityötä. Ennaltaehkäisevään työhön tähdittäessä myös integraatiivinen lähestymistapa, jossa pyritään huomiomaan ja hyödyntämään asiaan liittyviä tahoja sekä työmenetelmiä joustavasti, voidaan nähdä asiakaslähtöisenä työskentelyorientaationa.

Useimmiten alkavan huoltoriidan selvittely, tuen tarpeiden arviointi sekä sovitelu tapahtuvat pääsääntöisesti suorassa vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Eri tasojen huomioiminen auttaa kuitenkin työntekijää ymmärtämään asiakkaan elämäntilanteen kokonaisuuden ja havainnoimaan alkavan huoltoriidan laajempia vaikutuksia. Toisinaan myös alkavassa huoltoriitatilanteessa moniammatillinen työote voi olla perusteltua. Moniammatillisuudella pyritään varmistamaan asiakaslähtöisesti tilanteen vaatima osaaminen ja tuki (Mönkkönen ym. 2019, 72; THL 16/2023, 39). Tavoitteena on päästä eroon pois lähettämisen kulttuurista, jossa kokonaisvastuuta asiakkaan tai perheen tilanteesta ei ole kellään toimijalla (Mäkelä 2013, 20).

Täsmentääkseni alkavan huoltoriidan käsitettä, olen tyypitellyt tutkimuskirjallisuuden perusteella alkavan huoltoriidan piirteitä sen ilmitulosta tyypilliseen eteneeseen (kuvio 2.). Alkava huoltoriita käynnistyy vanhempien erimielisyyksistä. Erimielisyydet voivat liittyä joko suoraan tai epäsuorasti lapseen. Suoraan lapseen liittyvät erimielisyydet liittyvät lapseen ja hänen asioidensa hoitoon. Lapsen kautta voidaan pyrkiä vaikuttamaan myös epäsuorasti asioihin, jotka eivät ole olennaisia lapsen huoltoon ja tapaamiseen liittyviä asioita (Karhuvaara ym. 2013, 20; Hautanen 2017, 130–131). Alkava huoltoriita ei ole vielä kärjistynyt, mutta kuormittaa selvästi vanhempaa tai kaikkia osapuolia (ks. Amato 2000; Bracke ym. 2010, 224; Symoens ym. 2014; Sbarra ym. 2015).

Kun vanhemman tai vanhempien yhteistoimintakyky on puutteellinen, ei ristiriitoja pystytä ratkaisemaan (Mandarino ym. 2016). Lasta saatetaan myös käyttää viestinviejänä tai lapsi pyritään saamaan kääntymään toista vanhempaa vastaan (Karhuvaara ym. 2013, 17; Karttunen 2010, 156–57). Vanhempi voi omien intressiensä ajamiseksi mustamaalata toista vanhempaa lapsen kuullen. Vanhempi voi myös käyttäytyä lapsen vaihtotilanteissa omien tunneimpulssiensa vallassa ja kieltäytyä esimerkiksi tervehtimästä toista vanhempaa.

Keinottomuus, pelko ja huoli alkavassa huoltoriitatilanteessa saavat vanhemman ottamaan yhteyttä ammattilaisiin tai viranomaisiin. Vanhempi toivoo tällöin tilanteeseen ratkaisua. Vanhempi saattaa myös hakea ammattilaisilta oikeutusta omalle toiminnalleen ja näkökulmilleen. Tällöin ammattilaisen harkitsemattomasta kannanotosta voi tulla pahimmassa tapauksessa lyömäase toista vanhempaa kohtaan. Tilanteen tasapuolinen ja riittävä selvittäminen onkin tärkeää ennen kannanottoja (Aaltonen 2009, 225–226).

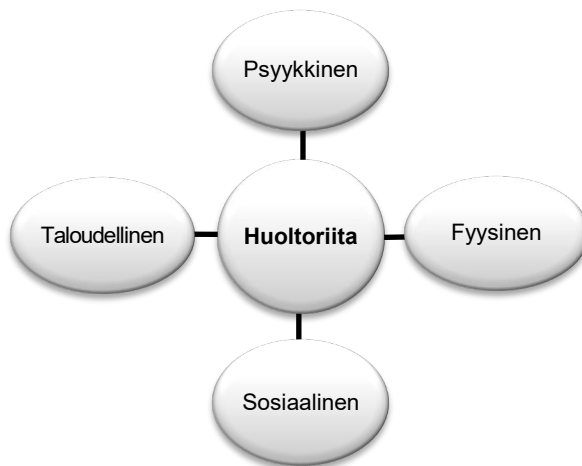
Kuvio 2. Alkavaa huoltoriitaa indikoivia tunnusmerkkejä aiempien huoltoriitatutkimusten perusteella (Auvinen 2006; Kelly 2008; Sullivan 2008; Aaltonen 2009; Hautanen 2010; Hämmäläinen 2010; Karttunen 2010; Amato ym. 2011; Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013; Polak & Saini 2019).

Alkavan huoltoriidan lopputuloksena voi olla sovinnollinen ratkaisu ja yhteistyössä toimiminen toisen vanhemman kanssa tai riitatilanne, joka etenee tuomioistuinkäsittelyyn. Tuomioistuinkäsittely merkitsee alkavan huoltoriitatilanteen kehitystä varsinaiseksi huoltoriidaksi. Katsonkin, ettei alkavan huoltoriidan käsitteeseen liity odotusta lopputuloksesta, vaan sen tehtävänä on ilmaista seikkoja, joiden osalta ammattilaisten tulisi havahtua huoltoriidan varhaiseen tunnistamiseen ja tuen tarjoamiseen. Juuri alkavan huoltoriidan olemassaolon tiedostaminen ja havainnointi ovat tärkeintä ennaltaehkäisyyn ja tarkoituksenmukaisen toiminnan kannalta. Ilman tilanteen tunnistamista työntekijä voi ohittaa tai jättää huomioimatta asioita, joihin olisi mahdollista vaikuttaa (Nikupeteri & Laitinen 2022; Rautio ym. 2023; Lehtonen ym. 2025). Alkavaa huoltoriitatilannetta ei pidä myöskään vähätellä, sillä se merkitsee osallisille aina inhimillistä kärsimystä. Varhaisen intervention puolesta puhuu myös se, miten varhaisen tuen avulla voidaan edistää entisten puolisoitten kykyä antaa anteeksi toiselle ja itselle, sekä parantaa tunneilmapiiriä (Rohde-Brown & Rudestam 2011, 120–121; Guzmán-González ym. 2019).

4.3 Huoltoriidan seuraukset

Alkavalla ja myös pidempään jatkuneella huoltoriidalla on todettu olevan eriasteisia seurauksia sekä vanhemmalle että lapselle. Tässä luvussa keskityn tarkasteluni huoltoriidan seurauksista erityisesti vanhemman näkökulmaan, sillä huoltoriidan seuraukset heijastuvat vanhempien jaksamiseen ja vointiin peilautuen sitä kautta myös lapseen. Riidat voivat vaikuttaa monella tasolla, laajentuen lisäksi eronneiden lähipiiriin ja puolien valintaan. Huoltoriita voi aiheuttaa kuormitusta fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti (kuvio 3.). Erityisesti pitkittyneessä huoltoriidassa

dassa kuormitus voi lisätä myös psyykkistä tai fyysistä sairastumisriskiä. (Amato 2000; Sarrazin & Cyr 2007; Symoens ym. 2014; Lamela ym. 2016.)

Kuvio 3. Huoltoriidan heijastuminen eri osa-alueille (Amato 2000; Hämäläinen 2010; Symoens ym. 2014; Williamson ym. 2016; Polak & Saini 2019).

Huoltoriidan tarkastelua voidaan tehdä kahdella eri tasolla: objektiiviset, faktoihin perustuvat havainnot, sekä subjektiiviset havainnot perustuen yksilöiden kokemukseen ja tulkintaan tilanteesta. Huoltoriidassa on monesti kysymys vahvasti subjektiivisesta kokemuksesta. Huoltoriita voidaankin nähdä hajonneen perheen tragediana. Kun jo itse erossa on paljon työstämistä, tulee tilanteeseen vielä sovittelemattomat lapsen huoltajuuteen liittyvät ristiriidat. Vanhemmat, joilla oli käynnissä vaikea huoltoriita, olivat vähemmän tyytyväisiä elämäänsä ja heillä ilmeni enemmän negatiivisia tunteita. Sen sijaan vanhemmat, jotka toimivat huoltajina yhteistyössä olivat tyytyväisempiä elämässään, heillä oli vähemmän psyykkistä oireilua ja eron jälkeinen vanhemmuus koettiin toimivammaksi, mikä vaikutti myönteisesti lapsen psyykkiseen vointiin. (Lamela ym. 2016.)

Huoltoriidassa sen psyykkiset seuraukset voivat ilmetä vanhemman uupumisena, yleisenä kuormittuneisuutena, ahdistuneisuutena, masennuksena tai itsetunnon laskuna (Bracke ym. 2010, 224; Halford & Sweeper 2013; Symoens ym. 2014, 204). Vanhempi voi kokea toisen vanhemman taholta uhkailua, painostamista, mitätöintiä, totuuden ja lasta koskevien asioiden tarkoituksellista salailua. Pitkään jatkunut stressitilanne on selvä riskitekijä mielenterveyden häiriöille (Henriksson, Haravuori & Lönnqvist 2024). Huoltoriidassa vanhemman ahdistuneisuutta lisää pelko lapsen menettämisestä sekä huoli tilanteen kestosta (Karhuvaara ym. 2013, 20; ks. myös Turkat 2000). Epävarmaakin tilannetta pystyy kestäämään paremmin, kun on tieto

tilanteen rajallisesta kestosta ja sen päättymisestä. Kuitenkin huoltoriitakierteessä vanhemmat voivat pahimmillaan riidellä lapsen täysi-ikäistymiseen saakka (Hertzmänn ym. 2017).

Patologisissa huoltoriidoissa riita voi ilmetä myös toiseen vanhempaan kohdistuvana vainoamisena. Rikoslaisamme vainoaminen kriminalisointiin vuonna 2013. Vainoamisella tarkoitetaan uhkaamista, seuraamista, tarkkailua tai yhteyden ottamista, joka on omiaan aiheuttamaan pelkoa tai ahdistuneisuutta (RL 879/2013, 7a §). Anna Nikupeteri (2016, 36–37) kuvaa vainon olevan entiseen puolisoon kohdistuvaa psyykkistä tai fyysistä väkivaltaa, jossa on havaittavissa myös näytösluonteisia piirteitä, kun tekijä pyrkii hankkimaan tietoa vainon kohteeksi joutuneesta esimerkiksi lähipiirin avulla. Vainoaminen on myös mahdollista verhota lasta koskevaksi yhteydenpidoksi, mikä tekee siitä erityisen haasteen. Vainoaminen voi näin jatkua entistä puolisoa tai lasta kohtaan. (Karhuvaara ym. 2013, 20; Galántai ym. 2019; Koulu & Nikupeteri 2019, 213–214.) Viranomaisten ei tulisi tulkita vainoamista huoltoriitaan liittyvänä konfliktina, sillä se estää näkemästä kokonaistilanteen. Huoltoriita saattaa myös mahdollistaa vainon pitkittymisen tilanteissa, joissa sen selvittäminen vie aikaa tai viranomaisen ei puutu asiaan. Entisen puolison vainoaminen altistaa lisäksi lapset konfliktin negatiivisille vaikutuksille ja luo turvattomuutta (Nikupeteri, Tervonen & Laitinen 2015; Nikupeteri & Laitinen 2023, 1166).

Huoltoriidan fyysiset seuraukset voivat ilmetä sairasteluna (Amato 2000; Sbarra ym. 2015), kaltoinkohteluna tai vakavimmissa tilanteissa osapuolien altistumisella fyysiselle väkivallalle (Hautanen 2010, 25–26; Hautanen 2017; STM 2021). Huoltoriitaan liittyvä fyysinen väkivalta voi kohdistua vanhempaan, lapseen tai molempiin. Fyysinen väkivalta voi olla tarkoituksellista vahingoittamista tai johtua puutteellisesta kommunikaatiokyvystä. Erotilanteen on todettu olevan erityisesti naisen turvallisuutta potentiaalisesti uhkaava tekijä (Karhuvaara ym. 2013, 12–13; October 2018, 9). Väkivallan riskin on nähty kasvavan erityisesti, kun kyseessä on akuutti erokriisi, tekijällä on aikaisempaa väkivaltataustaa, äärimmäistä mustasukkaisuutta, kontrolloivaa käytöstä, päihde- tai mielenterveysongelma (THL 16/2023, 42). Erityisesti eron jälkeen esiintyvän vainon on todettu olevan yhteydessä 76 prosentissa naisiin kohdistuvissa tapoissa (Nikupeteri ym. 2017, 291). Kun sen sijaan tarkastellaan eron jälkeistä kuolleisuutta, joka ei aiheudu fyysisestä väkivallasta, on havaittavissa sen kohdistuvan erityisesti miehiin. Lisääntynyt riskikäyttäytyminen, alkoholin käyttö sekä sosiaalisen tuen puute ovat merkittävästi yhteydessä miesten eron jälkeiseen kuolleisuuteen. (Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105.)

Huoltoriita voi heijastua myös vanhemman sosiaaliseen sekä taloudelliseen tilanteeseen. Ihmissuhteet aiemmin läheisiin henkilöihin voivat katketa. Asuinympäristöä voidaan joutua vaihtamaan taloudellisista syistä, kun kahden ihmisen tulot jakautuvat eron myötä. Eron myötä lapselle voi tulla kaksi uutta kotia tai lapsi voi menettää yhteyden toiseen vanhempaan (Linnavuori 2018). Erokonfliktissa van-

hempi voi myös käyttää rahaa vallan välineenä, joka mahdollistaa toisen osapuolen kontrolloinnin. Vanhempi voi esimerkiksi kieltäytyä maksamasta elatusmaksuja tai pitkittää tahallisesti huoltoriitaan liittyvää oikeudenkäyntiä. (Kaittila & Nyqvist 2014, 270; ks. Karhuvaara ym. 2013, 17.) Hämäläinen (2010, 34) on huoltoriitojen kustannusten osalta todennut, miten pitkittyneessä, patologisessa huoltoriidassa kustannukset voivat perhekohtaisesti nousta kymmeniin tuhansiin euroihin. Yhteiskunnalle kokonaiskustannukset saattavat olla jopa satoja tuhansia euroja. Pitkittyneen huoltoriidan kokonaiskustannuksia voi olla vaikeaa tunnistaa, sillä niihin liittyy monesti myös mielenterveys-, päihde- ja taloudellisia ongelmia.

Vanhempi ja lapsi voivat eron myötä menettää sosiaalisen verkostonsa, jolla on merkittävä vaikutus sopeutumisessa eron jälkeiseen tilanteeseen. Vanhemman eron jälkeisessä sopeutumisessa masennus, negatiiviset tunteet, ahdistuneisuus, stressi ja somaattiset oireet olivat vähäisempiä niillä, joiden sosiaaliset suhteet olivat toimivia. Myös vanhemman internetissä luomat sosiaaliset suhteet näyttivät tukevan eron jälkeistä selviytymistä. (Kramrei ym. 2007.) Sosiaalisen tuen muodoista erityisesti ystävien tuki edisti erosta toipumista ja sopeutumista eron jälkeiseen elämään (Wilder 2016, 566).

Huoltoriidan seuraukset voivat heijastua vanhemman kautta myös lapseen, sillä perhe toimii lapsen merkittävimpänä kehitys- ja ihmissuhdeympäristönä. Lasten ongelmat ovat yleisiä perheissä, joissa esiintyy samanaikaisesti taloudellisia vaikeuksia sekä psykososiaalisia riskitekijöitä, kuten sosiaalisen tuen puutetta, parisuhdeongelmia, päihderiippuvuutta ja masennusta (Halme ym. 2014b, 21; Puura 2016, 89; Tamminen, Karlsson & Santalahti 2016, 430). Lapsuuden haitallisia kokemuksia tutkittaessa on havaittu, että etenkin lapsen kohdistuva laiminlyönti, väkivalta, vanhempien välisen väkivallan todistaminen, vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmat tai vankeustuomio ovat lapselle erityisen vahingollisia (THL 16/2023, 38).

Omien huolien sekä psyykkisen tai fyysisen voinnin heikentymisen myötä vanhemmalla voi olla vaikeuksia nähdä ja kohdata lapsen tarpeita huoltoriidan keskellä. Mentalisaatiokyky, jossa vanhempi pystyy eläytymään lapsen kokemusmaailmaan ja kannattelemaan lasta toimivalla vuorovaikutuksella, voi olla uhattuna. Vanhemman puutteellinen mentalisaatiokyky on riskitekijä lapsen psyykkisen oireiluun ja turvattoman kiintymyssuhteen muodostumiseen (Fonagy & Target 1997; Pajulo ym. 2016, 85; Luyten ym. 2017). Vaikka vanhemmat ajattelisivat pitävänsä lapsen huoltoriidan ulkopuolella, on lapsi herkkä vaistoamaan ympäristössä ja sen ilmapiirissä tapahtuvia muutoksia. Negatiiviset muutokset ja vanhemman kuormittuminen heijastuvat myös lapsen psyykkiseen vointiin.

Lapsen sopeutuminen eron jälkeiseen elämään on heikompaa, mikäli vanhempi altistaa hänet erokonfliktiin liittyville asioille (Kelly 2008, 150; Puura 2016, 89; Augustijn 2021). Erityisesti lasta koskevat riidat ovat lapselle vaikeimpia konfliktitilanteita (Salo 2009, 107). Lapsi saattaa herkästi kokea olevansa syyllinen tilanteeseen,

sillä huoltoriidan keskiössä on lapsi itse. Lapsi voi pohtia, että ilman hänen olemassaoloaan vanhemmilla saattaisi olla kaikki hyvin. Myös negatiivisten asioiden kuuleminen toisesta biologisesta vanhemmasta horjuttaa lapsen omaa identiteettiä, sillä lapsella on jo geeniperimänsä kautta puolet kumpaakin vanhempaa.

Erityisesti lojaliteettiristiriita aiheuttaa lapselle psyykkistä kuormitusta. Positiivisessa lojaalisuudessa perheenjäsenet jakavat arvonsa ja ovat keskinäisesti sitoutuneita toisiinsa. Tällöin lojaaliuus on myönteinen voimavara. Lojaliteettiristiriitaan sen sijaan altistavat negatiivinen, pirstoutunut ja poissulkeva lojaliteetti. Negatiivisessa lojaalisuudessa lapsi ottaa vanhemman epäonnistumiset omiksi virheikseen tuntien niistä häpeää ja syyllisyyttä. Pirstoutunut lojaliteetti taas syntyy, kun lapsi samanaikaisesti suojelee poissaolevaa vanhempaa sekä miellyttää paikalla olevaa vanhempaa. Poissulkevassa lojaalisuudessa lapsen osoittaessa lojaalisuutta toista vanhempaa kohtaan, joutuu hän luopumaan lojaalisuudesta toista vanhempaa kohtaan. (Karttunen 2010, 96–97.)

Lapsen lojaliteettiristiriidan on katsottu olevan huoltoriidassa aina jonkin asteisena läsnä (THL 16/2023, 33). Lojaliteettiristiriidan aiheuttavassa tilanteessa vanhempi voi esimerkiksi kertoa lapselle toisesta vanhemmasta negatiivisia asioita tai edellyttää lapsen valitsevan kumman vanhemman puolella on. Lasta saatetaan käyttää myös vanhempien välisenä viestinviejänä, jolloin hän joutuu kantamaan vastuun aikuisten asioista ja pohtimaan, mitä uskaltaa kertoa toiselle vanhemmalle.

Huoltoriitojen yhtenä ilmiönä on nostettu myös esille lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta. Vieraannuttamisessa vanhempi pyrkii toiminnallaan estämään toisen vanhemman mahdollisuuden pitää yhteyttä lapseen (Häkkänen-Nyholm 2010; Garber 2014; Hannuniemi 2015). Tällöin lapsen vuorovaikutussuhde saattaa katketa täysin toiseen vanhempaan. Yleensä ennen eroa lapsen ja vieraannuttamisen kohteeksi joutuneen vanhemman suhde on ollut myönteinen, eikä siinä ole esiintynyt lapselle vahingollisia piirteitä. Vieraannuttajan käyttäytymisen motiivina on esitetty olevan viha ja katkeruus toista vanhempaa kohtaan. Vieraannuttaminen on lapselle psyykkisesti vahingollista ja voi johtaa käyttäytymisen sekä tunne-elämän häiriöihin. (Luoma & Aronen 2016, 738.)

Erityisesti isät ovat nostaneet esille, miten äiti voi yrittää poissulkea isän lapsen elämästä (Pusa 2006, 20; Koskela 2012, 137). Tutkimusten perusteella vieraannuttaminen ei ole kuitenkaan sidottu vanhemman sukupuoleen, mutta äidit toimivat useammin lapsen lähivanhempana. Toisaalta ei ole pystytty tieteellisesti todistamaan, milloin on kyse erokonfliktiin liittyvästä toiminnasta ja milloin tarkoituksellisesta vieraannuttamisesta (parental alienation). Tämän vuoksi käsitettä on myös laajasti kritisoitu. (Dallam & Silberg 2016; O'Donohue, Benuto & Bennett 2016; Willis & O'Donohue 2018, 75.) Vieraannuttamisväitteiden osalta on pohdittava, onko kyse tarkoituksellisesta yhteydenpidon estämisestä vai johtuuko vanhemman tai lapsen vetäytyminen väkivallan uhan aiheuttamasta pelosta, psyykkisen toimintakyvyn hei-

kentymisestä tai vainoamisesta. Hätiköity vieraannuttamistulkinta voi heikentää turvallisuuden arviointia ja siihen mahdollisten suojaamistoimenpiteiden järjestämistä (Karhuvaara ym. 2013, 20; Nikupeteri 2016, 38; Hautanen 2017, 131; Koulu & Nikupeteri 2019, 215; THL 16/2023, 41).

Oikeusministeriö otti vieraannuttamiseen kantaa lapsenhuoltolain uudistamista koskevista mietinnöissään. Vieraannuttamisen käsitettä on hankala määritellä, sillä se voi olla vanhemman passiivista, aktiivista, tiedostettua tai tiedostamatonta toimintaa. Sen vuoksi vieraannuttamisen kriminalisointi nähtiin ongelmallisena. Huolenaiheena tuotiin esiin myös se, että vieraannuttamisen taustalla mahdollisesti oleva vaino tai väkivalta tulisivat sivuutetuiksi. Toisinaan lapsen haluttomuus tavata toista vanhempaansa ei johdu aina vanhemman käytöksestä vaan on lapsen oma tahto. Kuitenkin lapsenhuoltolain uudistamista pohtinut työryhmä päätyi ehdottamaan lisättäväksi säännöksen, jonka mukaan vanhemman on vältettävä kaikkea, joka on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja vanhemman väliselle suhteelle. (OM 47/2017; OM 13/2018.)

Lisäksi huoltoriitojen seurauksia tarkasteltaessa on yksi aikamme ilmiöistä, sosiaalinen media, osaltaan laajentanut konfliktin käsittelyä. Sosiaalinen media voi toimia tiedon ja yhteisöllisyyden, mutta varjopuolena myös kiusaamisen tai vainoamisen mahdollistavana foorumina. Sosiaalisessa mediassa fakta, fiktio ja subjektiiviset kokemukset tulkintoineen sekoittuvat herkästi. Siellä lausutut mielipiteet leviävät nopeasti aiheuttaen toisinaan merkittävää haittaa. Mahdollisuus puolustautua sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa hyökkäystä vastaan on monesti marginaalisen pieni. Nykyajalle onkin tyypillistä, miten verkostomme ovat myös laajentuneet ja lähiverkostoksi koettu yhteisö voikin löytyä sosiaalisen median kautta.

Margreet Visser (2017) kollegoineen on tutkinut lähiverkoston mielipiteiden vaikutusta erokonfliktiin sekä vanhempien yhteistyökykyyn lapsen asioissa eron jälkeen. Lähiverkoston tai vertaisten osoittamalla paheksunnalla oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys matalaan anteeksiantoon sekä yhteishuoltajuuden konflikteihin. Enemmistö vanhemmista oli hakenut ammattiapua erosta selviämiseen, ja heillä oli korkean tason erokonflikti. Naiset kokivat enemmän sosiaalisen verkoston paheksuntaa koskien eron toista osapuolta. Kuitenkaan sukupuolten välillä ei ollut eroja anteeksiannon suhteen. Tarkasteltaessa yhteishuollon konflikteja, erosivat sukupuolet tilastollisesti merkittävästi miesten raportoidessa enemmän yhteishuollon konflikteja. Vertaisten paheksunta korreloi tilastollisesti merkitsevästi tuottaen enemmän sekä yhteishuoltoon liittyviä konflikteja että matalaa anteeksiantoa.

Yhteenvetona aiemmissa huoltoriitaa koskevissa tutkimuksissa on todettavissa sen laaja-alaiset, kielteiset vaikutukset vanhemmalle (esim. Sarrazin & Cyr 2007; Symoens ym. 2014; Lamela ym. 2016). Tämän lisäksi hyvä tiedostaa, miten myös alkavassa huoltoriidassa sen kielteiset seuraukset vanhemmalle ovat yksilöllisiä, ja ne voivat olla hyvin monimuotoisia laajuuden, syvyyden ja keston suhteen.

4.4 Huoltajuuteen liittyvä lainsäädäntö ja lapsen etu

Lapsen huoltajuutta ja siihen liittyviä konflikteja on tärkeä tarkastella myös juridisesta näkökulmasta, sillä lainsäädäntö ohjaa huoltajuuteen liittyvää päätöksentekoa. Lisäksi riitaisissa, oikeuteen etenevissä tapauksissa tuomioistuimella on valta päättää lapsen elatuksesta, tapaamisista ja huoltajuudesta. On hyvä ymmärtää, miten huoltoriidoissa oikeudellinen prosessi voi tulla nopeastikin kyseeseen, mikäli ensin tarjotut eroauttamispalvelut eivät tuota toivottua lopputulosta ja rauhoita tilannetta. Lisäksi huoltajuuteen liittyvän lainsäädännön hahmottaminen on keskeistä pohdittaessa alkavan huoltoriidan paikantumista ennen tuomioistuinsovittelua tai -käsittelyä.

Juridisesta näkökulmasta käsin lainsäädännössä on havaittavissa siinä tapahtunut selkeä ajallinen muutos, kun tarkastellaan käsitystä perheestä. Modernisaation myötä perheen tarkoitusta, olemusta ja perheenjäsenten luonnollisiksi mielletäviä asemia on häivytetty oikeudesta. Niiden tilalle ovat nousseet tasa-arvo, individualismi, puuttumattomuus ja sopimusvapaus. Pohdittaessa erityisesti puuttumattomuuden käsitettä, on se toisinaan johtanut myös ylilyönteihin, kun perhe-elämän suoja sekä puuttumattomuuden periaate ovat yhdistyneet. (Pylkkänen 2008, 73, 76.)

Risto Karttunen (2010, 57–58) on nostanut esiin erilaisia intressejä, joiden kautta on tarkasteltu perheen ja lapsen oikeuksia, sekä lapsen erityisaseman ja suojan tarvetta. Perheen sisäisen autonomian periaate lähtee tilanteesta, jossa vanhemmilla on päätösvalta ratkaista lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat. Vanhempien keskinäisessä sopimisessa tulisi toteutua myös lapsen etu. Myös laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) vanhempien keskinäinen sopiminen on ensisijaista.

Toisaalta erityisesti lastensuojelulaki (417/2007) näkee lapsen suojelun olevan myös yhteiskunnallinen tehtävä ja velvoite. Tällöin viranomaisilla on lain puitteissa mahdollisuus puuttua perheen autonomiaan, jos lapsen turvallisuus, kehitys tai huolenpito vaarantuu. Lapsen yksilölliset oikeudet nousevat esiin lisäksi Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksesta, jonka Suomi ratifioi vuonna 1991. Sopimuksessa korostuu lapsen osallisuus ja oikeus suojeluun. Onkin todettava, että perheen sisäisen autonomian, lapsen suojelun ja lapsen oikeuksien intressit ovat osittain jännitteisiä keskenään. Ristiriitatilanteissa viranomaisten tulee punnita, minkä periaatteen vaaliminen on ensisijaista.

Kuitenkin lapsen edusta vallitsee huoltajuudesta päätettäessä oikeuskirjallisuuden perusteella yhteneväinen käsitys. Lapsen edun premisseiksi on lapsen huoltoa päätettäessä esitetty 1) sopuratkaisun ja yhteishuollon etusijaa, 2) vanhemmuus- ja huoltajaominaisuuksia, 3) lapsen ympäristön vaihdoksen välttämistä, 4) lapsen omaa mielipidettä, 5) lapsen yhteydenpidon tarvetta vanhempiinsa, 6) vanhempien myötävaikutuskykyä ja halua, 7) lapsen kiintymys- ja vuorovaikutussuhdetta vanhempiinsa ja mahdollisiin sisaruksiin, 8) lapsen ikää ja sukupuolta sekä 9) vanhempien uusia perhesuhteita. (Auvinen 2006, 213–214.) Lapsen huoltajuuteen liittyvä lain-

säädäntö määrittänyt lailla lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (190/2019), jossa keskeisenä ydinperiaatteena on lapsen edun toteutuminen (THL 16/2023, 55). Laissa ei siis lähdetä aikuisen oikeudesta lapseensa tai aikuisen toiveista ja tarpeista.

Naapurimaassamme Ruotsissa lapsen edun määrittelyyn on käytetty lisäksi objektiivisen ja subjektiivisen perspektiivin käsitteitä. Objektiivisessa perspektiivissä lapsen etua arvioidaan tutkimustietoon ja empiriaan nojaten. Subjektiivisessa näkökulmassa keskitytään lapsen itsensä ilmaisemaan tietoon ja käsitykseen, mitä hän ajattelee ja toivoo. (Socialstyrelsen 2012.) Objektiivinen näkökulma perustuu asian-
tuntemukselle. Siinä on tehty näkyväksi, miten lapsen etua tulee arvioida myös tutkimustiedon perusteella. Pelkkä ammattilaisen käytännön kokemus ei ole yksin riittävä. Subjektiivinen perspektiivi korostaa lapsen omaa kokemusta, minkä vuoksi lapsen kuulemiselle on järjestettävä riittävä aika. Jotta lapsen mielipidettä voitaisiin selvittää luotettavasti, tarvitaan aikaa luottamuksen syntymiselle. Yksittäinen lapsen tapaaminen ei useinkaan anna luotettavaa kuvaa hänen tilanteestaan ja mielipiteestään (THL 16/2023, 56). Tulisikin tarkoin pohtia, milloin lasta on tavattava ja mikä on sopiva konteksti lapsen tapaamiseen. Vallalla oleva diskurssi korostaa lapsen mielipiteen selvittämisen tärkeyttä, mutta toisaalta selvittämisen jälkeen lapsi saattaa jäädä yksin ilman riittävää tukea.

Lapsenhuoltolaki (190/2019) ei määrittele tarkasti, milloin yhteishuolto voi olla vahingollista lapselle. Helsingin hovioikeuden laatuhankeessa (2007, 13) määritettiin, että yhteishuoltoa puoltaa, jos vanhemmat kykenevät ristiriidoista huolimatta keskustelemaan lapsen asioista. Yhteishuoltoa puoltaa myös, mikäli vanhemmat ovat jakaneet lapsen hoitovastuun asuessaan vielä perheenä ja vanhemmat ovat yksimielisiä lapsen elämän suuremmista linjauksista, kuten koulusta ja terveydenhuollosta. Lisäksi vanhempien kasvatuseriaatteiden tulee olla samansuuntaiset. Helsingin hovioikeuden laatuhanke (mt.) myös linjasi, että yhteishuolto voi tulla kyseen, jos yksinhuoltoa vaativan vanhemman päämääränä näyttää olevan halu kostaa toiselle osapuolelle lapsen kautta. Yhteishuollon vahvistaminen estää lähivanhempaa käyttämästä yksinhuoltoa lyömäaseena toista vanhempaa vastaan. Myös lapsen oikeus toiseen vanhempaan turvataan mainitun kaltaisessa tilanteessa yhteishuollolla. Toisaalta yhteishuollon määrittämisestä huolimatta toinen vanhempi pystyy halutessaan merkittävästi vaikeuttamaan lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpitoa sekä tunnesuhteen muodostumista.

Pohdittaessa tilanteita, jolloin yhteishuoltoa ei tulisi määrätä, nousee esiin lapsen turvallisuuden vaarantuminen. Vanhemman väkivaltainen käytös nähdään lähtökohdaisesti soveltumattomuutena lapsen lähihuoltajaksi, vaikka väkivalta ei olisikaan kohdistunut suoraan lapseen (Karhuvaara ym. 2013, 33–35). Toinen selkeä pois-sulku lähihuoltajuudelle on tilanne, jossa vanhempi on todettu syylliseksi lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Myös lapsen kaltoinkohtelu ja perushoidon puutteet, vanhemman vakava ja hoitamaton mielenterveysongelma sekä päihdeongelma ker-

toivat vanhemman riittämättömistä kyvyistä turvata lapsen etua. (Aaltonen 2009, 40–49; Hautanen 2010, 24–26; Hautanen 2017, 135–137.) Väkivallan ja pelon ilmapiiri merkitsee lapsen kannalta turvattomuutta, mikä on kehityksellinen riskitekijä ja altistaa psyykkiselle traumatisoitumiselle (Haravuori, Marttunen & Viheriälä 2016, 91–92; THL 16/2023, 38). Toisinaan kumpikin vanhemmista on voinut käyttäytyä väkivaltaisesti. Tällöin vanhempi, joka tunnistaa toimintansa moitittavuuden ja on lähtenyt aktiivisesti hakemaan apua käyttäytymiseensä, voidaan lähihuoltajuudesta päätettäessä asettaa etusijalle (Aaltonen 2009, 45). Mikäli vanhemman kyky turvata lapsen tilanne on oleellisesti heikentynyt, velvoittaa lastensuojelulaki (417/2007) asettamaan lapsen tarpeet aina ensisijalle. Lapsen ei tule odottaa muuttuuko vanhempi. Lapsen ei myöskään kuulu toimia vanhempansa kuntouttajana.

Lapsen turvallisuus voi vaarantua myös vanhempien toistuvien ristiriitojen ja puutteellisen yhteistyökyvyn vuoksi, jota lapsi joutuu todistamaan. Yhteishuollon toimivuutta heikentäväksi seikoiksi Helsingin hovioikeuden laatuhanke (2007, 13) määritteli toisen vanhemman väkivaltaisen käytöksen toista vanhempaa kohtaan, vanhempien pitkäaikaisen ja korjaamattoman konfliktin, tai jos on ilmeistä, että yhteishuolto tulisi lisäämään vanhempien välisiä riitoja (ks. Hautanen 2010, 25–26). Yhteishuoltoa heikentäväksi tekijäksi nähtiin myös toisen vanhemman puutteellinen elämänhallinta, kuten päihde- tai mielenterveyshäiriö, joka estää yhteistyön toimivuuden. Vanhempien yhteistyö voi lisäksi hankaloitua käytännön esteiden vuoksi esimerkiksi silloin, kun toinen vanhempi asuu eri maassa. Yhteishuollon esteenä voi myös olla vanhempien pidempi erillään asuminen, jolloin lapsesta erillään asuva huoltaja on toiminnallaan estänyt tai hankaloittanut lapsen asioiden hoitoa. (Ks. Karhuvaara ym. 2013, 33.)

Toisinaan vanhemman päämääränä yhteishuollon vahvistamisessa voi olla halu päästä huoltajuuden avulla toisen vanhemman elämään, yksityisasioihin sekä vaikeuttaa tilannetta. Kuitenkin päätöksenteon pitää perustua aina lapsen etuun. Yhteishuolto ei siis voi olla keino palkita tai rangaista vanhempia. (Aaltonen 2009, 32.) Vanhempien ollessa erokriisinsä keskellä, heidän yhteistoimintakykynsä voi olla selvästi heikentynyt, vaikka normaalitilanteessa heillä löytyisikin siihen riittävät valmiudet. Tällöin oikeus voi pyytää hyvinvointialueen selvitystä tilanteesta tai velvoittaa vanhemmat huolto- ja tapaamisriidan tuomioistuinsovitteluun.

Huoltajuutta ja huoltajan tehtäviä määrittelee lapsenhuoltalaki (361/1983), jonka muutokset (190/2019) tulivat voimaan loppuvuodesta 2019. Uudistusta varten oikeusministeriö esitti lausunnoissaan pohdintoja muun muassa lapsen osoitteen muuttamisesta siten, että lapsi voisi virallisesti asua kahdessa osoitteessa. Lisäksi pohdittiin tulisiko lakiin lisätä kannanotto, milloin vuoroasuminen on lapsen edun mukaista. Lausunnoissa käsiteltiin myös lapsen tapaamisoikeutta esimerkiksi isovanhempiin, tapaamiskustannusten jakamista ja keinoja nopeuttaa huoltajuuteen liittyviä oikeuskäsittelyitä sekä karsia toistuvia huoltajuusoikeudenkäyntejä. (OM

35/2016; OM 47/2017; OM 13/2018.) Lapsenhuoltolaki uudistui, mutta tärkeitä asioita jäi yhä ratkaisematta. Lapsen vuoroasuminen tunnistetaan laissa, mutta Suomen väestörekisterijärjestelmän mukaan lapsi voi olla edelleen virallisesti kirjoilla vain yhdessä osoitteessa. Myös sosiaaliturvaetuudet määräytyvät tämän mukaisesti. Haasteena on, ettei järjestelmämme tunnista tasapuolisesti jaettua lapsen vuoroasumista, vaan asettaa toisen huoltajista etusijalle. (Koulu 2019.)

Lapsenhuoltolain uudistus onnistui kuitenkin täsmentämään vanhempien keskinäistä informointivelvoitetta lapsen asioista. Vanhemmalla on velvollisuus ilmoittaa toiselle vanhemmalle aikeistaan muuttaa asuinpaikkaansa, jos muutolla on vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Ilmoituksen saa jättää tekemättä vain, jos se on välttämätöntä lapseen tai vanhempaan kohdistuvan välittömän ja vakavan uhan torjumiseksi. (LHL 5 §.) Toisaalta välitön tai vakava uhka ovat vahvasti subjektiivisia kokemuksia. Toisinaan uhka on todellinen, mutta huoltoriitoihin liittyy myös tekaistuja syytteitä. Tämän vuoksi epäselvissä tapauksissa ulkopuolisen asiantuntijan arvio voi olla perusteltua.

Erojen yleisyyden takia on todennäköistä, että myös lapsen huoltajuuteen liittyvät ristiriidat lisääntyvät. Vanhemmat, joiden yhteistoimintakyky on puutteellinen, pystyvät halutessaan käyttämään edelleenkin hyväksi lain aukkoja. Toimiva lainsäädäntö on yhteiskunnan signaali keskeisistä noudatettavista toimintaperiaatteista. Lainsäädännön ajantasaisamisesta hyötyvät myös huoltoriitojen piirissä olevat lapset. Lain tulisi entistäkin tarkemmin ottaa kantaa vanhempien yhteistoimintakykyyn lapsen edun näkökulmasta. Jos asiaa määritellään vain ylätasen käsitteillä, on vaarana, ettei se konkretisoidu lapsen arkeen riittävällä tavalla.

4.4.1 Hyvinvointialueen selvitys lapsen huollosta

Suurin osa vanhemmista saa sovittua lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat keskenään. Kuitenkin osa vanhemmista päätyy ristiriitatilanteeseen, jolle haetaan ulkopuolista ratkaisijaa. Näin tapahtuu myös osassa alkavia huoltoriitoja. Huoltoriitatilanteessa hyvinvointialueen keskeisiä lakisäätteisiä velvoitteita on järjestää tuen tarpeisiin vastaavia sosiaalihuoltolain mukaisia sosiaalipalveluja, kuten kasvatus- ja perheneuvontaa, perheasioiden sovittelua, sekä lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvontaa (SHL 1301/2014, 14§).

Sosiaalihuoltolain mukaisilla velvoitteilla on sekä ennaltaehkäisevä tarkoitus että kriisiytyneeseen tilanteeseen reagointi. Toinen hyvinvointialuetta velvoittava määräys perustuu lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. LHL:n 16 §:n mukaan tuomioistuin voi hankkia selvityksen hyvinvointialueelta lapsen tilanteesta, ellei se ole ilmeisen tarpeetonta. Mikäli oikeudella on jo riittävät ja ajankohtaiset tiedot tilanteesta, voidaan selvitys nähdä tarpeettomana. Esimerkiksi vanhempien ollessa tasavertaiset, ei selvitys lapsen huollosta ole aina tuonut riittävää lisätietoa

(Aaltonen 2009, 199–200). Toisaalta vain harvoissa huoltoriita-asioissa selvitystä ei pyydetä (Auvinen 2006, 66). Selvityksen tarkoituksenmukaisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös lapsen oikeus tulla kuulluksi (LHL 190/2019, 11 §). Myös vanhemman kokemus siitä, että tilanne selvitetään perusteellisesti ja hän saa kertoa asiaan oman kantansa, lisää tunnetta osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta (THL 16/2023, 26).

Selvitys pyydetään lapsen asuinpaikkakunnan hyvinvointialueelta. Tarvittaessa selvitys tehdään yhteistyössä toisen hyvinvointialueen kanssa, jos vanhemmat asuvat eri hyvinvointialueiden piirissä. Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että lapsen huoltaja tapaamisasia on ratkaistavissa sopimuksella, on hyvinvointialueen annettava vanhemmille tarvittavaa apua sopimuksen teossa. (LHL 16 §.) Tämä edellyttää työntekijältä ammattitaitoa ja aktiivista työtettä, jotta riittävässä väleissä olevat vanhemmat voisivat nähdä sopimisen tarkoituksenmukaisena vaihtoehtona ja motivoitua siihen.

Hyvinvointialueen tekemästä selvityksestä käytetään usein nimitystä olosuhdeselvitys, joka kuvaa selvityksen luonnetta. Tarkoituksena on täydentää oikeudenkäyntiaineistoa siten, että tuomioistuimella on päätöstä tehtäessä tiedossa kaikki asiaan vaikuttavat tosiseikat (Forsberg, Kääriäinen & Ritala-Koskinen 2018b). Vuonna 2022 olosuhdeselvityksiä tehtiin 1168 ja määrä on pysynyt tasaisena koko 2000-luvun ajan (THL 17/2023). Selvitystä laatiessaan sosiaalityöntekijä toimii tuomioistuinta avustavana viranomaisena ja päätöksen tekeminen kuuluu tuomioistuimelle (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021). Aaltonen (2009, 209–210) on kiinnittänyt tähän huomiota ja muistuttaakin, ettei selvitystyö tarkoita esimerkiksi vanhemmuuden psykologista arviointia, vaan sen tarkoitus on vanhemman ja lapsen olosuhteiden selvittäminen. Tätä Aaltosen (mt.) näkemystä olosuhdeselvityksestä voi myös kritiikoida, sillä se edustaa varsin suppeaa käsitystä vanhemman ja lapsen olosuhteista (vrt. THL 16/2023, 38). Esimerkiksi vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmissa vanhemmuuden psykologinen arviointi on ensiarvoisen tärkeää ja huolellisen arvioinnin voidaan nähdä turvaavan lapsen etua (Tolle & O'Donohue 2012).

Vanhemman ja lapsen olosuhteiden selvittäminen ei ole mekaanista työskentelyä, vaan vaatii sosiaalityöntekijältä psykososiaalista osaamista, joka on yksi sosiaalityön asiantuntijuuden keskeinen osa-alue (Antikainen ym. 2009, 201; Forsberg ym. 2018b, 22; Forsberg & Ritala-Koskinen 2021; ks. myös Karttunen 2010). Selvitys tulee kirjata siten, että tuomioistuin kykenee itsenäisesti arvioimaan sen merkitystä. Hyvin tehdyssä olosuhdeselvityksessä näkyy kaikkien osapuolien objektiivinen kohtelu sekä tieteellinen osaaminen, joka nivoutuu käytännön kokemuksen kanssa ammattitaidoksi (Rejmer & Cederström 2012, 8; Forsberg ym. 2018b, 22; Forsberg & Ritala-Koskinen 2021).

Olosuhdeselvitys tehdään kummankin vanhemman olosuhteista, lapsen ja vanhempien välisestä suhteesta, sekä vanhempien edellytyksistä vastata lapsen huol-

losta. Elisa Valkama ja Marjukka Litmala (2006, 12) ovat kuvanneet vanhemman kasvatuskyvyn ilmenevän siitä, miten vanhempi pystyy turvaamaan lapselle läheiset ja myönteiset ihmissuhteet, hyvän hoidon ja kasvatuksen, lapsen iän ja kehitystason vaatiman huolenpidon ja valvonnan, turvallisen ja virikkeellisen kasvuympäristön, lapsen toivomuksia ja taipumuksia vastaavan koulutuksen, ymmärryksen, hellyyden ja turvan, ruumiillisen koskemattomuuden sekä mahdollisuuden itsenäistyä. Lähes samat elementit ovat koottu lastensuojelulain 4 §:ssä lastensuojelun keskeisiksi periaatteiksi, joiden avulla arvioidaan lapsen etua. Lastensuojelulaki painottaa myös lapsen oikeutta osallistua ja vaikuttaa omissa asioissaan, sekä kiinnittää huomiota lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimiseen lapsen etua pohdittaessa.

Huoltajusuusriidassa on huomioitava myös vanhempien ristiriidat ennen eroa ja sen jälkeen, vanhemman hoivaroolit lapsen eri kehitysvaiheissa, vanhemman ajankohtainen elämäntilanne, sekä vanhemman näkemys itsestään vanhempänä (Luoma & Aronen 2016, 738). Lapsen etu voi vaarantua, jos vanhempi ei pysty tarjoamaan olosuhteitaan turvallista kasvu- ja kehitysympäristöä, vanhempi on emotionaalisesti epävakaa, vanhemmuuden taidot ovat heikot ja käynnissä on korkean konfliktitason huoltoriita (Tolle & O'Donohue 2012; THL 16/2023, 38).

Hannele Forsberg kollegoineen (2018b) on tarkastellut sosiaalityöntekijöiden tekemiä olosuhdeselvityksiä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat niissä lapsen fyysisiä asuinoloja ja asuinolosuhteiden pysyvyyttä, lapsen omaa tilaa, sosiaalisia suhteita, vanhemman ja lapsen suhdetta sekä ilmapiiriä. Olosuhdeselvitysten yhteenvedoissa korostuivat perheenjäsenten väliset suhteet ja kodin ilmapiiri. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on toimia lapsen etua valvovana viranomaisena, jonka ensisijainen tarkoitus on tuoda esiin lapsen näkökulma, mielipide ja toivomukset. Kuitenkin sosiaalityön arviointikäytännöissä vanhempikeskeinen työskentely on hallinnut, jolloin lapsi on saattanut jäädä näkymättömäksi, tai hänen tilanteensa on välittynyt vanhemman kertomana (Jaakola 2020, 39).

Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä, jos lapsi on ikänsä vuoksi hyvin nuori, tai jos nähdään, että mielipiteen selvittäminen vaarantaisi lapsen ja vanhemman välejä (LHL 190/2019, 11 §; Karttunen 2010). Lapsen mielipide tulee selvittää hienovaraisesti, ottaen samanaikaisesti huomioon lapsen mahdollisesti kokema loja-liteettiristiriita (Puura 2016, 89). Olosuhdeselvitys ei saa vaarantaa lasta ja hänen turvallisuuttaan. Sosiaalityöntekijän tulee käyttää tilanneharkintaa pohtiessaan, millä tavoin hän ottaa asioita esiin lapsen kanssa. Lapsilähtöinen haastattelu onkin kohtaamisessa elävää vuorovaikutusta. Lapsen kanssa työskenneltäessä sosiaalityöntekijällä tulee olla tieto lapsen iän ja kehitystason vaikutuksesta työskentelyyn sekä riittävä aika, sillä kiireessä tehtyä selvitystä ei voida pitää riittävän luotettavana. (Kalari & Raitakari 2021; THL 16/2023, 48.)

Tietoa selvitystä varten saadaan lapsen ja vanhempien tapaamisilla, kotikäynneillä, hankkimalla tietoja esimerkiksi lapsen päivähoidosta tai koulusta sekä muilta tahoilta, jotka ovat velvollisia luovuttamaan tietoja lakiin perustuen. Sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus pyytää huoltoriidan kannalta merkityksellisiä tietoja¹³ esimerkiksi poliisilta tai terveydenhuollosta. Tällöin tiedot voivat liittyä vanhemman psyykkiseen tai fyysiseen terveydentilaan, päihteiden käyttöön, rikostaustaan, kotihäilytyksiin, pidätykseen tai tuomioon. Sosiaalityöntekijöiden tyypillisin tapa on kerätä tietoa kotikäynneillä, jolloin saadaan kuva lapsen päivittäisestä sosiaalisesta ympäristöstä (Forsberg ym. 2018b).

Olosuhdeselvitystä pyytäessään tuomioistuimen tulisi yksilöidä ne seikat, joihin selvitystä halutaan. Tämä nopeuttaisi prosessia, sillä mikäli selvitystä joudutaan odottamaan pitkiä aikoja, lisää se vanhempien kokemaa epävarmuutta ja voi osaltaan kärjistää riitoja. (Aaltonen 2009, 205–207.) Tästä huolimatta kohdennetun selvityspyynnön käyttö on edelleen enemmän tuomarikohtaista kuin yleinen käytäntö. Tämä on osittain ristiriidassa sen kanssa, kuinka tuomarit odottavat olosuhdeselvityksiltä konkretiaa, selkeyttä ja suoraa ilmaisuja myös huolenaiheisiin liittyen. (Forsberg & Ritala-Koskinen 2021.)

Lapsenhuoltolain mukaan lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia on käsiteltävä ilman aiheetonta viivästystä (LHL 14 b §). Olosuhdeselvityksen osalta tuomioistuin antaa määräajan selvityksen valmistumiselle (LHL 16 §). Selvityksen valmistumisaikaan voidaan saada viitettä lisäksi hallintolain (434/2003) 7 §:n palveluperiaatteesta ja palvelun asianmukaisuudesta. Asian käsittely on järjestettävä siten, että hallinnossa asioiva saa asianmukaisesti palveluita ja viranomaisen suorittaa tehtävänsä tuloksellisesti. Toinen näkökulma liittyy sosiaalityön realiteetteihin. Ajankorvausjonot ovat pitkät asiakasmäärien ja haasteellisten tilanteiden vuoksi, ja palvelut ovat usein aliresursoituja.

Sosiaalityöntekijöiden asiantuntemusta olosuhdeselvitysten osalta on myös kritisoitu. Auvisen (2006) tutkimuksessa nousi esiin sosiaalityöntekijän esteellisyys ja sosiaalityöntekijän eri roolit. Jos sosiaalityöntekijä oli aiemmin työskennellyt toisen vanhemman kanssa, nosti huoltoriidan toinen osapuoli esiin sosiaalityöntekijän es-

¹³ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) 20 §:n mukaan valtion, kunnan, kuntayhtymän ja hyvinvointialueen viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaudenhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan hyvinvointialueelle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäynnösten estämättä hallussaan olevat sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka hyvinvointialueelle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä hyvinvointialueelle annettujen tietojen tarkistamista varten.

teellisyyden. Aiemmin erityisesti pienissä kunnissa sosiaalityöntekijän tehtäväkuva saattoi olla laaja. Työntekijä saattoi selvittää asioita lastensuojelun puolella sekä olla laatimassa olosuhdeselvitystä. Nykyisten hyvinvointialueiden myötä aiemmin esteellisyyteen liittävät seikat ovat todennäköisemmin väistyneet. Toisaalta sosiaalipalveluiden saatavuuden osalta luottamus sosiaalityöntekijän palveluihin on vähentynyt. THL:n aineistossa 30–50 prosenttia vastaajista koki sosiaalipalvelut riittämättömiksi. Tärkeimmiksi syiksi mainittiin käsittelyaikojen kohtuuttomat kestot ja saatavuuden sekä saavutettavuuden ongelmat. (Ilmarinen, Aalto & Muuri 2019, 224–225.)

Tulisi myös punnita tilanteita, jolloin olosuhdeselvitystä varten tarvitaan moniammatillista työotetta riittävän asiantuntijuuden turvaamiseksi. Erityisesti komplisoituneet ja patologiset huoltoriidat edellyttävät sosiaalityöntekijältä vankkaa ammatillista osaamista ja ymmärrystä huoltoriidan mekanismeista (Lehtonen ym. 2025). Vanhemmat voivat pyrkiä vaikuttamaan sosiaalityöntekijään viemällä työntekijän huomion pois itse pääasiasta eli lapsen edun arvioinnista. Sosiaalityöntekijällä on oltava myös tietoa vanhemman psykososiaalisten ongelmien mahdollisesta vaikutuksesta lapseen, kun arvioidaan vanhemman kykyä huolehtia lapsestaan (ks. Antikainen ym. 2009, 215; Forsberg ym. 2018b; Autonen-Vaaraniemi 2019; Galantái, Ligeti & Wirth 2019).

Huoltajuutta arvioitaessa työntekijän koulutus ja työskentelyn teoreettinen viitekehys voivat ohjata tarkastelun hyvin erilaisiin asioihin. Yhdysvalloissa tehty tutkimus nosti esiin kaksi täysin erilaista tapaa suhtautua huoltoriitojen yhteydessä esille tuotuun väkivaltaan. Feministinen näkökulma painotti huoltajuuden arvioinnissa väkivallan eri muotojen huomioimista siten, että pääpaino oli uhrin suojelussa. Sen sijaan arvioijat, jotka tarkastelivat väkivaltaa perhekonfliktiin liittyvänä stressin ilmaisuksi, katsoivat ettei puolisoon kohdistuneen pahoinpitelyn tulisi vaikuttaa lapsen huoltajuudesta päätettäessä. (Haselschwerdt ym. 2011, 1695.)

Olosuhdeselvitykseen on hyvä pyytää moniammatillista asiantuntemusta, mikäli kyseessä on epäily lapsen psyykkisen tai fyysisen voiminnan vaarantumisesta. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi epäily lapsen manipuloinnista, vaikea lojaliteettiristiriita ja sen vaikutus lapsen mielipiteeseen, kun lapsi ei halua tavata toista vanhempaansa ja syy siihen ei ole selvillä, lapsen voimakas oireilu ennen tapaamisia tai tapaamisten jälkeen, sekä kun lapsella on erityisen tuen tarvetta, jolloin vanhemmalta vaaditaan suurempaa kykyä vastata lapsen erityistarpeisiin. Myös tilanteet, joissa epäillä lapsen kaltoinkohtelua, hyväksikäyttöä tai lapsella on vakavia käytöshäiriöitä, tulee ehdottomasti selvittää ulkopuolisen asiantuntijatahon kanssa. (Ks. Karttunen 2010, 32; Puura 2016, 89.) Asiantuntemus näissä tilanteissa on esimerkiksi perheneuvolalla ja lasten- tai nuortenspsykiatrialla. Mahdollinen rikosepäily tulee viipymättä toimittaa poliisin tietoon tutkintapyynnöllä.

Päävastuu olosuhdeselvityksen toteuttamisesta on kuitenkin hyvinvointialueella ja useimmiten sosiaalityöntekijä toimii koordinoivana viranomaisena selvitystyössä. Vanhempien sitouttaminen olosuhdeselvityksen prosessiin on tärkeää selvityksen onnistumiseksi (THL 16/2023, 26). Sosiaalityöntekijän ammatillisuuden yksi mittari onkin, miten hän kykenee haasteellisissa asiakastilanteissa yhteistyöhön ja mahdollistamaan kohtaamisen. Olosuhdeselvityksen tekoon ei kuitenkaan voida velvoittaa eli vanhemmalla on oikeus kieltäytyä yhteistyöstä. Mikäli vanhempi ei osallistu olosuhdeselvityksen tekoon, tulee asia kirjata asiakasdokumentointiin, samoin kun vanhemman mahdollisesti asiassa antamat perustelut.

Bente ja Gunnar Öberg (1979) ovat nostaneet jo varhain esille ristiriidan oikeus- ja huoltoselvittelyn osalta, kun vanhempia arvioidaan keskellä kriisiä. Tällöin tilanteesta voidaan saada helposti virheellinen kuva. On katsottu, että selvitys lisää vanhempien kielteistä käsitystä toisistaan ja selvitys voi osaltaan myös kärjistää tilannetta vanhempien kilpailuasetelmaan. (Ks. Karttunen 2010, 28.) Toisaalta vanhemman toiminta erokriisin aikana voi kertoa jotain oleellista hänen toimintakyvystään, kyvystä käsitellä vaikeita tunteita rakentavalla tavalla, toiminnastaan vastuullisena aikuisena haastavassakin tilanteessa, sekä kyvystä tukea lasta ja nähdä lapsen tarpeet (vrt. Frisby ym. 2012; Sbarra & Borelli 2019). Kuitenkaan vanhempi ei pysty etukäteen tietämään, miten hän reagoi kriisitilanteessa. Tämän vuoksi olosuhdeselvitystä laadittaessa tulee ottaa myös huomioon se eroprosessin vaihe, jossa vanhempi selvitystä tehtäessä on.

Olosuhdeselvitys tulisi lisäksi nähdä laajemmasta näkökulmasta yhtenä intervention muotona, jolloin vanhempi saisi välineitä tarkastella omaa toimintaansa vanhempana ja sen vaikutusta lapseen. Selvitystyötä tehtäessäkin on mahdollista antaa psykoedukaatiota¹⁴ vanhemmalle, sekä sanoittaa näkyväksi niitä toimivia käytäntöjä, joita vanhemman on hyvä jatkaa. Työtapa, joka perustuu puhtaasti informaation keräämiseen ilman vanhemman tilannetta edistämään pyrkivää tavoitetta, ei ole sosiaalityön ammattietiikan mukaista kestävä työskenntelyä (Kananoja 2017, 175–176).

4.4.2 Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelev

Osa lapsen huoltoa, elatusta ja tapaamista koskevista asioista etenee tuomioistuimeen saakka, mikäli vanhemmat eivät ole päässeet yhteisymmärrykseen tilanteesta. Alkavan huoltoriidan käsitettä määriteltäessä olen rajannut sen ajallisesti päättymään

¹⁴ Psykoedukaatiolla tarkoitetaan asiakastilannetta, jossa työntekijä kuuntelee asiakkaan käsitystä nykytilanteesta, hänen haasteistaan ja vahvuuksista. Työntekijä tarjoaa asiakkaalle tietoa tilanteesta, joka tukee asiakkaan selviytymistä. Psykoedukaation avulla voidaan lisäksi selkeyttää kokonaistilannetta. (Santalahti, Mäki & Välimäki 2016.)

tuomioistuinsovitteluun tai -käsittelyyn. Kuitenkin huoltoriitteen tarkastelussa on tärkeää lisätä ymmärrystä myös tuomioistuinprosessista, sillä osa alkavista huoltoriidoista voi todennäköisesti päätyä juridiseksi prosessiksi.

Tuomioistuimella on mahdollisuus ohjata vanhemmat sovitteluun¹⁵, jos huoltoriita-asia soveltuu soviteltavaksi ja sovittelu on tarkoituksenmukaista osapuolten vaatimuksiin nähden (LHL 190/2019; Aaltonen & Auvinen 2010). Laissa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011) ilmenee, että tuomioistuinsovittelun tarkoituksena on pyrkiä sovinnolliseen ratkaisuun ja sovittelu on tehtävä joutuisasti tasapuolisuutta ja puolueettomuutta noudattaen.

Sovittelun aloittaminen edellyttää osapuolten suostumusta (Aaltonen & Auvinen 2010, 1157). Tuomioistuin päättää sovittelun aloittamisesta ja asiaa sovitteluun määrätään sovittelija. Tuomioistuimessa voidaan sovittaa niitä asioita, jotka koskevat lapsen elatusta, huoltoa ja tapaamisoikeutta. Tuomioistuinsovittelussa tulee huomioida lapsen edun turvaaminen. Vanhempien sovintoa ei tule hyväksyä, mikäli se ei ole lapsen edun mukaista. Sovitteluistunto tulee järjestää viipymättä sen jälkeen, kun tuomioistuin on tehnyt päätöksen sovittelun aloittamisesta. Sovittelun eduksi onkin nähty prosessin nopeus oikeudenkäyntiin verrattuna. Sovittelua johtavan tuomarin tehtävänä on edistää ja auttaa osapuolia löytämään ratkaisu riitakysymyksiin. (LHL 190/2109; Aaltonen & Auvinen 2010, 1157.)

Tuomioistuimen päätöksellä toteutettavassa sovittelussa oikeuden tulee huolehtia siitä, että käytettävissä on riittävä määrä asiantuntija-avustajia huolto- ja tapaamisriitojen sovittelua varten. Sovittelijana toimivalta asiantuntijalta edellytetään täydennys- tai lisäkoulutusta sekä kokemusta työskentelystä eroperheiden kanssa. (LHL 190/2019, 17b §, 17c §.) Asiantuntija-avustajalta vaaditaan myös ymmärrystä lapsen kehityksellisistä ikävaiheista ja tarpeista, erokriisin vaiheista sekä eron vaikutuksista lapseen ja vanhempiin. Koska sovittelussa tähdätään sovinnolliseen lapsen edun mukaiseen loppuratkaisuun, tulee asiantuntija-avustajalla olla valmiudet toimivan vuorovaikutuksen rakentamiseksi.

Huoltoriidoissa tuomioistuinsovittelut ovat yleistyneet koko Euroopan alueella (Koch 2008). Tarkoituksena on ollut kehittää vaihtoehtoinen ratkaisu raskaille oikeudenkäyntiprosesseille. Euroopan neuvosto (2010) onkin kiinnittänyt huomiota lapsiystävälliseen oikeudenkäyntiin ja antanut suuntaviivat, joilla turvataan lasten osallisuutta, suojelua, lapsen edun toteutumista sekä samalla oikeuden lapsiystävällistä toimintaa. Raportin mukaan ammattihenkilöiden koulutuksen tulee olla monialaista, ja heidän tulee kyetä kommunikoimaan eri-ikäisten ja eri kehitysvaiheissa olevien lasten kanssa. Erityistä huomiota vaativat haavoittuvassa asemassa olevat lapset. Monialai-

¹⁵ Muita huoltoriitojen sovittelumalleja ja tutkimuksia on kuvattu tarkemmin luvussa 4.5.

nen lähestymistapa turvaa lapsen kokonaisvaltaisen kohtaamisen, kun arvioidaan lapsen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista tilannetta. Euroopan neuvoston (mt.) ohjeen mukaisesti lasten parissa työskenteleville ammattilaisille olisi laadittava yhteinen arviointikehys, joka varmistaisi lapsen edun toteutumisen tapauskohtaisesti.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2015) otti myös kantaa lapsiystävälliseen oikeudenkäyntiin. Raportissa nostettiin esiin lupaavana käytäntönä tandemmalli, jota on toteutettu jo Englannissa ja Walesissa. Siinä siviiliasiassa osapuolena olevalle lapselle määrätään aina edunvalvoja lapsi- ja perheoikeuden neuvonta- ja tukipalveluista. Edunvalvontaa käytetään myös Suomessa tilanteissa, jossa vanhemmat eivät esimerkiksi eturistiriidan vuoksi pysty toimimaan lapsen edunvalvojana. Edunvalvojan määrääminen voi olla tarpeellista niissä huoltoriidoissa, joissa esitetään esimerkiksi väitteitä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, kaltoinkohtelusta, tai joissa vanhempien konfliktin taso on hyvin korkea, jolloin lapsi joutuu suuren kuormituksen kohteeksi (Auvinen 2006, 55). Tällöin edunvalvonta perustuu lastensuojelulakiin (LSL 417/2007, 22 §). Vaikka erillistä edunvalvojaa ei määrättäisikään, tulee sovittelijan tehtävänä tuomioistuinsovittelussa toimia ennen kaikkea lapsen edunvalvojana, lapsen mielipiteen selvittämiseksi ja osallisuuden mahdollistamiseksi sovitteluprosessin ajan.

Tilanteet, joissa vanhemmalla on vakavia psykososiaalisia ongelmia, tai huoltoriita on patologisoitunut, eivät yleensä sovi tuomioistuinsovitteluun. Tällöin vanhemman kyky nähdä lapsen etu on monesti heikentynyt. Omat impulssit voivat ohjata vanhempaa toimimaan tavalla, jossa tarkoitus on päästä vahingoittamaan toista osapuolta (Aaltonen & Auvinen 2010, 1159; Hautanen 2010, 26; THL 16/2023, 44). Tuomioistuinsovittelun tulisi lähteä tasavertaisesta asetelmasta, missä kummallakin vanhemmalla on yhtäläiset mahdollisuudet neuvotella lasta koskevista asioista. Mikäli vanhempi on jo parisuhteen aikana ollut alisteisessa asemassa ja suhde sisältänyt henkistä tai fyysistä väkivaltaa, hän saattaa luopua sovittelussa oikeuksistaan pelon vuoksi. Tällöin väkivaltaa käyttänyt vanhempi voi saada sovittelussa vahvemman aseman, jolloin hänen käyttöksensä saattaa jopa näyttäytyä vakaana ja kyvykkäänä (Hautanen 2010, 25–26; Karhuvaara ym. 2013, 29; Hautanen 2017, 130; THL 16/2023, 43). Tuomioistuinsovittelussa toimiva käytäntö olisi pyytää poliisilta vanhempien mahdolliset kotihälytystiedot ja rikosrekisteriotteet säännönmukaisesti. Niiden avulla voidaan saada selville konfliktiin liittyviä seikkoja, jotka ovat tärkeitä sovittelun tasapuolisuutta ja turvallisuutta pohdittaessa.

Suomessa asiantuntija-avusteista sovittelua kokeiltiin käräjäoikeuksissa vuosina 2011–2013 ja sen tulokset olivat myönteisiä. Mallista tulikin sovellettava toimintatapa huoltoriitojen tuomioistuinsovitteluun (OM 25/2013). Sovittelun etuina on nähty vanhempien näkökulmasta heidän mahdollisuutensa kertoa vapaasti omista huolenaiheistaan eli tulla kuulluksi. Sovittelussa pystytään ottamaan huomioon lapsen ja vanhempien elämäntilanne kokonaisuutena, ja ratkaista sovittelun aikana huoltoriidan taustalla olevia erimielisyyksiä. Vanhempia myös vastuutetaan prosessiin, ja heidän tulee esit-

tää ratkaisuja, miten he hoitavat lapsen huoltoon liittyvät erimielisyytensä. Oikeusministeriön loppuraportissa (mt.) todetaankin, että tuomioistuimen päätös päättää vireillä olevan riidan, mutta sen taustalla olevat erimielisyydet jäävät ratkaisematta. Sovintoratkaisussa kummankaan vanhemman ei tarvitse kokea olevansa hävinnyt osapuoli. Tällöin sovinto on useimmiten myös helpompi hyväksyä.

4.5 Huoltoriitojen sovittelumalleja ja käytäntöjä

Useimmiten lapsen huoltoon liittyvät ristiriidat ratkeavat vanhempien keskinäisellä sopimisella (OM 2017; THL 2022). Osa ristiriidoista kuitenkin jumiutuu konfliktiksi, mitä voidaan ratkoa sovittelun avulla¹⁶. Sovittelu on osapuolille vapaaehtoinen ja sovittelijan tehtävänä on auttaa saavuttamaan tyydyttävä ratkaisu soviteltavassa asiassa. Sovitteluprosessiin liittyviä keskeisiä käsitteitä ovat vapaaehtoisuus, hyväksyttävyyys, neutraalius, puolueettomuus ja luottamuksellisuus. Sovittelijan edellytetään toimivan puolueettomasti, jotta osapuolet voivat kertoa asioistaan luottamuksellisesti. (Roberts 2008; Ervasti 2011, 10; Folger & Simon 2017.) Sovitteluun osallistujilla on usein myös tarve saada kokemus sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta (Bush & Folger 2012) sekä autonomian säilymisestä (Roberts 2008, 15–16). Parhaimmillaan sovittelu tarjoaa mahdollisuuden muuttaa konflikti kaikkia osapuolia koskevaksi oppimiskokemukseksi.

Huoltoriitoihin on kehitetty monia sovittelumalleja, joita ohjaavat erilaiset teoreettiset viitekehykset (Kjøs & Oddli 2018). Sovittelumalleja on huoltoriitojen lisäksi kehitetty erilaisiin konfliktitilanteisiin aina rauhanneuvotteluista työpaikkasovitteluihin. Sovittelumalleista tunnetuimpia ovat distributiivinen, evaluatiivinen-, fasilitatiivinen-, integratiivinen-, restoratiivinen-, terapeutin- sekä transformatiivinen sovittelu. Näillä kaikilla on yhteinen päämäärä hakea sovintoa, mutta eri menetelmin. (Ervasti 2011, 15; Pehrman 2011, 59–60.) Kuitenkin sovittelumalleilla on monia yhteisiä piirteitä, ja mallien väliset erot ovat pieniä. Huoltoriidoissa yleisimmin käytetyt sovittelumallit perustuvat fasilitatiiviseen, evaluatiiviseen tai terapeutin viitekehykseen (Aaltonen ym. 2013; Ballard ym. 2013; Haavisto ym. 2014; McIntosh & Tan 2017).

Distributiivisessa sovittelussa korostuvat tasapuoliset oikeudet ja etuudet, joita haetaan kompromissien kautta. Sovittelijan asema korostuu ohjauksessa hänen tehdessään ehdotuksen, jonka osapuolet voisivat hyväksyä. (Norman 1999; Pehrman 2011, 59.)

Evaluatiivisessa eli arvioivassa sovittelussa keskeistä on osapuolten lailliset oikeudet. Sovittelussa nojataan oikeudellisiin näkemyksiin ja sellaisen ratkaisun löytymiseen, joka olisi mahdollinen myös oikeudessa. Sovittelijan rooli on toimia pro-

¹⁶ Suomessa käytössä olevasta huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelusta on kerrottu tarkemmin luvussa 4.4.2.

sessissa asiakeskeisenä asiantuntijana. (Boulle 2011; Ervasti 2011, 22–23; Pehrman 2011, 59–60.) Evaluatiivisessa sovittelussa sovittelijan väliintulo voidaan nähdä voimakkaana, minkä tavoitteena on tuoda asiantuntemusta neuvotteluun. Haittapuolena on, ettei sovittelu välttämättä lisää osapuolten neuvottelutaitoja tulevaisuutta varten. (Aaltonen & Auvinen 2010, 1151–1152.)

Fasilitatiivinen sovittelu keskittyy hakemaan osapuolten intressejä sekä löytämään yhteisymmärrystä näiden intressien välillä. Sovittelijan asema on vuorovaikutuksellinen, aktiivinen ja osapuolten kommunikaatiota parantamaan pyrkivä. Sovittelijan asiantuntemus on sovittelutekniikoissa, muttei välttämättä sisällöllisissä kysymyksissä. (Boulle 2011; Ervasti 2011, 16–19; Pehrman 2011, 60; Nylund 2018.) Fasilitatiivisen sovittelun on katsottu peruslähtökohtien vuoksi sopivan huoltoriitojen sovitteluun. Kuitenkin sen haittapuolena on nähty neuvottelun pitkä kesto, mikä ei välttämättä johda lopputulokseen. (Aaltonen & Auvinen 2010, 1151.)

Integratiivisessa sovittelussa keskitytään erottelemaan asiat ja intressit osapuolten edustamista henkilöistä. Sovittelijan tehtävänä on auttaa osapuolten keskinäistä kommunikaatiota tavoitteena löytää keskinäinen ratkaisu. (Norman 1999; Pehrman 2011, 59.)

Restoratiivinen sovittelu nojaa restoratiivisen eli korjaavan oikeuden periaatteen. Sovittelussa korostuu mahdollisuus ottaa vastuu teoista, oppia, korjata vahinkoja ja kehittyä. Sovittelija on aktiivinen, ihmiskeskeinen ja hallitsee sovittelutekniikat. (Pehrman 2011, 33–35; Gade 2018.)

Terapeuttinen sovittelu keskittyy psykologisesta näkökulmasta ristiriitojen takana oleviin syihin. Tavoitteena on parantaa osapuolten välisiä suhteita. Terapeuttisen sovittelun on katsottu soveltuvan esimerkiksi perhekonfliktien käsittelyyn. (Roberts 2008; Boulle 2011; Pehrman 2011, 60.) Terapeuttisen sovittelun etuna on nähty parempi lopputulos, haittana taas sovittelun pitkäkestoisuus ja sopimuksen viivästyminen (Aaltonen & Auvinen 2010, 1151).

Transformatiivisessa sovittelussa ristiriidat nähdään myös mahdollisuutena kasvulle ja muutokselle. Mallissa sovittelija antaa tilaa tunteiden käsittelylle. Sopimukseen pääseminen ei ole ainoa tavoite, vaan sopimuksetonkin sovittelu voi mahdollistaa osapuolten kehittymisen. (Pehrman 2011, 59; Folger & Simon 2017.) Bush & Folger (1994) ovat liittäneet transformatiiviseen sovitteluun myös käsitteen voimaannuttava sovittelu. Tällöin osapuolet oppivat jotakin itsestään, tai ymmärtävät nykyistä tilannettaan laajemmin kokien voimaantumista.

Seuraavissa alaluvuissa olen eritellyt huoltoriitojen sovitteluista saatuja tutkimustuloksia ja käytänteitä kansainvälisiin ja kotimaisiin malleihin. Mukaan valikoitui sekä kvalitatiivisia, kvantitatiivisia että mixed methods-tutkimuksia. Tutkimusten valintaa ohjasi aineiston relevanssi sen painottuessa yhteishuoltoa rakentaviin malleihin ja käytänteisiin sisältäen sekä preventiivisiä että korkean konfliktin huoltoriitojen sovittelumalleja. Eri mallit tai työkäytännöt voidaan jaotella preventiivisten ja reaktiivisten

mallien lisäksi sovittelua rakentaviin tai arviointiperusteisiin malleihin. Osassa malleista arviointia on tehty sekä asiantuntija- että asiakasnäkökulmasta. Asiakasnäkökulman arviointi on tapahtunut pääsääntöisesti vanhempien toimesta, mutta mukana on lisäksi tutkimuksia, joissa arviointi on tapahtunut myös lasten näkökulmasta.

4.5.1 Kansainväliset tutkimukset huoltoriitojen sovittelussa

Kansainvälisiä huoltoriitojen sovittelumalleja on useita, mikä kertoo huoltoriitailmiön laajuudesta, mutta myös halusta etsiä siihen toimivia ratkaisuja. Monet kansainvälisistä malleista sisältävät samankaltaisia piirteitä. Merkillepantavaa on, miten huoltoriidan sovittelun juridinen ulottuvuus nousi kansainvälisissä malleissa selkeästi esiin. Sosiaalityössä riittävä juridiikan hallinta onkin edellytys hyvälle ammattitaidolle ja lain mukaiselle työskentelylle. (Ford Sori & Hecker 2015; Pott 2017; ks. myös Kananoja 2017, 448.)

Kansainvälisten huoltoriitatutkimusten ja mallien juridisen painotuksen lisäksi niissä korostuvat eron dynamiikan ja konfliktien tunnistaminen, vanhemmille tarjottava psykoedukaatio, terapeutin lähestyminen sekä coping-keinojen lisääminen eron ja huoltoriidan haittavaikutusten vähentämiseksi. Malleissa nousivat esille yhteistyövanhemmuuden painottaminen ja sitä edistävien keinojen käyttö (McIntosh ym. 2008; Sullivan 2008). Keskeisenä menetelmänä toimi psykoedukaatio, jonka yhteydessä vanhemmat saivat tietoa eron vaikutuksesta lapseen (Kline Pruett ym. 2011; McIntosh & Tan 2017).

Sovittelumallit korostivat lapsitietoisuutta, kuten lapsen edun huomioimista, lapsen mielipiteen kuulemista ja lapsen näkökulmien esille tuomista (Ballard ym. 2013). Huoltoriitakonfliktin tunnistamisessa korostui väkivallan systemaattinen arviointi ja turvallisuuden varmistaminen (Barsky 2011; Austin & Drozd 2012). Yksittäisten mallien lisäksi on syytä tuoda esille sovittelun onnistumiseen yleisesti vaikuttavia periaatteita, joita ovat sovittelijan kyky ohjata ja pitää vanhempien fokus tarkasteltavassa asiassa, sovittelijan halu ymmärtää kumpaakin osapuolta, joustavuus ja toivon vaaliminen (Kjøs & Oddli 2018), vanhempien kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen kokemus ja sovittelijan osoittama empatia (Bernt 2018; Gulbrandsen, Haavind & Tjersland 2019).

Olen koonnut seuraavaan taulukkoon kansainvälisiä tutkimuksia huoltoriidoista ja niihin kehitetyistä malleista (taulukko 6.). Taulukosta käy ilmi mallien teoria-pohja, keskeiset käsitteet sekä mallin pääelementit ja tulokset. Mallit poikkeavat teoreettisten suuntausten osalta toisistaan. Tarkasteltaessa sovittelumallien vaikuttavuutta, ilmeni että parhaiten toimivat mallit edustivat lapsitietoisia malleja, joissa käytettiin terapeutista ja psykoedukatiivista lähestymistapaa. Näissä malleissa vanhemmat päätyivät useimmiten yhteishuoltoon.

Taulukko 6. Huoltoriitojen kansainvälisiä sovittelumalleja ja käytäntöjä.

Tutkija	Malli	Teoriapohja, käsitteet	Mallin pääelementit ja tulokset
Ana Cipric ym. (2020)	Digitaalisen sovel- luksen käyttö yh- teistyövanhem- muuden edistä- miseksi	Yhteistyövanhemmuus	Digitaalisesi erovanhemille (n=1031) suunniteltu malli sisälsi 17 oppimismoduulia liittyen oman eron käsitelyyn, lapsen erokokemuksen käsittelyyn ja yhteistyövan- hemmuuteen. Intervention läpikäyneiden vanhempien stressitasoa verrattiin kontrolli- ryhmään (n=825) jotka eivät olleet osallistuneet interventioon. Interventioon osallistu- neilla vanhemmilla todettiin selvästi vähemmän stressoireilua kuin kontrolliryhmällä. Intervention eduiksi katsottiin myös sen helpokäyttöisyys ja kustannustehokkuus.
Michael Saini (2019)	Vanhempi-lapsi yhteistyön edistä- minen lapsen vie- raannuttua toi- sesta vanhem- masta	Vanhempi-lapsi -suhde, vieraantumisen	Toisen vanhemman tapaaamisesta kieltäytyvälle lapselle ja kummallekin vanhem- malle järjestettiin leiri. Leirillä osallistujat tapasivat eri kokoonpanoissa kliinisesti kou- lutettuja vetäjiä ja leiri sisälsi psykoedukaatiota, intensiivisen kliinisen arvion ja muka- vaa yhteistä tekemistä kummankin vanhemman kanssa. Tutkimukseen osallistu- neista (N=40) yli puolet kuvasi intervention parantaneen vanhempi-lapsi-suhdetta kumpaankin vanhempaan. Parantunut yhteistyövanhemmuus näkyi lapsen viettä- mänä aikana kummankin vanhemman luona.
Jennifer McIntosh & Evelyn Tan (2017)	Pienten lasten vanhempien ero- malli <i>Young Children in Divorce and Sepa- ration, YCIDS</i>	Psykoedukaatio	Alle 5-vuotiaiden lasten vanhemmat (N=33) saivat sovittelun aikana kirjallisen materi- aalin eron vaikutuksesta lapseen. Verrokkiryhmässä (YCIDS) asiantuntija keskusteli sovittelun lisäksi tunnin ajan vanhempien kanssa materiaalista. YCIDS-mallin mukai- sen sovittelun läpikäyneillä vanhemmilla raportoitiin 35 prosenttia vähemmän oikeu- dellisia toimia huoltajuuteen liittyen kuuden kuukauden sisällä sovittelun päättymi- sestä.
Sara Molgora ym. (2014)	Perheneuvottelun käyttö erovanhem- muuden rakenta- misessa	Perheneuvonta, kommu- nikaatio	Analyyysissä tuli esille kolme klusteria; 1) sovittelun mahdollistavat asiat, 2) sovittelukontekstissa käsiteltävät asiat sekä 3) eron jälkeistä perhettä kuvaavat asiat. Vanhemmat (N=15) korostivat tärkeimpänä sovittelun mahdollistavana asiana oman sekä myös toisen osapuolen oikeanlaisen asennoitumisen. Lisäksi tärkeänä nähtiin sovittelijan ammatillinen rooli ja tasapuolinen allianssin luominen kumpaankin vanhempaan. Myös toivon esiin nostaminen nähtiin tärkeänä. Lisäksi esille nousi ar- jen asioiden käsittelyn tärkeys.

Tutkija Teoriapohja, käsitteet Mallin pääelementit ja tulokset

Robin Ballard ym. (2013)	Malli Lapsitietoinen sovittelun jälkeisen huoltajuusasian käsittelyssä <i>Child-informed mediation</i>	Teoriapohja, käsitteet Lapsitietoisuus, lapsen mielipide ja näkökulma	Mallin pääelementit ja tulokset Tutkimukseen (N=69) valikoitui kaksi samansuuntaista (child-focused, CF ja child-inclusive, CI), lapsen näkökulmaa korostavaa mallia sekä tavallinen sovittelumalli (mediation as usual, MAU). Osallistujaperheiden lapset olivat iältään 5–17-vuotiaita. Tavallisessa sovittelumallissa (MAU) yhteishuoltoon päädyttiin 64 prosentissa malliin osallistuneiden tapauksista. Lapsitietoisessa sovittelussa (CI ja CF) yhteishuoltoon päädyttiin 75 prosentissa tapauksista. CI- ja CF-mallit tuotivat myös enemmän vanhempien keskinäistä kommunikaatiokykyä. Lisäksi CI- ja CF-malleissa lapsen olemisen etävanhemman luona lisäänty.
William Austin & Leslie Drozd (2012)	Malli Parisuhdeväkivalan arviointi huoltoridassa	Teoriapohja, käsitteet Väkivalta, systemaattinen arviointi	Mallin pääelementit ja tulokset Jos huoltoriidassa on väkivaltaepäily, tulisi arvioinnissa tehdä huolellinen turvallisuus- ja riskiarviointi sekä miettiä terapeutin interventio tarvetta väkivalan traumaattisovian luonteen vuoksi. Situaationaallinen väkivalta liittyy monesti vanhemman kyvyttömyyteen käsitellä eteen tulevaa stressitilannetta sekä petytymystä, ja on voinut alkaa vasta eron jälkeen. Sen sijaan krooninen väkivalta on ilmentynyt jo parisuhteen aikana, ja liittyy monesti tekijän mielenterveysongelmiin, turvattomaan tai ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen sekä mahdolliseen päihteen käyttöön. Erityisesti huoltoriidan aikana esiintyvä stressi, kuten eron työstämättömyys, työpaikan menetykset, univelka, mielenterveysongelmat sekä tuen puute lisäävät riskiä käyttäytyä väkivalloin, jos historiassa on aiempia väkivallantekoja toista vanhemmaa tai lasta kohtaan.
Orna Cohen (2012)	Malli Sosiaalityöntekijän toteuttama huoltoritasovittelu	Teoriapohja, käsitteet Sosiaalityö, sovittelu	Mallin pääelementit ja tulokset Sovittelu (N=96) pohjautui juridisten huoltajuusasioiden käsittelyyn sisältäen yhteishuoltajuuden, lapsen tapaauskäytäntöjen ja lapsen elatuksen teemat. Vanhemmat, jotka olivat iäkkäämpiä ja joilla avioliitto oli kestänyt pidempään, päätyivät tilastollisesti merkittävällä tasolla sopimukseen harvemmin. Iältään nuoret vanhemmat olivat halukkaampia neuvottelemaan, ja heillä esiintyi enemmän tyytyväisyyttä sovitteluun. Myös nuori ikä yhdessä paremman taloudellisen aseman kanssa edisti neuvotteluhallukkuutta. Sukupuolten välisessä vertailussa isät raportoivat enemmän kommunikaatiokykyä ja harkintaa sekä vähemmän vihamielisyyttä kuin äidit. Vihamielisyys vanhempien välillä näytti kuitenkin laantuavan, kun he osallistuvat sovitteluun. Toisaalta tutkimustulokset osoittivat, ettei sovittelu pystynyt tuomaan pysyvämpää muutosta vanhempien käyttäytymiseen lapsen yhteishuoltoasioissa.

Tutkija	Malli	Teoriapohja, käsitteet	Mallin pääelementit ja tulokset
Marsha Kline Pruett ym. (2011)	Oikeusavusteisen intervention vaikutus erovanhemmuuteen <i>Collaborative divorce project, CDP</i>	Juridiikka, sovittelu, psykoedukatio, yhteistyö- vanhemmuus	Interventio (N=142) pohjautui vahvasti sovittelun teoreettiseen viitekehukseen. CDP-malli sisälsi seitsemän eri dimensiota, jotka olivat 1) vanhempien yhteistoimintakykyyn tähtäävä asiantuntijan antama neuvoita, 2) eroasian orientoituminen yhteistyössä tuomarin, juristien ja sovittelijan kanssa 3) psykoedukation antaminen vanhemmuuskurssilla keskittyen lapsen tarpeisiin sekä vanhempien kommunikaatio- ja ongelmanratkaisutaitojen kehittämiseen, 4) yksilöllisen palautteen antaminen vanhemmille, 5) sovittelijan keskittyminen erityisesti erimielisyyttä aiheuttaviin teemoihin, 6) sopimuksen laatiminen ja 7) seuranta. CDP-interventio tuotti tilastollisesti merkittävästi suurempaa äitien isiltä saamaa tukea avioero-prosessin aikana ja lisäsi vanhempien kykyä sopia lapsen yön yli kestävästä tapaamisesta toisen vanhemman luona, mitkä olivat yhteydessä matalaan oikeustoimien tasoon. Interventio oli myös tilastollisesti merkittävästi yhteydessä vähäisempiin negatiivisiin muutoksiin lapsi-vanhempi -suhteessa.
Allan Barsky (2011)	Vanhempien yhteistoimintakyvyn malli <i>Parenting coordination, PC</i>	Sovittelu, perheväkivalta	PC-mallin soveltuvuutta on syytä pohtia tarkasti, kun kyseessä on korkea eronfliktin taso. Riskinä on, että sovintoa yritetään luoda sinnikkäästi, jolloin on vaarana lapsen äänen katoaminen. Osa PC-mallin sovitteijoista tapasi vain vanhempia keskittyen sopimuksen aikaansaamiseen. Vaikka sovittelijat olivat koulutettuja ammattilaisia, ei asiakkaiden turvallisuutta pystytty varmuudella takaamaan erityisesti, kun taustalla oli perheväkivaltaa.
Jennifer McIntosh ym. (2008)	Lapsikeskeisen child-focused, CF sekä lapsen mukaan ottavan child-inclusive, CI mallien vertailu	Kiintymyssuhde, eron prosessimaisuus, lapsiarviointi	CF-malli (n=111) rakentui yhdestä vanhempien yksilötapaamisesta sovittelun alussa sekä kuudesta yhteistapaamisesta sovittelijan kanssa. CI-mallin (n=70) sisältyi myös kummankin vanhemman yksilötapaaminen sovittelun alussa sekä kuusi vanhempien yhteistapaamista lapsen asioissa. Lisäksi CI-mallin aikana vanhemmille jaettiin lapsen näkökulman mukaanoitoa käsittelevä materiaali. Myös lapsi tavattiin CI-mallissa kerran keskittyen selvittämään lapsen tarpeita. Vuoden kuluttua seurannassa havaittiin, että CI-malli edisti tilastollisesti merkittävästi vanhempien allianssia, isien ja lasten välistä emotionaalista yhteyttä ja läheisyyttä, parannusta äitien ja lasten välisissä suhteissa, vähemmän muutoksia huoltoon liittyvässä sopimuksessa sekä suurempaa lapsen huoltosopimuksessa pysymistä verrattuna CF-malliin, kun vanhemmat arvioivat sovittelua. Lapsen raportit olivat CI-mallin vaikuttaneen positiivisesti perhetilanteeseen 61 prosentissa tapauksista. Vastaavasti CF-mallissa mukana olleiden vanhempien lapset kokivat positiivisia vaikutuksia perhetilanteeseen 37 prosentissa. CI-mallissa mukana olleilla lapsilla raportoitiin vähemmän ahdistuneisuutta, pelkoja, depressiivisiä ja somaattisia oireita. Tutkimukseen osallistuneilla lapsilla havaittiin kuitenkin enemmän terveyttä heikentävää oireilua, kun vanhempien konfliktin taso oli korkea.

Tutkija **Malli** **Teoriapohja, käsitteet** **Mallin pääelementit ja tulokset**

Katrin Koch (2008)	Tuomioistuimen ja asiantuntijoiden yhteinen arviointimalli huoltoriidoissa	Yhteistyö, asiantuntijuus, lapsen etu	Yhteistyömallin tarkoituksena on nostaa esiin monipuolisen asiantuntijuuden ja arvioinnin merkitystä lapsen edun näkökulmasta. Tuomarit arvioivat asiantuntija-avustajan mukanaolon auttaneen tapausten ratkaisuiden etsimisessä, tasapuolisuudessa, fokuksen siirtämisessä lapseen sekä tarvittaessa auktoriteettiaseman käyttämisenä keskeyttämällä vanhempien riitely. Sovittelun haasteina nähtiin vanhempien epätasapainoiset neuvotteluvaihtoimet sekä haluttomuus ymmärtää toisen näkökantoja. Lapsen mielipiteen selvittäminen nähtiin myös tärkeänä.
Joan Kelly (2008)	Vanhempien yhteistoimintakyvyn malli <i>Parenting coordination, PC</i>	Korkea erokonfliktin taso, vanhemman mielenterveyden häiriö	Arviolta 10–20 prosentilla vanhemmista, joiden korkea erokonfliktin taso kestää edelleen kahdesta kolmeen vuotta vielä eron jälkeen, on todennäköisesti vakava persoonallisuus- tai mielenterveyshäiriö. Vanhemman epävakaa- narsistinen- tai epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö näkyy voimakkaana reagoituna tai torjuntana, kun hän kohtaa erosta johtuvan menetyksen. Kun vanhemmat kykenivät luomaan vahvat rutiinit esimerkiksi lapsen siirtymätilanteisiin ja pidättäytymään ristiriitojen ilmaisemisesta lapsen kuullen, oli lasten sopeutuminen eroon samaa luokkaa kuin matalan erokonfliktin lapsilla.
Matthew Sullivan (2008)	Eron jälkeinen yhteishuolto ja vanhempien yhteistoimintakyky	Systeemitheoria, perhedynamiikka	Eron jälkeisessä yhteishuollossa vanhempien pitää kyetä sopeutumaan useisiin eri siirtymiin, joita lapsi tekee eri ikä- ja kehitysvaiheissa. Mikäli vanhemmat eivät kykene neuvottelemaan keskenään siirtymävaiheiden mukaan tuomista muutoksista, on riskinä lapsen sopeutumiseen liittyvät ongelmat. Ammattilaisten tulisi keskustella vanhempien yhteistyökyvyn lisäämiseksi lapsen oikeudesta kumpaankin vanhempaan, kummankin vanhemman oikeudesta luoda lapseensa hyvä vuorovaikutussuhde, lapsen oikeudesta olla huoltoriidan ulkopuolella, vanhempien keskeyttämistä lapseen sekä suhtautumisesta toiseen vanhemman kunnioittavasti ja asiallisesti. Erityisesti tilanteet, joissa oli kyse korkean konfliktitason huoltoriidasta, oli nopea sopimuksen aikaansaaminen lapsen asioissa keskeistä. Nopean ratkaisun löytäminen sopimuksen avulla vähensi vanhempien toiseen osapuoleen kohdistuvaa avointa vihamielisyyttä, kun riidalle ei annettu ammattilaisten toimesta mahdollisuutta jatkaa. Tärkeää oli myös sopimuksen tarkkuus ja kattavuus, minkä nähtiin vähentävän ristiriitoja.

4.5.2 Kotimaiset tutkimukset, mallit ja käytännöt huoltoriitojen sovittelussa

Kotimaisia huoltoriitojen sovittelumalleja on kehitetty vain muutamia. Näkökulmat ovat painottuneet joko perheasioiden sovitteluun, jossa sovittelukonteksti on terapeutinen, tai tuomioistuinsovitteluun juridisessa kontekstissa. Kokeilut ovat perustuneet hankkeisiin ja pidemmän ajan seuranta mallien vaikuttavuudesta ei ole vielä saatavilla.

FASPER-hankkeessa kehitettiin perheasioiden sovittelumalli lapsiperheen erotilanteeseen. Hankkeen taustakartoituksessa ilmeni sovittelun erityisen suuri tarve niissä perheissä, joissa ilmeni haasteita lasten asioiden järjestämisessä. Hankkeessa huomio kiinnittyi myös perheasiainsovittelu- ja eropalveluiden eriarvoiseen saataavuuteen asiakkaan asuinkunnan mukaan. (Haavisto, Bergman-Pyykkönen & Karvinen-Niinikoski 2014.) Sovittelun teoreettisena viitekehyksenä toimi fasilitatiivinen¹⁷ sovittelu, joka tarkoittaa konfliktiosapuolten voimavaroja tukevaa sekä vuoropuhelua edistävää sovittelua. Mallin keskiössä oli lapsi ja eron jälkeinen vanhemmuus. Sovittelijoiden ammatilliset taustat liittyivät sosiaalityöhön, perheterapiaan tai juridiikkaan.

FASPER-hankkeessa sovittelumallin prosessi jakautui kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa sovittelija tapasi vanhemmat erikseen selvittäen sovitteluhalukkuutta ja aiheita, joista pitäisi sopia. Myös mahdolliset sovittelun esteet selvitetiin. Toinen vaihe sisälsi 1–3 vanhempien yhteistä tapaamista sovittelijan avustuksella. Tarvittaessa järjestettiin jälkitapaaminen, jossa voitiin keskustella kokeilusopimuksen toimivuudesta. Kuitenkin sovitteluprosessi oli tarkoitukseen lyhyenä. Tapaamisten kestot olivat noin 1,5 tuntia kerrallaan ja sovittelun kokonaiskesto vaihteli 4–6 viikon välillä.

FASPER-hankkeen tutkimuksessa seurattuja tapauksia oli 16. Seitsemässä tapauksessa saatiin aikaan sopimus niistä asioista, joihin vanhemmat toivoivat ratkaisua. Neljässä tapauksessa sovittelu tuotti osasopimuksen, jolloin osa asioista jäi vielä ratkaisematta. Kuudessa tapauksessa sovittelu keskeytyi. Ratkaistut asiat liittyivät sopimuksen tekemiseen koskien lapsen huoltoa ja tapaamista, lapsen hoitoon ja käytännön arjen asioiden hoitoon, tai tarpeeseen tehdä muutoksia jo olemassa olevaan sopimukseen. Vanhemmat olivat tyytyväisiä sovittelijan tasapuolisuuteen ja toimin-

¹⁷ Fasilitatiivisen sovittelun taustateoria on restoratiivinen oikeus, jolla pyritään korjaamaan kokemukseen konfliktinratkaisussa. Fasilitatiivisessa sovittelussa osapuolet ovat mukana henkilökohtaisesti. Sovittelun tarkoitus on löytää yhteisymmärrys osapuolten eri intressien välille. Fasilitatiivisessa sovittelussa on myös terapeuttisia piirteitä liittyen erityisesti sovittelijan rooliin, jonka tehtävänä on rakentaa aktiivisesti ja tasapuolisesti sovintoa. (Pehrman 2011, 60; ks. myös Aaltonen & Auvinen 2010; Haavisto 2018.)

tatapoihin, jotka ohjasivat keskittämään huomion lapseen. Vastaavasti vanhemmat olivat tyytymättömiä, jos sopimusta ei saatu aikaan, tai aikaansaatu sopimus tehtiin vain lyhyelle ajanjaksolle kokeilusopimuksena. Kahdessa tapauksessa tyytymättömyys aiheutui sovittelijan toista vanhempaa suosivaksi koetusta toiminnasta. (Haa-visto 2018.)

Aaltonen kollegoineen (2013) on tutkinut asiantuntija-avusteista huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua, niin kutsuttua Follo-mallia (OM 25/2013; ks. myös Aaltonen & Auvinen 2010, 1156–1157). Oikeusministeriö asetti vuonna 2010 työryhmän selvittämään asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua käräjäoikeuksissa. Kokeilu toteutui vuosina 2011–2013 ja sen tavoitteena oli parantaa lapsen asemaa oikeusprosessissa. Oikeusprosessin vaihtoehdoksi nostettiin tuomioistuinsovittelu, jossa osallisina olivat sovittelijatuomari, asiantuntija sekä vanhemmat. Asiantuntijat olivat koulutukseltaan sosiaalityöntekijöitä ja psykologeja, ja heidän erityiseksi tehtäväkseen katsottiin lapsen edun esille tuominen. Tuomioistuinsovittelu perustui osapuolten suostumukselle.

Follo-mallin viitekehyksenä toimi fasilitatiivinen sovittelu ja tehtävänä oli tukea ja auttaa osapuolia sovittelussa. Mallin rakenne eteni yhteisestä alkupuheenvuorosta erilliskeskusteluihin sekä lopuksi yhteiseen sovitteluistuntoon, mikäli sovinto syntyi. Lasta tavattiin tarvittaessa, jos siihen oli erityisiä perusteita. Tarkoituksena oli pitää lapsi konfliktin ulkopuolella ja välttää lapsen joutumista lojaliteettiristiriitatilanteeseen.

Follo-mallin kokeilussa oli mukana 11 käräjäoikeutta ja yhteensä 575 sovittelu-asiaa. Sovitteluun päätyneistä asioista 53 prosenttia oli ensiriitoja ja 47 prosenttia uusintariitoja. Seurantatietojen perusteella ilmeni, että uusintariidoista suurin osa oli pitkittyneitä riitoja, joissa vanhemmat olivat käyneet läpi jo useita viranomaisprosesseja. Yleisimmin sovittelu koski lapsen tapaamisoikeutta, huoltoa, asumista ja elatusta. On huomioitava, että monissa tapauksissa käsiteltiin useampia soviteltavia asioita. Asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa käsiteltiin myös vanhempien välisiä erimielisyyksiä, jotka liittyivät välillisesti lapseen, kuten vanhempien välistä käyttäytymistä, kommunikaatiotapoja, vanhempien kasvatuseriaatteita sekä arkea. Sovitteluistunto järjestettiin 367 tapauksessa. Näistä saavutettiin kokonaissovinto 62 prosentissa ja osasovinto noin 15 prosentissa. Sovintoa ei saavutettu 23 prosentissa sovitteluun edenneissä tapauksissa.

Follo-mallissa asiantuntijoiden mukaan sovittelua edistivät vanhempien yhteiset arvot, varttuneet lapset, vanhempien kyky kommunikoida keskenään sekä joustavuus. Myös se, että vanhemmat kykenivät asettumaan lapsen asemaan ajatellen hänen etuaan, edisti sovittelua. Sovittelua heikentävinä tekijöitä nähtiin vanhempien luottamuspula toisiinsa, puutteelliset kommunikaatiotaidot, erilainen kulttuuritausta, vanhemmuuden puutteet, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä väkivalta. Vanhemmilta saadun palautteen mukaan vanhemmat olivat tyytyväisiä sopimuksen ai-

kaansaamiseen, tuomarisovittelijan sekä asiantuntija-avustajan yhteistyöhön, tasa-puolisuuteen, keskustelun mahdollisuuteen ja lapsen edun huomioimiseen. 72 prosenttia vanhemmista koki, että he olivat saaneet tuoda esiin omia näkemyksiään riittävästi. Toisaalta 21 vanhempaa toi esiin käsityksensä sovittelun puolueellisuudesta liittyen vanhemman sukupuoleen. Nämä vanhemmat kokivat, että toista suositaan sukupuolen perusteella. (Aaltonen ym. 2013.) Mallin onnistuneiden tulosten vuoksi lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) kirjattiin vuonna 2014 lisäykset huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelusta¹⁸, asiantuntijapalveluiden järjestämisestä sekä asiantuntija-avustajien pätevyysvaatimuksista.

Lapsiperheen erotilanteissa on havaittu, että niissä voi esiintyä väkivaltaa suhteellisen usein. Erityisesti naisilla on kohonnut riski joutua väkivallan kohteeksi. Tämän vuoksi lastenvalvojan tulisi systemaattisesti kysyä väkivallasta ja huomioida se lapsen edun arviointiin vaikuttavana tekijänä. Mikäli väkivaltaa on esiintynyt parisuhteen aikana tai eron jälkeen, ei yhteishuolto tule pääsääntöisesti kyseeseen. (Karhuvaara ym. 2013.) Vastaavan kannan on ottanut myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (16/2023, 43–44) oppaassaan lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi. Väkivallan tai sen uhan katsotaan olevan tilanne, milloin sovintoratkaisua ei voida edellyttää, sillä valta-asetelma tekijän ja kokijan välillä on vääristynyt.

Karttunen (2010) on tutkinut lapsen kuulemisen psykologista kehystä huolto- ja tapaamisriidoissa. Tutkimuksesta ilmeni, että lapsen peruskiintymys vanhempiin oli vahva ja sitkeä. Yhteydenpitokatkokset toiseen vanhempaan aiheuttivat lapselle huomattavaa stressiä. Tapauksissa, joissa lapsella oli ollut usean vuoden yhteydenpitokatkos toiseen vanhempaan, oli hänen kiintymyksensä ohutta tai olematonta. Peruskouluikäiset lapset kokivat tällöin stressaavaksi tutustua vieraan tuntuiseen vanhempaan. Myös lasten kokemus lojaliteettiristiiriitä nousi vahvasti esiin, kun lasta tavattiin selvityksen tai sovittelun takia. Lojaaliuushaasteet rajoittivat tai estivät lasta ilmaisemaan itseään ja kiintymystään. Vain niissä tapauksissa, joissa lapsi oli jo vieraantunut vanhemmastaan, lojaaliusristiriitä näytti puuttuvan. Karttunen (mt.) painottaa, että selvityksen tai sovittelun pitäisi olla ammatillinen prosessi, jossa lapsen kokemukset ja etu tulevat kertaluontoista haastattelua perusteellisemmin selvitettyä.

Huoltoriitojen sovittelussa on mahdollista käyttää myös kasvatus- ja perheneuvolan palveluita, kirkon perheasiainkeskuksen sovittelua tai hyvinvointialueen, kuten lastenvalvojan, lapsiperhesosiaalityön tai lastensuojelun palveluita (ks. Aaltonen & Auvinen 2010, 1153–1154). Perheasiainsovittelusta säädetään avioliittolaissa (1929/234) ja sitä voivat käyttää myös avoparit sekä rekisteröidyssä parisuhteessa elävät. Perheasiainsovittelua käytetään tilanteissa, jossa pariskunnalla on ristiriitoja.

¹⁸ Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelusta on kerrottu tarkemmin luvussa 4.4.2.

Tyypillinen perheasiainsovittelun tilanne on eron harkinta tai jo tehty eropäätös. Sovittelussa on paikalla puolueeton sovittelija, joka tukee osapuolia ratkaisemaan keskinäisiä ristiriitoja. Sovittelijan tehtävänä on erityisesti lapsen tilanteen turvaaminen (Iivari 2017, 390). Perheasiainsovittelu on tarkoitettu lyhytkestoiseksi palveluksi. Yleensä perheasiainsovittelua tarjotaan hyvinvointialueella tai kirkon perheasioiden neuvottelukeskuksessa. Kritiikkinä palvelua kohtaan on mainittu sovittelun teoreettinen ja toiminnallinen hajanaisuus, mikä näkyy työkäytäntöjen vakiintumattomuutena (Antikainen ym. 2009, 203).

Lastenvalvojan palveluita tuottaa hyvinvointialue. Lastenvalvoja on useimmiten koulutukseltaan sosiaalityöntekijä. Lastenvalvojan tehtävänä on auttaa vanhemmuuden selvittämisessä (vanhemmuuslaki 775/2022) ja lapsen huoltoon liittyvissä asioissa. Lapsen huoltoasioiden selvittelyyn kuuluvat lapsen elatuksesta sopiminen (laki lapsen elatuksesta 704/1975) sekä lapsen huoltajuudesta ja tapaamiskäytännöistä sopiminen (LHL 190/2019). Lastenvalvojan tehtävänä on avustaa vanhempia sopimuksen syntymisessä sekä ylläpitää lapsen edun näkökulmaa (Karhuvaara ym. 2013).

Lapsiperhesosiaalityö ja lastensuojelu ovat hyvinvointialueen tuottamia sosiaalipalveluita¹⁹, joista säädetään sosiaalihuoltolaissa (1280/2022) ja lastensuojelulaissa (417/2007). Myös alkava huoltoriita voi toisinaan edellyttää lapsiperhesosiaalityön tai lastensuojelun arviointia ja palveluja, mikäli vanhemmat eivät kykene näkemään lapsen etua konfliktin keskellä ja lapsen tilanteesta nousee lastensuojelullinen huoli. Lastensuojelua ohjaavia keskeisiä periaatteita ovat vanhempien tukeminen heidän kasvatustehtävässään sekä lapsen oikeus erityiseen suojeluun.

Hyvinvointialueilla ei ole käytössä järjestelmällistä mallia huoltoriitojen sovitteluun, vaan työmenetelmät ovat pitkälti sekä yksikkö- että työntekijäkohtaisia (Aaltonen & Auvinen 2010, 1153; Haavisto ym. 2014, 12–13). Hyvinvointialueen tuottamat eropalvelut ovat maksuttomia eikä lähetettä tarvita, vaan asiakas ottaa itse yhteyttä organisaatioon. Hyvinvointialueen lisäksi eroauttamispalveluita tarjoavat järjestöt, jotka ovat keskittyneet matalan kynnyksen eroauttamiseen. Järjestöillä on merkittävä asema myös vertaistukea tuottavien palveluiden tarjoajina.

Myös yksityisten palveluntuottajien palvelut, kuten psykoterapia, pari- ja perheterapia, ovat joidenkin vanhempien keino hakea apua eron jälkeisten ristiriitojen ratkaisemiseksi (Aaltonen & Auvinen 2010, 1154). Lisäksi osa vanhemmista hakee huoltoriitatilanteessa useampia palveluita, toisinaan myös samanaikaisesti. Päällekkäisten palveluiden rakenne kuormittaa monesti sekä yksilöä että järjestelmää. Vaarana on, ettei kenelläkään ole kokonaiskäsitystä tilanteesta toimijoiden määrän takia.

¹⁹ Luvussa 4.4.1 on kerrottu tarkemmin hyvinvointialueen lakisäätteisistä tehtävistä huoltoriidassa.

Eryteisesti huoltoriidassa eri toimijoiden mahdollisesti ristiriitaiset ohjeet ja viestintä voivat olla myös vahingollisia (Greenberg & Sullivan 2012).

4.5.3 Yhteenvedo huoltoriitojen sovittelumalleista ja käytännöistä

Vertailtaessa kansainvälisiä ja kotimaisia huoltoriitojen sovittelumalleja ja työkäytäntöjä, havaitaan, miten Suomi on mallien määrän osalta jäänyt jälkeen kehityksessä. Meillä huoltoriita näyttäytyy edelleen juridisena prosessina (Hämäläinen 2010; Aaltonen ym. 2013). Oikeudellinen prosessi on toki osa huoltoriitaa, mikäli konfliktia ei ole muutoin pystytty ratkaisemaan. Toisaalta oikeudenkaan päätös ei välttämättä päättää konfliktia, vaan se voi jatkua, kunnes lapsi on täysi-ikäinen (Auvinen 2006; Hertzmann ym. 2017).

Ennen oikeuden päätöstä toimijat tuntuvat olevan toisinaan keinottomia tarjoamaan riittävää tukea vanhemmille ja lapselle. Tuen saamisen viivästyminen johtaa usein sen pitkittymiseen ongelmien kriisiytyessä (Hämäläinen 2010; Mäkelä 2013; Halme, Vuorisalmi & Perälä 2014b, 19; Yliruka ym. 2018, 59–60; Autonen-Vaaranieniemi 2019; STM 2021). Etenkin voimakkaassa huoltoriidassa terapeutista tukea voitaisiin tarjota samanaikaisesti keskittyen lapsinäkökulmaan ja vanhemmuuden taitojen sekä yhteistyökyvyn vahvistamiseen (Saini 2019).

Pohdittaessa lain suhdetta huoltoriitoihin, on nostettava esille osassa Yhdysvaltoja olevan lakisääteisen velvoitteen osallistua eron jälkeisen vanhemmuuden koulutukseen ja tarvittaessa oikeuden määräämään terapiaan (Greenberg ym. 2012; ks. Hertzmann ym. 2017). Antamalla eron harkintavaiheessa tai viimeistään eron alkuvaiheessa riittävästi tietoa eron vaikutuksesta lapseen sekä vanhempien yhteistoiminnan tärkeydestä, voitaisiin ehkäistä huoltoriitojen kärjistymistä (Rohde-Brown & Rudestam 2011, 121).

Palveluita kehitettäessä lapsen näkökulma ja turvallisuuden varmistamisen tulisi olla lähtökohta. Lapsen näkyväksi tekemisellä varmistetaan päätöksenteon riittävä turvallisuus (THL 16/2023, 10; Rautio ym. 2023). Tähän on lakisääteinenkin velvoite: laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) velvoittaa sen 10 §:ssä huomioimaan ensisijaisesti alaikäisen asiakkaan aseman kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa. Lastensuojelulain 12 § taas velvoittaa kuntatasolla laatimaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman alaikäisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Tällä hetkellä eroauttamispalvelut ovat kuitenkin hyvinvointialuekohtaisia ja niiden saatavuudessa on huomattavia eroja (Aaltonen & Auvinen 2010, 1153; Haavisto ym. 2014, 10; Yliruka ym. 2018, 59; Jaakola 2020, 140). Tabuna pidetty, tai harvemmin ammattilaiskeskusteluissa esiintyvä asia on eroauttamisen työntekijäkohtainen laatu, johon kouluttautumisen avulla pystytään vaikuttamaan (ks. Aaltonen

2009, 212; Nikupeteri & Laitinen 2022, 519; Rautio ym. 2023, 49). Riittävä ammatillinen tietoisuus eron aiheuttamasta kriisistä tai vähintäänkin muutoksesta sekä vanhemmille että lapselle auttaa havaitsemaan ja ottamaan puheeksi asioita, joihin tulee kiinnittää huomiota (Kelly 2008, 149–151; Forsberg ym. 2018b; ks. Lehtonen ym. 2025).

Ammatillista huomiota vaatii myös konfliktin turvallisuusnäkökulma. Monet huoltoriidan sovittelumallit pitävät poissulkukriteerinä aktiivista väkivaltaa vanhempien välillä, sekä lapsen pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön epäilyä. Systemaattisen riskiarvioinnin tulisikin olla työväline, joka sisältyisi huoltoriitasovitteluun (Barsky 2011; Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013; ks. Rautio ym. 2023). Sovittelun turvallisuutta lisää arviointi, johon kuuluu vanhemman aiemman väkivaltahistorian selvittäminen, osapuolten tasapuolinen kuuleminen sekä tarvittaessa lapsen tapaaminen (ks. THL 16/2023).

Yksi tärkeä malleista esille nouseva huomio oli, miten vanhemmat yleisestikin pitivät sovittelua hyvänä, vaikka kokonaissovintoon ei aina päästy (Bush & Folger 1994; Aaltonen ym. 2013). Myös osasovinnon koettiin tuoneen helpotusta. Nopea sopiminen nousikin mallien arvioinnissa yhteiseksi nimittäjäksi. Nopean sopimisen avulla viranomaiset eivät myöskään antaneet konfliktille mahdollisuutta jatkua (Sullivan 2008). Myös lyhyissä interventioissa päästiin hyviin tuloksiin. Keskeistä oli vanhempien ja lasten kuulluksi tulemisen kokemus, mikä indikoi neuvotteluhaluutta ja siten rakentavaa lopputulosta. Erityisesti lapsen näkökulman esilletuonti auttoi vanhempia keskittymään sopimuksen syntymiseen keskinäisten ristiriitojen sijaan (Ballard ym. 2013).

Nopean eroauttamisen yhtenä muotona tulisi tarkastella lisäksi nettiauttamisen laajempia mahdollisuuksia. Nettiauttamisen etuina voidaan nähdä nopea avunsaanti ja matalampi kynnys palvelun käyttämiseen. Huoltoriitojen nettiauttamiseen perustuva sovellus toi lisää työvälineitä myös niihin konflikteihin, jossa esiintyy vanhempien välistä turvattomuuden tunnetta ja puutteellista keskinäistä kommunikaatiota. (Ferraro ym. 2016; Cipric ym. 2020).

Huoltoriitojen sovittelumalleissa unohtuu helposti vertaistuen merkitys. Vertaistukea voi saada ohjatusti ryhmässä, mutta myös yksityisesti kasvotusten tai verkon välityksellä. Kolmannen sektorin toimijoiden työskentelymuodoissa on monesti mukana vertaistuki, jonka käyttökelpoisuutta tulisi rohkeammin kokeilla myös julkisen sektorin palveluissa. Onnistuneita tuloksia eroauttamisessa on saatu esimerkiksi eroneuvo-teemailloissa, joissa ammattilaisen lisäksi on ollut mukana koulutettu vertaisneuvoja (Kääriäinen 2009; Hietanen 2019).

Huoltoriitojen sovittelumallien ja käytänteiden osalta korostuu myös terapeutti- sen työotteen merkitys erokriisin ja huoltoriidan työstämisessä (Rautio, Nikupeteri & Laitinen 2025, 506). Konfliktissa on pohjimmiltaan kyse osapuolten intresseistä ja niihin vaikuttavista tunteista (Boulle 2011; Pehrman 2011, 46–47; Bush & Folger

2012). Jokaisella on oikeus tulla autetuksi eroprosessissa ja eron jälkeiseen elämään sopeutumisessa. Eron riittävä työstäminen on suoraan yhteydessä hyvinvointiin, toimivampaan vanhemmuuteen ja parempaan yhteistoimintakykyyn vanhempien kesken (Quinney & Fouts 2004; Bourassa ym. 2017).

Huoltoriitoihin kehitettyjen sovittelumallien ja niiden käytänteistä saatujen tulosten tarkastelu antaa myös arvokasta tietoa alkavan huoltoriidan kohtaamiseen. Varhainen tuen tarjoaminen, vanhempien tasapuolinen kohtaaminen ja keskusteluyhteyden edistäminen sekä keskittäminen lapsitietoiseen lähestymistapaan näyttäytyi tutkimuksissa yhteistyövanhemmuutta lisäävinä elementteinä.

5 Tutkimusta ohjaavat teoriat

Tutkimuksessani alkavan huoltoriidan ja vanhemman tuen tarpeiden tarkastelua ovat ohjanneet salutogeeninen malli, kriisiteoria, kiintymyssuhdeteoria sekä motivaatio-teorioihin kuuluva itsemääräämisen teoria, joihin peilaan saatuja tutkimustuloksia. Olen kuvannut nämä teoriat ja niiden sijoittumisen tutkimusasetelmaani nähden seuraavissa alaluvuissa yksityiskohtaisemmin. Valitsemilleni teorioille on yhteistä niiden linkittyminen yksilön psykologisiin perustarpeisiin. Vanhemman kokema ero ja alkava huoltoriita horjuttavat monesti näitä psykologisia perustarpeitamme.

Teoreettisen triangulaation avulla pyrin lisäämään tutkimukseni luotettavuutta, sekä myös laajentamaan lähestymistapaa. Katson, että valitsemani teoriat myös mahdollistavat monipuolisemman ja syvällisemmän vanhemman kokemusten tarkastelun, kuin mitä vain yksi teoria olisi voinut antaa. Näen tämän lähestymistavan myös tärkeänä uutta käsitettä, alkavaa huoltoriitaa määriteltäessä. Tämä on perusteltua etenkin ihmistieteissä, sillä yhden teorian avulla ihmisen ajattelun ja toiminnan selittäminen rajaa herkästi tarkastelusta ulos olennaisia näkökulmia (Metsämuuronen 2009, 266; Menon & Cowger 2010, 477; Eskola & Suoranta 2014, 69–70).

Alkavassa huoltoriidassa teoreettinen triangulaatio mahdollistaa lisäksi paremman ymmärryksen syntymisen ilmiön monimuotoisuudesta. Alkava huoltoriita on useimmiten vanhemmalle iso kriisi, ja osalle myös psyykkisesti traumatisoiva kokemus. Kriisin kohtaamiseen ja reagoititapoihin vaikuttaa vanhemman kiintymyssuhdetyyli sekä itsemääräämisen oikeudessa koetut puutteet. Toisaalta valitsemisani teorioissa, etenkin kriisiteoriassa ja salutogeenisessä mallissa, on myös toipumisen, kehittymisen ja kasvun näkökulmat. Nämä ovat tärkeitä elementtejä luoden toivoa, miten vanhemmilla on mahdollisuus selviytyä ja toipua vaikeistakin kokemuksista. Tarkasteluani ohjanneet teoriat ja niiden keskeinen sisältö tutkimusasetelmaani nähden on kuvattu seuraavassa taulukossa 7.

Taulukko 7. Tutkimusta ohjaavat teoriat.

Teoria	Keskeinen sisältö tutkimusasetelmaan nähden
Salutogeeninen malli (Antonovsky 1979; 1990)	Salutogeeninen malli tarkastelee hyvinvointia kokonaisvaltaisesti keskittyen kuormitustekijöiden lisäksi hyvinvointia lisääviin tekijöihin. Elämännhallinnan eli koherenssin tunteeseen vaikuttavat tilanteiden ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys. Erotilanteessa ja alkavassa huoltoriidassa vanhemman koherenssin tunne uhkaa heikentyä, jonka vuoksi eroauttamispalveluissa käytettyjen työmenetelmien tulisi tukea koherenssin tunteen voimistumista.
Kriisiteoria (Cullberg 1973; 2006)	Ero on yksilön hyvinvointia potentiaalisesti horjuttava kriisi. Kriisi etenee vaiheittain alun sokki- ja reaktiovaiheesta käsittelyvaiheen kautta uudelleen suuntautumiseen. Kriisin onnistunut läpityöstäminen ennustaa parempaa eron jälkeistä sopeutumista. Alkava huoltoriita ja toistuvat konfliktit lapsen asioihin liittyen voivat ylläpitää kriisiä aiheuttaen vanhemman hyvinvoinnin heikentymistä.
Kiintymyssuhdeteoria (Bolwby 1969; Ainsworth 1978)	Kiintymyssuhdetyylit vaikuttavat reagointitapoihin läheisissä ihmissuhteissa, kuten parisuhteessa sekä vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa. Risti-riita- ja konfliktitilanteissa kiintymyssuhdetarpeemme aktivoituvat. Jos vanhemman kiintymyssuhdetyyli on turvaton, heikentää se kuormittavan elämäntilanteen, kuten eron ja alkavan huoltoriidan käsittelyä.
Itsemääräämisen teoria (Deci & Ryan 1985)	Itsemääräämisen teoria (self-determination theory, SDT) kuvaa yksilön motivaatiota ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Itsemääräämisen teorian mukaan tärkeimmät yksilön perustarpeet ovat tunne autonomiasta, kompetenssista ja yhteenkuuluvuuden tunteesta. Nämä kolme perustarvetta selittävät vanhemman motivaatiota toimia tietynlaisella tavalla omien perustarpeiden toteuttamiseksi. Erokonfliktissa ja alkavassa huoltoriitatilanteessa vanhempi voi kokea perustarpeidensa olevan uhattuina.

5.1 Erokiisi ja eron sukupuolistuneet vaikutukset

Tutkimusasetelmassani lähestyn vanhemman eroa kriisinä, joka muuttaa vanhemman elämän kulkua. Myös alkavan huoltoriidan kokemus on vanhemmalle kriisi. Vanhemman eroprosessia ja reagointia erokokemukseen voidaan tarkastella sekä kriisimallin (Amato 1993; Amato 2000; Johnson & Wu 2002) että resurssimallin (Johnson & Wu 2002; Soons, Liefbroer & Kalmijn 2009; Leopold & Kalmijn 2016) kautta. Kriisimallin mukaan ero on emotionaalisesti kuormittavaa ja lisäksi sopeutuminen eron aiheuttamiin muutoksiin on stressaavaa. Resurssimallin mukaan ero heikentää hyvinvointia vaikuttaen taloudellisiin ja sosiaalisiin resursseihin. (Leopold & Kalmijn 2016.)

Tarkastelen eron liittyvää kriisiä, sen vaikutuksia ja eroprosessointia erityisesti kriisiteoriasta (Cullberg 1973) käsin. Eron laajempi tarkastelu kriisiteorian kautta on perusteltua, sillä psyykinen hyvinvointi vaikuttaa laaja-alaisesti toimintakykyyn, sekä myös kykyyn hankkia ja ylläpitää sosiaalisia ja taloudellisia resursseja. Vaikka eroihin liittyy yhtäläisiä kokemuksia, on tapahtuma kuitenkin yksilöllinen. Tämän lisäksi naisten ja miesten erossa on havaittavissa myös sukupuolistuneita vaikutuksia. Sukupuolistuneet vaikutukset näkyvät naisten ja miesten välillä esimerkiksi eroaloitteellisuudessa, eron syissä sekä eron psyykkisissä, fyysisissä ja taloudellisissa

vaikutuksissa (Gottman 1994; Dykstra & Fokkema 2007; Kiiski 2011; Shor ym. 2012; Metsä-Simola & Martikainen 2013).

Tapahtuupa ero suunniteltuna tai äkillisesti, liittyy siihen myös luopumisen kokemus. Luopuminen parisuhteen yhteisestä tulevaisuudesta sisältää jonkinasteisen surutyön. Erotessa tunteiden kirjo voi vaihdella helpottuneesta keveydestä musertavaan kaipuuseen. Vahvat emootiot, kuten suru, viha, katkeruus ja häpeä voivat täyttää toistuvasti mielen. Kiintymys entiseen puolisoon voi jatkua pitkään (Saini 2012, 175). Lapsiperheessä tapahtuvan eron on katsottu olevan selkeä emotionaalinen kriisi, joka vaikuttaa myös taloudellisiin ja sosiaalisiin resursseihin (Leopold & Kalmijn 2016). Täten on ymmärrettävää, että eron on todettu olevan yksi stressaavimpia elämäntapahtumia ja sen vaikuttavan kaikkiin perheenjäseniin (Amato 2000; Roberston ym. 2011; Rohde-Brown & Rudestam 2011; Frisby ym. 2012, 716; Wilder 2016; Strizzi ym. 2021).

Useimmiten naiset toimivat miehiä aloitteellisemmin hakiessaan avioeroa epätydyttävästä liitosta (Pusa 2006, 19; Auvinen 2006, 61; Kiiski 2011, 225; Birditt ym. 2017). Osapuoli, joka kokee eron yllätyksenä, tulee useimmiten jätetyksi. Naisten suurempaa eroaloitteellisuutta on selitetty miesten vetäytymiskäyttäytymisellä (Gottman 1994), miehillä yleisimmin esiintyvällä väkivaltaisuudella (Nyqvist 2001; Bevvino & Sharkin 2003, 93; Hardesty & Ganong 2006; Kiiski 2011, 225) ja päihitteiden käytöllä (Kiiski 2011, 237). Sukupuolten välistä eroavaisuutta eroaloitteellisuudessa voi selittää myös naisten ja miesten erilainen tapa tarkkailla parisuhdetta. Naiset voivat olla enemmän tietoisia parisuhteen ongelmista, he tuovat niitä useammin esille ja hakevat niihin apua herkemmin. Ongelmien tiedostaminen vaikuttaa myös naisten herkkyyteen päättää parisuhde miehiä useammin. (Nyqvist 2006, 158; Williamson ym. 2016, 1130–1131.)

On kuitenkin huomionarvoista, miten naisten parisuhteessa kokema väkivalta ei välttämättä lopu eropäätökseen tai eron jälkeen. Erotilanteen voidaan katsoa olevan erityisesti naiselle potentiaalisesti vaarallinen, sillä se nostaa naisen riskin tulla surmatuksi jopa kymmenkertaiseksi, verrattuna parisuhteen aikana tapahtuviin tappoihin (Hautanen 2017, 121; October 2018; Karhuvaara, Kaitue & Ruuhilahti 2013, 12–13). Riski väkivallan kohteeksi joutumiselle on korkea etenkin tilanteissa, joissa väkivallan tekijä on ollut hyvin kontrolloiva (Haselschwerdt, Hardesty & Hans 2011, 1698; THL 16/2023, 42). Naisen aloitteesta tapahtuva ero voi olla miehelle hyvin loukkaava kokemus. Tällöin miesten tunnereaktiot liittyvät kiukkuun ja turhautumiseen siitä, etteivät he saa tavata lastaan riittävän usein, tai pelkoon, että he menettävät yhteyden lapseensa. Miesten tunnetason reagointi voi johtua myös siitä, että he kokevat tulleen kohdelluksi epäoikeudenmukaisesti yleensä entisen puolison, mutta myös viranomaisten taholta. (Nyqvist 2006, 99.)

Kiiskan (2011) avioerotutkimuksessa (N=547) runsas puolet piti avioliiton päättymistä vaikeana ja vain joka kymmenes ajatteli eron olleen helppo. Kaksi kolmas-

osaa koki myös olleensa ahdistunut avioeron aikana. Erityisesti yhteisen lapsen tilanne aiheutti syyllisyyttä puolella vastaajista, koska he kokivat lapsen kärsivän erosta. Vaikka tutkimukseni näkökulma painottuu vanhempien erokokemukseen, on tärkeää huomioida, että ero on kriisi myös lapselle (Riggio 2004; Portes, Brown, Saylor & Sekhon 2006; Kelly 2008;). Lapsen sopeutuminen eroon riippuukin vanhempien kyvystä huomioida lapsen tarpeet oman kriisinsä keskellä (Amato, Kane & James 2011; Di Stefano & Cyr 2014).

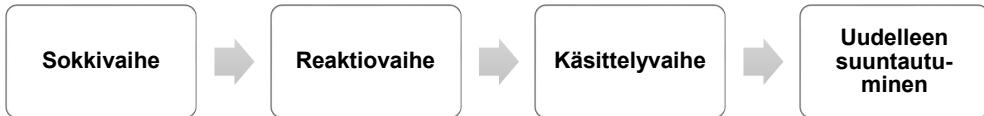
Vanhemmalla eroon liittyvän kriisin käsittelyyn vaikuttavat eron aiheuttamat syyt. Toisinaan osapuolten käsitykset eron syistä voivat olla varsin erilaiset. Useimmiten eronneet syyllistivät suhteen päättymisestä enemmän entistä puolisoaan kuin itseään (Kiiski 2011, 226). Äkillinen psyykkinen kriisi, kuten parisuhteen päättymisen ja ero, horjuttaa yksilöllisiä voimavaroja heikentäen sopeutumiskykyä (Frisby ym. 2012, 716; Symoens ym. 2014, 198–199; Williamson ym. 2016, 1121). Alkavan huoltoriitatematikan kannalta on hyvä huomioida, miten erontilanteen aiheuttama stressi liittyy myös vanhemmuuden tehtävien uudelleenjakoon ja vastuun lisääntymiseen (ks. Amato 2000). Lisäksi emotionaalisen ja taloudellisen tuen menetys sekä konfliktitilanteen syntyminen entisen puolisoon lisäävät kuormitusta. Castrén (2009b, 29–30) onkin kuvannut eroa ristipaineena, johon sisältyy kaksi vastakkaista odotusta liittyen yksilön eheytymiseen ja vastuulliseen vanhemmuuteen.

Vanhemman kyvyn prosessoida erotilannetta ja eron jälkeistä vanhemmuutta on havaittu ennustavan nopeampaa toipumista (Quinney & Fouts 2004; Bourassa ym. 2017). Kuitenkin eroprocessoinnin tavat ovat yksilöllisiä. Siinä missä yksi hakee tukea sosiaalisten suhteiden kautta, voi toiselle olla helpottavampaa vetäytyä omiin oloihin toipuakseen. Toisinaan ero voi olla vanhemmalle niin kipeä kokemus, että sen haluaa unohtaa kokonaan. Osa haluaa päästä nopeasti eteenpäin esimerkiksi uuden parisuhteen avulla. Vanhempi saattaa katkaista kaikki siteet lapseensa, joka kipeästi muistuttaa koetusta menetyksestä. Näissä tilanteissa on riskinä, että ero jää käsittelemättä, mikä altistaa myöhemmälle oireilulle.

Toisinaan ero voi seurata mukana pitkään, riippuen siitä, missä perheen elinkaarren vaiheessa ero on tapahtunut. Eron negatiiviset vaikutukset näkyvät somaattisina sairauksina, masennuksena, stressinä, pelkona sekä itsetunnon laskuna (Bracke ym. 2010, 224; Isometsä 2011, 23). Mikäli ero on tullut eteen yllättäen, laukaisee se meissä kriisireaktion, joka on luonnollinen keino sopeutua kestävämpään ja äkilliseen kuormitukseen. Kriisireaktio (kuvio 4.) etenee alun sokkivaiheen kautta reaktiovaiheeseen, käsittelyvaiheeseen ja lopulta uudelleen suuntautumisen vaiheeseen, kun kriisi on onnistuneesti työstetty (Henriksson ym. 2024). Eron tarkastelu kriisiteorian²⁰ kautta on perusteltua, koska eron on todettu olevan selvä riski psyykki-

²⁰ Kriisiteoria on Johan Cullbergin (1973) kehittämä teoria psyykkisen kriisin vaiheista ja niiden etenemisestä (ks. myös Cullberg 2006).

selle hyvinvoinnille (Bevino & Sharkin 2003, 83; Isometsä 2011, 23; Cohen & Finzi-Dottan 2012; Symoens ym. 2014, 198–199). Psykkisen hyvinvoinnin vaarantuesssa äkillisessä koettelemuksessa, keho toimii psykofyysisenä kokonaisuutena reagoiden uhkaan kriisiteorian mukaisesti. Reagointi kriisiin on kuitenkin aina yksilöllistä. Erityisesti työstämättömän eron on katsottu olevan yhteydessä hyvinvoinnin heikentymiseen (Cohen & Finzi-Dottan 2012, 595).

Kuvio 4. Kriisin vaiheet kriisiteorian mukaan (Cullberg 1973).

Tarkasteltaessa parisuhteen päättymistä kriisiteorian kautta, saamme enemmän ymmärrystä sen vaikutuksesta hyvinvointiin. Kriisin sokkivaihe alkaa heti laukaisevan tilanteen tapahtuessa. Sokkivaiheessa tapahtuneen torjumisen sekä kieltäminen ovat yleisiä minän suojautumiskeinoja. Ihminen pystyy tällöin pysymään yllättävänkin toimintakykyisenä ja näennäisesti tyynenä. Sokkivaiheessa keskeisin tarve on saada kokea konkreettista turvallisuutta. Sokkivaihetta seuraa reaktiovaihe, kun välitön uhkatilanne on ohitettu. Tällöin henkilö alkaa vähitellen käsittämään, mitä on tapahtunut, yrittäen muodostaa käsitystä muuttuneesta todellisuudesta. Reaktiovaiheessa käynnistyvät tapahtumaan liittyvät toistumisilmiöt, jotka voivat näkyä psykosomaattisena oireiluna kuten univaikeuksina, ahdistuneisuutena ja toistuvina muistikuvina tapahtuneesta. Reaktiovaiheessa voi esiintyä myös syyttelyä ja loukkaavaa käyttäytymistä muita kohtaan. Keskiöön nousee toistuva tarve tulla kuulluksi ja välitetyksi, sillä tapahtuman toistuva läpikäynti on osa toipumista edistävää prosessia. (Cullberg 2006; Henriksson ym. 2024.)

Kriisiteoriassa kriisin käsittelyvaihe kestää yleensä muutamista kuukausista vuoteen. Tapahtunut aletaan vähitellen ymmärtää todeksi, eikä sitä enää torjuta tai kielletä. Vaiheeseen liittyy surutyö, kun tapahtuman aiheuttamia menetyksiä ja muutoksia käydään läpi. Oman vihan, pettymyksen ja surun tunteita on tärkeä työstää. Näiden lisäksi on tärkeää tukea ihmisen itsenäisyyttä ja tulevaisuuteen suuntautumista, mikä vahvistaa yksilön elämänhallinnan tunnetta. Viimeisenä vaiheena kriisiteoriassa on uudelleen suuntautuminen, jolloin tapahtuma jäsenyy osaksi elämänkulkua ja minuuden kokemusta. Tapahtunut ei kuluta enää voimavaroja vaan on saattanut jopa lisätä niitä. Toipuminen ei kuitenkaan ole aina suoraviivaista, sillä esimerkiksi uudet menetykset tai aiemmasta menetyksestä muistuttavat tilanteet voivat edelleen aktivoida oireilua. Pääsääntöisesti henkilö kuitenkin pystyy jo uudelleen suuntautu-

misen vaiheessa keskittymään enemmän tulevaisuuteen sekä luottamaan selviytymiseensä. (Cullberg 2006; Henriksson ym. 2024.)

Cullbergin (1973) kehittämää kriisiteoriaa on hyvä tarkastella myös kriittisesti. Sen voidaan nähdä yksipuolistavan tapahtuneen syvyyttä ja merkitystä, sillä kriisin kokemus ja käsittely ovat aina yksilöllisiä. Kriisi ei myöskään välttämättä etene lineaarisesti vaihe vaiheelta eteenpäin. Kriisin kokenut saattaa jäädä johonkin kriisin vaiheeseen pidemmäksi aikaa. Vaiheet voivat olla myös osittain päällekkäisiä, tai henkilö voi liikkua eri vaiheiden välillä tai jumiutua. Osa ei välttämättä pysty lainkaan uudelleen suuntautumiseen eron jälkeen ja hyväksymään eroa. Kriisiteoria ei huomioi erikseen, miten yksilölliseen toipumiseen vaikuttavat lisäksi koetun kriisin luonne ja kesto, persoonallisuuden piirteet, sosiaalinen tuki ja henkilön oma resilienssi (esim. Wilson 2004, 9; Calhoun ym. 2022).

Tutkimusnäyttö on kuitenkin teoreettisista eroista huolimatta samansuuntaista sen suhteen, miten työstämätön sekä konfliktoitunut ero nähdään mielenterveyttä horjuttavana riskitekijänä, ja joka vaikuttaa vanhemman kautta myös lapseen (Booth & Amato 2001, 200; Puura 2016, 89). Erosta katkeroituminen voi pahimmillaan estää yhteistyön lapsen asioissa kokonaan. Tämän vuoksi varhain annettu ja oikein kohdennettu tuki voidaan nähdä lapsiperheen erossa yhtenä keskeisenä perheenjäsenten mielenterveyttä suojaavana tekijänä (Hämäläinen 2010, 43–44; Castrén ym. 2019, 356; Nurmela & Kaittila 2019).

Erosta ei kuitenkaan välttämättä seuraa vain kielteisiä vaikutuksia. Hyvin työstetty ero voi toimia askeleena uudelle suunnalle elämässä (Amato 2000, 1273). Post-traumaattisessa kasvussa mielenterveyttämme ja minuuden kokemusta uhannut kriisi kääntyykin tapahtuneen onnistuneen käsittelyn jälkeen vahvuudeksi. Eroon ja alkavaan huoltoriitaan liittyvän kriisin onnistunut työstäminen voi siis toimia psyykkistä kestävyttämme, resilienssiä²¹ lisäävänä tekijänä. (Bevino & Sharkin 2003, 82; Frisby ym. 2012; Rajan-Rankin 2014; Joutsenniemi & Lipponen 2015; Lipponen 2020.) Post-traumaattisen kasvun vaikutukset heijastuvat yksilön sopeutuvuutena, optimismin ja resilienssin lisääntymisenä sekä käyttäytymisen ja identiteetin positiivisina muutoksina. Käyttäytymisen ja identiteetin muutokset näkyvät omien voimavarojen tunnistamisena, uusien mahdollisuuksien näkemisenä sekä sosiaalisten suhteiden lähentymisenä. Parhaiten post-traumaattista kasvua ennakoii nuori ikä, naisukupuoli, sosiaalisen tuen saanti, aktiivinen selviytymiskeinojen käyttö, uskonnolli-

²¹ Resilienssillä tarkoitetaan mielen joustavuutta, kestävyyttä ja myönteistä pärjäämistä vastoinkäymisistä huolimatta. Resilienssi on luonnollisesta sopeutumiskyvystä nouseva ilmiö, joka ylläpitää toimintakykyämme kohdatessamme epävarmuustekijöitä tai vastoinkäymisiä. Resilienssin kehittymistä tukee parhaiten lämmin ja vahva ihmissuhde ainakin yhden aikuisen kanssa. (Rajan-Rankin 2014; Joutsenniemi & Lipponen 2015.)

suus ja optimistinen asenne tulevaisuuteen. (Vázquez, Pérez-Sales & Ochoa 2014; Lipponen 2020.)

Rakentavana erona voidaan pitää tilannetta, jossa kumpikin osapuoli haluaa erota (esim. Vidgren 1993). Tällöin molemmat hyväksyvät sekä omansa että toisen osuuden liiton epäonnistumiseen, jolloin eroprosessissa on helpompi edetä. Mikäli toinen osapuoli vastustaa eroa, ajautuu tilanne herkemmin huoltoriidaksi (Auvinen 2006, 62). Rakentavan eron elementtejä voi esiintyä eron eri vaiheissa. Pariskunta voi erota yhteisestä päätöksestä, mutta uuden kumppanin tullessa mukaan kuvioon, voi toisen osapuolen yhteistoimintakyky heikentyä. Taustalla voi olla oma, käsittelemätön hylätyksi tuleminen tunne, ja toisen osapuolen uuden kumppanin myötä eron lopullisuus tulee kohdattavaksi. Kun eroon liittyvää kriisiä lähestyy menetyksen näkökulmasta, on ymmärrettävää, että ero aiheuttaa epäonnistumisen ja pettymyksen tunteita. Alun ihastuminen ja rakkaus eivät kantaneetkaan. Eron myötä tapahtuva menetys herättää myös pelkoja omasta selviytymisestä, jaksamisesta ja murentaa elämän ennakoitavuutta.

Kiiskan (2011) tutkimuksessa suurin osa oli lopulta tyytyväisiä avioliiton purkamiseen. Erityisesti erossa aloitteellisena olleet osapuolet selviytyivät paremmin. Myös lasten asumisjärjestelyt vaikuttivat erossa selviytymiseen, ja lasten kanssa asuminen ilmeni hyvänä eroselviytyvyytenä. Erosta selviytymistä edistivät coping-keinot, kuten tulevaisuuteen suuntautuminen, eron työstäminen yksin ja sosiaalinen tuki. Vain harva turvautui ammattiapuun, mitä saattaa selittää toimintamalli, jossa ongelmista yritetään selvitä ensin itse, sen jälkeen sosiaalisen tuen avulla ja vasta lopuksi ammattiavun keinoin.

Kahden vuoden seurannassa eron aiheuttama stressi heikensi mielenterveyttä erityisesti vähemmän koulutetuilla henkilöillä sekä niillä, joiden kiintymyssuhdetyyli oli välttelevä tai ahdistunut. Näillä henkilöillä oli pelkoja läheisyyden suhteen ja mahdollinen uusi suhde nähtiin uhkana. Nämä henkilöt eivät olleet myöskään panneet eroaan alulle. (Cohen & Finzi-Dottan 2012, 595.) Erolla on todettu olevan vähemmän kielteisiä vaikutuksia, kun henkilön sosiaaliset taidot, itsetunto ja selviytymiskeinot ovat vahvat ja henkilöllä on hyvä sosiaalinen tukiverkosto (Amato 2000). Myös toimivien coping-keinojen käyttö, kuten altruismi, ennakointi, itsehavainnointi, liittyminen toisiin, itsevarmuus sekä huumori, ovat yhteydessä hyvään sopeutuvuuteen (Lönnqvist 2024, 137). Sen sijaan eronneen henkilön matala resilienssi on yhteydessä depression, surullisuuteen, vihaan ja kateuden kokemukseen (Frisby ym. 2012, 719).

Useimmiten naisilla on laajempi sosiaalinen verkosto, kun taas miehet rakentavat sosiaalisen verkostonsa perheen varaan. Perheen hajotessa ero aiheuttaa miehelle enemmän stressiä hänen jäädessä vaille riittävää sosiaalista tukea (Quinney & Fouts 2004, 56; Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105.) Osittain kulttuuristen odotusten takia miehelle emotionaalisten tarpeiden ilmaisu, oman haavoit-

tuneisuuden näyttäminen ja avun pyytäminen voivat olla vaikeita asioita, mikäli tällainen käyttäytyminen koetaan epämiehekkääksi. Perinteinen miehen malli voi olla hyvin ahdas ja maskuliininen. Eron liittyvää häpeää, epävarmuutta ja avun tarvetta saatetaan peitellä leimautumisen pelossa. Tunteet näyttävä nainen koetaan useimmiten herkkänä ja feminiinisenä, mutta tunteensa näyttävää miestä saatetaan pitää itsekontrollinsa menettäneenä. (Nyqvist 2006, 92–93.)

Thomas Leopold & Matthijs Kalmijn (2016) tarkastelivat lapsiperheen eroa ja havaitsivat, että eron vaikutus oli sitä suurempi, mitä nuorempi lapsi oli. Äideillä ero vaikutti taloudellista tilannetta heikentäen ja tämä vaikutus oli selkeimmin nähtävissä vuoden kuluttua erosta, mutta poistui kokonaan, kun erosta oli kulunut kuusi vuotta. Vastaava tulos eron negatiivisemmasta vaikutuksesta naisten taloudelliseen tilanteeseen on saatu myös muissa tutkimuksissa (Airio 2014; Leopold 2018). Naisilla taloudellisen tilanteen heikentymiseen vaikuttaa se, että he ovat miehiä useammin lähivanhempina tai yksinhuoltajina (Airio 2014).

Erolla on taloudellisen tilanteen lisäksi myös muita sukupuolistuneita vaikutuksia. Miehillä ero aiheuttaa naisia useammin heikentyntä hyvinvointia (Shor ym. 2012), masennusta (Sbarra & Borelli 2019), kuolleisuutta, jonka voidaan katsoa olevan yhteydessä eron (Sbarra, Law & Portley 2011; Berntsen & Kravdal 2012; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105; Sbarra & Borelli 2019), tyytymättömyyttä huoltajuusjärjestelyihin (Nyqvist 2006, 158; Bauserman 2012) ja suurempaa yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytyneisyyden kokemusta (Dykstra & Fokkema 2007). Eron jälkeen miesten painoindeksi nousi enemmän neljän seuraavan vuoden ajan, mutta ero ylipäättään lisäsi painoa sekä naisilla että miehillä (Mata ym. 2018). Suomessa miesten suurempi eron jälkeinen kuolleisuus selittyy onnettomuuksilla, väkivallalla ja sairauksilla, joilla on yhteys päihteiden käyttöön. Miesten suurempi kuolleisuusriski esiintyy selvästi neljä vuotta eron jälkeen, kun taas naisilla eron jälkeinen kuolleisuusriski esiintyy vain kuuden kuukauden ajan erosta. (Metsä-Simola & Martikainen 2013, 97.)

Kaiken kaikkiaan miehillä esiintyy naisia useammin hyvinvoinnin laajempaa heikentymistä heti eron jälkeen. Kuitenkin sukupuolten välinen ero tasaantuu, kun erosta on kulunut aikaa. (Leopold 2018, 790–791.) Sukupuolistuneet vaikutukset liittyvät osaltaan myös siihen, että miehet ovat naisia useammin etävanhempina eron jälkeen. Kun miehillä oli mahdollisuus säilyttää heti eron jälkeen kiinteä yhteys lapseensa ja jakaa huoltajuus tasapuolisesti, oli heidän emotionaalinen hyvinvointinsa selvästi korkeampi kuin niillä miehillä, joiden yhteys lapseen oli heikentynyt (Bokker, Farley & Bailey 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016).

Eron jälkeisessä sopeutumisessa vanhempien saama tuki lievitti vanhemmuuteen liittyvää stressiä sekä auttoi vanhempia olemaan enemmän emotionaalisesti läsnä lastensa kanssa (Portes ym. 2006). Erovanhemmat, jotka kokivat toistensa taholta vähemmän uhkaa ja enemmän toiselta saamaa tukea, toipuivat paremmin erosta ja

heillä esiintyi myös enemmän sitoutumista toisiinsa eron jälkeen (Frisby ym. 2012). Ero voi vaikuttaa myös positiivisesti autonomian tunteeseen, vaikka samanaikaisesti kokisikin mielialan laskua (Symoens ym. 2014, 199). Persoonallisuuden piirteillä, kiintymyssuhdetyylillä ja saadulla tuella on siis merkittävä vaikutus tapaan, jolla reagoimme kohtaamiimme ongelmiin. Siinä, missä yksi näkee ratkaistavan haasteen, toinen kokee ylitsepääsemättömän, lamaannuttavan esteen.

Kriisiteoria tuo vanhemman eroprosessin ja alkavan huoltoriidan kokemusten tarkasteluun ymmärrystä siitä, miten voimakkaasti kriisi saattaa vaikuttaa vanhemman kokemaan mielialaan ja elämänhallintaan. Kriisin keskellä kestävien päätösten tekeminen ja voimavarojen oikeanlainen keskittäminen ovat vaativia tehtäviä. Kuitenkin kriisiteoria myös normalisoi näitä tuntemuksia, joita elämäntilanteen myllerrykseen liittyy nähden ne vaiheena elämässä. Kriisiteoriaan sisältyy siten myös toivon näkökulma siitä, että tilanteesta voi selviytyä.

5.2 Vanhemman reagointi erokonfliktiin kiintymyssuhteiden näkökulmasta

Tarkasteltaessa parisuhteen päättymistä eroon kiintymyssuhdeteorian kautta, saadaan tarkempaa ymmärrystä siitä, mitä asioita eroprosessiin ja eron jälkeiseen vanhemmuuteen sekä alkavan huoltoriidan kokemukseen saattaa latautua. Näiden tarkastelu kiintymyssuhteiden kautta on perusteltua, sillä kiintymyssuhdetyyli vaikuttaa jo ennen eroa parisuhdedynamiikkaan (Chung 2014; Pedro ym. 2015; Martin ym. 2019; Wagner ym. 2020), ja minkä vuoksi osa ei pysty riittävällä tasolla toipumaan erosta (Roberts ym. 2011) tai sopimaan asioista. Vanhemman kiintymyssuhdetyylillä on myös merkittävä vaikutus vanhemmuuden laatuun (Bifulco & Thomas 2013) ja ymmärrystä kiintymyssuhteiden tärkeydestä on painotettu lapsen huollosta päätetäessä (Forslund, Hammarlund & Granqvist 2021).

Toimiva eron jälkeinen yhteistyövanhemmuus perustuu pitkälti jaetulle yhteisymmärrykselle lapsen tarpeista (Amato ym. 2011; Terävä & Böök 2019). Konflikti taas on vastakohta yhteisymmärrykselle. Konfliktit voivat liittyä resursseihin, arvoihin, tunteisiin ja reagoitintapoihin. Ne voivat olla syvästi periaatteellisia taikka hetkessä syntyviä. Osa konflikteista on avoimia, helposti havaittavissa olevia, kun taas osa on piilotettuja, pinnan alla väreileviä jännitteitä. Useimmiten konflikti syntyy, kun koemme jonkun henkilön, asian tai tilanteen uhkaavan meitä sekä tapaamme olla ja ajatella. (Vogl-Bauer 2010; Wright & Craig 2010.)

Konflikteja aiheuttavat yksilölliset luonteenomaisuudet, kuten temperamentti, arvot, tavoitteet, stressi ja halu itsenäisyyteen sekä ihmissuhteisiin liittyvät seikat, kuten toisten käyttäytymisen tunnistaminen, kommunikaatio, oma käyttäytyminen ja aiemmista vuorovaikutuskokemuksista johtuvat syyt. Lisäksi konflikteja syntyy myös asioista, jotka ovat monisyisiä tai epäselviä. Ihmissuhteisiin liittyvien konflik-

tien taustalla vaikuttavat merkittävimpinä syinä epäluottamus toista osapuolta kohtaan ja toisen käyttäytymisen tulkintaan liittyvät syyt. (Wall & Callister 1995; Pehrman 2011, 46; Kobak & Bosmans 2019.) Esimerkiksi erotilanteessa entisen puolison muuttunut käytös aiheuttaa stressiä ja voi laukaista konfliktin (Saini 2012).

Eroon liittyvät konfliktit aktivoivat myös kiintymyssuhdetarpeitamme. Kiintymyssuhdeteorian kehitti John Bowlby (1969), minkä jälkeen Mary Ainsworth (1978) jatkoi kiintymyssuhdeteorian tutkimista. Kiintymyssuhdemallit syntyvät lapsuuden hoivasuhteessa saatavan kokemuksen perusteella ja ne ovat pääsääntöisesti pysyviä lapsuudesta aikuisuuteen. Kiintymyssuhdemielikuvat muodostuvat kehityksen myötä yleistyneeksi malliksi itsestä ja toisista, ohjaten ihmissuhteisiin liittyviä ajatuksia ja käyttäytymistä (Korja 2019). Kiintymyssuhdemallit jaotellaan turvalliseen sekä turvattomiin kiintymyssuhdemalleihin, joihin kuuluvat välttelevä, ristiriitainen (ambivalentti) ja organisoitumaton malli. Parisuhdekontekstissa turvattomia kiintymyssuhdemalleja kuvataan myös rinnakkaiskäsitteillä, jotka luokitellaan useimmiten ahdistuneeksi tai takertuvaksi sekä vältteleväksi tai etäännyttäväksi malliksi. (Schacter, Gilbert & Wegner 2012, 456–461; Kauppi & Takalo 2014; Martin ym. 2019; Sbarra & Borelli 2019.)

Turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsen kasvuympäristö on ennakoitava ja hoivasuhteet ovat vastavuoroisia ja turvallisia. Lapsi voi vuorovaikutuksessa ilmaista kaikkia tunteita, ilman että hänen tarvitsee pelätä hylätyksi tukemista. Turvallisella kiintymyssuhteella on todettu olevan yhteys positiiviseen, sosiaaliseen että tiedolliseen kehitykseen (Sinkkonen & Kalland 2016, 76), kun taas turvattomalla kiintymyssuhdetyylillä on yhteys psykopatologiaan (Kobak & Bosmans 2019), heikompaan tunteiden säätelyyn (Mikulincer & Shaver 2019), matalampaan anteeksi-antokykyyteen (Guzmán-González ym. 2019), riskikäyttäytymiseen ja kohonneeseen riskiin sairastua stressiperäisiin sairauksiin (Pietromonaco & Beck 2019, 115).

Aikuisena turvallinen kiintymyssuhde ilmenee myönteisempänä minäkuvana, itseluottamuksena, tasapainoisuutena ja autonomisena toimintana, mikä mahdollistaa hyvien ihmissuhteiden luomisen. Ristiriitatilanteissa turvallisesti kiintyneet ovat avoimempia uudelle tiedolle, etsimään rauhoittavaa tietoa tehokkaammin ja muuttamaan tarvittaessa uskomuksiaan. Turvaton, välttelevä kiintymyssuhdemalli voi näyttäytyä aikuisuudessa etäisenä, älyllistävänä tai pidättyväisenä suhtautumisena muihin ihmisiin. (Kauppi & Takalo 2014.) Turvallisesti kiinnittyneet aikuiset ovat myös enemmän resilienttejä eli heillä on enemmän coping-keinoja vastoinkäymisiä kohdattaessa (Bifulco & Thomas 2013).

Kun koemme itsemme uhatuiksi, herää meissä luonnollisena reaktiona halu hakea yhteyttä läheisiin. Yhteyden hakeminen toisiin on keskeinen lajimme eloonjäämistä varmistava mekanismi (Zimmermann 1999). Jos olemme vaarassa menettää itselle tärkeän henkilön, saattaa kiintymyssysteemi hyperaktivoitua. Turvallisesti kiintynyt aikuinen kykenee etsimään ja vastaanottamaan tukea adekvaatisti. Stressi-

tilanteessa tuen, läheisyyden ja lohdutuksen pyytäminen tuntuvat luonnollisilta, koska henkilö on tottunut saamaan sitä aiemminkin turvallisten suhteiden kautta. Myös turvattomasti kiintyneen kiintymyssuhdekäyttäytyminen voimistuu stressitilanteessa, mutta ilmenee ahdistuneena takertumisena, pakonomaisuutena ja toisinaan aggressiivisena pyrkimyksenä hallita toista. Kiintymyssuhdekäyttäytyminen voi takertumisen sijaan näyttäytyä myös välttelevänä, jolloin ahdistuneisuutta yritetään kontrolloida välttelemällä siitä muistuttavia asioita ja henkilöitä. Tämä voi näkyä esimerkiksi keskittymällä vahvasti käytännön toimintaan, joka tähtää omien kiintymyssuhdetarpeiden tukahduttamiseen tai vaientamiseen. Turvattoman kiintymyssuhdemallin takertuva tai välttelevä toimintatapa voivat muodostua käyttäytymistyyliksi, joita aikuinen käyttää läheisissä ihmissuhteissa. Mikäli kiintymyssuhdekäyttäytyminen ei saa toisessa osapuolella aikaan lohduttavaa reaktiota ja yhteyden lisääntymistä, käynnistyy prosessi, johon kuuluvat yleensä vihainen protesti, takertuminen, masentuminen sekä epätoivon tunteet. Lopulta prosessi johtaa emotionaaliseen irrottautumiseen. (Zimmermann 1999; Johnson 2010; Roberson ym. 2011; Miller 2012; Saini 2012; Kauppi & Takalo 2014; Martin ym. 2019; Mikulincer & Shaver 2019; Sbarra & Borelli 2019.)

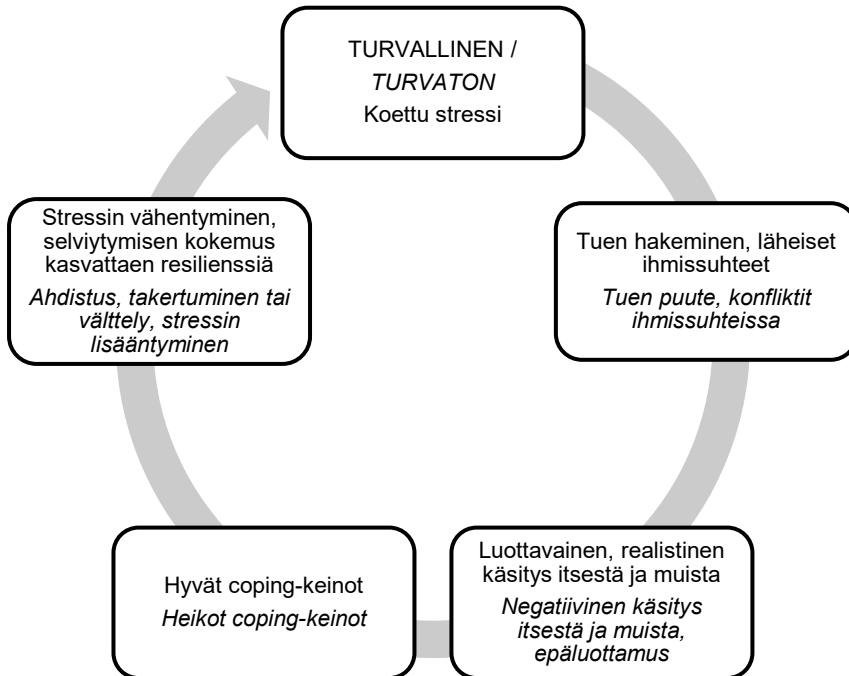
Kiintymyssuhdetyyli vaikuttaa siis:

- käsitykseemme itsestä
- käsitykseemme toisista
- parisuhteeseen
- vanhemmuuteen
- eron jälkeiseen sopeutuvuuteen

Kiintymyssuhteissa on havaittu myös sukupuolten välisiä eroja. Miehillä on todettu useammin välttelevää ja naisilla ahdistunutta kiintymyssuhdetyyliä parisuhteissa. Miehillä välttelevä kiintymyssuhdetyyli voi vähentää parisuhteeseen sitoutumista, mitä on selitetty sekä evoluution että kulttuuristen seikkojen näkökulmasta. Naisilla ahdistunut kiintymyssuhdetyyli tähtää maksimoimaan kiintymyksen osoitukset ja riippuvuuden, jotta kumppani pysyisi rinnalla. (Del Giudice 2019, 2.)

Emootioiden ja käyttäytymisen itsesäätelyyn vaikuttavat sekä kiintymyssuhdetyylimme että saamamme tilannevihjeet. Parisuhteen erotilanteessa ja alkavassa huoltoriidassa vanhempi joutuu kohtaamaan yksilöllisiä ja ihmissuhteiden välisiä haasteita. Hyvät coping-keinot, kyky käsitellä ja kohdata menetystä ja surua ennustavat parempaa eron jälkeistä sopeutuvuutta. (Frisby ym. 2012; Sbarra & Borelli 2019.) Resilientti henkilö pystyy tilannevihjeiden avulla rakentamaan adaptiivisen, joustavan toimintamallin, johon hän käyttää tarkoituksenmukaisia coping-keinoja (kuvio 5.). Sen sijaan dysfunktionaalisen kiintymyssuhteen omaavalla henkilöllä

reagointi voi tapahtua äkillisesti ja tunnepitoisesti. Tunteiden heikko integraatio aiheuttaa lisäksi oman käyttäytymisen ymmärtämiselle haasteita. (Zimmermann 1999; Bifulco & Thomas 2013.)

Kuvio 5. Turvallisen ja turvattoman kiintymyssuhdetyylin mukainen reagointi stressitilanteessa (Zimmermann 1999; Johnson 2010; Roberson ym. 2011; Miller 2012; Saini 2012; Bifulco & Thomas 2013; Kauppi & Takalo 2014; Martin ym. 2019; Sbarra & Borelli 2019).

Ihmissuhteisiin liittyvien ristiriitojen ja konfliktien onnistunut ratkaisu vaatii riittävästä mentalisaatiokykyä. Mentalisaatiokyvyn käsitteen kehitti Peter Fonagy (1991) ja mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä tarkastella ja huomioida mielen tiloja sekä itsessä että toisissa. Patrick Luyten kollegoineen (2011) on kuvannut mentalisaatiota neljällä eri ulottuvuudella, jotka ovat 1) tiedostamaton automaattinen ja tiedostettu säädeltävä mentalisaatio, 2) itseensä fokuoitunut, omia tunteita ja ajatuksia tavoitteleva sekä toiseen fokuoitunut, toisen tunteita ja ajatuksia tavoitteleva, 3) kognitiivinen eli ajatteluun ja affekteihin eli tunteisiin orientoituva sekä 4) sisäiseen, kuten mieleen tai ulkoiseen, kuten ilmeisiin ja eleisiin fokuoiva mentalisaatio. (Kalland 2014; Luyten ym. 2017.)

Toimiva mentalisaatio edellyttää kykyä empatiaan. Hyvässä mentalisaatiokyvyssä yksilö kykenee pohtimaan erilaisia ajatuksia, tunnetiloja, kuvitelmia sekä uskomuksia, mikä toimii ihmissuhteissa suojaavana tekijänä. Hyvä mentalisaatiokyky mahdollistaa tunteiden adekvaatin säätelyn, vastuun ottamisen omista teoista sekä

on yhteydessä sosiaaliseen herkkyyteen ja sosiaalisiin taitoihin (Bateman & Fonagy 2014; Kalland 2014). Mentalisaatiokyky alkaa kehittyä varhaisessa vuorovaikutuksessa ja vanhemman hyvä mentalisaatiokyky näkyy lapsen pitämisenä mielessä. Tällöin vanhempi osaa ja haluaa pohtia lapsen tunnetta ja kokemusta sekä käsitellä omia tarpeita lapsen tarpeista erillisinä. Mentalisaatiokyky voikin kehittyä optimaalisesti vain turvallisessa kiintymyssuhteessa. (Fonagy & Target 1997; Bateman & Fonagy 2014; Pajulo, Salo & Pyykkönen 2016, 83; Luyten ym. 2017.)

Kaltoinkohtelevan vuorovaikutuksen on todettu sammuttavan lapsen mentalisaatiokyvyn kehittymisen. Mentalisaatiokyvyn vahingoittuminen voi näkyä siten, ettei henkilö kykene lainkaan mentalisaatioon, tai hän kykenee siihen heikosti taikka väärityneesti. Henkilö saattaa myös käyttää mentalisaatiota väärin, kuten manipuloidakseen toisia. Vahingoittunut mentalisaatiokyky on yhteydessä ihmissuhteissa ja elämänhallinnassa ilmeneviin ongelmiin sekä psyykkisiin häiriöihin, kuten persoonallisuushäiriöihin. Mentalisaation käyttö voi myös tilapäisesti heiketä, kun kohtaamme äkillisen kriisin tai voimakkaan emotionaalisen stressitilanteen. (Fonagy & Target 1997; Bateman & Fonagy 2014; Chiesa & Fonagy 2014; Kalland 2014; Pajulo ym. 2016, 85; Hertzmann ym. 2017.)

Patricia Roberson kollegoineen (2011) on tarkastellut eron jälkeistä vanhemmuutta kiintymyssuhteiden näkökulmasta löytäen kolme erilaista erovanhemmuuden mallia. Nämä ovat tasapainoinen, konfliktoitunut ja vieraantunut tai irrottautunut erovanhemmuuden malli. Tasapainoisessa erovanhemmuudessa vanhemmalla oli turvallinen kiintymyssuhdemalli, kun taas konfliktoituneella vanhemmalla kiintymyssuhdemalli oli ahdistunut–ambivalentti. Vieraantuneen tai irrottautuneen vanhemman kiintymyssuhdetyyli oli välttelevä. Tasapainoinen erovanhemmuus ilmeni kummankin vanhemman kykynä toimia yhteistyössä lapsensa asioissa ja kumpikin vanhempi oli emotionaalisesti lapsen saatavilla. Vanhempien keskinäinen kommunikaatio oli toimivaa, joustavaa, ja heillä oli selkeät rajat.

Konfliktoitunut erovanhemmuus näkyi keskinäisen kommunikaation vaikeutena ja vihamielisyytenä. Konfliktoituneen tilanteen katsotaan käynnistyvän eron aiheuttamasta stressistä, jolloin kiintymyssuhdesysteemi aktivoituu. Kun aiemmin parisuhteessa saatavilla ollutta puolisoa ei olekaan mahdollista saavuttaa, aiheuttaa se ahdistuneisuutta ja konflikteja. Lapsen kohdalla konfliktoitunut erovanhemmuus voi johtaa emotionaaliseen poissaoloon sekä epäjohdonmukaisiin sääntöihin ja kuriin lasta koskien. Konfliktoituneella erovanhemmalla on monesti vaikeus määritellä omaa vanhemmuuden roolia. Vanhemman on myös vaikea käsitellä ja surra puolison menetystä, jonka vuoksi heidän on vaikeaa erottaa puolison ja vanhemman rooleja toisistaan. (Roberson ym. 2011.)

Vieraantuneen tai irrottautuneen erovanhemmuuden mallissa vanhempi ei pysty hallitsemaan eroon liittyviä tunteita ja konfliktia, jolloin tapahtuu vetäytyminen. Tunnepitoiset vuorovaikutustilanteet aiheuttavat ahdistuneisuutta ja emotionaalisten

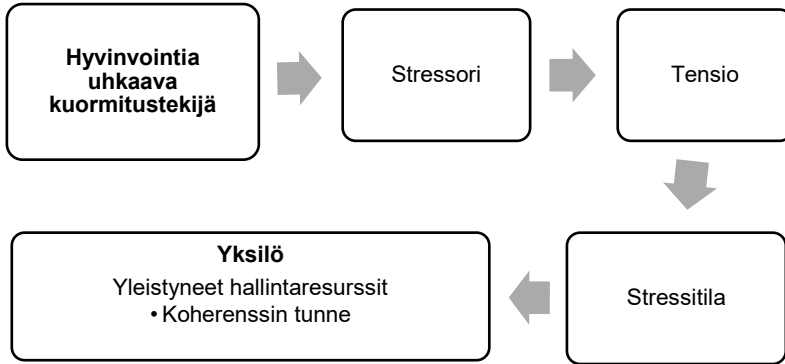
tunteiden ilmaisua yritetään voimakkaasti vältellä. Erovanhemmuudesta irrottautuminen voi tapahtua myös toisen vanhemman toimesta, jolloin yhteys lapseen uhkaa sammua. Etenkin etävanhemmat ovat kokeneet lähivanhemman hankaloittavan omaa vanhemmuuttaan. (Roberson ym. 2011.)

Myös Michael Saini (2012) on tarkastellut korkean konfliktin huoltoriitoja kiintymyssuhteiden näkökulmasta ja luokitellut näkyvien riitojen ilmenevän vihamielisyytenä sekä juuttumisena erilaisiin päähänpintymiin. Näkyviä riitoja aiheuttavat emootioiden nouseminen pintaan. Korkean konfliktin huoltoriidat voivat olla myös kätkeytyjä, mitkä kumpuavat menetyksen ja hylätyksi tulemisen peloista. Mikäli vanhemmilla on pitkäkestoisia ja vakavia erimielisyyksiä, lisäävät ne myös lapsen turvattomuutta sekä häiriöiden riskiä, vaikka lapsi kokisikin vanhemmat erikseen turvallisina. (Saini 2012; Sinkkonen & Kalland 2016, 79; Sinkkonen 2020, 49.)

Kun tarkastelemme vanhemman eroprosessia ja alkavaa huoltoriitaa kiintymyssuhdeteorian kautta, auttaa se havaitsemaan, miten vanhemman reagointia saattaa voimakkaasti ohjata turvallisuuden tai turvattomuuden kokemus. Mikäli vanhempi kokee voimakasta uhkaa tai turvattomuutta, on myös lapsen asioiden hoitaminen yhteistyössä haastavampaa. Reagointi voi näkyä esimerkiksi välttelynä, jyrkkyytenä tai joustamattomuutena. Vanhemman kiintymyssuhdetyyli liittyy myös siihen, miten avoimesti vanhempi kykenee jakamaan kokemustaan, hakemaan apua ja ottamaan tarjottua tukea vastaan.

5.3 Salutogeeninen malli, koherenssin tunne ja sen merkitys stressaavissa elämäntapahtumissa

Erokriisin ja alkavan huoltoriidan vastapainona on aiheellista kiinnittää huomiota myös siihen, mikä auttaa lisäämään elämänhallinnan tunnetta. Tämän takia yhtenä tutkimustani ohjaavana teoriana toimii salutogeeninen malli, jonka on kehittänyt Aaron Antonovsky (1923–1994). Mallissa on keskeistä elämänhallinnan teema eri hallintamekanismeineen (kuvio 6.). Antonovskyn mielenkiinnon kohteena oli tutkia, mitkä ovat hyvinvointiimme vaikuttavia tekijöitä ja miten hyvinvointia voi lisätä. Salutogeeninen malli onkin vastakohta patologiselle tulokulmalle, sillä se tarkastelee ihmistä kokonaisuutena, eikä yksipuolisesti terve–sairas-dikotomian kautta. (Raitasalo 1996; Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Silvennoinen ym. 2014; Joseph & Sagy 2016; Mittelmark & Bauer 2016.)

Kuvio 6. Salutogeeninen malli (Antonovsky 1979; Antonovsky 1990).

Yksilöiden elämässä on tyypillisesti läsnä samanaikaisesti sekä voimaannuttavia että kuormittavia asioita. Kuitenkin reagoititapa kuormittaviin asioihin määrittää, muuttuuko kuormittava asia haitalliseksi stressoriksi tai krooniseksi stressitekijäksi. Antonovsky (1990) määrittelee stressoriksi ärsykkeen, joka muuttuu vaatimukseksi, johon yksilöllä ei ole välittömästi käytettävissä olevaa sopivaa ratkaisua. Stressorien aiheuttamaa stressitilannetta Antonovsky kutsui tensioksi. Tensio ei välttämättä ole hyvinvointia negatiivisesti heikentävä, mikäli yksilö pystyy ratkaisemaan tilanteen nopeasti ja tehokkaasti. Hyvinvointia heikentäväksi tensio muuttuu silloin, kun yksilön keinot hallita stressiä ovat heikot. (Raitasalo 1996; Volanen ym. 2007, 433–434.)

Yksilö pystyy vastustamaan tensiotilaa, kun hänen yleistyneet hallintaresurssit ovat toimivia. Yleistyneisiin hallintaresursseihin kuuluviksi Antonovsky (mt.) luokitteli yksilön fyysiseen ja psyykkiseen kapasiteettiin sekä myös taloudelliseen ja kulttuurisiin tekijöihin kuuluvia asioita. Näitä ovat muun muassa materiaaliset resurssit, tieto ja älykkyys, minäkäsitys, selviytymiskeinot, sosiaalinen tuki, sitoutuminen ja yhteenkuuluvuuden tunne suhteessa yhteisöön ja omiin juuriinsa. Minäkäsityksessä Antonovsky korosti integroituneen ja joustavan egon merkitystä tensioiden ratkaisussa. Lisäksi Antonovsky liitti yleistyneisiin hallintaresursseihin kuuluviksi myös uskonnon ja filosofian, kuten esimerkiksi niiden kautta vastausten löytämisen kysymyksiin elämän tarkoituksesta. Kun yksilöllä on riittävät yleistyneet hallintaresurssit käytössään, ovat elämässä kohdattavat tensiot enemmän hallittavia, eivätkä ne uhkaa hyvinvointia. Tämä auttaa koherenssin eli elämänhallinnan tunteen muodostumisessa ja ylläpidossa. (Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Idan, Eriksson & Al-Yagon 2016, 57–58; ks. myös Lindberg, Nygård & Nyqvist 2018.)

Antonovsky kehitti salutogeeniseen malliin lisäksi koherenssin tunne -käsitteen, joka hänen mukaansa on universaali, sukupuolesta, sosioekonomisesta asemasta

taikka kulttuurista riippumaton. Koherenssin tunne ilmentää onnistunutta tension eli stressitilan käsittelyä ja on keskeinen käsite salutogeenisessä mallissa. Koherenssin tunne pitää sisällään ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden käsitteet. Ymmärrettävyyden kokemisessa keskeistä on, että sisäiset ja ulkoiset ärsykkeet ovat jäsentyneitä, ennustettavissa tai selitettävissä olevia. Ymmärrettävyys luo elämälle ennustettavuutta kaoottisuuden sijaan. Hallittavuudessa yksilöllä on käytössä voimavaroja kohdata stressorien aiheuttamia vaatimuksia ja yksilö kokee voivansa vaikuttaa asioihin. Mielekkyys liittyy vaatimusten kokemisena sopivina haasteina, joihin yksilö pystyy sitoutumaan. Mielekkyyteen kytkeytyvät vahvasti motivaationaaliset tekijät. Haluamme tavoitella sellaisia asioita, jotka koemme itsellemme tärkeiksi. Terveellä ihmisellä onkin luontainen pyrkimys hyvinvointiin ja mielen sisäiseen tasapainoon. Koherenssin tunne vaatii kaikkien osatekijöiden –ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden – olemassaoloa. (Antonovsky 1979; Raitasalo 1996; Cohen & Dekel 2000, 469; Volanen ym. 2004; Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Silventoinen ym. 2014; Mittelmark & Bauer 2016.) Antonovskyn koherenssin tunne -käsite sisältää paljon vastaavuutta myöhemmin esille nousseiden käsitteiden, kuten resilienssin, psyykkisen hyvinvoinnin ja minäpystyvyyden kanssa (Ristkari ym. 2008).

Kun yksilöllä on voimakas koherenssin tunne, tunnistaa hän konfliktin läsnäolon, minkä lisäksi hänellä on joustavia, resiliентtejä toimintamalleja kohdata ja ratkaista stressiä aiheuttavia tilanteita, kuten ristiriitoja (Bevino & Sharkin 2003). Koherenssin tunne kehittyy jo lapsuudessa, ollen voimakkain niillä, jotka kokevat lapsuudenperheensä turvalliseksi ja joiden lapsuudenperheessä on esiintynyt vain vähän jännitettä vanhempien parisuhteessa (Silventoinen ym. 2014, 1951). Kuitenkin koherenssin tunteella on tapana voimistua iän myötä selviytymiskeinojen kasvaessa (Eriksson & Lindström 2005, 463). Voimakas koherenssin tunne vastaa yleisimmin käytettyä coping-käsitettä, jossa keskeistä ovat toimivat itsesääätely- ja sopeutumiskeinot. Kuitenkin on tärkeää ymmärtää, että voimakas koherenssin tunne on enemmän kuin vain yksittäisen coping-keinon onnistunut käyttö, eikä se ole sidottu vain yksittäiseen resurssiin tai tilanteeseen. (Antonovsky 1993a; Antonovsky 1993b.)

Voimakas koherenssin tunne vaikuttaa positiivisesti itseraportoituun terveydentilaan, terveystottumuksiin, sairastuvuuteen sekä fyysiseen ja psyykkiseen terveydentilaan (Bevino & Sharkin 2003; Cohen & Savaya 2003, 310; Volanen ym. 2004; Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709). Koherenssin tunteen on osoitettu olevan aikuisilla suhteellisen pysyvä (Silventoinen ym. 2014, 1952), muttei kuitenkaan stabiili, muuttumaton ominaisuus. Koherenssin tunteeseen vaikuttavat keskeisesti koetut elämäntapahtumat. Yksilöllä voi olla voimakas koherenssin tunne yleisesti, mutta yksittäinen negatiivinen elämäntapahtuma voi heikentää koherenssin tunnetta merkittävästi (Volanen ym. 2007, 434; Ristkari ym. 2008).

Antonovsky (1991) lisäsi salutogeeniseen malliin vielä myöhemmin mukaan elämäntkokemuksien vaikutuksen yksilön elämänjanalla, joiden hän katsoi vaikuttavan koherenssin tunteen muodostumiseen. Merkittäviksi koherenssin tunteeseen vaikuttaviksi elämäntkokemuksiksi Antonovsky nimesi yhtenäisyyden, vaatimusten ja käytettävissä olevien resurssien tasapainon, osallisuuden ja myötävaikuttamisen sekä emotionaalisen läheisyyden. (ks. Idan ym. 2016, 58.)

Salutogeenista mallia voidaan kritisoida sen yksilökeskeisyydestä. Tällöin yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutukset yksilön hyvinvointiin voivat jäädä piiloon. Mallin voidaan katsoa korostavan yksilön omaa vastuuta, mikä voi tehdä esimerkiksi eron jälkeisestä toipumisesta yksilöllisen suorituksen, jolloin avun hakemisen kynys nousee. Toisaalta voimakkaan koherenssin tunteen on osoitettu liittyvän sekä miehillä että naisilla erityisesti psyko-emotionaalisiin resursseihin eikä niinkään sosio-ekonomisiin olosuhteisiin (Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709).

Pohdittaessa salutogeenista mallia erokriisissä ja alkavassa huoltoriidassa, voidaan tilanteen nähdä olevan osallisten hyvinvointia potentiaalisesti kuormittava tekijä. Ratkaisematon huoltoriita heikentää kokemusta elämän hallittavuudesta, ymmärrettävyydestä ja mielekkyydestä. Sosiaalisen tuen sekä psyykkisten resurssien puute voivat aikaansaada toimimattomia selviytymisstrategioita, mitkä heijastuvat huoltoriidassa osapuolten hyvinvointia heikentävästi. Erosta selviytymisen onkin havaittu olevan keskimääräistä parempaa niillä vanhemmilla, joilla on käytössään toimivia selviytymisstrategioita (Cohen & Dekel 2000, 479; Bevvino & Sharkin 2003, 92; Sbarra & Borelli 2019). Lisäksi voimakkaan koherenssin tunteen on havaittu olevan yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin ja positiiviseen sopeutuvuuteen eron jälkeen, ja nämä henkilöt kokevat elämänsä enemmän merkitykselliseksi kuin ne, joiden koherenssin tunne on matala (Bevvino & Sharkin 2003; Kulik & Heine-Cohen 2011).

Salutogeeninen malli auttaa lähestymään alkavaa huoltoriitatilannetta kokonaisvaltaisemmin keskittyen stressorien lisäksi koherenssin tunnetta lisääviin tekijöihin. Alkava huoltoriita voi toisinaan olla vanhemman reagoititapa tilanteessa, jonka hän kokee ylivoimaisena. Mikäli käsittelemme huoltoriitaa yksipuolisesta tulokulmasta käsin patologisoiden tai esimerkiksi vain juridisesti sopimuksellisena asiana, on tilanteeseen haastavampaa löytää vanhempien hyvinvointia tukevia ratkaisuja. Tunnistamalla heikentyneen koherenssin tunteen ja ymmärtämällä sen laaja-alaiset vaikutukset, on myös psykososiaalisen tuen kohdennettu tarjoaminen helpompaa.

5.4 Itsemääräämisen teoria, motivaatio ja vanhemman yhteistyökyky lapsen asioissa

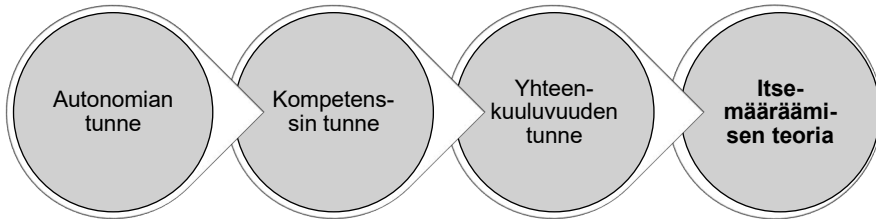
Vanhemmilla on eriaisteiset valmiudet toimia yhteistyössä lapsen asioissa eron jälkeen. Tämän vuoksi tarkastelen alkavaa huoltoriitaa myös itsemääräämisen teoriaan peilaten. Olen kiinnostunut vanhemman yhteistyökyvystä ja motivaatiosta sopia lapsen asioihin liittyen. Mikä edistää yhteistyötä ja sopimismotivaatiota ja mikä taas estää niitä? Yksi keskeinen kehityksellinen tehtävä eron jälkeisessä vanhemmuudessa onkin yhteistyön rakentaminen toiseen vanhempaan lapsen huoltajuusjärjestelyitä koskien ja muuttuneeseen tilanteeseen sopeutuminen (Ganong ym. 2019). Toimiva yhteistyö vaatii kummankin osapuolen halukkuutta pyrkiä yhteistyöhön ja etsimään sovinnollista ratkaisua. Ratkaisun löytyminen ei välttämättä vastaa oman tahdon toteutumista, vaan vanhemmalta vaaditaan myös kykyä tehdä kompromisseja sekä kykyä erottaa omat tarpeet lapsen tarpeista (Carr 2011).

Kaikki yhteistyö perustuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalisena lajina ihmisillä on yleensä luontainen halu toimia yhteistyössä muiden kanssa. Yhteistyö edistää ryhmän, mutta myös yksilön päämääriä. Sosiaalista vuorovaikutusta ohjaavat erilaiset intentiot, kuten jaettu päämäärä, keskinäinen riippuvuus, yhdessä ja ryhmänä toimiminen (Tuomela & Mäkelä 2011, 88–89). Eron myötä moni näistä intentioneista särkyvät. Parisuhteen päättyessä päämäärät eivät ole enää jaettuja ja yhdessä puolisoina toimiminen päättyy. Kuitenkin lapsiperheessä tapahtuvassa erossa keskinäinen riippuvuus jatkuu yhteisen lapsen myötä. Riippuvuutta voi käyttää myös väärin, kuten kiusantekoon toista osapuolta kohtaan (Karhuvaara ym. 2013, 20; Hautanen 2017, 130–131).

Parisuhde on yksi tärkeimmistä elämän aikana luoduista tunnesuhteista (Amato 2000). Kun tunnesuhde eron myötä katkeaa, voi esiin nousta kokemus haavoitetuksi tulemisesta ja tällöin kyky tehdä rationaalisia päätöksiä horjuu. Tunteet vaikuttavat keskeisesti asenteeseemme jotakin tiettyä asiaa, tilannetta tai henkilöä kohtaan. Asenne määrittelee toimintamme laadun ja motivaatio sen vireyden, millä toiminta suoritetaan. Motiivit ovat joko tiedostettuja tai tiedostamattomia kiinnostuksia, mielihaluja, intohimoja ja toiveita ohjaten toimintaamme. (Kotiranta & Virkki 2011; Schacter ym. 2012, 399–403.)

Edward Deci & Richard Ryan (1985) ovat kehittäneet itsemääräämisen teorian (self-determination theory), joka on makroteoria ihmisen motivaatiosta ja siihen vaikuttavista asioista. Itsemääräämisen teoria pohjautuu ajatuksille psykologisista perustarpeista, itsesäätelystä, elämän tavoitteista, motivaatiosta, käyttäytymisestä sekä hyvinvoinnista. Tärkeimmiksi psykologisiksi perustarpeiksi (kuvio 7.) nimetään tunne itsemääräämisoikeudesta eli autonomiasta, tunne kompetenssista eli kyvykkyydestä sekä tunne yhteenkuuluvuudesta. (Deci & Ryan 2008; Friendly & Grolnick 2008; Carr 2011; Thomas & Woodside 2011.)

Itsemääräämisoikeus eli autonomia näkyy yksilön tarpeena saada hallita oman elämänsä kulkua ja päättää, mihin suuntaan se etenee. Autonomiaan kuuluu myös tarve vaikuttaa ja valita eri vaihtoehdoista. Autonominen yksilö kokeekin olevansa vahvasti oman elämänsä ohjaksissa. Kompetenssi eli kyvykkyyden tunne ilmenee yksilön tarpeena kokea, että hän on osaava, pystyvä ja hyvä. Kompetenssi auttaa yksilöä tunnistamaan omia vahvuuksiaan joko itsenäisesti tai muiden sanoittamana. Yhteenkuuluvuus näkyy tarpeena saada tukea, läheisyyttä ja hyväksyntää. Nämä itsemääräämisen teorian kolme perustarvetta selittävät myös ihmisen motivaatiota toimia tietynlaisella tavalla omien perustarpeiden toteuttamiseksi. (Deci & Ryan 2008; Friendly & Grolnick 2008; Carr 2011; Sheldon & Schuler 2011; Thomas & Woodside 2011; Ryan & Deci 2016.)

Kuvio 7. Itsemääräämisen teoria (Deci & Ryan 1985).

Itsemääräämisen teoriassa motivaation nähdään olevan kahdenlaista; autonomista tai kontrolloitua motivaatiota. Autonominen motivaatio pohjautuu henkilön omille tarpeille ja intresseille ollen vapaaehtoista sekä sisältäen mahdollisuuden valita. Tällöin toiminta koetaan mielekkäänä. Sen sijaan kontrolloitu motivaatio perustuu ulkoiseen säätelyyn, jota ohjaavat kontrolli, säännöt ja mahdolliset seuraamukset rangaistuksineen. Kun motivaatio perustuu kontrolliin, ohjaa toimintaa paine tuntea, ajatella tai käyttäytyä odotusten mukaisesti. Ulkoiset säännöt ja seuraamukset aiheuttavat häpeän välttämistä, kun koetamme säilyttää itsearvostuksemme muiden silmissä. (Gagné & Deci 2005; Deci & Ryan 2008; Carr 2011; Weinstein, Deci & Ryan 2011, 527–528.)

Vanhempien yhteistoimintakyky tarvitsee onnistuakseen toimivan keskusteluyhteyden, jotta lapseen liittyviä asioita on mahdollista sopia (Sullivan 2008). Toimivan keskusteluyhteyden rakentaminen taas vaatii motivaatiota. Ulkoinen motivaatio, joka syntyy muiden vaateista tai halusta toimia muita miellyttäen, johtaa tutkimusten mukaan heikommin pysyvään muutokseen. Sen sijaan sisäsyntyinen motivaatio, joka kumpuaa omasta vapaasta halusta toimia tavoitteen eteen, on osoitettu olevan yhteydessä pysyvämpään muutokseen. Yksilölle tärkeä tavoite motivoi häntä kohti

päämäärää. (Miller 2008; Carr 2011; Ryan & Deci 2012; Weinstein, Ryan & Deci 2012.)

Ilman riittävää motivaatiota on haasteellista luoda rakentavaa lopputulosta. On myös huomioitava, että motivaatioon vaikuttaa sosiaalinen kanssakäyminen (Deci & Ryan 2008). Eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden rakentamisessa vanhemman tulee siis olla kykenevä, halukas sekä valmis hakemaan ratkaisua. Toisinaan tämä ratkaisu voi olla kompromissi kummankin aikuisen omista tarpeista lapsen edun vuoksi. Kyky tarkoittaa, että vanhemmalla on riittävästi taitoa, voimavaroja sekä luottamusta siihen, että ratkaisu voidaan tehdä sovussa. Halukkuus viittaa siihen, miten tärkeänä vanhempi näkee ratkaisun syntymisen ja miten halukas hän on itse työskentelemään sen eteen. Valmius tarkoittaa vanhemman kykyä toteuttaa asia eli toimia yhteistyössä toisen vanhemman kanssa. (ks. Miller 2008; Terävä & Böök 2019.)

Marta Herrero kollegoineen (2020) on tutkinut vanhempien eron jälkeistä kommunikaatiota ja yhteistyökykyä. Hyvä kommunikaatio näkyi vanhempien parempana erosepeutuvuutena ja erosta koitui vähemmän sosio-ekonomista haittaa. Lisäksi keskenään myönteisesti kommunikoivien erovanhempien lapsilla esiintyi vähemmän ahdistuneisuutta, masennusta ja aggressiota. (ks. Ganong 2019.) Eronneiden vanhempien hyvä keskinäinen kommunikaatio heijastui myös jälkikasvun parempana sopeutuvuutena, elämäntyytyväisyytenä, korkeampana itsetuntona sekä suurempana psyykkisenä ja fyysisenä toimintakykynä kuin niillä lapsilla, joiden vanhempien kommunikaatio oli toimimatonta (Ogut ym. 2021).

Vanhemman yhteistoimintavalmiuksiin ja eron jälkeiseen sopeutuvuuteen vaikuttavat myös kyky antaa anteeksi sekä itselle että entiselle puolisolle. Alhainen motivaatio anteeksiantoon entistä puolisoa kohtaan oli yhteydessä heikompaan psyykkiseen hyvinvointiin (Kluwer 2016; Guzmán-González ym. 2019). Onkin esitetty, että interventioiden tulisi kohdentua kahden vuoden sisään erosta, jotta kyky anteeksiantoon ja toisen kokemuksen arviointiin voisi lisääntyä (Rohde-Brown & Rudestam 2011, 120–121).

Tarkasteltaessa alkavaa huoltoriitaa itsemääräämisen teorian valossa on hyvä havaita, miten alkava huoltoriita on yhteydessä autonomian, kompetenssin ja yhteenkuuluvuuteen niitä horjuttaen. Huoltoriidassa toinen vanhempi tavallisesti kyseenalaistaa toisen vanhemman kykyä toteuttaa vanhemmuuttaan. Lisäksi yhteenkuuluvuuden tunne suhteessa lapseen on vaarassa katketa alkavan huoltoriidan seurauksena. Voidaan myös pohtia, liittyykö motivaatio tuoda asia ammattilaisten tai viranomaisten tietoon juuri itsemääräämisessä koettuihin puutteisiin vanhemman kohtaan, ettei pysty enää omalla toiminnallaan vaikuttamaan asioiden kulkuun.

6 Tutkimuksen toteutus

6.1 Postmoderni lähestymistapa

Tutkimukseni taustafilosofia pohjautuu postmoderniin viitekehykseen, jossa erilaiset tieteenalojen rajat ja teorat²² yhdistyvät. Tutkimukseni paikantuu sekä sosiaalityö- ja psykologian rajapinnoille. Yhteistä valitsemalleni monitieteiselle lähestymistavalle on psykososiaalinen tulokulma ja kiinnostukseni paikantuminen ihmisten hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja niissä toimimiseen.

Postmodernille viitekehykselle onkin ominaista monimuotoisuus. Se pyrkii eroon kaiken selittävästä teoriosta korostaen monitulkintaisuutta ja merkitysten kontekstuaalisuutta. Postmodernissa sosiaaliset suhteet nähdään muuttuvina, epävakaina ja kompleksisina. (Goldthorpe 2000, 8; Tuomi & Sarajärvi 2002, 55–56; Susen 2015, 6–11.) Todellisuus on tilannesidonnaista, edustaen eri henkilöille suhteellista todellisuutta, vaikkakin osa siitä saattaa olla yhteneväistä. Osa tästä tiedosta ja todellisuudesta pystytään tavoittamaan, mutta sen ulkopuolelle voi myös jäädä ilmiöitä. (Giddens 2006, 115; Eskola & Suoranta 2014.) Postmoderni lähestymistapa haastaakin asiantuntijuuden, varmuuden ja oikeassa olemisen, nostaa tilalle tietämisen tapojen moninaisuuden, kontekstuaalisuuden, valtakysymysten tarkastelun ja tiedontuotannon kumppanuuden (Karvinen-Niinikoski 2017, 134–136).

Postmodernismi lähestymistapa sopii hyvin alkavan huoltoriidan ja vanhempien moninaisten kokemusten tutkimiseen, sillä heidän kokemuksensa ovat kontekstuaalisia ja subjektiivisia. Tutkimuksessani postmoderni viitekehys tarkoittaa erilisten teorioiden ja tulkintojen hahmottamista ja hyväksymistä, sekä tiedontuotannon kumppanuutta (Metsämuuronen 2009, 266; Menon & Cowger 2010, 612–613; Eskola & Suoranta 2014, 70). Tutkimuksessani hyödynnän teoreettista-, aineisto- ja metodista triangulaatiota. Teoreettisessa triangulaatiossa käytän ihmisen psykologisia perustarpeita ja käyttäytymistä selittäviä teorioita. Aineistotriangulaatiossa tutkin aihetta kolmen erilaisen, sekä määrällisen että laadullisen aineiston kautta, ja käytän siinä metodista triangulaatiota.

²² Tutkimustani ohjaavat teorat on kuvattu luvussa 5.

Metodologisen triangulaation avulla on mahdollista lisätä tutkimuksen luotettavuutta, sekä nostaa esiin alkavasta huoltoriidasta erilaisia näkökulmia auttaen ymmärtämään ilmiön kerroksellisuutta sekä kompleksisuutta. Triangulaatio voi auttaa löytämään teemoja, jotka ovat olleet tiedostamatta, mahdollisesti piilossa tai näytettyneet vain sen kokijoille. (Nikupeteri & Laitinen 2023, 1167.)

Tutkimuksessani tiedontuotannon kumppaneina ovat toimineet ne eronneet vanhemmat, joilla on ollut kokemusta alkavasta huoltoriidasta (ks. Karvinen-Niinikoski 2017, 136). Postmodernismi lähestymistapa näkyy tutkimuksessani pyrkimyksenä yhdistää tieteellistä tietoa vanhempien tuomaan kokemustietoon, sillä katson alkavan huoltoriidan vaativan uutena käsitteenä myös yhteistä tiedontuottamista. Keskeistä on lisäksi ymmärtää henkilökohtaisen tiedon koskettavuutta, mikä mahdollistaa esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuksien tulemista näkyväksi. (Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005; Satka ym. 2016; Kananoja & Lähtinen 2017, 491.) Täten alkavaan huoltoriitaan liittyvän tematiikan tutkiminen ja määrittely on tapahtunut tutkimuksessani sekä metodologisen triangulaation että subjektiivisuuden kautta.

6.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni on lähtenyt liikkeelle kiinnostuksestani alkavia huoltoriitoja kohtaan. Suomessa on vuosittain noin 2000 riitaisaa käräjäoikeuteen päätynttä huoltoriitaa (Hämäläinen 2010, 6; Hautanen 2017, 123; OM 2020; Forsberg & Ritala-Koskinen 2021). Katson, että huoltoriidoissa reaktiivisen näkökulman tulisi olla preventiivinen, jolloin painopiste on varhaisessa tunnistamisessa ja tuen tarjoamisessa (Hämäläinen 2010, 44; Yliruka ym. 2018).

Tutkimuksessani haluan tuottaa tietoa eron jälkeisestä vanhemmuudesta, alkavasta huoltoriidasta ja vanhemman tuen tarpeista eroprosessiin sekä alkavaan huoltoriitaan liittyen. Tutkimustehtävässäni kuvaan, miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan, sekä mitkä asiat edistävät tai vastaavasti heikentävät alkavan huoltoriidan käsittelyä. Tarkastelen myös, miten vanhemmat kokevat eron jälkeisen vanhemmuuden, ja onko vanhemman eroprosessi ja alkava huoltoriita yhteydessä heidän kokemaansa mielialaan ja koherenssin tunteeseen. Lisäksi tutkin, millaisia tuen tarpeita vanhempien eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyä. Olen myös kiinnostunut siitä, onko vanhemman eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa sukupuolten välisiä eroja.

Eroprosessilla tarkoitan jatkumoa eron harkintavaiheesta aina eron työstämiseen saakka. Työstäminen voi tapahtua onnistuneesti ja rakentavasti tai se voi kriisiytyä (Amato 2000; Booth & Amato 2001; Quinney & Fouts 2004; Bourassa ym. 2017).

Eron jälkeisellä vanhemmuudella ja *erovanhemmuudella* tarkoitan kaikkia vanhemmuuden muotoja, kuten lähi- ja etävanhemmuutta, vuorovanhemmuutta, jaettua

vanhemmuutta, yhteishuoltajuutta, yksinhuoltajuutta sekä katkennutta vanhemmuutta (ks. Kääriäinen ym. 2009, 12–13). Vanhemmuutta on tutkimuksessani määritellyt fyysisen läsnäolon lisäksi tunneyhteys lapseen. Tunneyhteys voi olla olemassa, vaikka vanhemmuus olisikin fyysisesti katkennut.

Yhteistyövanhemmuudella tarkoitan tilannetta, jossa vanhemmat pystyvät hoitamaan lasta koskevat asiat yhteistyössä. Yhteistyövanhemmuudessa vanhempien välinen yhteistyö on riittävän vastuullista ja vastavuoroista lapsen hyvinvointia turvaten (Terävä & Böök 2019).

Huoltoriidalla tarkoitan tilannetta, jossa eronneet vanhemmat eivät ole päässeet sopuun lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista, kuten lapsen elatuksesta, tapaamisesta, asumisesta ja huoltajuudesta. Huoltoriitojen kesto ja konfliktin syvyys voivat vaihdella (Valkama & Litmala 2006, 24; Sullivan 2008; Aaltonen 2009, 21–22; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 124). Tutkimuksessani huoltoriidalla tarkoitetaan tilannetta, jossa konflikti on kestänyt pidemmän aikaa erotuksena alkavalle huoltoriitatilanteelle.

*Alkavalla huoltoriidalla*²³ tarkoitan tilannetta, missä eronnut vanhempi toteaa yhteistyön toistuvasti katkeavan ja ristiriitojen käynnistyvän toisen vanhemman kanssa lapsen asioista sovittaessa. Alkava huoltoriita koskee konfliktin alkuvaiheita ja tilannetta, jossa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuinkäsittelyyn.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan?
2. Millä tavoin vanhemmat kokevat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä mielialaan ja koherenssin tunteeseen ja miten se ilmenee?
3. Millaisia tuen tarpeita vanhempien näkökulmasta eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyy?
4. Mikä on vanhemman sukupuolen merkitys eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa?

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni keskittyy siihen, miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan. Käsitettä alkava huoltoriita ei ole määritelty tai käytetty aiemmin tutkimuskirjallisuudessa, minkä koen selkeänä puutteena. Erityyppiset huoltoriidat vaativat erilaista lähestymistapaa

²³ Alkavan huoltoriidan käsitettä ja ilmenemismuotoja on määritelty tarkemmin luvussa 4.2.

ja työskentelymenetelmiä, mihin on kiinnitetty vain vähän huomiota sekä tuomioistuintyöskentelyssä että sosiaalitoimessa (Aaltonen 2009; Kääriäinen ym. 2009, 13; Hämäläinen 2010, 7; STM 2021; Nikupeteri & Laitinen 2022, 519–522; Lehtonen ym. 2025). Katson, että alkavan huoltoriidan merkityksenannon on tärkeää tulla kokijoilta itseltään, eli niiltä vanhemmilta, jotka ovat kokeneet alkavan huoltoriidan. Määrittelyt, jotka tehdään ammattilaisten havaintoihin perustuen voivat toisinaan jättää huomioimatta tärkeitä elementtejä varhaisen puuttumisen ja palvelujärjestelmän kehittämisen näkökulmasta. Tällöin merkitykset saattavat tulla ulkokohtaisina kaukana siitä kokemusmaailmasta, missä asiakkaat elävät (ks. Satka ym. 2016). Lisäksi monet asiat tulevat ammattilaisten tietoon viiveellä. Kokemusasiantuntijuus tekee vanhemmista oikeita henkilöitä antamaan merkityksiä sille, miten alkava huoltoriita ilmenee, miltä alkava huoltoriita tuntuu, mitä tilanteita alkava huoltoriita aiheuttaa, miten se vaikuttaa sekä vanhemman että lapsen elämään, ja mitkä asiat edistävät tai estävät alkavan huoltoriidan käsittelyä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni tarkastelee myös alkavaan huoltoriitaan liittyen yhteistyövanhemmuutta edistäviä tai estäviä seikkoja vanhemman kokemana. Vanhempien yhteistyön valmiuksia kartoitan lisäksi selvittämällä heidän motivaatiotaan sopia lapsen asioista eroprosessin aikana sekä tutkimushetkenä. Aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, että eronneiden vanhempien liiton aikana esiintynyt kyky neuvotella asioista korreloi vahvasti eron jälkeiseen kykyyn toimia yhteistyössä toisen vanhemman kanssa (Lamela & Figueiredo 2011) ja jaettua erovanhemmuutta ennustaa matala keskinäisen konfliktin taso (Recksiedler & Bernardi 2021).

Toinen tutkimuskysymykseni tarkastelee, millä tavoin vanhemmat kokevat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä mielialaan ja koherenssin tunteeseen sekä miten se ilmenee. Pidän tutkimuskysymystä tärkeänä, sillä aiempien tutkimusten perusteella mieliala ja koherenssin tunne selittävät eroprosessista selviytymistä, vaikuttaen siten myös vanhemmuuteen (Quinney & Fouts 2004; Kulik & Heine-Cohen 2011; Bourassa ym. 2017; ks. Karhuvaara ym. 2013, 25–26). Tutkimuksessani olen kiinnostunut, mikä yhteys näillä on alkavassa huoltoriitatilanteessa. Koherenssin tunne pitää sisällään oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden käsitteet. Nämä kaikki ovat yhteydessä vanhemman hyvinvointiin. Hyvä mieliala ja voimakas koherenssin tunne liittyvät psyykkiseen tasapainon kokemukseen ja voivat myös indikoida yhteistyövanhemmuuteen tarvittavia valmiuksia.

Kolmas tutkimuskysymykseni kartoittaa, millaisia tuen tarpeita vanhemman näkökulmasta eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyy. Tämä tutkimuskysymykseni suuntautuu erityisesti ammattilaisille tiedottavaksi, jotta eroperheille ja alkavaan huoltoriitaan tarjottava tuki olisi oikea-aikaista ja -muotoista kohdentuen oikein. Tärkeää on myös kuulla vanhempien kokemuksia, miten alkavaan huoltoriitaan suhtaudutaan ammattilaisten tai viranomaisten taholta. Aiemmat tutkimukset ovat

tuoneet esille, miten huoltoriitaan apua hakeva asiakas tai perhe jää herkästi palvelujärjestelmän väliinpuotoajaksi saamatta riittävää apua (Karttunen 2010, 177; Yliruka ym. 2018, 59–60; STM 2021) ja ammattilaisilla voi olla vaikeuksia tunnistaa huoltoriitaan liittyviä riskejä (Nikupeteri & Laitinen 2022; Rautio ym. 2023; Lehtonen ym. 2025, 148).

Neljäs tutkimuskysymykseni tarkastelee, mikä on vanhemman sukupuolen merkitys eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa. Perustelen tätä tutkimuskysymystä sillä, ettei tästä ole saatavilla aiempaa tutkimustietoa erityisesti alkavaa huoltoriitaa koskien. Aiemmin on ilmennyt, että äidit toimivat useammin lapsen lähihuoltajina (Köppen ym. 2020; THL 2022) ja äitejä suositaan todennäköisemmin huoltajuudesta päätettäessä (Nouman ym. 2016; Villicana ym. 2017; Costa ym. 2019). Eron työstämiseen vaikuttaa myös yhteyden säilyminen lapseen (Bokker ym. 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016). Miehillä esiintyykin enemmän tyytymättömyyttä huoltajuusjärjestelyihin (Nyqvist 2006, 99, 158; Bauserman 2012) ja erolla on enemmän kielteisiä vaikutuksia miehille (Shor ym. 2012). Naisilla eron jälkeisten negatiivisten vaikutusten on havaittu liittyvän etenkin väkivallan kohteeksi joutumiseen (Hautanen 2017, 121; October 2018; Karhuvaara, Kaitue & Ruuhilahti 2013, 12–13) ja eron jälkeiseen vainoon (Karhuvaara ym. 2013, 20; Galántai ym. 2019; Koulu & Nikupeteri 2019, 213–214).

6.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusasetelmani on poikkileikkaustutkimus, joka on yleinen asetelma yhteiskuntatieteissä. Poikkileikkaustutkimus kuvaa yhtenä mittauskertana hankittua aineistoa ja eroaa siten pitkittäistutkimuksen seurannasta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 178). Tutkimusaineistoni on harkinnanvarainen näyte (Waller, Farquharson & Dempsey 2016, 67–68), joissa havaintoyksikkönä on eronnut vanhempi, joka on kokenut alkavan huoltoriidan. Tutkimukseni empiirinen aineisto käsittää sekä erovanhemmille osoitetun kyselylomakkeen (ks. liite 2.), jossa on kartoitettu vanhemman eroprosessia, eron jälkeistä vanhemmuutta, alkavaa huoltoriitaa ja vanhemman kokemusta tuen tarpeista, että erovanhemmille tehdyt teemahaastattelut. Lisäksi olen käyttänyt täydentävänä tutkimusaineistona muuta kirjallista aineistoa, joka kerääntyi teemahaastattelujen kautta. Tämä kirjallinen aineisto koostuu kirjoituksista ja päiväkirjoista.

Tutkimusaineistoni keruutapa ja vastaajien määrät on esitetty taulukossa 8. Alkava huoltoriita on uusi käsite, jonka vuoksi olen kokenut perusteltuna käyttää kolmea erilaista aineistoa. Erilaisten, kuitenkin samaa tematiikkaa käsittelevien aineistojen avulla olen pyrkinyt varmistamaan monipuolisemman lähestymistavan tutkimusaiheeseeni, vastaamaan tutkimuskysymyksiini ja lisäämään saatujen tulosten luotettavuutta. Kolme erilaista aineistoa mahdollistivat myös sekä kvalitatiivisten

että kvantitatiivisten analyysimenetelmien käytön. (Sommer & Sommer 1997; Metsämuuronen 2009, 266; Teddlie & Tashakkori 2003; 2006; Terpe 2015; Creswell 2016.) Vastaavan kaltaista aineistotriangulaatiota on käytetty myös aiemmin huoltoriitaa tutkittaessa (Bergman & Rejmer 2017; Nikupeteri & Laitinen 2022).

Taulukko 8. Tutkimuksen aineisto.

Aineiston keruutapa	Vastaajat
<u>Kyselylomakkeen aineisto</u>	270 vastaajaa
1.kierros toukokuu–kesäkuu 2020	Naisia 101
2.kierros lokakuu–marraskuu 2020	Miehiä 169 (Litteroidut avovastaukset 148 sivua)
<u>Teemahaastattelun aineisto</u> (379 sivua)	20 osallistujaa
lokakuu–marraskuu 2020	Naisia 4
heinäkuu 2024	Miehiä 16
<u>Muu kirjallinen aineisto</u> (477 sivua)	- 3 teemahaastattelurungon perusteella laadittua kirjoitusta, 2 naista, 1 mies
lokakuu–marraskuu 2020	- 2 päiväkirjaa eron ajalta, 2 miestä

Tutkimusaineiston edustavuutta tarkasteltaessa keräämäni aineisto on määrällisesti melko laaja tavoittaen hyvin tutkimukseni kohdejoukkoa eli erovanhempia, joilla on kokemusta alkavasta huoltoriidasta. Tutkimusaineistossani kadon ja edustavuuden analyysia ei ole kuitenkaan pystytty tekemään, sillä tutkimuksen perusjoukkoa koskevaa vertailukelpoista tietoa ei ole ollut saatavissa. Alkavasta huoltoriidasta ei ole saatavilla tilasto- tai rekisteritietoa, eli tutkimuksen kohdejoukkoa ei pystytty määrittelemään otantana perusjoukosta.

Harkinnanvaraisen näytteen käyttö on yleistä kvalitatiivisessa tutkimuksessa, mutta sitä voidaan joutua käyttämään myös kvantitatiivisessa tutkimuksessa erityisesti silloin, kun tutkitaan uutta ilmiötä, tai jos tutkittavia ei ole mahdollista valita otantana perusjoukosta (Sommer & Sommer 1997, 240–241; Tuomi & Sarajärvi 2002, 89; Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 49; Nugent 2010, 47; Waller, ym. 2016, 67–68; Tähtinen, Laakkonen & Broberg 2020, 16). Harkinnanvaraisen näytteen luotettavuuteen vaikuttaa myös tutkimuksen teoreettinen perusta, mikä ohjaa aineiston hankintaa (Eskola & Suoranta 2014, 18). Tämän vuoksi olen käyttänyt tutkimukseni sekä teoreettista että menetelmällistä triangulaatiota. Lisäksi olen pyrkinyt lisäämään harkinnanvaraisen näytteen luotettavuutta keräämällä aineistoni eroautta-

mispalveluiden ja järjestöjen kautta²⁴. Vastaavia tahoja on käyttänyt esimerkiksi oikeusministeriö selvittäessään lapsenhuoltolain uudistusta (OM 13/2018). Harkinnanvaraisen näytteen heikkoutena voidaan pitää tulosten yleistettävyyden ongelmaa. Lisäksi tilanne, missä näytteeseen mukaan tulevat valitsevat itse itsensä, voivat tietyn mielipiteen omaavat olla muita innokkaampia osallistujia. Myös tutkija itse voi vaikuttaa harkinnanvaraisen näytteen tulokseen kohdentamalla se tiettyyn ryhmään. Harkinnanvarainen näyte voi kuitenkin antaa arvokasta tietoa, ja näytteen mielipiteet ovat oikeiden vastaajien mielipiteitä. (Hutson & Kolbe 2010, 141–143; Nugent 2010, 47; Taanila 2019, 28.)

Verrattaessa tutkimusaineistoani aiemmin erovanhemmista kerättyyn tutkimustietoon, se edustaa vastaavan kaltaista jakaumaa parisuhde- ja perhemuotojen sekä lasten lukumäärän osalta (SVT 2021). Aineistossani on kuitenkin poikkeuksellista miesten suurempi osuus. Tämä saattaa olla seurausta siitä, että miehet voivat virallisissa eroauttamiseen keskittyvissä palveluissa kokea tulevansa sivuutetuiksi. Tämän vuoksi he aktivoituivat osallistumaan tähän tutkimukseen ja ilmaisemaan sitä kautta näkemyksensä. Miesten suurempi osuus vastaajista voi siis näyttäytyä myös aineiston vahvuutena. Aineiston edustavuutta pohdittaessa on kuitenkin syytä pitää mielessä, että aineisto edustaa vain pientä osaa alkavan huoltoriidan kokeneista erovanhemmista ollessaan harkinnanvarainen näyte. Täten tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä ei voi suoraan yleistää koskemaan kaikkia erovanhempia.

Tutkimusasetelmani on poikkileikkaustutkimus, joka on yleinen asetelma yhteiskuntatieteissä. Kuitenkin poikkileikkaustutkimuksen heikkoudet liittyvät sen kohdistumisesta yhteen mittauskertaan, jolloin seuranta ei pystytä toteuttamaan. (ks. Metsämuuronen 2009, 59.) Tutkimuksessani vanhempaa on pyydetty arvioimaan kahden eri hetken, eroprosessin ja tutkimushetken, kokemusta suhteessa kysyttävään aiheeseen. Vanhemman arvio kahdesta eri hetkestä perustuu vanhemman tutkimushetkenä tekemään retrospektiiviseen muisteluun, mikä on tärkeää huomioida. Todennäköisesti näihin vanhempien kokemuksiin ovat ainakin osaltaan heijastuneet myös tapahtuneesta kulunut aika ja huoltoriitatilanteen konfliktoituminen. Lisäksi muistikuviiin vaikuttavat henkilön muistin lisäksi tapahtuneesta kulunut aika, henkilön identiteetti, persoonallisuus, emootiot ja interaktio liittyen kognitioihin, affekteihin, motivaatioon sekä käyttäytymiseen. Toisaalta kaikki itsestä kerrotut narratiivit perustuvat muisteluun ja sen subjektiivisuuteen sekä tilannekohtaisuuteen. (Plummer 2000, 235; Singer & Blagov 2004; Schacter ym. 2012, 209; Blagov ym. 2022.)

Tutkimuksessani pääasiallisiksi aineistoiksi valikoituivat kyselylomake- ja teemahaastatteluaineisto, joita olen käsitellyt samanarvoisina. Näiden lisäksi täydentä-

²⁴ Elatusvelvollisten liitto ry, Ensi- ja turvakotien liitto ry, Etävanhempien liitto ry, Isät lasten asialla ry, Kaarinan perheneuvola, Turun kasvatus- ja perheneuvola, Yhden vanhemman perheiden liitto ry

vänä aineistona ovat toimineet kirjoitukset ja päiväkirjat. Olen halunnut tarjota mahdollisuuden osallistumiseen ja kokemusten jakoon eri tavoin. Tärkeintä on aineistojen tuottama tieto uudesta tutkimusaiheesta eli alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista. Keskeisenä osallistumiskriteerinä olen pitänyt, että vastaajalla on ollut vanhempana omakohtaista kokemusta alkavasta huoltoriidasta.

Aineistoissa on kuitenkin selvästi painotuksellisia eroja. Kyselylomake on turvannut anonymiteettia, ja siihen on voinut vastata rauhassa. Samoin kyselylomakkeiden tuomat avovastaukset ovat anonyymeja. Niissä näkyikin ilmaisun vapaus, kuten myös tunnekirjot toiveikkuudesta pettymyksiin. Niissä vastaajat ilmaisivat myös eniten mielenterveydestä johtuvia haasteita. Tämä voi selittyä sillä, että edelleen psyykkiseen vointiin liittyvät haasteet saatetaan nähdä stigmatisoivina. Teema-haastattelut ovat taas olleet vuorovaikutuksellisia tilanteita, joissa on ollut lisäksi tilaa vapaalle kerronnalle. Tämä on tuonut syvyyttä tutkimukseen. Näiden lisäksi keräämäni aineisto sisältää myös kirjoituksia teemahaastattelurungon pohjalta, mikä mahdollisti sensitiivisen aiheen käsittelyn vanhemmalle turvallisella tavalla. Aiheen herkkyyden vuoksi he eivät olleet vielä tutkimushetkellä valmiita kertomaan kokemuksestaan kasvotusten. Aineistonkeruun yhteydessä sain myös kahdelta haastateltavalta heidän kirjoittamansa päiväkirjat. Nämä ovat uniikkia aineistoa, jota ei ole tehty tutkimusta ajatellen, vaan ne voidaan nähdä hyvin autenttisina itselle kirjoitetuina reflektointeina. Vasta aineistot saatuaani ja niihin tutustuttuani päätin käyttää niitä kaikkia tutkimuksessani. Koen tämän ratkaisun perusteltuna, sillä uutta aihepiiriä, alkavaa huoltoriitaa, tutkittaessa eri aineistot tuovat monipuolisuutta ja avaavat kokemuksia eri tavoin.

6.3.1 Kyselylomakeaineisto

Kyselylomakkeella keräämäni aineisto on harkinnanvarainen näyte (N=270), jossa tietoa on kerätty strukturoidussa muodossa erovanhemmilta, jotka ovat kokeneet alkavan huoltoriidan. Kyselytutkimus kuuluu perinteisiin tutkimusstrategioihin, jossa kerätyn aineiston avulla pyritään kuvailemaan, vertailemaan ja selittämään tutkittavaa ilmiötä (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002, 119; Hirsjärvi ym. 2009, 193–195; Hutson & Kolbe 2010). Kyselyn käyttäminen tutkimuksessani mahdollisti sekä kvalitatiivisen että kvantitatiivisen datan keruun.

Kyselylomakeaineisto on kerätty kahtena eri kyselyajankohtana, joissa olleet eri vastaajat. Ensimmäinen toteutui touko–kesäkuussa ja toinen loka–marraskuussa vuoden 2020 aikana. Kaksi eri kyselyajankohtaa selittyy tarpeella täydentää aineistoa, sillä laajempi aineisto mahdollisti paremmin alkavan huoltoriidan tematiikan tutkimisen. Kyselylomakkeen mukana oli tiedote tutkimuksesta ja tutkimusta puoltavasta lausunnosta, joka on saatu Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta, sekä tietosuojailmoitus. Kyselyn toteuttamisessa ja hallinnassa on käytetty

verkkopohjaista Webropol-ohjelmistoa. Aineistonkeruu tapahtui jakamalla kyselylomakkeen linkkiä eroauttamispalveluihin keskittyneisiin järjestöihin, yhdistyksiin ja perheneuvoloihin. Osa yhteistyötahoista on samoja, joilta oikeusministeriö pyysi lausuntoja lapsenhuoltolain uudistamista koskien (OM 13/2018).

Kyselyaineiston luotettavuuteen vaikuttaa myös informanttien valikoituminen. Tämän vuoksi jaoin sähköistä kyselylomaketta vain eroauttamispalveluiden kautta, jolla pyrin varmistamaan, että kyselyyn vastanneilla on validia tietoa tutkimusaiheesta. Kyselylomakkeella tapahtuneen aineistonkeruun tavoitteena oli tavoittaa mahdollisimman monia erovanhempia, joilla on kokemusta alkavasta huoltoriidasta. Kyselylomakkeeseen vastaaminen toteutui anonymisti. Anonyymi vastausmahdollisuus on perusteltua, sillä eroon ja alkavaan huoltoriitaan liittyvä tematiikka on sensitiivistä. Anonyymillä vastausmahdollisuudella pyrin tavoittamaan myös sellaiset tutkittavat, jotka eivät ilmaisisi kokemukstaan muutoin.

Käytetyn verkkokyselyn etuna voidaan pitää vastaajastävällisyyttä sekä mahdollisuutta kerätä laajempi aineisto aikataulu- ja kustannustehokkaasti. Sen sijaan kyselyn haittapuolina voidaan pitää syvällisyyden puuttumista, sillä kysely on kasvoton. (Hirsjärvi ym. 2009, 195; Hutson & Kolbe 2010, 132–135.) Kyselyn useat avovastausmahdollisuudet sallivat kuitenkin vastaajien ilmaista itseään omin sanoin laajentaen ja syventäen tutkimusteemoja. Käytetyn verkkopohjaisen kyselyn perusteella ei kuitenkaan pystytä määrittelemään vastausprosenttia ja mahdollista katoa, koska tutkimusaineistoni on harkinnanvarainen näyte.

Kyselylomakkeen aineisto sisältää ensimmäisessä kyselykierroksessa (n=117) 37 kysymystä ja toisessa kyselykierroksessa (n=153) 38 kysymystä. Yhden kysymyksen ero eri kyselykerroksilla selittyy sillä, miten havaitsin tärkeän tiedon puuttumisen liittyen siihen, toimiiko vastaaja lapsen lähihuoltajana vai ei. Tämä kysymys lisättiin toisen kyselykierroksen kysymyslomakkeeseen. Hämmästyttävää kyllä, testatessani tilastollisin menetelmin tätä toiselle kierrokselle lisättyä huoltajuutta yhtenä muuttujana, ei sillä ollutkaan tilastollista merkitsevyyttä, vaikka oma ennako-oletus oli toinen.

Kyselylomakkeen kysymykset ovat jakautuneet taustatietoihin, mielialaan ja koherenssin tunnetta eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä käsitteleviin kysymyksiin, kysymyksiin alkavasta huoltoriidasta sekä kysymyksiin tuen tarpeista (taulukko 9.).

Taulukko 9. Erovanhemmille suunnatun tutkimuskyselyn osa-alueet.

Tutkimuskyselyn osa-alueet	Tutkimuskyselyn kysymykset
Taustatiedot	Sukupuoli, ikä, parisuhdemuoto, perhemuoto, suhteen kesto, eroaika, lapsien lukumäärä, yhteisten lapsien lukumäärä *2.kierroksella: lähivanhempi, etävanhempi, tapaava vanhempi tai yhteys lapseen estetty / katkennut
Eropäätös	Eropäätöksen tekijä, vanhemman kokemus eron syistä
Eroprosessi	Vanhemman kokemus yhteistyöstä toisen vanhemman kanssa, motivaatio sopia lapsen asioista, mieliala, elämän hallittavuus, mielekkyys, ymmärrettävyys
Tutkimushetken tilanne	Vanhemman kokemus yhteistyöstä toisen vanhemman kanssa, motivaatio sopia lapsen asioista, mieliala, elämän hallittavuus, mielekkyys, ymmärrettävyys
Vanhemman tuen tarpeet	Vanhemman kokemus erosta selviytymisessä, erotilanteen vaikutus vanhempaan, erotilanteen vaikutus lapseen vanhemman arvioimana, tuen saanti, tuen tarve, tuen järjestämisen kiireellisyys
Alkava huoltoriita	Vanhemman kokemus alkavan huoltoriidan keskeisimmistä merkeistä, vanhemman kokemus ristiriitatilanteista, ristiriitojen syyt, avun tarve alkavassa huoltoriidassa

Kyselylomakkeen laadintaa ohjasi tutkimukseni teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset. Kyselylomakkeen ensimmäistä koeversiota testasin muutamilla eronneilla vanhemmilla, joiden kommenttien perusteella muokkasin kyselylomakkeesta käyttäjäystävällisemmän karsien ja yhdistäen osan kysymyksistä. Käyttäjäystävällisyyttä tavoittelin laatimalla helposti vastattavia osioita, kuten asteikko- ja monivalintakysymykset. Tämän lisäksi halusin antaa tilaa vanhempien avovastauksille, jolloin tutkimusaiheen syvällisempi tarkastelu ja ymmärtäminen mahdollistuvat. Avovastauksien määrät vaihtelivat kysymyskohtaisesti 232–250 vastauksen välillä. Osa vastauksista oli suppeampia yhden virkkeen ilmaisuja, kun taas osassa avovastauksia asiaa oli kuvattu hyvinkin yksityiskohtaisesti. Avovastauksissa vanhemmat toivat rehellisesti ja suorasti esille sen, miltä eroprosessi, ristiriidat ja alkava huoltoriita tuntuvat sekä miten heidän tuen tarpeensa oli kohdattu. Nämä avovastaukset ovat analysoitu osana tutkimuksen laadullista aineistoa. Litteroitu avovastausaineisto käsittää 148 sivua (fontti 12, rivinväli 1,15).

Kyselylomakkeen aineiston reliabiliteettia eli mittaustulosten toistettavuutta pyrin lisäämään rakentamalla toimivan kysymyslomakkeen, jossa mittarit ovat selkeitä vastausvirheiden poiskarsimiseksi. Mitattavat asiat ja käsitteet selitettiin jokaisen mittarin yhteydessä. Tutkimuskyselyn kvantitatiivisissa osissa käytetty mittari oli selkeyden vuoksi asetettu asteikolle 0–10 kaikissa tutkittavissa osa-alueissa. Numeerisen arvon lisäksi jokaisessa mittarissa oli sanallinen kuvaus. Tässä tutkimuksessa mittari paitsi nopeutti ja helpotti vastaamista, myös todennäköisesti aiheutti puuttu-

via havaintoja, jotka korvasin myöhemmin keskiarvolla. Keskiarvon käyttöä voidaan pitää puuttuvien havaintojen korvaamisessa turvallisena vaihtoehtona sen vuoksi, ettei se vääristä aineiston luotettavuutta (Metsämuuronen 2009, 529). Yksi mahdollinen syy puuttuville havainnoille oli se, että Webropol-kyselyn mittari asettui automaattisesti nolnaan, minkä vuoksi se vaati erillisen liikuttamisen liukukytkimen avulla. Mikäli vanhempi ajatteli vastaavansa nolla, vaati mittari joka tapauksessa sen, että sitä liikutettiin liukukytkimellä. Ilman liikuttamista vastaus kirjautui puuttuvaksi havainnoksi. Toinen mahdollinen syy puuttuville havainnoille oli se, että eroprosessi oli osalla vastaajista vielä käynnissä. Tämä voisi osaltaan selittää, miksi eroprosessin aikana -kysymyksissä oli enemmän vastauksia kuin tutkimushetkenä -kysymyksissä. Kyselylomakkeessa olevat puuttuvat havainnot voivat myös johtua siitä, että vastaaja ei ole halunnut vastata kysymykseen. Rakensin Webropol-lomakkeen siten, että kyselyssä pääsi etenemään, vaikkei vastaaja olisikaan vastannut edeltävään kysymykseen. Katson tämän olevan tutkijan eettinen velvollisuus, sillä vastaajalla tulee olla aito mahdollisuus valita ja vastata vapaaehtoisesti.

6.3.2 Teemahaastatteluaineisto

Tutkimustani varten haastattelin lisäksi 20 vanhempaa, jotka ovat kokeneet eron ja alkavan huoltoriidan. Haastattelujen avulla pyrin saamaan esille vanhempien antamia merkityksiä eroprosessia ja alkavaa huoltoriitaa koskien, sekä mitä toiveita heillä esiintyi tuen tarpeisiin liittyen.

Käyttämäni teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, joka poikkeaa lomakehaastattelusta. Teemahaastattelu on kuitenkin avointa haastattelua ennakkoivampi etukäteen mietittyjen haastatteluteemojen myötä. Vaikka haastattelun avulla ollaan suorassa vuorovaikutuksessa informanttiin, on vuorovaikutustilanne kuitenkin tutkimuksellinen, sillä se on ennalta suunniteltu, tutkijan alulle laittama ja suunnittelema, jossa aihepiiri määrittyy tutkimuksellisista intresseistä käsin. (Eskola & Suoranta 2014, 86–87; Hirsjärvi ym. 2009, 205–206.)

Laadullisen haastattelun etuna voidaan nähdä joustavuus, informantin yksilöllinen ja vuorovaikutteinen kohtaaminen sekä syvällisemmän tiedon saanti tutkittavasta aihepiiristä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75–76). Haastattelun katsotaan myös sopivan hyvin tilanteisiin, jossa tutkitaan vähän kartoitettua ja sensitiivistä aihepiiriä. Haastattelun riskinä on kuitenkin katsottu olevan informanttien tapa vastata sosiaalisesti suotavalla tavalla. (Hirsjärvi ym. 2009, 206.) Koska erotematiikka ja alkava huoltoriita ovat sensitiivisiä aiheita, voidaan teemahaastattelun avulla saada syvällisempää ymmärrystä asiaan kuin mitä kyselytutkimus voisi yksin tuottaa.

Haastatteluaineiston keräsin haastattelurunkoa käyttäen, joka on esitetty liitteessä 3. Haastateltavista 18 alkavan huoltoriidan kokenutta vanhempaa löytyi aineistonkeruun toisella kierroksella (loka–marraskuussa 2020) eroauttamispalvelui-

den ja eroauttamiseen keskittyvien yhdistysten ja järjestöjen kautta. Vastaavia yhteistyötahoja on käyttänyt myös oikeusministeriö pyytäessään lausuntoja eroauttamispalveluita toteuttavilta järjestöiltä ja yhdistyksiltä (OM 13/2018). Eroauttamispalveluissa haastattelukutsuani jaettiin useimmiten heidän sosiaalisen mediansa sivustoilla ja osassa toimipisteitä myös paperisena tiedotteena. Haastatteluihin osallistui siis yhteensä 16 miestä ja neljä naista. Litteroitu haastatteluaineisto käsittää 379 sivua (fontti 12, rivinväli 1,15).

Haastateltavat ottivat aluksi sähköpostitse yhteyttä sopiakseen kansani haastatteluajasta. Ennen päätöstään haastatteluun osallistumisesta tutkittavat saivat vielä tarkemmin tietoa tutkimuksesta. Turun yliopiston ihmistieteiden eettinen toimikunta on myöntänyt tutkimukselleni puoltavan lausunnon 29.8.2019. Vuonna 2020 toteutetuista haastatteluista tein 17 etäyhteyden avulla ja yhden kasvotusten johtuen ajankohtana vallinneesta covid-pandemiasta ja sen aiheuttamista rajoituksista. Etäyhteyden avulla tekemissäni haastatteluissa käytettiin äänen lisäksi videokuvaa. Vuonna 2024 haastattelin vielä kaksi naista etäyhteydellä, jotka tavoitin työkontaktieni avulla. Päädyin tekemään vielä nämä kaksi teemahaastattelua lisätäkseen aineiston naisvastaajien määrää. Covid-pandemian aikana olin havainnut etäyhteydellä toteutetun haastattelun olevan sujuvaa niin ajankäytännöllisesti kuin äänitallennuksen kannalta. Kaikista haastatteluista nauhoitettiin ääni aineiston litterointia ja analysointia varten (Tiittula & Ruusuvoori 2005, 14–16).

Haastattelujen kesto vaihteli osallistujan kerrontatyylin mukaan 30–150 minuutin välillä. Keskimääräinen kesto oli noin 60 minuuttia. Haastateltavat olivat valmiita jakamaan hyvinkin sensitiivisiä kokemuksiaan ja tutkimusaihetta pidettiin tärkeänä. Haastateltavien motivaatio osallistua tutkimukseen näkyi myös siten, että kaikki sovitut haastatteluajat toteutuivat. Kolme haastateltavaa oli vielä jälkeinpäin yhteydessä sähköpostilla, ja he halusivat täydentää aiemmin kertomaansa sekä päivittää tilannettaan. Tilanteen päivitys liittyi useimmiten käynnissä olevaan huoltoriitaan ja oikeudenkäyntiin.

Haastattelut noudattelivat pääsääntöisesti teemahaastattelurunkoa, mikä on rakentunut tutkimukseni tiedonintressin pohjalta. Kuitenkin halusin jättää myös vapaalle kerronnalle tilaa, mikä on tärkeä elementti vuorovaikutuksen ja kerronnan syvyyden mahdollistamiseksi. Jotta haastattelu voi onnistua, on keskeistä luottamuksellinen ilmapiiri. Luottamuksen synnyttämistä voi kuvata tasapainoiluna empatian ja yhtenäisyyden, sekä toisaalta tutkimustehtävän ja tutkijaposition välillä (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 42).

Haastattelutilanteet koin luonteviksi, sillä ammattini kautta aihepiiri, psykososiaalinen osaaminen ja terapeuttinen vuorovaikutus ovat luontevia. Todettakoon, että on myös helppoa haastatella henkilöitä, jotka ovat vapaaehtoisia, motivoituneita ja pohtineet haastattelun tematiikkaa ennakkoon. Koin, ettei haastatteluissa tullut vaikeita tilanteita ja vaivaannuttavia hetkiä. Haastatteluun varattu aika käytettiin tehok-

kaasti aiheeseen keskittyen. Kuitenkin tutkijana koin haastattelutilanteissa haasteellisina ne hetket, joissa haastateltava kertoi kohdanneensa epäoikeudenmukaisuutta, ja oma tutkijapositioni ohjasi pysymään neutraalina. Ammatillisena olisin taas halunnut ilmaista oman ammatillisen kannanottoni. Näissä ristiriitaisissa hetkissä koin tärkeänä kuitenkin myötäelää, mikä ei mielestäni poissulje tutkijan neutraaliutta ja sopivalla tavalla rakentavaa kriittisyyttä. Halusin erityisesti muistaa, että olen kiinnostunut henkilön subjektiivisista kokemuksista ja niiden merkityksistä hänelle.

Haastattelun perusteella kerätyn aineiston vahvuutena pidän sen tuomaa merkitystietoa. Alkavan huoltoriidan tematiikka on hyvin puutteellisesti tutkittu alue ja siten yksilöiden kokemukset ovat merkityksellisiä. Haastattelut mahdollistavat syvemmän ymmärryksen alkavasta huoltoriidasta. Toisaalta aineiston heikkoutena voidaan nähdä mahdollinen informanttien valikoituminen, sillä usein haastatteluihin valikoituu henkilöitä, jotka ovat kiinnostuneita aihepiiristä ja valmiita ilmaisemaan oman mielipiteensä. Lisäksi haastateltavissani miehet olivat selvänä enemmistönä. Tämä voidaan nähdä katsontakannan mukaan joko heikkoutena tai vahvuutena. Monesti aiemmissa tutkimuksissa miehet ovat jääneet aineistonkeruussa vähemmistöön. Pidän miesten suurempaa osuutta kuitenkin mahdollisuutena, joka nostaa myös heidän kokemuksiaan alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista paremmin esiin.

6.3.3 Muu kirjallinen aineisto

Tutkimukseeni sisältyy myös kirjallista aineistoa, joka tarjoutui käyttööni suorittamieni teemahaastattelujen yhteydessä. Haastateltavista kaksi halusi jakaa päiväkirjansa eroprosessin ajalta. Toinen päiväkirja on kirjoitettu erohetkestä vuoden eteenpäin, ja toinen päiväkirjoista käsittää erohetkestä alkaen kuusi seuraavaa vuotta. Lisäksi haastattelukutsuuni vastasi kolme informanttia, jotka halusivat ilmaista kokemuksensa kirjoittamalla tutkimusaiheesta. Kirjoituksia varten lähetin heille teemahaastattelurungon. Yhteensä tämä muu kirjallinen aineisto sisältää 477 sivua tekstiä (fontti 12, rivinväli 1,15).

Muun kirjallisen aineiston vastaanotto lisää tutkimusaineistoni monipuolisuutta. Kertomuksellisuus tuo aineistoon myös narratiivisen elementin. Päiväkirjat ovat hyvin henkilökohtaisia, sensitiivisiä dokumentteja, jollaista tietoa on muutoin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta kerätä. Päiväkirjat ovat myös vahvasti autenttisia kokemuksia juuri siitä eroprosessin hetkestä, mitä muistoa aika saattaa muuttaa. Päiväkirjojen lisäksi muuhun kirjalliseen aineistoon kuuluvat teemahaastattelurungon perusteella laaditut kirjoitukset. Kirjoitus oli näille informanteille turvallinen tapa osallistua, sillä kirjoittaminen sisältää hyvän mahdollisuuden pohtia vastauksensa syvyyttä ja laajuutta. Yksi näistä informanteista ilmaisi eron ja alkavan huoltoriidan olleen niin traumaattinen, edelleen pinnalla oleva kokemus, ettei siitä olisi ollut mahdollista vielä puhua.

Erityisesti päiväkirjoja lukiessani ymmärsin vasta, miten kokonaisvaltaisesti huoltoriita voi olla elämässä läsnä. Päivittäiset merkinnät, todistelun taakka, jatkuvat ja monesti tahalliset väärinymmärrykset, sekä kun mikään sovittu ei toteudukaan, aiheuttivat henkilöille valtavaa psyykkistä kuormitusta. Päiväkirjoista myös ilmeni alkavan huoltoriidan jatkumo. Eroprosessi, jossa oli selkeitä kommunikoinnin vaikeuksia, johti nopeasti alkavaan huoltoriitaan.

6.4 Tutkimusaineisto ja tutkimukseen osallistuneet

Tutkimusaineistoni käsittää sekä kyselylomakkeella että teemahaastatteluin kerätyn aineiston, jota kuvaan tässä luvussa tarkemmin. Koen tärkeänä avata näitä kahta suurinta aineistoani uuden tutkimusaiheen, alkavan huoltoriidan, ja tutkimukseni luotettavuuden lisäämiseksi. Molemmassa aineistossa vanhemmilta on kysytty samoja asioita. Näiden lisäksi aineistoni käsittää myös muuta kirjallista aineistoa sisältäen kirjoituksia ja päiväkirjoja.

Kyselytutkimukseen osallistui 270 henkilöä, joista naisia 101 ja miehiä 169 (taulukko 10.). Vastaajien ikä vaihteli tutkimushetkellä 23–68: n ikävuoden välillä, keskiarvon ollessa 44 vuotta. Erohetkellä yleisin parisuhdemuoto oli avioliitto (61,5 %) ja toiseksi yleisin avioliitto (33 %). Muina parisuhdemuotoina (5,2 %) mainittiin lyhyt seurustelu ennen lapsen syntymää, erillään asuminen sekä rekisteröity parisuhde. Suurin osa perheistä, 77 prosenttia, oli ennen eroa ydinperheitä. Uusperheellisiä oli 17 prosenttia vanhemmista. Muina perhemuotoina (5 %) nimettiin lyhyt seurustelu ja rekisteröity parisuhde. Parisuhteen kesto ennen eroa vaihteli alle vuodesta 30 vuoteen. Keskimääräinen parisuhteen kesto oli runsaat kymmenen vuotta. Lasten määrä vaihteli yhdestä kahdeksaan. Keskimääräinen lapsiluku oli vastaajilla 2,4. Uusperheissä syntyi keskimäärin 1,9 lasta. Tutkimuksen vastaushetkellä erosta oli kulunut aikaa yhdestä viikosta 29 vuoteen, keskiarvon ollessa 6,3 vuotta.

Tarkasteltaessa yksityiskohtaisemmin erosta kulunutta aikaa, oli kyselyaineistossa yhteensä 14 vanhempaa, jotka ilmoittivat erosta kuluneen ajan olleen yli 20 vuotta. Tämä osaltaan vaikutti myös eropäätöksestä kuluneen ajan keskiarvoon sitä nostaen. Tutkimuksessani olen pyytänyt vanhempaa retrospektiivisesti tarkastelemaan kokemustaan eroprosessista, alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista. On hyvä huomioida, että todennäköisesti näihin vanhemman kokemuksiin ovat ainakin osaltaan heijastuneet myös tapahtuneesta kulunut aika ja tilanteen konfliktoituminen.

Toisella kyselykierroksella (N=167) kartoitetuista vanhemmuuden huoltajuusjärjestelyistä ilmeni, että näistä vastaajista enemmistö oli etävanhempia (22,2 %). Lähivanhempia heistä oli noin 15 prosenttia. Lapsi vuoroasui kummankin vanhemman luona 11 prosentissa tapauksista. Yhteydenpito lapseen oli estetty tai katkennut noin 11 prosentilla vastaajista.

Taulukko 10. Kyselylomakkeen aineiston vastaajien (N=270) taustatiedot, %, ka, (n).

Tutkittavien taustatiedot	% ka. (n)
Sukupuoli	(N=270)
Nainen	37,4 (101)
Mies	62,6 (169)
Ikä	(N=269) ka. 44 v.
20–30 v.	4,8 (13)
31–40 v.	26,8 (72)
41–50 v.	50,2 (135)
51–68 v.	18,2 (49)
Parisuhteen muoto ennen eroa	(N=269)
Avoliitto	61,5 (166)
Avoliitto	33,0 (89)
Muu suhdemuoto	5,2 (14)
Perhemuoto ennen eroa	(N=268)
Ydinperhe	77,4 (209)
Uusperhe	16,7 (45)
Muu perhemuoto	5,2 (14)
Parisuhteen kesto ennen eroa	(N=264) ka. 10,3 v.
0–2 v.	9,8 (26)
3–6 v.	22,0 (58)
7–10 v.	22,7 (60)
11–15 v.	22,3 (59)
16–20 v.	17,8 (47)
yli 20 v.	5,3 (14)
Tutkittavien taustatiedot	% ka. (n)
Eropäätöksen tekijä	(N=269)
Minä	44,1 (119)
Toinen vanhempi	37,4 (101)
Teimme eropäätöksen yhdessä	10,0 (27)
Muu eropäätöksen tekijä	8,1 (22)
Erosta kulunut aika tutkimushetkellä	(N=254) ka. 6,3 v.
0–2 v.	20,5 (52)
3–6 v.	40,2 (102)
7–10 v.	21,3 (54)
11–15 v.	13,8 (35)
16–20 v.	3,5 (9)
yli 20 v.	0,8 (2)
Lapsia yhteensä / yhteisiä lapsia eroon päättyneessä parisuhteessa	(N=270 / n=263) ka. 2,3 / 1,9 lasta
1	25,6 (69) / 36,3 (98)
2	36,7 (99) / 39,3 (106)
3	23,0 (62) / 16,7 (45)
4	9,3 (25) / 3,7 (10)
5	3,0 (8) / 1,5 (4)
6	2,2 (6) / -
7	- / -
8	0,4 (1) / -

Tutkittavien taustatiedot	% ka. (n)
Lapsen asumisjärjestelyt *2.kyselykierroksella kysytty	(N=167)
Lähivanhempi	14,8 (40)
Lasta tapaava etävanhempi	22,2 (60)
Lapsen vuoroasuminen	11,1 (30)
Yhteydenpito lapseen estynyt/estetty	11,1 (30)
Muu lapsen asumisjärjestely	2,6 (7)

Taulukkoon 11. on koottu teemahaastatteluun osallistuneiden vanhempien taustatiedot, jotka ovat pääsääntöisesti samansuuntaiset kuin kyselylomakeaineiston vastaajien tiedot. Tutkittavien anonymiteetin suojaamiseksi olen esittänyt taustatiedot suppeammin keskiarvojen avulla.

Taulukko 11. Teemahaastatteluun osallistuneiden (N=20) taustatiedot, (n), ka.

Tutkittavien taustatiedot	(n), ka.
Sukupuoli	
Nainen	4
Mies	16
Ikä	ka. 45 v.
Parisuhteen muoto ennen eroa	
Avoliitto	11
Avoliitto	8
Muu suhdemuoto	1
Perhemuoto ennen eroa	
Ydinperhe	13
Uusperhe	6
Muu perhemuoto	1
Parisuhteen kesto ennen eroa	ka. 9,8 v.
Eropäätöksen tekijä	
Minä	10
Toinen vanhempi	7
Teimme eropäätöksen yhdessä	3
Erosta kulunut aika tutkimushetkellä	ka. 6,5 v.
Lapsia yhteensä / yhteisiä lapsia eroon päättyneessä parisuhteessa	ka. 2 / 1,8
Lapsen asumisjärjestelyt	
Lähivanhempi	6
Lasta tapaava etävanhempi	8
Lapsen vuoroasuminen	3
Yhteydenpito lapseen estynyt/estetty	3

Taulukossa 12. on esitetty kyselylomakeaineiston perusteella eropäätöksen tekijä sukupuolen mukaan. Taulukosta on havaittavissa, että 44 prosentissa tapauksista eropäätöksen teki useimmiten vanhempi itse. Kuitenkin lähes yhtä usein, 38 prosentissa tapauksista, eropäätöksen teki lapsen toinen vanhempi. Vanhempien yhteisesti tekemät eropäätökset olivat harvinaisempia, sillä vain 10 prosenttia vastaajista ilmoitti päätöksen olleen yhteinen. Vastaajista kahdeksan prosenttia ilmoitti eropäätöksen vaikuttaneiksi tekijöiksi muut, kuten entisen puolison sukulaiset, ulkopuolisen suhteen tai pitkittyneen ja sekavan eroprosessin, jossa oli erilleen ja yhteen muuttamisia ennen lopullista eroa. Sukupuolten välisessä tarkastelussa kävi ilmi, että naiset ilmoittivat tehneensä eropäätöksen useimmiten itse, kun taas miehet ilmoittivat useimmiten toisen vanhemman tehneen eropäätöksen.

Taulukko 12. Eropäätöksen tekijä sukupuolen mukaan, kyselylomakkeen aineisto, % (n).

Eropäätöksen tekijä	Nainen (N=100)	Mies (N=169)	Yhteensä (N=269)
Vanhempi itse	23,0 (62)	21,2 (57)	44,2 (119)
Lapsen toinen vanhempi	7,4 (20)	30,1 (81)	37,5 (101)
Teimme päätöksen yhdessä	2,6 (7)	7,4 (20)	10,0 (27)
Muut eropäätökseen vaikuttaneet tekijät	4,1 (11)	4,1 (11)	8,2 (22)
Yhteensä	37,2 (100)	62,8 (169)	100,0 (269)

p<0,001 ***

Vanhemman ilmoittamat keskeisimmät eron syyt on esitetty taulukossa 13. Vastaajilla oli mahdollisuus nimetä enemmän kuin yksi eron syy, eli vanhemman kokemus keskeisimmistä eroon vaikuttaneista syistä. Yleisemmäksi eron syyksi nimettiin toistuvat ristiriidat (51 %). Tämän lisäksi nousivat esiin elämänarvojen erilaisuus (34 %) ja toisen vanhemman pettäminen tai ulkopuolinen suhde (33 %). Vastaajista 28 prosenttia ilmoitti keskeiseksi eron syyksi toisen vanhemman väkivaltaisuuden, mutta vain puolentoista prosentin verran syyksi ilmoitettiin oma väkivaltaisuus.

Taulukko 13. Keskeisimmät eron syyt vastaajan sukupuolen mukaan, % (n).

Keskeisimmät eron syyt	Nainen (N=101)	Mies (N=169)	Yhteensä (N=270)
Toistuvat ristiriidat	20,0 (54)	31,1 (84)	51,1 (138)
Elämänarvojen erilaisuus	14,1 (38)	20,4 (55)	34,4 (93)
Toisen vanhemman pettäminen tai ulkopuolinen suhde	11,9 (32)	21,5 (58)	33,3 (90)
Taloudelliset ristiriidat	12,6 (34)	20,0 (54)	32,6 (88)
Toisen vanhemman mielenterveyden häiriö	12,6 (34)	17,0 (46)	29,6 (80)
Toisen vanhemman väkivaltaisuus	17,4 (47) ***	10,4 (28) ***	27,8 (75)
Puhumattomuus	10,7 (29)	16,7 (45)	27,4 (74)
Erilleen kasvaminen ja yhteisten intressien puute	9,6 (26)	16,3 (44)	25,9 (70)
Koen, etten tullut rakastetuksi	10,7 (29)	14,1 (38)	24,8 (67)
Tuen puute	13,3 (36) ***	10,7 (29) ***	24,1 (65)
Omat jaksamisen ongelmat	9,3 (25)	13,0 (35)	22,2 (60)
Sitoutumisen puute	9,3 (25)	10,7 (29)	20,0 (54)
Lastenkasvatukseen liittyvät ristiriidat	8,5 (23)	11,5 (31)	20,0 (54)
Toisen vanhemman jaksamisen ongelmat	6,7 (18)	13,0 (35)	19,6 (53)
Oma pettäminen tai ulkopuolinen suhde	2,6 (7)	5,2 (14)	7,8 (21)
Toinen vanhempi koki, etten rakasta häntä	2,6 (7)	4,1 (11)	6,7 (18)
Uskontoon liittyvät ristiriidat	2,6 (7) *	1,1 (3) *	3,7 (10)
Oma mielenterveyden häiriö	1,5 (4)	2,2 (6)	3,7 (10)
Oma väkivaltaisuus	0,4 (1)	1,1 (3)	1,5 (4)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Sekä naisten että miesten yleisimpänä eron syynä esiintyivät toistuvat ristiriidat. Kuitenkin eron syiden kokemuksessa oli havaittavissa eroavaisuuksia sukupuolten välisessä tarkastelussa. Naiset ilmoittivat miehiä useammin eron syyksi toisen vanhemman väkivaltaisuuden ja tuen puutteen. Sen sijaan miehet ilmoittivat naisia useammin eron syyksi toisen vanhemman pettämissen tai ulkopuolisen suhteen.

6.5 Tutkimuksen analyysimenetelmät

Käyttämäni postmoderni lähestymistapa on ohjannut tutkimuksen analyysimenetelmien käytössä menetelmälliseen triangulaatioon (Kelly 2010). Käyttämällä sekä kvalitatiivisia että kvantitatiivisia analyysimenetelmiä olen halunnut varmistaa monipuolisemman ja luotettavamman tulosten tarkastelun, sillä alkava huoltoriita on tematiikkana uusi (ks. Sommer & Sommer 1997, 6; Metsämuuronen 2009, 266; Teddlie & Tashakkori 2003; Terpe 2015; Creswell 2016; Allegri & Lohmann 2023). Triangulaation on katsottu sopivan myös emotionaalisten aiheiden käsittelyyn, sillä se mahdollistaa laajemmin eri ilmiöiden ja ilmenemismuotojen esiin tuomisen

(Terpe 2015). Analyysimenetelmien triangulaatiota on käytetty myös aiemmissa huoltoriitatutkimuksissa (Bergman & Rejmer 2017; Cefarelli 2020).

Tutkimukseni empiriassa kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen analyysi on esitetty yhdessä teemoittain. Pääluvussa 7 on käsitelty vanhemman eroprosessiin liittyviä tuloksia. Pääluvussa 8 on käsitelty alkavaa huoltoriitaa ja luvussa 9 vanhemman tuen tarpeita alkavassa huoltoriitatilanteessa. Seuraavassa taulukossa 14. olen kuvannut tutkimuskysymysten tuloksien analysoinnissa käyttämäni laadulliset ja määrälliset menetelmät.

Taulukko 14. Tutkimuskysymykset ja analyysimenetelmät.

Tutkimuskysymykset	Määrälliset analyysimenetelmät	Laadulliset analyysimenetelmät
Miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan?	Frekvenssit, keskiarvo- ja korrelaatiotarkastelu, ristiintaulukointi, khiin neliö -testi	Teoriasidonnainen sisälönanalyysi ja teemoittelu
Millä tavoin vanhemmat kokevat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä mielialaan ja koherenssein tunteeseen ja miten se ilmenee?	Frekvenssit, keskiarvo- ja korrelaatiotarkastelu, ristiintaulukointi, khiin neliö -testi	Teoriasidonnainen sisälönanalyysi ja teemoittelu
Millaisia tuen tarpeita vanhempien näkökulmasta eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyy?	Frekvenssit, keskiarvo- ja korrelaatiotarkastelu	Teoriasidonnainen sisälönanalyysi ja teemoittelu
Mikä on vanhemman sukupuolen merkitys eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa?	Frekvenssit, keskiarvo	Teoriasidonnainen sisälönanalyysi ja teemoittelu

6.5.1 Kvantitatiivinen analyysi

Aineiston kvantitatiivisessa analyysissä olen käyttänyt parametrattomia menetelmiä, jotka soveltuvat parhaiten pienen otoskoon aineistoon luotettavuuden lisäämiseksi. Lisäksi parametrattomat menetelmät sisältävät vähemmän oletuksia kuin parametriset, minkä vuoksi ne soveltuvat laaja-alaisemmin erilaisiin mittaamistilanteisiin, kuten luokittelu- järjestys- ja välimatka-asteikollisille muuttujille. Parametrattomat menetelmät eivät myöskään sisällä oletusta aineiston normaalijakaumasta. (Tähtinen & Isoaho 2001; Metsämuuronen 2009, 938; Field 2009.) Aineiston kvantitatiivinen analyysi on toteutettu IBM Statistics SPSS-ohjelman versiolla 27.

Taulukosta 15. ilmenevät tutkimuksen mittarit, joissa vanhempaa on pyydetty arvioimaan sekä eroprosessin aikaista että tutkimushetken kokemusta kysyttävään aiheeseen. Vanhemman arvio kahdesta eri tarkasteluhetkestä perustuu hänen tutkimushetkenä tekemään retrospektiiviseen muisteluun tutkimusasetelmani ollessa

poikkileikkaustutkimus (ks. Plummer 2000, 235; Singer & Blagov 2004; Schacter ym. 2012, 209).

Kahden eri hetken kokemuksen²⁵ arviointia olen perustellut aikaisempien tutkimustulosten vuoksi. Niiden mukaan erolla on useita kielteisiä vaikutuksia erityisesti silloin, kun erosta on kulunut vähän aikaa (Amato 2000; Shor ym. 2012; Metsä-Simola & Martikainen 2013; Leopold 2018). On tärkeää, että mielialaa, koherenssin tunnetta ja vanhemman motivaatiota sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa voidaan tutkia alkavan huoltoriidan kontekstissa ja tarkastella, onko tilanteessa tapahtunut muutosta vanhemman kokemana. Olen tarkastellut kahdessa ajallisessa kontekstissa tutkittavien mielialaa, motivaatiota sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa, yhteistyön toimivuutta lapsen asioissa, sekä koherenssin tunteeseen kuuluvia osatekijöitä, kuten kokemusta oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteesta.

Taulukko 15. Tutkimuksessa käytetyt mittarit, joissa mitattu vanhemman kokemusta eroprosessin* aikana ja tutkimushetkenä.

Mittari	Asteikkotyyppi	Mitattava asia
Mieliala eroprosessin aikana	Välimatka- eli intervalliasteikko, 0–10	Mieliala
Mieliala tutkimushetkenä	Intervalliasteikko, 0–10	Mieliala
Ymmärrettävyys eroprosessin aikana	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän ymmärrettävyyden tunne eroprosessin aikana, koherenssin tunteen osa-alue
Ymmärrettävyys tutkimushetkenä	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän ymmärrettävyyden tunne tutkimushetkenä, koherenssin tunteen osa-alue
Hallittavuus eroprosessin aikana	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän hallittavuuden tunne eroprosessin aikana, koherenssin tunteen osa-alue
Hallittavuus tutkimushetkenä	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän hallittavuuden tunne tutkimushetkenä, koherenssin tunteen osa-alue
Mielekkyys eroprosessin aikana	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän mielekkyyden tunne eroprosessin aikana, koherenssin tunteen osa-alue
Mielekkyys tutkimushetkenä	Intervalliasteikko, 0–10	Oman elämän mielekkyyden tunne tutkimushetkenä, koherenssin tunteen osa-alue

²⁵ Vanhempien eroprosessista kulunut aika vaihtelee vastaajien välillä ja on kuvattu tarkemmin luvussa 6.4. Tutkimushetkellä erosta kuluneen ajan keskiarvo oli 6,3 vuotta.

Mittari	Asteikkotyyppe	Mitattava asia
Motivaatio sopia eroprosessin aikana	Intervalliasteikko, 0–10	Vanhemman motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa eroprosessin aikana, yhteistyövanhemmuus
Motivaatio sopia tutkimushetkenä	Intervalliasteikko, 0–10	Vanhemman motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa tutkimushetkenä, yhteistyövanhemmuus
Yhteistyön toimivuus lapsen asioissa eroprosessin aikana	Laatuero- eli nominaaliasteikko	Yhteistyövanhemmuus
Yhteistyön toimivuus lapsen asioissa tutkimushetkenä	Nominaaliasteikko	Yhteistyövanhemmuus

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kvantitatiivisessa analyysissä aloitin aineiston alustavan tarkastelun keskiarvojen, keskihajonnan ja prosentiosuuksien avulla. Taulukossa 15. esitetyt välimatka- eli intervalliasteikolliset muuttujat; mieliala, ymmärrettävyys, hallittavuus, mielekkyys, motivaatio, olivat alkuperäisinä kymmenenluokkaisia. Muuttujia käytettiin ensin alkuperäisinä kymmenluokkaisina keskiarvojen vertailussa. Puuttuvat arvot korvasin keskiarvolla, mitä on yleisesti pidetty turvallisimpana tapana sen vuoksi, ettei se vääristä aineiston luotettavuutta (Metsämuuronen 2009, 529). Ristiintaulukointia ja korrelaatioiden tarkastelua varten luokittelin muuttujat uudelleen kolmiluokkaisiksi, jotta jokaisessa tarkasteltavassa luokassa olisi riittävästi tapauksia. Tämä luokittelu on esitetty taulukoiden raportointien seliteteksteissä.

Koherenssin tunnetta selvittääkseni muodostin eroprosessin ja tutkimushetken aikana kysytyjen oman elämäntilanteen ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyuden 10-luokkaisista mittareista summamuuttujat koherenssin tunne eroprosessin aikana ja koherenssin tunne tutkimushetkenä. Koherenssin tunne sisältää oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyuden tunteen ja edellyttää kaikkien osatekijöiden olemassaoloa (Antonovsky 1979; Raitasalo 1996; Cohen & Dekel 2000; Volanen ym. 2004; Volanen ym. 2007; Silventoinen ym. 2014; Mittelmark & Bauer 2016).

Ennen koherenssin tunnetta kuvaavan summamuuttujan muodostamista tarkastelin muuttujien, ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys eroprosessin aikana sekä tutkimushetkellä, reliabiliteettia Cronbachin alfan avulla. Eroprosessin aikaa kuvaavien ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyuden mittarien Cronbachin alfa oli 0,769 mikä osoittaa näiden mittaavan riittävästi samaa asiaa summamuuttujaa muodostettaessa. Tutkimushetkellä mitattujen mittarien ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyuden Cronbachin alfaksi muodostui 0,808. Yleisesti alfan arvoa 0,6 pidetään alimpana hyväksyttävänä arvona (Metsämuuronen 2009, 467; Tähtinen ym. 2020, 86).

Eri muuttujien välillä mahdollisesti olevaa yhteyttä ja riippuvuutta olen tarkastellut ristiintaulukoinnilla, khiin neliö -testillä (χ^2) sekä korrelaatiokertoimella (Metsämuuronen 2009; Field 2009; Stocks 2010). Korrelaatiokertoimen avulla olen tarkastellut, onko kahden muuttujan välillä yhteyttä. Yhteyttä tarkasteltiin myös khiin neliö -testillä, mikä tarkastelee, ovatko muuttujat toisistaan riippumattomia. Olen tarkastellut, onko eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä vanhemman arvioiman koherenssin tunteen, mielialan ja motivaation sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa yhteyttä, ja kytkeytyykö niihin vanhemman sukupuoli. Sukupuolta on käytetty myös aiemmissa erotutkimuksissa (esim. Bevvino & Sharkin 2003; Riggio 2004; Sbarra ym. 2011; Cohen & Finzi-Dottan 2012; Metsäsimola & Martikainen 2013; Symoens ym. 2014; Leopold & Kalmijn 2016; Leopold 2018).

Tilastollista merkitsevyytensä kvantitatiivisessa analyysissä mittaa p-arvo eli merkitsevyytensä. Testin voimakkuudella määritellään testin todennäköisyyttä hylätä nollahypoteesi, kun nollahypoteesi olettaa, ettei ryhmien välillä ole eroa tai riippuvuutta. Testin voimakkuus kasvaa otoskoon kasvaessa. Yleisesti hyväksyttävänä rajana hylätä nollahypoteesi pidetään 5 prosentin riskitasoa, mitä olen käyttänyt myös tässä tutkimuksessa. Tilastollista merkitsevyytensä kvantitatiivisessa analyysissä mittaa p-arvo eli merkitsevyytensä, joka on merkitty empiriaosuudessa seuraavasti: *melkein merkitsevä <5 % riskitasolla ($p < 0,05$), **merkitsevä <1 % riskitasolla ($p < 0,01$) ja *** erittäin merkitsevä <0,1 % riskitasolla ($p < 0,001$). Testin tarkkuutta olen lisännyt käyttämällä analyysissä tarkkojen testien (exact test) käyttöä aina, kun se on ollut mahdollista, jolloin tulokseksi saadaan sataprosenttisesti tarkka tilastollinen merkitsevyys. (Tähtinen & Isoaho 2001; Metsämuuronen 2009, 423.)

6.5.2 Kvalitatiivinen analyysi

Kvalitatiiviseen aineistoni analyysi käsittää teemahaastatteluiden avulla kerätyn aineiston ($N=20$), muun kirjallisen aineiston sisältäen kirjoitukset ja päiväkirjat ($N=4$) sekä kyselylomakkeella kerätyn aineiston ($N=270$) avovastaukset. Avovastauksien määrät vaihtelivat kysymyskohtaisesti 232–250 vastauksen välillä. Osa vastauksista oli suppeampia yhden virkkeen ilmaisuja, kun taas osassa avovastauksia asia oli kuvattu hyvinkin yksityiskohtaisesti.

Kvalitatiivisen aineiston analyysin tavoitteena on tuoda aineistoon selkeyttä, syvällisyyttä ja tuottaa uutta tietoa tutkimuskysymyksiini vastaten. Aineistoa pyritään tiivistämään kadottamatta kuitenkaan sen sisältämää informaatiota. (Eskola & Suoranta 2014, 138.) Aineiston kvalitatiivisena analyysimenetelmänä olen käyttänyt teoriasidonnaista sisällönanalyysia, joka yhdistää teoria- ja aineistolähtöisen tutkimuksen. Teoriasidonnaisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ei perustu suoraan teoriaan, mutta kytkennät siihen ovat havaittavissa. Tällöin tutkimustuloksille voi etsiä teoriasta selityksiä tai vahvistusta, sekä huomioita aiempiin tutkimustuloksiin.

(Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–99; Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 15–16.) Erityisesti ihmistieteille on tyypillistä instrumentaalisten teorioiden testaaminen, eli miten hyvin teoria toimii käytännössä (Metsämuuronen 2009, 51). Olen katsonut teoriasidonnaisen sisällönanalyysin käytön olevan hyvin perusteltua etenkin uuden aihepiiriin, alkavan huoltoriidan tematiikassa, minkä vuoksi aihepiiriin tutkiminen on hyvä linkittää teoreettiseen kehukseen. Katson, että teoriasidonnaisuus alkavan huoltoriidan tutkimuksessa antaa aiempiin tutkimuksiin perustuvaa näyttöä, mihin alkavan huoltoriidan tematiikkaa on hyödyllistä peilata. Koen puhtaana aineistolähtöisyyden käytön riskinä, sillä tällöin alkavan huoltoriidan käsite olisi voinut ohjautua liiaksi omasta tutkijapositionista käsin.

Tutkimukseni empiria sisältää useita aineisto-otteita, joiden tarkoituksena on lisätä aineiston syvällisyyttä ja moniulotteisten kokemusten ymmärtämistä (Eskola & Suoranta 2000, 180). Kokemuksellisuuden hahmottaminen on tutkimuksessani keskeistä, varsinkin kun alkavasta huoltoriidasta ei ole aiempaa tutkimustietoa saatavilla. Olen katsonut tärkeäksi antaa äänen eron ja alkavan huoltoriidan kohdanneiden vanhempien kokemuksille. Eettiseen suhdeperusteisuuteen kuuluukin abstraktin tason periaatteiden korvautuminen todellisilla tarinoilla (Plummer 2000, 229).

Kvalitatiivisen aineiston analyysiin olen käyttänyt NVivo 12 Plus- ohjelmaa, mikä mahdollisti aineiston hallinnan, tekstin järjestelmällisen ja tarkan läpikäynnin sekä koodauksen. Koko laadullinen aineisto käsittää yhteensä 1004 sivua tekstiä (fontti 12, rivinväli 1,15). Kvalitatiivisen aineiston analysointi eteni vaiheittain. Aluksi loin aineistosta kokonaisnäkemyksen avoimen lukemisen avulla. Lukuprosessi vei aikaa. Moni haastattelutilanteista nousi uudelleen elävästi mieleeni. Vanhempien kertomukset olivat useimmiten hyvin koskettavia. Niiden koskettavuutta lisäsi vanhempien huoli konfliktin vaikutuksesta lapseen.

Kokonaislukemisen jälkeen luokittelin keskeiset teemat jatkaen ilmiöiden esiintymistiheyden toteamiseen. Etsin aineistosta toistuvia aiheita esimerkiksi eroon, erokonfliktiin, ristiriitoihin lapsen asioissa, alkavaan huoltoriitaan, tuen tarpeisiin ja vanhemman selviytymiseen liittyen. Tämän jälkeen pohdin, mitä ilmiöille tulleet asiat viestittävät, sekä mihin laajempiin teemoihin ne liittyvät. Koko sisällönanalyysin ajan pidin mielessäni tutkimustehtäväni ja peilasin aktiivisesti analyysissä esiin nousseita tuloksia teoriaan. Kuitenkin avoimuus aineistolle antoi myös mahdollisuuden uusien ilmiöiden esiintulolle. (Metsämuuronen 2009, 256; Eskola & Suoranta 2014.) Esimerkiksi alkuperäisissä tutkimuskysymyksissäni sukupuoli ei ollut aluksi esillä. Kuitenkin se nousi aineistoista toistuvasti esille, ja sillä selitettiin erityisesti eriarvoista kohtelua ja tuen saannin haasteita. Tämän vuoksi sukupuoli nousi mukaan myöhemmässä vaiheessa myös tutkimuskysymyksiini.

Aineistoni analyysissä nousi esiin kolme keskeistä pääteemaa ja niiden alateemat (taulukko 16.). Teemojen esiintuloon ovat vaikuttaneet osaltaan kysely- ja teema-haastattelulomakkeen kysymysten muotoilu. Kuitenkin aineisto tuotti myös tietoa

täysin uutta tietoa kysymysten ulkopuolelta. Esimerkiksi sukupuolistuneet näkökulmat nousivat vahvasti esille alkavan huoltoriidan kokemuksissa ja tuen tarpeissa.

Taulukko 16. Aineiston analyysin pää- ja alateemat.

Vanhemman eroprosessi	Alkava huoltoriita	Vanhemman tuen tarpeet
Eroprosessin yksilöllisyys ja eron sukupuolistuneet kokemukset	Alkavan huoltoriidan käsitteen määrittely ja tunnuspiirteet	Eron ja alkavan huoltoriidan vaikutus vanhemmuuteen ja vanhemman tuen tarpeet
Eroprosessin vaikutus vanhemman mielialaan	Ristiriidat ja konfliktit alkavan huoltoriidan taustalla	Vanhemman tuen tarpeen sukupuolistuneet kokemukset
Eroprosessin vaikutus vanhemman koherenssin tunteeseen	Alkavan huoltoriidan sukupuolistuneet kokemukset	Vanhemman toiveet ammattilaisille tai viranomaisille lapsen huoltajusasioissa
Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuutensa ja lapseensa	Vanhempien yhteistyökyky ja motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa	

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 17. olen koonnut esimerkin laadullisen aineiston analyysistä koskien alkavaa huoltoriitaa. Siinä on nähtävissä otteita vanhempien alkuperäisilmauksista, jotka ovat viitanneet alkavaan huoltoriitaan. Taulukossa olevat alkuperäisilmaukset olen poiminut sekä kyselyaineiston avovastauksista että teemahaastatteluaineistosta. Laadullisen aineiston analyysissä ovat olleet mukana näiden lisäksi myös muu kirjallinen aineisto sisältäen kirjoitukset ja päiväkirjat. Analyysissä muodostin alkuperäisilmauksista redusoiden pelkistettyjä ilmauksia niiden sisältöön perustuen. Tämän jälkeen ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset edelleen alaluokiksi ja niitä yhdistäviksi yläluokiksi. Näiden muodostamisessa palasin myös toistuvasti tutkimustani ohjaaviin teorioihin. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 98–99; Saarinen-Kauppinen ym. 2009, 15–16.)

Taulukko 17. Esimerkki analyysista: alkava huoltoriita.

Ote alkuperäisilmauksesta	Pelkistetty ilmaus	Alkava huoltoriita		
		Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
<i>Toinen vanhempi ymmärsi asiat tahallaan väärin eikä toimi tehdyn sopimuksen mukaisesti. [Avovastaus, mies]</i>	Vanhempi kokee toistuvia ristiriitoja lapsen asioista sovit- taessa. Vanhempi kokee ristiriitojen olevan toisen tahal- lisesti aiheuttamia.	Kommunikaa- tion vaikeudet Sovittujen asioi- den noudatta- matta jättäminen	Alkavan huol- toriidan tun- nuspiirteet ja käsitteen-mää- rittely	
<i>Kaikki haasteet lähti siitä, kun esittelin uuden kumppanini eksälle ja lapselleni. Asenne minuun ja ehdottamiini toimintatapoihin muuttui ja tuntuu, että lapsen edun tavoittelu hävisi eksäl- täni siinä kohtaa. Vas- taavasti suutun hänelle, kun hän ei ajattele lap- sen parasta, vaan sitä, miten voisi hankaloittaa minun elämäni. [Avovastaus, nainen]</i>	Toinen vanhempi ei ole kyennyt hyväksy- mään ja työstämään eroa riittävästi. Ex- puolison uusi kump- pani laukaisee kon- fliktin ja lapsen etu unohtuu.	Työstämätön ero Eron jälkeisen elämään asettu- misen haasteet	Ristiriidat ja konfliktit alka- van huoltorii- dan taustalla	
<i>Hän ei suostunu mihin- kään muuhun kuin omiin ehdotuksiinsa. Ja jos mi- nulla oli poikkipuolinen sana, ni minua uhkailtiin yksinhuoltajuudella ja en saa nähdä lapsia ja kai- kennäkösillä rikosilmo- tuksilla. [Haastattelu, mies]</i>	Vanhempien kom- munikaatio on toimi- matonta ja on ajau- tunut uhkailun as- teelle. Toinen osa- puoli hankaloittaa vanhemman ase- maa ja kykyä pitää yhteyttä lapsiinsa.	Heikentynyt kommunikaatio Toimimaton yhteistyö Asenteellisuus Huoltoriita-kiu- saaminen	Vanhempien yhteistyökyky	Alkava huoltoriita
<i>Lapset oireili monella ta- paa. Eihän ne pystynyt käsittää, vanhin lapsi etenkään, miksei saakaan olla äitien kanssa, miksei saakaan mennä ker- hoon ja harrastuksiin. Ne oli semmoisia psyyk- kisiä kohtauksia hänellä. Keskimäinen oireili kans oudoilla kohtauk- silla. Nuorin oli sellainen apaattinen, ei reagoinut millään lailla. [Haastattelu, nainen]</i>	Vanhempi on ha- vainnut kaikkien las- tensa oireilevan al- kavan huoltoriitati- lanteen seurauk- sena. Lasten on vai- keaa ymmärtää ja käsitellä ikänsä vuoksi tilannetta, mikä näkyy eriatei- sena ja monimuotoi- sena psyykkisenä oi- reiluna.	Lapsen yksilöllii- nen oireilu Lapsen psyykki- sen voinnin haasteet	Vanhemman kokemus eron ja ristiriitojen vaikutuksesta lapseen	

6.6 Tutkimusetiikka, tutkimuksen luotettavuus ja rajoitukset

Tutkimusaiheeni on sensitiivinen, sillä vanhemman erokokemus ja alkava huoltoriita sijoittuvat hyvin henkilökohtaiselle alueelle. Näitä kokemuksia ei ole välttämättä jaettu kenenkään ulkopuolisen kanssa niiden arkaluontoisuuden vuoksi. Henkilökohtaisten kokemusten tutkiminen vaatiikin eettistä suhdeperusteisuutta. Plummer (2000, 229) on määritellyt eettisen suhdeperusteisuuden neljään muutokseen osana postmodernia sosiaalitieteiden tutkimusetiikkaa: 1) eettiset kysymykset nähdään annetun sisällön sijaan ajattelemisen tapana ja prosessina, 2) abstraktin tason periaatteet korvautuvat todellisilla tarinoilla, 3) universaalit periaatteet muotoutuvat tilanne- ja kontekstisidonnaiseksi eettiseksi keskusteluksi ja 4) auktoriteettien ohjeiden sijaan tutkijan oma tutkimusprosessin aikana käyty eettinen pohdinta on keskeistä (ks. myös Tuomi & Sarajärvi 2002, 124; Moen 2009; Reamer 2010, 566–568; Nikupeteri 2016, 80).

Koen tutkijana tärkeäksi eettiseksi periaatteeksi äänen antamisen tutkittaville. Suomessa on esimerkiksi lähtökohtaisesti paljon sosiaalipalveluja, mutta vain vähän tietoa niiden kohtaavuudesta asiakkaille (Paasio 2017). Tämä voi johtaa siihen, että kehitämme ammattilaisten toimesta palveluja, jotka eivät vastaa asiakkaiden tarpeisiin. National Association of Social Workers on vuonna 2008 julkaissut sosiaalityöntekijöiden eettiset ohjeet (Code of Ethics), joissa on selkeästi mainittu sosiaalityöntekijän velvollisuus käyttää tieteellisesti tutkittua tietoa sekä käytäntöjä asiakkaiden parhaaksi. Myös Suomessa sosiaalihuoltolain 15. § velvoittaa sosiaalityön vaikuttavuuden seurantaan. Jotta pystymme kehittämään asiakkaan tarpeisiin vastaavia palveluja, on niitä kyettävä luotettavasti arvioimaan ja kehittämään yhteistyössä asiakkaiden kanssa.

Tutkimukseni selkeimpänä hyötynä voidaan pitää uuden tiedon tuottamista erityisesti alkavista huoltoriidoista. Lisäksi eroprosessin ja alkavan huoltoriidan vaikutusta vanhemman kokemaan mielialaan ja koherenssin tunteeseen ei ole tutkittu Suomessa lainkaan. Tutkimuksellisen hyödyn varjolla ei kuitenkaan voida ohittaa eettisiä näkökulmia. Tutkimukseni eettisiin periaatteisiin kuuluvat haitan välttäminen tutkittaville, avoimuus ja rehellisyys tutkimustyössä, tutkittavien tietoisuus tutkimuksesta ja siihen osallistumisen vapaaehtoisuus, tulosten saatavuus ja selkeys, tutkittavien anonymiteetin suojaaminen ja aineiston huolellinen käsittely salassapitosäännökset huomioiden sekä kunnioitava ammatillinen suhtautuminen tutkittaviin. (Sommer & Sommer 1997; Silverman 2010; May 2011, 61–69; TENK 2012; Comstock 2013; Eskola & Suoranta 2014; Mustajoki & Mustajoki 2017; TENK 2019.)

Tutkimuksen eettisyys ja suostumus tutkimukseen. Tutkimukseeni on saatu puoltava lausunto Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta 29.8.2019, todeten tutkimukseni noudattavan hyvää tieteellistä käytäntöä. Tutkittavat ovat osal-

listuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti. He ovat saaneet ensin tiedotteen tutkimuksesta, jonka jälkeen henkilö on voinut päättää itsenäisesti osallistumisestaan. Tutkimuksen haastatteluun tai kirjoituskutsuun osallistuneet ovat olleet sähköpostitse yhteydessä tutkijaan ilmoittaen halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Ennen osallistumistaan he ovat saaneet myös sähköpostitse luettavaksi tiedotteet tutkimuksesta, suostumuslomakkeen ja tietosuojailmoituksen. Vapaaehtoinen suostumus ja tutkimuksen tietosuoja-asiat on käyty lisäksi jokaisen haastateltavan kanssa läpi ennen haastattelun aloitusta.

Tutkimuksen validiteetti ja reliabiliteetti. Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä ja että tutkimuksessa tutkitti sitä, mitä on luvattu. Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen luotettavuutta, kuten käytettyjen metodien ja mittarien luotettavuutta, ja tutkimustulosten johdonmukaisuutta, toistettavuutta ja pysyvyyttä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 136–137; Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 25–26; Basham, Jordan & Hoefler 2010). Tutkimuksessani olen pyrkinyt koko tutkimusprosessin ajan johdonmukaisuuteen ja siten varmistamaan, että tutkimusaiheeni, teoreettiset valinnat, aineisto, käytetyt analyysimenetelmät sekä niistä raportointi ovat loogisessa ja kontekstuaalisessa yhteydessä toisiinsa.

Tutkimustulosten luotettavuuteen ja yleistettävyyteen vaikuttaa myös se, että tutkimusasetelmani on poikkileikkaustutkimus ja käyttämäni aineisto on harkinnanvarainen näyte. Suomessa ei ole saatavilla tilastoa tai rekisteriä vanhemmista, jotka ovat olleet osallisina alkavissa huoltoriidoissa. Tutkimuksen perusjoukkoa ei ole täten pystytty määrittelemään. Tällä on ollut vaikutusta siihen, ettei aineiston vinouden ja kadon analyysia ole kyetty tekemään. Lähtökohtaisesti voidaan katsoa, että aineisto on ainakin jossain määrin vino, sillä tutkimukseen osallistuneet edustavat vain osaa perusjoukosta. Lisäksi on tärkeää huomioida, että vanhemman arvio kahdesta eri tarkasteluhetkestä perustuu hänen tutkimushetkenä tekemään retrospektiiviseen muisteluun.

Kuitenkin tutkimustulosten luotettavuutta lisää vanhempien vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen ja informanttien valikoituminen eroauttamispalveluiden kautta. Näin tutkittavilla on omakohtaista kokemusta tutkimusaiheesta. Toisaalta vapaaehtoisuuden takia tutkimukseen valikoituu useimmiten aktiivisia informantteja, joita aihe motivoi.

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmien valinnassa olen kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että sekä kyselylomakkeessa että teemahaastattelussa on kysytty samoja asioita. Samoin kysymyslomakkeen mittarien muotoilussa on käytetty erityistä tarkkuutta, jotta vastausasteikot olisivat riittävän erottelevia. Koska aiempaa tutkimustietoa alkaviin huoltoriitoihin liittyen ei ollut saatavilla, on aineistonkeruussa pyritty mahdollisimman kattavaan tiedonkeruuseen käyttäen erilaisia kysymystyyppejä, joiden tavoitteena on ollut tuottaa tietoa eri näkökulmista. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös anonyymi vastausmahdollisuus verkkokyselyn kautta,

mikä on antanut mahdollisuuden ilmaista itseään vapaammin, kun sosiaalisen suotavuuden elementti jää pois, mitä esimerkiksi haastattelutilanteessa saattaa esiintyä.

Tutkimustulosten luotettavuutta lisää myös teorioiden ja aineistojen triangulaatio sekä kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten analyysimenetelmien yhteiskäyttö, sillä jokaisella teorialla ja analyysimenetelmällä on myös rajoituksensa (Sommer & Sommer 1997, 6–7; Tuomi & Sarajärvi 2002, 142). Tutkimuksessani määrällisten ja laadullisten tutkimusmenetelmien on tarkoitus täydentää toisiaan lisäen analyysin luotettavuutta monipuolisemman tarkastelun varmistamiseksi.

Haavoittuvuus ja tutkittavien turvallisuuden varmistaminen. Tutkimukseni kohdistuu aikuisiin. Tutkittavat ovat vanhempia, jotka ovat kokeneet eron ja alkavan huoltoriidan. Ero ja alkava huoltoriita ovat useimmiten psyykinen kriisi sen kokeneelle, jonka vuoksi kriisin vaiheiden ymmärtäminen on tärkeää (Amato 2000; Roberson ym. 2011; Frisby ym. 2012; Wilder 2016; Strizzi ym. 2021). Psykososiaalinen lähestymistapa, kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen ovat kriisin kokeneen kohtaamisessa keskeistä. Erokriisin tai alkavan huoltoriidan ollessa tuore, voi tutkittavan olla vaikeaa hahmottaa omia voimavarojaan.

Tutkittavieni turvallisuutta varmistin myös anonyymiteetin turvaamisella. Tutkimuskysely on ollut verkossa täytettävä nimetön kysely. Vastaajalla on ollut mahdollisuus arvioida kysymykset sekä vastata niihin ennen lopullista osallistumispäätöstään. Tutkittavalla on ollut myös mahdollisuus valita vastausaika itselle sopivaksi. Haastatteluihin osallistuneet ovat olleet oma-aloitteisesti yhteydessä tutkijaan ja saaneet miettiä osallistumispäätöstään rauhassa tutkimustiedotteen, suostumuslomakkeen ja tietosuojailmoituksen perehtymisen jälkeen. Vain tutkijalla on ollut pääsy tutkimustietoihin. Aineiston haastattelut on litteroitu siten, että niistä on poistettu tunnistetiedot. Samoin kyselylomakkeen avovastauksista on poistettu tunnistetiedot informanttien anonyymiteetin suojaamiseksi.

Tutkimuksen mahdolliset haitat. Tutkimukseen osallistuneiden näkökulmasta mahdollisia haittoja ovat voineet olla kielteisiksi koettujen tunteiden voimistuminen eron ja alkavaan huoltoriitaan liittyviä asioita pohdittaessa. Aiheen käsittely on saattanut herättää tutkittavissa kipeitäkin tunteita, muistuttaen luopumisen kokemuksesta päättäneen parisuhteen myötä. Alkavaan huoltoriitaan liittyvien ristiriitojen pohdinta on voinut nostaa uudelleen esille turhautumista, pettymystä tai vihaa toisen osapuolen toimintaa kohtaan. Toisaalta osallistuminen tutkimukseen voi parhaimmillaan herättää pohtimaan oman toiminnan vaikutusta lapsen asioista sopimisessa, tai auttaa havaitsemaan, millaisista tilanteista on kuitenkin pystynyt selviytymään.

Lapsen suojeleminen erokonfliktilta. Kriisiytynyt erotilanne ja huoltoriita ovat sekä lapselle että vanhemmalle raskaita kokemuksia. Aiemmissä tutkimuksissa on ilmennyt, miten huoltoriita vaikuttaa negatiivisesti lapseen ja altistaa hänet lojaliteettiristiriidalle (Salo 2009; Karttunen 2010; Puura 2016, 89; Augustijn 2021). Lapsuuden herkkyyden ymmärtäminen on osa lapsen oikeutta erityiseen suojeluun (ks.

Nieminen 2010). Täten olen tietoisesti rajannut tutkimusaiheeni koskemaan vain vanhempien kokemuksia.

Psykososiaalinen osaaminen tutkittavien kokemusmaailman hahmottamisessa ja tulosten tulkinnassa. Tutkimukseni edellyttää ammatillista osaamista ja kykyä kohdata tutkittavat kuormittavassa elämäntilanteessa. Katson, että tutkimusaiheen ymmärtäminen vaatii kosketusta myös käytännön asiakastyöhön ja niihin vanhempiin, jotka ovat kohdanneet erokriisin ja kamppailleet huoltoriitatematiikkaan liittyvien asioiden kanssa. Olen tehnyt psykososiaalista ja terapeuttista asiakastyötä sekä sosiaaliryöntekijänä että psykoterapeuttina myös eroperheiden parissa sekä perehtynyt lisäksi laajemmin traumatyöskentelyyn.

Tutkimustuloksien raportointi. Vaikka lapsiperheiden erot ovat yleisiä, on alkavan huoltoriidan tematiikka tutkimusaiheena uusi. Tämän vuoksi se saattaa herättää laajempaa kiinnostusta. Tutkimusaiheeni on sensitiivinen liittyen yksityiselämän ja arkaluontoisen tiedon piiriin. Tutkimustuloksia raportoidessa olen kiinnittänyt erityistä huomiota tutkittavien anonymiteetin turvaamiseen. Tutkimustuloksia raportoidessa on ollut myös tärkeää tiedostaa neutraali, objektiivinen kirjoitustyyli. Tutkimuksen aineisto-otteet ovat tarkoituksella esitetty siten, ettei vanhemman tarkka ikä, lapsen ikä ja lapsen sukupuoli tule niistä ilmi. Aineisto-otteissa vanhemman sukupuoli on nähtävissä, samoin vastaamisen tapa, mikä on ollut joko haastattelu, kirjoitus, päiväkirja tai kyselylomakkeen avovastaus. Vanhempia ei ole kuitenkaan luokiteltu numeroin tai pseudonyymein, sillä erityisesti haastatteluaineistossa se murtaa osallistuneiden tietoturva. On huomioitava, että osalla vanhemmista oli tutkimushetkenä huoltajuuteen liittyviä juridisia prosesseja käynnissä tai tulossa. Oman kokemuksen kuvaamisen edellytys on salassapidon säilyminen, ja ettei kertomaa käytettä väärin vanhempaa vastaan. Näillä tutkimuksen aineisto-otteiden esittämiseen ja raportointiin liittyvillä valinnoillani olen halunnut suojata tutkimukseeni osallistuneita vanhempia ja heidän perheitään.

Tutkimuksen rajoitukset. Tutkimukseni teossa olen pyrkinyt selkeyteen tehtyjen valintojen suhteen, ja tuonut myös avoimesti esille tutkimuksen rajoitukset. Saaduissa tutkimustuloksissa on tärkeää huomioida aineiston asettamat rajoitukset tuloksia tulkittaessa ja johtopäätöksiä esittäessä. Keskeisin näistä on se, että tutkimusasetelmani on poikkileikkaustutkimus, mistä ei ole seurantatutkimusta. Tutkimuksessani vanhempaa on pyydetty tutkimushetkenä retrospektiivisesti muistelemaan eroprosessinsa aikaa, mikä on tärkeää huomioida luotettavuuden arvioinnissa. Näihin vanhemman muistikuviin vaikuttavat henkilön muistin lisäksi tapahtuneesta kulunut aika, henkilön identiteetti, persoonallisuus, emootiot ja interaktio liittyen kognitioihin, affekteihin, motivaatioon sekä käyttäytymiseen. On myös syytä huomioida, että aineistoni edustaa harkinnanvaraista näytettä, sillä vanhempia, jotka ovat kokeneet alkavan huoltoriidan, ei tilastoida. Näin ollen tutkimuksen perusjoukkoa ei ole pystytty määrittämään. Lisäksi enemmistö tutkimukseeni osallistuneista

on miehiä erityisesti teemahaastatteluaineiston osalta. Tutkimukseni edustaa vain tähän tutkimukseen osallistuneita, alkavan huoltoriidan kokeneita erovanhempia, eikä tutkimustuloksia voida täten yleistää koskemaan koko perusjoukkoa (ks. Comstock 2013; Mustajoki & Mustajoki 2017).

7 Vanhemman eroprosessi

Tutkimustematiikan kannalta on tärkeää ymmärtää, ettei lapsiperheessä tapahtuva ero ole samanlainen kuin kahden lapsettoman henkilön ero. Lapsiperheessä kiinne-kohta entiseen puolisoon tulee jollakin tavalla edelleen vaikuttamaan eron jälkeen yhteisen lapsen myötä. Ero päättää parisuhteen, muttei vanhemmuutta. Erojen yleistyttyä tasa-arvoinen vanhemmuus liitetäänkin eroamisen tapaan ja vanhemmille osoitettuun vaatimukseen erota sovinnollisesti lapsen kasvatusvastuu jakaen (Antikainen ym. 2009, 199; Castrén ym. 2019, 353–354).

Vanhemman kokemus omasta erosta on aina myös yksilöllinen. Yksilöllisyyden huomioiminen eron vaikutuksissa vanhemmuuteen, alkavaan huoltoriitaan ja vanhemman tuen tarpeisiin auttaa ymmärtämään, että jokaisen tutkimuksessani esitetyn aineisto-otteen takana ovat inhimilliset kokemukset. Vaikka vanhempien kokemuksissa on paljon yhteneväisyyttä, silti jokainen heistä on elänyt tapahtumia ensisijaisesti oman kokemusmaailmansa kautta. Yksilöllisten kokemusten tarkastelun kautta voidaan saada edelleen tarkempaa tietoa siitä, millaisia tilanteita alkavan huoltoriidan taustalla voi olla ja miten ne vaikuttavat vanhempien keskinäisiin väleihin.

Tässä pääluvussa keskityn tarkastelemaan, millä tavoin vanhemmat ovat kokeneet eroprosessinsa. Tutkin myös, ovatko eroprosessi ja alkava huoltoriita yhteydessä vanhemman mielialaan ja koherenssin tunteeseen, ja miten se ilmenee. Kartoitin myös vanhemman kokemusta eron vaikutuksista vanhemmuuteensa ja lapseensa. Lisäksi selvitän, mikä on vanhemman sukupuolen merkitys mielialan ja koherenssin tunteen kokemuksissa, eron vaikutuksessa vanhemmuuteen ja miten vanhempi on kokenut eron vaikuttavan lapseensa. Määrällisessä tarkastelussa tulokset pohjautuvat kyselytutkimusaineistoon. Temaattisessa tarkastelussa tulokset pohjautuvat kokonaisaineistoon.

7.1 Eroprosessin yksilöllisyys

Tapoja erota on monia. Toisinaan eroa on voinut edeltää pitkä harkintavaihe, kun taas toiselle ero tulee täytenä yllätyksenä. Tutkimukseen osallistuneiden vanhempien erokokemukset vaihtelivat yksilöllisesti. Kuitenkin enemmistö heistä piti parisuhteen päättymistä vaikeana. Kukaan ei kertonut tehneensä eroa kevein perustein. Vas-

taavan kaltaisia tuloksia on raportoitu myös Kiisken (2011) avioerotutkimuksessa, jossa vain joka kymmenes ajatteli eron olleen helppo.

Ennen eroa monet kuvasivat yrittäneensä korjata parisuhdettaan keskustelemalla, odottamalla toisen muuttumista tai käymällä puolisonsa kanssa pariterapiassa. Useat vanhemmat kertoivat myös yrittäneensä jatkaa parisuhdetta erityisesti lasten vuoksi, vaikka kokivat samanaikaisesti suurta tyytymättömyyttä parisuhteensa tilanteeseen. Ristiriitaisia tunteita ero herätti erityisesti niissä vanhemmissa, joiden lapsiperhe-elämä oli kohtuullisen toimivaa, mutta parisuhde toimimaton. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet oman eroprosessinsa haasteita. Kommunikaation haasteet, taloudelliset sitoumukset ja tunteiden myllerrys olivat vahvasti läsnä.

Aika syvä tällainen pahoinvointi kävi kyllä mun silloisen puolison kohdalla, et tota, senkin takia se ehkä tuli niin, kävi jotenkin aika nopeasti.- - Me ehdittiin käydä muutaman kerran tossa pariterapeutin luona ja oltiin tehty sellanen sopimus kans, et niinku vuosi annettais tälle, et yritetään niinku keksiä ratkaisua, mut se oli varmaan ehkä viikko tai kaks sen jälkeen, niin tuli tää ilmoitus, että ero. Niin sen takia se oli tietynlainen shokki mulle ainakin. [Haastattelu, mies]

Mehän asuttiin aika pitkäänkin yhdessä, kun meidän piti saada talo myytyä.- - Aluksi koin syyllisyyttä siitä, että minä oon sen eron halunnut. - - Kun oltiin muutettu erilleen, niin oltiin aika tiiviisti yhteyksissä sillä tavalla, että hän kävi tosi paljon mun luona. Sanoin, että en hyväksy sitä, että hän tulee tutkimaan mun makuuhuonetta ja posteja, että se loppuu nyt. Hän ei antanut mun tavata lasta juurikaan minun tykönä. Jos halusin enemmän viettää aikaa, mun piti mennä hänen asunnolleen. Sekin pitkitti sitä eroa. Se oli semmosta kissa-hiiri -leikkiä. Se kesti muutonkin jälkeen ainakin vuoden. [Haastattelu, nainen]

Määttä (2011, 417) on tutkimuksessaan luokitellut eron syyt neljään kategoriaan. Ensimmäisenä parisuhteen voidaan nähdä epäonnistuvan puolisoitten erilaisten arvojen vuoksi. Toisena parisuhde päättyy eroon suhteen hoitamattomuuden vuoksi ja puolisoitten keskinäinen kommunikaatio on ollut toimimatonta. Kolmantena puolisoit voivat alkaa kehittyä eri suuntiin ja kasvaa siten erilleen toisistaan. Neljäntenä parisuhde voi päättyä äkillisesti esimerkiksi uskottomuuden vuoksi. Kaikki Määttän (mt.) tutkimuksessa nousseet teemat ilmenivät myös aineistossani. Useimmiten eron syiksi nousivat suhteen hoitamattomuus ja toimimaton vuorovaikutus. Seuraavasta otteesta ilmenee, miten vanhempi kertoi tietoisesti ratkaisseensa vaikealta tuntuneen eropäätöksen. Hän tiesi parisuhteensa päättyvän uskottomuuteen. Uskottomuus nopeutti eroprosessin käynnistymistä ja vanhempi kuvasi saaneensa eropäätöksestä helpotuksen tunteen.

Haastateltava: Erohan tietysti tapahtu sillee aika normaalisti, että kidutuksen jälke-
keen mä petin.

Tutkija: Mitä tarkoittaa kidutuksen jälkeen? Haluuks sä hiukan avata sitä?

Haastateltava: Se, että voi huonosti pitemmän aikaa. Mun [läheinen henkilö] sano mulle jossain vaiheessa ja mua vähän herätti sitten ajattelemaan, että et oo enää onnellinen. - -Petin sitten ja ei mitään suhdetta vaan, että se tuli selväks sillee, että tää oli tässä. Sitten saatiin se ero hoidettuu siinä.- - Mä olin helpot-
tunu, koska mulle tuli helpotus siitä päätöksestä. Sen takii se tuntu niin oikeelta. Se oli vaan jälkeinpäin ajateltuna, niin ois pitäny aikasemmin, mutta en mä tiä, miten sen ois. Arkea kun hoidat siinä, niin ei tollasta keskustelua perheessä oi-
keen käydä. [Haastattelu, mies]

Uskottomuus herättää monesti vahvoja moraalisia kannanottoja ja on myös yleinen eron syy (Williamson ym. 2016, 1121). Toisaalta vanhemmista vain harva kertoi olleensa uskonon sen vuoksi, että olisi tietoisesti halunnut loukata puolisoaan. Uskottomuus nähtiin nopeana ratkaisuna päättää parisuhde. Toimimattoman kommunikaation palauttaminen olisi vienyt enemmän aikaa, ja se tuntui liian haastavalta tai jopa mahdottomalta.

Kun ero tapahtuu omasta aloitteesta tai yhteisestä päätöksestä, on lähtökohta eron prosessoinnille toisenlainen kuin vastentahtoisessa erossa. Negatiivisimmin ero vaikuttaa yleensä jätettyyn osapuoleen (Kiiski 2011, 248–249; Frisby ym. 2012). Kyse ei ole tällöin omasta valinnasta, vaan toisen alulle laittamasta päätöksestä. Aiempien tutkimusten perusteella naiset toimivat miehiä aloitteellisemmin hakies-
saan avioeroa epätydyttäväksi kokemastaan liitosta (Pusa 2006, 19; Auvinen 2006, 61; Kiiski 2011, 225; Birditt ym. 2017). Aineistossani erityisesti miehet kuvasivat, miten ero tuli heille yllätyksenä. Näihin tilanteisiin liittyi pettymystä siitä, miksi puoliso ei ollut ottanut asiaa ajoissa esille. Kuitenkin suurimmalle osalle näistä miehistä parisuhteen toimimattomuus oli tiedossa, mutta sen ei ajateltu johtavan eroon. He toivoivat parisuhteensa edelleen jatkuvan. Erityisen tärkeänä parisuhteen jatkuminen nähtiin lasten kannalta. Osa vanhemmista kuvasi myös, että heillä oli aikomus hakea ulkopuolista keskusteluapua tilanteen korjaamiseksi. Seuraavista otteista ilmenee, miten eroa oli pohdittu yhteisesti yleisellä tasolla. Kuitenkin eron todentuminen tuli yllätyksenä ja kokemusta kuvattiin loukkaavaksi.

Niin, semmonen spontaani, molemmat oli sitä pohtinu, ja oli puhuttuki aiheesta, mutta tota, se oli tällöinen yks aamu. Siinä tuli riitaa, ja sitte mulla niinku oli, uhosin siinä sitten hänelle, että erotaan sitten kun et oo mitään valmis suhteen eteen tekemään. Ni hän oli vaan silleen, että erotaan vaan. Ja sit se niinku siitä.

Joo, hän ampas ihan täysil tän eron suhteen. Mä niinku muistan siitä päivästä sen, että mä sanoin hänelle, että mul on niin loukattu, petetty ja hyväksikäytetty olo, etkä sä tee sille mitään, ku mä haluaisin niinku, että nää asiat ratkottas pariterapias. Nii ei hän oikeen osannu sanoo siihen mitään. Siinä alettiin kattiloita sitte jakamaan ja tämmöstä. [Haastattelu, mies]

Se tuli tältä minun puolisolta. Paljon sitä oon puhunu ja kaikennäköstä käynny läpi. Siinä hetkessä se tuli kyl yllätyksenä. Jälkeenpäin ku aattelee, ni kyllähän ne merkit siitä nyt ilmassa oli oikeestaan pidemmän aikaa ollu. Hän sano miettimeensä asiaa tai puhuneensa kaverinsa kanssa asiasta jo kaksi vuotta. Ja sit hänellä oli jo työpaikkaromanssi käynnissä. Työpaikkaromanssista mä kuulin vasta sitten, kun ero oli astunut voimaan, melkein vuosi myöhemmin. Se, että omalle puolisolalle ei puhuta mut puhutaan kaverille, niin se tuntu kyl todella pahalta. No tietysti sille ei enää mitään voi, mut joo. Mykistävää se oli sillä hetkellä. [Haastattelu, mies]

Erokokemukseen ja sen prosessointiin vaikuttavat parisuhteen kesto, eron tapa ja se, miten eropäätökseen on päädytty, sekä lisäksi henkilön kiintymyssuhdetyyli ja yksilölliset resurssit (Bifulco & Thomas 2013; Sbarra & Borelli 2019). Useimmille ero tarkoittaa menetyksen kokemusta. Yhteisen elämän loppuminen, rakkauden päättyminen ja luottamuksen rikkoutuminen ovat asioita, joita ei voi ohittaa kevyesti. Vahvat tunteet, kuten suru, viha ja häpeä sekä kiintymys entiseen puolisoon voivat jatkua pitkään eron jälkeen (Saini 2012, 175). Aineistossani vanhemmat kuvasivat erityisesti surua ja pettymyksen tunteita, kun ero tapahtui. Vaikka eroon ei tietoisesti pyritty, tunnisti moni vanhemmista, miten kuormittava parisuhde oli jo pidemmän aikaa heikentänyt omaa hyvinvointia. Toimimaton parisuhde aiheutti myös mielialan laskua. Näillä vanhemmilla eropäätös toi lopulta helpotuksen tunteen, mikä kuvastuu seuraavista aineisto-otteista.

Et pitemmän aikaa parisuhteemme ei ollu silleen tyydyttävä ja siinä oli paljon ongelma-kohtia ja tietenkii lapsihan kärsii. - - Kyllä se ilmapiiri kotona oli jäätävä hyvin usein ja sellanen, että oli vaan yksi tapa toimia. Ja tuota mä kyllä joustin ja joustin ja lopulta en enää pystynyt joustamaan, että fysiikka petti. [Haastattelu, mies]

Suru ja ikävä päättyneeseen parisuhteeseen ja perheeseen ei koskaan täysin poistu, mutta olen oppinut elämään niiden kanssa. Olen kuitenkin ymmärtänyt, miten onnekas olen, kun toinen vanhempi edelleen priorisoi lapsia - tämä ei valitettavasti ole itsestäänselvyys eron jälkeen. [Avovastaus, nainen]

Erojen yksilöllisyys ilmeni myös uusperheellisten vanhempien kuvauksista. Biologisten ja bonuslasten eriarvoinen kohtelu aiheutti toistuvia ristiriitoja ja mielipahaa. Uusperheellisistä moni kuvasi pettyneensä myös itseensä, kun uusi parisuhde ei onnistunutkaan yrityksistä huolimatta. Esiin nousivat lisäksi häpeän tunteet, kun vanhempi kertoi pohtineensa, miten lähipiiri suhtautuisi eroon. Kuitenkin näillä vanhemmilla oli myös keinoja normalisoida asiaa ymmärtämällä erojen yleisyys nykypäivänä, sekä muistuttamalla itseään oikeudesta hyvinvointiin. Aineistossani esiin tulleet kuvaukset nostavat esille sen, miten perheiden monimuotoisuuden rinnalla perhe-elämään on tullut lisääntyvästi läsnä myös parisuhteiden hauraus (Kiiski 2011, 25; Jalovaara 2020). Uudelleen muodostettukaan perhe ei aina toiveista huolimatta onnistu.

Ja itse kanssa haluaisi silleen, että tietyllä tapaa se tietty pettymyksen tunne sitten itseensä tuli aina välillä, että miksi tässä taas näin kävi. Tai taas, ei voi sanoa kun yhden kerran naimisissa ollut, että ei se sinänsä taas, vaan että nyt tälleen kävi. Ja sitten taas että okei, ajat on muuttuneet omista vanhemmista, että eroaminen on kuitenkin aika nykypäivää. Ja sitten taas ajatteli siinä prosessin aikana sitä, että okei, mulla on vielä elämää eletävänä ja se että lapsen takia ei halua pysyä siinä pelkästään siinä, että on kulissiavioliitto, vaan että itselläkin pitää olla kivaa, hyvä olla. Että niinku tavallaan silloin tuli ne itsekkäät tuntemukset siinä, että mulla täytyy olla kanssa kivaa, että jos mulla ei ole kivaa siinä parisuhteessa niin mun ei tarvitse olla siinä. [Haastattelu, mies]

Minä tein sen päätöksen. Hän ei hyväksynyt sitä. Pällimmäisenä oli se, että tämä mun vanhempi [lapsi] ei ole hänen biologinen lapsensa. Se, että mä näin, miten tätä vanhempaa [lasta] hän kohteli. Kohteli hyvin siihen asti, kunnes tää meidän nuorimmainen, yhteinen lapsi syntyi. Siihen asti meni hyvin, mutta sen jälkeen tämä minun vanhemman [lapsen] kohtelu alkoi muuttua huonommaksi. - - Olihan se vaikee päätös kuitenkin. Ajattelin, että tällä lapsella olisi molemmat vanhemmat elämässään, kun vanhemmalla [lapsella] ei ollut. Ei se mitenkään helppo ollut. [Haastattelu, nainen]

Ne vanhemmat, jotka olivat eläneet turvattomassa tai väkivaltaisessa parisuhteessa, olivat tyytyväisimpiä eropäätökseen. Vanhemmat kuvasivat oman kodin rauhan, vapauden päättää omista asioista ja turvallisuuden tunteen lisääntymisen vaikuttaneen hyvinvointiinsa myönteisesti. Toisaalta väkivalta ja turvattomuus eivät välttämättä lopu eroon. Ne saattavat jatkua etenkin tilanteissa, jossa väkivallan tekijä on ollut hyvin kontrolloiva (Haselschwerdt ym. 2011, 1698; Karhuvaara ym. 2013, 13). Tut-

kimuksessani väkivallan kokemus eron syynä oli selvästi sukupuolistunut²⁶. Yleisimmäksi eron syyksi kumpikin sukupuoli ilmoitti toistuvat ristiriidat. Kuitenkin naiset kuvasivat yhtenä eron keskeisenä syynä parisuhteen aikana toisen vanhemman toimesta tapahtuneen fyysisen väkivallan. Osalla väkivalta jatkui myös eron jälkeen. Miehet puolestaan kuvasivat väkivallan olleen pääsääntöisesti henkistä, kuten huutamista, mitätöintiä, manipulointia ja vieraannuttamista omasta lapsesta. Väkivallan sukupuolistuneet kokemukset ovat esiintyneet myös aiemmissa tutkimuksissa (Nyqvist 2001; Hardesty & Ganong 2006; Kiiski 2011, 237; Karhuvaara ym. 2013; Hautanen 2017). Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvaavat parisuhteen aikana tapahtunutta erimuotoista väkivaltaa, mikä oli heillä keskeinen eroon johtanut syy.

Miehen fyysinen ja henkinen väkivalta. Silloin en sitä niin tiedostanut, mutta pelko ohjasi minua. En tiedostanut silloin, mistä se pelko tulee, mutta mulla oli vaan kauhee paniikki ja pelko. Tosi väsynyt siitä kaikesta parisuhteesta tapahtuneesta ja ylipäätään arjesta. Lapset oli niin pieniä. Mä oon ollut väsynyt, ahdistunut, pelokas ja ylivireinen. Sekoitus niitä kaikkia on luonut hirveen olotilan.
[Haastattelu, nainen]

Henkinen ja fyysinen väkivaltaisuus ei kuulu parisuhteeseen ja useampien mahdollisuuksien jälkeen sama rata jatkui, niin minulla ei ollut muuta vaihtoehtoa.
[Avovastaus, mies]

Väkivaltaan havahduttiin usein vasta viiveellä. Väkivalta oli tullut parisuhteeseen useimmiten vähitellen, ja osa kuvasi ikään kuin turtuneensa siihen. Vanhemmat kuvasivat pysyneensä väkivaltaisessa suhteessa erityisesti pelon ja lasten vuoksi. Eriyisesti pelko lapsen menettämisestä eron yhteydessä piti vanhempia turvattomassa suhteessa. Vastaavan kaltaisia eron esteitä on esiintynyt myös aiemmissa parisuhdetutkimuksissa (Knoester & Booth 2000; Bodenmann ym. 2006). Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa havahtuneensa vähitellen parisuhteessaan olevaan henkiseen väkivaltaan. Vanhempi kuvasi aluksi syyllistäneensä itseään tilanteesta. Vastaavan kaltainen reagointi on usein tyypillistä väkivaltaa kohdanneille. Vasta terapiassa käytyään vanhempi oli oppinut tarkastelemaan tapahtunutta ja näkemään suhteen kohtuuttomuuden.

Se meni oikeestaan sillä tavalla, että mulla tuli mitta täyteen jossain vaiheessa. -
- Äidin kohtelu mua kohtaan ja ylipäätään kaikkia läheisiä kohtaan, niin se on semmosta hyvin häiriöistä. Sanoisin, että jonkin sortin luonnehäiriöstä on kyse.

²⁶ Ks. myös luku 6.4

Se oli hyvin pitkä, alkuunhan en huomannutkaan sitä. - -Et sit vähän alko pikkuhiljaa, tuli aina välillä semmosia juttuja, mielti, että tää ei oo normaalia. - - Nyt sitten, kun on terapiassa punnut jälkeensä, niin on havahtunut siihen, että toihan on ollut ihan älytöntä, että miten en oo tajunnut siinä vaiheessa. Hyvin voimakkaanahan siinä alkuun tuli se itsensä syyllistäminen siitä, että miksi on antanut tapahtua tämmöstä, miksi ei oo huomannut ja lähtenyt aikasemmin. [Haastattelu, mies]

Vaikka suurin osa vanhemmista koki itse erotilanteen haastavaksi, oli monelle ero lopulta helpotus. Vanhemmat kokivat eropäätöksen jälkeen jonkin toimimattoman päättyneen. Ero toi mahdollisuuden elää parempaa ja omien tarpeiden mukaista elämää. Parisuhteen aikana omien tarpeiden sivuuttaminen oli ilmennyt suhteen muuttumisella etäiseksi, kommunikaation puutteena ja toistuvina ristiriitoina arkisistakin asioista. Tunnetason yhteys puolisoon saattoi olla täysin poikki ja keskinäinen kommunikaatio koski vain arjen sujuvuuden kannalta välttämättömiä asioita. Osa kuvasi suhteen tuntuneen enemmän kaverisuhteelta kuin parisuhteelta. Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvaavat eropäätöksensä varmuutta ja helpotuksen tunnetta, kun päätös oli jäsentynyt itselle ainoaksi oikeaksi ratkaisuksi.

Ja varmaan semmonen pitkäaikainen tyytymättömyys joka oli kytynyt sisällä siten lähti purkautumaan siinä. No, totta kai sitä pohti aika paljon, et voiko näin tehdä. Mut sit oli kanssa sellanen odottava, että pääsee alottamaan uudestaan asioita. [Haastattelu, mies]

Kyllä se siitä kypsyy se ajatus. Koin, että se on oikein. Me puhuttiin näistä asioista ja hain perheneuvolasta apua. - - Sain selkiytettyä ajatukset siitä, että kyllä mun täytyy ajatella sitä [lasta]. Ero oli mun mielestä ainut keino. [Haastattelu, nainen]

Eroprosessin jälkeen olen ymmärtänyt olevani vastuussa itse omista asioistani. Tämä on positiivinen asia. Elämänhallinta on nykyisin paremmin hallussa koska enää ei kiristetä mykkäkoululla ja seksittömyydellä. Elämänrytmi on parempi kuin ennen. [Avovastaus, mies]

Vanhempien kuvauksista ilmenee selkeästi, miten erojen syyt ovat moninaisia ja yksilöllisiä. Eröpäätöksellä pyrittiin eroon toimimattomasta ja siitä, mihin parisuhteessa ei oltu tyytyväisiä. Myös aiemmissa tutkimuksissa parisuhteen koheesion puutteen, ristiriitojen ja konfliktien on katsottu luovan turvattomuutta tai tyytymättömyyttä (Gottman 1994; Ruffieux ym. 2014; Birditt ym. 2017). Eroamalla pyritään ratkaisemaan nämä tyytymättömyyteen tai turvattomuuteen liittyvät puutteet. Ero

onkin muuttunut yhteiskunnallisessa kehityksessä kielletystä ja torjuttavasta yksilön omaa ratkaisua korostavaksi päätökseksi. Aiemmin ero oli ratkaisu avioliiton akuuttiin ongelmaan, kun taas nykyään eron avulla voidaan hakea ratkaisua, jos parisuhde ei täytä omia tarpeita (Kiiski 2011; Cohen & Finzi-Dottan 2012, 581–583; Williamson ym. 2016). Aineistossani naiset toimivat eropäätöksen suhteen jonkin verran miehiä aloitteellisemmin. Miehillä ero saattoi tulla yllätyksenä, vaikka parisuhteen vaikeudet olivatkin tiedostettuina. Yleisimpinä eron syinä esiintyivät toistuvat ristiriidat, suhteen hoitamattomuus ja puolison uskottomuus. Erityisesti uskottomuus joudutti eropäätöstä nopeasti. Naisilla eropäätöksen syinä nousi esille myös parisuhteessa koettu väkivalta. Toisaalta aineistostani ilmenee myös selvästi, miten useimmille eropäätös ei ollut helppo ratkaisu, eikä sitä tehty hetken mielijohteesta. Moni yritti jatkaa toimimattomassa parisuhteessa pitkään erityisesti lasten vuoksi.

7.2 Vanhemman mieliala

Ero lukeutuu ei-normatiiviseksi elämäntapahtumaksi, joka täyttää äkillisen psyykkisen kriisin tunnusmerkit. Vaikka ero olisi käynnistynyt omasta aloitteesta, vie se myös omia voimavaroja. (Frisby ym. 2012, 716; Symoens ym. 2014, 199; Williamson ym. 2016.) Lapsiperheessä erotilanteen aiheuttama stressi liittyy myös vanhemmuuden tehtävien uudelleenjakoon, vastuun lisääntymiseen erityisesti yksinhuoltajilla, emotionaalisen ja taloudellisen tuen muuttumiseen tai menetykseen sekä konfliktitilanteiden syntymiseen entisten puolisoitten välillä (Amato 2000). Eron negatiiviset vaikutukset voivat ilmetä moninaisesti, kuten somaattisina sairauksina, masennuksena, stressinä, pelkona ja itsetunnon laskuna (Bracke ym. 2010, 224; Iso-metsä 2011, 23).

Olen nostanut vanhemman mielialan tarkastelu yhdeksi tutkimuskysymykseksi, sillä vanhemman mielialalla on keskeinen vaikutus hänen toimintakykynsä ja siten myös päätöksiin, joita tehdään lapsen asioihin liittyen. Erotilanteessa vanhempi joutuu kohtaamaan sekä yksilöllisiä että ihmissuhteiden välisiä haasteita. Kyselyaineistossa kahden eri tutkimushetken mielialan tarkastelu on perusteltua, koska hyvät coping-keinot, kyky käsitellä ja kohdata menetystä ja surua ennustavat parempaa eron jälkeistä sopeutuvuutta (Frisby ym. 2012; Sbarra & Borelli 2019). Kuitenkin on hyvä huomioida, että tutkimushetkenä vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokeemaansa mielialaa eroprosessin aikana.

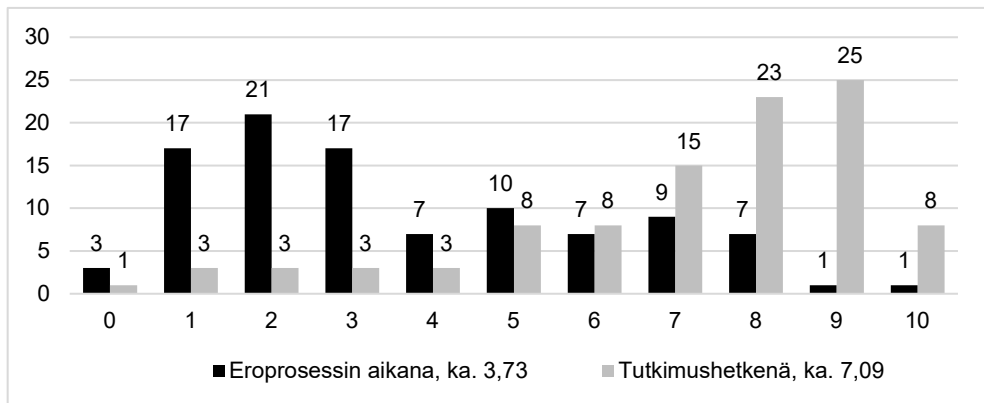
Monet vanhemmista kuvasivat kokeneensa eroprosessin aikana laaja-alaisia, yleensä negatiiviseksi koettuja tunne-elämän muutoksia. Sukupuolesta riippumatta erotilanne nähtiin useimmiten haastavana ja ero vaikutti kokonaisvaltaisesti elämään sekä siten myös koettuun mielialaan sitä useimmiten heikentäen. Erityisesti stressin ja varuillaanolon kokemukset olivat tyypillisiä. Eriasteiset ahdistus- ja masennusoireet, surun, pettymyksen ja epätoivon tunteet ilmenivät useissa vanhempien kuvauk-

sisä. Niiden perusteella tulee näkyväksi myös se, ettei parisuhteeseen ryhdytä suunnitteleamalla sen loppumista. On inhimillistä toivoa onnellista, omat tarpeet täyttävää parisuhdetta ja perhe-elämää. Siten erotilanteeseen päätyminen oli monelle vanhemmista aluksi pettymys.

Kuviossa 8. on esitetty vanhemman mieliala eroprosessin aikana sekä tutkimushetkellä. Nämä määrälliset tulokset perustuvat kyselyaineistoon. Aineistosta ilmeni, miten eroprosessin ollessa käynnissä, suurin osa vanhemmista koki mielialansa olleen matala. Mielialan keskiarvo eroprosessin aikana oli 3,73 asteikolla 0–10, jossa 0 kuvaa erittäin matalaa mielialaa ja 10 erittäin hyvää mielialaa. Eroon liittyvien asioiden voidaan nähdä liittyvän selvästi vanhemman mielialaan, sillä tarkasteltaessa vanhemman mielialaa tutkimushetkellä mielialan keskiarvo oli 7,09 mielialan ollessa suurimmalla osalla vastaajista hyvä. Tarkasteltaessa vanhemman mielialaa eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä, havaitaan niiden eroavan toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($p < 0,001$). Vanhemman eroprosessi näyttäytyi tutkimuksessa mielialaa merkittävästi heikentäen vanhempien raportoimana. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa mielialaa eroprosessin aikana.

Vanhemman mieliala	N	ka	sd
Eroprosessin* aikana	240	3,73	2,44
Tutkimushetkenä	264	7,09	2,30
p<0,001 ***			

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvio 8. Vanhemman mieliala asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=240) ja tutkimushetkenä (N=264), kun 0 kuvaa erittäin matalaa mielialaa ja 10 erittäin hyvää mielialaa, %, ka., kyselyaineisto.

Eroprosessin aikaisen mielialan osalta sukupuolten välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa (taulukko 18.). Mieliala eroprosessin aikana oli sekä naisilla että miehillä pääsääntöisesti matala. Sen sijaan tarkasteltaessa mielialaa tutkimushetkenä, ilmeni sukupuolten välillä tilastollisesti merkitsevä eroavaisuus ($p < 0,006$)²⁷. Miehet raportoivat naisia useammin mielialan matalaksi tai kohtalaiseksi, kun taas naiset raportoivat mielialansa olevan tutkimushetkenä yleisimmin hyvä.

Taulukko 18. Vanhemman mieliala eroprosessin* aikana (N=240) ja tutkimushetkenä (N=264) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Mieliala	Nainen	Mies	Yhteensä
Matala mieliala eroprosessin aikana	56,3 (49)	58,2 (89)	57,5 (138)
Kohtalainen mieliala eroprosessin aikana	23,0 (20)	24,2 (37)	23,8 (57)
Hyvä / korkea mieliala eroprosessin aikana	20,7 (18)	17,6 (27)	18,8 (45)
Matala mieliala tutkimushetkenä	3,0 (3) **	14,0 (23) **	9,8 (26)
Kohtalainen mieliala tutkimushetkenä	17,0 (17) **	21,3 (35) **	19,7 (52)
Hyvä / korkea mieliala tutkimushetkenä	80,0 (80) **	64,6 (106) **	70,5 (186)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Matala mieliala 0–3, kohtalainen mieliala 4–6, hyvä / korkea mieliala 7–10

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Tutkimusaineistossani naiset kuvasivat enemmän mielialaoireilua, mikä ei kuitenkaan vaikuttanut koko elämänhallintaa horjuttaen. Osalla heistä mielialaoireilu oli kuitenkin hyvin voimakasta. Tämä herätti vanhemmilla pelon oman jaksamisen loppumisesta. Pelkoon heijastui myös yksinäisyys, erityisesti silloin, kun tukea ei ollut saatavilla tai sitä ei haluttu pyytää. Avun pyytämisen vaikeutta voi selittää äitiyteen liittyvät kulttuuriset odotukset ja hoivan etiikka (Villicana ym. 2017). Etenkin äitien kohdalla on nähty riskinä moraalisesti ylevän vanhemmuuden vastuiden täyttäminen, mikä voi johtaa uupumiseen (Sevón & Notko 2008, 15–16). Seuraavista naisvastaajien otteista käy ilmi, miten etenkin psyykkiset oireet ilmenivät voimakkaina eroprosessin alussa. Oireilun voimakkuus yllätti ja sai miettimään omaa jaksamista sekä selviytymistä.

No kyllä se oli hyvin raskas ja surullinen. En oo varmaan koskaan tuntenut mitään sellaista. Et se oli sekä psyykkisesti että tavallaan fyysisestikin aika raskasta. Kyllä siinä mietti, että pärjääks. [Haastattelu, nainen]

²⁷ $\chi^2 = 10,342$, $df = 2$, $p = .006$

Kyllähän se paljonkin vaikutti minuun. Oli semmoisia psyykkisiä oireita, mitä ei ole ennen ollutkaan. Kukaan ei ohjannut mihinkään apuun, piti vain itse selvitä. Psykkinen kipu oli ihan fyysistä. [Haastattelu, nainen]

Miesten kokemuksista ilmeni voimakkaan mielialaoireilun lisäksi, miten eroprosessi aiheutti naisia useammin negatiivisia vaikutuksia elämänhallintaan. Näin tapahtui erityisesti niillä miehillä, joille ero oli vastentahtoinen tai yhteydenpito lapsen vaarantui alkavan huoltoriidan vuoksi (ks. Bauserman 2012; Shor ym. 2012; Sbrarra & Borelli 2019). Näissä kuvauksissa ero hajotti elämän toimivuuden, vaikuttaen laajalaisesti psyykkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen tilanteeseen. Vastentahtoisen eron jälkeen miesten elämäntilanne näyttäytyi epävarmana ja huolta aiheuttavana. Nämä miehet kertoivat ajattelun selkeyden vaikeutuneen, minkä vuoksi he kokivat ajautuneensa tilanteisiin, joihin he eivät olisi hyvävointisina suostuneet. Seuraavissa otteissa miehet ovat kuvanneet vastentahtoisen eron ja alkavan huoltoriidan vaikuttaneen voimakkaasti koko elämänhallintaa horjuttaen.

Kun ero tuli, se iski kovaa, elämäni meni kuilun pohjalle. Vaimo petti useasti, oli se joka haki eron ja kun olin henkisesti heikossa tilanteessa, kirjoitin nimeni papereihin joihin en olisi selväjärkisenä nimeäni laittanut. [Avovastaus, mies]

Sairastuin masennukseen, en kyennyt tekemään töitäni (olen yksinyrittäjä), velkaannuin, yritykseni velkaantui. En kyennyt ajattelemaan asioita selkeästi. Ero ja kiista lapsien tapaamisesta hallitsi kaikkea. [Avovastaus, mies]

Yhteistä kummallekin sukupuolelle oli se, miten vanhemmille aiheutti eniten huolta epätietoisuus lapsen tilanteesta. Huoli nousi erityisesti silloin, kun lapsi oli toisen vanhemman luona ja vanhempien kommunikaatio ei toiminut, tai vanhemmalla ei ollut mahdollisuutta saada tietoa lapsensa tilanteesta. Näiden vanhempien kuvauksissa ilmeni toistuvasti huolen ja ylivireyden kokemuksia.

Mul oli lähinnä huoli lapsista. Se oli se päällimmäinen ajatus. Tämä ex-puoliso oli jossakin määrin semmonen ailahtelevainen luonne, niin aina tuli se, että kuinka hän muistaa niistä lapsista huolehtia. Ja se oli aina se päällimmäinen tunne. [Haastattelu, mies]

Minuun on vaikuttanut, että mulla on vaikea masennus ja tää on mulla joka päivä mielessä. Mulla on tosi vaikeeta töissä, kun kahvihuoneessa puhutaan lasten hiihtolomista tai syyslomista ja mulla on sen ikäinen lapsi. Ne on tosi vaikeita tilanteita mulle. Oon koko ajan ylivirittynyt töissä ja pelkään, että joku sanoo siitä mulle jotakin. [Haastattelu, nainen]

Osalla naisista pelon ilmapiiri ei loppunut eroon, vaan entisen puolison vaikutusvalta oli edelleen läsnä. Erotilanteen onkin todettu olevan erityisesti naisen turvallisuutta potentiaalisesti uhkaava tekijä (Karhuvaara ym. 2013, 12–13; October 2018, 9). Aineistossasi näiden naisten kertomuksista käy ilmi pelon lamaannuttavuus. He pelkäsivät erityisesti sitä, että toinen vanhempi saattaisi vahingoittaa lasta kostoksi erosta. Pelko vaikutti mielialaan ja toimintakykyyn niitä merkittävästi heikentäen.

Pelkäsin exää, pelkäsin että lapsi ei tule takaisin isältään hengissä. Olin aika lailla pelon lamauttama. [Avovastaus, nainen]

Minulla on todettu masennus ja ahdistus, ja elämäniloni on edelleen kateissa. Ajoittain minua on pelottanut äärimmäisesti lapseni ja oman turvallisuuden puolesta, jolloin toimintakykyni katoaa lähes kokonaan. [Avovastaus, nainen]

Sitten meillä niinku kun toi kärjistyi silleen, että hän hirveästi uhkasi minua väkivallalla ja tuli mun ovelle. - - Niin toi on niinku tosi mitä siinä kokee, ja on tosi yksin tuollaisen kanssa. [Haastattelu, nainen]

Pelon tunnetta voi olla vaikeaa sanoittaa ja näyttää toteen. Pelon synnyttämiseen ei useinkaan edes tarvita suoraa fyysistä väkivaltaa, vaan jo epäsuora vihjailu, uhkaava non-verbaliikka tai saadun valta-aseman väärinkäyttö synnyttävät epävarmuutta ja pelkoa. Lapsen huoltajuuteen liittyen tilanne voi ilmentyä hyvin haasteellisena, koska vallankäyttö tai vainoaminen toista vanhempaa kohtaan saatetaan verhoilla lasta koskevaksi yhteydenpidoksi (Karhuvaara ym. 2013, 20; Nikupeteri 2016, 36–38; Galántai ym. 2019; Koulu & Nikupeteri 2019, 213–214).

Ne vanhemmat, joiden yhteys oli vaarassa katketa lapseen osittain tai kokonaan, kertoivat mielialan laskusta ja jopa suisidaalisista ajatuksista. Osalle vanhemmista lapsi oli ainoa syy, jonka vuoksi he halusivat elää. Muu elämä tuntui menettäneen merkityksensä. Näissä tilanteissa keskeisesti mielialaan laskuun vaikuttava tekijä oli toisen vanhemman negatiiviseksi koettu toiminta. Vaikka alkava huoltoriitatilanne hetkittäin rauhoittui, jatkui vanhemman kokema huoli tulevasta. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet huolta, surua ja jaksamisen haasteita alkavan huoltoriidan takia.

Olen ollut psyykkisesti tosi kovilla ja olen huomannut katkeroituneen hieman asian vuoksi. Olen halunnut vain olla lapseni elämässä mukana, mutta lapsen äiti koittaa kaikin mahdollisin keinoin pitää minun ja lapsen väliset tapaamiset minimissä ja vieraannuttaa minut omasta lapsestani niin se on ollut sanoin kuvaillemattoman raskasta. [Avovastaus, mies]

Olohuoneen hyllyssä on hyvä kuva [lapsista]. Siinä meillä on kaksi ihanaa [lasta]. [Toinen lapsista] hieman vanhempana näyttää suojelevan pientä [sisarus-taan]. [Lapsi] on oma itsensä iloinen ja avoin. Silloin se kuva tuntui niin hienolta. Nyt kun sitä katsoo näen kaksi pientä [lasta] jotka eivät tiedä vielä tulevasta ja minun on hyvin vaikea kuvaa katsoa tuntematta suurta surua. [Päiväkirjaote, mies]

Pieni osa vanhemmista koki suurimmaksi eron ja alkavan huoltoriidan aiheuttamaksi mielialaan liittyväksi muutokseksi luottamuksen menettämisen muihin ihmisiin. Toistuvat pettymykset tulivat esiin mielialan epävarmuutena ja jopa katkeruutena. Nämä vanhemmat kokivat ainoaksi mahdollisuudekseen suojaautua siten, etteivät he enää luottaneet muihin. He kokivat omaa luottamustaan hyväksikäytetyn, mikä tun-tui epäoikeudenmukaiselta ja äärimmäisen raskaalta. Seuraavassa otteessa vanhempi on kuvannut luottamuksen menettämisen vaikutuksia elämäänsä ja psyykkisen voin-tinsa haasteita.

Sairastuin PTSD:hen eron jälkeen kuormittavassa elämäntilanteessa ja lisäksi masennuin. Olen kyynistynyt, enkä halua enää toista lasta kenenkään kanssa, koska pelkään, että sama tilanne toistuu uudenkin kumppanin kanssa. En mie-lelläni keskustele ex-kumppanin kanssa muuta kuin pakolliset, koska pelkään häntä edelleen avioliitossa tapahtuneen väkivallan vuoksi. Koen itseni jatkuvasti häviäjänä elämässä ja että minulta on viety pala äitiydestä pois, koska lapsesta on tullut toiselle pelkkä pelinappula ja keino edistää omaa elämäänsä ja imago-ansa. [Avovastaus, nainen]

Luottamuksen menettäminen oli aineistossani tyypillisempää miehille kuin naisille. Naisilla luottamuksen menettäminen liittyi yleisimmin entiseen puolisoon, kun taas miehillä luottamuksen menetys laajeni entisen puolison lisäksi viranomaisiin ja muihin ihmisiin. Tulokseen voi mahdollisesti vaikuttaa naisten yleensä laajempi sosiaa- linen verkosto ja siten helpommin saatavilla oleva emotionaalinen tuki (Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105). Miehen voi olla esimerkiksi kulttuu- risten syiden takia vaikeampaa ilmaista tuen tarvetta ja emotionaalista haavoittu- vuutta (Nyqvist 2006, 91–93). Lisäksi isät ovat myös kokeneet viranomaisten taholta kielteistä ja puolueellista kohtelua. Kriittisimpien näkemysten mukaan yhteiskunta ylläpitää edelleen käsitystä äidin hoivan ensisijaisuudesta ja syrjii siten isien oikeuk- sia lapsiinsa (Mykkänen & Huttunen 2008, 169–171; Huttunen 2014).

Luottamuksen menettämisen ihmisiin ja elämään on havaittu olevan yhteydessä turvattomaan kiintymyssuhdetyyliin, tai myöhemmin elämässä tapahtuneisiin trau- maattisiin kokemuksiin. Turvaton kiintymyssuhdetyyli voi ilmetä ahdistuvana ja ta- kertuvana tai välttelevänä käyttäytymismallina. Erityisesti välttelevässä kiintymys-

suhdekäyttäytymisen muodossa ahdistuneisuutta yritetään kontrolloida välttelemällä siitä muistuttavia asioita ja kohteita, sekä omat kiintymyssuhdetarpeet tukahduttamalla. (Zimmermann 1999; Johnson 2010; Roberson ym. 2011; Martin ym. 2019, 2248.) Traumaattisina, omaa uskomusjärjestelmää heikentävinä kokemuksina voidaan puolestaan pitää esimerkiksi epäoikeudenmukaista tai jopa mielivaltaista kohtelua. Aineistossani etenkin viranomaisten taholta epäoikeudenmukaiseksi koettu kohtelu aiheutti suurta kärsimystä. Vanhemmat kykenivät toisinaan ymmärtämään entisen puolison epäasiallisen käyttäytymisen, mutta viranomaisten taholta tulleet epäasiallisuudet tuntuivat kohtuuttomilta. Alla olevissa otteissa vanhemmat kuvaavat luottamuksen asteittaista murentumista ensin erokokemuksen ja myöhemmin sitä seuranneen alkavan huoltoriidan vuoksi. Otteista on selkeästi nähtävissä luottamuksen menettämisen laajentuminen lähipiiriä, yhteiskuntaa ja koko elämää kohtaan.

Rakastin erotessamme vielä eksääni. Nyt pidän häntä lastamme henkisesti pahoinpitelevänä hirviönä. Toistaiseksi koen kuitenkin olevani henkisesti hyvässä paikassa, joskin vaikeat hetket käyvät aina vain vaikeammaksi. Olen menettänyt uskoani ihmisiin eksäni julman menettelytavan vuoksi. Olen myös menettänyt kaiken uskoni viranomaistemme kykyyn turvata lastemme henkinen koskemattomuus erotilanteissa. Koen lastenhuoltolain olevan vain sananhelinää kunnes asia saadaan oikeuteen käsittelyyn, ja pelkään että sielläkin turvaudutaan vanhentuneisiin käytänteisiin ja epäloogisiin ajattelutapoihin. [Avovastaus, mies]

En luota naapureihin enkä yhteisiin ystäviin. En kerro aikuisen asioita lapsilleni. En luota enää viranomaisiin, asianajajiin enkä oikeuslaitokseen. [Avovastaus, mies]

Osa tutkimuksen vanhemmista pystyi suojaamaan omaa mielialaansa ennakoinnin, varuillaan olon ja etäisyyden ottamisen avulla. Näissä tilanteissa ennakointi ja varautuneisuus olivat kontekstisidonnaisia, liittyen toisen vanhemman negatiiviseksi koettuun toimintaan, sekä kielteisiin kokemuksiin viranomaisasioinneista lapsen asioissa. Vanhemmat kokivat oman asennoitumisensa auttaneen tilanteissa, joissa toisen osapuolen toimintaan ei voinut luottaa. Ennakointi ja oma asennoituminen suojasivat liialliselta toivolta ja auttoivat siten pettymysten hallinnassa sekä tilanteen käsittelyssä, kuten seuraavasta vanhemman kuvauksesta ilmenee.

Mä oon oppinut ennakoimaan miten mun mielestä lapsen äiti tietyissä tilanteissa toimii, mihin hän on valmis, mut myös miten tietyt viranomaiset toimii. Ja niin, et se ei ehkä mee niin kun teoriassa kirjoitetaan, niin mulle ei tuu enää yllätyksiä. - - Ja se on niin kun helpottanu. Sehän ei helpota sitä itse asiaa, mut se helpottaa sitä omaa suhtautumista, koska pystyy sanomaan ihan tasan tarkkaan, että mitähän

sieltä vielä tulee, millasilla argumenteilla, miten niihin suhtaudutaan, miten ehkä mun vanhemmuuteen tai meihin vanhempina suhtaudutaan. Ne on sit positiivisia yllätyksiä, jos semmosta objektiivista suhtautumista löytyy. [Haastattelu, mies]

Erotilanteen haasteista ja lapsen huoltajuuteen liittyvistä ristiriidoista huolimatta osa vanhemmista koki tapahtumien myös kasvattaneen ja vahvistaneen. Ero oli osalle vanhemmista suoranainen helpotus. Tämä näkyi positiivisena mielialana ja toiveikkaana tulevaisuusorientaationa. Eropäätöksestä kuluneella ajalla oli selvä merkitys, sillä ajan kuluessa suurin osa vanhemmista koki toipuneensa ja päässeensä elämäänsään eteenpäin. Enemmistöllä vanhemmista mieliala lähti eron alkuvaiheen jälkeen kohenemaan selvästi. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa läheisen ihmissuhteen merkitystä, jonka kanssa hän pystyi käsittelemään erokokemustaan. Lisäksi oma aktiivisuus ja kyky kohdata erilaisia tunteita johtivat mielialan kohenemiseen sekä elämänhallinnan tasapainon palautumiseen.

Olen käsitellyt asioita ja yhdelle ainoalle kaverille, mikä minulla on ollut lapsuudesta asti, sen kanssa on juteltu näistä asioista. Siinä on ne ainoat tuet, mitä on. Sitten tuo, että kun kalastusta ja metsästystä harrastaa, luonnossa kun liikkuu, siellä saa ajatuksia mietittyä. Olen kyllä tuossa miettinyt, että kyllä se on ollut minun pelastukseni, että silloin kun erosin, asuin kolme vuotta metsän keskellä, lähimpään taloon oli [x] kilometriä matkaa. Sen kolme vuotta siellä olin yksin, töissä ainoastaan kuljin. Kyllä siellä oli vaikka minkälaisia ajatuksia ja iltoja. Välissä oli iloa ja naurua ja itkuakin. Mutta siitä olen ollut tyytyväinen, että sain käsiteltäviä ne asiat yhteen soittoon kaikki, etteivät ne enää ole harmina tuolla pääkopassa, vaan ne ovat pois kaikki mahdolliset. Ainoa on vain tuo, että lapsetkin kasvaa aikuisiksi tuosta kunnialla. [Haastattelu, mies]

Erotilanteesta toipumista ja mielialan kohenemista auttoivat erityisesti säännöllisen yhteyden säilyminen lapseen, uusi seurustelusuhde tai uuden perheen muodostuminen. Erityisesti lapsen kanssa vietetty aika nosti mielialaa ja se nähtiin arvokkaana. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa tyytyväisyyttään eron jälkeiseen elämäänsä, uudesta parisuhteesta saamaansa tukeen ja hyvän yhteyden säilymisessä lapsiinsa.

No, varmaan kaikki tuki mikä tulee uudesta parisuhteesta ja sit skidit ja. Ja just sitten, et silloin kun lapsi on täällä, niin meillä on kuitenkin, meillä on ihan hyvä suhde. [Haastattelu, mies]

Toisaalta alkava huoltoriita ja toistuvat konfliktit toisen vanhemman kanssa laskivat vanhempien mielialaa. Mitä vaikeampi huoltajuuteen liittyvä konflikti oli, sitä heikompi oli vanhemman mieliala. Kaikki ei mennyt tällöin oppikirjamaisen sujuvasti,

vaan vanhempi joutui ponnistelemaan voidakseen säilyttää yhteyden lapseensa. Tutkimustulos on ymmärrettävä. Myös aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, miten huoltoriidan seuraukset voivat näkyä vanhemman uupumisena, yleisenä kuormittuneisuutena, ahdistuneisuutena, masennuksena tai itsetunnon laskuna (Bracke ym. 2010, 224; Halford & Sweeper 2013; Symoens ym. 2014, 204).

Tuloksista ilmenee myös, miten vanhemman mielialan kokemukseen vaikuttavat erosta kulunut aika, kyky työstää erokokemusta sekä myös muiden toiminta. Tuloksia tarkastellessa on hyvä huomioida lisäksi se, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut mielialaansa eroprosessin aikana. Vanhemmilla erosta kulunut aika vaihteli viikosta aina 29 vuoteen saakka, keskiarvon ollessa kuusi vuotta²⁸. Kuitenkin erosta kuluneen ajan yhteyden mielialaan näkee selvästi kyselyaineiston tuloksissa, kun tarkastelee vanhemman arviota mielialastaan eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä. Enemmistöllä mieliala nousi selvästi erohetken kokemuksesta tutkimushetken verrattaessa.

Toipuminen elämän vastoinkäymisistä vie aina oman aikansa. Ajan vaikutusta eron työstämisessä voidaan ymmärtää paremmin, kun tarkastelemme eroprosessia kriisiteorian kautta (Cullberg 1973; Cullberg 2006). Alun sokkivaihe saa eron tuntuun epätodelliselta ja suojautumismekanismeihin voivat kuulua eron kieltäminen tai torjuminen. Sokkivaihe antaa hetkellistä toimintakykyä ja vanhemman toiminta voi näyttäytyä toimeliaana tai tyynenä. Sokkivaihetta seuraavassa reaktiovaiheessa mielialaoireilu on yleistä. Etenkin jos ero on tapahtunut vastentahtoisesti, ovat viha, pettymys, suru, ahdistuneisuus, pelko ja turhautuminen tyypillisiä tuntemuksia. Reaktiovaiheessa eron kohdannut voi aktiivisesti pohtia suhteen eri käännteitä, toisen sanomisia ja tekemisiä sekä omaa reagointiaan. Reaktiovaiheen jälkeen käynnistyy kriisin käsittelyvaihe, jossa ero aletaan vähitellen hyväksyä ilman tarvetta kieltää tai torjua eroa. Kriisiteorian viimeisenä vaiheena on uudelleen suuntautuminen, jolloin erotapahtuma jäsentyy osaksi omaa elämäntulkua. Tapahtunut ero ei uudelleen suuntautumisen vaiheessa enää kuluta vanhemman voimavaroja, vaan hän pystyy käyttämään energiaansa myös muihin itselle tärkeisiin asioihin päästen eteenpäin. (Cullberg 2006; Henriksson ym. 2024.)

Tulokseni vastaavat aiemmin saatuja tuloksia: eroprosessi vaikuttaa mielialaa laskevasti (Bracke ym. 2010, 224; Isometsä 2011, 23; Cohen & Finzi-Dottan 2012; Symoens ym. 2014, 198–199) ja naissukupuoli ennustaa puolestaan nopeampaa toipumista erosta (Bauserman 2012; Berntsen & Kravdal 2012; Shor ym. 2012; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105; Sbarra & Borelli 2019). Lohdullista ja ihmisen toipumiskykyä kuvaavaa on, miten tutkimuksessani suurimmalla osalla vanhemmista mieliala kohentui selvästi, kun erosta oli kulunut jo aikaa.

²⁸ Luvussa 6.4 on kuvattu tarkemmin tutkimusaineisto ja tutkimukseen osallistuneet.

Tutkimustuloksistani käy ilmi, miten ero ei vaikuta välttämättä pelkästään kielteisesti vanhemman mielialaan, vaan työstetty ero kantaa eteenpäin ja auttaa elämän uuden suunnan löytämisessä. Post-traumaattisessa kasvussa uhannut kriisi kääntyykin onnistuneen työstämisen jälkeen psyykkistä kestävyttämme, resilienssiä, lisääväksi tekijäksi (Bevino & Sharkin 2003, 82; Henriksson ym. 2024; Rajan-Rankin 2014; Joutsenniemi & Lipponen 2015). Parhaiten post-traumaattista kasvua ennakoivat nuori ikä, naissukupuoli, sosiaalinen tuki, aktiivinen selviytymiskeinojen käyttö, uskonnollisuus ja optimistinen asenne tulevaisuuteen (Vázquez ym. 2014). Aineistossani resilienssin lisääntyminen ei ollut kuitenkaan sidottu vain sukupuoleen tai nuoreen ikään. Resilienssin lisääntymistä ja mielialan kohoamista selitti tutkimuksessani erityisesti aktiivinen selviytymiskeinojen käyttö ja itsestä huolehtiminen. Tärkeimpänä mielialaa kohottavana asiana toimi säännöllisen yhteyden säilyminen lapseen.

7.3 Vanhemman koherenssin tunne

Terveellä ihmisellä on luontainen pyrkimys hyvinvointiin ja mielen tasapainoon. Mieliala ja koherenssin tunne selittävät osaltaan eroprosessista selviytymistä (Quinney & Fouts 2004; Kulik & Heine-Cohen 2011; Bourassa ym. 2017). Niiden voidaan katsoa vaikuttavan myös vanhemmuuteen, ja ne saattavat ilmaista yhteistyövanhemmuuteen tarvittavia valmiuksia. Koherenssin tunteeseen sisältyvät oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden käsitteet. Koherenssin tunne on universaali, sukupuolesta, sosioekonomisesta asemasta tai kulttuurista riippumaton. (Antonovsky 1979; Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Mittelmark & Bauer 2016.) Voimakas koherenssin tunne ilmentää onnistunutta stressitilan käsittelyä, mikä tukee vanhemman selviytymistä eroprosessissa ja alkavassa huoltoriidassa.

Vanhemman koherenssin tunteen tarkastelu eron ja alkavan huoltoriidan yhteydessä on tärkeää, sillä voimakkaalla koherenssin tunteella on positiivinen vaikutus itseraportoituun terveydentilaan, terveystottumuksiin, psyykkiseen stressiin sekä fyysiseen ja psyykkiseen terveydentilaan (Cohen & Savaya 2003, 310; Volanen ym. 2004; Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709). Koherenssin tunteen on osoitettu olevan aikuisella suhteellisen pysyvä, muttei kuitenkaan stabiili ominaisuus (Silventoinen ym. 2014, 1952). Yksittäinen negatiivinen elämäntapahtuma, kuten ero tai alkava huoltoriita, voi heikentää koherenssin tunnetta merkittävästi niilläkin henkilöillä, joiden koherenssin tunne olisi yleisesti voimakas (Volanen ym. 2007, 434; Ristkari ym. 2008). Kun vanhemmalla on voimakas koherenssin tunne, tunnistaa hän konfliktin läsnäolon, minkä lisäksi hänellä on joustavia, resiliентtejä toimintamalleja kohdata ja ratkaista stressiä aiheuttavia tilanteita, kuten ristiriitoja (Cohen & Dekel 2000, 479; Bevino & Sharkin 2003, 92; Sbarra & Borrelli 2019). Eron ja alkavaan huoltoriitaan liittyvien kuormitustekijöiden kasautuminen voi taas saada arjen tuntumaan raskaalta selviytymistaistelulta, joka vaikuttaa

kaikkiin koherenssin tunteen osa-alueisiin, eli oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden kokemukseen.

Vertailtaessa määrällisen kyselyaineiston perusteella kaikkia koherenssin tunteeseen kuuluvia osatekijöitä; ymmärrettävyyttä, hallittavuutta ja mielekkyyttä, eroprosessin aikana sekä tutkimushetkenä ilmeni, että keskiarvo koherenssin tunteesta eroprosessin aikaan ja tutkimushetkenä poikkesi toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla ($p < 0,001$). Vanhemmat kokivat eroprosessin heijastuneen vanhemman koherenssin tunteeseen sitä heikentäen, sillä koherenssin tunne nousi selvästi tutkimushetkellä. Tarkasteltaessa koherenssin tunnetta sukupuolten välillä, ei eroja ollut havaittavissa eroprosessin aikana. Sen sijaan tutkimushetkenä koetussa koherenssin tunteessa oli havaittavissa sukupuolten välinen ero tilastollisesti merkitsevällä tasolla ($p < 0,002$). Miehillä ilmeni tutkimushetkenä naisia useammin matalaa koherenssin tunnetta. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeä huomioida, että tutkimushetkenä vanhempi on retrospektiivisesti muistellut koherenssin tunnettaan eroprosessin aikana.

Tutkimusaineistossani koherenssin tunnetta lisäävät tekijät jakautuivat vanhempien kuvausten perusteella kolmeen eri ryhmään: 1) sosiaalinen tuki ja läheissuhteet, kuten lapset, uusi parisuhde, perhe ja ystävät, 2) omaa hyvinvointia lisäävät ajattelu- ja toimintamallit sekä 3) ammatillinen- ja vertaistuki.

Selkeimmin koherenssin tunnetta lisäävät tekijät liittyivät sosiaaliseen tukeen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Vanhemmat kokivat erityisesti lapsen kanssa vietetyn ajan arvokkaana. Lapsen kanssa vietetty aika toi myös turvaa ja jatkuvuuden kokemuksen. Koherenssin tunnetta lisääviin sosiaalisen tuen muotoihin kuului myös uusi parisuhde. Tämä lisäsi vanhempien hyvinvointia merkittävästi. Uusi parisuhde toi uskoa omaan rakastettavuuteen ja siten korjaavan kokemuksen. Uutta parisuhdetta verrattiin vastauksissa eroon päättäneeseen suhteeseen erityisesti omien tarpeiden kohtaamisen ja hyväksynnän osalta. Osa vanhemmista kertoi uudessa parisuhteessa syntyneen lapsen auttaneen myös käsittelemään eroa sekä toteuttamaan vanhemmuutta täysipainoisesti. Myös aiemmissa tutkimuksissa on tullut ilmi, miten perheen merkitys näkyy haluna palauttaa perhe uudelleenavioitumisen sekä uusperheen myötä (Castrén ym. 2017, 18–19; Freeman Cenegy ym. 2018; Krayenfeld & Trappe 2020). Seuraavista otteista ilmenee, miten sosiaalinen tuki ja läheissuhteet, kuten lapset ja uusi parisuhde lisäsivät vanhempien koherenssin tunnetta.

Hyvät suhteet lapsiin, hyvä parisuhde, läheiset keskusteluyhteydet ystäviin ja lähisukuun. Mieluisa työ. Se että voin olla lapsille juuri sellainen isä kuin haluan, ilman jatkuvaa huomauttelemista, valittamista, haukkumista. [Avovastaus, mies]

Terapeutti, perhe, ystävät ja nyt mulla on ihana aviomies. - - En tällöisen tapauksen kanssa pystynyt luomaan ihmissuhteita silloin. Tää on semmoinen paletti, että mä oon äiti, joka on menettänyt lapsen ja se kuulostaa siltä, että o-ou. Tätä kautta meillä oli varmaan tarkoitus tavata. [Haastattelu, nainen]

Sosiaalisen tuen muotoihin kuului myös ystäviltä ja sukulaisilta saatu tuki, jonka nähtiin olevan yksi keskeinen tekijä erosta toipumisessa ja alkavan huoltoriitatilanteen käsittelyssä. Moni koki, että ystävän kanssa asioista keskustelu ja kuulluksi tuleminen olivat merkityksellisiä kokemuksia. Sosiaalisen tuen muodoista erityisesti ystäviltä saadun tuen onkin havaittu edistävän erosta toipumista ja sopeutumista eron jälkeiseen elämään (Wilder 2016, 566). Miesten vastauksissa korostui lisäksi oman toiminnallisuuden kautta haettu hyvinvoinnin lisääntyminen ja alkoholinkäytön välttäminen. Naisilla painottuivat enemmän läheiset ihmissuhteet, jotka perustuivat toiminnallista tekemistä enemmän keskusteluille luotettavien henkilöiden kanssa. Monet vanhemmat korostivat lisäksi rutiinien merkitystä arjen toimijuutta vahvistavina. Näihin rutiineihin kuuluivat työ, säännölliset arkiasiat ja liikunta. Seuraavista otteissa vanhemman ovat kuvanneet sosiaalisen tuen ja oman aktiivisuuden merkitystä koherenssin tunteen muodostumisessa.

No urheiluharrastukset ja semmonen. - - Tietenkin uus hellukin oli siinä apuna jollain lailla. Aika paljon on kuitenkin se oma aktiivisuus ja elämän asenne ehkä kuitenkin eniten auttanut. Et en oo taipuvainen semmoseen masentuneisuuteen ja ryyppiskelyyn. Se nyt ehkä tärkeimpänä kantavana. [Haastattelu, mies]

Olen löytänyt eron jälkeen enemmän ilon aiheita ja saanut itseluottamustani takaisin. Voin tavata ystäviä vapaasti. Tuntuu, että elämä on enemmän hallinnassa, kun toinen ei ole alistamassa ja haukkumassa. Kotona ei tarvitse pelätä. [Avovastaus, nainen]

Koherenssin tunnetta lisäsivät myös vanhemman omaa hyvinvointia edistävät ajattelu- ja toimintamallit, joissa korostettiin omiin asioihin vaikuttamisen mahdollisuutta. Itsemääräämisen teorian mukaisesti oman autonomian ja kompetenssin tunteet ovat keskeisiä psykologisia perustarpeitamme (Deci & Ryan 2008). Oman toimijuuden vaaliminen nähtiin tärkeäksi, koska ero oli usein heikentänyt sitä. Lisäksi alkavaan huoltoriitaan liittyvät konfliktit aiheuttivat toistuvaa stressiä ja epävarmuutta. Moni vanhempi pystyi kokemaan suurempaa elämänhallinnan tunnetta, kun asennoitui ristiriitoihin uudella tavalla. Konfliktista huolimatta elämästä pyrittiin löytämään myös hyviä ja toimivia asioita. Keskittyminen elämän toimiviin puoliin edisti merkittävästi vanhemman jaksamista. Myös aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, miten toimivien coping-keinojen käyttö, kuten altruismi, ennakointi, it-

sehavainnointi, liittyminen toisiin, itsevarmuus ja huumori, ovat yleisestikin yhteydessä hyvään sopeutuvuuteen (Lönnqvist 2024, 137; Vázquez ym. 2014). Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet koherenssin tunteen voimistumista tukevia asioita, jotka liittyivät materiaalisten asioiden sijaan toimivien coping-keinojen käyttöön omassa elämässä.

Et voisin olla valmis uuteen parisuhteeseen. Mut on ne klassiset laastarisuhteet ja kaikki tämmöset - -. Siis en osaa eritellä mitään isompaa, mut kaikki tämmöset vertaistuki, ystävien tuki, aika, onnistumiset työelämässä, harrastukset ja oikeestaan semmonen itsensä löytäminen. Kaikki on tehny semmosia pieniä askeleita, et on päässy eteenpäin. Mä oon oikeestaan nyt onnellisempi, ku mitä mä tunnen, et olisin ollu vaik viimiseen kahteen tai kolmeen avioliittovuoteen. [Haastattelu, mies]

Tajusin, että olen luonteeltani kiltti, hyvä, sosiaalinen, iloinen ja ekstrovertti ihminen, joka ei ole halunnut koskaan kenellekään mitään pahaa. Yrittänyt aina parhaani ja menestynyt täten myös työelämässä. [Avovastaus, nainen]

Tärkeänä koherenssin tunnetta lisäävänä ja elämänhallintaa tukevana asiana vanhemmat nostivat myös esiin saamansa ammatillisen- tai vertaistuen. Niiden merkitys koettiin keskeisenä oman jaksamisen kannalta. Erityisesti vertaistukea arvostettiin. Moni toi esiin, että eroa ja alkavaa huoltoriitaa on vaikeaa ymmärtää, ellei sitä ole itse kokenut. Vertaistuen piirissä vanhemmat kertoivat saaneensa ymmärrystä, hyväksyntää ja aitoa kohtaamista. Eron jälkeisessä sopeutumisessa vanhemman saaman tuen onkin todettu lievittävän vanhemmuuteen liittyvää stressiä, sekä auttamaan vanhempaa olemaan emotionaalisesti enemmän läsnä lapselle (Portes ym. 2006, 63–64). Lisäksi varhain annettu tuki on lapsiperheen erossa yksi keskeinen mielenterveyttä suojaava tekijä (Castrén ym. 2019, 356). Seuraavissa otteissa ilmenee, miten vanhemmat ovat kuvanneet ulkopuolisilta auttajilta saamansa tuen tärkeyttä sekä vertaistuen merkitystä.

Mä olen kokenut, että ne ystävät ja oma avoimuus. Oma rohkeus tulla sieltä kaapista ulos, että ei sulkeudu sinne kaappiin, niin se on ollut se voimavara. - - Tiettyllä tapaa se vertaistuki, että jos siitä, että on itse avoin, on jollekin toiselle vastaavassa tilanteessa olevalle henkilölle hyötyä tai apua niin kyllä mä haluan tehdä sen. [Haastattelu, mies]

Fisherin eroseminaari, turvakodin terapiajakso, lapsen saama terapia, perheneuvolan tuki, puhuminen ystäville, naapureille, työkavereille ja terapeutille. Jos-

sain vaiheessa myös - -toimiminen vapaaehtoisena vertaistukijana lapsiperheiden eropalveluissa. [Avovastaus, nainen]

Koherenssin tunnetta heikentävät tekijät jakautuivat vanhemmilla kahteen ryhmään: 1) kuormittava ja konfliktoitunut suhde toiseen vanhempaan ja 2) tyytymättömyys viranomaisiin. Suurin osa tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista toi selkeästi esiin, miten toinen vanhempi oli hankaloittanut tai jopa merkittävästi heikentänyt omaa elämää ja mahdollisuutta toteuttaa tasapuolista vanhemmuutta. Eron ja huoltajuuteen liittyvä konflikti aiheutti kasaantuvaa kuormitusta fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti. Alla olevat otteet kuvaavat vanhemman koherenssin tunteen merkittävää heikentymistä, kun toinen vanhempi hankaloitti elämää lapsen liittyvien asioiden kautta. Oma autonomia oli vaarantunut.

Toisen impulsiivisuus, asioiden ennakoimattomuus ja asioiden "auki" oleminen lasten asumisen ja talouden osalta. Riitely ja solvaukset ja syyttely heikentäneet myös selviytymistä. [Avovastaus, nainen]

Asun yksin ja ei ole seurustelusuhdetta tullut sitten sen jälkeen. - - Huoltokiista on ollut sen verran paha ja voimia vievä ja ei ole tullut mieleenkään, että tähän uutta parisuhdetta olisi aloittanut ennen kuin tämä huoltokiista on nyt sitten loppu. [Haastattelu, mies]

Eroprosessi ja alkava huoltoriita vahingoittivat myös osalla vanhemmista luottamusta elämään ja oikeudenmukaisuuteen. Tämä näkyi vaikeutena hakea apua, jakaa omia asioita ja tunteita, sekä vaikeutena luottaa muihin ihmisiin. Juuri näillä vanhemmilla voidaan katsoa olevan kohonnut riski eron työstämättä jäämiseen ja huoltoriitaan. Vaikeus luottaa muihin ihmisiin voi liittyä myös turvattomaan kiintymyssuhdetyyliin, jolloin henkilö jää yksin kuormittavaan tilanteeseen (Martin ym. 2019; Sbarra & Borelli 2019). Aineistossani koherenssin tunnetta heikentävät tekijät ilmenivät korostuneemmin miesten kohdalla etenkin luottamuksen menettämiseen liittyen. Seuraavasta otteesta ilmenee vanhemman luottamuksen menettäminen toisiin ihmisiin eron jälkeen. Ajatuksissaan vanhempi tunnistaa parisuhteen mahdollisuuden tuntuvan miellyttävältä. Kuitenkin aiempi pettymys parisuhteessa näkyy suurena epäluuloisuutena ja luottamuksen puutteena muita, paitsi omaa lasta kohtaan.

Olen muuttunut ihmisenä, kai sitä kasvuksikin voi sanoa. Kyynisyys on lisääntynyt, samoin epäluuloisuus varsinkin vastakkaista sukupuolta kohtaan. En ikinä enää halua kokea mitään vastaavaa ja siksi varmaan olenkin sinkku edelleen. Parisuhde vois olla kiva, jos se ois kiva. Kaiken tämän jälkeen mitä asiaan liittyy, niin en oikein halua edes olla osa tätä yhteiskuntaa, enempiä kuin on pakko. Silti

parasta elämässäni on lapseni, joka on seurausta suurimmasta virheestäni. Elämä on kummallista. [Avovastaus, mies]

Koherenssin tunnetta heikentävinä tekijöinä nousi lisäksi tyytymättömyys viranomaisiin. Usein näihin tilanteisiin näytti liittyvän kohtaamattomuutta ja puolueellisuutta vanhemman kokemana. Tämä heijastui herkästi epäluulona viranomaisasioinneissa, missä vanhempi oli aiemmin kokenut tullessa väärin kohdelluksi. Aineistossani miehet toivat naisia useammin esille tyytymättömyyttä viranomaisasiointeja kohtaan. Luottamuksen menettäminen näyttäytyi myös kasaantuvan. Mikäli vanhemmalla oli aiempi huono kokemus viranomaisasiointista, seurasi sitä herkästi uusi huono asiointikokemus. Pahimmillaan tämä johti kokonaisvaltaiseen luottamuksen menettämiseen, kuten vanhempi seuraavassa aineisto-otteessa kuvaa.

Menetin luottamukseni oikeusjärjestelmään ja sosiaalitoimeen, laajemminkin kunnan ja valtion toimintaan vastaavissa tilanteissa. [Avovastaus, mies]

Tarkemman käsityksen koherenssin tunteen merkityksestä saadakseni, tarkastelen seuraavaksi vanhemman kokemaa eroprosessin ja alkavan huoltoriidan aikaista koherenssin tunnetta osa-alueittain ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden osalta.

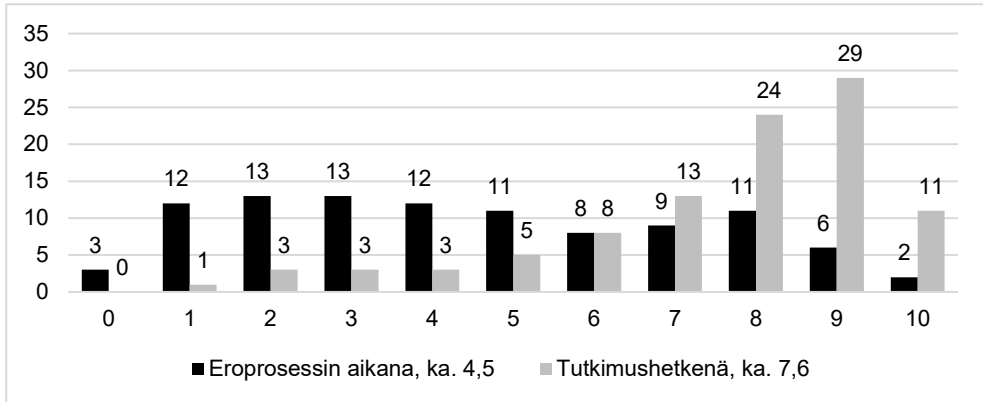
7.3.1 Ymmärrettävyys

Ymmärrettävyydellä tarkoitetaan kykyä käsittää meneillään olevia tapahtumia, ajatuksia ja tunteita. Ymmärrettävyyden kokemuksessa on keskeistä, että sisäiset ja ulkoiset ärsykkeet ovat jäsentyneitä, ennustettavia ja selitettävissä olevia. (Antonovsky 1979; Raitasalo 1996; Mittelman & Bauer 2016.) Ymmärrettävyys luo elämään ennustettavuutta kaoottisuuden sijaan. Asiat ja tapahtumat jäsentyvät tällöin selkeästi.

Määrällisessä kyselyaineistossa eroprosessin aikana koherenssin tunteen osatekijöihin kuuluvan ymmärrettävyyden keskiarvo oli 4,52 asteikolla 0–10 (kuvio 9). Sen sijaan tutkimushetkellä kokemus oman elämän ymmärrettävyydestä kohosi selvästi, keskiarvon ollessa 7,58. Tarkasteltaessa vanhempien elämäntilanteen ymmärrettävyyden kokemusta eroprosessin aikana sekä tutkimushetkellä ilmeni, että ne eroavat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla ($p < 0,001$). Ymmärrettävyyden kokemuksessa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa oman elämän ymmärrettävyyttä eroprosessin aikana.

Ymmärrettävyys	N	ka	sd
Eroprosessin* aikana	247	4,52	2,69
Tutkimushetkenä	262	7,58	1,99
p<0,001 ***			

*Vanhemman kokemusta eroproessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvio 9. Vanhemman kokema oman elämän ymmärrettävyys asteikolla 0–10 eroproessin aikana (N=247) ja tutkimushetkenä (N=262), kun 0 kuvaa elämän tuntevan kaoottiselta ja 10 elämän tuntevan ymmärrettävältä ja jäsentyneeltä, %, ka., kyselyaineisto.

Vaikka kyselyaineistossa tutkimushetken tultaessa oman elämän ymmärrettävyyden tunne nousi enemmistöllä vastaajista, ilmeni laadullisessa aineistossa vanhempien vastauksissa ymmärrettävyyden tunteen heikentymistä selvästi, kun eroproessi oli aluillaan, alkava huoltoriita käynnistyi ja kun konflikti pitkittyi. Mitä pidempään ristiriidat jatkuivat, sitä enemmän vanhemman oman elämän ymmärrettävyyden kokemus horjui.

Vanhempien vastauksista kuvastui, miten oman elämän ymmärrettävyyden kokemus liittyi sekä ulkoisiin että sisäisiin tekijöihin. Ulkoisiin oman elämän ymmärrettävyyden tunnetta heikentäviin tekijöihin liittyivät esimerkiksi nopeat tapahtumakäänteet, kuten kutsu tulla sosiaalitoimen tapaamiseen, haaste oikeuteen, muuttuneet tapaamiskäytännöt ja toisen vanhemman muuttunut käytös. Sisäinen oman elämän ymmärrettävyyden tunnetta heikentävä tekijä liittyi omaan eroproessiin. Hämmennystä aiheutti etenkin koettu ristiriita onnellisesti alkaneen parisuhteen päättymisestä eroon. Erityisesti vanhemmat, joilla ero oli tapahtunut äkillisesti ja vastantahtoisesti toivat esiin, että toinen osapuoli ei välttämättä osannut tai halunnut kertoa selkeää syytä erolle. Näissä tilanteissa vanhempi koki jääneensä asian kanssa yksin ilman vastauksia, jotka olisivat voineet auttaa ymmärryksen muodostumisessa. Samansuuntaisia tuloksia eroproessin aiheuttamasta hämmennyksestä on esiintynyt myös Kiiskan (2011, 248–249) tutkimuksessa, jossa erityisesti jätetyllä osapuolella on ollut vaikeuksia ymmärtää ja hyväksyä ero, sekä sopeutua eron jälkeiseen elämään.

Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvaavat kaoottiselta tuntunutta elämäänsä, yksin jäämistä kuormittavan tilanteen keskelle ja vaikeutta ymmärtää tapahtunutta.

En ole ymmärtänyt sitä lasten tilannetta enkä äidin tilannetta saatikka sitten omaa tilannetta. Pitää olla luojalle kiitollinen, että on edes hengissäkään. Se oli todella masentavaa ja ahdistavaa. Kaikki asiat olivat ihan sekaisin. Lasten asiat olivat sekaisin, omat asiat olivat sekaisin. Sen muistan, että neljään kuukauteen ei ollut minkäänlaista yhteyttä lapsiin eikä äitiin. Se tilanne oli sen verran raskas molemmille, että olisi aika kovasti tarvittu apua siinä tilanteessa. Oikeastaan kumpikaan ei ymmärtänyt sitä tilannetta. [Haastattelu, mies]

Logiikkaa ei minkäänlaista. Selkeyttä ei minkäänlaista. Ei ollut ketään, kenen kanssa niitä käsitellä, eikä niitä tähän päiväänkään mennessä ole käsitelty, kun niitä tuli peräjälkeen jatkuvasti. Siinä vain piti selvittää päivästä toiseen. Ei siinä ollut mitään järkeä. [Haastattelu, nainen]

Vanhemmat kuvasivat oman elämän ymmärrettävyyden tunnetta heikentävänä tekijänä erityisesti yksin jäämisen (ks. Portes ym. 2006). Tällöin peilipinta ja tuki asioiden käsittelyyn jäi puuttumaan. Vaikein tilanne oli niillä vanhemmilla, jotka eivät saaneet toiselta osapuolelta selitystä parisuhteen päättymiselle ja eron jälkeinen tukiverkosto oli olematon. Mitä enemmän vanhempi joutui pohtimaan asioita yksin, sitä haastavampaa oli saavuttaa ymmärrys omaan elämäntilanteeseen.

Oman elämän ymmärrettävyyden tunnetta pyrittiin lisäämään erilaisilla coping-strategioilla. Toimivat coping-strategiat ilmenevät kykynä mukauttaa tunteitaan, ajatteluaan ja käytöstään tilanteen vaatimalla tavalla, jolloin henkilö pystyy ratkaisemaan asioita rakentavasti (Snyder & Dinoff 1999; Lönnqvist 2024, 137). Vanhempien coping-strategioihin kuuluivat asian käsittely itsenäisesti ja läheisten kanssa, sekä keskittymisen arjen asioihin, jotka sujuivat. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa selviytyneensä, kun hän keskittyi välillä muihin kuin lapseensa ja alkavaan huoltoriitaan liittyviin asioihin. On hyvä ymmärtää tämä tietoiseksi coping-keinoksi, eikä sitä tule sekoittaa mentalisoimattomuuteen eli kykenemättömyyteen pitää lapsen tarpeita mielessä.

Niin kun mä sanoin, et se on se, että asioita pitää välillä lokeroida, että laittaa sen, ettei koko ajan pyöritä pääs. - - Ja ku se valtaa niin paljon ajatuksia mielestä, nii se ei oo hyvä juttu, ku sit se häiritsee kaikkea muutaki keskittymistä ja oikeesti elämistä. Et mä en haluu kuulostaa kylmältä, mut se on vaan pakko saada lokeroituu, se asia, ja se ei mihinkään katoa, mut se on sillä tavalla, että se ei koko ajan oo päällä painamassa. Et ehkä se on tietynlainen selviytymismekanismi, mut mä oon huomannu, et se on ainaki mulla toiminu. Että en unohda häntä, mut se asia ei koko ajan pyöri mielessä. [Haastattelu, mies]

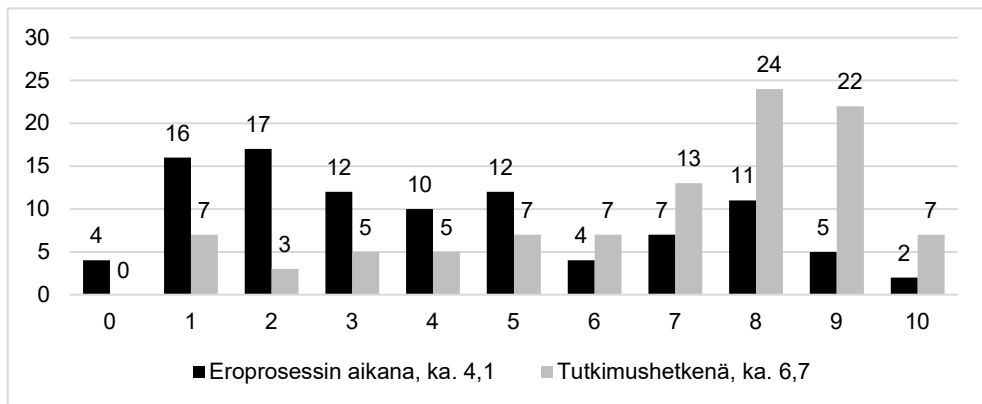
Oman elämän ymmärrytävyyden tunteen muodostumista auttoi erosta kulunut aika, hyvät coping-keinot erosta selviytymisen ja sen työstämisen suhteen, sekä matala konfliktin taso.

7.3.2 Hallittavuus

Elämäntilanteen hallittavuus kuvaa kokemusta, missä yksilö kykenee voivansa vaikuttaa asioihin. Tällöin yksilöllä on käytettävissä riittävästi voimavaroja kohdata stressitekijöiden aiheuttamia vaatimuksia. (Antonovsky 1979; Raitasalo 1996; Mittelmark & Bauer 2016.) Määrällisessä kyselyaineistossa eroprosessin aikana elämäntilanteen hallittavuus sai keskiarvon 4,07 asteikolla 0–10 (kuvio 10.). Suurin osa vanhemmista koki elämäntilanteensa hallittavuuden olleen vähäistä tai kohtalaisen matalaa eroprosessin aikana. Kokemus oman elämäntilanteen hallittavuudesta nousi selkeästi, kun vastaajia pyydettiin arvioimaan sitä tutkimushetkellä keskiarvon ollessa tällöin 6,73. Tarkasteltaessa vanhempien elämäntilanteen hallittavuuden kokemusta eroprosessin aikana, että tutkimushetkellä, havaitaan niiden eroavan toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla ($p < 0,001$). Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokeensa oman elämän hallittavuutta eroprosessin aikana.

Hallittavuus	N	ka	sd
Eroprosessin* aikana	241	4,07	2,71
Tutkimushetkenä	263	6,73	2,60
p<0,001 ***			

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvio 10. Vanhemman kokemus oman elämän hallittavuus asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=241) ja tutkimushetkenä (N=263), kun 0 kuvaa erittäin vähäistä hallittavuuden tunnetta ja 10 erittäin hyvää hallittavuuden tunnetta, %, ka., kyselyaineisto.

Tarkasteltaessa vanhemman eroprosessin aikana kokemaa oman elämän hallittavuutta (taulukko 19.), ilmeni ettei sukupuolten välillä ollut eroa tilastollisesti merkitsevällä tasolla. Sen sijaan tutkimushetkenä koetussa elämän hallittavuudessa oli sukupuolten välinen ero tilastollisesti merkitsevällä tasolla ($p < 0,005$)²⁹. Tutkimushetkenä naisten kokema oman elämän hallittavuuden kokemus oli useimmiten hyvä, kun taas miehillä tulokset jakaantuivat. Runsaalla puolella miehistä elämän hallittavuuden kokemus oli hyvä, mutta lisäksi miehillä esiintyi naisia useammin matalaa tai kohtalaista hallittavuuden kokemusta.

Taulukko 19. Vanhemman kokema oman elämän hallittavuus eroprosessin* aikana (N=241) ja tutkimushetkenä (N=263) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Hallittavuus	Nainen	Mies	Yhteensä
Matala hallittavuus eroprosessin aikana	40,2 (37)	55,0 (82)	49,4 (119)
Kohtalainen hallittavuus eroprosessin aikana	32,6 (30)	22,8 (34)	26,6 (64)
Hyvä hallittavuus eroprosessin aikana	27,2 (25)	22,1 (33)	24,1 (58)
Matala hallittavuus tutkimushetkenä	11,1 (11) **	17,7 (29) **	15,2 (40)
Kohtalainen hallittavuus tutkimushetkenä	11,1 (11) **	23,8 (39) **	19,0 (50)
Hyvä hallittavuus tutkimushetkenä	77,8 (77) **	58,5 (96) **	65,8 (173)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Matala hallittavuus 0–3, kohtalainen hallittavuus 4–6, hyvä hallittavuus 7–10

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Tutkimusaineistossani hallittavuuden kokemus linkittyi keskeisesti psykologiseen perustarpeeseen olla riittävän autonominen oman elämän suhteen. Autonomian kokemukseen liittyy mahdollisuus hallita oman elämänsä kulkua, mahdollisuus vaikuttaa ja valita vapaaehtoisesti (Ryan & Deci 2016). Eroprosessin pitkittyminen ja konfliktit lapsen huoltajuuteen liittyen heikensivät vanhemmilla oman elämän hallittavuuden tunnetta. Hallittavuuden tunnetta puolestaan lisäsi itse tehty eropäätös.

Etenkin ne vanhemmat, joiden yhteydenpito lapseen vähentyi tai loppui toisen vanhemman toiminnan takia, kokivat oman elämän hallittavuuden heikommaksi kuin säännöllisen yhteytensä lapseen säilyttäneet. Yhteyden lapseensa menettäneet vanhemmat kuvasivat suurta keinottomuuden tunnetta, pelkoa ja varuillaanoloa, ilman riittävää vaikutusmahdollisuutta. Näiden vanhempien tunnekirjon kuvaukset ovat ymmärrettäviä, sillä lapsen menetyksen pelon on havaittu olevan yksi suurimmista vanhempien peloista (Knoester & Booth 2000; Bodenmann ym. 2006; Karhuvaara ym. 2013, 20). Seuraavista aineisto-otteista ilmenee vaihtelevia kuvauksia

²⁹ $\chi^2 = 10,440$, $df = 2$, $p = .005$

siitä, millaisena vanhemmat ovat kokeneet oman elämänsä hallittavuuden eroprosessin ja alkavan huoltoriidan aikana.

Ei ollut hallintaa. Mentiin miehen käskyjen mukaan ja ne vaihteli laidasta laitaan. Se oli yhtä kaaosta. [Haastattelu, nainen]

No, mulla oli sillon ihan mun mielestä aika lailla kuitenkin homma hallinnassa, et ei se niin kun karannut mihinkään siinä. Et se oli ihan hallittavissa ja se oli mielekästä, oli paljon kuitenkin tekemistä ja en jäänyt mihinkään märehtimään asiaa. Kai se sit oli erilainen tilanne kun mä olin sitä käsitelty paljon pidempään. Kun se [ero] tuli mun alotteesta. [Haastattelu, mies]

Lupa mennä ja tulla omaan tahtiin yksin tai lapsen kanssa ilman ex-kumppania. Mahdollisuus elvyttää liiton aikana kuolleet ystävyysuhteet. Ylipäättään tunne siitä, että minä hallitsen elämäni. [Avovastaus, nainen]

Minun mielestäni mulla ei ollu mitään hallittavuutta siihen. Must tuntu, et mua vietiin ihan sata-nolla. Ainakin näis ero- ja lasten huoltajuusasiois mul yritettiin suostuttaa kaikennäköseen uhkailemalla ja muun muassa perättömillä rikosilmoituksilla. Et siis mä en muista kauheen tarkasti, mut selvisin kuitenkin jotenkin siitä sit. [Haastattelu, mies]

Hallinnan tunne oli suurin niillä vanhemmilla, jotka olivat olleet eropäätöksessään aloitteellisia ja alkavaan huoltoriitaan liittyvä konfliktitaso oli matala. Pienin hallinnan tunne ilmeni niillä vanhemmilla, joilla konfliktin taso oli korkea, yhteydenpito lapseen oli vaarassa katketa tai konfliktiin liittyi väkivallan uhka.

7.3.3 Mielekkyys

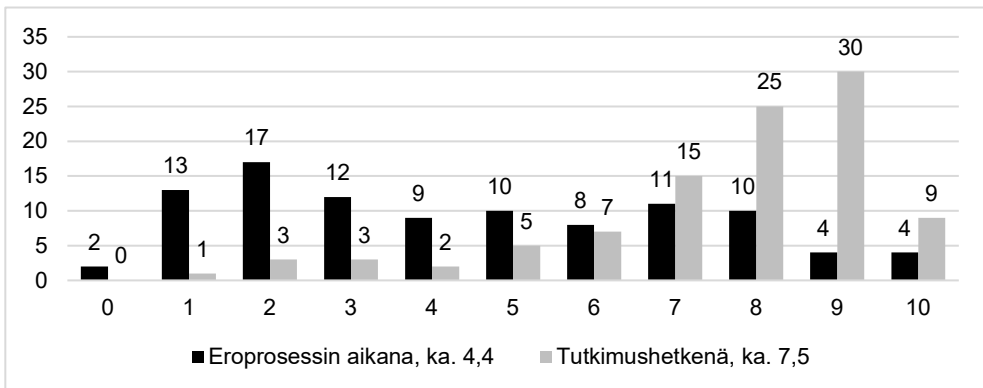
Mielekkyydellä tarkoitetaan oman elämän tuntumista mielekkäältä, tarkoituksenmukaiselta ja eteen tulevien haasteiden kokemista sopivina. Mielekkyyden tunteeseen kytkeytyvät myös motivaatiotekijät. Yksilölle on luontaista tavoitella asioita, joita hän pitää tärkeinä ja mielekkäinä. (Antonovsky 1979; Schacter ym. 2012, 399; Mittelmark & Bauer 2016.)

Määrällisessä kyselyaineistossa eroprosessin aikana oman elämän mielekkyyttä kuvaava keskiarvo oli vastaajilla 4,42 asteikolla 0–10. Kun eroprosessin aikana koetun mielekkyyden tunteen keskiarvoa verrataan tutkimushetken keskiarvoon, 7,52, on mielekkyyden tunteen nousu selkeästi havaittavissa (kuvio 11.). Tarkasteltaessa vanhempien elämäntilanteen mielekkyyden kokemusta sekä eroprosessinsa aikana että tutkimushetkenä, ilmeni niiden eroavan toisistaan tilastollisesti erittäin merkit-

sevällä tasolla ($p < 0,001$). Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa oman elämän mielekkyyttä eroprosessin aikana.

Mielekkyyks	N	ka	sd
Eroprosessin* aikana	249	4,42	2,70
Tutkimushetkenä	263	7,52	2,05
$p < 0,001$ ***			

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvio 11. Vanhemman kokemus oman elämän mielekkyydestä asteikolla 0–10 eroprosessin aikana (N=249) ja tutkimushetkenä (N=263), kun 0 kuvaa erittäin vähäistä mielekkyyttä ja 10 erittäin korkeaa mielekkyyttä, %, ka., kyselyaineisto.

Taulukossa 20. on tarkasteltu vanhemman kokemusta oman elämänsä mielekkyydestä sukupuolen mukaan. Eroprosessin aikana koetussa mielekkyydessä ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä. Sen sijaan tutkimushetkenä koettu oman elämän mielekkyyden tunne erosi sukupuolten välillä tilastollisesti melkein merkitsevällä tasolla ($p < 0,052$)³⁰. Miehillä ilmeni jonkin verran naisia enemmän matalaa oman elämän mielekkyyttä, kun taas naisilla oman elämän mielekkyyden tunne oli useimmiten korkea.

³⁰ $\chi^2 = 5,907$, $df = 2$, $p = .052$

Taulukko 20. Vanhemman kokema oman elämän mielekkyys eroprosessin* aikana (N=249) ja tutkimushetkenä (N=263) sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Mielekkyys	Nainen	Mies	Yhteensä
Matala mielekkyys eroprosessin aikana	46,2 (43)	43,6 (68)	44,6 (111)
Kohtalainen mielekkyys eroprosessin aikana	31,2 (29)	25,6 (40)	27,7 (69)
Hyvä / korkea mielekkyys eroprosessin aikana	22,6 (21)	30,8 (48)	27,7 (69)
Matala mielekkyys tutkimushetkenä	3,1 (3) *	10,3 (17)*	7,6 (20)
Kohtalainen mielekkyys tutkimushetkenä	11,2 (11) *	15,2 (25) *	13,7 (36)
Hyvä / korkea mielekkyys tutkimushetkenä	85,7 (84) *	74,5 (123) *	78,7 (207)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Matala mielekkyys 0–3, kohtalainen mielekkyys 4–6, hyvä / korkea mielekkyys 7–10

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Koherenssin tunteen osa-alueista oman elämän mielekkyyttä lisäsivät kiinteän yhteyden säilyminen lapseen, läheisten tuki, turvallisuuden tunne ja autonomia omassa elämässä. Vastaavasti etenkin turvattomuuden kokemus ja riittämätön mahdollisuus päättää omaan elämään kuuluvista asioista vähensivät koettua mielekkyyttä. Osa vanhemmista koki, miten elämä olisi ilman huoltajuuteen liittyvää konfliktia mielekstä. Kuitenkin konfliktin laajuus ja etenkin sen liittyminen itselle rakkaimpaan, lapseen, haavoitti mielekkyuden tunnetta selvästi.

Seuraavissa otteissa ilmenee vanhempien eriaisteisia kokemuksia eroprosessin ja alkavan huoltoriidan vaikutuksesta oman elämän mielekkyuden tunnetta koskien. Mielekkyyttä lisäsi oma autonomian tunne ja vapaus, yhteys lapseen sekä lähiverkoston tuki. Vastaavasti kun huoltoriitaan liittyvät haasteet olivat jatkuvasti mielessä, elämästä katosi mielekkyys.

Ongelmat on koko ajan takaraivossa ja vaikuttaa lähes kaikkeen elämään. Työstä on tehokkuus poissa ja huonot fiilikset lähes koko ajan. [Avovastaus, mies]

No jaa, ei ollut kyllä mielekstä, siis se oli yhtä helvettiä. - - Hyvin, hyvin pieniä valonpilkahduksia, et onneksi on oma perhe, niinku lähinnä omat vanhemmat ja lähinnä mun [sisarus], oli tavallaan tukena, mutta he on aika, asuu [x]sadan kilometrin päässä. - - Vietin kuitenkin vanhassa kotipaikkakunnassa aika paljon aikaa, heidän kanssa sitten. He auttoi sitten muutamalla asialla myöskin, et tota, onneks. [Haastattelu, mies]

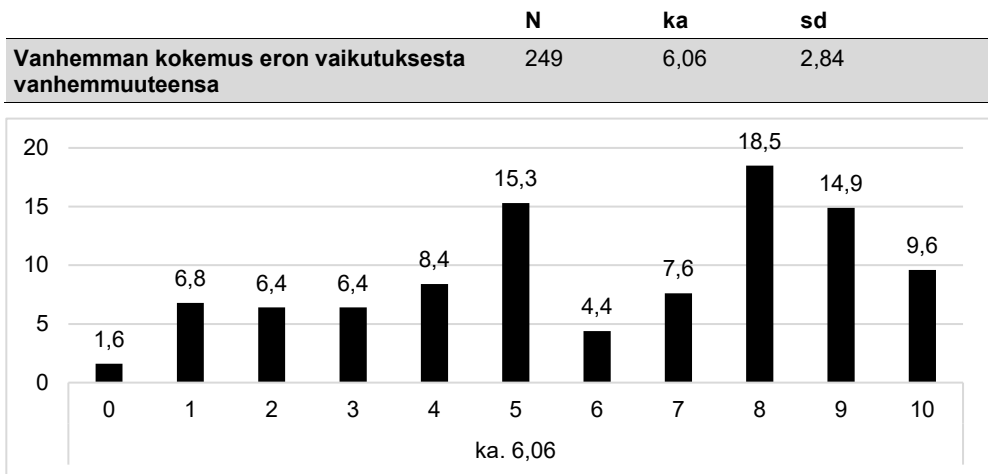
Saan päättää itse asioistani. Ei tarvitse käyttää energiaa manaamalla, miksei toinen tee asioita tai kannan vastuuta, koska nyt ei ole ketään muuta, joka tekisi tai

kantaisi vastuun. Sain ensimmäisen kerran lapsen syntymän jälkeen omaa aikaa. Ystäväpiirini laajentui. [Avovastaus, nainen]

Mitä sujuvampaa yhteistyövanhemmuus oli, sitä enemmän oman elämän mielekkyyttä vanhempi koki. Vastaavasti mitä haastavampi vanhempien välinen konflikti oli, sitä heikommaksi oman elämän mielekkyys laski.

7.4 Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuuteen

Kyselytutkimuksessa selvitin myös vanhemman kokemusta eron vaikutuksesta omaan vanhemmuuteensa, mikä on esitetty kuviossa 12. Suurin osa vanhemmista koki eron vaikuttaneen vanhemmuuteensa siten, ettei erolla ollut erityisen negatiivisia tai positiivisia vaikutuksia, keskiarvon ollessa 6,06. Vanhempien vastauksista voidaan päätellä, että halu jatkaa myös eron jälkeistä vanhemmuutta on suuri. Tämän vuoksi erolla ei ollut vastaavaa negatiivista vaikutusta vanhemmuuteen, kuin mitä tässä tutkimuksessa erolla oli vanhemman mielialaan ja koherenssin tunteeseen. Tuloksia voi osaltaan selittää se, miten kokemus omasta vanhemmuudesta on rakentunut jo ennen eroa. Vanhemman sitoutuminen vanhemmuuteensa ennustaa myös lapsen parempaa eron jälkeistä sopeutumista (Poortman 2018).

Kuvio 12. Vanhemman (N=249) kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuuteensa asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa eron vaikuttaneen vanhemmuuteen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti, %, ka, kyselyaineisto.

Taulukosta 21. ilmenee, miten kokemuksessa eron vaikutuksesta vanhemmuuteen oli kuitenkin havaittavissa tilastollisesti erittäin merkitsevä ero sukupuolten välillä

($p < 0,001$)³¹. Miehet kokivat naisia useammin eron vaikuttaneen negatiivisella tavalla omaan vanhemmuuteen, kun taas naiset kokivat useimmiten eron vaikuttaneen positiivisesti vanhemmuuteensa. Todennäköisesti tulokseen vaikuttavat tässä ja myös aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleet seikat, kuten miesten etävanhemmuus, yhteyden harveneminen lapseen ja taloudellinen vastuu elatusmaksujen muodossa (Haapanen & Hakovirta 2019, 396; THL 2022; ks. myös Bokker ym. 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016).

Taulukko 21. Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta omaan vanhemmuuteen sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta vanhemmuuteen	Nainen (N=95)	Mies (N=154)	Yhteensä (N=249)
Negatiivinen	2,8 (7) ***	18,5 (46) ***	21,3 (53)
Neutraali	10,8 (27) ***	17,3 (43) ***	28,1 (70)
Positiivinen	24,5 (61) ***	26,1 (65) ***	50,6 (126)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Negatiivinen 0–3, neutraali 4–6, positiivinen 7–10

Useimmiten vanhemmat ilmaisivat, ettei erolla ollut vaikutusta heidän vanhemmuuteensa, kun yhteydenpito lapseen säilyi säännöllisenä. Osa vanhemmista keskittyi eron jälkeen viettämään enemmän aikaa lastensa kanssa ja yhteisiä hetkiä vaalien. Näissä tilanteissa vanhemmat kokivat varmuutta omasta vanhemmuuden kyvystä, mikä ilmenee myös seuraavissa aineisto-otteissa.

Olen pärjännyt hyvin ellen jopa paremmin vauvan kanssa yksin. [Avovastaus, nainen]

Uusi suhde, kiva koti, säännöllinen vakituinen työ ja pieni tyttövauva. Lisäksi kaikki aika rakkaiden [lasteni] kanssa. [Avovastaus, mies]

Kuitenkin ne vanhemmat, joiden yhteydenpito lapseen estyi toisen vanhemman toimesta, kuvasivat myös sen negatiivisia vaikutuksia vanhemmuuteen. Mielialaoireilu lisääntyi ja erityisesti pidemmät yhteydenpidon katkokset herättivät vanhemmassa voimakasta oireilua. Kun tapaamiset lapsen kanssa tulivat säännöllisimmiksi, vaikutti se välittömästi positiivisella tavalla vastaajan kokemukseen omasta vanhemmuudesta.

³¹ $\chi^2 = 19,603$, $df = 2$, $p = .001$

Haastavuus ja erimielisyydet ovat ajaneet pahimmillaan hyvinkin synkkiin ajatuksiin. On tullut pohtineeksi elämän mielekkyyttä ja lapsen menetystä. [Avovastaus, mies]

Lähes ainoastaan lisääntynyt yhteinen aika lapseni kanssa. Eli pari pientä erävoittoa tapaamisiin liittyen. Lapseni tapaamiset ovat askel kerrallaan tulleet tasapuolisemmaksi lapselleni. [Avovastaus, mies]

Aineistossani ilmeni selvästi, miten eron ei haluttu vaikuttavan vanhemmuuteen. Vaikka parisuhde päättyi, oli vanhemmilla toive saada ylläpitää kiinteää yhteyttä omaan lapseensa. Vanhemmat ponnistelivat useimmiten kovasti tämän yhteyden säilyttämiseksi. Vanhempien keinoja ylläpitää yhteyttä lapseensa ja yhteistyökykyä lapsen asioita koskien on kuvattu tarkemmin luvussa 8.4.

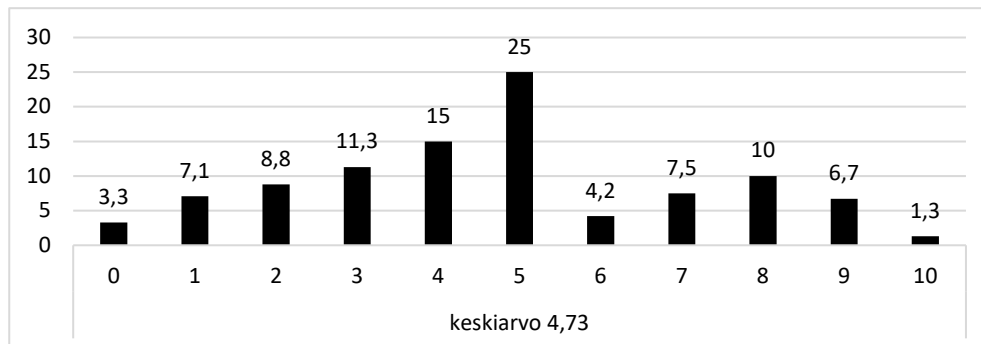
7.5 Vanhemman kokemus eron vaikutuksesta lapseensa

Vaikka tutkimukseni pääfokus on vanhempien kokemuksissa, on ilmeistä, että lapsen reagointi eron jälkeiseen tilanteeseen vaikuttaa monesti myös vanhempaan. Lapsiperheen erossa tavoitellun voi tiivistää yhden haastattelemani vanhemman sanomaan, miten kaksi rauhallista kotia on parempi kuin yksi riitaisa. Parhaimmillaan hyvin työstetty ero mahdollistaa tämän. Eron riittävä työstäminen on suoraan yhteydessä vanhemman hyvinvointiin, vanhemmuuteen ja yhteistoimintakykyyn vanhempien välillä (Quinney & Fouts 2004; Bourassa ym. 2017). Valitettavasti osa eroista etenee siihen, ettei kahta erillistä ja rauhaisaa kotia pääse muodostumaan. Mitä suurempia ristiriitoja vanhemmilla on, sitä todennäköisemmin ne heijastuvat myös lapseen (Booth & Amato 2001, 200). Aiemmissä tutkimuksissa on todettu, miten toimiva yhteistyökyky vanhempien välillä auttaa lapsen eron jälkeistä sopeutumista (Herrero ym. 2020; Ogut ym. 2021). Vastaavasti huoltoriita vaarantaa lapsen psyykkistä vointia (Saini 2012; Sinkkonen & Kalland 2016, 79).

Vanhemman käsityksiin eron vaikutuksesta lapseen liittyy keskeisesti vanhemman kyky mentalisaatioon. Vanhemman hyvä mentalisaatiokyky ilmenee lapsen pitämisenä mielessä, jolloin vanhempi osaa ja haluaa pohtia lapsen tunnetta sekä kokemusta, pystyen käsittelemään omat tarpeensa erillisinä lapsen tarpeista. (Fonagy & Target 1997; Pajulo ym. 2016, 83; Luyten ym. 2017.) Kyselyaineistossani vanhemmat kuvasivat vastauksissaan vaihtelevasti sitä, miten ero, keskinäiset ristiriidat, konfliktit ja alkava huoltoriitatilanne olivat vaikuttaneet heidän lapseensa. Vanhempia pyydettiin arviomaan asteikolla 0–10 eron vaikutusta lapseen, jossa 0 kuvasi eron vaikuttaneen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti (kuvio 13.). Keskimää-

rin vanhemmat arvioivat, että erolla ei ollut lapsen erityisen negatiivisia tai positiivisia vaikutuksia keskiarvon ollessa 4,73.

	N	ka	sd
Vanhemman arvio eron vaikutuksesta lapseensa	240	4,73	2,43

Kuvio 13. Vanhemman (N=240) arvio eron vaikutuksesta lapseensa asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa eron vaikuttaneen lapseen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti, %, ka, kyseilyaineisto.

Kun vanhempien arviota eron vaikutuksesta heidän lapseensa tarkasteltiin sukupuolen mukaan (taulukko 22.), ilmeni tilastollisesti erittäin merkitsevä eroavaisuus ($p < 0,001$)³². Miehet kokivat eron vaikuttaneen lapseen negatiivisemmin, kun taas naiset näkivät erolla olleen lapsen enemmän positiivisia vaikutuksia. Tulosta voi selittää se, että naiset toimivat useimmin lapsen lähihuoltajina ja miehet vastaavasti etävanhempina (Kiiski 2011, 106; THL 2022). Lisäksi naiset voivat kokea eron vaikuttaneen positiivisesti lapseen, sillä naiset ilmoittivat miehiä useammin eron syyksi toisen vanhemman väkivaltaisuuden³³. Lähisuhdeväkivalta vaikuttaa myös lapseen, sillä väkivalta muuttaa vuorovaikutussuhteiden dynamiikkaa sekä perheen sisäistä ilmapiiriä (Stark 2009; Karhuvaara ym. 2013, 22–25; Haravuori ym. 2016, 91–92). Ero väkivaltaa käyttävästä vanhemmasta voi tuoda tällöin turvan kokemuksen, jonka katsotaan vaikuttavan positiivisesti myös lapseen.

³² $\chi^2 = 23,133$, $df = 2$, $p = .001$

³³ Ks. luku 6.4 tutkimusaineiston ja vastaajien kuvaus.

Taulukko 22. Vanhemman arvio eron vaikutuksesta lapseensa sukupuolen mukaan, %, (n), kyse-lyaineisto.

Vanhemman arvio eron vaikutuksesta lap- seensa	Nainen (N 93)	Mies (N 147)	Yhteensä (N 240)
Negatiivinen	6,7 (16) ***	23,8 (57) ***	30,4 (73)
Neutraali	16,3 (39) ***	27,9 (67) ***	44,2 (106)
Positiivinen	15,8 (38) ***	9,6 (23) ***	25,4 (61)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Negatiivinen 0–3, neutraali 4–6, positiivinen 7–10

Laadullisessa aineistossani suurin osa vanhemmista koki, että ero ja vanhempien ris-
tiriidat olivat vaikuttaneet lapsen jonkin verran. Merkittävimäksi tekijäksi nousi
eron aiheuttama muutostilanne lapsen elämässä ja siihen liittyvät sopeutumisen
haasteet. Suurimmaksi lasta koskevaksi muutokseksi katsottiin, kun yhden kodin si-
jaan lapselle tuli kaksi erillään asuvaa vanhempaa ja kaksi kotia. Sopeutumisen haas-
teiden nähtiin olevan myös erilaisia saman perheen lapsilla, johtuen heidän iästään
ja persoonallisuuden piirteistä. Vanhempien vastauksissa kuvastui kuitenkin tyyty-
väisyys itse eropäätökseen, mikä useimmiten rauhoitti tilannetta. Sen nähtiin heijas-
tuvan positiivisella tavalla myös lapseen. Seuraavassa otteessa vanhempi pohtii eron
yksilöllisiä vaikutuksia lapsiinsa. Hän kuvaa, miten jokainen hänen lapsistaan reagoi
eroon eri lailla. Vanhempi näki iän suojanneen nuorempia lapsia, kun taas vanhin
lapsista reagoi selkeimmin muuttuneeseen tilanteeseen.

No tavallaan oli hyvä, että ne oli aika pieniä, et mä luulen, että se oli helpompi
näille kahdelle nuoremmalle. Kun taas tää vanhin oli kuitenkin [x vuotta] - -
tiedosti tavallaan sen, että asiat on aika pielessä. Niin mä luulen, et häneen se on
vaikuttanut eniten. Mutta samalla, niin kyllähän ne kaikki selvis aika hyvin siitä
ja on pärjännyt sen jälkeen. Ja sit, kun asiat tavallaan kuitenkin sai jonkunlaisen
päätöksen ja asiat niinku järjestykseen.- - He ovat olleet tyytyväisiä näin. Et ne
haluu kyllä tätä järjestelmää, mitä meillä nyt on ja sen mä tiesin jo silloin. Et
vanhin oli kyl hyvin surullinen sen takia ja häneen se vaikutti pahiten, koska
hänkään ei tajunnut, tai niinku ymmärtänyt, minkä takia hän ei saanut nähdä mua
yhtä paljon, ja et onneksi kävi kuitenkin hyvin sit loppujen lopuksi. [Haastattelu,
mies]

Lapsen eron jälkeiseen sopeutumiseen auttoi myös aika. Vanhemmat kuvasivat lap-
sen ensin oireilleen, mutta ajan kuluessa sopeutuminen uuteen tilanteeseen helpottui.
Onkin normaalia, että lapsi reagoi vanhempien eroon, kahteen uuteen kotiin ja toisen

vanhemman ainakin ajoittaiseen poissaoloon arjesta. Ero on monesti kriisi myös lapselle (Riggio 2004; Portes ym. 2006; Kelly 2008; Amato ym. 2011).

Alku oli haastavaa, aika on rauhoittanut. Missään vaiheessa en ole lapsille haukunut tai tuonut mitään yksityiskohtia esiin. Ei ole heidän vikansa, eikä heidän tarvitse / kuulu niitä miettiä. [Avovastaus, mies]

Ne vanhemmat, jotka kuvasivat erolla olleen vain vähän negatiivisia vaikutuksia lapsensa, korostivat lapsen edun mukaista toimintatapaa ja pyrkimystä yhteistyön rakentamiseen toisen vanhemman kanssa. Vanhemmat myös korostivat toimineensa siten, että lapsi oli pysynyt konfliktin ulkopuolella. Näillä vanhemmilla konfliktin taso oli useimmiten matala ja alkava huoltoriitatilanne ei pitkittänyt. Näissä tilanteissa lapsen nähtiin sopeutuneen eron jälkeiseen tilanteeseen hyvin.

Lapsen sopeutumista edistävinä asioina vanhemmat nostivat esiin samalaiset kasvatusperiaatteet ja kotien yhteneväiset säännöt. Vanhemmat korostivat puhuneensa lapsen kuullen asiallisesti toisesta vanhemmasta, vaikka kokivatkin sen toisinaan ristiriitojen vuoksi haastavana. Seuraavista otteista käy ilmi, miten vanhemmat pyrkivät suojaamaan lasta eron negatiivisilta vaikutuksilta ja toimimaan mahdollisimman hyvässä yhteistyössä toisen vanhemman kanssa.

En koskaan lasten kuullen sanonut mitään negatiivista heidän äidistään ja ilmeisesti ex-vaimoni noudatti tätä myös myöhemmin, kun lapset olivat jo siinä iässä, että ymmärsivät tiettyjä asioita. [Avovastaus, mies]

Meillä ei oo koskaan ollu kauheesti eroavaisuuksia siinä, miten lapsia kasvatetaan, eikä muutenkaan heidän asioista, et kyllä se yhteistyö niinku tavallaan toimi. - -Niin kyllä se yhteistyö, jos nyt pysytään lapsissa, niin toimi ihan ok, ne oli aika pieniä, et niillä ei ollu niinku kauheesti asioita silleen vielä. [Haastattelu, mies]

Olen pyrkinyt rakentamaan lapselle laajennettua perhettä, johon kuuluu myös muita sukulaisia myös isän puolelta. Lisäksi olen pyytänyt neuvoa mm. perheneuvolasta. Olen kaikin keinoin pyrkinyt piilottamaan erimielisyyksiä ja uhkaa lapselta, ja koen, ettei ero ole siten vaikuttanut lapseen merkittävästi. [Avovastaus, nainen]

Toisaalta lapsen reagointi eroon voi olla ulospäin vähäistä. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, etteikö lapsi olisi kuormittunut erotilanteesta. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvasi tunnistaneensa, miten alkanut huoltoriita kulutti vanhemman voimavaroja. Vanhemman mukaan myös lapset aistivat poissaolevan isän. Lapset eivät

kuitenkaan oireilleet näkyvästi ja tilanne korjaantui huoltajuuteen liittyvien oikeudenkäyntien päätyttyä, kun vanhemman voimavarat palautuivat.

Sitpä on monesti miettiny tietenkin, miten se on vaikuttanu, minkälaisia jälkiä se jättää. Mittään tavallaan näkyvää ja akuuttia en ainakaan ossaa heissä huomata sinänsä. Tietenkin he paljon on pohtinu jossakin kohtaa. Ja sitten meillä oli vielä myöhemmin tässä tarinassa puolentoista vuoden oikeudenkäyntiruljanssi, niin kyllähän se verotti meikäläistäkin varmaan jollakin tapaa. Niin kyllähän lapset ainakin aistii sen, vaikkei tavallaan suoraan sen keskiöön joutuneetkaan. Mutta kyllä sitä monesti joutu papereita pyörittelemään eikä joutanu heidän kanssa leikkimään tai olemaan. [Haastattelu, mies]

Kun vanhempi kuvasi lapsen erokonfliktista aiheutunutta oireilua, kerrottiin oireilun näkyneen yleisimmin lapsen vetäytymisenä, apaattisuutena, toisen vanhemman tapamisista kieltäytymisenä ja lapsen itsetunnon laskuna. Lisäksi pieni osa vanhemmista kuvasi lapsensa traumatisoituneen erokonfliktin ja alkavan huoltoriidan takia. Näissä kuvauksissa lapsen oireilu näkyi selvästi ja huolestutti vanhempaa.

Ovat varmasti olleet stressaantuneita. Varsinkin vanhempi lapsi. Vaikeuksia ymmärtää ja käsitellä asiaan liittyviä tunteita. Kiukkua. Haastavaa käytöstä. Univaikeuksia. Itseluottamuksen puutetta. Epävarmuutta. [Avovastaus, mies]

Lapsi oireilee rajusti. On väkivaltainen itseään ja muita kohtaan, pelkää pimeää, että isä tekee minulle pahaa. Isä on myös kertonut että hän kuolee ja lapsi pelkää myös isän kuolevan jos isä hermostuu. Lapsi ei uskalla hakea asioita eri kotien välillä. [Avovastaus, nainen]

Osa vanhemmista ilmaisi huolensa lapsen lojaliteettiristiriidasta ja kahden erilaisen maailman välillä tasapainoilusta. Näissä kuvauksissa nousi lisäksi esille yhteydenpidon tarkoituksellista estämistä. Lapsen oireilu ilmeni useimmiten vetäytyvänä käytöksenä. Lapsi oli hämmentynyt, pelokas tai surullinen. Seuraavasta otteesta ilmenee isän kuvaus lapsiensä vaihtotilanteista. Äidin epäasiallisen käyttäytymisen takia lapset altistuivat lojaliteettiristiriidalle. Kuvauksessa on löydettävissä piirteitä sekä pirstoutuneesta että poissulkevasta lapsen lojaliteetista (Karttunen 2010, 96–97).

Lapset ei juuri ota kontaktia minuun kun äitinsä on läsnä. Selvästi haluaisivat mutta eivät uskalla silloin kun äitinsä paikalla. Äidin luota pois lähteminen pelottaa, uskoakseni koska likimain aina silloin kun lapset on olleet mielellään lähdössä minulle vaihtotilanteessa niin äitinsä suusta alkaa pursuta "näetteköhän äitiänne enää koskaan", "muutan kauas pois" ja "kyllä isi on sitten kiva ja minä

paska nii", ja sarkastista ja pahansuopaa "kyllä isi on sitten täydellinen"-tekstiä. Sama kaava lähes aina vaikka tilanne olisi muuten ollut rauhallinen. Äiti on ollut tyytyväinen lähinnä vain silloin kun lasten on vaikea lähteä. [Avovastaus, mies]

Tutkimuksessani pieni osa vanhemmista kuvasi havainneensa lapsen alkavaan huoltoriitaan yhteydessä olevan oireilun, mutta sen ajattelu tuntui hyvin raskaalta omien vaikeuksien keskellä. Asia tuntuu inhimilliseltä, kun muistaa, miten vahvasti ero voi vaikuttaa vanhemman psyykkistä vointia heikentäen (Roberson ym. 2011; Wilder 2016). Myös kyky mentalisaatioon voi tilapäisesti heiketä, kun kohtaamme äkillisen kriisin tai voimakkaan emotionaalisen stressitilanteen (Chiesa & Fonagy 2014; Pajulo ym. 2016, 85).

Suurta psyykkistä kuormitusta ilmeni erityisesti niillä vanhemmilla, jotka kuvasivat yhteyden katkenneen lapseensa täysin. Vanhempien mukaan tämä aiheutui toisen vanhemman tarkoituksellisesta yhteydenpidon estämisestä ilman perusteltua syytä. Nämä vanhemmat kuvasivat voimakasta pelkoa, epätietoisuutta ja kärsimystä, mikä oli jatkuvasti läsnä. Vanhemmalla ei ollut tietoa lapsen tilanteesta ja yhteys rakkaaseen lapseen oli poikki. (ks. Karhuvaara ym. 2013, 20.) Vanhemmat näkivät tilanteen olevan vaikea myös lapselle, kun toinen vanhempi oli ikään kuin kadonnut, tosin vastentahtoisesti, lapsen elämästä. Seuraavista otteista käy ilmi vanhempien voimakas keinottomuus, kuormittuminen ja huoli lapsen tilanteesta, kun yhteys lapseen oli katkennut.

Minun ja lasten välit ovat olleet tosi huonona monta vuotta, heihin ei ole saanut yhteyttä ollenkaan. Heihin ei saanut siihen aikaan puhe yhteyksiä eikä puhelimella saatu kiinni. Vielä tänä päivänäkään ei saa lapsia kiinni, koska heitä painostetaan. Se on vaikuttanut todella negatiivisesti. Olen nähnyt, että ne kärsivät aivan hirveästi yhteiskunnan saamattomuudesta ja siitä, miten se käsittelee näitä asioita. Tämä vaan vahingoittaa lapsia enemmän ja enemmän. [Haastattelu, mies]

[Lapsi] silloin lähetteli mulle kuvia ja sydämiä ja antoi piirustuksia, joissa oli sydämiä. Aina, kun menin halaamaan häntä, kun hän oli isänsä tykönä, niin hän sanoi, että älä äiti lähde vielä. Paljon muita tällaisia asioita. Sitten hänelle peloteltiin, että minä olen vaarallinen. Eli meillä oli follo-sovitteluja kolme ja siellä oli todella pätevät nämä tuomarit, ja tämä yksi tuomari sanoi, että nyt lomalla lähde [lapsen] kanssa lomareissulle. Siitä oli ollut pitkä aika, kun tää [lapsi] oli ollut mun tykönä viimeksi yötä. Mun juristi sanoikin, että mene ja tee se, mutta varaudu siihen, että poliisit tulee perään, tämä mies laittaa sulle poliisit perään. Ja niinhän siinä sitten kävi. No ne ei saavuttanut meitä, vaan isä haki [lapsen] matkalta, me oltiin vasta alkumatkassa menossa. Hän oli pelotellut tämän [lap-

sen], että minä saatan ajaa rekkojen alle [lapsi] kyydissä ja minä voin olla ihan arvaamaton, tehdä ihan mitä vain. Tämmöiset olemattomat pelot, mitä sille lapselle luotiin, niin mä en nyt tällä hetkellä tiedä... hänhän oli lastenpsykiatrilla avohoidossa jonkun aikaa, oisko ollut vähän reilun vuoden. En tiedä, minkä veran siellä käsiteltiin näitä asioita, koska ne on siellä salassa pidettäviä, mitä he käy lapsen kanssa. Mä kävin kans siellä keskustelemassa. Luotan siihen, että he on siellä asiallisesti ja ammattitaitoisesti keskustellut. Nyt, kun lapsella ei ole mitään hoitokontaktia, hänellä on ainoastaan tämä isä siellä, niin en tiedä, muistaako se lapsi niitä meidän yhteisiä hyviä aikoja ja sitä, että tää kaikki ei oo niin kuin isä sanoo. Kuinka paljon vaikuttaa tämä, että isä manipuloi koko ajan sitä, että minä olen paha. Sehän mulla on hirvee huoli tästä lapsesta. Mullahan on [oppilasseurantaan] tunnukset. Hän aloitti nyt [jatko-opinnot]. Sitä kautta on ainoa väylä, mitä tiedän, miten hänellä menee. [Haastattelu, nainen]

Suurin osa vanhemmista kykeni tunnistamaan lapsensa oireilua, vaikka oma tilanne oli samanaikaisesti haastava. Lapsen oireilu aiheutti vanhemmassa huolta ja epätoisuutta. Erityistä huolta lapsen oireilu aiheutti silloin, kun vanhempi yhdisti sen johtuvan toisen vanhemman luona tapahtuneista asioista. Lapsen oireillessa vanhemmat kuvasivat hakeneensa aktiivisesti apua viranomaisilta. Yleisimmät viranomais-
tahot olivat perheneuvola ja lastensuojelu. Kuitenkin huoltoriidan ollessa hyvin konfliktoitunut, kävi vanhempien kuvauksista ilmi, miten viranomaisten toiminta ei tuntunut rauhoittavan lapsen oireilua. Toisaalta on todettava viranomaisten rajalliset keinot toimia huoltoriidassa. Psykiatrinen osastohoitojaksokaan ei vakauta, jos lapsen altistuminen huoltoriidalle jatkuu heti osastolta kotiuduttaessa.

Olen saanut suojattua toisia lapsiamme paremmin kuin toisia. Se lapsi, joka joutui eniten toisen vanhemman toiminnan välikappaleeksi, on eniten kärsinyt. Hän joutui useita kertoja osastohoitoon ja mitä ihmeellisimpiin pyöryksiin, vaikka lapsen pahoinvoinnin syy oli lähivanhemman toiminta. Tämä lapsi oli rankan manipuloinnin alla vuosikausia ja ainoa syy tälle oli kostonhalu ja minun hallitsemisen tarve. Lapsi onneksi on nyt aikuistunut ja jaloillaan, mutta kantaa tätä kyllä läpi elämänsä. Minä yritin vaiivhkaa suunnata lapsen hoitoon osallistuvia näkemään mistä on kyse, mutta niin, että toinen vanhempi ei saisi sitä tietää, se olisi vaan pahentanut lapsen oloja. [Avovastaus, mies]

Joissakin tilanteissa, missä huoltajuuden status oli kummallakin vanhemmalla, saattoi toinen vanhemmista estää avun saannin lapselle. Tällöin vanhempi koki jääneensä täysin yksin oireilevan lapsen kanssa. Vanhemmat olivat pettyneitä siihen, etteivät viranomaiset joko tunnistanee tai reagoineet alkavaan huoltoriitaan riittä-

västi. Kuvauksista käy ilmi vanhemman kokemus vähättelystä tai puolueellisuudesta, mikä koitui etenkin lapsen vahingoksi.

Lapset oireilevat ja olen hakenut apua usealta taholta. Isä kieltää avun vastaanottamisen esim. perheneuvolan psykologilta. [Alakouluikäinen lapsi] puhunut itsetuhoisia ja ollut masentunut. Apua joudun hakemaan aktiivisesti. Koen, että kertomaani vähätellään, koska isä vähättelee. [Avovastaus, nainen]

He on jonkinlaista apua saanut, mutta ei sellaista, kuin he olis tarvinnut. - - Neuvolantäti sanoi, että lapsi tarttis psykologista apua, että pelkkä perhetyöntekijän apu ei riitä. Ei häntä koskaan saatu sinne, koska siihen tarvittiin molempien vanhempien suostumus. Mies sanoi, että lapsi ei tarvi mitään apua. [Haastattelu, nainen]

Parhaiten lapsen katsottiin selvinneen vanhempien erosta, kun vanhemmat pystyivät pitämään samankaltaiset kasvatusperiaatteet ja lapsen kontakti kumpaankin vanhempaan säilyi säännöllisenä. Vanhemmat korostivat lapsen hyvinvointia lisäävän, kun kumpikin vanhempi pyrki puhumaan toisesta vanhemmasta lapselle positiiviseen sävyyn. Vastaavasti lapsen voinnin katsottiin heikentyneen, kun vanhemmilla oli voimakkaita erimielisyyksiä. Näissä tilanteissa lapsi joutui osalliseksi konfliktiin. Tämä ilmeni toimintana, missä lasta estettiin tapaamasta vanhempaa, lapselle puhuttiin pahaa toisesta vanhemmasta tai lasta peloteltiin. Samankaltaisia tuloksia on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Amato ym. 2011; Di Stefano & Cyr 2014; Puura 2016, 89).

Vanhemmat kuvasivat haastavaksi avun hakemisen lapselle, kun vanhemmilla oli lapseen liittyvistä asioista hyvin eriävät mielipiteet. Kuitenkin vanhemmat kykenivät tunnistamaan lapsen oireilua konfliktoituneessakin huoltoriitatilanteessa ja pohtimaan lapsen etua. Toisaalta tulosta voi selittää myös se, että tutkimukseen osallistujat ovat olleet valmiita käsittelemään tapahtumia. He ovat mahdollisesti jo työstäneet tilannettaan pohtimalla erilaisia näkökulmia ja kokeilleet erilaisia ratkaisuja tilanteen selvittämiseksi.

7.6 Yhteenveto vanhemman mielialasta, koherenssin tunteesta ja eron vaikutuksesta vanhemmuuden kokemukseen

Tutkimustulosteni perusteella voidaan todeta, että vanhemman mieliala ja koherenssin tunne ovat läheisesti yhteydessä toisiinsa. Erityisesti käynnissä oleva eroprosessi heikensi sekä vanhemman mielialaa että koherenssin tunnetta. Samankaltaisia tuloksia on esiintynyt myös aiemmissa erotutkimuksissa (Bracke ym. 2010, 224; Rober-

son ym. 2011; Wilder 2016). Erotessa vanhempi joutuu järjestelemään uudelleen elämäänsä. Samanaikaisesti toinen osapuoli voi hankaloittaa asioiden uudelleen järjestelemistä ja elämän hallintaan saattamista. Omaa autonomiaa elämän hallittavuuden suhteen voi olla tällöin vaikea saavuttaa. Amato (2000) onkin todennut erotilanteen aiheuttaman stressin liittyvän erityisesti vanhemmuuden tehtävien uudelleen jakoon. Stressin lisääntyminen ja toisen osapuolen muuttunut käytös voivat myös laukaista konfliktin (Saini 2012).

Matala mieliala sekä koherenssin tunne voidaan nähdä normaaleina ilmiöinä eroprosessin yhteydessä (Bracke ym. 2010, 224; Cohen & Finzi-Dottan 2012; Symoens ym. 2014, 204). Vaikka ero olisi tapahtunut sopuisasti ja yhteisestä päätöksestä, liittyy siihen aina myös luopumisen kokemus. Ehjän ja harmonisen perheen toive on vahvasti läsnä ihanteissa (Castrén 2009c; Erola & Härkönen 2014). Erotessa joudutaan kohtaamaan se tosiasia, miten pari- ja perhesuhde, jonka toivottiin olevan onnellinen, ei kestänytään.

Tutkimushetken tultaessa suurin osa vanhemmista kuitenkin koki mielialansa hyvänä sekä korkeaa koherenssin tunnetta. Nämä saattavat heijastella vanhemman hyvää kykyä prosessoida erotilannetta, mikä yleisesti ennustaa nopeampaa toipumista (Quinney & Fouts 2004; Bourassa ym. 2017). Lisäksi vanhemmalla on tällöin todennäköisemmin toimivia coping-keinoja käytössään, joiden avulla hän pystyy tarkoituksenmukaisesti ratkaisemaan elämäntilanteeseen liittyviä haasteita (Sbarra & Borelli 2019). Peilattaessa mielialan ja koherenssin tunteen tuloksia itsemääräämisen teoriaan, voidaan vanhempien katsoa saavuttaneen työstetyssä eroprosessissa keskeisiä psykologisia perustarpeita liittyen autonomiaan, kompetenssiin ja yhteenkuuluvuuteen (Deci & Ryan 2008; Carr 2011; Thomas & Woodside 2011), mikä oli tutkimuksessani nähtävissä keskimäärin hyvänä eroselviytymisenä.

Koherenssin tunne heikkeni ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden osalta eroprosessin alkuvaiheessa, erityisesti konfliktoituneessa huoltoriitatilanteessa sekä vanhemman jäädessä ilman riittävää tukea. Vastaavasti koherenssin tunnetta lisäsivät työstetty ero, toimiva yhteistyövanhemmuus, tuen saanti ja aktiivinen coping-keinojen käyttö. Samansuuntaisia tuloksia on esiintynyt myös aiemmissä tutkimuksissa, joissa ystäviltä saadun tuen on havaittu edistävän erosta toipumista (Wilder 2016, 566), samoin kuin yhteyden säilymisen lapseen (Bokker ym. 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016). Vastaavasti pelko yhteyden menettämisestä lapseen (Nyqvist 2006, 99), tyytymättömyys huoltajuusjärjestelyihin (Bauserman 2012) ja turvattomuuden kokemukset (Hautanen 2010, 25–26; Hautanen 2017; STM 2021) ovat esiintyneet hyvinvointia heikentävinä asioina.

Tutkimustuloksissani eron vaikutuksesta oman vanhemmuuden kokemukseen ilmeni, että suurin osa vanhemmista ei kokenut erolla olleen erityisen negatiivista ja positiivista vaikutusta vanhemmuuteensa. Enemmistö vanhemmista koki eron vaikutuksen vanhemmuuteensa neutraalina. Kokemus omasta vanhemmuudesta oli ra-

kentunut vahvaksi jo ennen eroa. Näille vanhemmille oli myös yhteistä se, että yhteydenpito lapseen säilyi kiinteänä ja vanhemmuuden toteuttamisen mahdollisuudet säilyivät.

Tuloksissa on kuitenkin nähtävissä sukupuolistuneita kokemuksia koskien vanhemman mielialaa ja koherenssin tunnetta. Miehillä ilmeni tutkimushetkenä naisia useammin matalaa mielialaa ja koherenssin tunnetta. Koherenssin tunteen osa-alueista miehet kokivat heikompaa oman elämänsä hallittavuutta ja mielekkyyttä kuin naiset. Sukupuolistuneena kokemuksena ilmeni myös se, miten miehet kokivat naisia useammin eron vaikuttaneen negatiivisella tavalla omaan vanhemmuuteensa, kun taas naiset kokivat useimmiten eron vaikuttaneen positiivisesti vanhemmuuteen.

Tutkimustuloksiani voi selittää se, miten naiset toimivat miehiä aloitteellisemmin hakiessaan eroa epätydyttävästä liitosta (Auvinen 2006, 61; Kiiski 2011, 225; Birditt ym. 2017). Tämä saattaa näkyä naisten parempana mielialan, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteen kokemuksena tutkimushetkellä. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa eron on todettu aiheuttavan miehille naisia useammin heikentynyttä hyvinvointia (Shor ym. 2012), masennusta (Sbarra & Borelli 2019) sekä suurempaa yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytyneisyyden kokemusta (Dykstra & Fokkema 2007). Lisäksi tilastojen mukaan enemmistö äideistä toimii eron jälkeen lapsen lähivanhempana, kun taas isille jää useimmiten etävanhempina elatusavun maksaminen (Hakovirta & Broberg 2014, 116; Haapanen & Hakovirta 2019, 396; THL 2022). Naisilla on myös miehiä useammin laajempi sosiaalinen tukiverkosto, jonka vuoksi erosta toipuminen voi olla nopeampaa. Miehelle parisuhteen päättyminen ja aiemman perhekokoonpanon menetys voi aiheuttaa enemmän stressiä, mikäli hän jää ilman riittävää sosiaalista tukea. (Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105.) Myös avun pyytämisen on nähty olevan naiselle kulttuurisista syistä helpompaa (Finch 2006; Nyqvist 2006, 91–93; Castrén 2009c, 124; Dowd 2012, 1050).

8 Alkava huoltoriita

Tutkimuksessani tarkoitan alkavalla huoltoriidalla tilannetta, missä eronnut vanhempi toteaa yhteistyön toistuvasti katkeavan ja ristiriitojen käynnistyvän toisen vanhemman kanssa lapsen asioista sovittaessa. Alkava huoltoriita koskee konfliktin alkuvaiheita ja tilannetta, joissa lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat eivät ole edenneet tuomioistuinkäsittelyyn. Vanhemmalle alkavan huoltoriidan kokemus on aina subjektiivinen sisältäen erilaisia ilmenemismuotoja. Huomionarvoista on, ettei alkavan huoltoriidan tematiikkaa saatikka käsitettä ole aiemmin määritelty tutkimuskirjallisuudessa. Tutkimuksessani alkavan huoltoriidan määrittely pohjautuu sekä aiempaan tutkimustietoon huoltoriidoista että vanhempien kokemustietoon asiasta (ks. Plummer 2000, 229; Satka ym. 2016).

Tässä pääluvussa tarkastelen, miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan. Kartoitan myös, millaisia tunnuspiirteitä alkavaan huoltoriitaan liittyy. Tutkin lisäksi, miten vanhemmat ovat arvioineet oman motivaationsa tehdä yhteistyötä toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien. Tarkastelen myös, mikä on vanhemman sukupuolen merkitys alkavan huoltoriidan kokemuksissa. Määrällisessä tarkastelussa tulokset pohjautuvat kyselytutkimusaineistoon. Temaattisessa tarkastelussa tulokset pohjautuvat kokonaisaineistoon.

8.1 Alkavan huoltoriidan ilmenemismuodot ja ristiriidat lasta koskevissa asioissa

Aloitan alkavan huoltoriidan tarkastelun sen ilmenemismuotojen kautta. Tarkastelen lisäksi, mistä lasta koskevista asioista ristiriidat aiheutuvat. Taulukossa 23. on esitetty alkavan huoltoriidan eri ilmenemismuotoja ja taulukossa 24. lasta koskevista asioista aiheutuvia ristiriitoja vanhempien kokemana. Taulukoiden kysymyspatteristot olen rakentanut huoltoriitoja koskevan aiemman tutkimuskirjallisuuden ja lastenhuoltolain pohjalta (esim. LHL 190/2019; Auvinen 2006, 213–214; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2007; Aaltonen 2009, Autonen-Vaaraniemi 2018). Keskeisiä sovittavia, lapsen huoltajuuteen liittyviä asioita ovat esimerkiksi lapsen asuinpaikka, lapsen terveydenhoito, päivähoito, koulu, passiasiat, tapaamiskäytännöt sekä elatusmaksut (LHL 190/2019; Aaltonen 2009, 25–26). Vanhemmat ovat voineet va-

lita ilmenemismuodoista useampia vaihtoehtoja, joita he ovat pitäneet keskeisinä alkavaa huoltoriitaa omassa tilanteessaan indikoivina merkkeinä.

Taulukko 23. Alkavan huoltoriidan ilmenemismuodot vanhemman sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Alkavan huoltoriidan ilmenemismuoto	Nainen (N 93)	Mies (N 166)	Yhteensä (N 259)
Koin tarvitsevani viranomaisten apua, jotta lapsemme huoltajuuteen liittyvät asiat hoituisivat	23,2 (60)	41,3 (107)	64,5 (167)
Katkennut puheyhteys	17,8 (46)	35,1 (91)	52,9 (137)
Kuulin toisen vanhemman puhuneen minusta negatiivisesti lapsellemme	15,1 (39)	34,0 (88)	49,0 (127)
Lasta koskevien asioiden hoitaminen viestitse	11,2 (29) **	30,5 (79) **	41,7 (108)
Toinen vanhempi esti minua pitämästä yhteyttä lapseemme	8,9 (23) ***	32,4 (84) ***	41,3 (107)
Lapsen käyttäminen viestinviejänä	11,6 (30)	27,0 (70)	38,6 (100)
Toinen vanhempi ei kommunikoinut kanssani lapseemme vaihtotilanteessa	12 (31)	22 (57)	34,0 (88)
Toinen vanhempi kääntyi viranomaisten puoleen lapsen huoltajuuteen liittyvissä asioissa	5,0 (13) ***	23,6 (61) ***	28,6 (74)
Lapseemme vaihtotilanteet järjestettiin siten, ettemme kohtaisi vanhempina	8,5 (22)	14,7 (38)	23,2 (60)
Muu alkavan huoltoriidan ilmenemismuoto	8,9 (23)	12,0 (31)	20,8 (54)
En kommunikoinut toisen vanhemman kanssa lapseemme vaihtotilanteessa	4,2 (11)	7,7 (20)	12,0 (31)
Huomasin puhuvani toisesta vanhemmasta negatiivisesti lapseemme kuullen	4,2 (11)	5,0 (13)	9,3 (24)
Halusin estää, ettei toinen vanhempi pidä yhteyttä lapseemme	0,8 (2)	1,2 (3)	1,9 (5)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Vanhemmista 65 prosenttia ilmoitti alkavan huoltoriidan keskeisimmäksi merkiksi oman kokemuksensa viranomaisavun tarpeesta, jotta lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat hoituisivat. Hieman yli puolet, 53 prosenttia vanhemmista kuvasi alkavan huoltoriidan merkiksi katkenneen puheyhteyden toiseen vanhempaan. Samoin melkein puolet vanhemmista, 49 prosenttia, raportoi kuulleensa toisen vanhemman puhuneen hänestä negatiivisesti lapsen kuullen. Vähän yli 40 prosenttia vanhemmista kuvasi alkavan huoltoriidan merkkinä lasta koskevien asioiden hoitamisen viestitse ja yhteydenpidon estymisen lapseen toisen vanhemman taholta.

Sukupuolten välisessä tarkastelussa eroavaisuutta löytyi kolmen alkavan huoltoriidan ilmenemismuodon osalta. Miehet raportoivat tilastollisesti erittäin merkitse-

vällä tasolla naisia useammin alkavan huoltoriidan ilmenevän, kun toinen vanhempi esti pitämästä yhteyttä lapseen ($p < 0,001$)³⁴, tilastollisesti merkitsevällä tasolla, miten lasta koskevat asiat hoidettiin vanhempien välillä viestitse ($p < 0,010$)³⁵ sekä tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla, miten toinen vanhempi oli kääntynyt viranomaisten puoleen lapsen huoltajuuteen liittyvissä asioissa ($p < 0,001$)³⁶. Tulosta voi selittää osaltaan se, että miehet toimivat useimmiten lapsen etävanhempina (THL 2022). Miehen ollessa etävanhempi, on hänellä lähtökohtaisesti heikommat mahdollisuudet pitää yhteyttä lapseensa ja tällöin toisen vanhemman toiminnan osuus yhteydenpidon mahdollistajana korostuu.

Alkava huoltoriita voidaan nähdä jatkumona lievistä ensimerkeistä, jotka ovat vielä mahdollisesti soviteltavissa, täydelliseen kommunikaation katkeamiseen. Vanhemmista lähes 42 prosenttia kuvasi sopivansa lapsen asioista viestitse. Viestitse sopimisessa voi olla kyse vanhempien pyrkimyksestä välttää kasvotonta kanssakäymistä konfliktiriskin vuoksi. Lisäksi viestitse sovittaessa on helpompaa palata jälkeensä siihen, mitä sovittiin, mikäli toinen osapuoli ei pysyisi sovitussa asiassa. Pelkästään viestien kautta kommunikointi ei välttämättä ole vain negatiivinen asia, vaan se voi selkeyttää asioita. Viestitse kommunikointi voi myös mahdollistaa lapsen asioista sopimisen tilanteissa, joissa kasvokkainen kohtaaminen on konfliktoitunut. Kommunikaation haasteet näkyivät esimerkiksi tilanteessa, jossa 34 prosenttia vastaajista ilmoitti toisen vanhemman kieltäytyneen vanhempien välisestä kommunikaatiosta lapsen vaihtotilanteessa. Merkillepantavaa oli, että jopa 39 prosenttia vanhemmista kuvasi lapsen käyttämistä viestinviejänä vanhempien välillä. Lapsen riski altistua lojaliteettiristiriidalle on erittäin suuri, kun hänet otetaan osalliseksi vanhempien konfliktiin katkenneen puheyhteyden vuoksi (Karttunen 2010, 155–157; Puura 2016, 89; Augustijn 2021). Lapsen lojaalius kumpaakin vanhempaa kohtaan asettaa lapsen kahtiajakoiseen tilanteeseen, kuten miten kertoa toiselle vanhemmalle tieto, johon toinen vanhempi todennäköisesti suhtautuu negatiivisesti.

Taulukossa 24. on nähtävissä vanhempien kyselyaineistossa kuvaamat ristiriidat lasta koskevissa asioissa. Noin kaksi kolmasosaa vanhemmista kuvasi, miten eniten ristiriitoja syntyi lapsen tapaamisajoista (75 %), lapsen edun huomioimisesta (70 %), lapsesta aiheutuvista kustannuksista ja niiden jakamisesta (67 %). Muita yleisiä ristiriitoja aiheuttavia tilanteita olivat toisen vanhemman kyky ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita (58 %), lapsen varusteet ja tavarat (51 %), lapsen vaihtotilanteet tapaamisten siirtymisissä (49 %), kasvatusperiaatteet ja säännöt (48 %) ja lapsen mielipiteen huomioiminen (48 %). Lapsen päivähoito (13 %) oli tulosten perusteella vähiten ristiriitoja aiheuttava asia. On huomionarvoista, että vähiten vanhempien välisiä

³⁴ $\chi^2 = 16,455$, $df = 1$, $p = .001$

³⁵ $\chi^2 = 6,601$, $df = 1$, $p = .010$

³⁶ $\chi^2 = 15,141$, $df = 1$, $p = .001$

ristiriitoja aiheuttivat yleensä ulkopuoliset tahot, kuten päivähoito, koulu ja tuen tarpeen järjestäminen lapselle.

Taulukko 24. Lasta koskevista asioista aiheutuvat ristiriidat vanhemman sukupuolen mukaan, %, (n), kyselyaineisto.

Lasta koskevista asioista aiheutuvat ristiriidat	Nainen (N 99)	Mies (N 165)	Yhteensä (N 264)
Lapsen tapaamisajat	26,9 (71)	47,7 (126)	74,6 (197)
Lapsen edun huomiointi	25,8 (68)	44,3 (117)	70,1 (185)
Lapsesta aiheutuvat kustannukset ja niiden jakaminen	23,5 (62)	43,9 (116)	67,4 (178)
Toisen vanhemman kyky ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita	25,0 (66) *	33,3 (88) *	58,3 (154)
Lapsen varusteet ja tavarat	15,9 (42) *	35,2 (93) *	51,1 (135)
Lapsen vaihtotilanteet tapaamisten siirtymissä	17,0 (45)	31,8 (84)	48,9 (129)
Kasvatusperiaatteet ja säännöt	19,3 (51)	28,4 (75)	47,7 (126)
Lapsen mielipiteen huomiointi	17,0 (45)	30,7 (81)	47,7 (126)
Lapsen asuinpaikka	12,9 (34)	26,1 (69)	39,0 (103)
Toisen vanhemman kyky ymmärtää lapsen fyysisiä tarpeita	16,7 (44) **	18,6 (49) **	35,2 (93)
Arvoristiriidat	13,6 (36)	20,8 (55)	34,5 (91)
Lapsen harrastukset	9,5 (25) *	23,9 (63) *	33,3 (88)
Lapsen lomat	8,3 (22) *	22,0 (58) *	30,3 (80)
Lapselle läheiset henkilöt	9,1 (24)	20,8 (55)	29,9 (79)
Lapsen terveydentila	10,2 (27)	15,5 (41)	25,8 (68)
Tuen tarpeen järjestäminen lapselle	9,8 (26)	14,4 (38)	24,2 (64)
Lapsen koulu	4,9 (13) **	17,4 (46) **	22,3 (59)
Muu ristiriitoja aiheuttava syy	7,6 (20)	10,6 (28)	18,2 (48)
Lapsen päivähoito	4,2 (11)	9,1 (24)	13,3 (35)

Tilastollinen merkitsevyys * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Tilastollisen merkitsevyyden testaamisessa on käytetty parametrittomia menetelmiä

Lasta koskevista asioista aiheutuvissa ristiriidoissa oli havaittavissa joitakin eroavuuksia sukupuolten välisessä tarkastelussa. Naiset kuvasivat tilastollisesti merkitsevällä tasolla miehiä useammin ristiriitoja aiheutuvan toisen vanhemman kyvystä huomioida lapsen fyysisiä tarpeita ($p < 0,015$)³⁷, kun taas miehet kuvasivat tilastollisesti merkitsevällä tasolla naisia useammin ristiriitoja aiheutuvan lapsen kouluun liittyvistä asioista ($p < 0,005$)³⁸. Miehet kuvasivat lisäksi tilastollisesti melkein merkit-

³⁷ $\chi^2 = 5,898$, $df = 1$, $p = .015$

³⁸ $\chi^2 = 7,754$, $df = 1$, $p = .005$

sevällä tasolla naisia useammin ristiriitoja aiheutuvan myös toisen vanhemman kyvystä ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita ($p < 0,033$)³⁹, lapsen varusteista ja tavarosta ($p < 0,028$)⁴⁰, lapsen harrastuksista ($p < 0,031$)⁴¹ ja lapsen lomista aiheutuvia ristiriitoja ($p < 0,027$)⁴².

Vaikka vanhempien kuvaamat ristiriidat koskivat lapsen asioita, oli kyse monesti vanhempien keskinäisestä konfliktista. Tämä tutkimukseni tulos tukee aiempia huomioita siitä, että konflikti on useimmiten interpersonaalinen ilmeten vanhempien välillä (Auvinen 2006, 61; Roberts 2008, 106; Rejmer & Cederström 2012, 5). Tällöin vanhemman tai vanhempien toimintatavat saattavat näyttäytyä joustamattomina ja lapsen arkea heikentäen (Vanassche ym. 2013; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 57). Pohdittaessa eroa tasapainoisen ja konfliktoituneen erovanhemmuuden välillä, voidaan todeta, että tasapainoisessa erovanhemmuudessa vanhempien keskinäinen kommunikaatio on toimivaa ja joustavaa, ja heillä on selkeät rajat. Sen sijaan konfliktoitunut erovanhemmuus näkyy keskinäisen kommunikaation vaikeutena ja vihamielisyytenä. (ks. Roberson ym. 2011; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 124.)

8.2 Alkavan huoltoriidan keskeisimmät merkit

Alkavan huoltoriidan neljänä keskeisenä merkinä näyttäytyi vanhempien kuvausten perusteella kommunikaation haasteet tai katkennut puheyhteys lapsen asioissa, lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle, vanhemman ja lapsen yhteydenpidon estyminen tai katkeaminen sekä huoltoriitakiusaaminen. Näitä neljää alkavan huoltoriidan keskeistä ilmenemismuotoa olen käsitellyt tarkemmin seuraavissa luvuissa.

8.2.1 Kommunikaation haasteet

Tutkimuksessani kommunikaation haasteet toisen vanhemman kanssa lapsen asioihin liittyen olivat erittäin yleisiä, eivätkä ne liittyneet vanhemman sukupuoleen. Kaikki vanhemmat kuvasivat kokeneensa niitä vähintään jossain määrin. Ne ilmenivät, kun toinen vanhempi ymmärsi asioita tahallisesti väärin, provosoi ikävillä kommentteilla, oli vastaamatta viesteihin ja puheluihin sekä kieltäytyi keskustelemasta tai edes tervehtimästä tavattaessa. Kommunikaation haasteet koettiin häiritsevinä, kuten alla olevista aineisto-otteista ilmenee. Vanhemmat ilmaisivat halua selvittää lapsen asiat keskustelemalla asiallisesti. Kuitenkin toisen vanhemman toiminnan vuoksi se hankaloitui tai muuttui mahdottomaksi. Tämä herätti hämmennystä ja pettymystä.

³⁹ $\chi^2 = 4,526$, $df = 1$, $p = .033$

⁴⁰ $\chi^2 = 4,812$, $df = 1$, $p = .028$

⁴¹ $\chi^2 = 4,655$, $df = 1$, $p = .031$

⁴² $\chi^2 = 4,897$, $df = 1$, $p = .027$

Toinen vanhempi ymmärsi asiat tahallaan väärin eikä toimi tehdyn sopimuksen mukaisesti. [Avovastaus, mies]

Toinen vanhempi ei vastannut viestiini tai puheluun ja puhui rumasti ja uhkailevasti vaihtotilanteessa. [Avovastaus, nainen]

Totta kai mä halusin sopia lasten asioista siinä vaiheessa kun oli selvää, että ero tästä tulee. - - Enhän mä voi ketään pitää, mutta lapset on yhteisiä. Mutta jotenkin tuntui siltä, että hän jotenkin koki omistavansa nämä lapset ja oli hämmentynyt siitä, että mä haluan tavata lapsia. Oikeasti tuntui siltä, että - - hän koki sen kiusantekona. Hänen mielestään minun olisi pitänyt luopua, koska lapset ovat hänen, että mitä ihmettä mulla on hänen lapsen tapaamisiin. Se tuntuu siltä. Mikä oli tietenkin minun maailmassani täh, eihän tämä ole tottakaan, miksei hän ymmärrä sitä, että nämä on meidän lapsia. [Haastattelu, mies]

Osalla vanhemmista kommunikation haasteet kärjistyivät siten, että puheyhteys toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien katkesi kokonaan. Yleensä tämä johti siihen, että yhteydenpito lapseen harveni selvästi. Pienellä osalla vanhemmista yhteys lapseen katkesi lopulta pysyvästi. Tämä ei johtunut heidän haluttomuudestaan olla yhteydessä lapseensa, vaan toisen vanhemman toiminta vaikeutti yhteydenpitoa.

Pettymys, että emme voineet yhdessä sopia, koska välimme olivat niin tulehtuneet. [Avovastaus, nainen]

Minun ja lasten välit ovat olleet tosi huonona monta vuotta, heihin ei ole saanut yhteyttä ollenkaan. Heihin ei saanut siihen aikaan puheyhteyksiä eikä puhelimella saatu kiinni. Vielä tänä päivänäkään ei saa lapsia kiinni, koska heitä painostetaan. [Haastattelu, mies]

Toisaalta osa vanhemmista kertoi joutuneensa rajoittamaan toisen vanhemman epäasiallista yhteydenpitoa. Tämä liittyi useimmiten vain epäsuorasti lapsen asioihin. Kyse oli vanhemman halusta kontrolloida toista eron jälkeen (ks. Karhuvaara ym. 2013, 20; Hautanen 2017, 131). Monesti häiritsevästi toiminut osapuoli oli erossa jätetyksi tullut, mikä näkyi kyvyttömyytenä hyväksyä eroa. Epäasiallisen yhteydenpidon kohteeksi joutuneet vanhemmat kokivat painostusta, nöyryyttämistä, manipulaatiota ja uhkailua.

Et se oli semmosta, ihan kiusaamista silloin ne ensimmäiset, varmaan puoli vuotta, vuosi sen eron jälkeen, et tuli niitä tekstiviestejä 7–8 päivässä, jossa moititaan jostain tai komennetaan tekemään jotain. Sitten, kun ne on niin idiootti-

maisista, siis semmosia, jos ulkona on pakkasta, että paa lapselle pipo päähän. Ihan kun oisin niin idiootti, etten vois omilla aivoilla päätellä. Semmosta nöyryyttämistä ja semmosta alistamista ja osottamista, että sä et ymmärrä mistään mitään, että minä nyt määrään, että näin tehdään. Laitoin sitten hänelle viestiä jossain vaiheessa, että lopeta toi kiusaaminen, että mäkään lähettele sulle viestejä, että elä sä omaa elämää ja mä jatkan omaani. Niin hän vastas, että hän ei lopeta ikinä tätä kiusaamista. Mulla on kaikki tekstiviestit tallella viimeisen kuuden vuoden ajalta. Ihan sen takia, kun oon koko ajan tiennyt, että me päädytään oikeussaliin jossain vaiheessa. [Haastattelu, mies]

Etenkin toistuva epäasiallinen kommunikaatio voidaan nähdä kypsymättömyytenä vastuulliseen aikuisuuteen. Toisinaan kyse on myös psyykkisestä väkivallasta. Hautasen (2017, 131) mukaan huoltoriitatilanne voi olla osa väkivallan kierrettä, jossa vanhemman tarkoitus on rangaista entistä puolisoaan erosta. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa entisen puolisonsa tekemää seksuaaliväkivaltaa. Suhtautuminen tapahtumaan oli ambivalenttia. Vanhempi tunnisti tilanteen sairaaksi, alistavaksi ja pakottavaksi. Samanaikaisesti hän selitti ulkoistavalla tavalla tilanteiden tapahtuneen, jotta hän sai tavata lastaan eron jälkeen. Haastateltava ei tuonut esiin omaa tunnekokemustaan tai sitä, että toinen vanhempi toimi väärin.

Sehän meni välillä tosi sairaaksikin. Kun hän oli sillä tavalla, että minä menen [lasta] tapaamaan vain hänen tykö. Loppuvaiheessa alkoi olla tilanteita, että [lapsi] oli lähdössä kaverille, niin mä sanoin etten mä täällä ala olemaan, jos [lapsi] ei ole täällä. Mun piti vaikka harrastaa seksiä tai jotain muuta, että sain olla siellä. Joskus sain leipää, joskus ruokaa, mutta mä koin alistamisena sen. Ei raiskattu, mutta sillä tavalla pakotettuna, että mä ostin sillä sitä, että mä sain olla sen [lapsen] kanssa. [Haastattelu, nainen]

Väkivaltaa eri muodoissa sisältävissä huoltoriidoissa on tärkeää ymmärtää väkivallan traumatisoiva luonne. Erosta huolimatta tekijä kykenee käyttämään valtaa, sillä trauma heikentää sen kokijan toimijuutta. Aineistossani nämä tilanteet ilmenivät erityisesti siten, ettei vanhemmalla ollut mahdollisuutta ilmaista turvallisesti mielipidettään. Riskin väkivallalle on todettu olevan korkea etenkin tilanteissa, joissa väkivallan tekijä on ollut hyvin kontrolloiva (Karhuvaara ym. 2013; Haselschwerdt ym. 2011, 1698).

Aineistostani ilmeni, miten vanhempien toistuvat keskinäisen kommunikaation haasteet lapsen asioita koskien toimivat selkeänä merkinä alkavasta huoltoriidasta. Tämä hälytti myös vanhemmat, kun lapsen asioita ei pystytty enää sujuvasti hoitamaan. Vanhempien keskinäisen toimivan kommunikaation merkitys on nousut esille myös aiemmissa tutkimuksissa, missä sen on todettu olevan yhteydessä sekä

vanhempien että lasten parempaan erosopeutuvuuteen (Herrero ym. 2020; Ogut ym. 2021).

8.2.2 Lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle

Toisena alkavan huoltoriidan keskeisenä merkinä olivat tilanteet, joissa lapsi altistui vanhempien erokonfliktille ja alkavalle huoltoriidalle. Vanhempi kuuli tai sai tietoonsa, miten toinen vanhempi oli puhunut hänestä negatiivisesti lapselle. Osa vanhemmista kuuli negatiivista, omaa vanhemmuutta vähättelevää puhetta esimerkiksi lapsen vaihtotilanteissa. Toisinaan tieto tuli lapselta, minkä vanhemmat kokivat erittäin vahingollisena. Kumpikin sukupuoli kuvasi lapsen altistumista alkavassa huoltoriitatilanteessa, mutta jonkin verran yleisempiä nämä kuvaukset olivat miehillä. Yhtäläisesti vanhemmat kuvasivat kokeneensa pettymystä, surua ja vihaa siitä, miten lapsi oli altistettu konfliktiin mukaan. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet kokemuksiaan siitä, miten toinen vanhempi altisti lapsen konfliktille ja lojaliteettiristiidalle.

Aluks lapset oli koko ajan kotona ja me oltiin vuorotellen siel paikan päällä. Lapset alko aika pian sit puhumaan siitä, että ”äiti sano, että sä et rakasta meitä”, ”äiti sano, et sä oot meille vaarallinen”, ”äiti sano, et sä oot sairas”. Niistä mä tein sellasen nopeen johtopäätöksen, et nyt haetaan jotakin etulyöntiasemaa ja tällasta. Sit mä rupesin lueskelemaan siit vieraannuttamisesta. Sain siis vinkin kaveriltani, et tämmöstä on olemassa, tämmöst vieraannuttamista, tämmöst termiä. Tutustuin vähän siihen. Sit ku mä otin sen puheeks, niin siitä tuli aika kova riita. [Haastattelu, mies]

Puheyhteys katkesi, eikä toinen vanhempi enää osoittanut kiinnostusta järjestää eron jälkeistä elämää molemmille hyvällä tavalla. Hän alkoi myös esittää lapsille valheita siitä, mistä ero johtui. Lapset olivat hyvin pieniä eikä hän vaikuttanut ymmärtävän, ettei heille pitäisi puhua syistä mitään. [Avovastaus, nainen]

Erosta ja alkavasta huoltoriidasta aiheutunut kuormitus voi tilapäisesti heikentää vanhemman kykyä mentalisaatioon⁴³ (ks. Bateman & Fonagy 2014; Chiesa & Fonagy 2014). Tällöin vanhempi ei välttämättä kykene johdonmukaisesti pohtimaan negatiivisen puheen seurauksia lapselle, vaan saattaa pitää sitä vaikkapa tilanteen selittämisenä. Mentalisaatiota voi käyttää myös väärin, kuten toisen manipuloimiseen. Alkavassa huoltoriidassa lapsen manipuloinnilla toista vanhempaa vastaan saa-

⁴³ Mentalisaatiosta on kerrottu tarkemmin luvussa 5.2.

tetaan pyrkiä parantamaan omaa asemaa vanhempana ja huoltajana. Vanhemman puutteellisen mentalisaatiokyvyn on todettu olevan selkeä riskitekijä lapsen psyykkiselle oireilulle ja turvattoman kiintymyssuhteen muodostumiselle (Fonagy & Target 1997; Pajulo ym. 2016, 85; Luyten ym. 2017).

Seuraavassa otteessa haastateltava kuvaa vanhempien välillä tapahtunutta alkavaan huoltoriitaan liittyvää konfliktia. Tilanteessa myös paikalla ollut lapsi altistui. Toisen vanhemman lapsen kohdistama pelottelu johti toisen vanhemman hämmennyksen kautta käytökseen, mikä ilmeni tilanteen videokuvaamisena. Kuitenkin vanhempi ymmärsi hetken kuluttua videoinnin olleen lasta kohtaan väärin, ja hän pystyi pahoittelemaan toimintaansa lapselle.

Ja tuota ja [lapsi] näki mut sieltä ja siinä oli niinku luuri korvassa tuota, se oli just ehkä puhumassa ja lähti niinku juoksemaan, et hei isä, otti niinku halaamaan. Ja sit se sai niinku jotain viestiä puhelimelta, et se juoks musta ohi ja meni koulun puuseinän sinne niinku sivulle. Ja mä, että mitä tapahtuu, mitä tässä nyt tapahtuu. Eli ymmärsin ja tiesin, että [lapsen äiti] oli siellä langan päässä. [Lapsi] alko sanottamaan, et mene pois, että älä tee jotain paha mulle. Ja sitten mä hetken kuluttuu näen, ni [lapsen äiti] tulee silleen kentälle sinne niinku kädet puuhkassa. - - En tiedä, teinks mä oikein, mut mä aattelin, että on tää niin outo tilanne, että nyt mä otan kyllä mun oman kännykkäni ja kuvaan tän tilanteen, et koska tää nyt ei oo enää niinku tältä planeetalta myöskään tämäkään tilanne. Ja mä lähen sitä kuvaamaan. Ja hän sitten ryntää niinku äidin viereen ja tietysti äiti vähän jäykistyy, ku sitä ruvetaan kuvaamaan, ja tuota mut mä huomaan sen, että tää on kiusallinen tilanne lapselle, et hän joutuu niinku valitsemaan siinä. Ni sitten mä sanoin, että mä lopetan tän [lapsi] tähän, että pahottelut sun puolesta, et sulle tuli tämmönen paha paikka, mut mä olin vaan, mä nyt jouduin, mä tein tässä näin. Ja tota lopetan sen kuvaamisen ja tuota sillon niinku tää niinku tuli, no, yhdeltä tapaa esille, mutta matkan varrella on saman tyyppistä esiintynyt niinku hyvin, hyvin paljon. [Haastattelu, mies]

Aineistossani alkavan huoltoriidan tematiikka kuvastui myös joidenkin vanhempien tarpeena kerätä todistusaineistoa. Sana vastaan sana -tilanteissa erilaisella todistusaineistolla, kuten videoilla, ääninauhotteilla ja viestien säilyttämisellä pyrittiin osoittamaan oman kokemuksen paikkansa pitävyys. Näissä tilanteissa luottamus toiseen vanhempaan oli vahvasti rikkoutunut ja useimmiten alkava huoltoriita oli kärjistynyt nopeasti. Vanhemmat eivät näissä tilanteissa yleensä kommunikoineet suoraan toistensa kanssa.

Vanhemmat voivatkin omalla toiminnallaan merkittävästi suojata tai heikentää lapsen altistumista. Lapsen sopeutumisen eron jälkeiseen elämään on osoitettu olevan heikompaa, mikäli hänet altistetaan erokonfliktiin liittyville asioille (Kelly 2008,

150; Salo 2009, 107; Karttunen 2010, 96–97). Lapsen tahallinen altistaminen esimerkiksi toisen vanhemman vahingoittamistarkoituksessa, kertoo selkeästi puutteellisesta mentalisaatiokyvystä ja vanhemmuudesta (Chiesa & Fonagy 2014). Lapsen maailmassa turvattomuus ei ole vain vanhemman epäadekvaatteja sanoja ja tekoja, vaan myös aistittavissa olevaa turvatonta ilmapiiriä, kuten vanhempien vihamielisiä katseita ja elekieltä.

8.2.3 Yhteydenpidon estyminen lapseen

Kolmantena alkavan huoltoriidan keskeisenä merkkinä esiintyi vanhemman ja lapsen yhteydenpidon merkittävä vähentyminen tai yhteyden katkeaminen lapseen toisen vanhemman toiminnan takia. Aineistossani miehet kuvasivat kokeneensa selvästi naisia useammin yhteydenpidon estymistä lapseensa. Yhteydenpidon estymisessä oli kyse joko vanhemman keinottomuudesta tai tarkoituksellisesta toiminnasta. Keinottomuus ilmeni useimmiten vanhemman ymmärryksenä yhteydenpidon merkitykselle. Kuitenkin vanhempi koki olevansa eroprosessin ja alkavan huoltoriidan takia toimintakyvytön, ahdistunut tai peloissaan. Etenkin tilanteessa, jossa eron syynä oli toisen vanhemman väkivaltainen käytös, entisen puolison kohtaaminen herätti pelkoja. Pahimmillaan nämä tilanteet voivat olla uudelleen traumatisoivia, jos vanhempi kokee toisen eleissä ja sanoissa edelleen väkivallan uhkaa, painostusta tai kiristystä (ks. Hautanen 2010, 25–26; Karhuvaara ym. 2013, 29; Hautanen 2017, 129–131; Nikupeteri ym. 2017; Francia ym. 2019, 228). Aineistossani erityisesti naiset kuvasivat yhteydenpidon estymisen syyksi väkivallan pelon. Eron jälkeisen väkivallan kuormittavuus, siitä aiheutuva pelko sekä keinottomuuden tunne tulevat esiin seuraavista otteista.

Edelleen jatkuva vaino tappouhkauksineen ja lapsen välikappaleena käyttäminen, perättömät vakavat lastensuojeluilmoitukset, tunne riittämättömyydestä, kun yrittää kaikkensa saada yhteistyövanhemmuuden toimimaan, eikä siihen ole mahdollisuutta, mutta kuitenkin niin edellytetään. Vaino on levinnyt toisen vanhemman lisäksi myös hänen sukulaisten harjoittamaksi. Oikeusistunnot / follo, joissa ei ymmärretä vainoa. [Avovastaus, nainen]

Se oli vaan tappelua. Toisella on niin järjetön näkökulma, niin ei päästy mihinkään sopimukseen, mikä olis ollut lapsille hyvä. Mä olen vaan mennyt sen toisen käskyjen mukaan. Ajattelin, että sellaista se meidän elämä oli. Olin niin tottunut siihen, että toinen käskee ja minä teen. En tavallaan sitä tiedostanut. Ehkä sitten hetken aikaa, kun hän jätti palauttamatta lapset, mutta sitten se jatkui sillä samalla kaavalla, että hän sanelee käskyt ja minä teen, niin kuin hän sanoo. On ollut tilanteita, missä viranomaisten olis pitänyt huomata, mutta kukaan ei tehnyt

yhtään mitään missään vaiheessa tähän päiväänkään mennessä. [Haastattelu, nainen]

Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa, miten hän pelostaan huolimatta pakotti lapset toisen vanhemman tapaamisiin pelätessään seurauksia. Vanhemman mukaan lapset eivät olisi halunneet tavata toista vanhempaansa. Yhteydenpidon katkeaminen näytetty lapsen tahtona, ei tarkoituksellisenä estämisenä lähivanhemman toimesta.

Yritin yleensä vain vaieta. Pakotin myös muutamaan otteeseen lapset lähtemään toisen vanhemman luo. Kerran en pakottanut, vaan poistuinkin paikalta (kotoa) hetkeksi, jolloin toinen oli lähtenyt ja mennyt poliisiasemalle tekemään minusta rikosilmoituksen, koska estän lasten tapaamiset (= en saanut pakotettua lapsia). [Avovastaus, nainen]

Lapsenhuoltolakiin (190/2019) on kirjattu lapsen mielipiteen selvittämisen ja toiveiden huomioimisen tärkeys päätettäessä lapsen huoltajuuteen ja tapaamisiin liittyvistä asioista. Lain periaatteena on lapsen edun toteutuminen sekä lapsen oikeus vanhempiinsa ja muihin läheisiin, lapselle tärkeisiin ihmissuhteisiin, ei siis vanhemman automaattinen oikeus lapseensa.

Tarkoituksellinen yhteydenpidon estäminen voidaan sen sijaan nähdä yhtenä huoltoriitakiusaamisen muotona. Tällöin vanhemman tarkoitus on vahingoittaa lapsen ja toisen vanhemman välistä suhdetta. Toiminta näyttäytyy omien tarpeiden ajamisena ja lapsen tarpeiden unohtamisena. Lapsi voi olla keino kostaa toiselle vanhemmalle. Aineistossani näihin tilanteisiin näytti liittyvän erityisesti se, kun entiselle puolisolalle tuli uusi kumppani, tai toinen vanhempi olisi halunnut palata yhteen ja ei saanut tälle vastakaikua. Tämä aiheutti usein tilanteen, jossa lapsi otettiin välikappaleeksi ja yhteydenpito vaikeutui. Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvaavat toisen vanhemman taholta tapahtunutta yhteydenpidon tarkoituksellista estämistä ja siitä seurannutta keinottomuuden tunnetta.

Siinä tilanteessa se ehkä alko tämmönen todellisempi huoltoriita käynnistyä siinä vaiheessa, kun itte otin uuden seurustelukumppanin. Ja saman tien äiti ilmoitti, että lapset on nyt sitten viikko–viikko tai sitten sillä lailla, että yks pidennetty viikonloppu kuukaudessa. [Haastattelu, mies]

Se alkoi semmoisella... hänhän olisi halunnut palata mun kans yhteen. Semmoisella hallinnalla, että hän hallinnoi kaikkea. - - Sitten alkoi tämä vieraannuttamiskuvio. Se, että hänen piti hallita sitä lasta ja sitä, missä lapsi on tai kenen kanssa. Kaikki oli hänen päätäntävällässä. Mun mielestä se näkyi jo alkuvaiheessa ja mä alkuvaiheessa jo puhuin siitä vieraannuttamisesta. Minusta se oli

tosi selkeetä jo alusta lähtien. Se oli semmoinen kirosana näissä perheneuvoloissa tai lastensuojelussa ja lastenpsykiatrialla alkuunsa. Nämä työntekijät ei tiennyt, mitä se tarkoittaa. [Haastattelu, nainen]

Huoltoriidoissa lapsen vieraannuttaminen on noussut ilmiöksi, josta käydään aktiivista ja toisinaan ristiriitaista keskustelua. Vieraannuttamisessa vanhempi pyrkii tietoisesti estämään toisen vanhemman mahdollisuutta pitää yhteyttä lapseen (Häkkinen-Nyholm 2010; Garber 2014). Yleensä ennen eroa lapsen ja vieraannuttamisen kohteeksi joutuneen vanhemman suhde on ollut myönteinen, eikä siinä ole esiintynyt lapselle vahingollisia piirteitä. Vieraannuttajan käyttäytymisen motiiveina on esitetty olevan viha ja katkeruus toista vanhempaa kohtaan. Lapselle vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta on psyykkisesti vahingollista. (Luoma & Aronen 2016, 738.) Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvaavat kokemuksiaan, missä vieraannuttamista käytettiin lyömäaseena toista vastaan. Vanhempien kokemusten mukaan vieraannuttamisesta syytetään myös perusteettomasti. Tällöin vastuu vieritetään täysin toisen vanhemman harteille ja kokonaiskuvan tarkastelu voi jäädä puutteelliseksi.

Järkytyin kun toinen vanhempi otti yhteyttä lastensuojeluun syyttäen minua vieraannuttamisesta, vaikka etävanhempi itse ei toteuttanut tapaamisia. [Avovastaus, nainen]

Toinen osapuoli on syyttänyt mua niinku vieraannuttamisesta. - - No mulla ei silleen ollut siitä huolta, koska mun mielestä se ei ole sitä. On ihan mustaa valkoisella, että he on tavannut useita kertoja melkeinpä viikoittain. Tapaamisten perumiset on johtunut aina niinku tästä toisesta osapuolesta tai sitten siitä, että lapsi on ollut kipeä pari kertaa. [Haastattelu, nainen]

Koen että tällä hetkellä Suomessa on vallalla diskurssi, jossa lähivanhempaa soimataan herkästi vieraannuttajaksi ja etävanhemmalta vaaditaan liian vähän hyvää vanhemmuutta ja vastuun kantoa. Koen että 50/50 malli on uusi ihanne, johon pyritään keinolla millä hyvänsä siitä huolimatta mikä on vanhemman kyky tarjota lapselle turvallinen koti. [Avovastaus, nainen]

Vieraannuttamisen käsitettä on myös kritisoitu, koska ei ole kyetty osoittamaan, milloin on kyse erokonfliktiin liittyvästä toiminnasta ja milloin tarkoituksellisesta toisesta vanhemmasta vieraannuttamisesta (Dallam & Silberg 2016; O'Donohue ym. 2016; Willis & O'Donohue 2018, 75). Koska vieraannuttaminen on tieteellisesti kritisoitu käsite, puhun tutkimuksessani yhteydenpidon estymisestä lapseen. Kun se on tarkoituksellista vahingon aiheuttamista toista vanhempaa kohtaan, on kyseessä huoltoriitakiusaaminen.

8.2.4 Huoltoriitakiusaaminen

Neljäntenä alkavan huoltoriidan keskeisenä merkinä vanhemmat toivat esille tarkoituksellisen huoltoriitakiusaamisen. Näissä tilanteissa alkava huoltoriita kriisiytyi nopeasti syväksi konfliktiksi toisen vanhemman toiminnan takia. Tällä toiminnalla pyrittiin vahingoittamaan toista vanhempaa ja hänen vanhemmuuttaan. Huoltoriitakiusaamisen kohteeksi joutumista esiintyi kummallakin sukupuolella. Kiusaaminen ilmeni muun muassa arvosteluna, syyttelynä ja perättömien asioiden kertomisena (ks. Luoma & Aronen 2016, 738). Vanhemmat arvelivat tämän johtuvan toisen vanhemman mielenterveyden ongelmista sekä halusta kostaa, kuten alla olevista otteista ilmenee.

Paha sana kun toinen ei kommunikoi oikeastaan kanssani ja syyttelee perättömistä asioista, joita ei ole koskaan edes tapahtunut. Ilmeisesti äiti kokee, että minä olen syyllinen eroomme ja koittaa kaikin mahdollisin keinoin kostaa minulle päättyneen parisuhteemme ja purkaa omaa pahaa oloaan minuun lapsen kustannuksella. [Avovastaus, mies]

Ylipäättään viestittely mistä asiasta vain on saanut riitelyn alkamaan, myös toisen vanhemman mielenterveyden haasteet, uskomukset, päihteiden käyttö eron jälkeen, vanhemmuuden epävarmuus ja uusi parisuhde ja sen tuoma mustasukkaisuus. Tunteiden säätelyn vaikeudet ja toisaalta erilaiset näkemykset esim lasten hoidon tarpeista ja esim lapsen yksin viettämästä ajasta jne. Myös erilaisista näkemyksistä sitä kohtaan, miten vanhemmuuden yhteistyötä tulisi hoitaa. [Avovastaus, nainen]

Tutkimuksessani huoltoriitakiusaaminen näyttäytyi satunnaisuuden sijaan usein systemaattisena. Tarkoitus oli aiheuttaa toiselle osapuolelle selkeää haittaa. Tarkoituksellisessa huoltoriitakiusaamisessa onkin paljon yhteneväisiä piirteitä patologisten huoltoriitojen kanssa. Erityisesti patologisissa huoltoriitatilanteissa on nähtävissä voimakas psyykkinen ylikuormittuneisuus. Vanhemmat ovat tällöin mielipiteissään sekä jyrkkiä että joustamattomia. (Auvinen 2006.) Etenkin korkean, patologisen tason huoltoriitoihin liittyy usein vanhemman mielenterveys- tai persoonallisuushäiriö, kuten epävakaa-, narsistinen- tai epäsosiaalinen persoonallisuus (Kelly 2008, 149–150; Mandarino ym. 2016). Lisäksi päihde- ja psykiatristen häiriöiden yhteisiintyvyys on korkean konfliktin huoltoriidoissa yleistä (Socialstyrelsen 2012; Rautio ym. 2025, 480).

Seuraavassa otteessa vanhempi on kuvannut, miten lopullisia seurauksia tarkoittava huoltoriitakiusaaminen voi aiheuttaa. Vanhempi menetti toisen osapuolen toiminnan takia lopulta yhteyden lapsiinsa. Vanhempi jäi myös tilanteessa täysin yksin ilman viranomaisten apua ja puuttumista.

Se vieraannuttaminen on lopullista. Kuulin, että lapsilta on kielletty minun ajatteleminen, he ei saa ajatella eikä puhua äidistä. Heillä ei ole yhtään valokuvaa. Mä soitin tästä lastensuojeluun, niin he vaan sanoi, että asia ei kuulu heille. Ei ole ketään instanssia, joka voisi puuttua tähän. Ei ole ketään viranomaista, joka voisi käskää lasten isää toimimaan toisin. Kun se vieraannuttaminen menee näin pitkälle, niin ei kukaan pysty puuttumaan siihen. Avainasema olis se, että oikeudessa osattais tehdä oikea päätös. Oikeuden pitäisi olla niin ammattitaitoinen, että se osaisi tehdä päätöksen, jossa lapsi annetaan sille vanhemmalle, joka ei vieraannuta. Jos se määrätään sille, joka vieraannuttaa, niin sitten se on menoa. [Haastattelu, nainen]

Huoltoriitakiusaamisen katsottiin johtuvan useimmiten toisen vanhemman sopeutumattomuudesta eroon. Lisäksi huoltoriitakiusaamista laukaisevana tekijänä esiintyi vanhemman uuden seurustelusuhteen myötä alkanut kiusaaminen. Erityisesti erossa jätetyn osapuolen voi olla vaikeaa nähdä omaa vastuutaan parisuhteen epäonnistumisessa (Kiiski 2011, 248). Eroon sopeutumattomuudessa voi olla kyse myös puutteellisista coping-keinoista (Sbarra & Borelli 2019), tunteiden heikosta integraatiosta (Zimmermann 1999; Bifulco & Thomas 2013), turvattomasta kiintymyssuhdetyylistä (Roberson ym. 2011), heikosta koherenssin tunteesta (Volanen ym. 2007) taikka itsemääräämisoikeudessa koetuista puutteista (Sheldon & Schuler 2011; Ryan & Deci 2016). Oma turvattomuus ja kyvyttömyys käsitellä vaikeaa kokemusta voidaan projisoida toiseen osapuoleen huoltoriitakiusaamisen muodossa, mikä ilmenee seuraavissa vastaajien kuvauksissa.

Oma toimintani suhteen päättymisessä ja siitä seurannut kostaminen keinoilla mitä käytettävissä (uhkailut insestistä, lapsen manipulointi, omaisuuden tuhoaminen, yksinhuoltajuuden vaatiminen yms.). [Avovastaus, mies]

En enää tanssi lasten isän pillin mukaan mikä suututtaa häntä ja hän kostaa sen minulle. Aiemmin hän sai minut aina toimimaa haluamallaan tavalla henkisen ja taloudellisen väkivallan keinoin. [Avovastaus, nainen]

Huoltoriitakiusaamista kokeneet vanhemmat kertoivat jääneensä asian kanssa käytännössä täysin yksin. He kuvasivat, miten viranomaiset eivät osanneet reagoida asiaan, siirtelivät vastuuta tai pahimmillaan uskoivat manipulatiivisesti toimivaa vanhempaa. Vanhemmat toivat ilmi, miten kiusaaja saattoi esiintyä hyvinkin vakuuttavasti viranomaisasioinneissa, jopa hurmaten viranomaisia puolelleen (ks. Karhuvaara ym. 2013, 29). Tämä aiheutti vanhemmissa pelkoa ja epätoivoa, kun viranomaisillakaan ei näyttänyt olevan keinoja tunnistaa kiusaamista tai puuttua siihen tehokkaasti.

Se oli heti sillä tavalla, että ”Ei tässä nyt semmoisesta ole kyse, älä nyt semmoista rupea väittämään”. Tavallaan niin, että yritetään sovinnolla kaikki tässä. Totta kai sovinnolla, mutta kun oli se, että mä en ollut nähnyt lastani kuukauteen silloin alussa, niin mulla oli hirvee hätä. Hätä siitä, miten se lapsi voi ja aloin jo silloin nähdä merkit tästä vieraannuttamisesta. Mä en saanut pestä lapsen pyykkiä, en saanut päällystää hänen koulukirjojaan. Se oli ihan älytöntä. Koin, että ei ole normaalia tämmönen. Musta tuntui, että he ei ottanut vakavasti näitä asioita. Mä koin, että lapsi on menettämässä äidin ja mä olin menettämässä lapsen, eikä kukaan koskaan näinä vuosina kysynyt, että miten sä äiti jaksat. [Haastattelu, nainen]

Toisen vanhemman tekemät perättömät lastensuojeluilmoitukset tulisi selvittää siten että niistä jää selkeä merkintä perättömydestä sekä ehdottomasti se että väkivallan uhka otetaan tosissaan. Nyt kaikki on lakaistu lastensuojelussa maton alle lauseella: ”Kun teillä on tuo huoltoriita.” [Avovastaus, nainen]

Tuli soitto mulle [kaupungin] lastensuojelusta, että nyt eksä ilmoittaa, että mä tukistan lapsia. Ja mä muistan, että mä meinasin tippua polvilleni siitä niinkun järkytyksestä, että täh, että mä tiesin, että mä en ole tämmöistä koskaan tehnyt. [Haastattelu, mies]

Pohdittaessa huoltoriitakiusaamista sanana, voi kiusaaminen antaa toisinaan viranomaisille liian vähättelevän signaalin tapahtuman vakavuudesta. Erityisesti alkusana huoltoriita, tuntui vanhempien kokemusten perusteella antavan viranomaisille vapautuksen selvittää tilannetta. Huoltoriita tuntui kuuluvan aina muille osapuolille, muiden vastuulle ja muiden selvitettäväksi. Kuitenkin on tärkeä muistaa, että tarkoituksellinen kiusaaminen on yksi väkivallan muoto (Karhuvaara ym. 2013, 17), johon tulee puuttua. Erityisesti toistuvana sillä oli vanhempien kokemusten mukaan vakavia seurauksia heidän ja lapsensa hyvinvointiin.

8.3 Ristiriidat alkavan huoltoriidan taustalla

Alkava huoltoriita syntyy harvoin tyhjästä. Usein taustalla ovat jo parisuhteen tai viimeistään eron aikana esille nousseet ristiriidat. Vaikka parisuhteen erolla pyritään eroon toimimattomasta, seuraavat parisuhteen aikana koetut vaikeudet ja ratkaisemattomat asiat myös eron jälkeen. Vanhempi saattaa herkästi tulkita toisen sanomisia ja tekemisiä aiempien negatiivisten kokemustensa valossa. (Lamela & Figueiredo 2011; Kiiski ym. 2013, 532; Autonen-Vaaranieniemi 2018, 70.)

Ymmärtääksemme paremmin alkavan huoltoriidan ilmenemismuotoja, on tärkeä kartoittaa, mitkä tekijät ovat vanhempien kokemuksen mukaan olleet vaikuttamassa

alkavan huoltoriidan syntyyn. Aineistoni perusteella alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttaviksi ristiriitojen syiksi muodostui neljä teemaa: 1) työstämätön ero, 2) toisen vanhemman psyykkiseen vointiin liittyvät haasteet, 3) taloudelliset syyt ja 4) viranomaisista johtuvat syyt.

Työstämättömän eron aiheuttamia haasteita kuvasivat sekä naiset että miehet. Naiset taas toivat esille jonkin verran enemmän toisen vanhemman psyykkiseen vointiin liittyviä haasteita, kun taas miehet kuvasivat kohdanneensa useammin taloudellisia ja viranomaisista johtuvia syitä alkavan huoltoriidan ristiriitojen taustalla ja niitä synnyttämässä.

8.3.1 Työstämätön ero

Työstämättömään eroon lukeutui vanhemman kyvyttömyys hyväksyä eroa ja eron syitä. Vanhemmat kuvasivat tämän heijastuvan esimerkiksi toisen vanhemman käyttäytymisessä ilmenevänä mustasukkaisuutena, katkeruutena tai takertumisena. Reaigointitapa voi selittyä vanhemman kiintymyssuhdetyylillä. Tutkimusten mukaan turvattomalla kiintymyssuhdetyylillä on yhteys heikompaan tunteiden säätelyyn (Mikulincer & Shaver 2019) ja matalampaan anteeksiantokykyyn (Guzmán-González ym. 2019). Eron työstäminen on haasteellisempaa, jos eropäätös on ollut vastentahaton. Jätetty osapuoli saattaa alkaa käydä kauppaa parisuhteen jatkamiseksi (Kiiski 2011, 248–249). Yhteinen lapsi saatetaan nähdä keinona pitää yhteyttä toiseen vanhempaan myös silloin, kun siihen ei olisi asiallista perustetta (Karhuvaara ym. 2013, 20; Galántai ym. 2019; Koulu & Nikupeteri 2019, 213–214). Yhteydenpidon syitä voidaan tehdä niin sanotusti tyhjäksi. Seuraavissa otteissa vanhemmat kuvasivat alkavan huoltoriidan käynnistyneen, kun vanhempi ei suostunut palaamaan takaisin parisuhteeseen.

Erilaiset arvomaailmat, isän mielestä minä en olisi saanut pyytää eroa sillä heidän kulttuurissa ei erota (divorce) mutta separation ok, kunhan minä pysyn hänen omaisuutenaan. [Avovastaus, nainen]

Katkeruus erosta, kun en palannut hänen pyynnöstään takaisin huonoon avioliittoon, vaikka hän laittoi eron vireille. [Avovastaus, mies]

Erityisesti vanhemman uusi parisuhde tai uuden perheen muodostus näyttäytyi konflikteja laukaisevana tekijänä. Vanhemmat kuvasivat huoltajuuteen liittyvien lapsen asioiden hoidon heikentyneen heti, kun toiselle vanhemmalle selvisi uusi parisuhde. Ehkäpä vasta tällöin ero näyttäytyi todellisena toiselle osapuolelle, herättäen luopumisen tuskan sekä eroon liittyvät käsittelemättömät tunteet. Uusi suhde kumosi konkreettisella tavalla haaveet yhteen paluusta.

Lapsiperheessä ero voi tarkoittaa sosiaalisten verkostojen kasvua vanhempien uusien suhteiden myötä. Vastaavasti lapsen lojaliteetti vanhempaa tai vanhempia kohtaan voi myös estää uusien ihmissuhteiden rakentumista, jos toinen vanhempi suorasti tai epäsuorasti viestii lapselle, ettei hän hyväksy vanhemman uutta kumppania (ks. Ritala-Koskinen 2003; Karttunen 2010, 156; Puura 2016, 89; Augustijn 2021). Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa haasteiden alkaneen hänen uuden parisuhteensa myötä. Vastaaja kuvasi suuttumustaan siitä, miten toinen osapuoli kadotti tällöin lapsen edun ja keskittyi vain vanhemman elämän hankaloittamiseen.

Kaikki haasteet lähti siitä, kun esittelin uuden kumppanini eksälle ja lapselleni. Asenne minuun ja ehdottamiini toimintatapoihin muuttui ja tuntuu, että lapsen edun tavoittelu hävisi eksältäni siinä kohtaa. Vastaavasti suutun hänelle, kun hän ei ajattele lapsen parasta, vaan sitä, miten voisi hankaloittaa minun elämäni. [Avovastaus, nainen]

Toisinaan vanhempi myös osasi tunnistaa oman pettymyksensä aiheuttamia impulseja. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvasi haluaan hankaloittaa toisen vanhemman elämää ja kistaa lapsen kautta. Kuitenkin ymmärrys lapsen tarpeista auttoi hallitsemaan omia tunnereaktioita.

No koska tää toinen osapuoli oli niin paljon aloitteellisempi ja niinku halukkaampi sen eron kanssa, niin sitten hän kyllä siinä tilanteessa oli myös niinku aika semmoinen sovinnollinen, että suostuu kaikkeen mitä itse ehdotti. Mutta tota kyllä mulla oli myös sellainen vaihe missä mä ajattelin niinku jotenkin kostonhimoisesti, että vien lapsen ulkomaille ja en anna hänen olla isänsä kanssa, mutta ei siis se mitenkään niinku aktivoitunut, että en tehnyt mitään semmoista, mutta toki se niinku kävi mielessä. No varmaan just se, että ymmärsin, että haluaa, että omalla lapsella on kaksi vanhempaa. Ja jotenkin niinku sen oman tunteen päälle asettuminen siinä mielessä, että pystyy laittaa sen lapsen edun sen oman tunteen edelle. [Haastattelu, nainen]

Vanhemman edellisessä kuvauksessa kertoma reagointitapa ilmentääkin hyvää mentalisaatiokykyä, mikä mahdollistaa tunteiden adekvaatin säätelyn ja vastuun ottamisen omasta toiminnastaan (ks. Kalland 2014; Luyten ym. 2017). Vanhempi pystyi erottelemaan lapsen tarpeet omistaan, ja palauttamaan ne aktiivisesti mieleensä haastavissa tilanteissa. Lisäksi hän osasi rauhoittaa omia tunneimpulseja eikä toiminut niiden vallassa.

8.3.2 Psyykkiseen voinnin haasteet

Toisena alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavana ristiriitojen syynä nousi esille toisen vanhemman psyykkiseen vointiin liittyvät haasteet. Ne ilmenivät vanhempien mukaan entisen puolison aiempina traumaattisina tai turvattomina, usein jo lapsuudesta lähtöisin olevina kokemuksina. Vanhemmat kertoivat havainneensa entisen puolisonsa käyttäytymisessä samoja piirteitä myös parisuhteen aikana. Näissä tilanteissa vanhemmat kokivat toisinaan enemmän ymmärrystä toisen vanhemman toimintaa kohtaan. Syy-seuraussuhteet tuntuivat ilmeisiltä. Tällöin vanhempien keskeinen huoli liittyi toisen vanhemman toimintaan lapsen kanssa. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa toisen vanhemman mielialojen ailahtelemisen vaikutuksia ja huoltaan lastensa tilanteesta.

Se oli hyvin, hyvin vaihtelevaa. Se oli siis niin vaihtelevaa, että välillä meni ihan ok ja välillä ei menny sinne päinkään. Hankala sanoa. Et minusta se ei ollu semmonen tavallaan kahden aikuisen ihmisen välinen kanssakäyminen. Jos sanottais, että kahden vaikka ois vähän riitaisakin, niin ei edes semmonen. Se oli niin vaihtelevaa, ja se lasten äitin käytös oli niin ailahtelevaa, ettei siitä tullu. Päivässä saatto muuttua kaikki ajatukset aina. - - No kyllähän se oli aika raskasta kattoo, ku lapset teki selvää, minkälaisia on ollu tapahtumia äitin tykönä, tai näki. [Haastattelu, mies]

Psyykeen häiriöiden lisäksi toisen vanhemman päihderiippuvuus nousi esille osassa vastauksia. Aineistossani päihderiippuvuus oli selvästi sukupuolistunut kokemus, sillä vain naisten kuvauksissa ilmeni huolta toisen vanhemman päihteiden käytöstä (ks. Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105). Usein päihderiippuvuus nostettiin esiin sekä eron syynä että myöhemmin ristiriitojen syynä. Toisen vanhemman päihderiippuvuus aiheutti pelkoa etenkin lapsen turvallisuuden näkökulmasta. Jo sovitujen tapaamisten toteutumiseen ei pystynyt luottamaan. Vanhempi saattoi olla päihdynyt lasta hakiessaan, tai hän ei ilmaantunut paikalle, eikä häntä tavoitettu. Epävarmuus ja pelko vaikeuttivat elämän suunnittelua.

Tällä mun expuolisolla on vaikea päihdeongelma ja mielenterveysongelma, niin kyllä mä niinku huomaan sen että asioista on vaikea sopia silloin kun on joku lasku päällä. Tai tota hän on vaikka menettänyt pari työpaikkaa tässä, niin että varmaan semmoinen stressitilanne. [Haastattelu, nainen]

Toinen vanhempi on toipuva päihdekäyttävä ja lapsi ei päihdekodissa ole koskaan asunut, mutta vanhempi haluaa silti lapsenkin osallistuvan omaan toipumiseensa. Ehkä vika minussa, mutta en koe sen olevan lapsen osa auttaa vanhempaansa toipumisessa. [Avovastaus, nainen]

Vanhemman hoitamattomien mielenterveys- ja päihdeongelmien on lähtökohtaisesti katsottu olevan lapsen turvallisuutta vaarantavia (Aaltonen 2009, 40–49; Forsberg & Pösö 2009; Hautanen 2010, 24–26; Puura 2016, 89; Hautanen 2017, 135–137). Hoitamaton, vakava psyykinen sairaus tai päihdeongelma, tekevät vanhemman käytöksestä ennakoimatonta, mikä on lapselle pelottava kokemus. Aineistostani käy myös selkeästi ilmi, miten toisen vanhemman vakavat mielenterveyden haasteet ja päihderiippuvuus olivat vähintäänkin kuormittavia, useimmiten pelottavia kokemuksia myös aikuiselle.

8.3.3 Taloudelliset syyt

Kolmantena alkavan huoltoriidan taustalla ilmenevinä ristiriitojen syynä olivat taloudelliset ristiriidat. Erossa ei välttämättä riidellä vain lapsesta, vaan toisinaan myös rahasta, kuten lapsen elatuksesta sekä yhteiseen omaisuuteen liittyvien asioiden jaosta (Kaittila & Nyqvist 2014, 270). Eron jälkeen lapsen elatukseen liittyvien järjestelyjen on todettu olevan sukupuolistuneita siten, että isät ovat useimmiten elatusvelvollisia. Tämä voi aiheuttaa elatusvelvolliselle jopa merkittäviä toimeentulovaikeuksia. (Haapanen & Hakovirta 2019, 401.) Aineistossani etenkin isät kokivat joutuvansa maksamaan lapsen liittyviä kustannuksia kohtuuttomasti ja lapsen tapamisen ehtona saattoi olla rahan maksaminen. Seuraavista otteista käy ilmi, miten lapsen huoltoon liittyvät ristiriidat kulminoituivat rahaan.

Raha on ollut koko ajan. Ja raha vielä tänä päivänäkin, että halutaan vain lisää rahaa. - - Ainut syy oli raha ja rahathan eivät riittäneet, vaan haluttiin estää lasten tapaminen. Kaikin tavoin yritetään tänä päivänäkin estää, ettei pääse tapaamaan lapsia. [Haastattelu, mies]

Toisen vanhemman halu käyttää erittäin hyvät tulot itseensä, ei ole esim hankkinut sänkyä nuorimmalle kotiinsa, vaikka teini on siellä säännöllisesti. [Avovastaus, nainen]

Toinen haluaa vain ja ainoastaan rahaa omaan taskuun. Parhain kommentti häneltä on ollut, että voin pitää lapset vaikka aina mutta silti maksat hänelle. [Avovastaus, mies]

Merkittävää kuormitusta aiheutui myös huoltajuuteen liittyvien oikeudenkäyntien juridisista kuluista. Nämä lankesivat useimmiten etävanhempana toimivan miehen maksettavaksi. Taloudellinen ahdinko koettiin epäoikeudenmukaisena, kun toinen osapuoli pystyi toisinaan käymään oikeutta ilman kulatoriskia. Pahimmillaan tämä voi pitkittää huoltoriitoja. Oikeudenkäynti ei välttämättä rauhoitakaan tilannetta, vaan saattaa tarjota toiselle osapuolelle yhden kiusaamisen välineen lisää.

No, raha-asioista mentiin sitten käräjille. Hän ei suostunut minkäänlaisiin eho-
tuksiin ja vaati yli 700 euroa elatusmaksuja yhteensä, vaikka lapset on viikko-
viikko. En siihen voinut kyllä millään tapaa suostua. [Haastattelu, mies]

Sanotaan tossa Suomen oikeuslaitoksessa kans ärsytti se, että mehän saatiin ihan
järjettömän tulkinnanvarainen päätös loppupelissä. Siis siellä on asioita, joita voi
tulkita. Mä lähetin sähköpostia tuomarille, et mikä tää on tää... Tässä on sun
päätöksessä tällasta ja tällasta. Ne aina vastas mulle, että en valitettavasti voi
auttaa päätöksen tulkinnassa, että ota yhteyttä asianajajaasi. Hän tietää, kuinka
asiassa edetään. Eli mun pitäis taas polttaa kymppitonni, et mä saisin selvityk-
sen, et miten mun pitää lukee yks tietty lause. Mut se on varmaan ihan yleinen
ongelma. Me käytiin vähän niin kun kaks kierrosta [kaupungin] lastenvalvojan
kanssa. Mä yritin äidin kanssa keskustella, sanoin et mun on oikeesti pakko sut
haastaa oikeuteen, jos et sä pysty sopimaan näistä asioista. - - Mä otin niin kun
asianajajan ja sitten päädyttiin oikeuteen - - ja sielläkin niin kun käsiteltiin monta
rundia. No, mut siihen meni kuitenkin kolme vuotta. No, sehän nyt on ihan perse-
seestä, todella syvältä. Ei siinä oo mitään järkeä. Se on ihan niin kun sellasta
killuttamista, löyhässä hirressä. Niin ja mietipäs, jos asia ois toisin päin. Oisin
jättänyt yhden elarin maksamatta. Se ois ollut ulosmittauksessa kahdessa vii-
kossa. Se kertoo just sen aseman erilaisuuden, että mä kävelen periaatteessa veit-
senterällä koko ajan. Ykskin lipsahdus, niin mua sattuu, kun sit taas lähivan-
hempi on todella, todella tukevalla tatamalla, pötköttää siellä. [Haastattelu, mies]

Rahaan kulminoituu monia kokemuksia vastuiden jakautumisesta joko tasapuolisesti
tai epäoikeudenmukaisesti. Raha on selkeästi mitattava määre. Eron jälkeen taloudelli-
set ristiriidat ja rahasta riitely voi olla myös keino pyrkiä saamaan hyvitystä parisuhteen
aikana koetuista vääryyksistä. Kaittila (2017) on tutkimuksessaan tuonut esiin, miten
taloudellinen väkivalta voi kohdistua sekä naisiin että miehiin, ja on usein myös yhtey-
dessä parisuhdeväkivaltaan. Taloudellisen väkivallan taustalla voi ilmetä tavoite kont-
rolloida ja vahingoittaa toista rahan avulla (Kaittila & Nyqvist 2014, 270). Taloudelliset
ristiriidat lisäävät myös riskiä pitkittyneeseen huoltoriitaan aiheuttaen merkittäviä kus-
tannuksia sekä yksilölle että yhteiskunnalle (Hämäläinen 2010; STM 2021).

8.3.4 Viranomaisista johtuvat syyt

Neljäntenä alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavana ristiriitojen syynä ilmenivät vanhempien vastauksissa viranomaisista johtuvat syyt⁴⁴. Viranomaisten puoleen kääntyminen ei tuonutkaan helpotusta tilanteeseen, vaan sen sijaan toisinaan jopa merkittävää tilanteen heikentymistä. Viranomaisista johtuvat syyt ristiriitojen aiheuttajina näkyivät tilanteissa, joissa vanhempi oli hakenut apua lapsen huoltajuuteen liittyvien asioiden selviämiseksi. Erityisesti miehet toivat esille, miten kokivat viranomaisten olleen puolueellisia, usein sukupuoleen perustuen siten, että äitiä suositettiin päätöksissä (ks. Scott & Emery 2014; Costa ym. 2019). Lisäksi viranomaisten koettiin tehneen päätöksiä yksipuoliseen tietoon perustuen, kuten toista vanhempaa kuulematta. Viranomaisista negatiivisessa valossa nousivat korostuneesti esille sosiaalitoimi ja oikeuslaitos, joiden toimintaan oltiin sukupuolesta riippumatta usein tyytymättömiä, ja niiden katsottiin vaikuttaneen ristiriitojen syntyyn niitä lisäten. Vanhempien syvä pettymys viranomaisiin ja järjestelmän toimimattomuuteen huoltoriita-asioissa ilmenee selkeästi seuraavissa otteissa.

Olen tavannut 14 eri ihmistä prosessin aikana. Osaamis- ja asennediversiteetti on ylivoimaisesti suurin mitä olen havainnut missään työtehtävissäni. [Avovastaus, mies]

Lastensuojelu nostaa kädet pystyyn, että tää on vaan käräjäoikeuden hommaa. Ja käräjäoikeus taas kuitenkin se kestää hirveän pitkään, että ei voi tehdä mitään ilman sopimusta. Ja lastenvalvoja, joka ei tietenkään voi tehdä mitään. Mä olisin toivonut, että sieltä olisi voitu niinku tässä kuitenkin, kun oli semmoinen huoli kyseessä, mistä on niinku muutkin huolehtinut kuin minä, ja on tietoa vaikka terveyskeskuksessa. Mä olisin toivonut vähän niinku rivakampaa otteita sieltä lastensuojelusta, että he olisi vaikka voinut niinku määrätä ne tuetut tapaamiset. Kaiken tän lisäksi mun pitää valvoa että tää toinen henkilö on siinä kunnossa, että hän voi olla lapsen kanssa, niin se on tuntunut semmoiselta ylivoimaiselta. [Haastattelu, nainen]

Olen syvästi pettynyt suomalaisen järjestelmän toimimattomuuteen. Eroroidoissa miestä voi hakata kuin vierasta sikaa. Julkisuudessa keskitytään Suomen noin kuuden transsukupuolisen henkilön tasa-arvoiseen kohteluun ja pikkuasioiden kanssa näpertelyyn, kun samalla puolet kansasta on sukupuolensa vuoksi täysin lainsuojattomia erotilanteessa. Lasten lähivanhempi (lue: äiti) muodostaa

⁴⁴ Vanhempien toiveita viranomaistyöskentelystä koskien lapsen huolto- ja tapaamisasioita on käsitelty tarkemmin luvussa 9.2.

sellaisen synkän, musertavan muurin yhdessä viranomaisten ja viranhaltijoiden (lue: naistuumareiden ja sosiaaliviranomais-naisten) kanssa, etten ihmettele lainkaan monen miehen murtumista tämän tuhoavan hyökyaallon alle. Tämän jyrän alle jääminen edellyttää sellaista itsehillintää, rauhallisuutta ja elämänhallintaa, että mielestäni jokainen vastaavan tilanteen kokenut, ja siitä ilman itsemurhaa tai alkoholisoitumista selvinnyt mies tulisi korottaa samaan joukkoon Gandhin, Jeesuksen ja Martin Luther Kingin kanssa. [Avovastaus, mies]

Kielteisten kokemusten muodostumiseen sosiaalitoimea kohtaan voivat vaikuttaa aiemmissa tutkimuksissa esiin tulleet käsittelyaikojen kohtuuttomat kestot sekä palveluiden saatavuuden ongelmat (Ilmarinen ym. 2019, 224–225). Eroauttamispalveluiden aluekohtaisessa saatavuudessa onkin suuria eroja (Haavisto ym. 2014, 10; ks. Jaakola 2020, 140). Kritiikkiä on esitetty myös sosiaalityöntekijän puolueettomuuden haasteista olosuhdeselvitysten teossa (Auvinen 2006) ja ammatillisesta kompetenssista (Aaltonen 2009, 212). Lisäksi sosiaalityöntekijöiden ammatillinen tietämys psyykkisistä ongelmista ja psykososiaalisesta kuormituksesta voi olla puutteellista, minkä vuoksi niiden vaikutusta lapsen huoltajuuteen voi olla haastavaa arvioida (Forsberg ym. 2018; ks. Rautio ym. 2023). Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa kokemustaan, jossa ammattilaisten riittämätön asiantuntemus heikensi vanhemman mukaan perheen tilannetta merkittävästi.

Mun mielestä tää olis voitu estää. Tässä on niin paljon virheitä tehty matkan varrella. Sekin vielä, että työntekijät lastensuojelussa esimerkiksi. Siellähän on sosiaalityöntekijät vastassa, eikä yhtään psykiatrian ammattilaista. Minä väitän, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävää psykiatrista koulutusta siihen, että he voisivat ottaa henkisesti pahoinpideltyjä lapsia vastaan. Eihän tämä näy missään tämä ongelma. [Haastattelu, nainen]

Vanhempien kielteisissä viranomaiskokemuksissa nousivat myös esille viranomais-ten asenteet. Kuvauksissa toistui, miten vanhemmat kokivat, ettei heitä otettu tosisaan, heidän hätäänsä vähäteltiin ja avunpyynnöt ohitettiin. Kun tilanteeseen liittyi huoltoriita, asiaa käsiteltiin monesti kahden aikuisen välisenä konfliktina, joka heidän tulisi keskenään ratkaista (Lehtonen ym. 2025, 148). Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa kokemaansa vähättelevää kohtelua, missä väkivalta ohitettiin huoltoriidan vuoksi.

Että lastensuojelu ja muut viranomaiset olisivat ottaneet vanhemman kertoman todesta. Sen sijaan vähäteltiin, ja ohitettiin olan kohautuksella lapsiin toisen vanhemman taholta kohdistunut toistuva väkivalta. [Avovastaus, nainen]

Miesten kertomuksissa viranomaiskohtaamisten asenteellisuus nousi selvästi esille. Siinä missä naiset kuvasivat kohdanneensa tuen tarpeiden ohittamista, esiintyi miesten kuvauksissa sukupuoleen liittyvää asenteellisuutta. Isät kokivat, että heidät asetettiin automaattisesti etävanhemman ja sivustaseuraajan rooliin.

En olisi koskaan voinut kuvitella, että tässä maassa nämä asiat käsitellään näin epäoikeudenmukaisesti ja äitejä suosien niin sosiaalitoimessa kuin oikeuslaitoksessakin. Villeimmätkin kuulemani tarinat alkoivat kuulostaa mahdollisilta, jopa todennäköisiltä. Lasten edulla ei ollut mitään merkitystä, äidin tahto jyräsi kaiken alleen. [Avovastaus, mies]

Pahaltahan se tuntui, kun lain edessä meidän pitäisi olla molempien samanarvoisia, eikä todellakaan olla samanarvoisia. Kun lasten asioista keskustellaan, isi on ihan pelkkä tiskirätti, mitä voit viskoa joka paikkaan, ja äitiä pitää silittää ja paa-poa koko ajan. Todella ahdistavaa, että miten voi tällainen yhteiskunta ihmisiä käsitellä kahdella eri tavalla. Ollaan samalla viivalla muka ja aina vaan kerrotaan, että lapsilla pitää olla kaksi vanhempaa, eikä todellakaan ole lapsella kahta vanhempaa olemassa. [Haastattelu, mies]

Kohtaamattomuuden kokemusten taustalla voivat lisäksi vaikuttaa vanhemmalle jo aiemmin kasautuneet kielteiset kokemukset. Turvattomuuden tunne ja pettymykset läheisissä ihmissuhteissa saattavat lisätä kokemusta epäoikeudenmukaisuudesta. Tällöin vuorovaikutustilanteet tulkitaan herkästi kielteisesti, epätarkoituksenmukaisten skeemojen⁴⁵ kautta. Tunne omasta vajavaisuuden ja arvottomuuden kokemuksesta, sekä korostunut pelko siitä, että muut käyttävät itseä hyväksi, voivat ilmetä irrallisuuden ja hyökkäämisen muodossa. Toisinaan vanhemmalla voi myös olla vaikeuksia tunnistaa omia sisäisiä rajojaan, ja hän voi vaatia itselleen sellaisia etuoikeuksia, joita ei ole mahdollisia toteuttaa. (Karila 2022, 293.) Vanhemman suhtautuminen omaan paremmuuteensa ja erityisyyteensä voi johtaa tilanteeseen, ettei viranomainen milloinkaan pysty täyttämään niitä tarpeita, joita vanhempi häneltä vaatii. Yhteistyön syntyminen on näissä tapauksissa erittäin haastavaa, toisinaan jopa mahdotonta, mikäli toinen osapuoli ei halua tai kykene tulemaan vastaan sekä tarkastelemaan omaa toimintaansa.

⁴⁵ Skeema tarkoittaa mielen sisäistä mallia, johon liittyvät ydinuskomukset itsestä, emotionit, muistot ja keholliset tunteet. Skeemat ohjaavat, miten henkilö havainnoi ja tulkitsee tapahtumia. Epätarkoituksenmukaisten skeemojen katsotaan kehittyvän, kun varhaislapsuudessa henkilön emotionaalisiin ydintarpeisiin ei ole vastattu riittävästi ja tällöin henkilölle ei ole kehittynyt turvallista kiintymyssuhdetta. (Kivinummi & Alatupa 2016; Karila 2022.)

Kuitenkin vain pienellä osalla vanhemmista on psyykkisten häiriöiden takia voimakkaasti alentunut kyky toimia yhteistyössä (Kelly 2008). Aineistostani ilmeni selvästi vanhempien hätä, mikä kumpusi kuormittavasta tilanteesta. Hädissään olevat vanhemmat toivoivat saavansa kohtaavaa palvelua, missä olisivat tulleet kuulluksi. Kun näin ei käynyt, aiheutti se monesti suuren pettymyksen. Vanhempien toiveet tasapuolisesta ja asiallisesta viranomaiskohtelusta ilmenevät selvästi myös seuraavissa otteissa.

Pidän pienen kunnan asenteellista, näköalatonta ja ammattitaidotonta lastensuojelua suurena syyllisenä tapahtuneeseen katastrofiin. Pyysin heiltä apua kerta toisensa jälkeen, mutta vastaus oli aina sama: "No kun se teidän tilanne on tuollainen, kun teillä on se ristiriita, niin ei me täällä voida sitten tehdä oikein mitään." He sallivat tämän kaiken tapahtua. Heillä oli pakkomielle, että isän luona lapsillamme on jokin pielessä, mutta lähivanhemman tekemisiä ei kyseenalaistettu mitenkään. Olisin siis kaivannut ammattitaitoista lastensuojelua, lyhyemmin sanottuna. [Avovastaus, mies]

Tavallaan näissä perheneuvoloissa ja muissa se mulla otti todella paljon päähän, että siellä tämä isä valehteli minusta, keksi minusta kaiken maailman juttuja ja ne kirjotti ne ikään kuin totena sinne kirjauksiin. Mä tiesin, että niitä käytetään sitten oikeudessa. Mun juristi pyysikin, että pyydä niitä kirjauksia, että nähdään, miten siellä asiat etenee. Siellä oli todella paljon virheellistä tietoa ja kun pyysin heitä korjaamaan asiavirheitä, ja myös että nämä ei pidä paikkaansa nämä asiat, niin mulle tuli semmoinen ilmoitus, että mä häiritsen heidän työtä, jos minä vaadin näitä korjattavaksi ja jos minä vaadin näitä kopioita itselleni, niin se on heidän työn häiritsemistä. Mietin silloin, että mä oon [terveydenhuollon ammattihenkilö], meillä on hyvin tarkkaa, että mitkä asiakirjat kuuluu potilaalle ja ne on hänen oikeus lukea sikäli, kuin hän ymmärtää lukea. Niin tämä oli minusta uskomatonta. Mä halusin vaan, että kaikki menee oikein. [Haastattelu, nainen]

Seuraavasta päiväkirjaotteesta ilmenee, miten alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavat ristiriitojen syyt voivat näyttäytyä laaja-alaisuudessaan. Päiväkirjaotteessa isä on kuvannut kokemustaan lapsen äidin kohtaamisesta. Ristiriitojen takana vaikuttivat jo päättyneestä parisuhteesta kasautuneet moninaiset, selvittämättömät erimielisyydet. Ristiriitoja aiheutui muun muassa rahasta, tavaroista, vanhemmuudesta, ajan käytöstä ja lapsen tapaamisista. Tilanne tuntui muuttuvan alati. Tämän vuoksi siihen oli vaikea sopeutua. Ratkaisuehdotukset, jotka olivat hetki sitten toimineet, lakkasivatkin seuraavassa käänteessä toimimasta.

[Entinen puoliso, lapsen äiti] avautui [lapsen] harjoituksissa: [Lapsi] ei saa leikkiä [x] kanssa. - - Meidän pitää leikkiä [X] ja [X] kanssa. Pyörävankkureita pitäisi alkaa vuorottelemaan. Hänen pitää tulla pakkaamaan [lapsen] vaatteet/tavarat, minä en saa koskea niihin ollenkaan. Minä en saa koskea hänen laatikoihin. Hänen pitää päästä näkemään, koska ei ole saanut pakata mitään itse. Yleiskoneen osat on kuulemma hävitetty. Tekee rikosilmoituksen kun minä pimitän hänen tavaroitaan. - - [X] ei saa olla missään tekemisissä [lapsen] kanssa, koska on sairas ja väkivaltainen. Minun kuulemma olisi pitänyt mennä hakemaan lelut heiltä. Muuttaessaan kovaan ääneen vannotti vievänsä kaikki, koska ne kuuluvat heille. Tarjosi [lapsen] vaatekaappia minulle - Kovalla uholla vei sen [x]kuussa pois. Ihmetteli miksi minä olen ostanut [lapselle harrastusvälineen]. Olenko vienyt johonkin toisiin harjoituksiin. Haastaa oikeuteen sormuksista. Minä kuulemma tein väärin kun avauduin sosiaaliviranomaisten edessä, miten on mennyt - ja olen kuulemma valehdellut kaiken.- - Ehdotti, että maksetaan [lapsen] kulut puoliksi - kun minä vetoan aina kustannuksiin (en puhunut mitään, hän itse avautui niistä). Pyysi ostamaan [harrastusvälineen lapselle]. Tekee uuden tutkintapyynnön sormuksista. Minä kuulemma puhun [lapselle] yhteen palaamisesta. Sanoin, että minä en juttele [lapselle] mitään aikuisten asioita. Minä olen kuulemma käynyt avion aikana vain kerran kuussa kaupassa. Hän on käynyt aina. Hän on nyt niin onnellinen. Olisi kuulemma pitänyt hänen ottaa ero jo raskaus aikana. [Lapsi] on kuulemma hänen luonaan niin tottelevainen. Minun pitäisi viedä [lasta harrastamaan] iltaisin ja silloin [lapsi] on minun luona. Me ei saada siis tehdä mitä me haluamme kulloinkin, vaan hän määrää meidän tekemiset. Istunnossa puhu, kun minä riepotan [lasta] koko ajan jossain, eikä [lapsi] saa olla rauhassa kotona. Minä kuulema vietän liikaa vapaata. Pitäisi käydä [lapsen] luona. Minä en kuulema pärjäisi [lapsen] kanssa koko aikaisesti. Mutta onkohan hänellä tuskaa viettää kaikki illat [lapsen] kanssa. Minä voin mielelläni olla lähivanhempi. On taasen hakemassa ilmeisesti yksinhuoltajuutta. Hän kuulemma testasi minun reaktiota, kun kertoi sos.tätien luona olevansa menossa ulkomaille [lapsen] kanssa. [Päiväkirjaote, mies]

Vanhempien kuvausten perusteella ilmeni, ettei alkavan huoltoriidan taustalla ollut useinkaan kyse vain yksittäisistä asioista. Monissa alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavissa ristiriidoissa esiintyi useiden osa-alueiden, kuten työstämättömän eron, toisen vanhemman psyykkisen voimien haasteiden, taloudellisten syiden ja viranomaisista johtuvat syiden yhdistelmiä sekä suoranaista huoltoriitakiusaamista. Vastaavan kaltainen huoltoriidan monidimensionaalinen kuormitus on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Auvinen 2006; Hämäläinen 2010; Saunders 2015; Mandarino ym. 2016). Alkavan huoltoriidan aiheuttama kuormitus voi kuitenkin olla

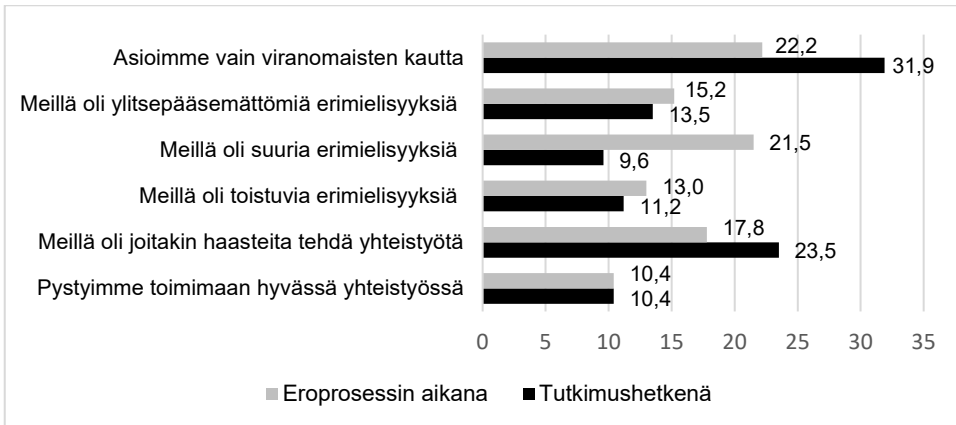
haastavaa ymmärtää saatikka nähdä, sillä sitä ei yleensä esiinny viranomaisten edessä, jolloin se jää herkästi piiloon.

8.4 Vanhemman yhteistyökyky huoltajuusasioissa

Toimiva erovanhemmuus rakentuu vanhempien hyvälle yhteistyökyvyille. Yksi keskeinen kehitystehtävä eron jälkeisessä vanhemmuudessa on yhteistyön rakentaminen toiseen vanhempaan lapsen huoltajuusjärjestelyitä koskien, sekä muuttuneeseen tilanteeseen sopeutuminen (Ganong ym. 2019). Kun yhteistyö toimii, ovat huoltajuuteen liittyvät asiat sujuvia hoitaa. Vastaavasti yhteistyökyvyn puuttuminen voi hankaloittaa merkittävästi lapsen asioiden hoitamista. Yhteistyön onnistuminen vaatii siis molemmilta osapuolilta riittävää motivaatiota etsiä sovinnollisia ratkaisuja. Ratkaisun löytyminen ei aina välttämättä vastaa oman tahdon toteutumista. Vanhemmalta vaaditaan myös kykyä tehdä kompromisseja ja kykyä erottaa omat tarpeet lapsen tarpeista (Carr 2011).

Yhteistyökyvyn tarkasteleminen on kiinnostavaa erityisesti alkavan huoltoriitamatiikan kannalta. Aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, miten vanhemmat, jotka toimivat yhteistyössä lapsen huoltajuuteen liittyen, kokivat elämässään suurempaa tyytyväisyyttä, heillä oli vähemmän psyykkistä oireilua ja eron jälkeinen vanhemmuus koettiin toimivammaksi, mikä vaikutti myönteisesti myös lapsen psyykkiseen vointiin. (Lamela ym. 2016; Herrero 2020.) Erovanhemmat, jotka kokivat toistensa taholta vähemmän uhkaa ja enemmän toiselta saamaa tukea, toipuivat paremmin erosta ja heillä esiintyi myös enemmän sitoutumista toisiinsa eron jälkeen (Frisby ym. 2012). Lisäksi eronneiden vanhempien liiton aikana esiintynyt kyky neuvotella asioista korreloi vahvasti eron jälkeiseen kykyyn toimia yhteistyössä toisen vanhemman kanssa (Lamela & Figueiredo 2011).

Kyselyaineistolla selvitin vanhempien kokemusta yhteistyökyvystä toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien sekä eroprosessin aikana, että tutkimushetkenä, mitaten sitä kuusiportaisella asteikolla (kuvio 14.). Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut yhteistyökykyään eroprosessin aikana.

Kuvio 14. Vanhemman kokemus yhteistyön sujumisesta toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien eroprosessin* aikana (N=270) ja tutkimushetkenä (N=260), %, kyselyaineisto.
*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvion 14. perusteella ilmenee, miten eroprosessin aikana vanhemmat raportoivat lapsen asioita koskevaa yhteistyökykyä toisen vanhemman kanssa seuraavanlaisesti; vanhemmat asioivat vain viranomaisen kautta lasta koskevilla asioilla (22 %) sekä heillä oli suuria erimielisyyksiä lapsen asioissa (22 %). Tarkasteltaessa tutkimushetken tilannetta lapsen asioista sopimisen näkökulmasta, ilmeni, miten vain viranomaisten kautta tapahtuva asiointi oli selvästi lisääntynyt (32 %). Toisaalta yhteistyössä lapsen asioissa toimiminen lisääntyi myös, sillä seuraavaksi eniten tutkimushetkenä kuvattiin vain joitakin haasteita tehdä yhteistyötä lapsen asioissa (24 %). Kuitenkaan eroprosessin aikana tai tutkimushetkenä koetussa yhteistyössä toisen vanhemman kanssa ei ollut havaittavissa tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä.

Keskinäisen yhteistyön lisääntyminen tutkimushetkenä selittyy todennäköisesti sillä, että nämä vanhemmat ovat pystyneet työstämään eroprosessinsa onnistuneesti. Uudelleen orientoitumisen vaiheessa koettu ero ei enää kuluta voimavaroja (Cullberg 2006; Henriksson ym. 2024). Näillä vanhemmilla on todennäköisemmin myös turvallinen kiintymyssuhdetyyli, jolloin tasapainoinen toiminta mahdollistaa hyvien ihmissuhteiden luomisen (Kauppi & Takalo 2014). Hyvät coping-keinot, kyky käsitellä ja kohdata menetystä ja surua ennustavat myös parempaa eron jälkeistä sopeutuvuutta (Sbarra & Borelli 2019).

Toisaalta tutkimuksessani suurin osa vanhemmista kuvasi, miten asiointi vain viranomaisten kautta lisääntyi tutkimushetkeen tultaessa. Tätä tulosta voi mahdollisesti selittää tutkittavien valikoituminen, sillä tutkimukseni käsittelee alkavaa huoltoriitaa. Viranomaisasioinnin lisääntyminen voi olla keino säästää omia voimavaroja, mutta se kertoo myös autonomian puutteista sekä konfliktin kärjistymisestä.

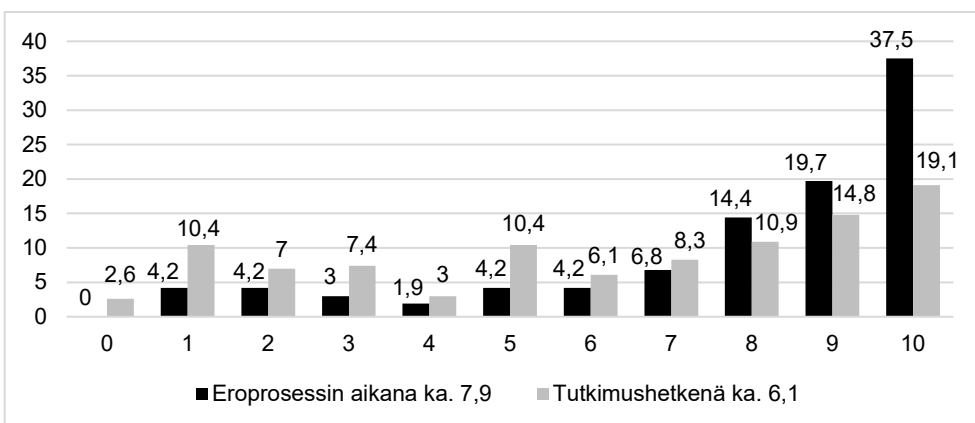
Lisävalaistusta asiaan saadaan, kun tarkastellaan vanhemman motivaatiota sopia toisen vanhemman kanssa lapsen asioista eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä

(kuvio 15.). Yhteistyön sujumiseen tarvitaan aina toinen osapuoli mukaan, mutta motivaatio sen sijaan mittaa paremmin sitä tahtotilaa, mihin vanhempi haluaisi pyrkiä. Vanhempien motivaatiota mitattiin asteikolla 0–10, jossa nolla kuvasi erittäin matalaa motivaatiota ja 10 korkeaa motivaatiota sopia toisen vanhemman kanssa. Vanhempien sopimismotivaatio oli eroprosessin aikana hyvä, sen keskiarvon ollessa 7,90. Merkittävää sen sijaan oli, miten tutkimushetkenä ilmoitettu motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa laski selvästi, kun sitä verrataan eroprosessin aikaiseen keskiarvoon. Tutkimushetkellä vanhempien sopimismotivaatiota mitaava keskiarvo oli 6,16. Tarkasteltaessa vanhemman motivaatiota sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa eroprosessin aikana ja tutkimushetkenä, havaitaan keskiarvojen poikkeavan toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla $p < 0,001$. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa motivaatiotaan sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa eroprosessin aikana. Vanhemman sopimismotivaation jatkokatkelussa ei ilmennyt tilastollisesti merkitsevää eroa sukupuolten välillä eroprosessin aikana tai tutkimushetkenä.

Vanhemman motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa

	N	ka	sd
Eroprosessin* aikana	264	7,90	2,63
Tutkimushetkenä	230	6,16	3,23
$p < 0,001$ ***			

*Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Kuvio 15. Vanhemman motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa eroprosessin* aikana (N=264) ja tutkimushetkenä (N=230) asteikolla 0–10, kun 0 kuvaa erittäin matalaa motivaatiota ja 10 erittäin korkeaa motivaatiota, %, ka, kyselyaineisto. *Vanhemman kokemusta eroprosessin aikana on kartoitettu tutkimushetkenä retrospektiivisesti.

Mielenkiintoista oli havaita, miten vanhemmat kokivat eroprosessin aikana motivaationsa sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa selvästi korkeammaksi kuin tutkimushetkenä. Kuitenkin on tärkeää huomioida, että tutkimushetkenä vanhempi on retrospektiivisesti muistellut eroprosessin aikaista motivaatiotaan sopia toisen vanhemman kanssa lapsensa asioista. Vaikka vanhemmat kokivat eron ja alkavan huoltoriidan olleen psyykkisesti kuormittava tilanne, ei se kuitenkaan heijastunut heikentävästi vanhemman sopimismotivaatioon. Sopuun pyrkiminen voi auttaa vanhempaa eroprosessin työstämisessä, elämän uudelleen suuntaamisessa sekä lisätä koherenssin tunnetta (ks. Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Idan, Eriksson & Al-Yagon 2016, 57–58). Tällöin alkavan huoltoriidan elementit eivät ole vielä myöskään pitkittyneet, vähentäen vanhemman motivaatiota sopimiseen.

Tutkimushetkenä vanhemman motivaatio sopia lapsensa asioista toisen vanhemman kanssa laski. Tulosta voi selittää jo käynnissä oleva alkava huoltoriita ja sen pitkittyminen, minkä vuoksi usko toisen osapuoleen heikentyi. Itsemääräämisen teorian mukaisesti motivaatioomme vaikuttavat itsemääräämisoikeus, kompetenssi ja yhteenkuuluvuuden tunne (Deci & Ryan 2008). Monesti alkavassa huoltoriidassa kaikki nämä osa-alueet ovat ainakin jossain määrin heikentyneet. Vanhemman autonomian tunne vähenee, kun omaan elämään ei pysty enää riittävästi vaikuttamaan. Yhteisen lapsen myötä voi syntyä tunne toisen vanhemman armoilla olemisesta, etenkin konfliktin ollessa toistuva. Tällöin vanhemman kokemus omasta kompetenssista eli kyvykkyydestä vaikuttaa asioihin voi olla vähäinen. Kun yhteenkuuluvuuden tunne on katkennut eron ja sitä seuranneen alkavan huoltoriidan myötä, on ymmärrettävää, että motivaatio lapsen asioista sopimiseen voi vähentyä. Tällöin luonnollisena seurauksena voi olla viranomaisavun hakeminen, mikä tässä tutkimuksessa nousi selvästi esille.

Vanhemman korkea sopimismotivaatio näyttäytyi myös laadullisessa aineistosani. Motivaatio oli korkea etenkin eroprosessin alkuvaiheessa, kun alkava huoltoriita ei ollut vielä käynnistynyt tai alkavaan huoltoriitaan liittyvät erimielisyydet olivat vähäisiä. Yhteistyökykyä edisti vanhemman ymmärrys yhteistyövanhemmuudesta sekä lapsen edusta ja hänen yksilöllisistä tarpeistaan. Vanhemman riittävä tai hyvä mentalisaatiokyky näkyi lapsen pitämisenä mielessä. Vanhempi osasi ja halusi käsitellä omia tarpeita lapsen tarpeista erillisinä (Bateman & Fonagy 2014; Pajulo ym. 2016, 83; Luyten ym. 2017). Näissä kuvauksissa toinen vanhempi nähtiin myös kykenevänä huolehtimaan lapsesta. Vanhemmilla ei ollut tällöin tarvetta rajoittaa toisen vanhemman osallisuutta. Seuraavassa otteessa vanhempi on kuvannut omaa sopimismotivaatiotaan, mitä edisti ajatus lapsen edusta ja oman vanhemmuuden säilymisestä.

Kyllä mulla oli motivaatio sopia niistä asioista - -. Mä tiedän, että se on lapselle hyvä että vanhemmat pystyy sopimaan ja sen mä selvitin aika nopeesti tavallaan, et mitkä näkyy lapsen psykologisessa kehityksessä ja mikä on sen itsetunnolle tärkeä. - - Et vaikka se parisuhde loppuu, niin se vanhemmuus ja jaettu vanhem-

muus säilyy. Näin sen niin kun pitäis mennä. Ja toinen oli se, että mä tiesin että mun intresseissä, jotta mä voin varmistaa et mä pysyn lapsen elämässä, niin niin karusti kuin sen sanookin, niin mulla oli vaan tarkoituksenmukaista yrittää sopia. [Haastattelu, mies]

Vanhempien yhteistyökyvystä kertoo myös se seikka, miten suurin osa heistä työskenteli itsenäisesti ja aktiivisesti yhteistyön eteen. Yhteistyöhön ei tarvittu aina viiranomaisia, vaan vanhempien aito tahto. Keskeisiä keinoja yhteistyön rakentamiseen oli avoin keskustelu ja tiedottaminen lapsen asioista, oman kommunikointitavan aktiivinen pohdinta ja tarkkailu, sekä yhteydenpito toiseen vanhempaan riittävän rauhallisessa mielentilassa. Vanhempien rakentavat tavat yhteistyön edistämiseen ilmensivät toimivia coping-keinoja (Bifulco & Thomas 2013). Todennäköisempää on, että rakentavalla tavalla toimivalla vanhemmalla on myös turvallinen kiintymyssuhde, mikä ilmenee tasapainoisuutena ja autonomisena toimintana ihmissuhteissa (Kauppi & Takalo 2014). Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet tietoisia tapoja ylläpitää hyvää yhteistyötä toisen vanhempaan.

Olen tietoisesti välttänyt esittämästä moitteita, vaatimuksia tai väitteitä toiselle vanhemmalle keskinäisessä kanssakäymisessä (kaikki kirjallisesti). Pyrin esittämään vaihtoehtoja eri tilanteissa soveltuviin ratkaisuihin. [Avovastaus, mies]

Olen pyrkinyt ajattelemaan, mikä on lasten kannalta välttämätöntä ja mitkä asiat oikeasti vaikuttavat heihin. Olen siis pyrkinyt keskittymään yhteisiin suurempiin linjauksiin pienten yksityiskohtien sijaan ja olla puuttumatta liikaa toisen vanhemman kasvatustyöhön. Olen ollut ystävällinen ja ymmärtäväinen. [Avovastaus, nainen]

Tavat rakentaa yhteistyötä olivat hyvin samankaltaisia sukupuolten välillä ja niillä pyrittiin toimivan vuorovaikutuksen edistämiseen. Vanhempien hyvästä keskinäisestä yhteistyöstä oli hyötyä. Se vähensi vanhemmuuteen liittyvää stressiä vapauttaen voimavaroja. Lisäksi vanhempien hyvä keskinäinen kommunikaatio heijastui positiivisesti myös heidän lapseensa. Tämä ilmeni lapsen parempana sopeutuvuutena ja vähäisempänä oireiluna. Vastaavan kaltaisia tuloksia on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa, missä erovanhempien hyvä kommunikaatio näkyi lapsen parempana erosopeutuvuutena (Beckmeyer ym. 2017, 1484; Herrero ym. 2020).

Esiin tuli myös valtavirrasta poikkeavia tapoja, joiden avulla yhteistyövanhemmuutta pyrittiin rakentamaan. Erityisesti tilanteissa, joissa kommunikaatio toisen vanhemman kanssa oli heikentynyt, moni kääntyi aluksi tukiverkostonsa puoleen. Useimmiten nämä olivat ystäviä ja sukulaisia. Sosiaalisten suhteiden ja tukiverkoston merkitys nouseekin korostuneesti esille elämän kriisitilanteissa, kuten erossa

(Wilder 2016, 566). Vanhemman saaman tuen on todettu lievittävän vanhemmuuteen liittyvää stressiä sekä auttavan vanhempaa olemaan enemmän emotionaalisesti läsnä lapsensa kanssa (Portes ym. 2006, 63–64). Mikäli vanhemman pitää rakentaa koko saatavilla oleva tuki vain virallisen palvelujärjestelmän varaan, on riskinä emotionaalinen yksinäisyys. Tutkimuksessani naisilla oli luonnollisempaa kääntyä sosiaalisen tukiverkostonsa puoleen. Sosiaalisesta tukiverkostosta nousi esille erityisesti isovanhempien antama apu. Alla olevissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet sosiaaliselta verkostoltaan saamaansa apua.

Entisen puolisoni vanhemmat toimineet sovittelijoina ja antaneet kotinsa tapaamisiin, iso apu! [Avovastaus, nainen]

Eron jälkeen ensimmäiset kolme vuotta oli todella haastavia, pelkkää riitaa ja huutoa. Mutta, kun minä tulin uudessa suhteessa raskaaksi ja mies osoittautui väkivaltaiseksi. Suhde päättyi eroon ennen lapsen syntymää ja hän ei ole koskaan halunnut lasta tavata. Lapsi nyt [x] vuotta, niin silloin aikaisempien lasteni isä alkoi muuttamaan ja siitä päivästä lähtien olemme rakentaneet ystävyyttä, mutta ennen kaikkea vanhemmuutta. [Avovastaus, nainen]

Yhteistyövanhemmuuden haasteina vanhemmat kuvasivat sekä riittämättömän tai epäasiallisen kommunikaation. Mitä pidempään konflikti jatkui, sitä enemmän yhteistyön haasteita alkoi ilmaantua. Tässä kohtaa monet vanhemmista kääntyivät viranomaisten puoleen saadakseen apua alkavan huoltoriidan ratkaisemiseksi. Vanhempien kokemuksista kuvastui sinnikäs yrittäminen ensin itsenäisesti ja lopulta viranomaisten kautta. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet moninaisia keinoja, joita he ovat käyttäneet yhteistyövanhemmuuden edistämiseksi.

Olen yrittänyt olla yhteydessä ensin toiseen vanhempaan, keskustelemaan asioista ja luottamaan maalaisjärkeen ja kohtuullisuuteen. Olen yrittänyt kaikkia keinoja, joustaa ja tukea toista eron jälkeen. Tästä ei ole kuitenkaan ollut hyötyä, joten käännyin sosiaalitoimen puoleen ja yritin heidän kauttaan saada tapaamista järjestettyä meille niin että siinä on puolueeton kolmas henkilö. Lastenvalvoja yritti parhaansa, ei auttanut. Koen että entisen kumppanini uppiniskaisuus / maalaisjärjen puute / toisen näkökulman näkemisen puute on vaikeuttanut kaikkea. [Avovastaus, mies]

Järjestin yhteisiä tapaamisia perheasiain neuvottelukeskukseen, lastenvalvojalle ja perheneuvolaan. Olen jättänyt oman katkeruuden taka-alalle ja pyrkinyt kaikki keinoin luomaan keskusteluyhteyttä ja toimimaan lasten edun mukaisesti. [Avovastaus, nainen]

Yhteistyövanhemmuus ja yhteistyökyky toimia toisen vanhemman kanssa voi olla toisinaan myös näennäistä. Tässä tutkimuksessa näennäinen yhteistyökyky liittyi erityisesti naisten kokemaan uhan ja pelon ilmapiiriin. Vanhemmat kuvasivat, miten toinen osapuoli oli etenkin psykologisen valta-asemansa turvin hyväksikäyttänyt toista (ks. Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013, 29; Hautanen 2017, 130). Näissä kuvauksissa naiset kertoivat yrittäneensä toimia yhteistyökykyisesti. Kuitenkin aito motivaatio yhteistyöhön perustuu vapaaehtoisuuteen, eikä sitä ohjaile pelko (Weinstein ym. 2011, 527–528). Aineistossani ulospäin näyttäytynyt sopuisuus ei välttämättä tarkoittanut sitä, että tilanne olisi turvalliseksi koettu. Naisvastaajien kohtaama turvattomuus tulee ilmi myös heidän seuraavissa kuvauksissa. Valtasuhteet näyttäytyvät niissä epäsymmetrisinä ilman toisen osapuolen riittävää vaikuttamismahdollisuutta.

Sietämällä provosoitumatta jatkuvaa väkivallan uhkaa ja halventavaa ja nöyryyttävää käytöstä niin pitkään kuin mahdollista. [Avovastaus, nainen]

Suostuin kaikkeen [pelon vuoksi]. Ei olis pitänyt suostua mihinkään, mutta olin valmis suostumaan kaikkeen. [Haastattelu, nainen]

Alussa yritin. Vein ja annoin tulla meidän kotiin tapaamaan. Mutta tämä ei onnistunut koska hän haki vain minulta seksiä, ruokaa ja rahaa itselleen. Lapsia hän ei tullut tapaamaan. Nyt on mennyt [useita vuosia] ja lapset eivät ole käyneet kertakaan sovitulla tapaamisissa. [Avovastaus, nainen]

Osa vanhemmista kuvasi, miten kaikki yritykset rakentaa yhteistyötä toisen vanhemman kanssa olivat toivottomia. Psykkinen kuormitus oli näissä tilanteissa suurta. Vanhemmat kuvasivat keinottomuutta, epätoivoa, pettymystä, turhautumista, pelkoa, sekä toisinaan myös luovuttamista. Osa vanhemmista ilmaisi myös vähitellen sopeutuneensa tilanteeseen, mikä oli auttanut omaa toipumista. Sopeutuminen näkyi luovuttamisena ja tietynlaisena toteamuksena, ettei toinen osapuoli tule muuttumaan. Vanhemmat kuvasivat sopeutumiseen ajaneen ennen kaikkea omien voimavarojen ehtyminen, kun kaikki yritykset yhteistyövanhemmuuden rakentamiseksi olivat epäonnistuneet.

Ja tietenkin ainahan sitä toivois - - että ollaan niinku aikuisia ihmisiä, jotka eroaa, niin sehän nyt se ideaali tilanne tietenkin on. Ja että pystyttäs jakamaan se vanhemmuus kuitenkin. Vaikka ollaan erottu, niin eihän se vanhemmuus minusta ainakaan siihen katkea. Muuta ku sitten taas tämmösessä tapauksessa, niinku itellä on, niin kyllähän se on edelleen hyvin, hyvin työlästä yhtään mistään mitään sopia. Se ei vaan toimi. [Haastattelu, mies]

Voimat tähän yhteyden ylläpitoon ovat loppuneet aikoja sitten, koska aiemmat yritykset ovat aina tehneet minusta sen huonomman vanhemman. [Avovastaus, nainen]

Vanhempien kuvauksista ilmeni, miten motivaatio tehdä yhteistyötä toisen vanhemman kanssa oli korkeimmillaan eroprosessin alussa. Suurin osa vanhemmista yritti rakentaa yhteistyötä ensin itsenäisesti, ilman viranomaisia. He kuvasivat käyttäneensä monipuolisesti erilaisia keinoja kommunikaation sujuvoittamiseksi. Itsemääräämisen teoriassa motivaation nähdään olevan kahdenlaista eli autonomista tai kontrolloitua, ulkoiseen säätelyyn perustuvaa motivaatiota. Autonominen motivaatio pohjautuu henkilön omille tarpeille ja intresseille ollen vapaaehtoista, sisältäen mahdollisuuden valita. Tällöin toiminta koetaan mielekkäänä. (Deci & Ryan 2008; Carr 2011; Weinstein ym. 2011, 527–528.) Vanhemmilla motivaatiota yhteistyökyvyn rakentamiseksi määritteli etenkin halu turvata lapsen etu ja oman yhteyden säilyttäminen lapseen. Kuitenkin mitä enemmän aikaa kului siitä, ettei yhteistyövanhemmuutta pystytty rakentamaan, sitä enemmän vanhemmat ilmaisivat keinottomuutta ja lopulta usein myös luovuttamista.

8.5 Yhteenveto alkavasta huoltoriidasta

Alkava huoltoriita näyttäytyy tutkimukseni perusteella useimmiten laaja-alaisesti ilmenevänä konfliktina. Konflikti aiheutti vanhemmille kielteisiä psyykkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja taloudellisia seuraamuksia. Myös aiemmissa tutkimuksissa tulokset eron ja huoltoriidan laaja-alaisista vaikutuksista ovat olleet vastaavan kaltaisia (Amato 2000; Auvinen 2006; Bracke ym. 2010; Hämäläinen 2010; Symoens ym. 2014; Sbarra ym. 2015; Wilder 2016). Mielenkiintoista alkavan huoltoriidan tematiikassa on, miten osa vanhemmista kuvaili konfliktin edenneen nopeasti laaja-alaiseksi, koskien erityisesti riidan vaikutuksia vanhempaan.

Tutkimuksessani alkavan huoltoriidan keskeisinä merkkeinä olivat kommunikaation haasteet tai katkennut puheyhteys lapsen asioissa, lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle, vanhemman ja lapsen yhteydenpidon estyminen tai katkeaminen sekä huoltoriitakiusaaminen. Useimmiten nämä johtivat viranomaisavun hakemiseen. Sukupuolistuneena kokemuksena miehet kuvasivat kokeneensa naisia useammin yhteydenpidon estymistä lapseensa.

Ristiriitoja aiheutui yleisimmin lapsen tapaamisajoista, lapsen edun huomioimisesta, lapsesta aiheutuvista kustannuksista ja niiden jakamisesta. Muita yleisiä ristiriitoja aiheuttavia tilanteita olivat toisen vanhemman kyky ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita, erimielisyydet koskien lapsen varusteita ja tavaroita, lapsen vaihtotilanteet tapaamisten siirtymisissä, vanhemman kasvatuseriaatteet ja säännöt sekä lapsen mielipiteen huomioiminen. Ristiriitojen syissä oli havaittavissa myös suku-

puolistuneita kokemuksia. Naiset kuvasivat miehiä useammin ristiriitoja aiheutuvan toisen vanhemman puutteellisesta kyvystä huomioida lapsen fyysisiä tarpeita, kun taas miehet kuvasivat ristiriitoja aiheutuvan toisen vanhemman puutteellisesta kyvystä ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita. Miehet kuvasivat naisia enemmän ristiriitoja syntyvän myös lapsen varusteista ja tavaroista, harrastuksista ja lapsen loma-ajoista. Tulosta voi selittää se, että naiset toimivat useimmiten lähivanhempina (THL 2022). Lähivanhempi voi olla enemmän huolissaan lasta tapaavan vanhemman olosuhteista. Vastaavasti etävanhempiana useimmiten toimiva mies voi olla huolissaan lähivanhemman kyvystä ymmärtää lapsen tarvetta ylläpitää yhteyttä toiseen vanhempansa.

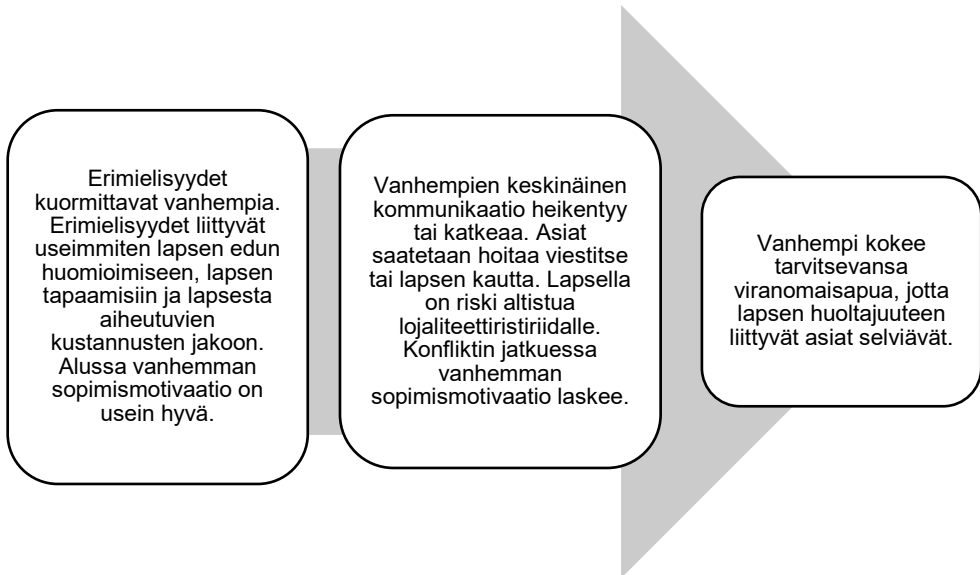
Vanhemmat näkivät alkavan huoltoriidan aiheutuvan myös taustalla vaikuttavista asioista, joihin kuuluvat työstämätön ero, psyykkisen voinnin haasteet, taloudelliset ristiriidat ja viranomaisista johtuvat syyt. Näiden seikkojen katsottiin myös ylläpitävän konfliktia. Sukupuolistuneina kokemuksina miehet kokivat alkavan huoltoriitatilanteen takia taloudellista kuormitusta naisia useammin. Kuormitus ilmeni etenkin elatusmaksujen ja huoltajuuteen liittyvien oikeudenkäyntikulujen muodossa. Naiset taas kuvasivat useammin huoltaan toisen vanhemman päihteiden käyttöön ja väkivallan uhkaan liittyen.

Lapsen huoltajuuteen liittyvät ristiriidat vaikuttivat vanhempiin selvästi. He kuvasivat etenkin psyykkisen hyvinvointinsa heikentymistä. Kuitenkin eroprosessin ja alkavan huoltoriidan käynnistyessä vanhempien kokema motivaatio sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa oli useimmiten hyvä. Mitä pidempään konflikti jatkui, sitä enemmän vanhemmat kuvasivat sopimismotivaationsa laskua. Sopimismotivaatiossa ei ollut havaittavissa eroa sukupuolten välillä.

Tarkasteltaessa alkavaa huoltoriitaa itsemääräämisen teorian kautta, voidaan konfliktin katsoa horjuttavan kaikkia itsemääräämisen osa-alueita, joihin kuuluvat itsemääräämisoikeus, kompetenssin ja yhteenkuuluvuuden tunne. Vahingolliseksi tilanteen tekee se, että itsemääräämisoikeus, kompetenssin ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat keskeisiä psykologisia perustarpeita (ks. Ryan & Deci 2016). Vanhempi voi riitelyllä vaikuttaa selvästi toisen elämään sitä heikentäen, jolloin syntyy tunne oman elämän hallitsemattomuudesta autonomian puutteiden takia. Alkavassa huoltoriidassa myös vanhemman kompetenssi eli kyvykkyyden tunne saattaa heiketä merkittävästi. Erityisesti, jos toinen osapuoli syyttää painokkaasti asioista, joihin ei pysty vaikuttamaan tai jotka ovat perättömiä (ks. Avieli 2022; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 125). Myös yhteenkuuluvuuden tunne voi vaarantua, kun alkava huoltoriita saattaa uhata yhteyden menettämistä lapseen. Vanhemmat kokivat kuormittavimpina ne tilanteet, joissa yhteys lapseen oli vaarassa katketa tai se estyi toisen vanhemman toimesta (Karhuvaara ym. 2013, 20).

Kuviossa 16. on esitetty aineiston analyysin pohjalta alkavan huoltoriidan jatkumo. Kuormittavassa elämäntilanteessa kyky sovitella erimielisyyksiä on usein

alentunut. Mikäli vanhemmalla on heikot coping-keinot sekä turvaton kiintymyssuhdetyyli, on todennäköisempää, että tilanne ajautuu ristiriitaan (Bifulco & Thomas 2013; Sbarra & Borelli 2019). Kun ristiriitatilanne tuntuu kuormittavalta tai mahdotomalta ratkaista, yksi reagoititapa on kommunikaation katkaiseminen toiseen vanhempaan. Tällöin viranomaisten puoleen kääntyminen voidaan nähdä selkeänä avuntarpeena sekä myös haluna ratkaista tilanne, johon omat keinot eivät sillä hetkellä enää riitä.

Kuvio 16. Alkavan huoltoriidan jatkumo aineiston analyysin pohjalta.

Tarkasteltaessa alkavan huoltoriidan jatkumoa, voidaan vanhempien keskinäisen kommunikaation katkeaminen nähdä hälytysmerkkinä. Ilman riittävää kommunikaatiota asioista ei voida sopia (Karhuvaara ym. 2013, 33). Kommunikoimattomuus saattaa vaarantaa myös lapsen turvallisuutta. Etenkin, jos lapsi toimii viestinviejänä vanhempien välillä, on lapsi vaarassa altistua lojaliteettiristiriidalle (Karttunen 2010, 156–157; Puura 2016, 89). Kuitenkin enemmistöllä vanhemmista sopimismotivaatio lapsen asioita koskien on vielä hyvä konfliktin alkuvaiheessa. Mikäli vanhemmat jäävät tässä kohdin yksin ilman riittävää apua, on riskinä alkavan huoltoriidan pitkittyminen. Konfliktin jatkuessa myös vanhempien sopimismotivaatio laskee selvästi. Huoltoriitojen pitkittyessä onkin havaittu, miten tuen tarve on tällöin usein merkittävästi suurempi (Hämäläinen 2010, 43; Mäkelä 2013; Yliruka ym. 2018, 59–60; STM 2021).

9 Vanhemman tuen tarpeet

Tutkimuksessani olen halunnut myös selvittää vanhemman tuen tarpeita eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyen. Selvitän myös, onko vanhemman sukupuolella merkitystä tuen tarpeiden kokemuksissa. Määrällisessä tarkastelussa tulokset pohjautuvat kyselytutkimusaineistoon. Temaattisessa tarkastelussa tulokset pohjautuvat kokonaisaineistoon.

Näen tuen tarpeiden tarkastelun tärkeänä etenkin palvelujärjestelmän kehittämistarpeiden havaitsemiseksi, jotta eroperheille tarjottava tuki olisi oikea-aikaista ja -muotoista kohdentuen oikein. Aiemmissä tutkimuksissa on ilmennyt, miten huoltoriitaan apua hakeva vanhempi tai perhe jää toisinaan ilman riittävää tukea (Hämäläinen 2010; Haavisto ym. 2014, 10; Bildjuschkin 2018, 9; Yliruka ym. 2018, 59–60; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134; Lehtonen ym. 2025, 148). Lisäksi on huomioitava, ettei vanhempien tuen tarpeita ole aiemmin kartoitettu alkavaa huoltoriitaa koskien. Vanhemman tuen tarpeiden ja mahdollisten sukupuolistuneiden kokemusten huomioiminen on tärkeää tiedostaa myös eroauttamispalveluissa. Kun palvelujärjestelmämme on tasa-arvoinen, voi vanhempi hakeutua luottavaisesti avun piiriin.

9.1 Tuki vanhemmuuden toteutumiseen

Vanhemman tuen tarpeita kartoittaessani merkittävää oli, ettei kukaan vanhemmista suoranaisesti ilmoittanut tarvitsevansa tukea vanhemmuustaitoihin, vaan tuen tarpeet liittyivät vanhemmuuden toteuttamiseen mahdollistaviin asioihin. Vanhempien tuen tarpeet ilmenivät moninaisina vaihdellen taloudellisen tuen tarpeesta aina psyykkiseen tukeen. Tärkeimmiksi nousivat tuki omaan jaksamiseen ja yhteyden säilyttämisessä lapseen.

Seuraavasta otteesta käy ilmi vanhemman kuvaus aktiivisesta avunhakemisesta palvelujärjestelmän kautta. Vanhemman mukaan häntä yritettiin kuunnella, mutta käytännön apu alkavan huoltoriitatilanteen ratkaisemiseksi jäi uupumaan. Vanhempi kuvasi, ettei pelkkä kuuntelu ollut hänelle riittävä tuki.

Haastateltava: Silloin kun tämä tuli niin mähän soittelin kaikki kriisipuhelimet ja muut. Sieltä tuli ”voi kauheeta, koita jaksaa, voimia”.

Tutkija: Auttoik se sua kun joku sanos ”koita jaksaa, voimia”?

Haastateltava: Ei, ei sekuntia pitempään. [Haastattelu, mies]

Suurin osa vanhemmista pyrki saamaan tukea lähiverkostonsa kautta. Ystäviltä ja sukulaisilta saatu tuki koettiin luonnollisemmaksi kuin viranomaisten puoleen kääntyminen. Ne vanhemmat, jotka olivat eron jälkeen uudessa parisuhteessa, kokivat saaneensa uudelta puolisolta merkittävää tukea ja ymmärrystä. Tämä auttoi sekä erosta toipumista että jaksamista huoltoriidan keskellä. Eron jälkeisessä sopeutumisessa vanhemman saaman tuen onkin todettu lievittävän vanhemmuuteen liittyvää stressiä sekä auttamaan vanhempaa olemaan enemmän emotionaalisesti läsnä lapsensa kanssa (Portes ym. 2006, 63–64). Alla olevista otteista käy ilmi, miten tärkeänä vanhemmat kokivat läheisiltään saaman tuen.

En kokenut tarvitsevani muuta, koska minulla on niin monta hyvää ystävää, joille voi kertoa aivan kaiken. Jos minulla ei olisi ollut heitä, olisin tarvinnut terapiaa. [Avovastaus, nainen]

Väheksymättä ammattiauttajien osuutta, nostan nykyisen puolisoni ehkä kaikkein tärkeimmäksi tukijakseni. Hän on jaksanut opastaa ja neuvoa, kuunnella surullisen miehen rutkutusia. Ja hän on jaksanut rakastaa. [Avovastaus, mies]

Kuitenkin osa vanhemmista kuvasi, miten ero jakoi ystävät ja sukulaiset puolien valinnassa kahteen leiriin. Osalla miehistä koko sosiaalinen verkosto oli rakentunut puolison kautta, mikä korosti erotilanteen jälkeistä yksinäisyyttä. Vastaava tulos on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105). Koettuun hylkäämiseen liittyivät negatiiviset mielialamuutokset ja etenkin pettymyksen tunteet. Seuraavasta kuvauksesta käy ilmi vanhemman kokemus eron jälkeisestä yksinäisyydestä. Vieras paikkakunta, tukiverkoston puuttuminen ja ystävien hylkääminen aiheuttivat selviytymisen haasteita.

Asiaa heikensi huomattavasti, kun yhteinen, puolison kautta tullut, ja ainoa sallittu iso tuttavapiiri siirtyi puolison taakse, vaikka hän aiheutti eron. Yksinäisyys toi haasteita selviytyä vieraassa kaupungissa. [Avovastaus, mies]

Suurin osa vanhemmista koki eroprosessin ja alkavan huoltoriidan hyvin haastavana. Vanhemmat toivat esille, miten he olisivat tarvinneet myös työelämän suunnasta ta-

pahtunutta joustoa. Todennäköisesti työelämässä tunnustetaan jo paremmin erilaisia psykososiaalisia kriisejä, kuten vakava sairastuminen tai lähiomaisen kuolema. Kuitenkin huoltoriitatilanne kaikkine seuraamuksineen voi jäädä vaille riittävää ymmärrystä, vaikka psyykkinen kuormitus olisi suurta (ks. Bracke ym. 2010; Halford & Sweeper 2013; Symoens ym. 2014). Psyykkinen kriisi voi jäädä jopa täysin huomaamatta, kun se liittyy työelämän ulkopuolisiin tapahtumiin. Vastaavasti vanhemmat osasivat arvostaa sitä, kun työnantaja osoitti ymmärrystä ja joustamista kuultuaan vanhemman ero- ja huoltoriitatilanteesta. Monesti vanhemmat kuvasivat oman elämän tapahtumat arkaluontoiseksi ja he valitsivat tarkoin, kenelle työpaikalla halusivat asiasta kertoa.

Työ on mukavaa ja ihanaa, mutta tää kaikki muu, mikä mulla on tässä tämän tapauksen vuoksi, sitä stressaamisen aihetta työyhteisössä. Tää vaikea masennus tietenkin on semmoinen ja yöunet välillä on tosi heikot. [Haastattelu, nainen]

Mä olin siinä ihan alus täysin työkyvytön. Olin ensimmäisen oikeestaan kolmen kuukauden aikana varmaan kahdeksan viikkoo yhteensä sairauslomalla. Kävin vuoden terapiassa. Kiitos työterveyden ja sairauskassan, niin kaikkien näitten suuresta avusta pääsin sinne. Osasivat ohjata minut hyvälle terapeutille. Sit onni onnettomuudessa oli, et minun yks työkaveri, naispuolinen, kymmenen vuotta vanhempi, erosi täysin samaan aikaan. Sit meil oli semmonen vertaistukiryhmä kahdestaan. Ei me oikeestaan ennen sitä oltu missään tekemisis töissä. Sit meist tuli aika hyvät ystävät. [Haastattelu, mies]

Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen aiheutti myös haasteita. Lapsen hoidon ja tapaamisen järjestelyt kuormittivat etenkin niissä tilanteissa, joissa toinen vanhempi ei ollut halukas joustamaan. Samanaikaisesti työssäkäynti nähtiin tärkeänä taloudellisen tilanteen turvaajana. Nämä tilanteet olivat vanhemmille ristiriitaisia. Etenkin miehet toivat esille, miten heidän oli pakko käydä töissä taloudellisen tilanteen vuoksi.

Niin meil oli sovittu sillai, että lapset tullee minun työvuorojen mukaisesti elikkä vaihtelevina viikonpäivinä. Että joskus ne saatto tulla vaikka keskiviikkona ja olla viis yötä. Joskus saattoivat tulla lauantaina ja olla viis yötä. Niin sitten tämä ei enää käynykään ex-vaimolle. Ja siinä vaiheessa tämä hänen uus kumppani oli muuttanu tänne [kaupunkiin] myöskin asumaan. - - Mulla työkaverin [puoliso] kuoli, ja jouduin itte töissä sitten eri vuoroon siirtymään, että saatiin työmaa kuitenkin pyörimään. Niin jouduin lasten äidille ilmottaa, että laitoin uuden kalenterin, että ”sopisko tällä lailla, meillä kävi tämmönen tapahtuma töissä, että [lapset] ei pystykään olemaan näinä päivinä minun tykönä, on yövuoroja ja muita”.

Niin sieltä tuli, että ”voit nyt pitää [lapsia]” johonkin saakka, ja vaikka hän ties, että se ei ole mitenkään päin mahdollista. [Haastattelu, mies]

Taloudellista tilannetta kuormittivat etävanhemmilla, useimmiten miehillä, lapsesta tulevat elatusmaksut. Moni mies toi myös esiin, miten huoltajuuteen liittyvistä oikeudenkäynneistä oli aiheutunut heille suuria taloudellisia haasteita kustannusten vuoksi (ks. Haapanen & Hakovirta 2019).

No, en mä oon saanu mitään muuta tukea, muuta kun omalta uudelta puolisoilta. Kyllähän se valitettava fakta on niin, että etävanhempi on aika, niin kun aika avuton viranomaisten hampaissa. Enhän mä saa mistään muualta apua kun sitten oikeudesta ja se maksaa. Ja se on mun mielestä sinänsä aika väärin. Mä ymmärrän ton lastenvalvojajärjestelmän, että se on varmaan rakennettu joskus aikanaan tämmösten reppureissaajien varalta, jotka ei huolehtinut skideistään. Mut mä oon kuitenkin aina maksanut elarit, mä tapaan lasta, mä haluan tavata, mä hoidan asiat. Mutta silti mun pitää maksaa siitä, että joku puolustaa mun oikeuksia ja kattoo niiden perään, niin se on mun mielestä vähän jännä. Ja sitten, kun mä en kuitenkaan tee sitä mitenkään kiusatakseni ja koko aikaa. Mä en vaadi itelleni yksinhuoltajuutta. [Haastattelu, mies]

Vastaavasti taloudellista kuormitusta ilmeni niillä naisilla, jotka kuvasivat olevansa pienituloisia. He kokivat elatusmaksujen olevan tärkeitä lapsesta aiheutuvien kustannusten tasaamiseksi. Kuormitusta aiheutui, kun elatusmaksujen saanti oli viivästynyt tai katkennut (ks. Airio 2014; Leopold & Kalmijn 2016; Ganong ym. 2019). Seuraavasta otteesta ilmenee, miten vanhempi joutui toistuvasti olemaan epävarmuudessa etävanhemmalta saatavien elatusmaksujen suhteen.

Raivostuttaa edelleen, että etävanhempi saa edelleen tehdä mitä huvittaa, jos huvittaa. Lapsen laskennallinen elatustarve on niin alhainen, että Lapin rekikoiraa-kin ruokitaan runsaammalla euromäärällä. Se on mielestäni häpeällistä. [Avovastaus, nainen]

Moni yksinhuoltaja / lapsista pääosin huolehtiva on kovassa paineessa, työelämä on vaativaa ja vaikea sovittaa erotilanteeseen / yksinhuoltajuuteen / huoltajuuskiistojen aikana. [Avovastaus, nainen]

Taloudellisen tuen tarve ei yleensä ilmennyt vanhempien suoranaisena toiveena saada rahaa. Sen sijaan se ilmeni vanhempien toiveissa, miten lapsesta aiheutuvat kulut jaettaisiin oikeudenmukaisesti puoliksi. Lisäksi erityisesti miehet toivoivat elatusmaksujen ja oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamista. Osassa miesten kokemuk-

sista ilmeni myös, miten toinen vanhempi saattoi asettaa lapsen tapaamisen ehdoksi rahan maksamisen.

Kun eroprosessi ei edennyt sujuvasti ja alkava huoltoriita käynnistyi, hakivat vanhemmat myös ulkopuolista tukea. Psykososiaalisista tukimuodoista yleisimmät olivat työterveyshuollon, psykiatrian ja psykoterapian hoitokontaktit. Suurin osa näitä palveluita käyttäneistä vanhemmista oli tyytyväisiä. He kokivat saaneensa apua eroprosessiin ja huoltajuuteen liittyvien asioiden työstämisessä. Positiiviset kokemukset liittyivät erityisesti yksilöllisen kohtaamisen ja kuulluksi tulemisen kokemukseen, mitä vanhemmat ovat kuvanneet alla olevissa aineisto-otteissa.

Psykoterapia 3v sekä runsaasti keskusteluapua psykiatristen sairaanhoitajien vastaanotoilla. Tavattuani nykyisen avopuolisoni voin sanoa uuden elämän alkaneen. Koen saaneeni häneltä ehkä sen parhaimman avun päästäkseni elämänarvoiseen elämään kiinni. Erikoissairaanhoidon tuki oli myös välttämätön ja näen sen ehdoksi uuden suhteen jatkumiselle / onnistumiselle. [Avovastaus, mies]

Ystävät, sukulaiset on varmaan ne tärkeimmät tukijat. Mistään perheneuvolasta tai lastensuojelusta ei mitään tukea oo ollut. Lastenpsykiatrialla kävin sitten itse, kun se on mun työpaikkaa [lähellä]. Mulla oli aina silloin tällöin keskusteluajat siellä. Siellä mä koin, että he alkoi ymmärtää ja koin tukemista siinä. Tää mun terapeutti on ollut kaikista arvokkain tässä. [Haastattelu, nainen]

Etenkin vertaistuki nostettiin keskeiseksi, toipumista edistäväksi psykososiaaliseksi tukimuodoksi. Vertaistuessa nähtiin samanaikaisesti kaksi dimensiota; tuen ja tiedon saaminen. Vanhemmat kokivat tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi. Lisäksi he kertoivat saaneensa vertaistuen kautta tärkeää tietoa, joka oli auttanut selvittämään lapsen huoltajuuteen liittyviä asioita (ks. Kääriäinen 2009; Hietanen 2019). Tätä tietoa he eivät useinkaan olleet saaneet julkisen palvelujärjestelmän puolelta. Seuraavassa oteesta vanhempi pohtii vertaistuesta saamaansa apua ja kokemuksellisen ymmärtämisen tärkeyttä.

Vertaistuki on huonoo terapeuttia parempi, ja sitte vielä tehokkaampaa jos siin ois semmonen niinku tavallaan terapian perusteet opiskellu ja omaksunu henkilö ohjaamassa kuitenkin. Sillon se ois tavallaan ollu melkein terapiaa. Koska siin on kuitenkin niinku se elementti, et hän on kokenu saman. Siinä tulee ihan erilainen, semmonen samaistuminen, semmonen luottamus. Luottamus sitä kautta enemmän siihen. Oli se vähän niinku sisarusten välillä siinä, oli sanaton ymmärtäminen, ja eleistä ymmärtäminen. [Haastattelu, mies]

Erityisesti miehet nostivat tutkimuksessani esille vertaistuen tärkeyden. Miehillä oli helpompaa kääntyä vertaisten ja vertaisryhmien, kuin julkisen palvelujärjestelmän puoleen. Näiden kokemusten taustalla oli usein pelko eriarvoisesta kohtelusta sukupuoleen perustuen. Pohdittaessa vertaistuen suosiota, nousi vanhempien kuvauksissa esille läsnä oleva, ymmärtävä kohtaaminen. Toisinaan tämä saattaa jäädä julkisessa palvelujärjestelmässä ohueksi. Julkisen palvelujärjestelmän auttamishaasteet huoltoriidoissa ovat nousseet esille myös aiemmissa tutkimuksissa (Hämäläinen 2010; Haavisto ym. 2014, 10; Yliruka ym. 2018, 59–60; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134; Lehtonen ym. 2025, 148). Läsnä olevan kohtaamisen tärkeydestä kertovat myös seuraavat vanhempien kuvaukset.

Itsellä oli tilanne, jossa kahden kuukauden manipuloinnin ja provosoinnin jälkeen voimat loppuivat ja ajattelin jättää koko taistelun siihen koska ero lapsista oli vain liikaa. Kullannarvoinen tukihenkilöni muistutti kuitenkin, että lapset tarvitsevat isäänsä. Päätin jaksaa. Se on vaikeampi tie, mutta palkinto odottaa sen tien päässä. Toisen tien päässä ei odota mitään. [Päiväkirjaote, mies]

Se että näet, miten olet menettämässä lapsesi, on jo raskasta. Kun haet apua, niin avuntarjoajat eivät ota sinua tosissaan. Kukaan ei kysynyt, miten minä jaksan! Kun olin ollut erossa lapsesta kuukauden, ajattelin ettei tämä voi olla totta. Näin käy vain päihde ym. ongelmallisille, ei minulle. Olisin kaivannut aitoa kohtautumista, empatiaa. Että uskotaan mitä sanon. Ei vähättelyä. Nukuin tuolloin max 3 tuntia yössä. Olisin tarvinnut monenlaista tukea ja apua. Kävin töissä normaalisti koko ajan. [Avovastaus, nainen]

Alkava huoltoriitatematikka linkittyi myös lapsen huollon juridiseen puoleen. Vanhemmat kokivat tarvitsevansa usein juridista tukea. He toivat korostuneesti esille, miten olisivat ensisijaisesti toivoneet lapsen asioiden selviävän yhteistyössä. Kun näin ei käynyt, vanhemmat hakivat apua useimmiten sosiaalitoimen kautta. Sosiaalitoimessa vanhemmat asioivat yleensä lastenvalvojan tai lastensuojelun kanssa. Vanhemman tavoitteena oli saada lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat sovittua. Kokemukset lastenvalvojan ja lastensuojelun palvelusta vaihtelivat. Osa vanhemmista oli tyytyväisiä palveluun ja asioiden selkeään hoitoon. Tyytymättömiä olivat ne vanhemmat, jotka kokivat sosiaalitoimen työntekijän olleen epäpätevä tai puolueellinen. Nämä vanhemmat turvautuivat useimmiten jatkossa juridiseen apuun. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet kokemuksiaan lastenvalvojan ja lastensuojelun palveluista. Vanhemmat ilmaisivat toivoneensa eniten kokonaisvaltaista tukea.

Kunnilla on paljon tuki-asioita, ryhmiä tms. tarjolla ennen eroa ja eron aikana, mutta kukaan ammatti-ihminen ei neuvo kokonaisuuden suhteen. Kukaan ei kysy, miten jaksat, tarvitsetko terapiaa / tukea tms. Ei ollut pikakäyttöopasta riittäisästä erosta, oikeudet ja laki päähkinänkuoressa. Siinä on niin lyötynä ja maassa, ettei itsellä ole juurikaan voimavaroja etsiä apua / tietoa. [Avovastaus, nainen]

Asianajajan tuki on ollut parasta. Ja psykologin. Sosiaaliviranomaisetkin ovat tukeneet hieman, mutta enemmän he levittelevät käsiään. [Avovastaus, mies]

Lastensuojelu nostaa kädet pystyyn, että tää on vaan käräjäoikeuden hommaa. Ja käräjäoikeus taas kuitenkin, se kestää hirveän pitkään, että ei voi tehdä mitään ilman sopimusta. Ja lastenvalvoja, joka ei tietenkään voi tehdä mitään. Mä olisin toivonut, että sieltä olisi voitu, tässä kuitenkin kun oli semmoinen huoli kyseessä, mistä on muutkin huolehtinut kuin minä, ja on tietoa vaikka terveyskeskuksessa. Mä olisin toivonut vähän rivakampaa otetta sieltä lastensuojelusta. He olisi vaikka voinut määrätä ne tuetut tapaamiset. Nyt kaiken tän lisäksi mun pitää valvoa, että tää toinen henkilö on siinä kunnossa, että hän voi olla lapsen kanssa. Niin se on tuntunut semmoiselta ylivoimaiselta. [Haastattelu, nainen]

Mitä kriisiytyneempi tilanne vanhempien välillä oli, sitä laaja-alaisemmin ilmeni myös vanhemman tuen tarve. Vanhemmilla oli tällöin tarve sekä psykososiaaliselle tuelle, juridisille neuvoille, ja toisinaan myös taloudelliselle tuelle liittyen elatusmaksujen ja oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamiseen. Vanhempien kokemuksissa palvelujärjestelmämme tuki näyttäytyi pirstaleisena (ks. Mäkelä 2013, 20). Samalla asiointikäynnillä vaikutti olevan haastavaa saada riittävää tietoa sekä kokonaisvaltaista tukea ja kohtaamista.

9.2 Vanhemman toiveet viranomaisille lapsen huoltajuusasioissa

Vanhemmat toivoivat saavansa alkavaan huoltoriitaan apua hyvin pian ensimmäisestä yhteydenotosta (taulukko 25.). Kokemus avun tarpeen kiireellisyydestä oli sekä naisilla että miehillä yhteneväinen, ja sukupuolten välillä ei esiintynyt tilastollista eroavaisuutta. Vastaajista 35 prosenttia toivoi avun saannin tapahtuvan akuutisti eli 1–3 arkipäivän sisällä yhteydenotosta. 28 prosenttia toivoi apua seitsemän arkipäivän sisällä ja 20 prosenttia toivoi apua viimeistään 14 arkipäivän kuluessa yhteydenotosta. Huomioitavaa oli, ettei juuri kukaan vanhemmista kokenut tilanteen olevan kiireetön.

Taulukko 25. Vanhemman toive viranomaisavun saannista, %, (n), kyselyaineisto.

Tarve saada viranomaisen apua alkavassa huoltoriidassa	Nainen (N 100)	Mies (N 168)	Yhteensä (N 268)
Akuutisti, viimeistään 1–3 arkipäivän sisällä	13,1 (35)	22,4 (60)	35,4 (95)
Kiireellisesti, viimeistään 7 arkipäivän sisällä	11,2 (30)	17,2 (46)	28,4 (76)
Mahdollisimman pian, viimeistään 14 arkipäivän sisällä	7,1 (19)	12,7 (34)	19,8 (53)
Kuukauden sisällä	2,6 (7)	4,1 (11)	6,7 (18)
Asia on kiireetön	0,0 (0)	0,7 (2)	0,7 (2)
Muu toive viranomaisavusta	3,0 (8)	4,8 (13)	7,8 (21)

Alkavassa huoltoriitatilanteessa avun saannin nopeuden lisäksi vanhempien odotuksissa viranomaisille ja eroauttamispalveluille esiintyi neljä keskeistä toivetta. Ensimmäinen näistä oli tasapuolinen ja objektiivinen toimintatapa arvioitaessa huoltajuutta. Toinen oli lapsen edun esille nostaminen ja korostaminen kaikessa päätöksenteossa. Kolmantena toiveena vanhemmat esittivät viranomaisille kykyä tunnistaa huoltoriitakiusaamisen piirteitä sekä uskallusta puuttua niihin. Neljäntenä vanhemmat nostivat esille psykososiaalisen tuen tärkeyden ja riittävän nopean avun saannin.

Muina viranomaisten työskentelyä koskevinä toiveina vanhemmat nostivat esille nopean sopimuksellisuuden tärkeyden ennen alkavan huoltoriidan kärjistyksiä. Enemmistö vanhemmista toivoi apua tarjottavan nopeasti ja matalalla kynnyksellä. Alkuvaiheessa saatavan nopean avun tärkeys tulee esille myös seuraavassa otteessa.

Ensimmäiseen kertaan, kun mennään sinne lastenvalvojalle, siitä se lähtee se tarvittava apu. Silloin ei ole peliä vielä menetetty. Yleensä parit eivät vielä siinä kohtaa niin pahoissa riidoissa, siinä voidaan vielä keskustella. Emme mekään silloin vielä olleet, tultiin hyvin keskenämme toimeen. Jos olisi ollut järkevät ihmiset neuvottelemassa ja puhumassa meille. Varmasti olisimme siinäkin yhteydessä, jos olisi saatu keskusteluapu siinä ja päästy perhetuen piiriin, että olisi käyty keskustelemassa, varmasti olisi tilanne ihan erilainen tänä päivänä. [Haastattelu, mies]

Seuraavassa otteessa vanhempi laski asioineensa yhteensä 19 eri viranomaisen kanssa. Ongelmia tuotti kriisiytyneen tilanteen lisäksi työntekijöiden jatkuva vaihtuvuus. Vanhemman kokemuksesta on nähtävissä, että eroauttamispalvelut ovat hajanaisia. Erokriisin ja alkavan huoltoriidan keskellä palveluiden hajanaisuus on selkeä kuormitustekijä. Lisäksi hajanaisuuden vaarana on pirstalainen tilannekuva. Kun kellenäkään viranomaisella ei ole kokonaiskäsitystä, voivat riskit jäädä havaitsematta.

Lastenvalvojia, joiden kanssa on tehty sopimus oli kaksi - -, sitten on yksi tukihenkilö, nuorisohenkilö, sitten kaksi perhepsykologia eli [lapsi] kävi perhepsykologilla ja sitten mua testattiin, että mä menin [lapsen] kanssa sinne. Ja ensimmäiset kaksi kertaa äiti peruutti sen, ei tuonut lasta paikalle eri syihin vedoten. Kolmas kerta me ei oltu [lapsen] kanssa nähty yli vuoteen, sit päästiin yhtä aikaa ja se meni tosi hyvin. Siinä oli kaks. Sit kaksi käräjäoikeuden tuomaria, ketkä näitä on selviteltyt. Yksi tuomari joka on ollut tavallaan siinä sopimusasiassa, mutta toinen tuomari joka sitten kun siinä prosessissa oli toinenkin asia, jota mä en nyt muista, mutta niiden pitää jakaa että sama tuomari ei voi... et se puolueettomuus pysyy niin niitä oli kaksi.- - Sit lastenvalvojia, joita... tää ihminen kenen kanssa tehtiin se sopimus. Ja sit kun siinä niitä lastensuojeluilmoituksia oli aika monta niitä on varmaan sanotaan kolme, neljä ihmistä. Siellä on tilanteita, joissa mä oon laittanut uudelle lastenvalvojalle meilin, ja se vastaa mulle jotain, käyty joku peruskuvio läpi ja sit se onkin jo vaihtanut duunia. Niitä on ehkä ollut neljä. Sitten yksi oikeuden määräämä selvittelijä, yksi kaveri joka siis haastatteli meidän kummatkin ja selvitteli asiaa. Sitten [kaupungin] päässä oli kaksi ihmistä, jotka teki meillä kotipaikkaselvityksen. Ihan keissin alkupäässä oli tietysti se ensimmäinen lastenvalvoja kenen kanssa käytiin ennen kuin [äiti] muutti, käytiin keskusteluja. Sitten on mun juristi, mä en tiedä onko juristit viranomaisia, mutta mä lasken sen mukaan. Sitten toi [tukihenkilö], joka vetää tota yhdistystäkin, se oli mun alkuvaiheessa ihan alkuvaiheessa, mut sitä en oo tohon enää laskenut. Siellä lastensuojelussa niin siellä on varmasti, mä oon kontaktoinut varmaan kun mä kattelin puhelinmuistiota jossain vaiheessa, niin siellä on viiden kuuden ihmisen nimet ollut, kun ne on aina sit vaihdellut. Että se viranomaisten vaihtuvuus on ollut kans yks selkee, mikä tossa on huomannut, että siellä lastensuojelupuolella vaihtuu koko ajan ihmiset. Tossa nyt rupeis olemaan [laskee ääneen], tässä ois 19 ihmistä. [Haastattelu, mies]

Vanhemmat toivoivat viranomaisilta myös osaamista lapsen mielipiteen selvittämiseen ja väkivallan uhan tunnistamiseen. Vanhemmat nostivat lisäksi esille pysyvien, asiaan perehtyneiden työntekijöiden merkityksen. Kuormittavassa tilanteessa asian selvittäminen usean eri henkilön kanssa vei voimia. Aiemmissä tutkimuksissa onkin selkeästi noussut esille, miten tuen tarpeiden tunnistaminen, perheen kohtaaminen ja osallistaminen huoltoriidan sovinnollisen ratkaisun etsimiseen auttavat ehkäisemään riskejä, joita huoltoriidan konfliktoituminen aiheuttaa (Sullivan 2008; Hämäläinen 2010, 43–44; Austin & Drozd 2012; Ballard ym. 2013; McIntosh & Tan 2017).

9.2.1 Tasapuolisuus ja objektiivisuus

Tasapuolisuuden ja objektiivisuuden vaade nousi toistuvasti esille vanhempien kuvauksissa. Moni vanhempi kertoi kokeneensa epäasiallista kohtelua viranomaisasioinneissa. Etenkin miehet nostivat esille syrjinnän sukupuolen perusteella. Miehet kokivat, että äiti nähdään edelleen ensisijaisena lapsen lähivanhempana (Villicana ym. 2017; Costa ym. 2019). Heillä oli kokemus, että äitiä kuullan päätöksenteossa, kun taas isälle ei välttämättä edes ilmoiteta lapseen liittyviä asioita. Isät kokivat mahdolltomaksi puolustautua, kun vanhemmuutta arvotettiin sukupuolen perusteella. Sen sijaan naiset eivät tuoneet esille, että heitä olisi kohdeltu viranomaisten taholta syrjivästi sukupuolen perusteella.

Seuraavissa otteissa on kahden isän kokemukset viranomaisasioinneista. Epätasa-arvoiseksi koettu kohtelu näkyi olettamuksina ja yleistyksinä. Miehet kokivat, että heidät asetettiin automaattisesti etävanhemman rooliin tai heitä pidettiin lähtökohtaisesti väkivaltaa käyttävinä. Miesten oli vaikeaa saada apua ja heidän hätänsä lapsista ohitettiin.

Isän ja äidin epätasapuolinen kohtelu on täysin sopimatonta. Viranomaisten tulisi kohdella sukupuolia tasapuolisesti. Lapsen, ei äidin edun, tulisi ohjata viranomaisten toimintaa. Kumpaakaan vanhempaa ei tulisi asettaa lapsille toisia tärkeämmiksi. Systeemi on rakennettu suojelemaan äitejä ja lapsia väkivaltaiselta isältä. Systeemi ei pysty suojelemaan isiä ja lapsia äidin toimilta. [Avovastaus, mies]

Ainoa mitä minulle tarjottiin oli väkivaltaisuuden hallinta. Miltä tämä tuntuu, kun on tullut kaksi kertaa pahoinpidellyksi? Äidille puolestaan tarjottiin armeija ihmisiä tueksi. [Avovastaus, mies]

Siinä missä miehet kokivat, että heidät yleistettiin viranomaisten toimesta väkivaltaisiksi, moralisoitiin eronneita naisia toisinaan uusista kumppaneista tai seksuaalisista suhteista. Seuraavassa otteessa nainen on kuvannut kokemuksiaan lastensuojelusta. Erityisen nöyryyttävänä vanhempi koki perusteettoman puuttumisen yksityiselämäänsä ja seurustelusuhteesta syyllistämisen.

Erokriisi olisi ratkennut paljon nopeammin ilman lastensuojelun puuttumista. Ihmettelen miksi minua, joka hain itse apua, piti syyllistää "vääristä miesvalinnasta" ja solvata räpäimällä yksityiselämäni - - Lastensuojelusta toipumiseen meni 10 vuotta enkä vielääkään luota viranomaisiin tai oikeusjärjestelmään. [Avovastaus, nainen]

Tasapuolisuuteen liittyen vanhemmat nostivat esille myös etävanhemman erilaiset oikeudet suhteessa lähivanhempaan (Kruk 2013). Vaikka etävanhemmalla oli huoltajuuden status, ei hän välttämättä saanut lasta koskevia tietoja. Etävanhempi myös ohitettiin usein päätettäessä lapsen asioista. Erityisesti etävanhempina toimivat miehet kuvasivat, miten heihin asennoiduttiin viranomaisten taholta usein asenteellisesti paitsi etävanhemmuuden, mutta myös sukupuolen perusteella. Monesti etävanhemmat kokivat heille langenneen vain maksajan roolin ilman vanhemmuuden mahdollisuuksia. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa kokemustaan lastenvalvojalla käynnistä. Vanhempi koki, että asia oli päätetty jo valmiiksi, eikä häntä haluttu kuulla. Sopimus lapsen huoltajuuteen liittyen jäi tekemättä.

Nämä kauhukuvat, mitä sanotaan, et isä on aseeton lastenvalvojalla, niin minulle jäi täysin sama kokemus. - - Se oli kyllä semmonen, mä kirjaimellisesti kiroilin siellä, koska mä menin täysin hämmennyksiin. Se alko sillai, et ensin esiteltiin, sit istuttiin alas, ja sitten tää lastenvalvoja kysy minulta: "Kuinka paljon enemmän tienaat kuin entinen puoliso?" Ja mä sanoin siihen, et "mitä vittua, alkaaks tää oikeesti tällain". Se ei vastannu mitään vaan kääntyi ex-puolisoani kohden ja sanoi, et "kuinka paljon enemmän hän tienaa kuin sinä". Erotus oli 20 euroo. - - Mä olin siinä, että kannattaaks mun nyt täs edes tulla tänne, et tää on jo päätetty. Jos asiat on jo päätetty, ei minuu haluta edes kuulla. Et oli se. Se jäi se sopimus nyt siellä kuitenkin sillai puolitiehen, tai kolme neljäsosaa siit on tehty, et ei allekirjotettu. - - Mä oisin halunnu, et siel ois ollu ammattilainen. Siinä mielessä puolueeton ihminen siellä. Oli toi umpipaska kokemus. Mielelläni en menis kyl samalle virkailijalle uudestaan. [Haastattelu, mies]

Kun pohditaan, millaiset seikat ajavat vanhempia pitkittyneeseen huoltoriitaan, on yksi keskeinen asia sopimuksellisuuden puute (Sullivanin 2008). Parhaimmillaan viranomaisasiointi voi luoda sovun. Pahimmillaan se voi kärjistä konfliktin.

Viranomaisten toivottiin myös tarkastelevan asioita objektiivisesti. Osa vanhemmista toi esille, miten kriittömästi viranomaiset olivat uskoneet kaiken toisen vanhemman kertoman. Huomio lapsen hyvinvoinnista oli kadonnut. Verbaalisesti taitava ja palvelujärjestelmän tunteva vanhempi näytti olevan selvästi etulyöntiasemassa ja saavan valtaa. Huolestuttavana piirteenä aineistossani nousivat esille tilanteet, joissa väkivaltaa käyttänyt arvioitiin kykeneväksi vanhemmaksi. Ammattilaiset eivät välttämättä osanneet myöskään tunnistaa väkivallan traumatisoivaa vaikutusta (ks. Karhuvaara ym. 2013, 25–29; Saunders 2015, 77; Deutsch ym. 2020). Traumatisoitunutta, usein pelokasta vanhempaa arvioitiin kriisin keskellä, välillä väkivallan tekijän läsnä ollessa. Väkivaltaa kohdanneet olivat useimmiten naisia. Seuraavissa otteissa on kuvattu kahden väkivaltaa kokeneen naisen kokemukset viranomaisasi-

oinneista. Väkivallan jatkuminen mahdollistui, koska viranomaiset eivät tunnista-
neet tai osanneet puuttua tilanteeseen.

Perhekuntoutuksessa työntyöntekijät uskoivat väkivallan tekijän valheita mi-
nusta, mikä lisäsi kaaoksen tunnetta. Olin väkivallasta uupunut ja traumatisoitu-
nut äiti, joka pakeni lasten kanssa. Silti kirjauksista ilmenee, että minun toimi-
mista lasten kanssa arvioitiin todella kriittisesti. Henkilöstöllä ei ollut osaamista
tunnistaa väkivaltaa suhteessa. Lastensuojelu oli vahvasti mukana eroproses-
sissa. Nämä lisäsivät kaaoksen tunnetta. [Avovastaus, nainen]

Väkivallan ollessa kyseessä ei ikinä pitäisi jättää asioita sen varaan, että keskus-
tellaan tilanteesta, jossa sekä väkivallan kokija, että tekijä ovat läsnä. On mah-
dotonta kertoa, mitä perheessä tapahtuu, jos joutuu pelkäämään henkensä mene-
tystä puhuttuaan. [Avovastaus, nainen]

Vanhemmat kuvasivat myös onnistuneita kokemuksia viranomaistyöskentelystä.
Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa tyytyväisyyttään työskentelystä, kun viran-
omainen osasi pitää vanhemmat käsiteltävässä asiassa. Napakka, tehtävään ja oikeu-
denmukaisuuteen perustuva puuttuminen vaatii osaamista ja tilannetajua. Tässä ta-
pauksessa se tuotti toivotun tuloksen eli lapsen huoltoon liittyvän sopimuksen syn-
tymisen.

Siellä ei itse asiassa ollut kuin [ex-puoliso], minä ja se tuomari. - - Sit [ex-puo-
liso] alkoi viemään sitä asiaa johonkin toiseen aiheeseen, se tuomari suuttu sille
ja sanoi, ärähti oikeen kunnolla, että nyt emme tästä juttele, vaan nämä asiat,
tämä asia sovitaan - -. Siis [ex-puoliso] pelästyi, mä näin sen, se hätkähti ja se
yritti ottaa vähän sellasta manipuloivaa tietyllä lailla otetta siihen. Se tuomari ei
kuunnellut sitä yhtään, se veti sen ruotuun ja teki sen sillai että mullakin kyllä
vähän, olin että oho. Sen jälkeen se seuraava puoli tuntia siinä ei ollut mitään
epäselvää mitä siinä tehtiin ja ne asiat saatiin paperille. [Haastattelu, mies]

Tasapuolisuutta ja objektiivisuutta pohdittaessa nousi tutkimuksessani korostuneesti
esille vanhemman kokemus viranomaisten asenteellisuudesta. Viranomaisten asen-
teellisuutta ja epätasa-arvoista suhteutumista kokivat erityisesti etävanhemmat,
joista suurin osa oli miehiä. Kuitenkin epäammatillista kohtelua viranomaisten puo-
lelta kokivat myös naiset. Useimmiten tilanne liittyi heidän elämäntapansa arvoste-
luun tai väkivallan kokemusten ohittamiseen. Viranomaisten koettiin monesti usko-
van vanhempaa, joka oli verbaalisesti taitava ja osasi vastata viranomaisten toivo-
malla tavalla esittäen performatiivista vanhemmuutta (ks. Huttunen 2014).

Toisaalta viranomainen saatetaan kokea asenteelliseksi tilanteissa, joissa työntekijä on joutunut esimerkiksi rajoittamaan vanhemman toimintaa lapsen edun turvaamiseksi. Vanhempi voi olla tällöin pettynyt päätökseen, jos hän tarkastelee sitä vain omasta näkökulmastaan. Siitä huolimatta on todennäköistä, että vastaavanlaisissa tilanteissa kummankin osapuolen kuuleminen voisi osaltaan vähentää epäasiallisen kohtelun kokemusta. Viranomaisia kohtaan esitetyn tasapuolisuuden ja objektiivisuuden toiveet ovat erittäin ymmärrettäviä, sillä ne kumpuavat psykologisista perustarpeista tulla kuulluksi ja nähdyksi (Zimmermann 1999; Deci & Ryan 2008). Myös aiemmissa huoltoriidan sovittelua koskevissa tutkimuksissa on havaittu tärkeäksi sovittelijan tasapuolinen suhtautuminen kumpaankin osapuoleen (Haavisto ym. 2014, 28–29; Molgora ym. 2014; Kjøs & Oddli 2018; Haavisto 2018), vanhempien kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemus sekä sovittelijan osoittama empatia (Bernt 2018; Gulbrandsen ym. 2019).

9.2.2 Lapsen edun huomioiminen

Vanhemmat toivoivat viranomaisten huomioivan työskentelyssään erityisesti lapsen edun. Lapsen edun huomioiminen tuli esille kahdella tasolla: lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa, sekä lapsen oikeus omiin tarpeisiinsa ja tukeen. Lapsen mahdollisuuden pitää yhteyttä kumpaankin vanhempaan koettiin olevan lapsen edun mukaista. Lisäksi lapsen läheisille ihmissuhteille annettiin selkeä painoarvo. Vanhempien kuvauksia vastaavat sisällöt esiintyvät myös lapsenhuoltolaissa (190/2019). Alla olevassa otteessa vanhempi on kuvannut toiveitaan siitä, miten viranomaisten tulisi kartoittaa lapsen etua.

Lasten oikeudet, sisarussuhteiden turvaaminen. Lapsen suhteiden turvaaminen hänelle tärkeiden aikuisten suuntaan. Missä lapsilla on ja on ollut hyvä olla. Mitä tarvitsee muuttaa, mitä ei. Mitä on minkäkin taustalla. Haastatteluun myös uudet kumppanit. Lasten kuuleminen ja ammattilaiset, jotka huomaavat aikuisten manipuloinnin sekä lasten että ammattilaisten suuntaan. [Avovastaus, nainen]

Etävanhempina toimineet halusivat viranomaisten kiinnittävän huomiota myös siihen, miten toisen vanhemman poissaolo vaikuttaa lapseen. Tapaamisten estymisen nähtiin vaarantavan lapsen tasapainoista kehitystä (ks. Roberson ym. 2011). Huolta aiheutti, kun lapsen katsottiin olevan pelkästään toisen vanhemman negatiivisen vaikutusvallan alla. Viranomaisten toivottiin lisäksi arvioivan lapsen turvallisuuden toteutumista. Etenkin väkivaltaisessa suhteessa eläneet vanhemmat korostivat, ettei lapsen ole turvallista tavata toista vanhempaa, jos vanhempi oli käyttänyt väkivaltaa toista vanhempaa kohtaan. Vanhemmat kuvasivat, ettei tapaamisia tulisi toteuttaa itseisarvoisesti. Aiemmissa tutkimuksissa vanhemman väkivaltaisen käytöksen on

katsottu olevan lähihuoltajuuden poissulkeva, vaikka väkivalta ei olisi kohdistunut suoraan lapseen (Aaltonen 2009, 41–49; Hautanen 2010; Karhuvaara ym. 2013, 33; Hautanen 2017). Väkivallan ja pelon ilmapiiri aiheuttaa lapselle turvattomuutta ja on kehityksellinen riskitekijä altistaen psyykkiselle traumatisoitumiselle (Haravuori ym. 2016, 91–92; Tamminen ym. 2016, 430). Seuraavista otteista ilmenee, miten erityisesti naiset korostivat turvallisuuden ja väkivallan uhan arvioinnin tärkeyttä.

Väkivallan uhka lasta tai toista vanhempaa kohtaan. Lapsen etu on saada elää turvallisessa ympäristössä, ei toisen vanhemman tapaaminen itseisarvoisesti. [Avovastaus, nainen]

Lastenvalvojan on tiedettävä minkälaisen sopimuksen lapsen tapaamisesta voi tehdä niin, että se on lapsen edun mukaista. Lapsen edun mukaista ei ole lähettää häntä tapaamaan esim väkivaltaista vanhempaa. [Avovastaus, nainen]

Ristiriitaisissa tilanteissa viranomaisten toivottiin tarvittaessa käyttävän ulkopuolista asiantuntija-apua lapsen tilanteen selvittämiseksi. Osa vanhemmista nosti esiin myös laajemman kartoituksen tärkeyden kokonaisvaltaisemman tilannekuvan saamiseksi. Seuraavassa otteessa vanhempi on kuvannut toiveitaan lapsen huoltajuuden selvittämistä koskien. Toiveissa korostuu moniammatillinen asiantuntijuus kattavamman tilannekuvan saamiseksi ja lapsen edun toteutumiseksi (ks. Mönkkönen ym. 2019; Lehtonen ym. 2025).

Mielestäni viranomaisen keskeinen tehtävä olisi selvittää luotettavasti, miksi lapsen tapaamisessa on ongelma. Tarvittaessa olisi pystyttävä toteamaan paikan päällä (kotikäynti), miten lapsen vaihto vanhemmalta toiselle sujuu. Keskeistä on myös viranomaisen objektiivisuus. Viranomaiselta olisi myös vaadittavaa ammattitaitoa, joka on päivitettyä ja pätevää. Jokaisessa ammatissa tietoja on päivitettävä, niin myös lastensuojelussa. Lastenpsykiatriaa olisi hyödynnettävä jo varhaisessa vaiheessa, erikoissairaanhoidon lausuntoja olisi myös osattava tulkita. Viranomaisen olisi voitava käydä kotikäynneillä kummankin vanhemman luona ilman esteitä. Kotikäynnit olisi voitava suorittaa ilman raskasta hallinnollista menettelyä, kun on nähtävissä, että asiat eivät suju. Itse olisin kaivannut sosiaalityöntekijää valvomaan vaihtotilanteita, mutta se ei ollut mahdollista. Näen viranomaisen tehtävän hyvin vaativana. Onnistumiseen tarvitaan paitsi tietoa, myös aitoa kiinnostusta työtä kohtaan. - - Lapsiperheen erotilanteessa pakollinen huoltajuuden arviointi molemmille vanhemmille ja psyykkisen terveyden arviointia. [Avovastaus, mies]

Erityistä huolta vanhemmissa herätti se, jos asiantuntija oli arvioinut lapsen tarvitsevan tukea, mutta toinen vanhempi kieltäytyi siitä. Vanhemmat toivat selkeästi esille, miten toiminta oli lapsen edun vastaista. Silti puuttumisen keinot olivat vähissä. Monesti lapsi jäi vaille tarvitsemaansa apua. Pohdittaessa syitä avusta kieltäytymiselle, voi taustalla vaikuttaa pelko viranomaisien toimintaa kohtaan. Etenkin aiemmat huonot kokemukset viranomaisasioinneista estävät avun vastaanottamista. Toisaalta osaa vanhemmista voi ohjata myös pelko siitä, että lapsi saattaisi paljastaa omassa hoitokontaktissaan jotain sellaista, mikä ei olisi vanhemman eduksi huoltajuusasioista päätettäessä. Vanhemman mentalisaatiokyvyn yksi mittari onkin se, miten hyvin hän kykenee erottamaan lapsen tarpeet omistaan (Fonagy & Target 1997; Pajulo ym. 2016, 83).

Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa toivoneensa lapsen hoitokontaktille jatkoa. Hän koki sen olevan lapselle tärkeää. Kuitenkin lapsen toinen vanhempi kieltäytyi avusta, koska ei nähnyt sille tarvetta. Vanhempi nosti esille sen, miten lapsen edusta puhutaan paljon, mutta sitä ei määritellä tarkasti. Kun lapsen edun tarkempi määrittely jää puuttumaan, on vaarana sen muuttuminen abstraktiksi sanahelinäksi.

[Lapsi] jatkais säännöllisesti ainakin toistaiseksi täällä lasten psykologin juttusilla, että selkeesti huomataan että [lapsi] tarvii sitä. Ja et onko se mulle ok. Sainoin, että on erittäin ok tietysti ja näin, ja te ootte ammattilaisia ja niin paljon vaan, mutta äiti kielsi. Äiti sanoi, että ei. Äiti pysty sen estämään ja totes vaan, että hänen mielestä ei ole tarvetta. Siinä mulla tuli mieleen sellanen, että ihan sama jos siellä oikeudessa selitellään ja vaikka mitä mutta tossa meni mulla oman rajani yli, että miten yhteiskunta sallii ton. Tuli ihan se mieleen, että nyt kun tätä lapsen etu -termiä tässä niin paljon käytetään varsinkin oikeuden päätöksissä - - Että on meillä tossa järjestelmässä sellasia juttuja, että jos aidosti mietitään lapsen etua niin tietyt asiat voisi listata, mitä toinen vanhempi ei vaan voi tehdä. [Haastattelu, mies]

Vanhemmat toivat lisäksi selkeästi esille, miten kaikki huoltajuuteen liittyvät neuvottelut tulisi käydä lapsen tarpeista käsin, ja ammattilaisilla tulisi olla rohkeus arvioida vanhemmuuden laatua. Lasta koskevien asioiden neuvotteluissa katsottiin tärkeäksi puolueettoman asiantuntijan antama tuki, jonka tehtävänä olisi pitää keskustelu lapsen tarpeissa. Huoltoriitoihin liittyvien aiempien tutkimusten perusteella vanhempien toiveet lapsen edun huomioimisesta sekä asiantuntijoiden käytöstä ovat perusteltuja. Tutkimusten mukaan erityisesti lapsitietoiset, asiantuntijan antamaa psykoedukaatiota sisältävät sovittelumallit olivat yhteydessä vanhempien keskinäisen yhteistyön lisääntymiseen (McIntosh ym. 2008; Sullivan 2008; Kline Pruett ym. 2011; Ballard ym. 2013; McIntosh & Tan 2017; Cipric ym. 2020).

Seuraavassa otteesta ilmenee vanhemman kuvaus lapsen edun arvioinnin haasteista. Erityisesti, kun arviointia tehdään kiireessä, puutteellisella ammattitaidolla tai riittämättömin tiedoin, syntyy herkästi kohtaamattomuutta. Vaarana on lapsen jääminen näkymättömäksi.

Ilman alkavia huoltoriitojakin lapsi tarvitsisi aina psykiatrisen tuen käsitelläkseen vanhempiensa eroa. Huoltoriita tilanteissa kyse on kriittisestä tuen tarpeesta. Lapsi ei kykene käsittelemään ja havainnoimaan vieraannuttamista, koska se voi olla niin hienovaraista, että aikuisenkin (vrt. lastensuojelu) ei kykene havainnoimaan. Tuomioistuimien pitäisi pystyä päättämään lasten huoltajuudesta pelkän olosuhdeselvityksen perusteella. Lapsen mielipiteen selvittäminen lapselle vieraan ihmisen toimesta (olosuhdeselvittäjä) on mahdotonta etenkin kun lapsi on altistunut vieraannuttamiselle. Pahimmillaan lapsi ei avaudu edes kuukausia tukeneelle henkilölle. [Avovastaus, nainen]

Asiantuntijoilta lapsen edun arvioiminen vaatii ymmärrystä lapsen ikä- ja kehitystason tarpeista, sekä lisäksi kyvyn arvioida vanhemmuuden laatua. Myös vanhempien psykososiaalisten ongelmien vaatiman osaamisen on oltava riittävää, jotta pystyttäisiin arvioimaan niiden vaikutusta vanhemmuuteen (Forsberg ym. 2018b; Autonen-Vaaranieniemi 2019; Galantái ym. 2019; Rautio ym. 2023). Erityisesti vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmissa vanhemmuuden psykologisen arvioinnin on katsottu olevan ensiarvoisen tärkeää, sillä huolellisen arvioinnin nähdään turvaavan juuri lapsen etua. Lapsen edun voidaan nähdä selvästi vaarantuvan, jos vanhempi ei pysty tarjoamaan olosuhteiltaan turvallista kasvu- ja kehitysympäristöä, vanhempi on emotionaalisesti epävakaa, vanhemmuuden taidot ovat heikot tai vanhemmilla on käynnissä korkean konfliktitason huoltoriita. (Tolle & O'Donohue 2012; Luoma & Aronen 2016, 738.)

9.2.3 Huoltoriitakiusaamisen tunnistaminen

Yksi tutkimuksessani esille noussut ilmiö oli, miten myös alkavassa huoltoriidassa vanhempi saattoi kokea toisen vanhemman taholta kiusaamista. Huoltoriitakiusaaminen käsitti tarkoituksellista lapsen yhteydenpidon estämistä toiseen vanhempaan, lapsen huoltajuuteen liittyvien sopimusten ja päätösten noudattamatta jättämistä, tai toiseen vanhempaan kohdistuvia perättömiä väitteitä. Aineistossani huoltoriitakiusaamista esiintyi jonkinasteisena yli puolella vanhemmista. Osalla huoltoriitakiusaaminen oli lievempää ja yksittäisen kerran käsittävää tai satunnaisesti tapahtuvaa. Kuitenkin osa vanhemmista kuvasi järjestelmällistä kiusaamista (ks. Luoma & Aronen 2016, 738). Erityisesti järjestelmällisen, toistuvan huoltoriitakiusaamisen kohteeksi joutuneet vanhemmat kuvasivat raskasta psyykkistä, toisinaan myös fyysistä

ja taloudellista kuormittumista. Aiemmin on havaittu, miten kyvyttömyys huomioida huoltajuusasioissa toista osapuolta, on yleistä korkean konfliktitason huoltoriidoissa. Tällöin vanhemmalla voi olla vääristynyt käsitys itsestään huoltajana, ja on tyypillistä, että vanhemman omat tarpeet sekoittuvat lapsen tarpeisiin. (Sullivan 2008.)

Ilmiön vakavuutta kuvaa seuraava ote, jossa vanhempi kertoo päätyneensä katkaisemaan kaikki välit lapsiinsa vakavan huoltoriitakiusaamisen vuoksi. Kiusaaminen oli tuhoavaa, laaja-alaisesti terveyttä heikentävää. Toisella osapuolella oli mahdollisuus hallita ja haitata vanhemman elämää toistuvasti lasten kautta. Vanhempi kuvasi todistaneensa paitsi lasten kärsimystä, mutta myös omien voimavarojensa loppumista. Vanhemman kuvaus toisen vanhemman manipulatiivisesta ja vakuuttavasta esiintymisestä viranomaisten edessä on myös tyypillinen kuvaus toistuvaa huoltoriitakiusaamista kokeneilla.

Hän sai yksinhuoltajuuden vakiintuneiden olosuhteiden perusteella. Meni melkein vuosi, ettei nähty lasten kanssa ollenkaan. Hän valehteli oikeudessa kaiken, minkä hän suustaan päästi, ja oli hyvin vakuuttava. Mun asianajaja sanoi myös, että sun miehes on tosi vakuuttava. Vuoden mä jaksoin nähdä niitä lapsia joka toinen viikonloppu. - - Sitten toivoin, että kestä tätä hetken aikaa ja haen uudelleen lapset itselleni. Se oli vaan liian raskasta elää siinä. Totesin, että eihän lasten asuinpaikkaa ikinä muuteta tällaisesta aivan päinvastaiseksi. Ei oikeudet tee semmoisia päätöksiä. Mä en tuu ikinä saamaan lapsia takas. - - Kaikenlainen kiusaaminen, niin totesin, etten voi elää tällaista elämää. En vaan voi olla siinä mukana enää. Totesin, ettei mies lopeta ikinä. En jaksa kattella lasten kärsimistä ja kuunnella, mitä isän luona tapahtuu. Siellä jatkui kaikki uhkailut. Päätin, etten halua tavata lapsia enää, enkä olla missään tekemisissä. - - Ei siihen oo sanoja sitä kuvailemaan. Piinaa, helvettiä, elämää tuhoavaa, terveyden tuhoavaa. [Haastattelu, nainen]

Viranomaisilta toivottiin kykyä tunnistaa huoltoriitoihin liittyvä tahallinen kiusaaminen. Nyt vanhemmat kuvasivat jäävänsä tilanteessa usein yksin. Osa vanhemmista oli käynyt useampia oikeusprosesseja lapsen huoltajuutta koskien. Tilanteeseen ei ollut kuitenkaan tullut rauhoittavaa ratkaisua. Toistuvat oikeusprosessit nostettiin esille myös oikeusministeriön lausunnossa (OM 13/2018) kun lapsenhuoltolakia uudistettiin. Uudistamistarpeeksi nähtiin mahdollisuus karsia toistuvia huoltajuusoikeydenkäyntejä silloin, kun ne vaikuttavat olevan ilmeisen tarpeettomia ja tahallisia. Toistuvia oikeudenkäyntejä voidaan myös käyttää taloudellisen väkivallan muotona toisen vanhemman vahingoittamistarkoituksessa. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa mittavia kuluja, joita huoltajuuteen liittyvät toistuvat oikeudenkäynnit hänelle aiheuttivat. Tilanteessa toinen osapuoli pystyi sen sijaan käymään oikeutta ilman kulluriskiiä.

Kerta toinen osapuoli pystyy nyt tekemään ihan mitä vaan ja mä joudun koko ajan käyttämään lakimiehen palveluita ja sanotaan mulla on tässä reilun vuoden aikana mikä tämä viimeinen, tämä on ollut menossa, mulla on mennyt yli 40 000 euroa. Ja mulla silloin ensimmäisellä kerralla silloin [x] vuotta sitten meni, silloin meni sellainen 37 000, että mulla on kohta 80 000 mennyt pelkästään lakimiehille. Ja toinen, toisen kustannukset maksaa valtio. Niin se on sellainen vääryys, että se tahallaan kaiken pitkittäminen ja kaiken tämmöisen nostaminen, se voi aiheuttaa toisen tai ajaa toisen taloudelliseen ahdinkoon. Itsellä on ollut nyt se hyvä tilanne et vanhemmat on voinut auttaa. Ei mulla itselläni olisi ollut rahaa, että mä olisin joutunut myymään talon pois. [Haastattelu, mies]

Myös viranomaisia voidaan käyttää välineinä huoltoriitakiusaamisessa. Esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten ja rikosilmoitusten perätön tehtailu syö merkittävästi resursseja ja kuormittaa kaikkia osapuolia (ks. Hämäläinen 2010; Avieli 2022; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 125). Kiusan kohteeksi joutunut vanhempi joutuu tällöin todistelemaan toistuvasti, ettei ole syyllistynyt tekoon, josta häntä epäillään. Seuraavassa otteessa vanhempi kuvaa monimuotoista huoltoriitakiusaamista ja perättömien ilmoitusten aiheuttamaa taakkaa. Vanhempi tuo myös ilmi sen, miten toinen osapuoli osasi käyttää viranomaisia manipulatiivisella tavalla hyväkseen.

Ja tavallaan se, kaikki tämä huoltokiusaaminen, lähti siitä päivästä yksi. - - Hän pitää oikeutenaan, että hänen ei tarvitse ilmoittaa mistään mulle, kysyä lääkäriin mukaan tai tälleen. Ja meillä oli kanssa, että jos me lähetään sata kilometriä pois kotoa niin toiselle pitäisi ilmoittaa. Niin hän kokee sen kytäämisenä ja vainoamisena. Ja jos minä en ilmoita sitten niin karrikoiden mulla on poliisit perässä. Mulla on itse asiassa tällä hetkellä perättömiä syytteitä, on vainoamisesta, kahdesta lapsen pahoinpitelystä, yhdestä lapsen lievästä pahoinpitelystä ja sitten luvattomasta huostaanotosta. Ja sanotaan niinku, en edes tiedä, kuinka monta lastensuojeluilmoitusta minua vastaan on tehty. Siinä on kanssa mennyt mieli silleen aaltoillen. Aaltoillen, kun yhteiskunta ei ota huomioon isää missään, niin on tullut sitten se, välillä tulee se, että no, annetaan olla, mä luovutan kaiken. Että pitääköön äiti sitten niinku lapsen ja tämä lapsi ottaa minuun sitten joskus yhteyttä jos haluaa. Että vaikka hänet on manipuloitu todella pahasti minua vastaan niin ehkä hän ottaa sitten jossain vaiheessa, hän haluaa tutustua isään sitten. [Haastattelu, mies]

Vanhemmat toivoivat viranomaisten puuttuvan huoltoriitakiusaaminen päättäväisesti jo heti alkuvaiheessa, jotta sen kärjistyminen ja kroonistuminen estyisi. Viranomaisten toivottiin ottavan selkeästi kantaa, mikä on asiallista toimintaa lapsen huoltajuuteen liittyen ja mikä taas ei. Sullivan (2008) on nostanut tutkimuksessaan esille,

miten nopean sopimisen nähdään rauhoittavan myös korkean konfliktitason huoltoriitaa. Tällöin viranomaiset eivät anna riidalle mahdollisuutta jatkaa. Viranomaisten kantaa ottamattomuus taas näyttäytyi aineistossani huoltoriitakiusaamista mahdollistavana asiana, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

Sosiaalitoimelta olisin toivonut kovempia otteita. Viime syksynä lasteni äiti piti lapsiani minulta kuukauden, koska en suostunut tekemään niinkuin hän halusi. En olisi saanut käydä leikkipuistossa uuden tyttöystäväni ja hänen lapsiensa ja omien lapsieni kanssa. Ja kun tein näin, niin lasteni äiti suuttui ja kiristi minua niin, että ennen kuin lupaan etten näe lasteni kanssa uutta kumppaniani, ei lapset minulle tule. Tämä johti kuukauden eroon lapsistani. Vein asian eteenpäin lastenvalvojalle, joka ei käytännössä tehnyt mitään, ei tuominnut tekoa vakavana, ei tuonut esille psyykkisiä tai fyysisiä ongelmia mitä tämä voi lapselle aiheuttaa, ei yhtään mitään. Minun vanhemmuuttani kyseenalaistettiin, lasteni äidin teosta ei sanottu mitään. Eli olisin toivonut lastenvalvojan ottavan jo sen kuukauden alussa äitiin yhteyttä ja kertoneen, että lähivanhemman oikeuksiin ei kuulu päättää missä seurassa lapset ovat kun menevät toiselle huoltajalleen. Tätä maalaisjärjellä selvää asiaa ei otettu huomioon missään vaiheessa. Ja huom. lasten äiti seurusteli jo silloin uuden miehen kanssa, joka vietti aikaa lasteni kanssa heidän ollessaan äidillään, enkä minä missään vaiheessa tuominnut tai kyseenalaistanut tätä. [Avovastaus, mies]

Tutkimustulosteni perusteella on tärkeä tunnistaa, että huoltoriitakiusaamista esiintyy myös alkavissa huoltoriidoissa. Aiemmissä tutkimuksissa huoltoriitakiusaaminen on linkitetty pääsääntöisesti patologisiin ja kroonistuneisiin riitoihin (Auvinen 2006; Sullivan 2008). Yllättävän monissa vanhempien kuvauksissa esiintyi, miten huoltoriitakiusaaminen oli kuitenkin ohitettu viranomaisten taholta linkittäen sen olevan vanhempien keskinäinen, huoltoriitaan liittyvä asia. Näissä tilanteissa on vaarana, että viranomainen legitimoit väkivallan.

Helsingin hovioikeuden laatuhankkeessa (2007, 13) on esitetty, miten yhteis- huolto voi tulla vanhempien ristiriidoista huolimatta kyseeseen, jos yksinhuoltoa vaativan vanhemman päämääränä näyttää olevan halu kostaa toiselle vanhemmalle lapsen kautta. Toisaalta yhteis- huolto ei kuitenkaan poista mahdollisuutta häiritä tai estää toisen vanhemman ja lapsen yhteydenpitoa (Karhuvaara ym. 2013, 20; Galántai ym. 2019; Koulu & Nikupeteri 2019, 213–214).

9.2.4 Psykososiaalinen tuki

Ero ja huoltoriita ovat todettu lukuisissa tutkimuksissa merkittäviksi psyykkisiksi kuormitustekijöiksi (Amato 2000; Bracke ym. 2010, 224; Halford & Sweeper 2013; Symoens ym. 2014, 204; Strizzi ym. 2021). Nämä tilanteet synnyttävät myös psykososiaalisen tuen tarvetta. Tutkimuksessani enemmistö vanhemmista kertoi tarvitseensa jotain psykososiaalista tukea eroprosessin ja alkavan huoltoriidan aikana tai sen jälkeen. Etenkin varhaisessa vaiheessa eroprosessia ja alkavaa huoltoriitaa annettu psykososiaalinen tuki olisi ollut vanhempien mukaan tarpeellista.

Valitettavasti tuen saaminen ei ollut aina helppoa. Vanhemmat toivat ilmi, miten tuen saaminen oli monen puhelinoiton, hakemuksen, lähetteen, käynnin tai päätöksen takana. Kun tuen piiriin pääsi, aiheutti alkavan huoltoriidan esiintulo toisinaan poiskäännyttämisen kokemuksia. Huoltoriita nimettiin usein vanhempien keskinäiseksi tai oikeudessa käsiteltäväksi asiaksi. Seuraavissa otteissa ilmenee vanhempien ohitetuksi tulemisen kokemuksia, kun he olivat hakeneet apua.

Viranomaiset ovat monesta asiasta sanoneet: "tämä on perheenne sisäinen asia, ei voi vaikuttaa". Aina voi kuunnella ja suositella. Eron voi hoitaa fiksusti ja olisiko sosiaalityöntekijöissä joku joka hoitaisi perheen eron ulkopuolisena neuvonantajana kokonaispalveluna. [Avovastaus, mies]

Tosi surullista, että just nämä perheneuvola ja lastensuojelu, tällaiset instanssit, joista mä luulin, että ne on ne, joista saa perheet tukea. Ei. Mä olin pettynyt. Oonks mä näin naiivi, kun luulin, että nää auttaa ja on lapsiperheitä varten. Tosi suuri pettymys ja luottamuspula on tullut näihin viranomaisiin. Sitten, kun siellä oli, että ei he nyt oikein voi mitään. He pystyy paljonkin, jos he haluaa. Minäkin pystyn omassa työssäni tekemään juuri sen, mikä on, tai pystyn tekemään enemmän, jos vain haluan. Se kyllä satutti ja menetin uskon näihin ihmisiin. [Haastattelu, nainen]

Edelleen palvelujärjestelmämme pirstalaisuus tai poislähtämisen kulttuuri luovat tilanteita, jossa kenelläkään toimijalla ei ole kokonaisvastuuta perheen tilanteesta (Mäkelä 2013, 20; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134). Moni vanhemmista kertoi saaneensa tukea hakiessaan mekaanista kirjaamistyöskentelyä ja arviointia, muttei psykososiaalista kohtaamista. Viranomaiskohtaukset keskittyivät heidän kokemuksissaan etenkin lastensuojeluilmoituksen tai elatussopimuksen kirjaamiseen. Aineistoni perusteella parhaiten tukea saivat ne vanhemmat, joilla oli voimavaroja hakea sitä aktiivisesti, joilla oli tietoa palvelujärjestelmästä tai mahdollisuus ostaa tarvittava tuki, kuten psykoterapia, yksityiseltä sektorilta. Alla olevassa otteessa vanhempi kuvaa aktiivista avun hakemista. Kuitenkin suurin apu tuli itse maksetun te-

rapian, oman tukiverkoston ja vertaistuen kautta. Etenkin julkisen sektorin tarjoama tuki näyttöytyi vanhemman kokemuksessa puutteellisena.

Siis, no tuki on tietysti ollut se oma terapia, minkä itse aloitin ja itse kustannan, yksityisellä. - - Sit kävin vähän aikaa niissä tukiryhmissä. Yhteiskunnalta en o saanut koskaan mitään tukea, enkä varmaan saakkaan. Paljon keskustellut lasten [isovanhemman] kanssa näistä asioista. Siinäpä se oikeestaan. Päiväkotihenkilökunnan kanssa tietysti, edellisen päiväkodin henkilökunnan kanssa, niin siellä on tullut keskusteltua. Mutta en mä mitään muuta tukea oo oikeestaan saanut mistään. Lähinnä se on ollut sitä, että on itse pyytänyt tai hakenut apua. Oon mä sitä miettinyt montakin kertaa, että mikä on sen instanssi tai taho, kenenkä puoleen käänny. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen ei varmaan johda mihinkään, koska ei oo mitään näkyviä vaurioita ja hän pystyy sen tunnin esittämään, kun siellä käy joku kotona kattomassa, että mitä siellä touhutaan. Paikat on put-sattu ja kaikki näyttää hyvältä, lapsilla on hiukset kammattu ja puhtaat vaatteet päällä, niin eihän siellä kukaan mitään tee. Niin en mä oikein tiedä, onko mitään instanssia. [Haastattelu, mies]

Kun julkisen sektorin kautta saatavaa psykososiaalista tukea oli monesti haastavaa saada, nousi esille vertaistuen merkitys. Vertaistukea vanhemmat saivat erityisesti eroauttamispalveluihin keskittyneiden järjestöjen ja yhdistysten kautta, ja sen koettiin edistävän psyykkistä toipumista. Vanhemman saama vertaistuki loi uskoa siihen, että erosta ja vaikeastakin huoltoriitatilanteesta voi selvitä. Kokemusten jakaminen vertaisten kanssa oli ensiarvoisen tärkeää erityisesti niille vanhemmille, jotka olivat kokeneet julkisen palvelujärjestelmän pettäneen avun tarjoamisessa. Seuraavissa otteissa vanhemmat ovat kuvanneet vertaistuen merkitystä oman selviytymisen tukena.

Vertaistuki, [yhdistyksessä] pääsin mukaan ryhmään, joissa oli muitakin samaa kokeneita. Poliisin, sosiaaliviranomaisten ja yms. tahojen vähättely heikensi omaa selviytymistä. [Avovastaus, nainen]

Vertaistuki on auttanut ja se että tietää että ei ole yksin. Haittaavana tekijänä viranomaiset jotka ei kannu vastuuta ja eivät auta asioissa. [Avovastaus, mies]

Osalla vanhemmista vertaistuki täydensi muita palveluita. Kuitenkin yllättävän moni kuvasi vertaistuen ainoaksi tukimuodoksi. Näin ilmeni erityisesti miesten osalla. Useimmiten syynä tähän oli pettymys viranomaistoimintaa kohtaan. Miehet kääntyivät monesti vertaistuen puoleen tilanteissa, joissa he kokivat joutuneensa sukupuo-

lensa vuoksi syrjityksi. Naisilla vertaistuen pariin kääntymisen syynä ilmeni viranomaisten vähättelevät asenteet naisen kokemaa väkivaltaa tai sen uhkaa kohtaan.

Parisuhteen aikana tai eron jälkeen tapahtunut väkivalta oli naisilla keskeinen psykososiaalisen tuen tarvetta aiheuttava tekijä. Vastaavanlaisia väkivallan sukupuolistuneita kokemuksia on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Nyqvist 2001; Hardesty & Ganong 2006; Hautanen 2010; Kiiski 2011, 237; Hautanen 2017). Tutkimuksessani naiset kuvasivat traumatisoituneensa väkivallasta. Väkivallan tekijä saattoi vaikuttaa edelleen toiseen vanhempaan lapsen kautta, vaikka aktiivinen väkivalta oli päättynyt. Naisen kuvasivat kokevansa väkivallan uhkaa erityisesti tilanteissa, joissa he joutuivat kohtaamaan väkivallan tekijän lapsen asioita koskien (ks. Karhuvaara ym. 2013, 29). Naiset nostivat myös esille, miten ammattilaisten parissa esiintyi ymmärtämättömyyttä väkivaltaa koskien. Huoltoriitatilanteessa väkivalta saatettiin sivuuttaa vanhempien väliseksi asiaksi. Etenkin parisuhteen aikana tapahtunut, mutta eron myötä päättynyt väkivalta aiheutti viranomaisissa ymmärtämättömyyttä. Kun tilanne oli jo päättynyt, ei siihen viranomaisten toimesta useinkaan palattu. Nainen saattoi joutua jäämään pelon kanssa yksin. Seuraavissa otteissa naiset ovat kuvanneet viranomaisten kyvyttömyyttä tunnistaa väkivaltaa sen eri muodoissa ja puuttua siihen.

Vakavaa mun väkivallalla uhkailuja ja vakavaa päihteidenkäyttöä, niin mulla tuli semmoinen tosi torjuttu olo. Toinen mitä mä ihmettelen, että lastensuojeluilmoitusta ei ollut tehty vaikka päivystyksestä aikanaan, että se olisi jäänyt jostain muusta niinku merkille. Musta tuntuu, että ainoa joka sen silleen otti sillä tavalla, on se perheneuvola, koska he näki meitä. He näki tätä pidemmältä ajalta tätä tilannetta, että ei ole kyse pelkästään huoltoriidasta ja niinku otti tän mun huolen silleen tosissaan. [Haastattelu, nainen]

Lastensuojelulla ei ääritapauksissa ole mitään keinoa auttaa lasta konkreettisesti. Apu ja tuki toimii vain sellaisille eroperheille jotka aidosti ajattelevat lapsen parasta riippumatta omasta mielipahasta. Äärimmäisen manipulaation mestarit näyttävät kykenevän kääntämään jopa oman väkivaltaisen ja uhkaavan käytöksen edukseen. Lapsen paras jää tällöin toteutumatta. Kun olosuhdeselvityksessä lukee: "Isän väkivaltainen, uhkaava ja laitton käytös on heikentänyt äidin kykyä toimia vanhempana" ja että äiti on joutunut muuttamaan useaan otteeseen pysyäkseen turvassa ja mm. näillä perusteilla lapsi määrätään isän huoltoon, täytyy järjestelmässä olla jokin perustavaa laatua oleva vika. Oma kokemukseni on, että se osapuoli joka on röyhkein ja pelottavin saa tahtonsa läpi lapsen edun kustannuksella. [Avovastaus, nainen]

Austin ja Drozd (2012) ovatkin esittäneet, että mikäli huoltoriidassa on väkivalta-epäily, tulisi arvioinnissa tehdä huolellinen turvallisuus- ja riskiarviointi (ks. myös Rautio ym. 2023). Tilannekohtainen väkivalta liittyy monesti vanhemman kyvyttömyyteen käsitellä eteen tulevaa stressitilannetta ja pettymystä. Väkivalta on myös voinut alkaa vasta eron jälkeen. Sen sijaan krooninen väkivalta on ilmennyt jo parisuhteen aikana ja liittyy monesti tekijän mielenterveysongelmiin, turvattomaan tai ristiriitaiseen kiintymyssuhteeseen sekä mahdolliseen päihteiden käyttöön. Erityisesti huoltoriidan aikana esiintyvä stressi, kuten eron työstämättömyys, työpaikan menetys, univelka, mielenterveysongelmat sekä tuen puute lisäävät väkivallan mahdollisuutta, mikäli tekijä on aikaisemmin käyttäytynyt väkivaltaisesti (Barsky 2011).

Yhteistä vanhempien toiveissa psykososiaalista tukea kohtaan oli sen nopea saanti matalalla kynnyksellä (ks. Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 135). Vanhemmat toivat ilmi, miten aito kuuntelu, ammattilaisen halu ottaa asioista tasapuolisesti selvää, tuen ja empatian osoittaminen vaikeassa elämäntilanteessa olevalle vanhemmalle olivat keskeisiä toiveita työskentelylle. Moni vanhemmista myös erikseen muisteli myönteisesti niitä ammattilaisia, jotka olivat auttaneet, vaikka lapsen huoltajuuteen liittyvä asia ei olisikaan ratkennut. Arvostava kohtaamistapa säilyi vanhemman mielessä, mikä ilmenee seuraavassa vanhemman kuvauksessa.

Läheisten tuki ja kokonaisvaltaisesti positiivinen kokemus ja myötätunto lastensuojelun virkailijoilta on auttanut jaksamaan. [Avovastaus, mies]

Alkavassa huoltoriitatilanteessa yhtenä tärkeänä psykososiaalisen tuen muotona nähtiin lisäksi yhteistyövanhemmuutta tukeva sovittelu. Vanhemmat kuvasivat, miten sovittelun tulisi käynnistyä heti alkavan huoltoriidan ensimerkkien ilmaantumisessa⁴⁶. Vanhemmat kokivat myös tärkeäksi luoda rakenteet, jossa yhteinen keskustelu erovanhemmuudesta mahdollistuisi. Tällä tarkoitettiin tasapuolisen keskustelun mahdollistavaa ammattitaitoista työntekijää ja nopeaa avun piiriin pääsyä. Osa vanhemmista esitti myös pakolliseksi määrättävää erovanhempien keskustelua asiantuntijan kanssa. Tämän katsottiin onnistuvan parhaiten psykologin luona tai pari- ja perheterapiassa. Vanhemmat kokivat, että mikäli toinen vanhempi systemaattisesti kieltäytyisi keskustelusta, tulisi sitä lähtökohtaisesti pitää lapsen edun vastaisena toimintana. Seuraavassa otteessa vanhempi on kuvannut ajatuksiaan yhteistyövanhemmuutta tukevan keskusteluavun tärkeydestä sekä kummankin vanhemman velvoittamisesta avun vastaanottamiseen.

⁴⁶ Alkavan huoltoriidan keskeisimmät merkit on kuvattu luvussa 8.2.

No eniten olisi ollut hyötyä siitä, että yhteiskunta olisi auttanut minun ja tämän eksän välejä, että olisi saatu keskusteluapu. Jos me ei olisi päästy yhteisymmärrykseen näistä asioista, yhteiskunnan olisi pitänyt määrätä, että teidän nyt on pakko lähteä istumaan naamat vastakkain ammattiauttajan tykö ja selvittää asiat. Lasten etu edellä pitäisi mennä. Eihän tämä ole lasten edun mukaista, jos vanhemmat ovat riidoissa keskenään. Minun mielestäni yhteiskunnalla pitäisi olla valta määrätä vanhemmat saman pöydän ympärille sopimaan asiat ja keskustelemaan ja syöksemään kaikki ongelmakohdat pihalle. Että saataisiin puhuttua asiat sillä tavalla, että ei ole enää riitoja, että lapset voivat kasvaa ja elää kahden vanhemman kanssa, vaikka ne asuvatkin eri osoitteissa. [Haastattelu, mies]

Osassa Yhdysvaltoja on käytössä vastaavanlainen, vanhempien tässä tutkimuksessa ehdottama lakisäätöinen velvoite osallistua eron jälkeisen vanhemmuuden koulutukseen ja tarvittaessa oikeuden määräämään terapiaan (ks. Greenberg ym. 2012; Hertzmann ym. 2017). Vanhempien saamalla terapeuttisella tuella on saavutettu tuloksia myös korkean konfliktitason huoltoriidoissa (Saini 2019).

Hertzmann kollegoineen (2017) on tutkinut korkean konfliktitason huoltoriidassa olevien vanhempien mentalisaatiokykyä tilanteissa, joissa vanhemmilla on ollut toistuvia oikeudenkäyntejä koskien lapsen huoltoa. Tutkimuksessa esitettiin, että vanhempien toistuvat oikeusprosessit ovat seurausta vanhemman keinottomuudesta hakea terapeutista apua. Oikeudenkäynti voi olla myös keino ylläpitää kontaktia toiseen osapuoleen. Korkean konfliktitason huoltoriidassa vanhempien mentalisaatiokyvyssä ilmeni merkittäviä haasteita johtuen stressistä, pettymyksen, vihan, surun ja menetyksen tunteista. Vanhempien osallistuessa mentalisaatioon perustuvaan terapiaan, lisääntyi heidän mielensä joustavuus, sekä ymmärrys siitä, että myös toinen osapuoli voi kärsiä konfliktista.

10 Yhteenveto tuloksista ja johtopäätökset

Tässä pääluvussa olen tiivistänyt tutkimukseni keskeiset tulokset ja niistä tekemäni johtopäätökset. Tutkimuksessani kiinnostukseni kohteina ovat olleet eron jälkeinen vanhemmuus, alkava huoltoriita ja vanhemman tuen tarpeet. Tutkimuksellinen intressini on painottunut yksilönäkökulman ymmärtämiseen ja esilletuontiin. Olen lähestynyt aihetta neljän tutkimuskysymyksen avulla: 1) miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan, 2) millä tavoin vanhemmat kokevat eroprosessin ja alkavan huoltoriidan olevan yhteydessä mielialaan ja koherenssin tunteeseen ja miten se ilmenee, 3) millaisia tuen tarpeita vanhempien näkökulmasta eroprosessiin ja alkavaan huoltoriitaan liittyy sekä 4) mikä on vanhemman sukupuolen merkitys eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden kokemuksissa.

10.1 Vanhemman mieliala ja koherenssin tunne

Tutkimuksessani kartoitin aluksi vanhemman kokemusta omasta mielialasta ja koherenssin tunteesta sekä eroprosessinsa aikana että tutkimushetkenä. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioda, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa mielialaa eroprosessin aikana. Eroprosessin aikana vanhemman mieliala oli selvästi matalampi kuin tutkimushetkenä, ja ne erosivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla. Matala mieliala on ymmärrettävä reaktio erotilanteessa, jossa suhteeseen liittyvät haaveet päättyvät ja tulevaisuus voi olla epäselvä. Myös aiemmissa tutkimuksissa matalan mielialan on havaittu olevan eroneilla tyypillistä (Bevino & Sharkin 2003, 83; Bracke ym. 2010, 224; Cohen & Finzi-Dotten 2012; Symoens ym. 2014, 204).

Tarkastelin myös vanhemman koherenssin tunnetta eroprosessinsa aikana ja tutkimushetkenä. Koherenssin tunne käsittää oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteen (Antonovsky 1979; Gellman & Turner 2013, 1707–1709; Mittelmark & Bauer 2016). Koherenssin tunne on tärkeässä roolissa vaikuttaen suoraan hyvinvointiin. Voimakkaan koherenssin tunteen on havaittu vaikuttavan positiivisesti itseraportoituun terveydentilaan, terveystottumuksiin, sairastu-

vuuteen sekä fyysiseen ja psyykkiseen terveydentilaan (Bevino & Sharkin 2003; Cohen & Savaya 2003, 310; Volanen ym. 2004; Volanen ym. 2007; Gellman & Turner 2013, 1707–1709). Tutkimuksessani vanhemman kokema koherenssin tunne oli eroprosessin aikana selvästi tutkimushetkeä matalampi tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla. Kuitenkin tutkimushetkeen tultaessa suurin osa vanhemmista koki mielialansa ja koherenssin tunteensa kohtalaiseksi tai hyväksi.

Vanhemmat olivat kyenneet eroprosessin aikana löytämään myös psyykkistä hyvinvointia tukevia asioita, jotka auttoivat jaksamaan alkavasta huoltoriitalanteesta huolimatta. Mielialan toipumista ja koherenssin tunteen voimistumista auttoivat läheiset ihmissuhteet ja niiden kautta saatu sosiaalinen tuki. Tärkeimpänä vanhemman hyvinvointia suojaavana tekijänä ilmeni yhteyden säilyttäminen omaan lapseen. Myös omaa hyvinvointia lisäävät ajattelu- ja toimintamallit olivat keskeinen tekijä eroprosessista toipumisessa ja auttoivat alkavan huoltoriidan kohtaamisessa. Näihin kuuluivat aktiivinen coping-keinojen käyttö, tilannetaju ja asioiden suhtauttaminen, optimistisen elämänasenteen säilyttäminen vaikeasta tilanteesta huolimatta sekä oman itsensä arvostaminen. Lisäksi ammatillisen tuen saanti ja vertaistuki auttoivat toipumisessa. Vastaavasti näissä koetut puutteet heikensivät sekä mielialaa että koherenssin tunnetta. Myös aiemmat tutkimustulokset tukevat tätä huomiota, sillä erosta selviytymisen on osoitettu olevan keskimääräistä parempaa niillä vanhemmilla, joilla on käytössä toimivia selviytymisstrategioita (Cohen & Dekel 2000, 479; Bevino & Sharkin 2003; Sbarra & Borelli 2019). Vanhemman hyvät coping-keinot auttavat käsittelemään ja kohtaamaan menetystä sekä surua, ennustaen parempaa eron jälkeistä sopeutuvuutta (Sbarra & Borelli 2019). Paremman erosopeutumisen voidaan katsoa edistävän myös toimivampaa yhteistyövanhemmuutta.

Vaikka vanhemmat kuvasivat mielialansa ja koherenssin tunteen heikentyneen erityisesti eroprosessin aikana, ei vastaavia kielteisiä havaintoja kuvattu useinkaan lapsen kohdalla. Enemmistö vanhemmista koki eron vaikuttaneen lapseensa keskimäärin neutraalisti. Erolla ei koettu olleen erityisen positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia lapseen. Kuitenkin sukupuolten välisessä tarkastelussa miehet kokivat tilastollisesti melkein merkitsevällä tasolla eron vaikuttaneen lapseen enemmän negatiivisesti tai neutraalisti, kun taas naiset kokivat eron vaikuttaneen lapseen useimmiten positiivisesti. Tulos voi selittyä osittain sillä, että aineistossani naiset ilmoittivat miehiä useammin eron syyksi puolison väkivaltaisuuden. Ero saattoi rauhoittaa tilannetta ja sen katsottiin vaikuttavan positiivisesti myös lapseen. Lisäksi naiset toimivat tilastollisesti useammin lähivanhempina (THL 2022). Vastaavasti miehillä yleisempi etävanhemmuus saattoi vaikuttaa siihen, että erolla ja yhteyden harvenemisella koettiin enemmän kielteisiä vaikutuksia lapseen.

Enemmistö vanhemmista koki erolla olleen kohtalaisen vähän vaikutuksia omaan vanhemmuuteensa. Useimmiten eron koettiin vaikuttaneen vanhemmuuteen vain neutraalisti tai hieman positiivisesti. Tuloksista voi päätellä, että vanhempien

halu jatkaa vanhemmuutta on myös eron jälkeen voimakas (ks. Auvinen 2006, 7). Kokemus omasta vanhemmuudesta oli rakentunut jo ennen eroa. Tutkimuksessani vanhemmat ilmaisivatkin syvää haluaan sitoutua lapseensa. Toisaalta sukupuolten välisessä vertailussa miehet kokivat tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla naisia useammin eron vaikuttaneen negatiivisella tavalla omaan vanhemmuuteensa. Naiset taas kokivat eron vaikuttaneen useimmiten positiivisesti vanhemmuuteensa. Sukupuolten välisiä kokemuseroja voi selittää tuloksissa ilmennyt naisten lisääntynyt turvallisuuden kokemus eron jälkeen väkivaltaisen parisuhteen päätyttyä. Miesten kokemuksissa taas esiintyi naisia useammin katkennut yhteys lapseen.

Tulosten perusteella voidaan kokoavasti todeta, että vanhemman mieliala ja koherenssin tunne ovat läheisesti yhteydessä toisiinsa. Mielialaa kohottavat ja koherenssin tunnetta lisäävät tai vastaavasti heikentävät tekijät olivat samankaltaisia. Tämä oli odotettua, sillä mielialaan vaikuttavat pitkälti koherenssin tunteeseen kuuluvat oman elämän ymmärrettävyyden, hallittavuuden ja mielekkyyden tunteet. Erityisesti käynnissä oleva eroprosessi ja alkava huoltoriita heikensivät sekä vanhemman mielialaa että koherenssin tunnetta. Vastaavan kaltainen tulos on esiintynyt myös aiemmissa erotutkimuksissa (Bracke ym. 2010; Roberson ym. 2011; Wilder 2016).

Tuloksista on kuitenkin selvästi nähtävissä sukupuolistuneita kokemuksia mielialaa ja koherenssin tunnetta koskien. Miehillä ilmeni tutkimushetkenä naisia useammin matalaa mielialaa ja koherenssin tunnetta. Koherenssin tunteen osa-alueista miehet kokivat heikompaa oman elämänsä hallittavuuden ja mielekkyyden tunnetta kuin naiset. Samankaltaisia tuloksia on saatu myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa eron on todettu aiheuttavan miehille naisia useammin heikentynyttä hyvinvointia (Shor ym. 2012), masennusta (Sbarra & Borelli 2019) sekä suurempaa yksinäisyyden ja sosiaalisen eristäytyneisyyden kokemusta (Dykstra & Fokkema 2007). Tulosta voivat selittää myös naisten suurempi osuus lähivanhemmista (Hakovirta & Broberg 2014, 116; Haapanen & Hakovirta 2019, 396; THL 2022) ja se, että naisilla on usein miehiä laajempi sosiaalinen tukiverkosto (Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105). Lisäksi avun pyytäminen voi olla naiselle kulttuurisista syistä helpompaa (Finch 2006; Nyqvist 2006, 91–93; Castrén 2009c, 124; Dowd 2012, 1050).

10.2 Alkava huoltoriita

Keskeisenä tutkimustehtävänäni on ollut selvittää, miten alkava huoltoriita ilmenee vanhempien havainnoissa ja mitä merkityksiä sille annetaan. Tutkimuksessani alkava huoltoriita näyttäytyi jatkumona⁴⁷, jossa kuormittavat erimielisyydet ja vanhempien katkennut kommunikaatio johtivat avun hakemiseen viranomaisilta. Vanhemmille alkavan huoltoriidan seuraukset ilmenivät usein laaja-alaisina vaikuttaen heidän psyykkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen tilanteeseen.

Alkavan huoltoriidan keskeisinä merkkeinä ilmenivät kommunikaation haasteet tai katkennut puheyhteys lapsen asioissa, lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle, vanhemman ja lapsen yhteydenpidon estyminen tai katkeaminen sekä huoltoriitakiusaaminen. Nämä synnyttivät vanhemmille kokemuksen viranomaisavun tarpeesta, jotta lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat järjestyisivät.

Vanhemmat kuvasivat ristiriitoja aiheuttavan yleisimmin erimielisyydet lapsen tapaamisajoista, lapsen edun huomioimisesta, lapsesta aiheutuvista kustannuksista ja niiden jakamisesta. Muita yleisiä ristiriitoja aiheuttavia tilanteita olivat toisen vanhemman puutteellinen kyky ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita, erimielisyydet koskien lapsen varusteita ja tavaroita, lapsen vaihtotilanteet tapaamisten siirtymisissä, vanhemman kasvatuseriaatteet ja säännöt sekä lapsen mielipiteen huomioiminen. On huomionarvoista, että vähiten ristiriitoja aiheuttivat yleensä ulkopuoliset tahot, kuten päivähoito, koulu, ja tuen tarpeen järjestäminen lapselle. Tutkimukseni tulos tukee aiempia huomioita siitä, että konflikti ilmenee useimmiten interpersoonallisella tasolla vanhempien välillä (Auvinen 2006, 61; Roberts 2008, 106; Rejmer & Cederström 2012, 5).

Huolestuttavana tuloksena voidaan pitää sitä, miten kyselyaineistossa lähes 40 prosenttia vanhemmista kuvasi lapsen käyttämistä viestinviejänä vanhempien välillä. Myös laadullisessa aineistossa esiintyi keskeisenä alkavan huoltoriidan merkkinä lapsen altistuminen alkavalle huoltoriidalle. Vanhempien toiminnalla onkin ratkaiseva merkitys, miten lapsi sopeutuu eron myötä muuttuneeseen perhetilanteeseen. Aiempien tutkimusten mukaan lapsen sopeutumisen eron jälkeiseen elämään on heikompaa, kun hän altistuu erokonfliktiin liittyville asioille (Kelly 2008, 150), tai hänet altistetaan lojaliteettiristiriitaa aiheuttavaan tilanteeseen (Karttunen 2010, 156–157; Puura 2016, 89; Augustijn 2021).

Vanhemmat näkivät alkavan huoltoriidan aiheutuvan taustalla vaikuttavista asioista, joihin kuuluvat työstämätön ero, psyykkisen voimien haasteet, taloudelliset ristiriidat ja viranomaisista johtuvat syyt. Näiden seikkojen katsottiin myös ylläpitävän konfliktia. Aiemmin on ilmennyt, miten eron työstämisen on havaittu olevan haasteellisempaa, kun eropäätös on ollut vastentahtoinen (Kiiski 2011, 248–249). Myös

⁴⁷ Alkavan huoltoriidan jatkumo on kuvattu luvussa 8.5.

psykkisen voimien haasteet ovat usein yhteydessä heikompaan tunteiden säätelyyn (Mikulincer & Shaver 2019), matalampaan anteeksiantokykyyn (Guzmán-González ym. 2019) ja riskikäyttäytymiseen (Pietromonaco & Beck 2019, 115).

Alkavan huoltoriidan kokemuksissa oli havaittavissa myös sukupuolten välisiä eroavaisuuksia. Miehillä ilmeni tilastollisesti merkitsevällä tasolla huomattavasti enemmän kokemusta siitä, miten lasta koskevat asiat hoidettiin viestitse, miten toinen vanhempi esti pitämästä yhteyttä lapseen, sekä miten toinen vanhempi kääntyi viranomaisten puoleen lapsen huoltajuuteen liittyvissä asioissa. Miehet myös kuvasivat enemmän taloudellisilla vaatimuksilla kiristämistä lapsen tapaamisen ehtona. Taloudellinen kuormitus liittyi erityisesti elatusmaksuihin ja huoltoriidan oikeudenkäyntikuluihin. Tutkimustulosta voi selittää osaltaan se, että tilastollisesti miehet toimivat useimmiten lapsen etävanhempina (THL 2022). Miehen ollessa etävanhempi, on hänellä lähtökohtaisesti heikommat mahdollisuudet pitää yhteyttä lapseensa, ja tällöin toisen vanhemman toiminnan osuus yhteydenpidon mahdollistajana korostuu. Huoltoriidassa vanhemman ahdistuneisuutta lisääkin pelko lapsen menettämisestä sekä huoli tilanteen kestosta (Karhuvaara ym. 2013, 20). Sukupuolistuneena kokemuksena miehet kokivat lisäksi kohdanneensa enemmän viranomaisten vähättelyä ja avun tarpeensa ohittamista. Miehet katsoivat tämän johtuvan viranomaisten asenteellisuudesta, jossa äiti nähtiin potentiaalisempina lähivanhempana (ks. Villicana ym. 2017; Costa ym. 2019). Erityisesti tilanteissa, joissa toinen vanhempi esti lapsen tapaamisen, kokivat miehet jäävänsä monesti yksin.

Naisilla alkavan huoltoriidan sukupuolistuneet kokemukset liittyivät viranomaisten kykenemättömyyteen tunnistaa väkivaltaa ja sen uhkaa. Väkivallan uhkaa kohdanneet naiset myös kokivat, etteivät viranomaiset ymmärtäneet väkivallan traumatisoivaa vaikutusta (ks. Karhuvaara ym. 2013, 17). Vanhemmuuden arviointia ja lapsen asioista päättämistä saatettiin tehdä samanaikaisella tapaamisella, jossa paikalla oli sekä väkivaltaa käyttänyt että sitä kokenut. Naiset myös kuvasivat miehiä useammin huolta toisen vanhemman päihteiden käyttöön liittyen. Tällöin huoli liittyi toisen vanhemman vointiin ja lapsen olosuhteisiin vanhemman luona.

Vanhemmat toivoivat saavansa alkavaan huoltoriitaan tukea mahdollisimman nopeasti. Enemmistö vanhemmista toivoi saavansa apua matalalla kynnyksellä noin seitsemän arkipäivän kuluessa yhteydenotosta. Kuitenkaan alkavaan huoltoriitaan ei välttämättä ollut helppoa saada apua. Vaikka avuntarve oli suuri, koki moni vanhempi poiskäännyttämistä. Merkillepantavaa oli, miten vanhemmat kuvasivat etenkin kriisiytyneessä tilanteessa viranomaisen toiminnan jopa ylläpitäneen huoltoriitaa. Ennakoasenteet, puolueellisuus ja päätösten tekeminen yksipuolisen tiedon pohjalta kärjistyivät konfliktia. Alkavassa huoltoriitatilanteessa viranomaisten asenteellisuus tai kohtaamattomuus aiheuttivat vanhemmille syvää toivottomuuden tunnetta. Tällöin apua haettiin useimmiten vertaistuen parista. Vanhemmille vertaistuen piirissä tapahtuneet kohtaamiset loivat monesti korjaavia kokemuksia.

Yhtenä alkavan huoltoriidan ilmenemismuotona nousi myös esille tarkoituksellinen huoltoriitakiusaaminen. Näissä tilanteissa alkava huoltoriita kriisiytyi nopeasti syväksi konfliktiksi. Kiusaaminen ilmeni muun muassa arvosteluna, syyttelynä, perättömien asioiden kertomisena tai lapsen ja toisen vanhemman yhteydenpidon estämisenä. Huoltoriitakiusaaminen näyttäytyi usein satunnaisuuden sijaan systemaattisena. Aiemmissä tutkimuksissa huoltoriitakiusaaminen on linkitetty pääsääntöisesti patologiaan ja kroonistuneisiin huoltoriitoihin (Auvinen 2006; Sullivan 2008). Tutkimustulosteni perusteella onkin tärkeä tunnistaa, että huoltoriitakiusaamista esiintyy myös osassa alkavia huoltoriitoja. Tämän takia viranomaisilla tulisi olla kyky tunnistaa väkivalta sen eri muodoissa, eikä sitä tule sivuuttaa vanhempien keskinäiseen konfliktiin kuuluvaksi (Karhuvaara ym. 2013, 17). Vanhempien kokemusten perusteella huoltoriitakiusaamisen tunnistaminen, sen seurausten ymmärtäminen ja siihen reagointi näyttäytyivät vielä puutteellisina.

Yksi merkittävimmistä tutkimuslöydöksistäni liittyy vanhemman motivaatioon sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa. Vanhemmat raportoivat sopimismotivaationsa olleen selvästi korkeampi eroprosessinsa aikana kuin tutkimushetkenä, ja ne erosivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevällä tasolla. Sopimismotivaatiossa ei ollut myöskään havaittavissa eroja sukupuolten välillä. Vaikka ero oli useimmiten vanhempaa kuormittava tilanne, kävi ilmi, että eroprosessin aikana vanhemmat kuvasivat selvästi korkeampaa motivaatiota saada lapsen huoltajuuteen liittyvät asiat sovituksi. Motivaatiota voi selittää myös se, että asioista sopiminen luo vanhemman elämään lisää vakautta. Sen sijaan tutkimushetkenä vanhemman motivaatio sopia lapsensa asioista toisen vanhemman kanssa oli laskenut. Tulosta voi selittää jo käynnissä oleva alkanut huoltoriita, minkä vuoksi luottamus toisen osapuoleen oli heikentynyt. Tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin tärkeää huomioida, että vanhempi on retrospektiivisesti muistellut kokemaansa sopimismotivaatiotaan eroprosessin aikana, tutkimusasetelmani ollessa poikkileikkaustutkimus.

Alkavan huoltoriitatematikan osalta on tärkeää huomioida, että mikäli vanhemmat eivät kykene ratkaisemaan lapsen huoltoon liittyviä ristiriitoja, tulisi nopean auttamisen olla ensisijaista. Tätä tukee vahvasti tutkimukseni tulos vanhemman kokemasta sopimismotivaationsa selkeästä laskusta ajan kuluessa. Sisäsyntyinen motivaatio johtaa suurella todennäköisyydellä parempaan lopputulokseen kuin ulkoapäin myöhemmin asetettu pakko (Ryan & Deci 2012; Weinstein ym. 2012). Nopeaa sopimuksellisuutta puoltavat myös aiemmat tutkimukset, joissa sen on katsottu rauhoittavan vanhempien keskinäisiä ristiriitoja, oikeudellisia toimia sekä lisäävän yhteistyökykyä (McIntosh ym. 2008; Sullivan 2008; Kline Pruett ym. 2011; Ballard ym. 2013; McIntosh & Tan 2017). Kuitenkin on syytä varmistaa, ettei nopeaa sopimuksellisuutta tehdä lapsen edun vastaisesti silloin, kun yritetään rauhoittaa korkeaa konfliktin tasoa, jolloin on vaarana, että sovintoa tehtäessä lapsen

ääni voi kadota (Barsky 2011). Samoin tilanteissa, missä on esiintynyt väkivaltaa tai sen uhkaa parisuhteen aikana tai eron jälkeen, on tärkeää tehdä ensin huolellinen turvallisuusarviointi (Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013; Rautio ym. 2023).

10.3 Vanhemman tuen tarpeet ja toiveet viranomaistyöskentelylle

Vanhemman tuen tarpeet painoutuivat nopean avun saannin lisäksi viranomaisille osoitettuihin toiveisiin. Keskeisiä viranomaisille esitettyjä toiveita olivat ammatillaisen tasapuolinen ja objektiivinen toiminta alkavaa huoltoriitatilannetta ja vanhemmuutta arvioitaessa, lapsen edun huomioiminen päätöksissä, huoltoriitakiusaamisen tunnistaminen ja siihen puuttuminen, sekä psykososiaalisen tuen tarjoaminen jo varhaisessa vaiheessa. Mielenkiintoista oli, ettei kukaan vanhemmista ilmoittanut tarvitsevansa tukea vanhemmuustaitoihin. Tuen tarpeet liittyivät sen sijaan keskeisesti vanhemmuutta mahdollistaviin asioihin, joita alkava huoltoriita häiritsi.

Vanhemmat toivoivat eroauttamispalveluissa toimivien viranomaisten osaavan huomioida ensisijaisesti lapsen edun. Lapsen edun huomioimisella tarkoitettiin lapsen oikeutta molempiin vanhempiinsa, sekä lapsen oikeutta omiin tarpeisiinsa ja tukeen. Lapsen mielipiteelle ja läheisille ihmissuhteille annettiin selkeä painoarvo. Viranomaisten toivottiin lisäksi arvioivan lapsen turvallisuuden toteutumista. Etenkin väkivaltaisessa suhteessa eläneet vanhemmat korostivat, ettei lapsen ole turvallista tavata toista vanhempaa, jos vanhempi oli käyttänyt väkivaltaa toista vanhempaa kohtaan. Vanhemmat kuvasivat, ettei tapaamisia tule toteuttaa itseisarvoisesti. Aiemmissä tutkimuksissa vanhemman väkivaltaisen käytöksen on katsottu olevan lähihuoltajuuden poissulkeva, vaikka väkivalta ei olisi kohdistunut suoraan lapseen (Aaltonen 2009, 41–49; Hautanen 2010; Karhuvaara ym. 2013, 33; Hautanen 2017). Väkivallan ja pelon ilmapiiri aiheuttaa lapselle turvattomuutta ja on kehityksellinen riskitekijä altistaen psyykkiselle traumatisoitumiselle (Haravuori ym. 2016, 91–92; Tamminen ym. 2016, 430; Wal, Finkenauer & Visser 2019).

Vanhemmat toivat lisäksi selkeästi esille, miten kaikki huoltajuuteen liittyvät neuvottelut tulisi käydä lapsen tarpeista käsin, ja ammattilaisilla tulisi olla rohkeus arvioida vanhemmuuden laatua. Toisinaan verbaalisesti taitavan vanhemman kuvattiin saaneen paljon valtaa viranomaisasioinneissa ja häntä saatettiin uskoa kritiikitömmästi. Näissä tilanteissa nähtiin vaarana lapsen edun katoaminen. Lasta koskevissa neuvotteluissa pidettiin tärkeänä puolueettomalta asiantuntijalta saatua tukea ja keskustelun pitämistä lapsen tarpeissa. Vanhempien kuvaamat toiveet lapsen edun huomioimisesta sekä asiantuntijoiden käytöstä ovat perusteltuja. Aiempien tutkimusten mukaan erityisesti lapsitietoiset, asiantuntijan antamaa psykoedukaatiota sisältävät

sovittelumallit, olivat yhteydessä vanhempien keskinäisen yhteistyön lisääntymiseen (Kline Pruett ym. 2011; Ballard ym. 2013; McIntosh & Tan 2017; Cipric ym. 2020).

Yhtenä tärkeänä tuen muotona vanhemmat näkivät yhteistyövanhemmuutta mahdollistavan sovittelun. Vanhemmat kuvasivat, miten sovittelun tulisi käynnistyä heti alkavan huoltoriidan ensimerkkien ilmaantuessa. Vanhemmat kokivat myös tärkeäksi luoda rakenteet, jossa yhteinen keskustelu eron jälkeisestä vanhemmuudesta mahdollistuisi. Tällä tarkoitettiin tasapuolisen keskustelun mahdollistavaa ammattitaitoista työntekijää ja nopeaa avun piiriin pääsyä (ks. Molgora ym. 2014; Bernt 2018; Kjøes & Oddli 2018; Gulbrandsen ym. 2019). Toisaalta väkivaltaa kokeneet vanhemmat toivat esille, miten parisuhteen aikana tai eron jälkeen tapahtuneen väkivallan tulisi olla poissulkukriteeri yhteistyövanhemmuudelle (ks. Barsky 2011; Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013).

Kuitenkaan osassa tapauksista vanhempien toiveet viranomaisasioinnin tasapuolisuudesta ja objektiivisuudesta eivät toteutuneet. Moni vanhempi kertoi kokeneensa epäasiallista kohtelua viranomaisasioinneissa. Etenkin miehet nostivat esille syrjinnän sukupuolen perusteella. Miehet kokivat, että äiti nähdään edelleen ensisijaisena lapsen lähivanhempana (ks. Nyqvist 2006, 158; Bauserman 2012; Costa ym. 2019). Heillä oli kokemus, että äitiä kuullaan päätöksenteossa, kun taas isälle ei välttämättä edes ilmoiteta lapsen liittyviä asioita. Tasapuolisuuteen liittyen vanhemmat nostivat esille myös etävanhemman erilaiset oikeudet suhteessa lähivanhempaan. Vaikka etävanhemmalla oli huoltajuuden status, ei hän välttämättä saanut lasta koskevia tietoja. Erityisesti etävanhempina olevat miehet kuvasivat, miten heihin asennoiduttiin viranomaisten taholta usein asenteellisesti paitsi etävanhemmuuden, mutta myös sukupuolen perusteella.

Viranomaisilta toivottiin myös kykyä tunnistaa alkavaan huoltoriitaan liittyvä tahallinen kiusaaminen. Nyt vanhemmat kuvasivat jäävänsä tilanteessa usein yksin. Tilanteen kärjistyessä osa vanhemmista oli käynyt useampia oikeusprosesseja lasten huoltajuutta koskien (ks. OM 13/2018). Onkin tärkeä tiedostaa, että myös viranomaisia voidaan käyttää välineinä huoltoriitakiusaamisessa. Esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten ja rikosilmoitusten perätön tehtailu syö merkittävästi resursseja kuormittaen kaikkia osapuolia (ks. Hämäläinen 2010; Avieli 2022; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022). Vanhemmat toivoivat viranomaisten puuttuvan huoltoriitakiusaaminen hyvin päättäväisesti jo heti alkuvaiheessa, jotta sen kärjistyminen ja kroonistuminen estyisi. Viranomaisten toivottiin ottavan selkeästi kantaa, mikä on asiallista toimintaa lapsen huoltajuuteen liittyen ja mikä taas ei. Viranomaisten kantaa ottamattomuus taas näyttyi tutkimuksessani yhtenä huoltoriitakiusaamista mahdollistavana asiana.

Enemmistö tutkimukseeni osallistuneista vanhemmista kertoi tarvitseensa jotain psykososiaalista tukea eroprosessin aikana tai sen jälkeen. Tämä on ymmärrettävä tarve, sillä eron ja huoltoriidan on todettu myös aiemmissa tutkimuksissa olevan hyvinvointia heikentävä tekijä (Bracke ym. 2010, 224; Halford & Sweeper 2013; Symoens ym. 2014, 204). Etenkin varhaisessa vaiheessa eroprosessia ja alkavaa

huoltoriitaa annettu psykososiaalinen tuki olisi ollut vanhempien mukaan tarpeellista. Psykososiaalisen ja terapeuttisen tuen tarvetta aiheutti vanhemman mielialaoireilu ja toimintakyvyn heikentyminen. Sukupuolistuneena kokemuksena sen sijaan ilmeni, miten miehillä psykososiaalisen tuen tarve liittyi useimmiten yhteydenpidon estymiseen tai katkeamiseen lasta koskien. Naisilla parisuhteen aikana tai eron jälkeen tapahtunut väkivalta oli taasen keskeinen psykososiaalisen tuen tarvetta aiheuttava tekijä.

Kun julkisen sektorin kautta saatavaa psykososiaalista tukea oli monesti haastavaa saada, nousi esille vertaistuen merkitys. Vertaistukea vanhemmat saivat erityisesti eroauttamispalveluihin keskittyneiden järjestöjen ja yhdistysten kautta, ja sen koettiin edistävän psyykkistä toipumista. Osalla vanhemmista vertaistuki täydensi muita palveluita, mutta yllättävän moni kuvasi vertaistuen ainoaksi tukimuodoksi. Useimmiten syynä tähän oli pettymys viranomaistoimintaa kohtaan. Vertaistuen piiriin hakeuduttiin selkeimmin silloin, kun yhteys omaan lapseen oli vaarassa katketa. Lisäksi miehet kääntyivät vertaistuen puoleen tilanteissa, joissa he kokivat joutuneensa sukupuolensa vuoksi syrjityksi. Naisilla vertaistuen pariin kääntymisen syynä ilmeni viranomaisten vähättelevät asenteet naisen kokemaa väkivaltaa tai sen uhkaa kohtaan.

Psykososiaalisen tuen tarpeissa ja viranomaisille esitetyissä toiveissa voidaan havaita, miten palvelujärjestelmämme pirstalaisuus tai poislähtämisen kulttuuri luovat edelleen tilanteita, jossa kenelläkään toimijalla ei ole kokonaisvastuuta (Mäkelä 2013, 20). Tutkimukseni perusteella psykososiaalista tukea saivat parhaiten ne vanhemmat, joilla oli voimavaroja hakea sitä aktiivisesti, joilla oli tietoa palvelujärjestelmästä, tai mahdollisuus ostaa tarvittavaa tukea yksityisiltä palveluntuottajilta. Tutkimuksessani nousikin keskeisesti esille se, mitä syvempi huoltoriitaan liittyvä konflikti oli, sitä enemmän vanhemmilla esiintyi poiskäännyttämisen kokemuksia. Myös aiemmissa tutkimuksissa ilmennyt, miten huoltoriitaan apua hakeva asiakas tai perhe jää herkästi palvelujärjestelmän väliinpuotoajaksi (Hämäläinen 2010; Karttunen 2010, 177; Bildjuschkin 2018, 9; Yliruka ym. 2018, 59–60; STM 2021; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134).

Yhteenvetona voidaan todeta, miten vanhempien esittämät tuen tarpeet ja toiveet viranomaistyöskentelylle voisivat toteutuessaan auttaa alkavan huoltoriitatilanteen ratkaisussa. Pitkään jatkunutta konfliktoitunutta huoltoriitaa on haastavampaa lähteä sovittelemaan (Sullivan 2008; Aaltonen 2009, 317–321; OM 25/2013, 96). Vanhempien saamalla terapeuttisella tuella on saavutettu hyviä tuloksia myös korkean konfliktitason huoltoriidoissa (Hertzmänn ym. 2017; Saini 2019) ja nopean sopimisen on nähty rauhoittavan myös näitä huoltoriitoja (Sullivan 2008). Saadusta tuesta huolimatta huoltoriita ei aina välttämättä ratkea. Silti jo osasovinnonkin on nähty tuovan osittain helpotusta (Bush & Folger 1994; Aaltonen ym. 2013; Cipric ym. 2020).

10.4 Sukupuolistuneet kokemukset

Vanhemman ero, alkava huoltoriita ja vanhemman tuen tarpeet näyttäytyivät tutkimuksessani myös sukupuolistuneina kokemuksina. Tavoitteenani on ollut selvittää ja huomioida sukupuolen kokemuksia sekä yksilötasolla että laajemmin eroauttamis- palvelujärjestelmään heijastuvina. Tutkimuksessani ilmeni sukupuolistuneita kokemuksia eron syissä, eron jälkeisissä seurauksissa, alkavan huoltoriidan osalta sekä kokemuksissa viranomaisavun saannissa. Olen koonnut seuraavaan taulukkoon (taulukko 26.) eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden sukupuolistuneet kokemukset, jotka nousivat esille tutkimusaineistossani.

Taulukko 26. Eroprosessin, alkavan huoltoriidan ja tuen tarpeiden sukupuolistuneet kokemukset kysely- ja haastatteluaineiston perusteella.

Nainen	Mies
Ero tapahtuu useimmiten omasta aloitteesta	Ero tapahtuu useimmiten puolison aloitteesta
Eron syynä useimmiten toistuvat ristiriidat tai toisen vanhemman väkivaltaisuus	Eron syynä useimmiten toistuvat ristiriidat tai toisen vanhemman pettäminen tai ulkopuolinen suhde
Sosiaaliselta verkostolta saatu tuki eron jälkeen	Aiempien sosiaalisten suhteiden katkeaminen eron myötä
Eron jälkeen useimmiten hyvä mieliala tutkimushetkenä	Eron jälkeen mieliala vaihteli tutkimushetkenä jakautuen matalaan, kohtalaiseen ja hyvään mielialaan
Tutkimushetkenä useimmiten hyvä / korkea koherenssin tunne	Tutkimushetkenä useimmiten matalampi / heikompi koherenssin tunne oman elämän hallittavuutta ja mielekkyyttä koskien
Väkivallan uhka myös eron jälkeen	Taloudellisilla vaatimuksilla kiristetyksi joutuminen
Suostuminen lapsen tapaamisiin vastentah- toisesti, vaikka kokisi, ettei se ole lapsen edun mukaista	Yhteydenpidon estyminen lapseen toisen vanhemman toiminnan vuoksi
Kokemus siitä, että ero vaikuttaa omaan van- hemmuuteen ja lapseen useimmiten myönteis- esti	Kokemus siitä, että ero vaikuttaa omaan van- hemmuuteen ja lapseen useimmiten neutraa- listi tai kielteisesti
Alkavan huoltoriidan yleisimpinä ilmenemis- muotoina kokemus viranomaisavun tarpeesta sekä katkennut puheyhteys.	Alkavan huoltoriidan yleisimpinä ilmenemis- muotoina kokemus viranomaisavun tarpeesta sekä katkennut puheyhteys.
Alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavana ristiriitoja aiheuttavana syynä toisen vanhem- man psyykkisen voinnin haasteet	Alkavan huoltoriidan taustalla vaikuttavina ris- tiriitoja aiheuttavina syinä taloudelliset ja vi- ranomaisista johtuvat syyt
Herkempi avun hakeminen viranomaisilta. Vi- ranomaisasioinneissa kokemus väkivallan uhan sivuuttamisesta.	Kokemus ohitetuksi tulemisesta viranomais- asioinneissa. Viranomaisasioinneissa koke- mus vähättelystä sukupuoleen perustuen ja etävanhemman aseman automaattisesta tar- joamisesta.

Naiset olivat miehiä useammin aloitteellisia eropäätöksen osalta. Miehillä ero oli naisia useammin vastentahtoinen. Eron syyksi kumpikin sukupuoli ilmoitti yleisimmin toistuvat ristiriidat. Naisilla nousi esille myös toisen vanhemman väkivaltaisuus, kun taas miehillä toisen vanhemman ulkopuolinen suhde. Myös aiemmissa tutkimuksissa toimimaton kommunikaatio, toistuvat ristiriidat, puolison uskottomuus, väkivalta ja turvattomuuden tunne ovat nimetty yleisiksi eron syiksi (Gottman 1994; Williamson ym. 2016, 1121; Birditt ym. 2017).

Ero ei kuitenkaan aina rauhoittanut tilannetta. Osalla naisista väkivallan uhka jatkui eron jälkeen. Kokemus väkivallan pelosta on todellinen, sillä erotilanteessa naisilla liittyy kohonnut riski altistua väkivallalle (Nyqvist 2006; Haselschwerdt ym. 2011, 1698; Karhuvaara ym. 2013, 12–13; Hautanen 2017, 121; Nikupeteri ym. 2017; October 2018, 9). Väkivallalle altistuneet naiset kertoivat myös suostuvansa toisen vanhemman vaatimuksiin pelon vuoksi.

Sukupuolistuneena kokemuksena miehillä oli havaittavissa tutkimushetkenä naisia enemmän matalaa tai kohtalaista mielialaa. Sama tulos on esiintynyt myös aiemmissa tutkimuksissa (Shor ym. 2012; Sbrarra & Borelli 2019). Tutkimushetkenä miehillä ilmeni lisäksi heikompi koherenssin tunne kuin naisilla. Koherenssin tunteen osa-alueista miehet kuvasivat enemmän matalaa oman elämän hallittavuuden ja mielekkyyden kokemusta. Toisaalta aiemmissa tutkimuksissa on ilmennyt, että miesten emotionaalinen hyvinvointi on korkeampi silloin, kun heillä on mahdollisuus säilyttää yhteys omaan lapseen (Bokker ym. 2008; Finzi-Dottan & Cohen 2016). Naisten positiivisempaa tai korkeampaa eron jälkeisestä mielialaa ja koherenssin tunnetta voi osaltaan selittää naisten yleisempi lähivanhemmuus (Köppen ym. 2020; THL 2022). Naiset mainitsivat myös miehiä selvästi useammin eron syyksi toisen vanhemman väkivaltaisuuden. Erilleen muutto saattoi jo sinällään lisätä autonomian tunnetta heijastuen myönteisesti naisten mielialaan ja koherenssin tunteeseen (ks. Symoens ym. 2014, 199).

Sukupuolistuneena kokemuksena naiset kuvasivat eron vaikuttaneen lapseen useimmiten positiivisesti. Kodin ilmapiirin rauhoittumisen katsottiin auttaneen myös lasta. Miesten kokemuksissa eron vaikutus lapseen vaihteli. Miehet kuvasivat naisia useammin, ettei ero vaikuttanut lapseen positiivisesti, vaan enemmän neutraalisti tai kielteisesti. Tulosta voi selittää erosta johtuva perhe- ja lähisuhteiden katkeaminen sekä miehen vaikeutunut mahdollisuus tavata lastaan säännöllisesti. Tämä voi vaikeuttaa läheisen suhteen luomista omaan lapseen. Etävanhempina toimivat miehet kokevatkin usein tyytymättömyyttä huoltajuusjärjestelyihin (Bauserman 2012; Scott & Emery 2014).

Miehet kokivat naisia useammin tarkoituksellista yhteydenpidon rajoittamista lapseen ja taloudellisilla vaatimuksilla kiristämistä. Moni mies kuvasi kokevansa itsensä vain pankkiautomaatiksi ja ex-puolison elättäjäksi, mikä turhautti heitä. Voi-daankin pohtia, tapahtuuko erotilanteessa automaattinen taantuma patriarkaaliseen

ja konservatiiviseen käsitykseen, jolloin miehen tehtävänä on toimia perheensä elättäjänä, myös eron jälkeen. Kuitenkin nykypäivänä naisten taloudellinen autonomia on lisääntynyt, minkä vuoksi riippuvuus entisen puolison elatuksesta on vähentynyt (Giddens 2006, 755–756; Braver & Lamb 2013). Lisäksi lasten yleistynyt vuoroviikkoasuminen haastaa tarkastelemaan lapsesta aiheutuvien kustannusten tasapuolista jakoa paitsi vanhempien välillä, myös sosiaaliturvan tasolla. Tällä hetkellä sosiaaliturvaetuudet määräytyvät lapsen kirjoilla olon mukaan, ja lapsi voi olla virallisesti kirjoilla vain yhdessä paikassa (Valkama & Litmala 2006, 15; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018a, 8; SVT 2021).

Alkavan huoltoriidan taustalla ristiriitoja aiheuttavina seikkoina naiset toivat miehiä useammin esille toisen vanhemman psyykkiseen vointiin liittyvät haasteet, kun taas miehet kuvasivat kohdanneensa useammin taloudellisia ja viranomaisista johtuvia syitä alkavan huoltoriidan ristiriitojen taustalla ja niitä synnyttämässä.

Sukupuolistuneena kokemuksena näkyi myös se, miten naiset hakivat herkemmin sosiaalista tukea lähiverkostostaan selviytyäkseen erosta ja alkavasta huoltoriidasta. Miehet yrittivät naisia useammin selvittää yksin. Moni mies kuvasi lisäksi jääneensä ilman tukea. Näin tapahtui etenkin tilanteissa, missä ero katkaisi entiset sosiaaliset suhteet. Mahdollisesti myös kulttuuristen syiden takia miehelle emotionaalisten tarpeiden ilmaisu, oman haavoittuvuuden näyttäminen ja avun pyytäminen voi olla vaikeaa (ks. Nyqvist 2006, 91–93). Myös aiemmat erotutkimukset ovat nostaneet esille naisten paremman eroselviytyvyyden selittyvän osaltaan laajemmalla sosiaalisella verkostolla ja sieltä saatavalla tuella (Quinney & Fouts 2004, 56; Kiiski 2011, 226; Metsä-Simola & Martikainen 2013, 105).

Naiset myös hakivat herkemmin apua viranomaisilta alkavassa huoltoriitatilanteessa. Sen sijaan miehet kokivat useimmiten tulevansa ohitetuksi viranomaisasioinneissa (ks. Bauserman 2012; Scott & Emery 2014). Naisten viranomaiskokemukset olivat selvästi myönteisemmät kuin miehillä. Toisaalta naisten kokemaa väkivallan uhkaa ei usein ymmärretty riittävästi ammattilaisten taholta. Miehet taas kokivat naisia useammin viranomaisten kohtelevan heitä sukupuolen perusteella eriarvoisesti, monesti miehen vanhemmuutta vähätellen. Viranomaistapaamisissa tulisikin kiinnittää huomiota kaikkien osapuolten turvallisuuden takaamiseen (ks. Austin & Drozd 2012; Karhuvaara ym. 2013) sekä tasapuoliseen kohteluun (ks. Aaltonen 2009, 225–226; Gulbrandsen ym. 2019).

Tutkimukseni perusteella naiset selviytyivät eroprosessista ja alkavasta huoltoriidasta keskimäärin miehiä paremmin. Tulosta selittää todennäköisesti se, että naisilla yhteys lapseen säilyi useimmiten kiinteänä lähivanhemmuuden myötä. Naisilla oli myös mahdollisuus saada miehiä enemmän tukea sekä lähiverkostonsa että viranomaisten kautta. Erolla onkin todettu olevan vähemmän negatiivisia vaikutuksia, kun yksilön sosiaaliset taidot, itsetunto ja selviytymiskeinot ovat vahvoja ja henkilöllä on hyvä sosiaalinen tukiverkosto (Amato 2000). Kuitenkin on tilan-

teita, joissa oma tukiverkosto ei ole riittävä. Tällöin viranomaisilta saatavan avun pitäisi olla toimivaa. Erityisesti viranomaisten taholta tapahtuva eriarvoisen kohdellun kokemus on omiaan heikentämään luottamusta ulkopuolisen avun saannin hyödyistä. Tällöin preventiivisen avun hakematta jättäminen voi heikentää tilannetta ja pidemmällä aikavälillä nostaa myös yhteiskunnallisia kustannuksia alkavan huoltoriidan pitkittyessä ja kärjistyessä (ks. Hämäläinen 2010, 43; Mäkelä 2013; Halme ym. 2014b, 19).

10.5 Teorioiden ja tutkimusmenetelmien tarkastelu

Tutkimukseni aihepiiri käsittelee eron jälkeistä vanhemmuutta, alkavaa huoltoriitaa ja vanhemman tuen tarpeita. Teoreettisesti tutkimukseni kiinnittyy erokonfliktien tutkimusperinteeseen. Tutkimusintressini painottui aluksi erityisesti alkavaan huoltoriitaan, sillä sitä ei ole määritelty täsmällisesti aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Katson tämän olevan selkeä puute. Erityyppiset huoltoriidat vaativat erilaista lähestymistapaa ja työskentelymenetelmiä, mihin on kiinnitetty vain vähän huomiota sekä tuomioistuinyöskentelyssä että sosiaalitoimessa (Aaltonen 2009; Kääriäinen ym. 2009, 13; Hämäläinen 2010, 7; STM 2021; Nikupeteri & Laitinen 2022, 519–522; Lehtonen ym. 2025). Kuitenkin ymmärsin, että alkavan huoltoriidan lisäksi olisi tärkeää tutkia ilmiötä moniulotteisemmin. Sen vuoksi kiinnostuin myös selvittämään vanhempien mielialaa ja koherenssin tunnetta, sopimismotivaatiota lapsen asioita koskien ja vanhemman tuen tarpeita.

Tutkimustani toteuttaessa olen käyttänyt harkitusti, mutta tietoisesti tutkijan valtaa. Tämä on näkynyt etenkin tutkimusmetodologioiden ja ohjaavien teorioiden valikoitumisessa. Jokainen tutkija tekee omannäköisiä valintoja tutkimusprosessinsa aikana. Kuitenkin tutkimuksessani sovelletut teoreettiset lähestymistavat ovat osoittautuneet keskeiseksi erokonfliktin ja alkavan huoltoriidan tutkimisessa, ja niistä voisi olla laajemminkin hyötyä sosiaalityö- ja psykologian tutkimuskentällä. Valinnoissani on painottunut erityisesti se, miten käyttämäni teoriat kohtaavat aineistossani esiin tulevat inhimilliset kokemukset, eivätkä ne poissulje kasvun ja muutoksen mahdollisuutta.

Tutkimukseni taustafilosofia pohjautuu postmoderniin viitekehykseen, jossa erilaiset tieteenalojen rajat ja teoriat yhdistyvät. Postmodernille on ominaista monimuotoisuus. Se pyrkii eroon kaiken selittävästä teorioista korostaen monitulkintaisuutta ja merkitysten kontekstuaalisuutta. (Goldthorpe 2000, 8; Tuomi & Sarajarvi 2002, 55–56; Karvinen-Niinikoski 2017, 134–136; Susen 2015, 6–11.) Kokemuksellisuu-den ymmärtämissä pidän perusteltuna useiden eri teorioiden käyttöä. Teoreettisesti tutkimustani ovat ohjanneet salutogeeninen malli, kriisiteoria, kiintymyssuhdeteoria sekä itsemääräämisen teoria. Väitän, ettei ihmisen ajattelua, tunteita ja käyttäytymistä pystytä selittämään luotettavasti vain yhteen teoriaan pohjautuen. Etenkin krii-

sin keskellä ja sopeutumista vaativissa tilanteissa voi yksilön käyttäytyminen vaihdella suurestikin. Valitsemilleni teorioille on kuitenkin yhteistä niiden linkittyminen yksilön psykologisiin perustarpeisiin. Ero ja alkava huoltoriita horjuttavat monesti näitä psykologisia perustarpeita. Toisaalta tutkimukseni postmoderni viitekehys voi lukijan perspektiivistä käsin näyttäytyä myös verrattain tavanomaisena. Käyttämäni teoriat ja tutkimusmenetelmät ovat yleisesti yhteiskuntatieteissä käytettyjä. Postmoderni tutkimusote voisi myös mahdollistaa esimerkiksi kriittisemmän eroauttamispalveluiden ja -järjestelmän tarkastelun. Kuitenkaan tutkimukseni painopiste ei ole ollut erojen yhteiskunnallisessa tai kulttuurisessa tarkastelussa, vaan olen halunnut kiinnittyä sen sijaan yksilöllisten kokemusten ymmärtämiseen ja niiden esilletuontiin.

Intiimejä ja arkaluontoisia kokemuksia tutkittaessani on ollut tärkeää huomioida sensitiivinen ote (Plummer 2000, 229). Tutkijana pohdin sopivaa aineistokeruutapaa tasapainoillein yksilöllisten kokemusten ymmärtämisen ja ilmiöiden määrällisen tarkastelun välillä. Lopulta päädyin keräämään kolme erilaista aineistoa: kyselylomake- ja teemahaastatteluaineiston, sekä kirjallisen aineiston koostuen kirjoituksista ja päiväkirjoista. Kolmen erityyppisen aineiston käytöllä olen halunnut varmistaa laajemman ymmärryksen muodostumisen tutkimuskysymyksiini liittyen. Aineistossani poikkeuksellista on miesten suurempi osuus vastaajista. Tämä oli yllättävää, sillä useimmiten vastaavan kaltaisissa tutkimuksissa enemmistö vastaajista on ollut naisia. Tätä voidaan pitää katsontakannan mukaan aineiston vahvuutena tai heikkouutena. Toisaalta se saattaa kertoa myös siitä, miten miehet voivat kokea tulevansa sivuutetuiksi eroauttamispalveluissa. Mahdollisesti sen vuoksi he aktivoituivat osallistumaan tutkimukseeni ja ilmaisemaan sitä kautta näkemyksensä. Katsonkin, että miesten suurempi osuus vastaajista näyttäytyy myös aineistoni vahvuutena, tuoden esille tärkeitä ja toisinaan aiemmissä tutkimuksissa tavoittamattomissa olleita kokemuksia.

Jälkikäteen tarkasteltuna aineistooni olisi tullut lisää tasapainoisuutta teemahaastatteluaineiston naisten osuutta kasvattamalla. Vaikka teemahaastatteluaineiston puutteena voidaan nähdä naisten vähäisempi osallistujamäärä, onnistuu se kuitenkin kuvaamaan naisten kokemuksia, mitkä laajentuivat lisäksi kirjoitusten sekä kyselyaineiston avovastausten kautta. Myös kyselyaineiston tasaisempi sukupuolijakauma tuki teemahaastatteluun osallistuneiden naisten kokemuksia niissä ilmenneiden vastaavien sisältöjen kautta. Naisvastaajia aineistoissa on yhteensä 107 ja miesvastaajia 188. Täten käyttämäni aineistot ovat mahdollistaneet myös sukupuolinäkökulmien tarkastelun tutkimusaiheisiini liittyen.

Kyselylomakeaineiston analyysivaiheessa huomioni kiinnittyi myös siihen, että aineistossani esiintyi joitakin puuttuvia vastauksia. Korvasin nämä puuttuvat havainnot keskiarvolla. Keskiarvon käyttöä pidetään puuttuvien havaintojen korvaamisessa turvallisena vaihtoehtona sen vuoksi, ettei se vääristä aineiston luotettavuutta (Met-

sämuuronen 2009, 529). Toisaalta olin suunnitellut käyttämäni Webropol-lomakkeen siten, että siinä pääsi etenemään vastaamatta kaikkiin kohtiin. Perustelen tätä tutkijan etiikalla. Mielestäni vastaajalla tulee olla aidosti mahdollisuus valita, mihin hän haluaa vastata. Katson, että tutkimuksen teon tulee perustua aina informanttien vapaaehtoisuuteen.

Tutkimusaineistoni koko on ollut riittävä sekä kvantitatiiviseen että kvalitatiiviseen analyysiin mahdollistaen tutkimuskysymyksiini vastaamisen. Kuitenkin on painotettava, ettei käyttämässäni aineistossa kadon ja edustavuuden analyysia ole pystytty tekemään. Alkavasta huoltoriidasta ei ole saatavilla tilasto- tai rekisteritietoa. Tämän takia tutkimukseni kohdejoukkoa ei pystytty määrittelemään otantana perusjoukosta. Siitä syystä on tärkeää huomioida aineistoni asettamat rajoitukset tuloksia tulkittaessa ja johtopäätöksiä esitettäessä. Keskeisin näistä on se, että aineistoni edustaa vain pientä osaa alkavan huoltoriidan kohdanneista erovanhemmista ollessaan harkinnanvarainen näyte. On myös huomioitava se, että tutkimusasetelmani on poikkileikkaustutkimus, jossa vanhempaa on tutkimushetkenä pyydetty retrospektiivisesti muistelemaan eroprosessin aikaa. Vanhemman muistikuviiin ovat todennäköisesti vaikuttaneet tapahtuneesta kulunut aika, henkilön identiteetti, persoonallisuus, emootiot ja interaktio liittyen kognitioihin, affekteihin, motivaatioon sekä käyttäytymiseen. Täten tuloksista tehtyjä johtopäätöksiä ei voi suoraan yleistää koskemaan kaikkia erovanhempia (Comstock 2013; Mustajoki & Mustajoki 2017).

Eettisesti tiedostava tutkimus on edellyttänyt myös tutkimuksessa tekemiäni valintojen tiedostamista, perustelua ja uudelleen tarkastelua. Toisinaan kriittisestäkin näkökulmasta käsin. Jotkut tutkimukselliset valintani voidaan myös nähdä jopa osittain ristiriitaisina. Olen samanaikaisesti halunnut ymmärtää henkilökohtaisia kokemuksia, mutta perustanut tutkimukseni analyysin teoriasidonnaisuuteen. Koen, että teoriasidonnaisuus kuitenkin toi tutkimukseeni selkeyttä, mitä puhdas aineistolähtöisyys ei olisi ehkä tarjonnut. Lisäksi uuden aihepiirin, alkavan huoltoriidan, tutkiminen oli perusteltua linkittää teoreettiseen kehukseen. Tieteenteossa tutkittavien ilmiöiden selittäminen teorioiden ja aiempien tutkimusten kautta erottaakin tutkimuksen mielipiteistä, lisäten analyysin ja saatujen tulosten luotettavuutta.

Teoreettisesti tutkimukseni on kiinnittynyt ero- ja huoltoriitakonflikteihin liittyen erityisesti niiden psyykkiseen vaikutukseen vanhempaa koskien. Tutkimukseni kontribuutiot tieteelliseen keskusteluun ovat tietoisuuden lisääminen vanhemman eroprosessista, alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista. Aiemmissä tutkimuksissa alkavaan huoltoriitaan liittyviä ilmiöitä ja vanhempien sille antamia merkityksiä ei ole kartoitettu. Myös vanhemman sopimismotivaation tarkastelusta saadut tulokset lisäävät tietoisuutta primaarivaiheen interventioiden tärkeydestä. Jatkotutkimustarpeena olisi tärkeää kehittää ja tutkia mallia alkavien huoltoriitojen sovitteluun, jossa lisäksi vanhempien kokemukset olisivat kehittämistyössä keskeisessä asemassa. Eriytisesti alkavan huoltoriidan osalta tutkimukseni voidaan nähdä antavan arvokasta

tietoa sekä ammattilaisten suuntaan että eroauttamispalveluiden kehittämistarpeisiin liittyen.

10.6 Johtopäätökset ja suositukset

Tutkimuksessani olen tarkastellut eron jälkeistä vanhemmuutta, alkavaa huoltoriitaa ja vanhemman tuen tarpeita. Vanhemmille alkavan huoltoriidan seuraukset ilmenivät usein laaja-alaisina vaikuttaen heidän psyykkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen tilanteeseen aiheuttaen tuen tarvetta. Eroauttamispalveluissa annettava varhainen tuki, lapsen edun korostaminen, osapuolten turvallisuuden varmistaminen ja nopea puuttuminen alkavaan huoltoriitakonfliktiin näyttäytyivät keskeisinä vanhempien tuen tarpeina. Vanhemmat toivoivat lisäksi tasapuolista ja objektiivista kohtelua, psykososiaalisen tuen nopeampaa saatavilla oloa ja keskitetympää tiedon saantia.

Kuitenkin monet vanhemmista saivat alkavaan huoltoriitaan apua viiveellä tai puutteellisesti. Parhaiten apua saivat ne vanhemmat, jotka kykenivät toimimaan aktiivisesti ja tunsivat palvelujärjestelmää. Tämä on ehdottomasti selkeä kehittämistarve eroauttamispalveluita koskien. On myös aiheellista pohtia, onko palvelujärjestelmämme jo lähtökohtaisesti rakennettu auttamaan niitä vanhempia, joilla on enemmän voimavaroja toimia aktiivisesti. Myös aiemmissa tutkimuksissa on esiintynyt huoli eroauttamisen palveluiden saatavuudesta ja niiden alue- ja työntekijäkohtaisista eroista (Aaltonen & Auvinen 2010, 1153; Haavisto ym. 2014, 10; Yliruka ym. 2018, 59; ks. Jaakola 2020, 140). Tämä saattaa aiheuttaa tilanteen, missä vanhempi ei voi luottaa saavansa tasalaatuista apua, mikä on selkeästi suuri puute.

Tutkimustulokseni nostavat myös esille sen, miten psykososiaalisen ja kokonaisvaltaisemman lähestymistavan tulisi olla keskeistä alkavassa huoltoriitatilanteessa. Kuulluksi ja kohdatuksi tuleminen lukeutuvat psykologisiin perustarpeisiimme (Mönkkönen ym. 2019, 51). Tulosten perusteella on syytä pohtia, miten eroauttamispalveluissa voidaan vahvistaa objektiivista kohtaamista, kuulluksi tulemisen kokemusta ja tasa-arvoista suhtautumista vanhempia kohtaan. Nämä ovat perusteltua havaintoja, sillä huoltoriitojen sovittelussa keskeisiä onnistumiseen vaikuttavia seikkoja ovat sovittelijan kyky ohjata ja pitää vanhempien fokus tarkasteltavassa asiassa, sovittelijan halu ymmärtää kumpaakin osapuolta, joustavuus ja toivon vaaliminen (Kjøs & Oddli 2018), vanhempien kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisen kokemus sekä sovittelijan osoittama empatia (Bernt 2018; Gulbrandsen, Haavind & Tjersland 2019).

Kuitenkin huolestuttavana tuloksena voidaan pitää sitä, miten osassa alkavia huoltoriitoja vanhemmat kokivat konfliktia ylläpitävän viranomaisista johtuvat syyt. Puolueellisuus, puuttumattomuus, yksipuoliseen tiedon perusteella tehdyt päätökset toista vanhempaa kuulematta ja vanhemman hädän ohittaminen aiheuttivat vanhemmille merkittävää huolta ja tilanteen heikentymistä. Lisäksi palvelujärjestelmässä il-

mennyt kiireen tunne loi kohtaamattomuutta. Tällöin vanhemmalle syntyi herkästi kokemus, ettei hän tullut kuulluksi. Myös eri toimijoiden mahdollisesti ristiriitaiset ohjeet ja viestintä koettiin hämmentävinä ja toisinaan tilannetta kärjistäviä (ks. Greenberg & Sullivan 2012). Onkin tärkeä ymmärtää, että niin sanottu kantaa ottamattomuus, asioiden sivuuttaminen tai vähättely tilanteissa, joissa esiintyy väkivaltaa tai huoltoriitakiusaamista, on jo osaltaan ammatillinen kannanotto – tosin valitettavasti vääranlaisen signaalin antava. Epäselvissä tilanteissa ammattilaisten on aina mahdollista ottaa kantaa myös yleisellä tasolla, tuoden kaikenlaisen tahallisen haitanteon olevan väärin.

Eroauttamispalveluissa työskentelevien ammattilaisten tehtävä ei olekaan helppo. Työ vaatii suurta asiantuntemusta. Huoltoriidat voivat olla monesti vaikeita selvittää ristiriitaisuuksien takia (Rejmer & Cederström 2012; Forsberg ym. 2018b, 22; Forsberg & Ritala-Koskinen 2021; Rautio ym. 2023; Lehtonen ym. 2025). Alkava huoltoriita saattaa näyttäytyä vaikeasti hahmotettavana, toisinaan kahden aikuisen välisenä konfliktina, jossa lapsi ei kuitenkaan ole suoranaudessa avun tarpeessa tai vaarassa. Toisinaan näin onkin. Siitä huolimatta on tärkeää ymmärtää, miten vanhempien ristiriidat ja toistuvat konfliktit vaikuttavat vanhemman mielialaan ja jakamiseen (Roberson ym. 2011; Wilder 2016; Hertzmann ym. 2017). Alkavassa huoltoriidassa ristiriidat heijastuvat myös non-verbaalisesti tunneilmastoon, jota lapsi on tarkka havainnoimaan. Auttamalla vanhempia käsittelemään alkavaa huoltoriitaa, autetaan myös lasta.

Tutkimustulosteni perusteella eroauttamispalveluissa työskentelevillä ammattilaisilla tulisi olla riittävästi ammatillista osaamista elämänkriiseistä, kuten erosta, sekä myös traumaattisista kriiseistä, kuten esimerkiksi väkivallan yleisyydestä erosyynä, ja huoltoriidoista. Ammattilaisten traumatietoisuuden tärkeys on noussut jo aiemmin esille etenkin psykososiaalisissa ja patologisissa huoltoriidoissa (Saunders 2015, 77; Forsberg ym. 2018b; Francia ym. 2019, 228; Rautio ym. 2023). Tutkimuksessani tämä vaade näyttäytyi selkeästi myös osassa alkavia huoltoriitoja. Riittävä traumatietoisuus auttaa ymmärtämään, miksi vanhempi ei esimerkiksi pysty suojelemaan lasta uhkailevalta tai päihtyneeltä vanhemmalta, sillä vanhemman oma uudelleen traumatisoituminen käynnistyy näissä tilanteissa herkästi.

Kriisi- ja traumatietoisuuden lisäksi on tärkeää, että ammattilaisilla on tietoa kiintymyssuhteista ja niiden vaikutuksesta vanhemmuuteen sekä vanhemman lapselle antamaan hoivan laatuun (ks. Saini 2012; Sinkkonen & Kalland 2013). Kiintymyssuhteen merkityksen ymmärtäminen auttaa lisäksi hahmottamaan, miten pitkiä aikoja lapsi voi kantaa toista, muualla asuvaa vanhempaa mielessään. Täten perusteettomaan yhteydenpidon katkaisemiseen ja huoltoriitakiusaamiseen tulisi määrätietoisesti puuttua, nähden sen olevan lapsen kiintymyssuhdetta vahingoittavaa.

Lapsen edun huomioiminen ei kuitenkaan tarkoita itsearvoista yhteishuollon ihannointia, vaan aitoa pohdintaa siitä, mikä on lapsen yksilöllisen kehityksen kan-

nalta tarpeellista ja turvallista. On myös tilanteita, jossa vanhemmalla tai vanhemmilla voi ilmetä selkeitä haasteita tehdä lapsen edun mukaisia päätöksiä. Erityisesti vaikeasti konfliktoituneissa tilanteissa, joissa vanhemmat esittävät syytöksiä lapsen kaltoinkohtelusta, tulisi harkita nykyistä useammin edunvalvojan määräämistä lapselle (Auvinen 2006, 55). Samoin vanhempien suhtautuessa toisiinsa avoimen vihamielisesti, voi olla perusteltua kokeilla lapsen tapaamisten valvottuja vaihtoja lapsen suojaamiseksi. Myös tilanteissa, joissa nousee huoli lapsen turvallisuudesta toisen vanhemman luona, voidaan lasta turvata valvotuin tapaamisin. (LHL 190/2019, 9b §.)

Ammatilliset vaatimukset ovatkin huoltoriidoissa monesti suuria, minkä vuoksi on tarpeen ymmärtää moniammatillisen työskentelyn arvo (ks. Lehtonen ym. 2025). Mitä syvempi huoltoriitaan liittyvä konflikti on, sitä keskeisempää olisi moniammatillinen työskentely. Pelkästään yhdellä ammattiryhmällä on harvoin riittävää asiantuntemusta kompleksisissa huoltoriitakonflikteissa. Tutkimustuloksistani ilmenee, miten myös osassa alkavia huoltoriitoja konflikti kärjistyi nopeasti laaja-alaiseksi sekä sisälsi tarkoituksellista huoltoriitakiusaamista. Moniammatillisen työskentelyn ei kuitenkaan tulisi tarkoittaa hajanaisuutta, vaan yhteistä keskustelua, miten auttaa vanhempia ja turvata lapsen etua. Näen, että moniammatillisuuden avulla voitaisiin myös osaltaan vähentää vanhempien kokemuksia eroauttamispalveluiden hajanaisuudesta ja tuen tarpeisiin vastaamattomuudesta (ks. Mönkkönen ym. 2019; Hautanen & Ritala-Koskinen 2022, 134–135; Rautio ym. 2023; Lehtonen ym. 2025).

Aiheellista on lisäksi tarkastella, voiko eroauttaminen olla tiedon jakamisen, keskustelun ja arvioinnin lisäksi toiminnallisempaa ja yhteisöllisempää, jotta palvelusta voisivat hyötyä erityisesti ne vanhemmat, joiden tukiverkosto on heikentynyt. Esimerkiksi koulutetun kokemusasiantuntijan käyttö saattaisi tuoda parempaa kohtaavuutta osana eroauttamispalveluita. Tutkimuksessani vertaistuki osoittautui yhdeksi keskeiseksi jaksamista tukevaksi keinoksi niissä tilanteissa, joissa palvelujärjestelmä ei tarjonnut riittävää tukea.

Tutkimustulokseni luovat myös toivoa, miten jatkossa alkava huoltoriidan parempi tunnistaminen on mahdollista. Lisäksi ne näyttävät, että vanhemmalla on mahdollisuus toipua kuormittavastakin kokemuksesta. Alkavan huoltoriitatematikan kannalta yksi tutkimukseni merkittävimmistä löydöksistä liittyy vanhempien motivaatioon sopia lapsen asioista toisen vanhemman kanssa. Eroauttamispalveluissa olisi tärkeää huomioida ja hyödyntää sitä, miten vanhemmilla on useimmiten korkea sopimismotivaatio heti erotessa. Tämän tuloksen perusteella nopean tuen tarjoamisen ja yhteistyövanhemmuuteen kannustavan sopimisen tulisi olla keskeistä alkavassa huoltoriidassa. Sisäsyntyinen motivaatio johtaa suuremmalla todennäköisyydellä parempaan lopputulokseen kuin myöhemmin ulkoapäin asetettu vaade tai pakko (Gagné & Deci 2005; Deci & Ryan 2008; Miller 2008; Ryan & Deci 2012; Weinstein ym. 2012). Nopeaa sopimuksellisuutta puoltavat myös aiemmat huolto-

riitatutkimukset, joissa sen on katsottu rauhoittavan vanhempien keskinäisiä ristiriitoja, oikeudellisia toimia sekä lisäävän yhteistyökykyä (McIntosh ym. 2008; Sullivan 2008; Kline Pruett ym. 2011; Ballard ym. 2013; McIntosh & Tan 2017).

Yhteenvetona todettakoon, miten eroauttamispalveluissa on tärkeää ymmärtää eroprosessin ja alkavan huoltoriidan heikentävän vanhemman psyykkistä hyvinvointia. Ammattilaisten kyky tunnistaa alkava huoltoriita, kyky huomioida vanhemman korkea sopimismotivaatio heti eronprosessin alussa, riittävän psykososiaalisen tuen järjestäminen, sekä yhteistyövanhemmuuteen ja sopimuksellisuuteen auttaminen heti alkavan huoltoriidan ilmetessä ovat keskeisiä seikkoja, joiden avulla voitaisiin todennäköisesti estää ero- ja huoltajuuskonfliktien kärjistymistä.

Lopuksi on tärkeää painottaa, miten vanhempien kokemusten perusteella keskeisin ammatillisen kompetenssin ja onnistuneeksi koetun tuen mittari oli ammattilaisen oikeanlainen asennoituminen. Vanhempien kuvauksissa työntekijän ammatillinen kompetenssi ei linkittyneenkään vain substanssiosaamisen hallintaan, vaan ennen kaikkea kykyyn luoda toimiva allianssi kohtaamisissa. Vanhemmat arvostivat työskentelyssä selkeyttä, tasapuolisuutta, rehellistä ja rohkeaa asioiden puheeksiottoa sekä työntekijän aitoa halua auttaa. On totta, että osaltaan psykososiaalisen tuen tarjoaminen vaatii resursseja. Todettakoon myös se, miten eroauttamispalveluissa työntekijän tärkein resurssi on kuitenkin oma asennoituminen asiakkaisiin.

Tutkimustuloksiini perustuen esitän, että eroauttamispalveluissa tulisi kiinnittää erityistä huomiota seuraaviin:

1. Tasapuoliselle ja objektiiviselle kohtaamiselle perustuva auttamistyö. Tasapuolisuus tarkoittaa kummankin vanhemman mahdollisuutta tulla riittävällä tavalla kuulluksi. Kuulluksi tuleminen on yksi keskeinen psykologinen perustarpeemme. Objektiivisessä työskentelyssä ammattilainen kykenee myös tarkastelemaan tilannetta eri näkökulmista eikä salli epäasiallisia vaikuttamisyrityksiä.
2. Matalan kynnyksen tuki. Eroauttamispalveluiden tuen tulee olla helposti ja ilman lähetettä saatavilla. Tukea on hyvä tarjota myös verkossa tavoitavuuden lisäämiseksi, sillä avun tarve ei aina ilmene vain virka-aikana tai kasvukeskuksissa asuvalle. Tukea hakevalla vanhemmalla ensikontaktin nopeus on tärkeää. Ennaltaehkäisy ja varhainen puuttuminen voivat ehkäistä huoltoriitakonfliktien kroonistumista.
3. Psykososiaalinen osaaminen ja ammattilaisten riittävä traumatietoisuus. Eroprosessi ja alkava huoltoriitatilanne aiheuttavat vanhemmalle usein hyvinvoinnin heikentymistä. Psykososiaalisen tuen antamisessa keskeistä on vanhemman kuulluksi tuleminen kokemus ja arvostava kohtaamistapa. Työntekijän tulisi osata tunnistaa potentiaalisesti traumatisoivia tilanteita

ja työskennellä traumainformoidulla työotteella. Kasvatus-, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan koulutuksissa tulisi kiinnittää huomiota riittävien valmiuksien muodostumiseen traumainformoitua työtapaa koskien, millä voidaan osaltaan edistää asiakkaiden hyvinvointia ja toipumista.

4. Alkavan huoltoriidan tunnistaminen. Eroauttamispalveluissa tulisi osata tunnistaa alkavan huoltoriidan ilmeneminen. Vanhempien keskinäisen kommunikaation heikentyminen tai sen puuttuminen vaikeuttaa usein merkittävästi lapsen asioista sopimista. Alkavaa huoltoriitaa ei tule jättää vain vanhempien keskenään selvitettäväksi asiaksi, sillä puheyhteyden katkeaminen indikoi selkeää avun tarvetta.
5. Sovittelun hyödyntäminen heti eron alkuvaiheessa. Eronneille vanhemmille tulisi tarjota sovittelumahdollisuutta matalalla kynnyksellä jo heti eron alkuvaiheessa. Tällöin vanhemman motivaatio sopia lapsen huoltajuuteen liittyvistä asioista on yleensä suurin. Sopimuksen saaminen voisi osaltaan vähentää raskaita oikeudenkäyntejä.
6. Lapsen edun turvaaminen. Lapsella tulee olla ikänsä ja haavoittuvan asemansa vuoksi oikeus erityiseen suojeluun. Ammattilaisten tulee puhua lapsen edusta yksilöllisellä tasolla kuvaten, mitä se tarkoittaa asiakkaana olevan lapsen kohdalla. Lapsen etua tarkasteltaessa pitää osata myös huomioida lapsen ikään ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Kaikkeen lapsen edun vastaiseen toimintaan tulee puuttua johdonmukaisesti. Mikäli vanhemmilla esiintyy kykenemättömyyttä huomioida lapsen etua ja heillä on korkea konfliktin taso, jossa esiintyy väitteitä lapsen kaltoinkohtelusta, tulee harkita edunvalvojan hakemista lapselle.
7. Väkivallan monimuotoisuuden ja huoltoriitakiusaamisen tunnistaminen. Väkivalta tulee esille harvoin itsestään, jonka vuoksi ammattilaisten tulee osata kysyä siitä suoraan. On lisäksi tärkeä tunnistaa väkivallan monimuotoisuus. Huoltoriidassa myös lasta voidaan käyttää väkivallan välineenä. Tarkoituksellista huoltoriitakiusaamista esiintyy myös alkavissa huoltoriidoissa, millä yritetään vahingoittaa toisen vanhemman mahdollisuutta täysipainoiseen vanhemmuuteen. Väkivaltatilanteissa keskeistä on varmistaa uhkaa kokevan turvallisuus sekä avun saanti kaikille osapuolille.
8. Moniammatillinen työote. Alkava huoltoriita vaatii monesti sekä psykososiaalista että juridista osaamista. Moniammatillisella työotteella pyritään varmistamaan keskitetysti riittävä avun saanti ja tarvittava tiedon kulku osapuolten välillä. Huoltoriidat ovat vaikeita selvitettäviä myös työntekijöille, ja moniammatillinen työote voisi osaltaan keventää työntekijöiden kuormittumista.

9. Koulutetun kokemusasiantuntijan ja vertaistuen hyödyntäminen julkisessa palvelujärjestelmässä. Eroauttamispalveluissa tulisi useammin hyödyntää koulutettuja kokemusasiantuntijoita vertaistuen lisäämiseksi. Hybridimallissa koulutettu kokemusasiantuntija toimisi työntekijän kanssa, tarjoten tietoa eron jälkeisestä vanhemmuudesta, lapsen edun huomioimisesta ja yhteistyövanhemmuuden eduista, kun vanhemmat pystyvät toimimaan turvallisesti toisiaan ja lastansa kohtaan.
10. Asenne. Viimeisempänä, muttei suinkaan vähäisempänä, nousee esille asenteen merkitys. Tämä tarkoittaa sekä vanhempien että työntekijöiden asennoitumista. Tasapainoisella, psyykkisesti joustavalla mielellä ja halulla pyrkii ymmärtämään toistakin osapuolta, pääsee jo yleensä pitkälle. Aikuinen on myös itse vastuussa omasta asennoitumisestaan. Alkavassa huoltoriitatilanteessa vanhempi voi valita vastuullisen asenteen, missä pyrkii toteuttamaan turvallista yhteistyövanhemmuutta lapsen edun mukaisesti. Työntekijä voi valita asenteen, missä hän haluaa auttaa kumpaa-kin vanhempaa tasapuolisesti. Eroauttamispalveluissa, kuten myös sosiaali- ja terveysalalla, työskennelläänkin ensisijaisesti ihmiskeskeisessä palveluammattissa.

Että siinä ois vähän semmosta asiakaspalvelutaitoja, ja niinku semmosta myötäelämistä myös niinku saanut olla. Toki siinä oli niinku yksilöitä, ihmisiähän me ollaan siellä. Mut todellakin toivoisin, et näihin tehtäviin, jossa puhutaan lapsen tulevaisuudesta, ni siinä pitäis olla kyllä niinkun kaikkein kovimmat ammattilaiset, jota maasta löytyy. [Haastattelu, mies]

Lähteet

- Aaltonen, A-K. (2009) Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.
- Aaltonen, A-K: & Auvinen, M. (2010) Lapsi vanhempien riidan puristuksessa. Lapsiriitojen sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa. *Lakimies* 7–8, 1149–1165.
- Ahokas, J. (2014) Takaisin investointiajatteluun. Teoksessa R. Särkelä, A. Siltaniemi, P. Rouvinen-Vilenius, H. Parviainen & E. Ahola (toim.): *Hyvinvointitalous*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaalija terveys ry, 192–199.
- Ahrons, C. & Wallish, L. (1987) The relationships between former spouses. Teoksessa D. Perlman & S. Duck (toim.): *Intimate relationships*. California: Sage, 269–296.
- Airio, I. (2014) Parisuhteen päättymisen yhteys tuloihin ja tulonmuodostukseen Euroopassa. Teoksessa M. Niemelä (toim.): *Eurooppalaiset elinolot*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 100–119.
- Alkula, T., Pöntinen, S. & Ylöstalo, P. (2002) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: WSOY.
- Allan, G. & Crow, G. (2001) *Families, Households and Society*. New York: Palgrave Research. Teoksessa M. Nussbaum & A. Sen (toim): *The Quality of Life*. Oxford: Oxford Scholarship Online. <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0198287976.001.0001/acprof-9780198287971-chapter-8>.
- Allegri, M., & Lohmann, J. (2023) Embracing emergence in mixed methods designs: theoretical foundations and empirical applications. Teoksessa C. Poth (toim.): *The Sage Handbook of Mixed Methods Research Design*. London: Sage Publications Ltd, <https://doi.org/10.4135/9781529682663>, 101–113.
- Amato, P. (1993) Children’s adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and the Family* 55, 23–38.
- Amato, P. (2000) The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and the Family* 62 (4), 1269–1287.
- Amato, P., Kane, J. & James, S. (2011) Reconsidering the “Good Divorce”. *Family Relations* 60 (5), 511–524.
- Andreasson, J. & Johansson, T. (2019) Becoming a half-time parent: Fatherhood after divorce. *Journal of Family Studies* 25 (1), 2–17.
- Antikainen, M., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (2009) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Teoksessa A. Kääriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.): *Ero vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, 194–223.
- Antonovsky, A. (1979) *Health, stress, and coping*. San Fransico: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1993a) The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science & Medicine* 36 (6), 725–733.
- Antonovsky, A. (1993b) Complexity, conflict, chaos, coherence, coercion and civility. *Social Science & Medicine* 37 (8), 969–981.
- Archer-Kuhn, B., Hughes, J., Saini, M., Tam, D., Beltrano, N. & Still, M. (2024) A Balancing Act When Children Are Young: Women’s Experiences in Shared Parenting Arrangements as Survivors of Domestic Violence. *Journal of family violence* 39 (2), 221–233.

- Arnkil, T. & Seikkula, J. (2014) "Nehän kuunteli meitä!" Dialogeja monissa suhteissa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Asay, T.P. & Lambert, M.J. (1999) The empirical case for the common factors in therapy: Quantitative findings. Teoksessa M. Hubble, B. Duncan & S. Miller (toim.): *The heart and soul of change: What works in therapy*. Washington, DC: American Psychological Association, 33–56.
- Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 21.8.1991/60.
- Atabaki, A., Haddeus, D., Metzner, F., Schulz, H., Siefert, S. & Pawils, S. (2012) Implementing an Inpatient Social Early Warning System for Child Maltreatment. *Research on Social Work Practice* 22 (2), 189–198.
- Aubert, V. (1989) *Continuity and development in law and society*. Oslo: Norwegian University Press.
- Augustijn, L. (2021) The association between joint physical custody and children's mental health. Do children's experiences of parental loyalty conflicts moderate the relationship? *Children & Society* 36 (4), 494–510.
- Austin, W. & Drozd, L. (2012) Intimate Partner Violence and Child Custody Evaluation, Part I: Theoretical Framework, Forensic Model, and Assessment Issues. *Journal of Child Custody* 9 (4), 250–309.
- Autonen-Vaaranieniemi, L. & Forsberg, H. (2015) Vuoroasuminen lapsuuden paikkakokemuksina kolmen tyyppitarinan valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5), 447–456.
- Autonen-Vaaranieniemi, L. (2018) Vanhempien riidat vuoroasuvien lasten näkökulmasta. Teoksessa H. Forsberg & A. Ritala-Koskinen (toim.): *Monen kodin lapset*. Helsinki: Gaudeamus, 52–73.
- Autonen-Vaaranieniemi, L. (2019) Perheammattilaisten aseoituminen vanhemmuuteen ja vanhemmuutta koskevat kehykset erotyössä. *Janus* 27 (4), 362–378.
- Auvinen, M. (2006) *Huoltoriidat tuomioistuimissa. Sosiaalitoimi selvittäjänä, sovittelijana, asiantuntijana*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Avieli, H. (2022) False Allegations of Domestic Violence: A Qualitative Analysis of Ex-Partners' Narratives. *Journal of Family Violence* 37, 1391–1403.
- Avioliittolaki 13.6.1929/234.
- Ballard, R., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A., D'Onofrio, B. & Bates, J. (2013) Randomized Controlled Trial of Child-Informed Mediation. *Psychology, Public Policy, and Law* 19 (3), 271–281.
- Barsky, A. (2011) Parenting Coordination: The Risk of a Hybrid Conflict Resolution Process. *Negotiation Journal* 2011, 7–27.
- Basham, R., Jordan, C. & Hoefler, R. (2010) Reliability and Validity in Quantitative Measurement. Teoksessa B. Thyer (toim.): *The handbook of Social Work Research Methods*. Second Edition. London: Sage, 51–64.
- Bateman, A. & Fonagy, P. (2014) *Mentalisaatioon perustuva hoito. Epävakaan persoonallisuushäiriön käytännön hoito-opas*. Helsinki: Therapie-säätiö.
- Baude, A., Pearson, J. & Drapeau, S. (2016) Child Adjustment in Joint Physical Custody Versus Sole Custody: A Meta-Analytic Review. *Journal of Divorce & Remarriage* 57 (5), 338–360.
- Bauserman, R. (2012) A Meta-analysis of Parental Satisfaction, Adjustment, and Conflict in Joint Custody and Sole Custody Following Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage* 53, 464–488.
- Beck-Gernsheim, E. (2002) *Reinventing the Family: in Search of New Lifestyles*. Cambridge: Polity Press.
- Beckmeyer, J., Ganong, L., Coleman, M., & Markham, M. (2017) Experiences With Coparenting Scale: A Semantic Differential Measure of Postdivorce Coparenting Satisfaction. *Journal of Family Issues*, 38(10), 1471–1490.
- de Bel, V. (2023) Multi-Functional Ties and Well-Being in Family Networks before and after Parental Divorce. *Social sciences* 12 (11), 586.
- Berg, K. (2008) *Äitiyys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008*. Helsinki: Väestöliitto.

- Berger, P.L. & Luckman, T. (1966) *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Bergman, A.-S., & Rejmer, A. (2017) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody*, 14 (2–3), 134–150.
- Bergström, M., Fransson, E., Hjern, A., Köhler, L. & Wallby, T. (2014) Mental health in Swedish children living in joint physical custody and their parent's life satisfaction: A cross-sectional study. *Scandinavian Journal of Psychology* (55), 433–439.
- Bergstöm, M., Fransson, E., Modin, B., Berlin, M., Gustafsson, P. & Hjern, A. (2015) Fifty moves a year: is there an association between joint physical custody and psychosomatic problems in the children? *Epidemiological Community Health* 69, 769–774.
- Bernardi, L. & Mortelmans, D. (2021) Introduction: Advances in Research on Shared Physical Custody by Interdisciplinary Approaches. Teoksessa L. Bernardi & D. Mortelmans (toim.): *Shared Physical Custody Interdisciplinary Insight in Child Custody Arrangements*. Cham: Pringer International Publishing, 1–20.
- Bernt, C. (2018) Custody Mediation in Norwegian Courts: A Conglomeration of Roles and Processes. Teoksessa A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (toim.): *Nordic Mediation Research*. Cham: Springer, 105–132.
- Bevino, D.L. & Sharkin, B.S. (2003) Divorce Adjustment as a Function of Finding Meaning and Gender Differences. *Journal of Divorce & Marriage* 39 (3/4), 81–97.
- Bifulco, A. & Thomas, G. (2013) *Understanding Adult Attachment in Family Relationships*. New York: Routledge.
- Bildjuschkin, K. (2018) Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta. Työpäperi 40/2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Bing, N., Nelson, W. & Wesolowski, K. (2009) Comparing the Effects of Amount of Conflict on Children's Adjustment Following Parental Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage* 50 (3), 159–171.
- Birditt, K., Wan, W., Orbuch, T. & Antonucci, T. (2017) The Development of Marital Tension: Implications for Divorce Among Married Couples. *Developmental Psychology* 53 (10), 1995–2006.
- Blagov, P., Singer, J., Oos, K. & Goodman, J. (2022) Self-defining Memories—Narrative Features in Relation to Adaptive and Maladaptive Personality Traits (Replication and Extension of Blagov & Singer, 2004). *Journal of personality* 90 (3), 457–475.
- Blomqvist, P. & Heimer, M. (2016) Equal Parenting when Families Break Apart: Alternating Residence and the Best Interest of the Child in Sweden. *Social Policy & Administration* 50 (7), 787–804.
- Bodenmann, G., Charvoz, L., Bradbury, T., Bertoni, A., Lafrate, R., Giuliani, G., Bande, R. & Behling, J. (2006) Attractors and Barriers to Divorce: A Retrospective Study in Three European Countries. *Journal of Divorce & Remarriage* 45 (3–4), 1–23.
- Bodenmann, G., Charvoz, L., Bradbury, T., Bertoni, A., Lafrate, R., Giuliani, G., Bande, R. & Behling, J. (2007) The role of stress in divorce: A three-nation retrospective study. *Journal of Social and Personal Relationship* 24 (5), 707–728.
- Bokker, L., Farley, R. & Bailey, W. (2008) The Relationship Between Custodial Status and Emotional Well-Being Among Recently Divorced Fathers. *Journal of Divorce & Remarriage* 44 (3–4), 83–98.
- Bollen, K., Verbake, A.-L. & Euwema, M. (2013) Money or children? Power sources in divorce mediation. *Journal of Family Studies* 19 (2), 159–173.
- Booth, A. & Amato, P. (2001) Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family* 63, 197–212.
- Boulle, L. (2011) *Mediation: Principles, Process, Practice*. 3.edition. Chatswood: LexisNexis Australia.
- Bourassa, K., Manvelian, A., Boals, A., Mehland, M. & Sbarra, D. (2017) Tell me a story: The creation of narrative as a mechanism of psychological recovery following marital separation. *Journal of Social and Clinical Psychology* 36 (5), 359–379.

- Bracke, P., Colman, E., Symoens, S. & Van Praag, L. (2010) Divorce, divorce rates, and professional care seeking for mental health problems in Europe: a cross-sectional population-based study. *Public Health* 10 (1), 224–235.
- Braver, S. & Lamb, M. (2013) Marital Dissolution. Teoksessa G. Peterson & K. Bush (toim): *Handbook of Marriage and the Family*. New York: Springer Media, 487–516.
- Braver, S. & Lamb, M. (2018) Shared Parenting After Parental Separation: The Views of 12 Experts. *Journal of Divorce & Remarriage* 59 (5), 372–387.
- Berntsen, K. & Kravdal, O. (2012) The relationship between mortality and time since divorce, widowhood or remarriage in Norway. *Social Science & Medicine* 75, 2267–2274.
- Burr, V., Blyth, E., Sutcliffe, J. & King, N. (2016) Encouraging Self-Reflection in Social Work Students: Using Personal Construct Methods. *British Journal of Social Work* 46, 1997–2015
- Bush, R. A. & Folger, J.P. (1994) *The Promise of Mediation: Responding to Conflict through Empowerment and Recognition*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Bush, R. A. & Folger, J.P. (2012) Mediation and Social Justice: Risk and Opportunities. *Ohio State Journal on Dispute Resolution* 27 (1), 1–52.
- Cahn, D. (1992) *Conflict in Intimate Relationships*. New York: Guilford Press.
- Calhoun, C., Stone, K., Cobb, A., Patterson, M., Danielson, C., & Bendezú, J. (2022). The Role of Social Support in Coping with Psychological Trauma: An Integrated Biopsychosocial Model for Posttraumatic Stress Recovery. *Psychiatric Quarterly* 93 (4), 949–970.
- Carr, A. (2011) *Positive Psychology. The Science of Happiness and Human Strengths*. Second Edition. New York: Routledge.
- Castrén, A-M. (2008) Päätyykö sukulaisuus? Verkostonäkökulma perhe- ja sukulaissuhteisiin eron jälkeen. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim): *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki University Press, 233–256.
- Castrén, A-M. (2009a) Mahtuuko ero perheeseen? Perheen hajoaminen ja uusperhe perheenä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.): *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 106–127.
- Castrén, A-M. (2009b) Mitä erosta seuraa? Eron vaikutus perheen sosiaalisiin suhteisiin. Teoksessa A. Käriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.): *Ero vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, 18–35.
- Castrén, A-M. (2009c) Onko perhettä eron jälkeen? Eroperhe, etäperhe, uusperhe. Helsinki: Gaudeamus, Helsinki University Press.
- Castrén, A-M., Tuomaala, V. & Neuvonen, S. (2017) Avioliittoperheen tuolla puolen. Vastasyntyneiden perheet Helsingissä. *Tutkimuksia* 3/2017. Helsinki: Helsingin kaupunki.
- Castrén, A-M., Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2019) Harvinaisesta ja kielletystä tavanomaiseksi ja hyväksytyksi: muuttuva kulttuurinen ymmärrys av(i)oroista suomalaisessa yhteiskunnassa. *Janus* 27 (4), 344–361.
- Cefarelli, N. (2020) An assessment of services for custodial parents during supervised visitation. *Journal of Family Trauma, Child Custody & Child Development* 17 (2) , 135–160.
- Chiesa, M. & Fonagy, P. (2014) Reflective function as a mediator between childhood adversity, personality disorder and symptom distress. *Personality and Mental Health* 8, 52–66.
- Chung, M-S. (2014) Pathways between attachment and marital satisfaction: The mediating roles rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and Individual Differences* 70, 246–251.
- Cipric, A., Strizzi, J., Överup, C., Lange, T., Stulhofer, A., Sander, S. Gad-Kjeld, S. & Hald, G. (2020) Cooperation after Divorce: An RTC Study of the Effects of a Digital Intervention Platform on Self-Perceived Stress. *Psychosocial Intervention* 29 (2), 113–123.
- Cohen, O. & Dekel, R. (2000) Sense of coherence, ways of coping, and well being of married and divorced mothers. *Contemporary Family Therapy* 22 (4), 467–486.
- Cohen, O. & Savaya, R. (2003) Sense of Coherence and Adjustment to Divorce Among Muslim Arab Citizens of Israel. *European Journal of Personality* 17, 309–326.
- Cohen, O. (2012) Agreement Reached through Court Mediation Conducted by Social Workers: Impact on the Co-Parenting Relationship. *British Journal of Social Work* 42, 227–244.

- Cohen, O. & Finzi-Dottan, R. (2012) Reasons for Divorce and Mental Health Following the Breakup. *Journal of Divorce & Remarriage* 53 (8), 581–601.
- Comstock, G. (2013) *Research Ethics: A Philosophical Guide to the Responsible Conduct of Research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conger, R., Conger, K. & Martin, M. (2010) Socioeconomic Status, Family Processes and Individual Development. *Journal of Marriage and Family* 72, 685–704.
- Costa, L., Esteves, A., Kreimer, R., Struchiner, N. & Hannikainen, I. (2019) Gender stereotypes underlie child custody decisions. *European Journal of Social Psychology* 49, 548–559.
- Creswell, J. (2016) Mapping the Developing Landscape of Mixed Methods Research. Teoksessa A. Tashakkori & C. Teddlie (toim.): *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Thousand Oaks: Sage, 45–68.
- Cullberg, J. (1973). *Psykykinen trauma – kriisiteoriasta ja kriisipsykoterapiasta*. Helsinki: A-klinikka-säätiö.
- Cullberg, J. (2006) *Kris och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Dallam, S. & Silberg, J. (2016) Recommended treatments for “parental alienation syndrome” (PAS) may cause children foreseeable and lasting psychological harm. *Journal of Child Custody* 13 (2–3), 134–143.
- Deci, E. & Ryan, R. (2000) The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry* 11 (4), 227–268.
- Deci, E. & Ryan, R. (2008) Self-Determination Theory: A Macrotheory of Human Motivation, Development, and Health. *Canadian Psychology* 49 (3), 182–185.
- Del Giudice, M. (2019) Sex differences in attachment styles. *Current Opinion in Psychology* 25, 1–5.
- Deutsch, M. (1973) *The resolution of conflict: Constructive and destructive processes*. New Haven: Yale University.
- Deutsch, R., Drozd, L. & Ajoku, C. (2020) Trauma-Informed Interventions in Parent-Child Contact Cases. *Family Court Review* 58 (2), 470–487.
- Denis, D. (2015) *Applied Univariate, Bivariate, and Multivariate Statistics*. New York: Wiley.
- Di Stefano, G. & Cyr, F. (2014) Child Adjustment Following Parental Separation: The Role of Maternal Well-Being, Parental Quality, and Household Income. *Journal of Child Custody* 11, 5–24.
- Dolan, M. & Hoffman, C. (1998) The Differential Effects of Marital and Custodial Status on Perceptions of Mothers and Fathers. *Journal of Divorce & Remarriage* 29 (3-4), 55–64.
- Dowd, N. (2012) *Fatherhood and Equality: Reconfiguring Masculinities*. Suffolk University Law Review Vol. XLV:1047, 1047–1081.
- Dykstra, P. & Fokkema, T. (2007) Social and emotional loneliness among divorced and married men and women: Comparing the deficit and cognitive perspectives. *Basic and Applied Social Psychology* 29, 1–12.
- Eidelson, R. J. (1980) Interpersonal satisfaction and level of involvement: A curvilinear relationship. *Journal of Personality and Social Psychology* 39, 460–470.
- Eriksson, M. & Lindström, B. (2005) Validity of Antonovsky’s sense of coherence scale: a systematic review. *Journal of Epidemiol Community Health* 59, 460–466.
- Erola, J. & Härkönen, J. (2014) Lastensaannin vaikutus hyvinvointiin Euroopassa. Teoksessa M. Niemelä (toim.): *Eurooppalaiset elinolot*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 78–98.
- Ervasti, K. (2011) *Tuomioistuinsovittelu Suomessa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 256. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2000) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 4. painos. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan neuvosto (2010) Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytännöstä. Saatavilla <https://rm.coe.int/16806a453d>. Haettu 5.12.2017.
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2015) *Lapsiystävällinen oikeudenkäyttö – ammattilaisten näkemyksiä ja kokemuksia*. Saatavilla http://fra.europa.eu/sites/.../fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_fi.pdf. Haettu 5.12.2017.

- Eurostat (2017) Marriage and divorce statistics. Saatavilla http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics. Haettu 5.3.2018.
- Fehlberg, B., Smyth, B., Maclean, M. & Roberts, C. (2011) Legislating for shared time parenting after separation: A research review. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25 (3), 318–337.
- Ferraro, A., Malespin, T., Oehme, K., Bruker, M. & Opel, A. (2016) Advancing Co-parenting Education: Toward a Foundation for Supporting positive Post-Divorce Adjustment. *Child & Adolescent Social Work Journal* 33, 407–415.
- Field, A. (2009) *Discovering Statistics Using SPSS*. Second Edition. London: SAGE.
- Finch, N. (2006) Family Change. Teoksessa J. Bradshaw & A. Hatland (toim.): *Social Policy, Employment and Family Change in Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 13–35.
- Finzi-Dottan, R. & Cohen, O. (2016) Predictors of Involvement and Warmth of Custodial Fathers in Israel: Comparison with Married and Noncustodial Divorced Fathers.” *Family process* 55 (1), 171–187.
- Folger, J.P. & Simon, D. (2017) Transformative Mediation. Illustrating a relational view of conflict intervention. Teoksessa A. Georgakopoulos (toim.): *The mediation handbook: research, theory, and practice*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Fonagy, P. & Target, M. (1997) Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology* 9, 679–700.
- Ford Sori, C. & Hecker, L.L. (2015) Ethical and Legal Considerations When Counselling Children and Families. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy* 36, 450–464.
- Forsberg, H. & Pösö, T. (2009) Valvottujen tapaamisten näyttämö. Vieraan ja perhesidoksen rajankäyntiä. Teoksessa R. Jallinoja (toim.): *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 146–161.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2018a) Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa H. Forsberg & A. Ritala-Koskinen (toim.): *Monen kodin lapset*. Helsinki: Gaudeamus, 7–19.
- Forsberg, H., Kääriäinen, A. & Ritala-Koskinen, A. (2018b) Children’s residence in divorce disputes – examination of social work reports to the court. *Journal of Social Welfare and Family Law* 40 (1) 21–36.
- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2021) Sosiaalityö oikeuden yhteistyökumppanina huoltoriidoissa. Tuomareiden näkökulma olosuhdeselvitystyöhön. *Yhteiskuntapolitiikka* 86 (1), 28–38.
- Forslund, T., Hammarlund, M. & Granqvist, P. (2021) Admissibility of Attachment Theory, Research and Assessments in Child Custody Decision-making? Yes and No. *New directions for child and adolescent development* 180, 125–140.
- Forssén, K. & Ritakallio, V-M. (2006) First Births: A Comparative Study of the Patterns of Transition to Parenthood in Europe. Teoksessa J. Bradshaw & A. Hatland (toim.): *Social Policy, Employment and Family Change in Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar, 161–177.
- Forssén, K., Haataja, A. & Hakovirta, M. (2009) Yksinhuoltajien asema suomalaisessa hyvinvointivaltiossa. Teoksessa K. Forssén, A. Haataja & M. Hakovirta (toim.): *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009*. Helsinki: Väestöliitto, 9–18.
- Francia, L., Milliar, P. & Sharman, R. (2019) Addressing Family Violence Post Separation - Mothers and Fathers’ Experiences from Australia. *Journal of child custody* 16 (3), 211–235.
- Freeman Cenegy, L., Denney, J. & Tolbert Kimbro, R. (2018) Family Diversity and Child Health: Where Do Same-Sex Couple Families Fit? *Journal of Marriage and Family* 80, 198–218.
- Friendly, R. & Grolnick, W. (2008) Child Adjustment to Familial Dissolution: An Examination of Parental Factors Using a Self-Determination Theory Framework. *Journal of Divorce & Remarriage* 50, 66–80.
- Frisby, B., Booth-Butterfield, M., Dillow, M., Martin, M. & Weber, K. (2012) Face and resilience in divorce: The impact on emotions, stress, and post-divorce relationships. *Journal of Social and Personal Relationships* 29 (6), 715–735.
- Gade, C. (2018) "Restorative Justice": History of the Term’s International and Danish Use. Teoksessa A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (toim.): *Nordic Mediation Research*. Cham: Springer, 27–40.

- Gagné, M. & Deci, E. (2005) Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior* 26, 331–362.
- Galántai, J., Ligeti, A. & Wirth, J. (2019) Children Exposed to Violence: Child Custody and its Effects on Children in Intimate Partner Violence Related Cases in Hungary. *Journal of Family Violence* 34, 399–409.
- Ganong, L., Coleman, M. & Sanner, C. (2019) Divorce and Remarried Parenting. Teoksessa M. Bornstein (toim.): *Handbook of Parenting*, 3rd Edition. New York: Routledge, 311–344.
- Garber, B. D. (2014) The Cameleon Child: Children as Actors in the High Conflict Divorce Drama. *Journal of Child Custody* 11, 25–40.
- Garriga, A., Turunen, J. & Bernardi, L. (2021) The Socioeconomic Gradient of Shared Physical Custody in Two Welfare States: Comparison Between Spain and Sweden. Teoksessa L. Bernardi & D. Mortelmans (toim.): *Shared Physical Custody Interdisciplinary Insight in Child Custody Arrangements*. Cham: Pringer International Publishing, 181–206.
- Gellman, M. & Turner, R. (2013) Salutogenesis. *Encyclopedia of Behavioral Medicine*. New York: Springer, 1707–1709.
- Giddens, A. (1992) *The Transformation of Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (2006) *Sociology*. Fifth Edition. Cambridge: Polity Press.
- Goldthorpe, J. (2000) *On Sociology. Numbers, Narratives, and the Integration of Research and Theory*. New York: Oxford University Press.
- Gottman, J.M. (1994) *What Predicts Divorce? The Relationship Between Marital Processes and Marital Outcomes*. New York: Psychology Press.
- Gottman, J.M. & Silver, N. (2004) *The Seven Principles for Making Marriage Work*. Third impression. London: Orion Books Ltd.
- Gray, M. (2014) The Swing to Early Intervention and Prevention and Its Implications for Social Work. *British Journal of Social Work* 44, 1750–1769.
- Greenberg, L., Doi Fick, L. & Schnider, R. (2012) Keeping the Developmental Frame: Child-Centered Conjoint Therapy. *Journal of Child Custody* 9 (1–2), 39–68.
- Greenberg, L. & Sullivan, M. (2012) Parenting Coordination and Therapist Collaboration in High-Conflict Shared Custody Cases. *Journal of Child Custody* 9 (1–2), 85–107.
- Gulbrandsen, W., Haavind, H. & Tjersland, O. (2019) Mediation Strategies in the Face of Custody Conflicts. *Conflict Resolution Quarterly* 36 (4), 293–309.
- Guzmán-González, M., Włodarczyk, A., Contreras, P., Rivera-Ottenberger, D. & Garrido, L. (2019) Romantic Attachment and Adjustment to Separation: The Role of Forgiveness of the Former Partner. *Journal of Child and Family Studies* 28, 3011–3021.
- Grönroos, M. (2003) *Johdatus tilastotieteeseen. Kuvailu, mallit ja päättely*. Helsinki: Finn Lectura.
- Haapanen, M. & Hakovirta, M. (2019) Lapsen elatus, vanhempien toimeentulo ja köyhyys. *Janus* 27 (4), 395–412.
- Haas, L. & Hwang, C. (2013) Fatherhood and Social Policy in Scandinavia. Teoksessa D. Shwalb, B. Shwalb & M. Lamb (toim.): *Fathers in Cultural Context*. Routledge: New York, 303–331.
- Haavisto, V., Bergman-Pyykkönen, M. & Karvinen-Niinikoski, S. (2014) Perheasioiden sovittelun uudet tuulet – havaintoja, mallinnuksia ja arvioita FASPER-hankkeen pohjalta. Helsinki: Suomen sovittelufoorumi ry.
- Haavisto, V. (2018) *Developing Family Mediation in Finland: The Change Process and Practical Outcomes*. Teoksessa A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (toim.): *Nordic Mediation Research*. Cham: Springer, 41–66.
- Hakovirta, M. & Broberg, M. (2014) Isyys eron jälkeen. Teoksessa Eerola, P. & Mykkänen, J. (toim.): *Isän kokemus*. Helsinki: Gaudeamus, 114–126.
- Hakovirta, M., Kallio, J. & Salin, M. (2021) Is It Possible Raise Children? Multilevel Analysis of Attitudes Toward Single Parents in 22 Welfare States. *Journal of comparative family studies* 52 (1), 117–144.

- Hakovirta, M., Mayer, D., Salin, M., Lindroos, E. & Haapanen, M. (2023) Joint Physical Custody of Children in Europe: A Growing Phenomenon. *Demographic research* 49, 479–492.
- Halford, K. & Sweeper, S. (2013) Trajectories of Adjustment to Couple Relationship Separation. *Family Process* 52 (2), 228–243.
- Hallintolaki 6.6.2003/434.
- Halme, N. & Perälä, M.-L. (2014a) Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa J. Lammi-Taskula & S. Karvonen (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 216–226.
- Halme, N., Vuorisalmi, M. & Perälä, M.-L. (2014b) Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Raportti 4/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hannuniemi, A. (2015) *Vanhempien mielenterveyshäiriöt ja vieraannuttaminen lapsen huoltoriidoissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haravuori, H., Marttunen, M. & Viheriälä, L. (2016) Traumaattiset kokemukset. Teoksessa K. Kumppalainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 91–97.
- Hardesty, J. & Ganong, L. (2006) How women make custody decisions and manage co-parenting with abusive former husbands. *Journal of Social and Personal Relationships* 23 (4), 543–563.
- Haselschwerdt, M., Hardesty, J. & Hans, J. (2011) Custody Evaluators' Beliefs About Domestic Violence Allegations During Divorce: Feminist and Family Violence Perspectives. *Journal of Interpersonal Violence* 26 (8), 1694–1719.
- Hautanen, T. (2010) *Väkivalta ja huoltoriidat*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Hautanen, T. (2017) Vain vanhempien parisuhdeasia? Väkivallan arviointi huoltoriidoissa. Teoksessa J. Niemi, H. Kainulainen & P. Honkatukia (toim.): *Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Tampere: Vastapaino, 121–137.
- Hautanen, T. & Ritala-Koskinen, A. (2022) Monialaisen työn rajat vaikeissa ero- ja huoltoriitatilanteissa. Teoksessa L. Yliruka, P. Eriksson, L. Jokinen & K. Pasanen (toim.): *KOhti monitoimijaista lasten suojelua hyvinvointialueilla*. Työpaperi 52/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 124–137.
- Heers, M. & Szalma, I. (2022) Gender role attitudes and father practices as predictors of nonresident father-child contact. *PloS one* 17 (4), 1–22.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M. & Rajala, R. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. *HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset*. Raportti 3/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke (2007) *Lapsen huolto, tapaamisoikeus, elatus*. Saatavilla https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2007/adfxFnZrb/Lapsen_huolto_tapaamisoikeus_ja_elatus.pdf. Haettu 20.5.2017.
- Henriksson, M., Haravuori, H. & Lönnqvist, J. (2024) Psykkiset kriisit, sopeutumishäiriöt ja stressireaktiot. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.): *Psykiatria*, 15–16. painos. Helsinki: Duodecim, 418–448.
- Herrero, M., Martínez-Pampliega, A. & Alvarez, I. (2020) Family Communication, Adaption to Divorce and Children's Maladjustment: The Moderating Role of Coparenting. *Journal of Family Communication* 20 (2), 114–128.
- Hertzmann, L., Abse, S., Target, M., Glausius, K., Nyberg, V. & Lassri, S. (2017) Mentalisation-Based Therapy for Parental Conflict - Parenting Together; an Intervention for Parents in Entrenched Post-Separation Disputes. *Psychoanalytic psychotherapy* 31 (2), 195–217.
- Hewitt, B. (2013) Who Gets Divorced? The Social Determinants of Marital Separation over the Life Course. Teoksessa A. Evans & J. Baxter (toim.): *Negotiating the Life Course: Stability and Chance in Life Pathways*. Dordrecht: Springer Media.

- Hietanen, P. (2019) Vertaistuki yhteistyövanhemmuuden edistäjänä. Teoksessa P. Hietanen, V. Keinonen & M. Kettunen (toim.): Yhteistyövanhemmuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. 31–37.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009) Tutki ja kirjoita. 22. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hutson, R. & Kolbe, A. (2010) Survey Studies. Teoksessa B. Thyer (toim.) The Handbook of Social Work Research Methods. Second Edition. California: SAGE, 131–148.
- Huttunen, J. (2014) Isyyden muutos ja tulevaisuus. Teoksessa P. Eerola & J. Mykkänen (toim.): Isän kokemus. Helsinki: Gaudeamus, 178–196.
- Häkkinen-Nyholm (2010) Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim* 126, 499–505.
- Hämäläinen, J. (2010) Kallit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvokeskus.
- Idan, O., Eriksson, M. & Al-Yagon, M. (2016) The Salutogenic Model: The Role of Generalized Resistance Resources. Teoksessa M. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G. Bauer, J. Pelikan, B. Lindström & G. Espnes (toim.): The handbook of salutogenesis. Basel: Springer, 57–69.
- IFSW, International Federation of Social Workers. Global Social Work Statement of Ethical Principles. Saatavilla <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>. Haettu 3.6.2019.
- Iivari, J. (2017) Sovittelutoiminta ja sosiaalityö. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 385–395.
- Ilmarinen, K., Aalto, A.-M. & Muuri, A. (2019) Sosiaalipalveluiden saatavuus ja asiakaskokemukset. Teoksessa L. Kestilä & S. Karvonen (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 216–227.
- Isometsä, E. (2011) Masennustilan puhkeaminen ja tunnistaminen. Teoksessa T. Heiskanen, M. Huttunen & J. Tuulari (toim.): Masennus. Helsinki: Duodecim, 19–24.
- Jaakola, A.-M. (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Jalovaara, M. (2003) The Joint Effects of Marriage Partners' Socioeconomic Position on the Risk of Divorce. *Demography* 40 (1), 67–81.
- Jalovaara, M. (2013) Socioeconomic Resources and the Dissolution of Cohabitations and Marriages. *European Journal of Population* 29, 167–193.
- Jalovaara, M. (2020) Erkanevia elämäntilanteita? Sosiaalisen aseman yhteys lasten perhemuotoihin. Teoksessa J. Kallio & M. Hakovirta (toim.): Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus. Tampere: Vastapaino, 93–116.
- Jewkes, R., Morrell, R., Hearn, J., Lundqvist, E., Blackbeard, D., Lindegger, G., Quayle, M., Sikweyiya, Y. & Gottzén, L. (2015) Hegemonic masculinity: combining theory and practice in gender interventions. *Culture, Health & Sexuality* 17 (2), 112–127.
- Johansson, T. & Klinth, R. (2008) Caring Fathers. The Ideology of gender Equality and Masculine Positions. *Men and Masculinities* 11 (1), 42–62.
- Johansson, T. & Ottemo, A. (2015) Ruptures in hegemonic masculinity: the dialectic between ideology and utopia. *Journal of Gender Studies* 24 (2), 192–206.
- Johnson, D. & Wu, J. (2002) A empirical test of crisis, social selection, and role explanations of the relationships between marital disruption and psychological distress: A pooled time-series analysis of four-wave panel data. *Journal of Marriage and Family* 64, 211–224.
- Johnson, S. (2010) Tunnekeskeisen pariterapian käsikirja. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.
- Johnston, J.R., Roseby, V. & Kuehnle, K. (2009) The Family Crucible of High-Conflict and Violent Divorce. Teoksessa J.R. Johnston (toim.): In the Name of the Child. A Developmental Approach to Understanding and Helping Children of Conflicted and Violent Divorce. New York: Springer Publishing Company, 3–29.

- Jokinen, A. (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila (toim.): Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 110–144.
- Jokinen, A. (2016) Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde. Teoksessa M. Törrönen, K. Hänninen, P. Jouttimäki, T. Lehto-Lundén, P. Salovaara & M. Veistilä (toim.): Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 138–147.
- Jones, W.H. & Burdette, M. P. (1994) Betrayal in relationships. Teoksessa A.L. Weber & J.H. Harvey (toim.): Perspectives on close relationships. Boston: Allyn & Bacon, 243–262.
- Joseph, S. & Sagy, S. (2016) Positive Psychology in the Context of Salutogenesis. Teoksessa M. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G. Bauer, J. Pelikan, B. Lindström & G. Espnes (toim.): The handbook of salutogenesis. Basel: Springer, 83–88.
- Joutsenniemi, K. & Lipponen, K. (2015) Resilienssi ja post-traumaattinen kasvu. Suomen lääkärilehti 38/2015, vsk 70.
- Juhila, K. (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, K. (2018) Aika, paikka ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.
- Kaaitila, A. & Nyqvist, L. (2014) Taloudellinen väkivalta parisuhteessa - kirjallisuuskatsaus. Janus 22 (3), 262–278.
- Kaaitila, A. & Ervasti, H. (2015) Mikä selittää parisuhteen ristiriitoja? Tarkastelussa kotityöt, raha ja ansiotyöt. Sosiologia 2 / 2015.
- Kaaitila, A. (2017) Rahakonfliktit ja taloudellinen väkivalta parisuhteissa. Turku: Turun yliopisto.
- Kalari, T. & Raitakari, S. (2021) Vuorovaikutuksen rikkoutuminen lapsen ja sosiaalityöntekijän haastattelukohtauksissa. Janus 29 (3), 229–248.
- Kaldo, V., Jernelöv, S. & Rammerö, J. (2015) Involving Clients in Treatment Methods: A Neglected Interaction in the Therapeutic Relationship. Journal of Consulting and Clinical Psychology 83 (6), 1136–1141.
- Kalland, M. (2014) Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.): Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 26–38.
- Kalmijn, M. & Broese van Groenou, M. (2005) Differential effects of divorce on social integration. Journal of Social and Personal Relationships 22, 455–476.
- Kalmijn, M. & Monden, C. (2006) Are the Negative Effects of Divorce on Well-Being Dependent on Marital Quality? Journal of Marriage and Family 68, 1197–1213.
- Kananoja, A. (2017) Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 173–192.
- Kananoja, A. & Lähteinen, S. (2017) Tutkiminen ja kehittäminen sosiaalialalla. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 487–501.
- Kananoja, A. (2017) Sosiaalityön lähivuosien kasvavat haasteet. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 443–450.
- Kanninen, K. & Uusitalo-Arola, L. (2015) Lyhyt-terapeuttinen työote. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karhuvaara, M., Kaitue, S. & Ruuhilahti, S. (2013) Lähisuhdeväkivallan kartoittaminen ja siihen puuttuminen lastenvalvojan työssä, THL Opas 30/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Karila, I. (2022) Skeematerapia persoonallisuushäiriöiden ja muiden pitkäaikaisten häiriöiden hoidossa. Teoksessa S. Kähkönen, I. Karila, M. Koivisto & N. Holmberg (toim.): Kognitiivinen psykoterapia, 9–10. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 289–310.
- Karjalainen, P. (2017) Sosiaalityön osaamisen orientaatiot. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 193–198.
- Karney, B.R. & Bradbury, T. N. (1995) The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. Psychological Bulletin 118, 3–34.
- Karoly, A., Cannon, J. & Kilburm, M. (2005) Early childhood Interventions. Proven Results, Future Promise. Santa Monica: RAND.

- Karttunen, R. (2010) Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Karvinen-Niinikoski, S. (2017) Postmoderni sosiaalityö. Teoksessa M. Mäntysaari, A. Pohjola & T. Pösö (toim.): Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 131–159.
- Karvinen-Niinikoski, S. & Pellinen, M. (2010). Perheasioiden sovittelu – riitelykulttuurista vastuulliseen osallisuuteen. Teoksessa E. Poikela (toim.): Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä: PS-kustannus, 91–108.
- Kauppi, A. & Takalo, A. (2014) Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa A. Viinikka (toim.): Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 8–25.
- Kekäle, J. & Eerola, P. (2014) Isyyden tarinamarkkinoilla. Teoksessa P. Eerola & J. Mykkänen (toim.): Isän kokemus. Helsinki: Gaudeamus, 19–31.
- Kelly, C. (2010) Postmodernist Approaches to Mixed Methods Research. Teoksessa Mixed Methods Research: Merging Theory with Practice. New York: Guildford Publications, 154–173.
- Kelly, J. (2008) Preparing for the Parenting Coordination Role: Training Needs for Mental Health and Legal Professionals. *Journal of Child Custody* 5 (1–2), 140–159.
- Kerig, P. (2019) Parenting and Family Systems. Teoksessa M. Bornstein (toim.): Handbook of Parenting, 3rd Edition. New York: Routledge, 3–35.
- Ketokivi, M. (2015) Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi. Helsinki: Gaudeamus.
- Kiiski, J. (2011) Suomalainen avioero 2000–luvun alussa. Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Kiiski, J., Määttä, K. & Uusiutu, S. (2013) ”For Better and for Worse, or Until..”: On Divorce and Guilt. *Journal of Divorce & Remarriage* 54, 519–536.
- Kitanovic, T. (2015) Phenomenon of Divorce in the Modern World. *Balkan Social Science Review* 6, 7–21.
- Kivinummi, J. & Alatupa, S. (2016) Kun ei suju. Selviytymisopas haastaviin asiakastilanteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kjøs, P. & Oddli, H. (2018) Alliance formation in high-conflict custody mediation: a serial case analysis. *Journal of Family Therapy* 40, 378–397.
- Kline Pruett, M., Ebling, R. & Cowan, P. (2011) Pathways from a US co-parenting intervention to legal outcomes. *International Journal of Law, Policy and the Family* 25 (1), 24–45.
- Kluwer, E. (2016) Unforgiving motivations among divorced parents: Moderation of contact intention and contact frequency. *Personal Relationships* 23, 818–833.
- Knobloch, L. & Solomon, D. (2004) Interference and facilitation from partners in the development of interdependence within romantic relationships. *Personal Relationships* 11, 115–130.
- Knoester, C. & Booth, A. (2000) Barriers to Divorce. When Are They Effective? When They Are Not? *Journal of Family Issues* 21 (1), 78–99.
- Kobak, R. & Bosmans, G. (2019) Attachment and psychopathology: a dynamic model of the insecure cycle. *Current Opinion in Psychology* 25, 76–80.
- Koch, K. (2008) Evaluering av saksbehandlingsreglene for domstolene i barneloven – saker om foreldresansvar, fast bosted og samvær. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Korja, R. (2019) Kiintymyssuhdenäkökulma terapiasuhteen kehittymiseen. Teoksessa P. Turpeinen & R. Nurmento (toim.): Terapiasuhteessa olemisen taito. Helsinki: Edita, 40–63.
- Koskela, J. (2012) Avioero suomalaisen miehen kokemana. Ero ja erosta toipuminen prosessina. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Koster, T., Poortman, A-R. & van der Lippe, T. (2021) Parenting in Postdivorce Families: The Influence of Residence, Repartnering, and Gender. *Journal of marriage and family* 83 (2), 498–515.
- Kotiranta, T. & Virkki, T. (2011) Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa T. Kotiranta, P. Niemi & R. Haaki (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 113–132.
- Koulu, S. (2019) Lapsenhuoltolain uudistus ja ymmärrys perheestä. *Janus* 27 (4), 413–421.

- Koulu, S. & Nikupeteri, A. (2019) Lähisuhdeväkivalta eron jälkeen. Teoksessa U. Korpilahti, H. Ket-tunen, E. Nuotio, S. Jokela, V-M. Nummi & P. Lillsunde (toim.): Väkivallaton lapsuus - toimenpi-desuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025. Sosiaali- ja terveystoiministeriön julkaisuja 27/2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveystoiministeriö, 213–234.
- Kramrei, E., Coit, C., Martin, S., Fogo, W. & Mahoney, A. (2007) Post-Divorce Adjustment and Social Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage* 46 (3–4), 145–166.
- Krasas, J. (2021) Still a Mother: Noncustodial Mothers, Gendered Institutions, and Social Change. Ithaca: Cornell University Press.
- Krayenfeld, M. & Trappe, H. (2020) Introduction: Parental Life Courses After Separation and Divorce in Europe. Teoksessa M. Krayenfeld & H. Trappe (toim.): Parental Life Courses After Separation and Divorce in Europe. Cham: Springer, 3–21.
- Kruk, E. (2013) The Equal Parent Presumption. *Social Justice in the Legal Determination of Parenting after Divorce*. London: McGill-Queen’s University Press.
- Kulik, L. & Heine-Cohen, E. (2011) Coping Resources, Perceived Stress and Adjustment to Divorce Among Israeli Women: Assessing Effects. *The Journal of Social Psychology* 15 (1), 5–30.
- Kuosmanen, P. (2008) Ajallis-tilallinen queer-näkökielma lesboäitien ja naisperien perhesuhteisiin. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 131–152.
- Kuoppasalmi, K., Heinälä, P. & Lönnqvist, J. (2014) Päihdehäiriöt. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.): *Psykiatria*, 11. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 485–550.
- Kurki-Suonio, K. (2000) Joint Custody as an Interpretation of the Best Interests of the Child in Critical and Comparative Perspective. *International Journal of Law, Policy, and the Family* 14 (3), 183–205.
- Kääriäinen, A. (2009) Vertaistukijana erossa – dialogisen kohtaamisen mahdollisuuksia. Teoksessa A. Kääriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.): Ero vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, 254–282.
- Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (2009) Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteena. Teoksessa A. Kääriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.): Ero vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, 11–16.
- Köppen, K., Kreyenfeld, M. & Trappe, H. (2020) Gender Differences in Parental Well-being After Separation: Does Shared Parenting Matter? Teoksessa M. Kreyenfeld & H. Trappe (toim.): Parental Life Courses after Separation and Divorce in Europe. New York: Springer International Publishing, 235–264.
- Laki holhoustoimesta 442/1999.
- Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta 14.2.2019/190.
- Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 16.8.1996/619.
- Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36.
- Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 29.4.2011/394.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 26.6.2015/817.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.
- Laki sosiaalihuollon muuttamisesta 30.12.2022/1280.
- Laki toimeentulosta 30.12.1997/1412.
- Lamb, M. & Kelly, J. (2009) Improving the quality of parent-child contact in separating families with infants and young children: empirical research foundations. Teoksessa R. Galatzer-Levy, L. Kraus & J. Galatzer-Levy (toim.): The scientific basis of child custody decisions, 2. painos. New Jersey: Wiley, 187–214.
- Lamela, D., Figueiredo, B. (2011) Post-divorce representations of marital negotiation during marriage predict parenting alliance in newly divorced parents. *Sexual and Relationship Therapy* 26 (2), 182–190.

- Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A. & Feinberg, M. (2016) Typologies of Post-divorce Coparenting and Parental Well-Being, Parenting Quality and Children's Psychological Adjustment. *Child Psychiatry and human development* 47 (5), 716–728.
- Lehtonen, J., Kallinen, K. & Nikupeteri, A. (2025) Vaativien erotilanteiden vahingoittavuus lapselle palvelutarpeen arvioinneissa. Teoksessa A. Pehkonen, A. Kääriäinen, R-L, Kinni & P. Puurunen (toim.): *Vaativa sosiaalityö*. Jyväskylä: SoPhi 159, 132–152.
- Leopold, T. & Kalmijn, M. (2016) Is Divorce More Painful When Couples Have Children? Evidence From Long-Term Panel Data on Multiple Domains of Well-being. *Demography* 53, 1717–1742.
- Leopold, T. (2018) Gender Differences in the Consequences of Divorce: A Study of Multiple Outcomes. *Demography* 55, 769–797.
- Levinger, G. (1976) A social psychological perspective on marital dissolution. *Journal of Social Issues* 32, 21-47.
- LHL, Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
- Lindberg, M., Nygård, M. & Nyqvist, F. (2018) Risk, coping strategien and family wellbeing: evidence from Finland. *International Journal of Sociology and Social Policy* 38 (11–12), 1116–1132.
- Linnavuori, H. (2018) Vuoroasuminen kokemus lapsuudesta varhaisaikuisuuteen. Teoksessa H. Forsberg & A. Ritalla-Koskinen (toim.): *Monen kodin lapset*. Helsinki: Gaudeamus, 23–51.
- Linnavuori, H. & Stenvall, E. (2020) Lasten ja nuorten aikuisten kokemuksia vuoroasumiseen liittyvästä päätöksenteosta. *Janus* 28 (1), 3–19.
- Lipponen, K. (2015) Positiivinen psykologia ja ratkaisukeskeisyys psykoterapiassa. Teoksessa L. Uusitalo-Malmivaara (toim.): *Positiivisen psykologian voima*. Jyväskylä: PS-kustannus, 200–221.
- Lipponen, K. (2020) Resilienssi arjessa. Helsinki: Duodecim.
- LSL, Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Luoma, I. & Aronen, E. (2016) Huoltajuuskiistat ja vanhemmuuden arviointi. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 737–740.
- Luyten, P., Nijssens, L., Fonagy, P. & Mayes, L. (2017) Parental Reflective Functioning: Theory, Research, and Clinical Application. *The Psychoanalytic Study of the Child* 70 (1), 174–199.
- Lönnqvist, J. (2024) Mielenterveyden häiriöiden diagnostiikka ja luokittelu. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Henriksson, M. Marttunen & T. Partonen (toim.): *Psykiatria*, 15–16. painos. Helsinki: Duodecim, 57–86.
- Mahrer, N., O'Hara, K., Sandler, I. & Wolchik, S. (2018) Does Shared Parenting Help or Hurt Children in High-Conflict Divorced Families? *Journal of Divorce & Remarriage* 59 (4), 324–347.
- Mainstone, F. (2014) *Mastering Whole Family Assessment in Social Work. Balancing the Needs of Children, Adults and Their Families*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Mandarino, K., Kline Pruett, M. & Fielstone, L. (2016) Co-parenting in a highly conflicted separation/divorce: Learning about parents and their experiences of parenting coordination, legal, and mental health interventions. *Family Court Review* 54 (4), 564–577.
- van Manen, M. (2014) *Phenomenology of Practice: Meaning-Giving Methods in Phenomenological Research and Writing*. London: Taylor & Francis Group.
- Mantle, G. & Critchley, A. (2004) Social Work and Child-centred Family Court Mediation. *British Journal of Social Work* 34, 1161–1172.
- Martin, A., Hill, P. & Allemand, M. (2019) Attachment predicts transgression frequency and reactions in romantic couples' daily life. *Journal of Social and Personal Relationships* 36 (8), 2247–2267.
- Martin, M. (2013) *Paradoxes of Happiness*. Teoksessa A. Delle Fave (toim): *The Exploration of Happiness*. Dordrecht: Springer Media.
- Mata, J., Richter, D., Schneider, T. & Hertwig, R. (2018) How Cohabitation, Marriage, Separation, and Divorce Influence BMI: A Prospective Panel Study. *Health Psychology* 37 (10), 948–958.
- Mattila, M. (2010) *Varianssianalyysi. Kvantitatiivisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Saatavilla <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> Haettu 24.1.2021.

- May, T. (2011) *Social research. Issues, methods and process*. Fourth edition. Berkshire: McGraw-Hill.
- McIntosh, J., Wells, Y., Smyth, B. & Long, C. (2008) Child-Focused and Child-Inclusive Divorce Mediation: Comparative Outcomes from a Prospective Study of Postseparation Adjustment. *Family Court Review* 46 (1), 105–124.
- McIntosh, J., Smyth, B., Kelaher, M., Wells, Y. & Long, C. (2011) Post-separation parenting arrangements: Patterns and developmental outcomes. Studies of two risk group. *Family Matters* 86. Sydney: Australian Government. Saatavilla <https://aifs.gov.au/publications/family-matters/issue-86/post-separation-parenting-arrangements>. Haettu 18.5.2020.
- McIntosh, J. & Tan, E. (2017) Young Children in Divorce and Separation: Pilot Study of a Mediation-Based Co-Parenting Intervention. *Family court review* 55 (3), 329–344.
- Menon, G. & Cowger, C. (2010) Integrating Qualitative and Quantitative Research Methods. Teoksessa B. Thyer (toim.) *The Handbook of Social Work Research Methods*. Second Edition. London: Sage, 609–618.
- Metsämuuronen, J. (2009) *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. Helsinki: International Me-thelp.
- Metsä-Simola, N. & Martikainen, P. (2013) The short-term and long-term effects of divorce on mortality risk in a large Finnish cohort 1990–2003. *Population Studies* 67 (1), 97–110.
- Mikulincer, M. & Shaver, P. (2019) Attachment orientations and emotion regulation. *Current Opinion in Psychology* 25, 6–10.
- Miller, R. S. (2012) *Intimate Relationships*. Sixth Edition. New York: McGraw-Hill.
- Miller, W. (2008) Motivaation ja muutoksen käsitteellistäminen. Teoksessa A. Koski-Jännes, L. Riittinen & P. Saarnio (toim.): *Kohti muutosta. Motivointimenetelmiä päihde- ja käyttäytymisongelmiin*. Helsinki: Tammi, 16–40.
- Mirecki, R., Chou, J., Elliot, M. & Schneider, C. (2013) What Factors Influence Marital Satisfaction? Differences Between First and Second Marriages. *Journal of Divorce & Remarriage* 54, 78–93.
- Mittelmark, M. & Bauer, G. (2016) The Meaning of Salutogenesis. Teoksessa M. Mittelmark, S. Sagy, M. Eriksson, G. Bauer, J. Pelikan, B. Lindström & G. Espnes (toim.): *The handbook of salutogenesis*. Basel: Springer, 7–13.
- Moen, E. (2009) Sensitiv forskning. Teoksessa L. Dahlgren & L. Sauer (toim.): *Att forska i socialt arbete. Utmaningar, förhållningssätt och metoder*. Lund: Studentlitteratur, 227–238.
- Molgora, S., Ranieri, S. & Tamazza, G. “Divorce and Coparenting: A Qualitative Study on Family Mediation in Italy.” *Journal of Divorce & Remarriage* 55 (4), 300–314.
- Moon, M. (2011) The Effects of Divorce in Children: Married and Divorced Parents’ Perspectives. *Journal of Divorce & Remarriage* 52 (5), 344–349.
- Morgan, D. (2004) Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life. Teoksessa C. Smart & E. Silva (toim.): *The New Family?* London: Sage Publications.
- Mustajoki, H. & Mustajoki, A. (2017) *A New Approach to Research Ethics: Using Guided Dialogue to Strengthen Research Communities*. London: Routledge.
- Mykkänen, J. & Huttunen, J. (2008) Isäksi tulon tunteet. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.): *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 169–187.
- Mykkänen, J. & Eerola, P. (2014) Sitoutuminen ja vastuu isyyden alussa. Teoksessa J. Mykkänen & P. Eerola (toim.): *Isän kokemus*. Helsinki: Gaudeamus, 49–64.
- Mäkelä, J. (2013) Ehkäisevät palvelut kunniaan. Teoksessa A. Hastrup, M. Hietanen-Peltola, J. Jahnu-kainen & M. Pelkonen (toim.): *Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen. Lasten Kaste-kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi*. Raportti 3/2013. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 19–22.
- Määttä, K. (2011) The Throes and Relief of Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage* 52, 415–434.
- Mönkkönen, K., Leinonen, L., Arajärvi, M., Hovatta, A-E., Tusa, N. & Salokangas, K. (2019) Moniammatillisen vuorovaikutuksen tarkastelua. Teoksessa K. Mönkkönen, T. Kekoni & A. Pehkonen (toim.): *Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Gaudeamus, 47–88.

- National Association of Social Workers (2008) Code of Ethics. Saatavilla <https://www.socialworkers.org/pubs/code/default.asp>. Haettu 5.4.2017.
- Neppl, T., Senia, J. & Donnellan, M. (2016) Effects of Economic Hardship: Testing the Family Stress Model Over Time. *Journal of Family Psychology* 30 (1), 12–21.
- Nielsen, L. (2014) Shared Physical Custody: Summary of 40 Studies on Outcomes for Children. *Journal of Divorce & Remarriage* 55, 613–635.
- Nielsen, L. (2018a) Joint versus sole physical custody: Outcome for children independent of family income or parental conflict. *Journal of Child Custody* 15 (1), 1–20.
- Nielsen, L. (2018b) Joint Versus Sole Physical Custody: Children's Outcomes independent of Parent-Child Relationships, Income, and Conflict in 60 Studies. *Journal of Divorce & Remarriage* 59 (4), 247–281.
- Nieminen, Jiri (2023) Maskuliininen pääoma hyvässä ja pahassa sekä sosiaalityön tutkimuksessa. *Janus* 31 (2), 182–198.
- Nieminen, L. (2010) Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa H. Langström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry., 25–42.
- Nikupeteri, A., Tervonen, H. & Laitinen, M. (2015) Eroded, Lost or Reconstructed? Security in Finnish Children's Experience of Post-Separation Stalking. *Child Abuse* 24 (4), 285–296.
- Nikupeteri, A. (2016) Vainottuna. Eron jälkeisen vainon tunnistaminen ja uhrien kohtaaminen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Nikupeteri, A., Lappi, C., Lohiniva-Kerkelä, M., Kauppi, A. & Laitinen, M. (2017) Potentiaalisesti tappava parisuhde? Erotilanteen uhkaavuus ja uhrien suojaamisen edellytykset sukupuolistuneen väkivallan viitekehyksessä. *Oikeus* 46 (3), 290–309.
- Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2022) High-Conflict Separations and Differentiated Professional Responses - From Confrontational Interaction to Post-Separation Violence and Stalking. *Journal of Divorce & Remarriage* 63 (7–8), 506–525.
- Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2023) Addressing Post-Separation Parental Stalking: a Multimethod Qualitative Approach to Producing Knowledge of Stalking in Children's Lives. *Journal of Family Violence* 38, 1116–1176.
- Norman, J. (1999) Medling och andra typer av alternativ konfliktlösning: introduktion och handbok. Uppsala: Iustus
- Nouman, H., Enosh, G. & Niselbaum-Atzur, P. (2016) The role of parental communication, child's wishes and child's gender in social workers custody recommendations. *Children and youth services review* 70, 302–308.
- Nousiainen, K. (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Minerva Kustannus.
- Nugent, W. (2010) Probability and Sampling. Teoksessa B. Thyer (toim.): The handbook of Social Work Research Methods. Second Edition. London: Sage, 37–50.
- Nurmela, N. & Kaittila, A. (2019) Lapsiperheiden eropalveluiden kehittäminen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä. *Janus* 27 (4), 422–429.
- Nylund, A. (2018) A Dispute Systems Desing Perspective on Norwegian Child Custody Mediation. Teoksessa A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (toim.): Nordic Mediation Research. Cham: Springer, 9–26.
- Nyqvist, L. (2001) Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkivalta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Nyqvist, L. (2006) Miesten kriisikeskuksen loppuarviointi. Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotien liitto julkaisu 36. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 86–171.
- Nätkin, R. (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

- O'Brien, M. (2010) Social justice: Alive and well (partly) in social work practice? *International Social Work* 54 (2), 174–190.
- October, M. (2018) Väkivallan huomioiminen eron yhteydessä. Teoksessa K. Bildjuschkin (toim.): *Eropalveluilla kohti sovinnollisuutta*. Työpaperi 40/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- O'Donohue, W., Benuto, L.T. & Bennett, N. (2016) Examining the validity of parental alienation syndrome. *Journal of Child Custody* 13 (2–3), 113–125.
- Ogut, D., Chavez, F., Tyc, V. & Patel, J. (2021) Protective Buffers of Effective Parental Cooperation and Communication for Offspring of Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage* 62 (8), 640–656.
- Olson, D. & Fowers, B. (1993) Five Types of Marriage: An Empirical Typology Based On ENRICH. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families* 1 (3), 196–207.
- OM, Oikeusministeriö (25/2013) Aaltonen, A-K., Auvinen, M., Hallavainio, A., Helevä-Vuoti, K., Karhuvaara, M., Mäntylä-Karppinen, P., Naapi, M., Riikonen, A., Virtanen, M. & Träskman, F. (toim.): *Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013*. Loppuraportti. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM, Oikeusministeriö (35/2016) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Näkemyksiä uudistamistarpeista. Lausuntotiivistelmä. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM, Oikeusministeriö (19/2017) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79563/OMTH_19_2017_Tuomioistuinten_tyotilastoja.pdf?sequence=1. Haettu 1.5.2018.
- OM, Oikeusministeriö (47/2017) Lapsenhuoltolain uudistaminen. Työryhmän mietintö. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80751/OMML_47_2017_Lapsenhuolto.pdf. Haettu 20.8.2018.
- OM, Oikeusministeriö (13/2018) Lapsenhuoltolain uudistus. Lausuntotiivistelmä työryhmämietinnöstä. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160891>. Haettu 5.7.2020.
- OM, Oikeusministeriö (4/2020) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162138>. Haettu 6.6.2020.
- OM, Oikeusministeriö (13/2018) Lapsenhuoltolain uudistus. Lausuntotiivistelmä työryhmämietinnöstä. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160891>. Haettu 6.6.2020.
- OM, Oikeusministeriö (2023) Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2022. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinelaitos/tilastoja.html>. Haettu 12.7.2023.
- Paasio, P. (2017) Sosiaalityö ja vaikuttavuus. Teoksessa A. Kananoja, M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.): *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma, 403–416.
- Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. (2016) Mentalisaatio ja reflektiivinen funktio. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 81–88.
- Pallant, J. & Lae, L. (2002) Sense of coherence, well-being, coping and personality factors: further evaluation of the sense of coherence scale. *Personality and Individual Differences* 33, 39–48.
- Parke, R. & Cookston, J. (2019) Fathers and Families. Teoksessa M. Bornstein (toim.): *Handbook of Parenting*, 3rd Edition. New York: Routledge, 64–136.
- Passlack, J. (2003) Hvilken viden har man om parentifikation i dag? *Nordisk Psykologi* 55 (2), 137–154.
- Pedro, M., Ribeiro, T. & Shelton, K. (2015) Romantic Attachment and Family Functioning: The Mediating Role of Marital Satisfaction. *Journal of Child & Family Studies* 24, 3482–3495.
- Pehrman, T. (2011) Paremmin puhumalla. Restoratiivinen sovittelu työyhteisössä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pere, P. (2017) Sopuisuus vuoroasumisen edellytyksenä. *Janus* 25 (1), 57–60.

- Pietromonaco, P. & Beck, L. (2019) Adult attachment and physical health. *Current Opinion in Psychology* 25, 115–120.
- Piha, J. (2004) Perheen merkitys. Teoksessa I. Moilanen, E. Räsänen, T. Tamminen, F. Almqvist, J. Piha & K. Kumpulainen (toim.): *Lasten- ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 61–69.
- Plummer, K. (2000) *Documents of Life 2. An Invitation to a Critical Humanism*. London: Sage.
- Polak, S. & Saini, M. (2019) The Complexity of Families Involved in High-Conflict Disputes: A Post-separation Ecological Transactional Framework. *Journal of Divorce & Remarriage* 60 (2), 117–140.
- Poortman, A-R. (2018) Postdivorce Parent-Child Contact and Child Well-being: The Importance of Predivorce Parental Involvement. *Journal of Marriage and Family* 80 (3), 671–683.
- Pott, R. (2017) Delivering social work services in collaboration with the legal representation for individual clients: An effective, ethical and economical approach to supporting families in child abuse and neglect legal proceedings. *Child Abuse & Neglect* 73, 24–29.
- Portes, P., Brown, J., Saylor, K. & Sekhon, M. (2006) Assessing Children's Adjustment to Divorce Stress. *Journal of Divorce & Remarriage* 44 (1–2), 47–70.
- Pusa, A. (2006) Miehen ero. Sanasta miestä. Kokemuksia miesten kriisityöstä. Ensi- ja turvakotiliiton julkaisu 36. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry, 19–24.
- Puura, K. (2016) Vanhemmuuteen vaikuttavat riskitekijät ja olosuhteet. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 88–90.
- Pylkkänen, A. (2008) Miten oikeus määrittelee perheen? Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.): *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 71–92.
- Quinney, D. & Fouts, G. (2004) Resilience and Divorce Adjustment in Adults Participating in Divorce Recovery Workshops. *Journal of Divorce & Remarriage* 40 (1–2), 55–68.
- Raitasalo, R. (1996) Aaron Antonovskyn ”salutogeeninen malli” ja elämänhallinta. Teoksessa R. Raitasalo (toim.): *Elämänhallintaa etsimässä*. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 13. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 57–73.
- Raitasalo, R., Knekt, P., Kaarento, K., Laine, H. & Lindfors, O. (2005) Koherenssi-käsitys ja epäkypsät defenssit. *Psykologia* 40 (2), 164–172.
- Rajan-Rankin, S. (2014) Self-Identity, Embodiment and the Development of Emotional Resilience. *British Journal of Social Work* 44, 2426–2442.
- Rautio, S., Nikupeteri, A. & Laitinen, M. (2023) Ammattilaisten osaaminen lapsinäkökulmaisessa riskinarvioinnissa vaativissa erotilanteissa. *Kasvun tuki* 3 (2), 43–51.
- Rautio, S., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2025) Interventions in High-Conflict Divorces / Separations from Children's Perspective: A Scoping Review. *Family Transitions* 66 (7), 479–515.
- Reamer, F. (2010) Ethical Issues in Social Work Research. Teoksessa B. Thyer (toim.): *The Handbook of Social Work Research Methods*. Second Edition. London: Sage, 564–578.
- Recksiedler, C. & Bernardi, L. (2021) Are "Part-Time Parents" Healthier and Happier Parents? Correlates of Shared Physical Custody in Switzerland. Teoksessa L. Bernardi & D. Mortelmans (toim.): *Shared Physical Custody Interdisciplinary Insight in Child Custody Arrangements*. Cham: Springer International Publishing, 75–100.
- Rejmer, A. & Cederström, G. (2012) *Sammanställning av aktuell forskning, kunskap och lagstifning att användas i projekter; Barnets rättigheter i vårdstovister*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Riggio, H. (2004) Parental marital conflict and divorce, parent-child relationships, social support, and relationship anxiety in young adulthood. *Personal Relationships* 11, 99–114.
- Rishel, C. W. (2015) Establishing a Prevention-Focused Integrative Approach to Social Work Practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 96 (2), 125–132.
- Rissanen, A. (2016) Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Erityistarkastelussa vuoroasuminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 3/2016, 247–258.

- Rissanen, A., Kääriäinen, A., Rantala, K., Sarasoja, L. & Aikio, M. (2017) Vuoroasumisen periaatteet ja sopiminen vanhempien ja viranomaisten käsityksinä. *Janus* 25 (1), 38–56.
- Ristkari, T., Sourander, A., Rønning, J., Nikolakaros, G. & Helenius, H. (2008) Life events, self-reported psychopathology and sense of coherence among young men - A population-based study. *Nordic Journal of Psychiatry* 62 (6), 464–471.
- Ritala-Koskinen, A. (2003) (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.
- Ritala-Koskinen, A. (2009) Kuinka uusperhe kesytetään? Teoksessa R. Jallinoja (toim.): Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 128–145.
- RL, Rikoslaki 879/2013.
- Roberson, P., Sabo, M. & Wickel, K. (2011) Internal Working Models of Attachment and postdivorce Coparent Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage* 52 (3), 187–201.
- Roberts, M. (2008) *Mediation in Family Disputes. Principles of Practice.* Hampshire: Ashgate Publishing.
- Rohde-Brown, J. & Rudestam, E. (2011) The Role of Forgiveness in Divorce Adjustment and the Impact of Affect. *Journal of Divorce & Remarriage* 52, 109–124.
- Ruffieux, M., Nussbeck, F. & Bodenmann, G. (2014) Long-Term Prediction of Relationship Satisfaction and Stability by Stress, Coping, Communication, and Well-Being. *Journal of Divorce & Remarriage* 55, 485–501.
- Ruggeri, K., Kunz, M., Berkessel, J., Kácha, O., Knutsen Steinnes, K., Petrova, D., Cavassini, F., Naru, F. & Hardy, E. (2019) The science of behavior and decision-making. Teoksessa K. Ruggeri (toim.): Behavioral Insights for Public policy. Concepts and Cases. New York: Routledge, 59–79.
- Ruspini, E. (2013) *Diversity in family life: Gender, relationships and social change.* Bristol: Bristol University Press.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Ryan, R. & Deci, E. (2016) *Self-Determination Theory. Basic Psychological Needs in Motivation, Development and Wellness.* London: Guilford Publications.
- Rød, P. (2018) Divorce, families and children. Teoksessa S. Garvis & E. Eriksen Odegaard, (toim.): Nordic Dialogues on Children and Families. Abingdon: Routledge, 79–93.
- Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka, A., Kuula, A., Rissanen, R. & Karvinen, I. (2009) Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV, Kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Saatavilla <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html>. Haettu 26.8.2020.
- Saini, M. (2012) Reconceptualizing High-Conflict Divorce as a Maladaptive Adult Attachment Response. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services* 93 (3), 173–180.
- Saini, M. (2019) Strengthening coparenting relationships to improve strained parent-child relationships: A Follow-up study of parents' experiences of attending the overcoming barriers program. *Family Court Review* 57 (2), 217–230.
- Salo, S. (2009) Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. Teoksessa A. Kääriäinen, J. Hämäläinen & P. Pölkki (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, 104–122.
- Santalaihti, P. & Mäki, P. & Välimäki, M. (2016) Psykoedukaatio. Teoksessa Kumpulainen, K. & Aronen, E. & Ebeling, H. & Laukkanen, E. & Marttunen, M. & Puura, K. & Sourander, A. (toim.): Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Duodecim, 492–502.
- Sarrazin, J. & Cyr, F. (2007) Parental Conflicts and Their Damaging Effect on Children. *Journal of Divorce & Remarriage* 47 (1–2), 77–93.
- Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S. & Nylund, M. (2005) Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa M. Satka, S. Karvinen-Niinikoski, M. Nylund & S. Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia, 9–19.

- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (2016) Johdanto - Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.): Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede -institutet, 8–30.
- Saunders, D. (2015) Research Based Recommendations for Child Custody Evaluation Practices and Policies in Cases of Intimate Partner Violence. *Journal of Child Custody* 12 (1), 71–92.
- Sbarra, D., Law, R. & Portley, R. (2011) Divorce and death: A meta-analysis and research agenda for clinical, social and health psychology. *Perspective on Psychological Science* 6, 454–474.
- Sbarra, D., Hasselmo, K. & Bourassa K. (2015) Divorce and Health: Beyond Individual Differences. *Current Directions in Psychological Science* 24 (2), 109–113.
- Sbarra, D. & Borelli, J. (2019) Attachment reorganization following divorce: normative processes and individual differences. *Current Opinion in Psychology* 25, 71–75.
- Schacter, D., Gilbert, D. & Wegner, D. (2012) *Psychology*. European edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Schoenfeld, E., Loving, T., Pope, M., Huston, T. & Stulhofer, A. (2017) Does Sex Really Matter? Examining the Connections Between Spouses' Nonsexual Behaviors, Sexual Frequency, Sexual Satisfaction, and Marital Satisfaction. *Archives of sexual behavior* 46, 489–501.
- Scott, E. & Emery, R. (2014) Gender politics and child custody: The puzzling persistence of the best-interests standard. *Law and contemporary problems* 77 (1), 69–108.
- Sevón, E. & Notko, M. (2008) Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa E. Sevón & M. Notko (toim.): Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 13–26.
- Sheldon, K. & Schuler, J. (2011) Wanting, Having, and Needing. Integrating Motive Disposition Theory and Self-Determination Theory. *Journal of Personality and Social Psychology* 101 (5), 1106–1123.
- SHL, Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- Shor, E., Roelfs, D., Bugyi, P. & Schwartz, J. (2012) Meta-analysis of marital dissolution and mortality: Reevaluating the intersection of gender and age. *Social Science & Medicine* 75, 46–59.
- Singer, J. & Blagov, P. (2004) The Intergative Function of Narrative Processing: Autobiographical Memory, Self-Defining Memories, and the Life Story of Identity. Teoksessa D. Beike, J. Lampinen & D. Behrend (toim.): *The Self and Memory*. New York: Psychology Press, 117–138.
- Silventoinen, K., Volanen, S.-M., Vuoksima, E., Rose, R., Suominen, S. & Kaprio, J. (2014) A supportive family environment in childhood enhances the level and heritability of sense of coherence in early adulthood. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 49 (12), 1951–1960.
- Silverman, D. (2010) *Doing qualitative research*. Third edition. London: Sage.
- Sinkkonen, J. & Kalland, M. (2016) Vanhemmuus, kiintymyssuhde ja perhe. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 75–81.
- Sinkkonen, J. (2020) *Kiintymyssuhteet elämänkaressa*. Helsinki: Duodecim.
- Smart, C. & Neale, B. (1999) *Family Fragments?* Cambridge: Polity Press.
- Snyder, C. & Dinoff, B. (1999) *Coping. Where Have You Been?* Teoksessa Snyder, C. (toim.): *Coping: The Psychology of What Works*. Oxford: Oxford University Press, 3–19.
- Socialstyrelsen (2012) *Vårdnad, boende och umgänge. Handbok – stöd för rättstillämpning och handläggning inom socialtjänstens familjerätt*. Stockholm: Socialstyrelsen. Saatavilla <https://mfof.se/download/18.7c267bb719379bee576776a/1574867419181/Vardnad-boende-umgange.pdf> Haettu 1.12.2024.
- Soliday, E. (2004) Parenting and Children's Physical Health. Teoksessa M. Hogue & N. Long (toim.): *The Handbook of Parenting*. London: Sage, 161–180.
- Sommer, B. & Sommer, R. (1997) *A Practical Guide to Behavioral Research. Tool and Techniques*. Fourth Edition. New York: Oxford University Press.
- Sorek, Y. (2020) Grandparental and overall social support as resilience factors in coping with parental conflict among children of divorce. *Children and Youth Services Review* 118.

- Spaan, J., van Gaalen, R. & Kalmijn, M. (2022) Disentangling the Long-term Effects of Divorce Circumstances on Father-Child Closeness in Adulthood: A Mediation Analysis. *European Journal of Population* 38, 1183–1211.
- Stark, E. (2009) Rethinking Custody Evaluation in Cases Involving Domestic Violence. *Journal of Child Custody* 6 (3–4), 287–321.
- Steinbach, A. (2019) Children’s and Parents Well-Being in Joint Physical Custody: A Literature Review. *Family process* 58 (2), 353–369.
- STM, Sosiaali- ja terveysministeriö (2021). Lasten ja nuorten vaativimpien palvelujen osaamis- ja tukikeskuksia valmistelevan työryhmän raportti 18/2021. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Stirling, K. & Aldrich, T. (2012) Economic Inequities in Child Support: The Role of Gender. *Journal of Divorce & Remarriage* 53, 329–347.
- Strizzi, J., Cipric, A., Sander, S. & Hald, G. (2021) Divorce Is Stressful, But How Stressful? Perceived Stress Among Recently Divorced Danes. *Journal of Divorce & Remarriage* 62 (4), 295–311.
- Stocks, J. T. (2010) *Statistics for Social Workers*. Teoksessa B. Thyer (toim.): *The Handbook of Social Work Research Methods*. Los Angeles: Sage, 75–118.
- Strohschein, L. (2012) Parental Divorce and Child Mental Health: Accounting for Predisruption Differences. *Journal of Divorce & Remarriage* 53, 489–502.
- Sullivan, M. (2008) Coparenting and the Parenting Coordination Process. *Journal of Child Custody* 5 (1–2), 4–24.
- Suonio-Kurki, K. (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon - lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnot. Oikeusvertaileva tutkimus. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 222. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Susen, S. (2015) *The Postmodern Turn in the Social Sciences*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2017. Perheet 2016. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla https://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html. Haettu 5.3.2018.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2016. Syntyneet 2015. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla http://www.stat.fi/til/synt/2015/02/synt_2015_02_2016-12-08_tie_001_fi.html. Haettu 10.10.2017.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2017. Syntyneet 2016. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla https://www.stat.fi/til/synt/2016/synt_2016_2017-04-11_tie_001_fi.html. Haettu 5.3.2018.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2017. Siviilisäädyn muutokset 2016. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla http://stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html. Haettu 10.10.2017.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2018. Siviilisäädyn muutokset 2017. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla https://www.stat.fi/til/ssaaty/2017/ssaaty_2017_2018-05-08_fi.pdf. Haettu 6.3.2018.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2020. Syntyneet 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: https://www.stat.fi/til/synt/2019/synt_2019_2020-04-24_tie_001_fi.html. Haettu 6.6.2020.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2020. Siviilisäädyn muutokset 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla http://www.stat.fi/til/ssaaty/2019/ssaaty_2019_2020-05-08_tie_001_fi.html. Haettu 6.6.2020.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö. Siviilisäädyn muutokset 2020. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/ssaaty/2020/ssaaty_2020_2021-06-18_tie_001_fi.html. Haettu 25.7.2022.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2020. Perheet 2019. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla https://www.stat.fi/til/perh/2019/perh_2019_2020-05-22_tie_001_fi.html. Haettu 21.7.2022.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Väestö 2021. Perheet 2020. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla https://tilastokeskus.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28.fi. Haettu 21.7.2022.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Perheet 2023. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <https://stat.fi/julkaisu/clmyj8x2j81or0cutxcbkj1z0>. Haettu 5.7.2024.
- SVT, Suomen virallinen tilasto. Siviilisäädyn muutokset 2023. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavilla <https://stat.fi/julkaisu/clmypu9zn9n8h0cuta7046aml>. Haettu 5.7.2024.

- Symoens, S., Van de Velde, S., Colman, E. & Bracke, P. (2014) Divorce and the Multidimensionality of Men and Women's Mental Health: The Role of Social-Relational and Socio-Economic Conditions. *Applied Research Quality Life* 9, 197–214.
- Taanila, A. (2019) Määrällisen datan kerääminen. Saatavilla <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/03/09/otantamenetelma/>. Haettu 3.1.2021.
- Takala, P. (2005) Perheen muutos ja pohjoismainen perhepolitiikan malli. Teoksessa P. Takala (toim.): *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 20–56.
- Tamminen, T., Karlsson, L. & Santalahti, P. (2016) Mielenterveyden edistäminen ja ennaltaehkäisy. Teoksessa K. Kumpulainen, E. Aronen, H. Ebeling, E. Laukkanen, M. Marttunen, K. Puura & A. Sourander (toim.): *Lastenpsykiatria ja nuorisopsykiatria*. Helsinki: Duodecim, 428–436.
- Teddle, C. & Tashakkori, A. (2003) Major issues and controversies in the use of mixed methods in the social and behavioral sciences. Teoksessa A. Tashakkori & C. Teddlie (toim.) *Handbook of mixed methods in social & behavioral research*. California: SAGE, 3–50.
- TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Saatavilla www.tenk.fi. Haettu 5.6.2020.
- TENK, Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla www.tenk.fi. Haettu 5.6.2020.
- Terpe, S. (2015) Triangulation as data integration in emotion research. Teoksessa H. Flam & J. Kleres (toim.): *Methods of Exploring Emotions*. London: Routledge. 285–293.
- Terävä, J. & Böök, M-L. (2019) Yhteistyövanhemmuus eron jälkeen - mitä, miksi ja miten? Teoksessa P. Hietanen, V. Keinonen & M. Kettunen (toim.): *Yhteistyövanhemmuuden käsikirja*. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 4. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry. 11–19.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (23/2017) Lapsen elatus ja huolto 2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134802/tr23_17.pdf?sequence=1. Haettu 5.3.2018.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (18/2018) Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/136402>. Haettu 8.9.2019.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (11/2019) Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/138097>. Haettu 8.9.2019.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (20/2020) Lapsen elatus ja huolto sekä isyyden selvittäminen 2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/140117>. Haettu 29.12.2020.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (31/2021) Lapsen elatus ja huolto sekä vanhemmuuden selvittäminen 2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/143118>. Haettu 21.7.2022.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (23/2022) Lapsen elatus ja huolto sekä vanhemmuuden selvittäminen 2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/144566>. Haettu 21.7.2022.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (17/2023) Perheoikeudelliset palvelut 2022: Perheoikeudellisten sopimusten määrä pienentynyt – syynä lakimuutokset ja lasten määrän väheneminen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla <https://www.julkari.fi/handle/10024/146528>. Haettu 19.10.2023.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (16/2023) Opas lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi. Asiantuntijaryhmän suositus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/147316/OHJ2023_016.pdf?sequence=4. Haettu 5.7.2024.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (18/2024) Perheoikeudelliset palvelut 2023. Perheoikeudellisten sopimusten määrät vaihtelevat huomattavasti hyvinvointialueittain. Helsinki: Terveyden ja hy-

- vinovoinnin laitos. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/148980/Tr18_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Haettu 7.7.2024.
- Thomas, D. & Woodside, M. (2011) Resilience in Adult Children of Divorce: A Multiple Case Study. *Marriage & Family Review* 47, 213–234.
- Tiittula, L. & Ruusuvoori, J. (2005) Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvoori & L. Tiittula (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 9–21.
- Tolle, L. & O'Donohue, W. (2012) Development of the Egregious/Promotive Factors Model to Guide Custody Evaluations. Teoksessa L. Tolle & W. O'Donohue (toim.): Improving the Quality of Child Custody Evaluations: A Systematic Model. New York: Springer, 47–87.
- Tuomela, R. & Mäkelä, P. (2011) Sosiaalinen toiminta. Teoksessa T. Kotiranta, P. Niemi & R. Haaki (toim.): Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus, 87–112.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 4. painos. Helsinki: Tammi.
- Turhan, Z. (2021) Safe Father-Child Contact Postseparation in Situations of Intimate Partner Violence and Positive Fathering Skills: A Literature Review. *Trauma, Violence & Abuse* 22(4), 856–869.
- Turkat, I. D. (2000) Custody Battle Burnout. *The American Journal of Family Therapy* 28 (3), 201–215.
- Tähtinen, J. & Isoaho, H. (2001) Tilastollisen analyysin lähtökohtia. Ensiaskeleet kvanttiaineiston käsittelyyn, analyysiin ja tulkintaan SPSS-ohjelmaympäristössä. Turku: Turun yliopisto.
- Tähtinen, J., Laakkonen, E. & Broberg, M. (2020) Tilastollisen aineiston käsittelyn ja tulkinnan perusteita. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja C: 22.
- Urponen, K. (2014) Sosiaalityö ”poliittisena taloustieteenä”. Teoksessa R. Särkelä, A. Siltaniemi, P. Rouvinen-Vilenius, H. Parviainen & E. Ahola (toim.): Hyvinvointitalous. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry, 57–64.
- Utting, D. & Pugh, G. (2004) The Social Context of Parenting. Teoksessa M. Hoghugh & N. Long (toim.): *The Handbook of Parenting*. London: Sage, 19–37.
- Wadsby, M. & Priebe, G. & Svedin, C. (2014) Adolescents With Alternating Residence After Parental Divorce: A Comparison With Adolescents Living With Both Parents or With a Single Parent. *Journal of Child Custody* 11, 202–215.
- Wagner, S., Mattson, R., Davila, J., Johnson, M. & Cameron, N. (2020) Touch me just enough: The intersection of adult attachment, intimate touch, and marital satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships* 37 (6), 1945–1967.
- Wal, R., Finkenauer, C. & Visser, M. (2019) Reconciling Mixed Findings on Children's Adjustment Following High-Conflict Divorce. *Journal of Child and Family Studies* 28, 468–478.
- Valkama, E. & Litmala, M. (2006) Lasten huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 224. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti Krimeo.
- Wall, J. & Callister, R. (1995) Conflict and Its Management. *Journal of Management* 21 (3) 515–558.
- Waller, V., Farquharson, K. & Dempsey, D. (2016) Qualitative Social Research. Contemporary Methods for the Digital Age. London: SAGE Publications.
- Walsh, T. (2010) The solution-focused helper. Ethics and practice in health and social care. Berkshire: McGraw-Hill.
- Vanassche, S., Sodermans, A., Matthijs, K. & Swicegood, G. (2013) Commuting between two parental households: The association between joint physical custody and adolescent wellbeing following divorce. *Journal of Family Studies* 19 (2), 139–158.
- Vanhemmuuslaki 775/2022.
- Vázquez, C., Pérez-Sales, P. & Ochoa, C. (2014) Post-Traumatic Growth: Challenges from a Cross-Cultural Viewpoint. Teoksessa G. Fava & C. Ruini (toim.): Increasing Psychological Well-being in Clinical and Educational Settings. Dordrecht: Springer Media, 57–74.
- Weinstein, N., Deci, E. & Ryan, R. (2011) Motivational Determinants of Integrating Positive and Negative Past Identities. *Journal of Personality and Social Psychology* 100 (3), 527–544.

- Weinstein, N., Ryan, R. & Deci, E. (2012) *Motivation, Meaning, and Wellness*. Teoksessa P. Wong (toim.): *The Human Quest for Meaning: Theories, Research and Applications*. New York: Routledge, 99–112.
- Wells, M. & Jones, R. (2000) Childhood Parentification and Shame-Proneness: A Preliminary Study. *The American Journal of Family Therapy* 28 (1), 19–27.
- Vidgren, A. (1993) Erokriisi. Teoksessa S. Taskinen (toim.) *Itke vain sydämeihin: Tausta-aineistoa perheasioiden sovitteluun. Raportteja 84*. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämissentrum.
- Wilder, S. E. (2016) Predicting Adjustment to Divorce from Social Support and Relational Quality in Multiple Relationships. *Journal of Divorce & Remarriage* 57 (8), 553–572.
- Williamson, H., Nguyen, T., Bradbury, T. & Karney, B. (2016) Are problems that contribute to divorce present at the start of marriage, or do they emerge over time? *Journal of Social and Personal Relationships* 33 (8), 1120–1134.
- Villicana, A., Garcia, D. & Biernat, M. (2017) Gender and Parenting: Effects of Parenting Failures on Evaluations of Mothers and Fathers. *Group processes & intergroup relations* 20 (6), 867–878.
- Willis, B. & O'Donohue, W. (2018) Parental Alienation Syndrome: A critique. *Revista De Estudios E Investigación En Psicología Y Educación* 5 (2), 74–81.
- Wilson, J. & Keane, T. (2004). *Assessing psychological trauma and PTSD, 2. painos*. New York: Guilford Press.
- Visser, M., Finkenauer, C., Schoenmaker, K., Kluwer, E., van der Rijken, R., van Lawick, J., Bom, H., de Schipper, J.C. & Lamers-Winkelmann, F. (2017) I'll Never Forgive You: High Conflict Divorce, Social Network, and Co-Parenting Conflicts. *Journal of Child and Family Studies* 26, 3055–3066.
- Vogl-Bauer, S. (2010) Aggressive Expression within the Family. Effects on Processes and Outcomes. Teoksessa T. Avtgis & A. Rancer (toim.): *Arguments, Aggression, and Conflict: New Directions in Theory and Research*. London, Routledge, 318–339.
- Volanen, S-M., Lahelma, E., Silventoinen, K. & Suominen, S. (2004) Factors contributing to sense of coherence among men and women. *European Journal of Public Health* 14 (3), 322–330.
- Volanen, S-M., Suominen, S., Lahelma, E., Koskenvuo, M. & Silventoinen, K. (2007) Negative life events and stability of sense of coherence: A five-year follow-up study of Finnish women and men. *Scandinavian Journal of Psychology* 48, 433–441.
- Wright, K. & Craig, E. (2010) Aggressive Communication. A Life Span Perspective. Teoksessa T. Avtgis & A. Rancer (toim.): *Arguments, Aggression, and Conflict: New Directions in Theory and Research*. London, Routledge, 44–66.
- Vuori, J. (2004) *Isyyden mallit ja isien valinnat*. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.): *Isäkirja*. Tampere: Vastapaino, 29–63.
- YK, Yhdistyneet kansakunnat, *Lapsen oikeuksien yleissopimus* (1991) Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaatamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991. Saatavilla <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>. Haettu 2.12.2017.
- Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K. & Petrelius, P. (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Työpöytä 16/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Zeidner, M., Kloda, I. & Matthews, G. (2013) Does Dyadic Coping Mediate the Relationship Between Emotional Intelligence (EI) and Marital Quality? *Journal of Family Psychology* 27 (5), 795–805.
- Zilincikova, Z. (2021) Children's Living Arrangements after Marital and Cohabitation Dissolution in Europe. *Journal of Family Issues* 42 (2), 345–373.
- Zimmermann, P. (1999) Structure and functions of internal working models of attachment and their role for emotion regulation. *Attachment & Human Development* 1 (3), 291–306.
- Öberg, B & Öberg, G. (1979). *Elämä jatkuu eron jälkeen*. Kirja avioeroista ja huoltoriidoista. Keuruu: Otava.

Liitteet

Liite 1. Tiedote tutkittavalle.

Eron jälkeinen vanhemmuus, alkava huoltoriita ja tuen tarpeet

Tutkimuksen tarkoitus:

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää erovanhempien kokemuksia eroprosessista, eron jälkeisestä vanhemmuudesta, alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista.

Eroauttamispalvelut vaihtelevat sekä kunta- että työntekijäkohtaisesti, minkä vuoksi aiheen tutkiminen ja tuen tarpeiden selvittäminen ovat tärkeitä.

Tutkimukseen on saatu puoltava lausunto Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta.

Tutkimuksen toteuttamistapa:

- kyselylomake eroperheiden vanhemmille eroprosessista, eron jälkeisestä vanhemmuudesta, alkavasta huoltoriidasta ja tuen tarpeista
- tulosten julkaisu väitöskirjassa, artikkeleissa sekä esittely kotimaisissa ja kansainvälisissä konferensseissa

Tutkimukseen osallistujien oikeudet:

- vapaaehtoisuus
- oikeus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä tahansa vaiheessa
- oikeus pyytää lisätietoa tutkimuksesta
- oikeus vaikuttaa tutkimuksessa käsiteltäviin aiheisiin ja päättää, mistä asioista ei halua tutkijalle kertoa
- oikeus saada tietoa tutkimuksen tuloksista

Kyselyn saat tehtyä anonymisti alla olevan linkin kautta

<https://link.webropolsurveys.com/S/678C5AE2D8B107C0>

Tutkijan yhteystiedot:

Niina Nurmela, VTM, tohtorikoulutettava, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto, nanurm@utu.fi

Liite 2. Kyselylomake vanhemmille.**Eron jälkeinen vanhemmuus, alkava huoltoriita ja tuen tarpeet**

Kyselylomakkeessa kartoitetaan eroprosessia, eron jälkeistä vanhemmuutta, alkavaa huoltoriitaa ja tuen tarpeita vanhemman kokemana. Vastauksesi vanhempana on tärkeä ja arvokas.

Vastaaminen tähän kyselyyn on vapaaehtoista. Vastauksesi ovat anonyymeja. Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti ja raportoidaan siten, ettei yksittäistä vastaajaa pystytä tunnistamaan. Kysely on osa Turun yliopiston tohtorikoulutettava Niina Nurmelandin väitöskirjatutkimusta ja siihen on saatu puoltava lausunto Turun yliopiston ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta.

1. Vanhemman sukupuoli
 - mies
 - nainen
2. Vanhemman ikä
3. Parisuhteen muoto lapsesi toisen vanhemman kanssa ennen eroa
 - avoliitto
 - avioliitto
 - muu, mikä
4. Onko perheenne ollut ennen eroa
 - ydinperhe
 - uusperhe
 - muu, mikä
5. Lasteni lukumäärä yhteensä ____, joista yhteisiä lapsia eroon päättyneessä parisuhteessa ____
6. Ennen parisuhteen päättymistä lapseni toisen vanhemman kanssa, suhteemme kesti
7. Erostani lapsen toisen vanhemman kanssa on kulunut vastaushetkellä aikaa
8. Eropäätöksen teki
 - minä
 - lapseni toinen vanhempi
 - teimme päätöksen yhdessä
 - muu, mikä
9. Keskeisimmät syyt eroomme olivat
 - puhumattomuus
 - toistuvat ristiriidat
 - erilleen kasvaminen ja yhteisten intressien puute
 - elämänarvojen erilaisuus
 - sitoutumisen puute
 - tuen puute
 - oma pettäminen tai ulkopuolinen suhde
 - taloudelliset ristiriidat
 - uskoon liittyvät ristiriidat
 - lastenkasvatukseen liittyvät ristiriidat
 - oma mielenterveyden häiriö

- toisen vanhemman mielenterveyden häiriö
- omat jaksamiseen liittyvät ongelmat
- toisen vanhemman jaksamiseen liittyvät ongelmat
- oma väkivaltaisuus
- toisen vanhemman väkivaltaisuus
- koen, etten tullut rakastetuksi
- toinen vanhempi koki, etten rakasta häntä
- muu, mikä

10. Eroprosessimme aikana

- pystyimme toimimaan hyvässä yhteistyössä lapsemme asioissa
- meillä oli joitakin haasteita tehdä yhteistyötä lapsemme asioissa
- meillä oli toistuvia erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- meillä oli suuria erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- meillä oli ylitsempääsemättömiä erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- asioimme vain viranomaisten kautta lastamme koskevilla asioissa

11. Asteikolla 0-10, millainen oli eroprosessin aikana motivaatiosi sopia toisen vanhemman kanssa lapseenne liittyvistä asioista, jos 0 kuvaa erittäin matalaa motivaatiota ja 10 erittäin korkeaa motivaatiota

12. Pohdi mielialaasi eroprosessin aikana. Asteikolla 0-10, millainen mielialasi oli eroprosessin aikana, jos 0 kuvaa erittäin matalaa mielialaa ja 10 erittäin korkeaa mielialaa

13. Pohdi mielialaasi tällä hetkellä. Asteikolla 0-10, millainen mielialasi on tällä hetkellä, jos 0 kuvaa erittäin matalaa mielialaa ja 10 erittäin korkeaa mielialaa

14. Pohdi elämäntilannettasi hallittavuuden näkökulmasta silloin, kun eroprosessi oli käynnissä. Hallittavuus kuvaa tunnetta siitä, että voit vaikuttaa asioihin. Asteikolla 0-10, millaisena koit elämäsi hallittavuuden eroprosessin aikana, jos 0 kuvaa erittäin vähäistä hallittavuuden tunnetta ja 10 erittäin korkeaa hallittavuuden tunnetta

15. Pohdi elämäntilannettasi tällä hetkellä hallittavuuden näkökulmasta. Hallittavuus kuvaa tunnetta siitä, että voit vaikuttaa asioihin. Asteikolla 0-10, millaisena koet tällä hetkellä elämäsi hallittavuuden, jos 0 kuvaa erittäin vähäistä hallittavuuden tunnetta ja 10 erittäin korkeaa hallittavuuden tunnetta

16. Pohdi elämäntilannettasi eroprosessin aikana mielekkyyden näkökulmasta. Mielekkyydellä tarkoitetaan elämän tuntumista mielekkäältä, tarkoituksenmukaiselta ja eteen tulevien haasteiden kokemista sopivina. Asteikolla 0-10, millaisena koit elämäsi mielekkyyden eroprosessin aikana, jos 0 kuvaa erittäin vähäistä mielekkyyttä ja 10 erittäin korkeaa mielekkyyttä

17. Pohdi elämäntilannettasi tällä hetkellä mielekkyyden näkökulmasta. Mielekkyydellä tarkoitetaan elämän tuntumista mielekkäältä, tarkoituksenmukaiselta ja eteen tulevien haasteiden kokemista sopivina. Asteikolla 0-10, millaisena koet elämäsi mielekkyyden tällä hetkellä, jos 0 kuvaa erittäin vähäistä mielekkyyttä ja 10 erittäin korkeaa mielekkyyttä

18. Pohdi elämäsi eroprosessin aikana ymmärrettävyyden näkökulmasta. Ymmärrettävyydellä tarkoitetaan kykyä käsittää meneillään olevia tapahtumia, ajatuksia ja tunteita. Asteikolla 0-10, millaisena koit elämäsi ymmärrettävyyden eroprosessin aikana, jos 0 kuvaa elämän tuntuneen kaoottiselta ja 10 elämän tuntuneen jäsentyneeltä

19. Pohdi elämääsi tällä hetkellä ymmärrettävyyden näkökulmasta. Ymmärrettävyydellä tarkoitetaan kykyä käsittää meneillään olevia tapahtumia, ajatuksia ja tunteita. Asteikolla 0-10, millaisena koet elämäsi ymmärrettävyyden tällä hetkellä, jos 0 kuvaa elämän tuntuneen kaoottiselta ja 10 elämän tuntu-neen jäsentyneeltä

20. Mitkä tekijät ovat auttaneet ja heikentäneet omaa erossa selviytymistäsi?

21. Mistä lastanne koskevista asioista teidän on ollut vanhempina haastavaa sopia ja siitä on aiheutunut ristiriitoja

- lapsen asuinpaikka
- lapsen tapaamisajat
- lapsen vaihtotilanteet tapaamisten siirtymissä
- lapselle läheiset henkilöt
- lapsen varusteet ja tavarat
- lapsesta aiheutuvat kustannukset ja niiden jakaminen
- kasvatuseriaatteet ja säännöt
- lapsen edun huomioiminen
- lapsen mielipiteen huomioiminen
- toisen vanhemman kyky ymmärtää lapsen psyykkisiä tarpeita
- toinen vanhemman kyky ymmärtää lapsen fyysisiä tarpeita
- tuen tarpeen järjestäminen lapselle
- lapsen terveydentila
- lapsen päivähoido
- lapsen koulu
- lapsen lomat
- lapsen harrastukset
- arvoriitit
- muu, mikä

22. Miten olet pyrkinyt edistämään yhteistyötä sekä ratkaisemaan erimielisyyksiä toisen vanhemman kanssa lapsen asioihin ja huoltajuuteen liittyen?

23. Miten erotilanteen haastavuus ja erimielisyydet ovat vaikuttaneet sinuun?

24. Miten erotilanteen haastavuus ja erimielisyydet ovat vaikuttaneet lapseenne?

25. Asteikolla 0-10, millainen on motivaatiosi tällä hetkellä sopia toisen vanhemman kanssa lapseenne liittyvistä asioista, jos 0 kuvaa erittäin matalaa motivaatiota ja 10 erittäin korkeaa motivaatiota

26. Tilanne tällä hetkellä lapsen asioista sopimisessa toisen vanhemman kanssa

- pystymme toimimaan hyvässä yhteistyössä lapsemme asioissa
- meillä on joitakin haasteita tehdä yhteistyötä lapsemme asioissa
- meillä on toistuvia erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- meillä on suuria erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- meillä on ylitsepääsemättömiä erimielisyyksiä lapsemme asioissa
- asioimme vain viranomaisten kautta lastamme koskevissa asioissa

27. Kun pohdit ristiriitatilanteita toisen vanhemman kanssa, niin mitkä tekijät ovat olleet vaikuttamassa ristiriitojen syntyyn?

28. Mitkä ovat olleet havaitsemiasi merkkejä alkavasta huoltoriidasta lapseenne liittyen
- katkennut puheyhteys toiseen vanhempaan
 - lasta koskevien asioiden hoitaminen viestitse
 - lapsen käyttäminen viestinviejänä vanhempien välillä
 - kuulin toisen vanhemman puhuneen minusta negatiivisesti lapsellemme
 - huomasin puhuvasi toisesta vanhemmasta negatiivisesti lapsemme kuullen
 - toinen vanhempi ei kommunikoinut kanssani lapsemme vaihtotilanteessa
 - en kommunikoinut toisen vanhemman kanssa lapsemme vaihtotilanteessa
 - lapsemme vaihtotilanteet järjestettiin siten, ettemme kohtaisi vanhempina
 - toinen vanhempi esti minua pitämästä yhteyttä lapseemme
 - halusin estää, ettei toinen vanhempi pidä yhteyttä lapseemme
 - koin tarvitsevani viranomaisten apua, jotta lapsemme huoltajuuteen liittyvät asiat hoituisivat
 - toinen vanhempi kääntyi viranomaisten puoleen lapsen huoltajuuteen liittyvissä asioissa
 - muu, mikä
29. Miten lastanne koskevat ristiriidat ja yhteistyön puuttuminen saivat sinut tuntemaan, toimimaan, reagoimaan?
30. Asteikolla 0-10, miten koet eron vaikuttaneen vanhemmuuteesi, jos 0 kuvaa sen vaikuttaneen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti
31. Asteikolla 0-10, miten koet eron vaikuttaneen lapseenne, jos 0 kuvaa sen vaikuttaneen erittäin negatiivisesti ja 10 erittäin positiivisesti
32. Mitkä asiat ovat tuoneet sinulle elämänhallinnan tunnetta eroproessin aikana ja sen jälkeen?
33. Millaista tukea olet saanut eroaikana tai sen jälkeen ja minkälainen tuki on auttanut sinua parhaiten?
34. Minkälaista tukea olisit toivonut saavasi ja tarvinnut eroaikana tai sen jälkeen?
35. Miten nopeasti viranomaisten apua pitäisi saada lasta koskevassa alkavassa huoltoriidassa, kun vanhemmat eivät pysty sopimaan lapsen asioista
- akuutisti, viimeistään 1-3 arkipäivän sisällä
 - kiireellisesti, viimeistään 7 arkipäivän sisällä
 - mahdollisimman pian, viimeistään 14 arkipäivän sisällä
 - kuukauden sisällä
 - kahden kuukauden sisällä
 - asia on kiireetön
 - muu, mikä
36. Millainen apu olisi tärkeää lasta koskevassa alkavassa huoltoriitatilanteessa ja mitkä olisivat keskeisiä asioita, joihin viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota?
37. Muuta asiaan liittyvää, jonka halua tuoda esiin

Liite 3. Teemahaastattelun runko.

Teemahaastattelun runko

Eron jälkeinen vanhemmuus, alkava huoltoriita ja tuen tarpeet

Taustatiedot

Sukupuoli, ikä, parisuhteen kesto, lapsien lukumäärä, eropäätöksen tekijä, erosta kulunut aika, lapsen asuminen tällä hetkellä

Eropäätös ja eroprosessi

- keskeiset eron syyt
- mieliala eroprosessin aikana
- koherenssin tunne (elämän ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys) eroprosessin aikana
- yhteistyö toisen vanhemman kanssa eroprosessin aikana lapsen asioita koskien
- millainen motivaatio vanhemmalla oli eroprosessin aikana saada sovittua lasta koskevista asioista toisen vanhemman kanssa

Alkava huoltoriita

- miten alkava huoltoriita käynnistyi, miten se ilmeni
- mistä lapsen asioista sopiminen on ollut helppoa / haastavaa
- millaiset keinot ovat edistäneet / heikentäneet sopimista
- miten vanhempi on pyrkinyt edistämään yhteistyötä sekä ratkaisemaan erimielisyyksiä
- miten tilanteen haastavuus ja erimielisyydet ovat vaikuttaneet vanhempaan ja vanhemman arvioimana lapseen
- millainen kokemus alkava huoltoriita on ollut vanhemmalle

Tuen tarpeet

- minkälaista tukea vanhempi on saanut eroprosessin aikana tai sen jälkeen
- minkälaisesta saadusta tuesta vanhempi on kokenut hyötyvänsä
- millaisia tuen tarpeita vanhemmalla on ollut eroprosessiin ja alkavan huoltoriitaan liittyen ja millaista tukea hän olisi toivonut saavansa
- millaisia tuen tarpeita vanhempi katsoo lapsellaan olleen / olevan
- miten nopeasti vanhempi toivoisi saavansa tukea alkavaan huoltoriitaan
- millaisiin asioihin viranomaisten tulisi kiinnittää huomiota alkavassa huoltoriitatilanteessa

Tilanne tällä hetkellä

- vanhemman kokemus mielialastaan tutkimushetkenä
- vanhemman kokemus koherenssin tunteesta (elämän ymmärrettävyys, hallittavuus ja mielekkyys) tutkimushetkenä
- yhteistyö tutkimushetkenä toisen vanhemman kanssa lapsen asioita koskien
- millainen motivaatio vanhemmalla on saada sovittua lasta koskevista asioista toisen vanhemman kanssa tutkimushetkenä
- millainen kokemus ero ja alkava huoltoriita ovat olleet vanhemmalle
- millaiset asiat ovat tukeneet vanhemman selviytymistä

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-952-02-0464-8 (Painettu)
ISBN 978-952-02-0465-5 (PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu)
ISSN 2343-3191 (Sähköinen)